EDWARD S.
HERMAN

NOAM
CHOMSKY

RIZANIN İMALATI

KİTLE MEDYASININ EKONOMİ POLİTİĞİ

bgst YAYINLARI

RIZANIN İMALATI

KİTLE MEDYASININ EKONOMİ POLİTİĞİ

Edward S. Herman, Noam Chomsky

bgst Yayınları

bgst Yayınları-49
Düşünce Dizisi-19
Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği
Edward S. Herman, Noam Chomsky
"Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media"
Pantheon Books, New York (2002)
Türkçesi: Dr. Ender Abadoğlu

1. Basım: Mart 2006, Aram Yayıncılık
2. Basım: Ekim 2012, bgst Yayınları

Yayına Hazırlayan: Ömer F. Kurhan, Taylan Doğan
Son Okuma: Göksun Yazıcı
Türkçe Düzelti: Sibel Neslişah Hazar
Kapak Tasarımı: Dilek Şişli
Mizanpaj: Kâni Kumanovalı

Baskı: İmak Ofset
Yenibosna / İstanbul
0212 656 49 97

ISBN: 978-975-6165-51-5
Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
Tomtom Mah. Kaymakam Reşat Bey Sok. 9/3
Beyoğlu/İstanbul
0212 251 19 21
www.bgst.org
bgstyayinlari@bgst.org

RIZANIN İMALATI

KİTLE MEDYASININ EKONOMİ POLİTİĞİ

Edward S. Herman, Noam Chomsky

Türkçesi: Dr. Ender Abadoğlu

bgst Yayınları

Noam Chomsky: Çağımızın en önemli muhalif entelektüellerinden birisi olan Noam Chomsky, 1928'de Amerika'da doğdu. Dilbilim, matematik ve felsefe eğitimi gördü. 1955'te Pennsylvania Üniversitesi'nden doktorasını aldı ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) ders vermeye başladı. Halen MIT Dilbilim ve Felsefe bölümünde Emeritüs enstitü profesörüdür. 1955'te hazırladığı doktora tezinin bulgularından hareketle 1957'de yayımladığı *Syntactic Structures*'ın [Sözdizimsel Yapılar], dilbilim alanında bir devrim yarattığı kabul edilmektedir.

Chomsky, insan yaşamının her alanındaki özgürleşme sorunları hakkında ve özellikle ABD'nin dış politikası üzerine çok sayıda etkili politik çalışmaya imza atmıştır. Türkiye'de yayımlanan eserlerinden bazıları şunlardır: *Kader Üçgeni* (çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1993), *Dil ve Zihin* (çev. Ahmet Kocaman, Ayraç Yayınevi, 2001), *Amerikan Müdahaleciliği* (çev. Taylan Doğan ve Barış Zeren, Aram Yayıncılık, 2001), *Medya Gerçeği* (çev. Osman Akınhay ve Abdullah Yılmaz, Everest Yayınları, 2002), *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* (çev. Nuri Ersoy, vd., Aram Yayıncılık, 2002), *İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet* (M. Foucault ile birlikte, çev. Tuncay Birkan, bgst Yayınları, 2005), *Demokrasi ve Eğitim* (ed. C. P. Otero, çev. Ender Abadoğlu, vd., bgst Yayınları, 2007), *Tehlikeli Güç* (çev. Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, 2007), *Müdahaleler* (çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, bgst Yayınları, 2008), *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri* (çev. Veysel Kılıç, bgst Yayınları, 2009), *İktidarı Anlamak* (ed. Peter R. Mitchell ve John Schoeffel, çev. Taylan Doğan, bgst Yayınları, 2010), *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze: Dünden Bugüne Filistin Sorunu* (Ilan Pappé ile birlikte, çev. Taylan Doğan, Ali Kerem Saysel, bgst Yayınları, 2011).

Edward S. Herman: İktisatçı ve medya analisti olan Edward S. Herman 1925'te doğdu. Halen Pennsylvania Üniversitesi, Wharton Maliye Fakültesi'nde Emeritüs profesördür. Herman, şirketler ve düzenleyici kurumsal çerçevelerin yanı sıra siyasi iktisat ve medya konusunda uzmandır. İktisat, siyasi ekonomi, dış politika ve medya analizi konularında çok sayıda eser vermiştir. Özellikle Amerikan dış politikasında insan haklarının yeri, şirketlerin denetim ve manipülasyon gücü ve medya analizi alanlarında öncü çalışmalarıyla tanınır.

Edward S. Herman'ın başlıca eserleri arasında şunları sayabiliriz: *The Political Economy of Human Rights* [İnsan Haklarının Ekonomi Politiği] (Noam Chomsky ile birlikte, 2 cilt, 1979), *Corporate Control, Corporate Power* [Şirketlerin Denetimi, Şirketlerin Kudreti] (1981), *The Real Terror Network* [Gerçek Terör Ağı] (1982), *Manufacturing Consent* [Rızanın İmalatı] (Noam Chomsky ile birlikte, 1988 ve 2002), *The "Terrorism" Industry* [Terörizm Endüstrisi] (Gerry O'Sullivan ile birlikte, 1990), *The Global Media* [Küresel Medya] (Robert McChesney ile birlikte, 1997) ve *The Myth of The Liberal Media* [Liberal Medya Efsanesi] (1999). E. S. Herman'ın Türkçede yayımlanan çalışmaları ise şunlardır: *Terörizm Efsanesi* (Noam Chomsky, Gerry O'Sullivan ve Alexander George ile birlikte, çev. Bahadır Sina Şener, Ayraç Yayınları, 1999), *Medyada İkiyüzlülük* (çev. Nur Nirven, Chiviyazıları Yayınevi, 2004), *Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları: Postmodernizm ve Sol* (Michael Albert ve Noam Chomsky ile birlikte, çev. Ender Abadoğlu, Sevinç Altınçekiç, bgst Yayınları, 2007).

KİTAPTA ADI GEÇEN KURUMLAR

ABD Mülteciler ve Göçmenler Komitesi	USCRI	US Committee for Refugees and Immigrants
ABD Uluslararası Kalkınma Servisi	US AID	US Agency for International Development
Açlıkla Mücadele için Oxford Komitesi	Oxfam	Oxford Committee for Famine Relief
Amerika İşçi Federasyonu - Sanayi Örgütleri Kongresi	AFL-CIO	American Federation of Labor - Congress of Industrial Organizations
Amerikalar İzleme Örgütü	AW	Americas Watch
Amerikalararası Basın Birliği	IAPA	InterAmerican Press Association
Amerikalararası İnsan Hakları Komisyonu	IACHR	InterAmerican Commission on Human Rights
Amerikan Dostları Hizmet Komitesi	AFSC	American Friends Service Committee
Amerikan Girişim Enstitüsü	AEI	American Enterprise Institute
Amerikan Hukuk Vakfı	ALF	American Legal Foundation
Amerikan Özgür İşgücü Geliştirme Enstitüsü	AIFLD	American Institute for Free Labor Development
Amerikan Tabipler Birliği	AMA	American Medical Association
Askeri İstihbarat ve Güvenlik Servisi	SISMI	Servizio per le Informazioni e la Sicurezza Militare
Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı	USIA	United States Information Agency
Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu	BPHRG	British Parliamentary Human Rights Group
Demokratik Milliyetçi Örgüt	ORDEN	Organizacion Democratica Nationalista
Devlet Güvenlik Komitesi	KGB	Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti
Devrimci Demokratik Cephe	FDR	Frente Democràtico Revolutionario
Doğayı ve Doğal Kaynakları Korumak için Uluslararası Birlik	IUCN	International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources
Dünya Anti-Komünist Birliği	WACL	World Anticommunist League
Federal Araştırma Bürosu	FBI	Federal Bureau of Investigation
Georgetown Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi	CSIS	Georgetown Center for Strategic and International Studies

Göçmen ve Yurttaşlığa Kabul Servisi	INS	Immigration and Naturalization Service
Guatemala İnsan Hakları Komisyonu	GHRC	Guatemalan Human Rights Commission
İsa Kiliseleri Ulusal Konseyi	NCC	National Council of the Churches of Christ
Karşılıklı Destek Grubu	GAM	Grupo de Apoyo Mutual
Latin Amerika Araştırmaları Derneği	LASA	Latin American Studies Association
Latin Amerika Üzerine Washington Bürosu	WOLA	Washington Office on Latin America
Medya Enstitüsü	MI	Media Institute
Medya ve Kamu İşleri Merkezi	CMPA	Center for Media and Public Affairs
Medyada Doğruluk	AIM	Accuracy ın Media
Merkezi İstihbarat Servisi	CIA	Central Intelligence Agency
Nikaragua Demokratik Koordinasyon Komitesi	CDN	Coordinadora Democrática Nicaragüense
Özgür Avrupa Radyosu	RFE	Radio Free Europe
Özgürlük Evi	FH	Freedom House
Propaganda İki	P-2	Propaganda Due
Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi	FSLN	Frente Sandinista de Liberación Nacional
Sermaye Hukuk Vakfı	CLF	Capital Legal Foundation
Sivil Operasyonları ve Kırsal Gelişmeyi Destekleme Örgütü	CORDS	Civil Operations and Rural Development Support
Stokholm Uluslararası Barış Araştırması Enstitüsü	SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
Ulusal Değerleri Koruma Vakfı	HF	Heritage Foundation
Uluslararası Gönüllü Hizmetler	IVS	International Voluntary Services
Uluslararası Direniş	RI	Resistance International
Uluslararası İnsan Hakları Hukuk Grubu	IHRLG	International Human Rights Law Group
Uluslararası İnsan Hakları Savunucuları	HRAI	Human Rights Advocates International
Vietnam Askeri Yardım Komutası	MACV	Military Assistance Command, Vietnam
Vietnam Bağımsızlık İttiifakı	Viet Minh	Viêt Nam Dôc Lâp Dông Minh Hôi

KİTAPTA YER ALAN TABLOLAR

Alex Carey
ve
Herbert I. Schiller'in
Anısına

İran-kontra skandalları yüzünden Başkan'ın vurdumduymaz tavırları suçlama konusu yapılmıştı. Oysa Reagan'ı Beyaz Saray'a –hem de bir değil, iki kez– seçmeden önce halk onun işleri böyle yürüttüğünü çok rahatlıkla bilebilecek imkânlara sahipti.

James Reston

Halkın gözüne mil çekenler, şimdi "halk ne kadar kör" diye şikâyet ediyorlar.

John Milton

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Bu kitap, bir "propaganda modeli" adını verdiğimiz, içinde faaliyet gösterdiği temel kurumsal yapılar ve ilişkiler bağlamında ABD medyasının performansını açıklamayı deneyen *analitik* bir çerçeve üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bizim görüşümüze göre, diğer işlevlerinin yanı sıra, medya kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Bu çıkarların temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri ve ilkeleri vardır ve medya politikasının şekillendirilmesi ve dayatılması açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptirler. Normal olarak bu, kaba müdahaleyle değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi, editörlerin ve çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber değeri kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde başarılır.

Yapısal faktörler şu gibi şeylerden oluşur: mülkiyet ve denetim, diğer belli başlı finansman sağlayan kaynaklara (en başta reklam veren kuruluşlara) bağımlılık, medya ile haberleri yapanlar ve haberleri tanımlama ve ne anlama geldiklerini açıklama gücüne sahip olanlar arasındaki karşılıklı çıkarlar ve ilişkiler. Propaganda modelinin içine kattığı başka ve yakından ilişkili faktörler de vardır; örneğin medyanın haberleri ele alma tarzından şikâyetçi olma (yani "tepki üretimi"*), haberlerle ilgili resmi görüşü teyit edecek "uzmanlar" temin etme, medya personeli ve seçkinler tarafından doğru kabul edilen, ama çoğu kez halkın karşı çıktığı temel ilkeleri ve ideolojileri belirleme yeteneği.[1] Bizim görüşümüze göre, medyaya sahip olan ve reklam verenler olarak fon sağlayan, haberleri birinci derecede belirleyen, "tepki üreten" ve uygun çizgide düşünen personeli temin eden aynı belirleyici güç odakları, temel ilkelerin ve egemen ideolojilerin tespit edilmesinde de anahtar bir rol oynarlar. İnanıyoruz ki gazetecilerin ne yaptıkları, neleri haber değerine sahip gördükleri ve neleri işlerinin öncülleri olarak kabul ettikleri, böyle bir yapısal analizin içinde yer verilen teşvikler, baskılar ve sınırlandırmalar tarafından genelde gayet iyi açıklanmaktadır.

---

* Flak. Almanca *Flug(zeug) abwehrkanone*'nin (uçaksavar topu) kısaltması. Karşı tarafı geri adım atmaya zorlayan sert eleştirellik. –y.h.n.

Medyanın performansına hükmeden bu yapısal faktörler yüzde yüz denetleyici değildir ve her zaman basit ve homojen sonuçlar üretmezler. Medya kuruluşlarının çeşitli organlarının sınırlı bir özerkliğe sahip olduğu, bireysel ve mesleki değerlerin medyanın performansını etkilediği, medya politikasının eksiksiz bir şekilde dayatılmadığı ve bizatihi medya politikasının benimsenen bakış açısını sorgulayan belli ölçüde muhalefete ve haber akışına izin verdiği oldukça iyi bilinir; hatta bizim bu kitapta sunduğumuz kurumsal eleştirinin bir parçasını oluşturduğu bile söylenebilir. Bütün bunlar, belli bir muhalefeti ve rahatsız edici gerçeklerin haber yapılmasını teminat altına almak üzere iş başındadır.[2] Fakat sistemin güzelliği şuradadır ki, bu türden muhalefet ve aykırı enformasyon belli sınırlar içinde ve marjda tutulur; böylece onların varlığı sistemin monolitik olmadığını gösterir, ama diğer yandan, resmi gündemin hâkimiyetini bozacak güce erişmeleri engellenir.

Belirtmeliyiz ki, biz burada medyanın halk üzerindeki etkilerinden değil, medyanın yapısından ve performansından söz ediyoruz. Kuşkusuz, küçük ölçekli bir muhalefet eşliğinde medyanın resmi gündeme gösterdiği bağlılığın kamuoyunu arzu edilen yönde etkilemesi olasıdır, ama bu bir derece sorunudur ve halkın çıkarları seçkinlerinkinden keskin biçimde ayrıldığı ve halk kendi bağımsız haber kaynaklarına sahip olduğu ölçüde, resmi çizgiden yaygın olarak kuşku duyulabilir. Bununla birlikte, burada vurgulamak istediğimiz nokta, propaganda modelinin, medyanın yaptıklarını şekillendiren güçleri tarif ettiğidir; bu, medyadan yayılan her propagandanın her zaman etkili olduğunu ima etmez.

Üzerinden on-on beş yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, bu kitabın ilk baskısında sunulan propaganda modeli ve örnek-olay araştırmaları önemli ölçüde geçerliliklerini korumuşlardır.[3] Bu yeni giriş bölümünün amacı, modeli güncellemek, önceden yapılmış olan (ve değiştirmeden bırakılan) örnek-olay araştırmalarını tamamlayan bazı malzemeler eklemek ve son olarak da modelin güncel ya da yakında yapılmış tartışmaların odağı olan bir dizi konuya uygulanabilme olasılığını göstermektir.

Propaganda Modelinin Güncellenmesi

Birinci Bölüm'de ayrıntılı olarak ortaya konulan propaganda modeli, ana-akım medyanın davranışı ve performansındaki kapsamlı başarıyı, onun şirket karakteriyle ve hâkim ekonomik sistemin ekonomi politiğiyle bütünleşmiş olmasıyla açıklar. Bu nedenle, ağırlıklı olarak medya girişimlerinin kapsam bakımından büyümesi, medyanın tedrici olarak merkezileşmesi ve belirli ellerde yoğunlaşması, çok çeşitli medya türlerini (film stüdyoları, TV şebekeleri, kablolu kanallar, dergiler ve yayınevleri) denetleyen medya gruplarının büyümesi ve küreselleşme sürecinde medyanın sınır ötesine

yayılması üzerinde durduk. Aile denetiminin yerini tedrici olarak daha geniş bir patron takımına hizmet eden ve daha sıkı bir şekilde piyasa disiplinine tâbi olan profesyonel yöneticilerin aldığını da vurguladık.

Tüm bu eğilimler ve medya kuruluşları arasında reklam kapmak için yaşanan büyük rekabet, son on-on beş yılda artarak devam etmiş ve bilanço yönelimi* üzerinde yoğunlaşan bir yola girilmiştir. Böylece medya mülkiyetinin giderek daha az sayıdaki dev firmanın elinde toplanması ivme kazanmış ve buna ne Cumhuriyetçi ve Demokrat yönetimler, ne de düzenleme kurumları hemen hemen hiç muhalefet etmemiştir. Ben Bagdikian, 1983 yılında *Media Monopoly* (Medya Tekeli) adlı kitabının ilk baskısı çıktığı sırada elli dev firmanın her türlü kitle iletişim aracına egemen olduğunu belirtmişti; fakat bundan sadece yedi yıl sonra (1990'da), aynı yönlendirici konumu yalnızca yirmi üç firma işgal ediyordu.[4]

1990'dan beri yaşanan muazzam bir anlaşmalar dalgası ve hızlı küreselleşme, medya endüstrilerinin daha da fazla tekelleşmesine yol açarak sadece dokuz ulusötesi grupta merkezileşmesine yol açmıştır: Disney, AOL Time Warmer, Viacom (CBS'nin sahibi), News Corporation, Bertelsmann, General Electric (NBC'nin sahibi), Sony, AT&T-Liberty Media ve Vivendi Universal. Bu devler, dünyadaki başlıca film stüdyolarının, TV şebekelerinin ve müzik şirketlerinin tamamına ve önde gelen kablolu kanalların, kablolu sistemlerin, dergilerin, reklam yayını yapan belli başlı TV istasyonlarının ve kitap yayıncılarının önemli bir bölümüne sahiptir. Bunların en büyüğü olan ve yeni birleşen AOL Time Warner, önde gelen internet portalini geleneksel medya sistemine dahil etti. On beş firma daha sisteme eklendi; böylece ABD yurttaşlarının büyük çoğunluğunun yaşadığı medya deneyimlerinin neredeyse tamamamını iki düzine firma denetlemeye başladı. Bagdikian şu sonuca varıyor: "Şirket çıkarları iç içe geçen ve birleşik kültürel ve politik değerlere sahip olan bu firmaların elindeki muazzam kolektif güç, bireyin ABD demokrasisindeki rolü hakkında rahatsız edici soruların sorulmasını da beraberinde getiriyor."[5]

Medya dünyasına hâkim olan dokuz devin –General Electric hariç– hepsi medya içinde büyük çapta holdingleşmeye gitmişler ve içerik üretimi kadar dağıtımda da büyük bir rol üstlenmişlerdir. Bunlardan dört tanesi –Disney, AOL Time Warner, Viacom ve News Corporation– başka şeylerin yanı sıra, filmler, kitaplar, dergiler, gazeteler, TV programları, müzik, videolar, oyuncaklar ve lunaparklar üretir; TV, radyo yayıncılığı ve kablolu sistemlere sahip olmaları, perakende satış mağazaları ve sinema salonları zincirleri sayesinde yaygın dağıtım olanakları vardır. Aynı zamanda haberler, zaman zaman araştırma raporları ve belgeseller de hazırlarlar. Fakat bu pop-kültür devleri-

* Önceliğin maliyet ve kâr hesaplarına verilmesi. –y.h.n.

nin liderleri daha çok ABC televizyonundaki *Who wants to Be a Millionaire?** ve CBS televizyonundaki "*Survivor*" gibi büyük seyirci kitlesi toplayan şovlar ya da ilgileri ve kaynaklarının odak noktasını oluşturan ve çapraz-satış** "sinerjilerini" mümkün kılan Disyney'in *Lion King*'i (Aslan Kral) gibi filmleri içeren eğlence sektörüyle ilgilenirler.

Film ve kitap gibi medyanın önemli branşları uzun yıllardan beri kapsamlı küresel pazarlara sahipti; ama ulusal medya sistemleri, kültür ve siyaset üzerinde belirleyici etkilere sahip küresel bir medya sisteminin oluşması yalnızca son yirmi yılda gerçekleşti.[6] Daha genel anlamda, iş dünyasının küreselleşmesi, onunla bağlantılı olarak küresel reklamcılığın hızla büyümesi ve sınır ötesi operasyonlarla denetimi kolaylaştıran gelişmiş iletişim teknolojileri de bu süreci besledi. Bunun yanı sıra, hükümet politikaları ve neo-liberal ideolojinin pekişmesi de bu sürece katkıda bulundu. Birleşik Devletler ve diğer Batılı ülkelerin hükümetleri, merkezleri kendi ülkelerinde bulunan ve bir an evvel yurtdışına yayılmayı arzulayan şirketlerin çıkarlarını desteklediler. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası da aynı şeyi yaptılar; ulusötesi şirketlerin erişimini dünyanın her yanındaki medya pazarlarına doğru genişletebilmek için çaba gösterdiler ve bunda başarılı oldular. Neo-liberal ideoloji, yayın istasyonları, kablo ve uydu sistemlerinin mülkiyetini özel ulusötesi yatırımcılara açan politikaların entelektüel gerekçesini sağladı.

Bu küreselleşme sürecinde geliştirilen kültür ve ideoloji, "yaşam-tarzı" temalar ve ürünlerle ve bunların edinilmesiyle büyük ölçüde bağlantılıdır; bunlar, sivil yaşama yardımcı olacak her türlü cemaat duygusunu zayıflatma eğilimi örgütlerler. Robert McChesney şöyle diyor: "Küresel medya sisteminin ayırt edici niteliği, onun amansız ve her yerde karşımıza çıkan ticarileştirme karakteridir."[7] Alışveriş kanalları, "ürün tanıtım filmleri"*** ve ürün siparişleri, küresel medya sisteminde büyük bir patlama yaşıyor. McChesney şunları ekliyor: "1990'ların sonlarında pek çok raporun, dünya orta sınıf gençliğinin tüketici markaları ve ürünleri karşısında büyülendiğini, hatta onları saplantılı bir şekilde arzuladığını ortaya koyması sürpriz sayılmamalıdır."[8] Son yıllarda, "Müttefik Güç Operasyonu" (Yugoslavya'ya karşı NATO savaşı) gibi seferler ve ulusal seçimlerin yanı sıra O. J. Simpson duruşması, Lewinsky skandalı ve Batı'nın iki süper şöhreti Prenses Diana ve oğul John F. Kennedy'nin ölümleri örneklerinde görüldüğü gibi, küresel medyanın "haber" odağı çığrından çıkmışçasına sansasyona kaymıştır.

---

* "Kim Bir Milyoner Olmak İster?" –y.h.n.

** İng. cross-selling. Mevcut müşterilerin geçmişte satın aldıkları ürünleri temel alan yeni ürünleri piyasaya süren satış stratejisi; çapraz-satış müşterinin ürününü satın aldığı şirkete bağlılığını arttırmak ve olası rakip şirketlere yönelimini azaltmak için tasarlanır. –y.h.n.

*** İng. informercials: Özellikle televizyonda yayımlanan, bir ürünü bilgilendirici ve görünüşte objektif bir tarz içinde tanıtan reklam filmleri. –y.h.n.

Küreselleşme ve küreselleşmeye eşlik eden deregülasyon* ve ulusal bütçenin zora girmesi, art arda ülkelerde ticari olmayan medyanın öneminin azalmasına katkıda bulundu. Bu, Birleşik Devletler ve Latin Amerika'nın tersine kamusal yayımcılık sistemlerinin hâkim olduğu Avrupa ve Asya'da özellikle önemli bir gelişme olmuştur. Kamusal yayımcılık yapan kuruluşlar üzerindeki mali baskılar, onları ya daralmaya ya da finansman sağlama ve program yapımı konularında ticari sistemleri taklit etmeye zorladı; bazıları ise politikalarını değiştirme ya da özelleştirme yoluyla tamamen ticarileştiler. Küresel güç dengesi kesinlikle ve tartışma götürmez şekilde ticari sistemlerin lehine değişti. James Ledbetter, Birleşik Devletler'de sağ-kanat politikaların ve mali sıkıntıların bitmeyen baskısı altında "90'ların kamusal yayıncılığın ticarileşme dalgasına yenik düşmesine tanıklık ettiğini" ve kamusal yayımcıların "hizmetlerini, ticari şebekelerin sundukları hizmetlerle birleştirmek için can attıklarını"[9] belirtiyor. Ledbetter'ın kamusal yayımcılığın "alış-veriş merkezine dönüşmesi" olarak adlandırdığı süreçte, kamusal yayımcılığın ticari şebekelerle zaten mütevazı olan farkları neredeyse tamamen ortadan kalktı. En önemlisi, yaptıkları programlarda "güçlü patronların olumsuz tepkilerini çekebilecek günlük siyasi tartışmalardan kaçınmaya ya da bunları bertaraf etmeye çalışmaktadırlar."[10]

Bazıları, internet ve yeni iletişim teknolojilerinin, şirketlerin gazetecilik üzerindeki sıkı denetimini kırdığını ve daha önce benzeri görülmemiş interaktif demokratik bir medya dönemini açtığını ileri sürüyor. İnternetin birey ve grup ağlarının verimliliğini ve kapsamını arttırdığı doğrudur ve önemsenmelidir. Bu, insanların ana-akım medyanın pek çok ve değişik durumda getirdiği sınırlamalardan kurtulmasını sağladı. Japon kadınları, kendi sorunları için ayrılmış, yeni oluşturulan web sayfalarını tıklayarak kendi akranlarıyla deneyim ve bilgilerini paylaşma ve iş dünyası, mali ve kişisel konularda uzman önerilerinden yararlanma imkânı bulmuşlardır.[11] Meksika ordusunun ve devletinin kötü muamelesine karşı koyan Chiapas direnişçileri, 1995 yılında, uğradıkları haksızlıkları kamuoyuna duyuran ve bölgedeki politikalarını değiştirmesi için Meksika Hükümeti'ne baskı uygulayan uluslararası bir destek tabanını harekete geçirmeyi başardılar.[12] 2000 yılında Dünya Bankası'nın özelleştirme programlarını ve su abone ücretlerini protesto eden Bolivyalı köylülerin ve 1998 yılında Suharto diktatörlüğüne karşı sokaklara dökülen Endonezyalı öğrencilerin internet yoluyla iletişim imkânlarını arttırmaları, kendi sorunlarını duyurabilmelerini sağladı ve önemli sonuçları olan küresel bir ilginin uyanmasına yol açtı: Bolivya'da yeni özelleştirilen su sisteminin sahibi olan ve su bedellerini iki misline çıkaran Bechtel Corporation derhal geri çekildi ve özelleştirme amaçlı satış iptal edildi; protestolar ve bu protestolarla bağlantılı kamuoyunun yaratılması, 1998 mali kriziyle birlikte Suharto'nun görevden uzaklaştırılmasına katkıda bulundu.[13]

* Devletin ekonomiye müdahale etmeye son vermesi. –y.h.n.

Yaygın protesto hareketleri de internet iletişimden yararlandılar. 1998 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) önde gelen üyeleri, devletler içindeki demokratik yapıların hakları karşısında uluslararası yatırımcıların haklarını daha fazla koruyacak olan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nı gizlice yürürlüğe sokmaya kalkıştıklarında, bu tehdit karşısında muhalif güçlerin alarma geçirilmesinde ve anlaşmanın kabulünü önleyen bir muhalefetin seferber edilmesinde internet son derece yararlı bir rol oynadı.[14] Benzer bir şekilde, Kasım 1999'da Seattle'da düzenlenen WTO ve Nisan 2000'de Washington'da yapılan IMF ve Dünya Bankası'nın yıllık toplantılarına karşı gerçekleştirilen protesto eylemlerinde internet aracılığıyla kurulan iletişim, hem protestoların örgütlenmesinde, hem de ana-akım medyanın bu protestoları düşmanca bir tavırla tanıtmasına karşı gerçek olaylar hakkındaki bilgilerin iletilmesinde önemli bir rol oynadı.[15]

Fakat muhaliflerin ve protestocuların iletişim donanımına değerli bir katkı sağlamış olmasına rağmen, kritik bir araç olarak internetin sınırlılıkları vardır. Bir kere, internet, bilgiye ihtiyaçları en yoğun olanlara yeterince hizmet etmez –pek çok kişinin erişim sorunu vardır, internetin veri tabanları onların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmemiştir ve veri tabanlarının kullanılması (ve genelde internetin etkili bir şekilde kullanılması) önceden belli bir bilgiyi ve organizasyonu gerekli kılar. Markalardan, hazırda varolan geniş bir kullanıcı kitlesinden ve/veya büyük kaynaklardan yoksun olanlar için internet bir kitle iletişim aracı değildir. Yalnızca büyük ticari kuruluşlar geniş kitleleri hizmetlerinin varlığından haberdar edebilmişlerdir. İnternet donanımının özelleştirilmesi, internet portalları ve sunucularının ticarileşip tekelleşmesi ve bu araçların internet dışı holdinglerle bütünleşmesi –AOL Time-Warner birleşmesi bu yönde atılmış dev bir adımdır– ve yeni geniş bantlı (broadband) teknolojinin özel ve tekelleşmiş denetimi, internetin gelecekte demokratik bir medya aracı olma beklentilerini sınırlandırma tehdidini beraberinde getiriyor.

Son birkaç yıl, hepsi yeni teknolojinin küçük öncü kullanıcılarının kendilerini geride bırakmasından korkan ve yeni denizlere açılmayı denerken ortaya çıkabilecek kayıpları yıllarca kabullenme isteği ve gücüne sahip, önde gelen gazete ve medya holdinglerinin hızla internet alanına girmelerine tanıklık etti. Fakat internet alanına girmiş ve bu kayıpları azaltma endişesi içinde olan, aşırı bir kullanıcı denetiminin ve hızlı sörfün karakterize ettiği bir araca para yatırmanın değeri konusunda ihtiyatlı davranan reklam veren kuruluşlar ile çalışan büyük medya kuruluşları, bildik çözümler geliştirme yoluna gittiler: ürün satışlarına daha fazla ağırlık verme, haberlerde kısıntıya gitme ve izleyiciler ile reklam veren kuruluşlara hemen çekici gelecek yayınlar yapma. *Boston Globe* (*News York Times*'ın yan kuruluşu) ve *Washington Post* e-ticaret ürünleri ve hizmetleri sunmaktadır. Ledbetter şuna dikkat çekiyor: "Gazete internet por-

tallarının hiçbirinin nitelikli gazeteciliği temel stratejileri olarak görmemesi rahatsız edicidir ... çünkü gazetecilik size ürünlerinizi satmakta yardımcı olmaz."[16] *New York Times*'ın eski editörü Max Frankel'e göre, gazeteler internet izleyicilerine ulaşmaya çalıştıkça "menülerinde seks, spor, şiddet ve komedi daha fazla yer alacak ve yurtdışındaki savaşlar ya da refah reformuyla ilgili haberler, tamamen göz ardı edilmese bile, iyice azalacaktır."[17]

Yeni teknolojiler temelde şirket ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hizmete sokulur; son yıllarda gelişen teknolojiler, medya şirketlerinin çalıştırdıkları personel sayısını azaltmalarını, ama daha fazla çıktı elde etmelerini sağlamıştır. Yine bu teknolojiler, medya kuruluşlarının sayısını azaltan küresel dağıtım sistemlerini olanaklı kılmıştır. İnteraktif kapasitelerin gelişmesiyle kolaylaşan kullanıcı kitlesinin "etkileşimi", esas olarak kullanıcıların alışveriş yapmasına hizmet eder; aynı zamanda, medya şirketlerinin kullanıcı kitlesi hakkında ayrıntılı bilgi toplamasına da imkân tanır. Böylece, medya şirketleri, programları ve reklamları bireysel karakteristiklere uyarlamak ve programlar esnasında bir tıklamayla satış yapmak üzere ince ayar yapma imkânını elde ederler. Mahremiyet azaltılırken, ticarileşme arttırılacaktır.

Kısacası, son on-on beş yılda siyaset ve iletişimde meydana gelen değişimler, bütün faktörleri hesaba kattığımızda, propaganda modelinin uygulanabilirliğini arttırma eğilimi gösterdi. Şirketlerin gücünün ve dünyanın dört bir yanına erişebilme kapasitelerinin artması, birleşmeler ve medyanın daha fazla tekelleşmesi, kamusal yayıncılığın çöküşü, hem Birleşik Devletler'de hem de dışarıda bilanço sonuçlarına odaklanma yönelimini daha etkili hale getirdi. Reklamlar için rekabet daha fazla yoğunlaştı, editörlük ve reklamcılık departmanları arasındaki sınırlar daha çok silikleşti. Bütçe kesintileri ve iktidar yapılarına meydan okuyacak araştırmacı gazeteciliğe dönük idari şevkin daha da azalmasıyla, haber odaları ulusötesi şirket imparatorluklarıyla tepeden tırnağa bütünleşti.

Son on-on beş yılda seçkin nüfuzun mekanizmaları olarak kaynak sağlama ve tepki üretimi de güçlendi. Medyanın merkezileşmesi ve kaynakların azalması, medyayı hem haberleri üreten hem de kolay erişilebilir ve ucuz yazılı malzeme sağlayarak finansal destek sunan birincil belirleyicilere her zamankinden daha bağımlı hale getirdi. Artık onlar medyayı manipüle eden daha güçlü araçlara sahipler. Bu ve başka güçlü grupların çıkarlarına hizmet eden halka ilişkiler şirketlerinin medya kaynakları olarak önemli bir rol üstlendikleri görülmektedir. Alex Carey, Stuart Ewen, John Stuaber ve Sheldon Rampton, halkla ilişkiler endüstrisinin kendi ve müşterileri olan şirketlerin amaçlarına hizmet edecek şekilde gazetecilik teamüllerini nasıl kullanabildiklerini görmemize yardımcı oldular.[18] Haber kaynaklarını inceleyen araştırmalar, haber kaynaklarının önemli bir bölümünün halkla ilişkiler kuruluşları tarafından hazırlanan ba-

sın bildirileri olduğunu gösteriyor. Bir hesaba göre, haberleri düzenleyen halkla ilişkiler uzmanlarının sayısı, haberleri yazan gazetecilerin sayısından 20.000 kişi daha fazladır.[19]

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve dünyada sosyalist hareketlerin pratikte şahneden çekilmesi üzerine anti-komünist ideolojinin gücü büyük olasılıkla azaldı, ama bu eksiklik "piyasa mucizesi"ne (Reagan) duyulan inancın daha büyük ideolojik güce kavuşmasıyla kolaylıkla telafi edildi. Kapitalizmin zaferi ve özelleştirmede ve piyasanın hüküm sürmesinde çıkarı olanların artan gücü, en azından seçkinler arasında piyasa ideolojisinin hâkimiyetini güçlendirdi. Öyle ki, apaçık olgulara bakılmaksızın piyasaların merhametli ve hatta demokratik olduğu varsayıldı (Thomas Frank'ın deyimiyle "piyasa popülizmi") ve piyasa-dışı mekanizmalar kuşkuyla karşılanmaya başlandı. Öte yandan, özel firmaların mali desteğe, iflas durumunda kurtarılmaya ve yurtdışında iş yapmak için hükümet desteğine ihtiyaç duymaları, istisnai ve makul kabul edildi. 1980'lerde Sovyet ekonomisi durgunluğa girdiğinde, bu durum piyasaların var olmayışıyla açıklandı. 1990'larda kapitalist Rusya dağılmaya uğradığında ise, fatura artık hâkimiyet kurmuş olan piyasalara değil, piyasanın büyüsünü devreye sokmakta başarısız politikacılara ve işçilere kesildi.[20] Gazetecilik bu ideolojiyi içselleştirmiştir. Piyasa kurumlarının küresel gücünün piyasa dışı seçeneklerin ütopik görülmesine yol açtığı bir dünyada, buna anti-komünizmin kalıntı halinde süren gücü de eklendiğinde, karşımıza muazzam güce sahip ideolojik bir paket ortaya çıkar.

Propaganda modelinin uygulanabilirliğine güç veren bu değişimler, demokratik bir cemaat açısından önemli olan sorunların tartışıldığı ve rasyonel yurttaş katılımıyla ilgili bilgilerin sağlandığı pek çok mekâna ve foruma tekabül eden "kamusal alan"ı ciddi biçimde zayıflatmıştır. Pazarlamanın ve reklamcılığın sürekli gelişmesi ve kültürel gücü, "siyasal bir kamusal alanın yerine depolitize bir tüketici kültürünün geçmesine" neden olmuştur.[21] Reklam veren kuruluşlar tarafından kurulan ve tüketicileri oluşturan değişik kesimlerin özellikleri ve zevklerindeki farklılıklara dayanan sanal bir cemaatler dünyası yaratma sonucunu doğurmuştur. Bu tüketim ve tarz temelli gruplar, toplumsal bir yaşamı ve ortak kaygıları paylaşan ve demokratik bir düzene katılan gerçek cemaatlerle bağdaşmaz.[22] Bu sanal cemaatler kamusal bir alan yaratmak ya da ona hizmet etmek için değil, ürünler alıp satmak üzere örgütlenmişlerdir.

Reklam veren kuruluşlar, alımlayıcı kitlesinin görece küçük olduğu, huzursuz edici tartışmaların yer aldığı ve ortamın ürünlerin satılması için ideal olmadığı kamusal alanı sevmezler. Onların eğlenceye yönelik tercihi, ticari medya sistemleri altında kamusal alanın tedrici olarak erozyona uğramasının altında yatan başlıca faktördür. Birleşik Devletler'in son 75 yıllık yayıncılık tarihi bunu gayet iyi bir şekilde örnekler.[23] Fakat eğlence yalnızca ürünlerin daha iyi satılmasına yardımcı olma meziyetini taşımak-

la kalmaz; aynı zamanda gizli ideolojik mesajlar için de etkili bir araçtır.[24] Dahası, yüksek ve giderek artan eşitsiz bir sistemde, eğlence halkı siyasetten uzaklaştıran ve statükonun korunmasına hizmet etmek üzere siyasal bir kayıtsızlık üreten Roma'nın "sirk oyunları"nın günümüzdeki karşılığıdır.

Giderek daha fazla ticarileşen medyanın sunduğu ürünlerin halk tarafından satın alınması ve izlenmesi gerçeğinden hareketle, kamusal alanın yavaş yavaş yok olmasının yurttaşlar ya da tüketiciler olarak halkın tercihlerini ve özgür seçimlerini yansıttığı sonucuna varmak yanıltıcı olacaktır. 1934'e kadar gidildiğinde, halka hiçbir zaman yayın haklarının ticari gruplara toplu satışını onaylama ya da onaylamama fırsatı verilmediği görülecektir.[25] Reklam veren kuruluşların tercih ettiği eğlence tarzı lehine kamusal hizmet çerçevesinde sunulan ürünlerin asla terk edilmeyeceğine ilişkin bu çıkar grupları ve bizatihi Federal İletişim Komisyonu (FCC) tarafından verilen taahhüt ise, hiçbir zaman yerine getirilmedi.[26] Halk medya üzerinde bir egemenliğe sahip değildir; nelerin sunulacağına reklam arayışında olan patronlar ve yöneticiler karar verir; halk ise bunlar arasından seçim yapmak zorunda kalır. Halk çoğunlukla halihazırda mevcut olup kendisine sunulan ve yoğun bir şekilde tanıtılan ürünleri izler ve okur. Yapılan kamuoyu araştırmaları, halkın daha çok haber, belgesel ve başka bilgilerle ilgili programları tercih ettiğini, izliyor olsa bile seks, şiddet ve diğer eğlence programlarını daha az tercih ettiğini düzenli olarak ortaya koymaktadır. İnsanların durgun seyreden ya da azalan ücretlerle niçin daha çok çalıştıklarını, yüksek maliyetlerle niçin yetersiz sağlık hizmeti aldıklarını ve dünyanın dört bir yanında kendi adlarına nelerin yapılmakta olduğunu anlamak istemediklerine inanmak için pek bir sebep yoktur. Eğer bu konularda yeterli bilgi edinemiyorlarsa, propaganda modeli bunun nedenini açıklayabilir: Medyayı denetleyen egemen güçler bu türden bir malzemeyi sunmayı tercih etmemektedir.

Örnek-Olay Araştırmalarının Güncellenmesi

2. Bölüm'den 6. Bölüm'e kadar sunulan örnek-olay araştırmalarında, söz konusu siyasi ve ekonomik çıkarlar dışarda bırakıldığında, karakter açısından büyük ölçüde benzeşen durumların ele alınışındaki farklılıkları inceliyoruz. Beklentimiz, haberler ve yorumların sözü edilen çıkarlardan muazzam bir şekilde etkileneceği ve öngörülebilir bir tarafgirlik sergilemesi gerektiği yönündedir. Örneğin medyanın, Birleşik Devletler yetkililerinin desteklediği bir uydu-devlet hükümetinin yaptığı bir seçimi, Birleşik Devletler yetkililerinin muhalif olduğu bir hükümetin yaptığı seçime göre farklı ele alacağını tahmin ediyoruz. 3. Bölüm'de, analiz edilen önemli seçimlerde bu ayrımcı tutum ve önyargı, olağanüstü denebilecek bir derecede sergilenmiştir.

Değerli ve Değersiz Kurbanlar

2. Bölüm'de düşman devletlerin kurbanları ile Birleşik Devletler ve onun uydu devletlerinin kurbanlarına yönelik medyanın sergilediği tutumu karşılaştırıyoruz. Bizim tahminimiz, örtük olarak "değersiz" kabul edilen, Birleşik Devletler ve uydu devletleri tarafından mağdur edilen kurbanlara göre, düşman devletlerin kurbanlarının "değerli" sayılacakları ve onlarla ilgili haberlerin daha fazla olacağı ve öfke içereceğidir. Örneğin, 1980'de Birleşik Devletler'in uydu devlet i El Salvador'da öldürülen başpiskopos Oscar Romero'ya göre, 1984'te Polonyalı komünistlerin kurbanı olan rahip Jerzy Popieluszko'ya medyada çok daha fazla yer verilmiştir. Ayrıca Jerzy Popieluszko, Birleşik Devletler'in uydu devletlerinde öldürülen yüz din görevlisinin toplamından –bunlardan sekizi ABD vatandaşı olduğu halde– daha fazla haber konusu yapılmıştır. Bu durum, 2. Bölüm'de gösterilmektedir.

Bu tarafgirlik ABD yöneticileri açısından avantajlıdır; çünkü düşman devletlerin kurbanları üzerinde yoğunlaşmak, bu devletlerin hain ve melun olduklarını ve ABD'nin düşmanlığını hak ettiklerini gösterir. Diğer yandan, Birleşik Devletler ve uydu devletlerin kurbanlarını görmezden gelmek, siyaseten aykırı kurbanlar hakkında duyulabilecek kaygıların oluşturacağı yükü ortadan kaldırdığı için, mevcut ABD politikalarının daha kolay sürdürülmesine imkân verir. Böylesine büyük bir çifte standart uygulanmasının nedeninin, "değersiz" kurbanlar hakkındaki kanıtları toplamanın zorluğundan kaynaklandığı şeklindeki cevap inandırıcı değildir; çünkü kısıtlı kaynaklara sahip alternatif bir basın, kurbanların maruz kaldığı kötü muamele hakkında, belli başlı insan hakları örgütleri ve kilise temsilcileri gibi oldukça güvenilir kaynaklara dayanarak epey malzeme toplayabilmiştir.[27] Kaldı ki, bu kitap boyunca söz edilen değerli ve değersiz kurbanların ele alınışlarının niteliğindeki farklılıkları, ancak politik faktörler açıklayabilir. Nitekim, El Salvador'da tecavüze uğrayıp öldürülen Amerikalı kadınlar söz konusu olduğunda bile değersiz görülen kurbanlara yönelik istismarın rahatsızlık uyandırmayacak şekilde aktarılması, ama değerli kurbanlar söz konusu olduğunda büyük bir öfkeyle en üst makamlarda sorumlu aranması 2. Bölüm'de örneklenmektedir.

Daha önce Popieluszko ve Latin Amerika'daki yüz din görevlisi kurbanın haber yapılmasında gösterilen aynı yaygın siyasal önyargının bugün de devam ettiği, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi medyanın 1990'larda "soykırım" kelimesini nasıl kullandığından anlaşılmaktadır. "Soykırım", yetkililerin düşman devletlerdeki mağduriyet olaylarına derhal yakıştırdıkları, ama Birleşik Devletler ya da müttefik rejimlerde ortaya çıkan benzer ya da daha kötü mağduriyetler için pek nadiren kullandıkları öfke uyandırıcı bir sözcüktür. Saddam Hüseyin ve Irak 1990'larda ABD'nin hedefi haline geldiğinde, Türkiye bir müttefik ve uydu devletti ve Kürtlere karşı büyük bir etnik temizliğe giriştiği aynı yıllarda, ABD bu ülkenin başlıca silah tedarikçisi konumuna gelmişti. İşte

bu dönemde, eski ABD Büyükelçisi Peter Galbraith'in şunları söylediğini görüyoruz: "Türkiye'nin kendi Kürtlerini bastırırken, Iraklı Kürtleri Saddam Hüseyin'in yeni bir soykırımından koruma misyonuna sahip ABD önderliğindeki ittifakla işbirliği yapması hayati önem taşımaktadır."[28] Türkiye'nin kendi Kürtlerine yaptıkları, Irak'ın kendi Kürtlerine yaptıklarından hiçbir şekilde daha az canice değildi; *fakat* Galbraith'e göre, Türkiye yalnızca "bastırırken" Irak "soykırım" yapmaktadır.

Ana-Akım Medyada Kosova, Doğu Timor, Türkiye ve Irak için "Soykırım" Sözcüğünün Kullanımı[i]

	1. Sözcüğün Sırplar, Türkler vs. için kaç kez kullanıldığı[ii]	2. Aynı şeyi yapan başyazı/ yorum yazısı sayısı	3. Haberler	4. Ön sayfa
DEVLETLER/TARİHLER				
1. Sırplar/Kosova 1998-1999	220	59	118	41
2. Endonezya/Doğu Timor 1990-1999	33	7	17	4
3. Türkiye/Kürtler 1990-1999	14	2	8	1
4. Irak/Kürtler 1990-1999	132	51	66	24
5. Irak'a uygulanan yaptırımlar 1991-1999	18	1	10	1

Tablo Notları:

i Bir Nexus veri tabanı aramasına dayanarak hazırlanan bu tabloda kullanılan ana-akım medya kuruluşları *Los Angeles Times, New York Times, Washington Post, Newsweek* ve *Time* gazete ve dergileridir.

ii 2. ve 3. sütunlardaki sayıları topladığımızda, 1. sütundaki toplamdan daha düşük sayılar buluruz, çünkü 1. sütun mektupları, "Dünya Brifinglerini" ve özet haberleri de içermektedir.

Tablonun da gösterdiği gibi, taranan beş önde gelen yazılı medya kuruluşu, düşman devletlerdeki mağduriyetleri tarif ederken "soykırım" sözcüğünü sık kullanarak, ama Birleşik Devletler, müttefikleri ve uydu devletlerin neden olduğu eşit derecede vahim mağduriyetleri söz konusu olduğunda daha az kullanarak, benzer bir tarafgir tutum geliştiriyor. Hatta, medyanın sözcüğü kullanışına bakarak, kimin ABD'nin dostu ya da düşmanı olduğunu da anlayabiliriz. Bu anlamda, 1999 yılında, Birleşik Devletler ve

NATO'lu müttefiklerinin Yugoslavya'ya karşı güya Kosovalı Arnavutlara yaptığı kötü muameleye tepki duyarak savaş açmasıyla, kötü muameleyi kınayan resmi suçlamalar ve sürekli ihlallere "soykırım" olarak işaret eden tanımlamalar tüm medyayı sardı. Aynı model, Irak rejiminin Kürt nüfusuna karşı gerçekleştirdiği ihlaller için de geçerlidir. Bilindiği gibi Irak, ABD'nin müttefiki olmaktan çıktığında,[29] resmi suçlamalar yapılmış, katı yaptırımlar uygulanmış ve medya bunlara paralel bir tutum geliştirmiştir.

Öte yandan, Türkiye ve Endonezya uzun zamandan beri ABD'nin müttefiki ve uydu ülkeleridir; bu ülkeden askeri ve ekonomik yardım almaktadırlar. Sonuçta, tam da propaganda modelinin öngörebileceği gibi medya, 1990'lar boyunca Türkiye'de Kürtler ciddi hak ihlallerine maruz kalır ve bu etnik temizlik programını uygulanırken Clinton yönetiminin sağladığı savurgan desteğe çok az dikkat göstermekle kalmadı; Türk operasyonları için "soykırım" sözcüğünü nadiren kullandı.

Doğu Timorlular, 1999'da Birleşmiş Milletler'in desteğinde yapılacak bağımsızlıkla ilgili bir referandumu önlemek ya da başarısızlığa uğratmak için uğraşan Endonezya'nın bir diğer terör dalgasına daha maruz kalmıştı. Fakat yine benzer şekilde, soykırım sözcüğü Endonezya'nın Doğu Timorlulara yaptığı kötü muamele için sık kullanılmadı. Birleşik Devletler, Suharto'nun 1965'te 20. yüzyılın en kanlı katliamlarından birini yaparak iktidarı ele geçirmesine ve diktatörlüğünü otuz iki yıl sürdürmesine yardım etmiş,[30] Endonezya'ya Doğu Timor'u işgal ve istila ettiği 1975'ten bu yana önemli askeri ve diplomatik yardımlarda bulunmuştu.[31] 1999'da, Endonezya bağımsızlık referandumunu şiddet kullanarak önlemeye kalkıştığında, ABD askeri yardım programını sürdürmeye devam etti. ABD, 8 Eylül 1999 tarihli bir basın toplantısında Savunma Bakanı William Cohen'in belirttiği şekliyle, "olanların sorumluluğu Endonezya Hükümeti'ne aittir; biz bu sorumluluğu onlardan almak istemiyoruz" diyerek katliamı durdurmak için müdahale etmeyi de reddetti. Bu açıklama, Endonezya binlerce kişiyi öldürdükten ve Doğu Timor'un büyük bölümünü yerle bir ettikten çok sonra yapılmıştı. Bundan kısa bir süre sonra, hatırı sayılır bir uluslararası baskı altında, Birleşik Devletler Endonezya'ya harap olmuş bu ülkeyi terk etme çağrısı yaptı.

1975'te ve sonrasında, ABD medyasının Doğu Timorluları değersiz kurbanlar olarak ele aldığını ve neredeyse eşzamanlı olarak dikkatini ve öfkesini Pol Pot iktidarı altında Kamboçya'da yapılan katliama çevirdiğini başka bir çalışmada ortaya koymuştuk. Komünist bir lider olan Pol Pot'un kurbanları değerliydiler; fakat 1978'de Vietnamlılar tarafından kovulduktan sonra, ABD politikası sürgündeki Pol Pot'u destekleme yönünde değişiklik gösterince, Kamboçyalılar değerli olmaktan çıktılar.[32] Öte yandan, tablonun gösterdiği gibi, Doğu Timorlular 1990'larda değersiz kurbanlar olarak kalmayı sürdürdüler.

1991 Körfez Savaşı'nı takiben, Irak'a karşı sert yaptırımlar uygulanmasında ısrar eden kanadın lideri olan Birleşik Devletler, 1990'larda çok yüksek sayıda Iraklı sivilin ölümünden bizzat sorumludur. John ve Karl Mueller "tüm tarih boyunca [nükleer ve kimyasal] her türlü kitle imha silahıyla katledilen insandan daha fazla sayıda insanın ölümünün, bu kitle imha yaptırımları yüzünden Irak'ta meydana geldiğini" ileri sürüyorlar.[33] Yaptırımlar nedeniyle ölen bir milyon ya da daha fazla sayıda insanın büyük bölümünü çocuklar oluşturuyor. UNICEF İcra Direktörü Carol Bellamy "1980'lerde Irak'ta çocuk ölümlerinde görülen önemli azalma 1990'larda da sürseydi, 1991-1998 arasındaki sekiz yıllık dönemde ülkede toplam olarak gerçekleşen beş yaş altı çocuk ölümlerinin yarım milyonu yaşanmamış olacaktı" demiştir.[34] Bununla birlikte, bu ölümler ABD politikasının sonucu olarak meydana geldiğine ve Dışişleri Bakanı Madeleine Albrigt devlet televizyonunda bu 500.000 çocuğun ölümü için "buna değerdi"[35] açıklamasında bulunduğuna göre, ABD medyasının bu kurbanları değersiz bulacağını, onlara karşı pek fazla bir ilgi göstermeyeceğini, öfke duymayacağını ve "soykırım" sözcüğünü bu durum için kullanmayı uygun bulmayacağını tahmin ediyoruz. Yukarıdaki tablo, bu beklentinin medya pratiğinde gerçekleştiğini gösteriyor.

Tabloda soykırım sözcüğünün kullanım biçimiyle işaret edilen medyanın aşırı önyargılı olduğu gerçeği, şu olguyla da desteklenmektedir: Medya, 1998-1999'da Sırpların Kosovalı Arnavutlara yaptığı kötü muamelelere büyük bir ilgi ve öfke duymuştu. Oysa bu muamele, 1990'larda Türkiye'nin Kürtlere, 1999'da da Endonezya Hükümeti'nin ve paramiliter güçlerin Doğu Timorlulara yaptıkları ile karşılaştırıldığında, büyük bir kesinlikle söyleyebiliriz ki, aynı aşırılıkta değildi. ABD ve öteki Batılı kaynaklara göre, NATO bombardımanı öncesinde tüm tarafların Kosova'da verdiği kayıplar 2.000'den fazla değildi. NATO bombardımanı esnasında ve sonrasında meydana gelen Sırp hücumları ve yerinden etme amaçlı operasyonlar sonucunda meydana gelen ölümlerin de birkaç bini aşmadığı görülüyor. Savaş sonrasında mezarlar için yapılan yoğun bir araştırma, Ağustos 2000 itibariyle 3.000 civarında ceset ortaya çıkardı –ki bunların hepsi Arnavut sivillere ait değildi ya da mutlaka Sırplar tarafından öldürülmemişti.[36] 1990'larda Türkiye'nin Kürtlere karşı sürdürdüğü savaşta ölenlerin sayısının 30.000 ya da daha fazla olduğu tahmin ediliyor. Bu sayının büyük çoğunluğunu Kürt siviller oluşturmaktadır; zorla göç ettirilenlerin sayısı ise 2-3 milyona ulaşmaktadır. 30 Ağustos 1999'da Birleşmiş Milletler desteğindeki bağımsızlık referandumuna karşı Endonezya ordusunun paramiliter güçleri örgütlediği ve onlarla işbirliği yaptığı Doğu Timor'da, referandum oylaması öncesinde bile, en az 5-6 bin Doğu Timorlu sivilin öldürüldüğü tahmin ediliyor. Referandum sonrasında ise, Endonezya ordusu ve paramiliter güçler, Endonezya'nın hâkimiyetini reddeden Doğu Timorlulara gözü dönmüş bir şekilde saldırdılar.[37]

"Soykırım" kavramının siyasallaşmış kullanımına yansıtılan çifte standart, haber programlarının işleniş tarzında daha yaygın uygulanır. Medya sürekli olarak değerli kurbanların uğradıkları kötü muamele üzerinde yoğunlaşırken, değersiz kurbanların durumunu ya gerçekte olduğundan daha önemsiz gösterir ya da tamamen görmezden gelir. Bir örnek olarak, 15 Ocak 1999'da Kosova'nın Racak bölgesinde kırk kadar Arnavut'un Sırplar tarafından öldürülmesi iddiası ile 6 Nisan 1999'da Doğu Timor'un Liquica yöresinde Endonezya ordu-milis güçlerinin "200 kadar" Doğu Timorluyu öldürmesine karşı medyanın takındığı birbirine zıt tavırları aklımıza getirebiliriz.[38] Bunlardan ilki, ABD ve Batı kamuoyunu yakın gelecekte Yugoslavya'ya düzenlenecek NATO saldırılarına hazırlamaya çalışan ABD yetkilileri tarafından "yararlı" bulundu.[39] Yugoslavya'da Sırp ordusuyla Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) militanları arasındaki çatışma sürecinde meydana gelen Racak'taki öldürme olaylarının çokça tartışma konusu yapılmasına ve hâlâ tartışılmasına rağmen (son kanıtlar bu olaylara ilişkin NATO-UÇK değerlendirmesi hakkındaki kuşkuları arttırmaktadır),[40] ölümler ABD ve NATO yetkilileri tarafından hemen hoşgörülemez bir "katliam" olarak değerlendirildi. ABD'deki ana-akım medya da aynısını yaptı ve kendisine iletilen bu katliama çok yoğun ve sorgusuz sualsiz bir ilgi gösterdi.[41] Bu, 24 Mart 1999'da başlayan NATO'nun Yugoslavya'yı bombardımanı için gereken moral desteğin yaratılmasına yardımcı oldu.

Liquica'da, bir Katolik kilisesine sığınmaya çalışan Doğu Timorluların Endonezya'nın örgütlediği milisler tarafından öldürülmesi tartışmasız bir "katliamdı"; açıkçası Racak'takinden daha çok kurban vardı ve yabancı bir ülkenin (Endonezya) gayri meşru olarak işgal ettiği bir bölgede meydana gelmişti. Bu, ne münferit bir olaydı ne de Kosova'daki gibi bir savaş haliyle bağlantılıydı; doğrudan siviller katledilmişti. Fakat ABD yetkilileri bu katliamı kınayan bir açıklama yapmadılar; gerçekte bu süre içinde ve referandumun bir hafta sonrasına kadar ABD'nin Endonezya ordusuna sağladığı aktif destek sürdü. Bu süre boyunca nüfusun yüzde 85'i evlerinden sürüldü, 6.000'i aşkın sivil katledildi. ABD'deki ana-akım medya da resmi çizgiyi izledi. Her iki olayı takip eden 20 aylık bir süre içinde, tabloda anılan beş medya kuruluşunda Racak olaylarına, Liquica olaylarına göre 1'e karşı 4.1 oranında daha fazla değinilmiştir; sırasıyla her iki olay için "katliam" nitelemelerinin oranı da 1'e karşı 6,7'dir. Sözcük sayısı olarak ölçüldüğünde, Racak olaylarının kapsamlı bir şekilde ele alınması nedeniyle oran 1'e karşı 14'e yükselir. Racak ve oradaki "katliamdan" tam dokuz kere söz eden *Newsweek*, Liquica'dan bir kere bile söz etme becerisi gösterememiştir.

Böylece, medyanın desteği sayesinde Racak katliamları ABD yetkilileri tarafından halkı savaşa hazırlamak amacıyla kullanıldı. Medya bu desteği sadece yoğun ilgi göstererek değil, aynı zamanda resmi katliam suçlamalarına hiç sorgulamaksızın, kendisi-

ne sunulduğu gibi yer vererek sağladı. Aynı zaman aralığında, Liquica'daki tartışmasız katliama medyanın gösterdiği ilgi ise, halkı harekete geçirecek kapsamlı bir bilgilendirme ve haksızlıklara itiraz etme bakımından yetersizdi; medyanın bu tutumu, Doğu Timor'daki olayların denetimini müttefik Endonezya'ya bırakan ABD'nin resmi politikasıyla uyumluydu.

Üçüncü Dünya Seçimleri
Meşrulaştırıcı Seçimlere Karşı Anlamsız Seçimler

3. Bölüm'de, uydu ve gözden düşmüş ülkelerdeki seçimleri ele alırken medyanın hükümetin gündemini izlediğini gösteriyoruz. 1980'lerde ABD Hükümeti, kendi kamuoyuna oradaki müdahalesinin yerel halk tarafından onaylandığını göstermek amacıyla El Salvador'da birkaç seçimin yapılmasını destekledi. Fakat 1984'te Nikaragua seçime gittiğinde, Reagan yönetimi, devirmeye çalıştığı bir hükümetin meşrulaşmasını önlemek için bu seçimi şaibeliymiş gibi göstermeye kalkıştı. Nikaragua'daki seçim El Salvador'daki seçimlere göre çok daha güvenilir olduğu halde, ana-akım medya El Salvador'daki seçimleri "demokrasiye doğru bir adım" olarak nitelerken, Nikaragua'daki seçimi "bir utanç" şeklinde değerlendirerek Reagan hükümetiyle işbirliği yaptı. Hükümetin propaganda ihtiyaçları doğrultusunda medyanın iki seçime dikkate değer ölçüde bir çifte standart uyguladığını gösteriyoruz.

Aynı önyargı, medyanın Kamboçya, Yugoslavya, Kenya, Meksika, Rusya, Türkiye ve Uruguay'da yapılan son seçimleri ele alış biçiminde de açık bir şekilde göze çarpar. Kamboçya ve Yugoslavya bu yedi ülke arasında ABD politikasının yapıcılarının şiddetli bir şekilde karşı çıktığı partiler tarafından yönetilen iki ülkedir. *New York Times*'ın ciddi sorunların olduğuna dair uyarıda bulunduğu ülkeler de sadece bunlardır. Kamboçya ile ilgili olarak, "dürüst olmayan seçimlerin yapılması, hiç seçim yapılmamasından daha kötüdür" iddiasında bulunmuş ve "uluslararası topluluk, düzmece bir seçim Bay Hun Sen'e meşruiyet süsü vermesin diye temkinli yaklaşmalıdır"[42] demiştir. Eylül 2000'de yapılan ve Slobodan Miloseviç'in yeniden seçilmesini engellemek için ABD'li yetkililerin açıkça müdahale ettiği Yugoslavya seçimlerini değerlendirirken de, *Times* ve genel olarak medya, hile ve düzmece bir seçim olasılığına karşı defalarca uyarıda bulunmuştu.[43] İktidardaki hükümete karşı ABD politikasının ikircikli olduğu Kenya örneğinde ise, yine *Times* "seçimler düzenlemek demokratik bir hükümeti garanti etmez" diyerek ve "siyasi partilere daha mesafeli, bağımsız bir seçim komisyonu" ve "seçim zamanları dışında da muhalefetteki seslerin duyulmasına izin veren, bağımsız yayıncılık yapan bir medya"[44] ihtiyacını vurgulayarak seçimlerin niteliğine kuşkuyla yaklaşmıştır.

Fakat ABD Dışişleri Bakanlığı'nın desteklediği hükümetler tarafından yapılan ve kazanılan öteki dört seçimle ilgili olarak "dürüst olmayan seçimlerin yapılması, hiç seçim yapılmamasından daha kötüdür" türünden ifadelere ve hile tehlikesine işaret eden senaryolara yer verilmedi; bağımsız bir seçim komisyonu ve bağımsız yayıncılık yapan medyanın önemi üzerinde ısrarla durulmadı; bu durumların her birinde seçim demokrasiye doğru atılmış bir adım olarak kabul edildi ve bu nedenle de meşrulaştırıcı oldukları onaylandı.

Uzun süre tek parti (PRI) yönetimi altında bulunmasına rağmen ABD Hükümeti tarafından onlarca yıldır desteklenen Meksika örneğinde ise, *Times* düzenli olarak Meksika seçimlerinin, geçmişte yapılan hileli seçimlerin aksine cesaret verici olduğunu ifade etti. Belirtmek gerekir ki, hileli denen bu seçimlerin yapıldığı zaman da editörler, onları daha uzak geçmişte yapılanlarla kıyaslayarak olumlu bulmuşlardı! *Times*, iyi niyeti vurgulayan ifadeleri öne çıkardı; yapısal kusurları ve suistimalleri göz ardı etti. Carlos Salinas de Gortari'yi iktidara getiren 1988 seçimleriyle ilgili baş yazısında *Times*, önceki seçimlerin hileli olduğunu (PRI "himayeci ilişkileri kullandı, haber medyasını ve oy sandıklarını manipüle etti") belirtti; fakat PRI adayı Salinas'ın siyasal reformun hayati bir aciliyet olduğunu "öne sürdüğünü" ve "temiz seçim çağrısı yaptığını" vurguladı.[45] Editörler "Salinas'ın partisinin" "kendi adaylarının ricalarına" önem verip vermeyeceğini sorguladılar. Gerçekte bu, desteklenen bir adayı yakında olabilecek suistimallerin sorumluluğundan uzak tutma hamlesidir. Sonraki başyazılarda, *Times* devam eden hilelerden, "himayeci ilişkilerin kullanılmasından" ya da medyanın denetlenmesi ve önyargısından söz etmedi; oysa bu seçim, sonuçların sayılması sırasında "bilgisayar çökmesiyle" meşhur olmuş, bu da Carlos Salinas'ı muhtemel bir mağlubiyetten galibiyete taşımıştır. Bundan sadece üç yıl sonra, 1991 seçimleri sırasında editörler okurları temizlik konusunda verilen yeni sözlere hazırlamak için "hatırlanabileceği üzere Meksika seçimlerine büyük oranda hile karıştırılmıştı" diye yazdılar.[46] Fakat bütün bu süre içinde ve daha sonra, *Times* (ve onun rakipleri), gerek yayımladıkları haberlerde, gerekse başyazılarında ne yapılan hileler üzerinde durdular ne de seçimleri düzmece olarak nitelendirdiler; aksine fazlasıyla dürüstlükten uzak olan bu seçimleri demokrasiye ve meşruluk kazanmaya doğru atılmış adımlar olarak gösterdiler.

Askeri yönetim ve aşırı sansür altında yapılan ve "askeri hükümete sempatik gelen siyasetçilerin önderliğindeki" yalnızca üç partinin yarışmasına izin verilen 1983 Türkiye seçimleri sırasında, *Times* "Türkiye demokrasiye yaklaşıyor"[47] tespiti yaptı. Benzer şekilde, bir başka askeri rejim altında yapılan, önde gelen muhalefet adayını hapse atan ve önemli konumda ikinci bir adayın da yarışmasına izin vermeyi reddeden, ama ABD Dışişleri Bakanlığı'nın onayladığı bir hükümetin düzenlediği 1984 Uruguay seçimleri sırasında, *Times* bir kez daha şu tespiti yapmıştı: "Uruguay demokrasi uğraşına kaldığı

yerden devam ediyor ... generaller Latin Amerika'nın büyük bölümünü saran demokrasinin sirayet edici yükselişine teslim oluyorlar."[48]

1996 Rusya seçimleri, ABD ve müttefikleri açısından önemliydi, çünkü gözdeleri olan özelleştirme politikalarını ve Rusya'nın küresel finans sistemleriyle bütünleşmesini gerçekleştiren yönetici Boris Yeltsin ciddi bir yenilgi tehdidi altındaydı. Yeltsin Hükümeti, ulusal üretimde yüzde 50'lik bir düşüşten ve nüfusun yüzde 90'ının gelirinde meydana gelen büyük bir azalmadan sorumluydu; diğer yandan, büyük oranda yolsuzluk içeren özelleştirme süreci, önemli bir bölümünü kriminal bir zümrenin oluşturduğu küçük bir azınlığın başına devlet kuşu konmasını sağlamıştı. Toplumsal refah ve koruyucu sağlık sistemleri Yeltsin yönetimi altında çökmüş ve bu, bulaşıcı hastalıklarda ve ölüm oranlarında şaşırtıcı bir artışa yol açmıştı. 1996 seçim kampanyasının hemen öncesinde Yeltsin'in popülarite oranı yüzde 8'di. Bu koşullar altında seçimleri yeniden kazanması, ciddi şekilde düzmece bir seçimin yapıldığını akla getiriyor ve gösteriyor.

Bununla birlikte, ABD ve Batılı müttefiklerinin şiddetle desteklediği Yeltsin'in tekrar seçildiği bu seçimler, *New York Times* tarafından bir kez daha "Rus demokrasisinin bir zaferi" olarak değerlendirildi; ABD'deki ana-akım medya da genel olarak benzer bir çizgi izledi. Çünkü bu sicili kabarık gazete seçim hilelerini hafife almış ya da görmezden gelmişti ve gazetenin editörleri "kusurlu" bir seçim yapılmasını bile "önemli bir başarı"[49] olarak ilan etmişlerdi. Aynı önyargı, Yeltsin'in parlatılmış halefi ve eski KGB şefi Vladimir Putin'in kazandığı Mart 2000 Rusya seçimleri aktarılırken de açıkça görülüyordu. Putin popülaritesini Çeçenistan'a karşı açtığı gaddar bir "isyan bastırma savaşı" üzerine inşa etmişti. Onun seçim başarısı, büyük ölçüde, güçlü devlet televizyon ve radyo istasyonlarının hiddetle onun lehine kampanya yürütmesine, rakiplerini karalamasına ve yayınlarında onlara hiç süre vermemesine dayanıyordu. Eylül 2000'de Rusya dışında çıkan *Moscow Times* gazetesinde yayımlanan ve altı aylık bir araştırmaya dayanan bir ifşaatta, Putin'in seçim kampanyasının kirli yönleri ortaya konuyordu. Bu ifşaatta, sahte oy kullanılmasını, sandıkların yok edilmesini ve seçim listelerini şişiren 1,3 milyon "ölü canın" yaratılmasını da içeren seçim hileleri hakkında ikna edici kanıtlar sunuluyordu.[50] Buna karşılık, ABD'deki ana-akım medya, seçimler sırasında hilelere ilişkin asla hiçbir kanıta rastlamadı ve *Moscow Times* araştırmasının sonuçlarını aktarmakta isteksiz davrandı.[51] Putin de Yeltsin gibi Batı tarafından desteklenen bir reformcuydu; dolayısıyla ana-akım medya açısından bir kez daha dürüst olmayan bir seçimin yapılması –ki dürüst olmadığı neredeyse hiç kabul edilmemişti– hiç seçim yapılmamasından daha iyi bir şey olarak değerlendirilmişti.[52]

Papa'yı Öldürmeye Yönelik KGB-Bulgar Gizli Planı

Reagan döneminde (1981-88), yaygın bir silahlanmayı, Üçüncü Dünya'da ve küresel çapta daha saldırgan bir politikayı desteklemek için, Sovyetler Birliği'ni şeytanlaştırma amaçlı eş-güdümlü bir çaba vardı. Sovyetler Birliği bir "Şer İmparatorluğu" olarak gösteriliyor ve uluslararası terörü desteklemekle suçlanıyordu; aynı zamanda, kendi yurttaşlarına ve uydu devletlerinin halklarına eziyet etmekle de itham ediliyordu.[53] Suiskastçı olarak ilan edilecek Mehmet Ali Ağca 1981'de Roma'da Papa II. John Paul'ü vurduğu zaman, bu olay Soğuk Savaş döneminin en başarılı propaganda kampanyalarından birisine zemin hazırladı.

Papa'yı vuran Ağca, faşist bir Türk ve şiddete başvuran sol-karşıtı bir partinin üyesi olduğu halde, bir İtalyan hapishanesinde geçirdiği 17 aylık bir sürenin sonunda, Papa'yı öldürmek üzere KGB ve Bulgarlar tarafından tutulduğunu "itiraf etti." Bu itiraf makuldü ve güçlü İtalyan Komünist Partisi'ne itibar kaybettirme telaşında olan hâkim İtalyan partilerin çıkarlarına ve Reagan yönetiminin "Şer İmparatorluğu" kampanyasına oldukça uygun düşüyordu. Başka sebeplerden ötürü ise bir hayli kuşkulu bir itiraftı: Aradan onca zaman geçtikten ve İtalyan gizli servisi temsilcileri, yargıçlar ve Papalık temsilcileri Ağca'yı defalarca ziyaret ettikten sonra yapılmıştı. Ağca'yı ziyaret eden bu kişilerin hepsinin elinde iyice bilenmiş bir siyasi baltanın olması ve gizli servisin ideolojik aşırılıkçılığı ve kanıt imal etme düşkünlüğüyle bilinmesi kuşkuları iyice güçlendiriyordu.[54]

Fakat ana-akım medya bu çizgiyi şaşırtıcı bir saflıkla benimsedi. Ağca'nın KGB ve Bulgarların adını vermesi için yönlendirilmiş ve baskı görmüş olabileceği İtalyan basınında çok tartışıldığı halde, ana-akım medyada teorik bir olasılık olarak dahi değer görmedi. Sözde Sovyet saikinin zayıf olması, Sovyet kaynaklı olması durumunda bu girişimin tam bir aptallık olacağı ve teyit edici kanıtların tamamen eksik oluşu, 4. Bölüm'de açıklandığı gibi, medya tarafından neredeyse tümüyle ihmal edildi. İtalyan Hükümeti'nin bu işe çokça bel bağlayıp çaba göstermesine rağmen, 1986'da dava bir İtalyan mahkemesinde kaybedildiği zaman, ABD'deki ana-akım medya için bu durum yalnızca İtalyan adalet sisteminin tuhaflıklarını yansıtıyordu; ortada hâlâ sağlam kanıtların olmaması olayın yeniden değerlendirilmesine ve medyanın bizatihi kendi rolü üzerine düşünmesine yol açmadı.

Sonraki yıllarda iki gelişme bu olaya bir ölçüde ışık tuttu. Bir tanesi, Sovyet ve Bulgar arşivlerinin açılmasıydı. Demokrasi Merkezi'nden Allen Weinstein, 1991'de, kendi araştırma komisyonu üyelerinin Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'nın gizli dosyalarını incelemesi için Bulgar yetkililerinden izin aldı. Bulgaristan'da bir süre kaldıktan sonra, Weinstein olayda Bulgar ya da KGB parmağı olduğunu teyit eden bir kanıt tespit ede-

meden ülkesine geri döndü. *Los Angeles Times, New York Times, Washington Post, Newsweek* ve *Times* 1991'de Weinstein'ın inisiyatifini ve yakında Bulgaristan'a yapacağı ziyareti duyurmuşlardı. Fakat hiçbirisi okurlarına Weinstein'ın negatif bulgularını haber vermeyi başaramadı.[55]

Daha sonra, 1991'de Robert Gates'in CIA başkanı olarak onaylanması için yapılan Senato oturumları sırasında, eski CIA yetkileri Melvin Goodman ve Harold Ford, Reagan döneminde anti-Sovyet propaganda kampanyasını desteklemek üzere Bulgar bağlantısıyla ilgili CIA analizinin ciddi biçimde sulandırılarak siyasallaştırıldığını teyit edecek şekilde tanıklık ettiler. Goodman, CIA'in suikastte Sovyet ya da Bulgar parmağı olduğuna ilişkin kanıt bulamadığını, ayrıca CIA'in "Bulgar gizli servislerine gayet iyi sızıldığı" olgusuna dayanarak uzmanların Bulgar bağlantısı bulunmadığı sonucuna vardıklarını da açıkladı.[56]

Bağlantı iddialarına dönük ve bitirici bir darbe niteliği taşıyan bu tanıklık, medyanın mercek altına alınmasına yol açtı. Hükümetin propaganda ihtiyaçlarına gayet iyi hizmet etmekle birlikte, medyanın gizli planı şevkle desteklerken okurlarını ciddi biçimde yanılttığı ve haber iletenler ve analistler olarak kötü bir performans gösterdiği artık gayet açıktı. Fakat tıpkı 1986'da Bulgarlara karşı açılan davanın kanıt yetersizliği nedeniyle bir İtalyan mahkemesi tarafından reddedilmesinden sonra olduğu gibi, bu medya kuruluşlarından hiçbiri başarısızlıklarını açıklama ve okurlarından özür dileme yükümlülüğü hissetmedi. CIA açıklamalarına kısaca değindiler. Bazıları –çoğu kez negatif bir durumu kanıtlamanın imkânsız olduğunu göz ardı ederek– bağlantının varlığı kanıtlanmasa bile yokluğunun da kanıtlanamadığını ileri sürdüler.[57] Bununla birlikte, genel olarak ana-akım medya, performansını ya da personelinin propaganda ajanlığı yapmış olduğu gerçeğini yeniden değerlendirmeye gerek duymadan hızla başka konuları gündemine aldı.

Hem haberlerinde, hem de başyazılarında Bulgar bağlantısını tutarlı bir biçimde destekleyen *New York Times*, Weinstein'ın Bulgar dosyalarının incelenmesinden elde ettiği negatif bulguları duyurmadı; ayrıca Goodman'ın tanıklık belgelerinden parçalar yayımlarken, CIA'nin Bulgar gizli servislerine sızdığı yönündeki açıklamasına da yer vermedi. *Times*, CIA ve Reagan yönetiminin "Bulgar ajanlarının, Moskova'dan gelen tek bir sinyalle harekete geçtiklerinin kesin olduğu yönündeki mahvedici iddia karşısında allak bullak olduğunu"[58] uzun süredir savunuyordu. Fakat Goodman ve Ford'un tanıklıkları gerçeğin tam tersi olduğunu gösteriyor; CIA başkanları William Casey ve Robert Gates CIA uzmanlarının görüşlerini umursamamış ve bir Sovyet bağlantısı olduğunu kanıtlamak için kanıtları tahrif etmişlerdi. *Times* yanıltıcı bir çizgi izleme konusunda yalnız değildi; fakat bu sicili kabarık gazetenin müstesna saflığını ve bir propaganda servisi gibi çalıştığını hâlâ kabul etmediğini belirtmek gerekir.

Vietnam, Laos ve Kamboçya

Vietnam: Birleşik Devletler Kurban mıydı yoksa Saldırgan mı?

5., 6. ve 7. Bölümlerde, medyanın Hindiçin Savaşları'nı ele alış biçiminin propaganda modeline son derece uygun düştüğünü gösteriyoruz. Birleşik Devletler, Fransız yeniden-sömürgeleştirme hareketini desteklemek amacıyla, ilk defa II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Hindiçin'e müdahale etti. Bu müdahaleden sonraki 21 yıl boyunca (1954-75), Vietnam'ın güney yarısında iş başına getirdiği bir hükümeti halka dayatmaya çalıştı; oysa ABD yetkilileri ve analistleri bu hükümetin ülke içinde yeterli desteğe sahip olmadığını düzenli olarak belirtiyorlardı. Bu hükümet, yaygın bir kitlesel desteğe sahip olduğu anlaşılan yerel milliyetçi (ama aynı zamanda komünist) güçlere muhalif olduğu için destekleniyordu. ABD liderleri, ezici askeri güçlerinin, Güney Vietnam halkını ABD'nin seçtiği bir azınlık hükümetine boyun eğmeye zorlama kudretini ve aynı zamanda hakkını verdiği inancıyla hareket ettiler.

Normal olarak bu, ABD'nin Vietnam'daki çabasını bir "saldırı" olayı haline getirecekti. Buna karşılık, çok nadir örnekler dışında, ana-akım medya, savaşın bedeli yanlış hesaplanmış olsa bile, oradaki ABD politikasının yüksek ahlaki değerlerle ve iyi niyetle oluşturulduğunu düşünüyordu (bkz. 5. Bölüm). Medya, bizim doğrudan ABD'den ithal ettiğimiz bir diktatörün yönettiği ABD yapımı "Güney Vietnam'ı" başka birinin saldırısına karşı koruduğumuz görüşünü peşinen benimsedi. Bu başka birisinin kimliğini tanımlama konusunda ise Kuzey Vietnam, Sovyetler Birliği, Çin ya da bir "iç saldırı" eylemi gerçekleştiren Güney Vietnam'daki direniş hareketi arasında bocalıyordu. Tüm savaş boyunca ana-akım medyanın savaş yöneticilerinin bu temel varsayımını kabul etmesi, o dönemden günümüze, medyada ABD'nin Vietnam'a, sonra da bütün Hindiçin'e karşı savaşını bir "saldırı" eylemi olarak gösteren ne bir baş yazı ne de bir habere rastlamamış olmamız, ana-akım medyanın propaganda hizmeti yürüttüğü hakkında ikna edici bir kanıt sunar.

1975'te ABD savaşın askeri aşamasını bitirdikten sonra, tamamen yıktığı ülkeye 18 yıllık bir boykot uyguladı. Vietnam'ın hesaplarına göre savaşın kendileri açısından bilançosu 3 milyon ölü, 300.000 kayıp insan, 4,4 milyon yaralı ve zehirli kimyasal silahlardan zarar gören bir milyon kişi olmuştu. Vietnam toprağı bombalardan, Rome Plow'lar* ve kimyasal silahlardan dolayı harap olmuştu. 58.000 kişiyle ABD'nin savaştaki kayıp sayısı, toplam nüfusunun yüzde 1'inin onda birinin altındaydı; Vietnam'ın ölü sayısı ise nüfusunun yüzde 17'sine eşitti. Vietnam halkına kimyasal silahlarla saldırılmış ve kırsal alanları mahvedilmişti.

* ABD ordusu tarafından Vietnam ormanlarında kullanılması için, Rome Caterpillar Company of Rome tarafından özel olarak üretilen tankdozerler. *Landclearing* (toprak arındırma) operasyonlarında kullanılmıştır. –y.h.n.

Fakat ABD yetkilileri ve ana-akım medya, ABD'nin savaştaki rolünü takdire değer bulmayı ve ABD'nin kendisini de bir kurban olarak görmeyi sürdürdüler. Başkan George Bush 1992'de "Bugün Hanoi, geçmişe ilişkin ceza tehdidinde bulunmadan yalnızca cevaplar aradığımızı biliyor" diye konuştu.[59] Yani Vietnamlılar bize, onları cezalandırmamızı meşru kılabilecek şeyler yapmıştı, ama biz yalnızca operasyonlarda kaybolan adamlarımıza dair cevaplar aramaktayız.[60] *New York Times*'ın dış politika yorumcusu Leslie Gelb, "Amerikalıları öldürmüş oldukları için"[61] Vietnam'ı "yasadışı" olarak sınıflandırmayı meşru gösteriyordu. Bu, Bush'un yorumunda ima edilen, kurulu düzenin genel kanaatini yansıtıyordu: Ülke halkının reddettiği bir hükümeti zorla başa getirmek için okyanus ötesine müdahale etse bile, hiç kimsenin bu ülkeye karşı özsavunma hakkı yoktur.

Hindiçin'de ABD'nin Kimyasal Savaşı

Medyanın, Vietnam Savaşı sırasında büyük miktarda kimyasal silah kullanılmasına ve kurban ülke üzerinde yarattığı dehşet verici sonuçlara gösterdiği yaklaşım da ilgi çekicidir. Kennedy yönetimi 1961 ve 1962'de Güney Vietnam'daki pirinç mahsulünü yok etmek amacıyla Birleşik Devletler yasasını ve uluslararası hukuku çiğneyerek kimyasal silahların kullanımına izin verdi (1944'te Japonya'nın pirinç mahsulünü yok etmesi şeklinde kendisine yapılan bir öneriye verdiği cevapta Amiral William Leahy, bu "benim bildiğim her türlü Hıristiyan ahlakını ve bilinen bütün savaş yasalarını çiğnemektir" demişti).[62] Buna rağmen, 1961 ve 1971 arasında ABD Hava Kuvvetleri çok miktarda "süper göz yaşartıcı gaz" CS, büyük miktarda napalm ve fosfor bombasının yanı sıra, 2.428.166 hektar ekili ve ağaçlık arazinin üzerine 20 milyon galon yoğunlaştırılmış arsenik-kökenli ve diyoksin-yüklü bitki öldürücü ilaç (esas olarak Agent Orange)* püskürttü.[63] Yaklaşık olarak Güney Vietnam topraklarının yüzde 13'ü kimyasal saldırılara maruz kaldı. Bu, ülkedeki kauçuk plantasyonlarının yüzde 30'unu ve mangrov ormanlarının yüzde 36'sını kapsıyordu. Buna, "Güney Vietnam'da orman yangını çıkarmak için yaprak dökücü ilaçlarla yangın çıkaran maddeleri birleştiren büyük ölçekli ve bilinçli çabaları"[64] içeren ve çok yönlü programlar çerçevesinde zehirli kimyasallarla yok edilen öteki geniş ormanlık alanları da eklemek gerekir. Japon Bilim Konseyi'nin Tarım Bilimi Bölümü başkanı tarafından 1967'de yapılan bir araştırma, ABD'nin yürüttüğü mahsulleri yok etme savaşının, Güney Vietnam'da yaklaşık 1.000 köylüyü ve 13.000'in üzerinde çiftlik hayvanını öldürdüğünü ve 1.537.840 hektardan fazla ekilebilir

* ABD'nin Vietnam Savaşı sırasında çok yüksek düzeyde kullandığı bitki öldürücü kimyasala verilen takma ad. Kimyasalların türü içine konuldukları bidonların üzerindeki şeridin rengine göre birbirinden ayrılıyor ve yine bu renge göre değişik adlar veriliyordu: Agent Orange (Turuncu Ajan), Agent Blue (Mavi Ajan), Agent Purple (Mor Ajan) vs. –y.h.n.

araziyi mahvettiğini ortaya koymuştur.[65] Gıda arzını yok ederek düşmanı teslim olmaya mecbur etmeye kalkışan bu politika savaş kurallarına aykırıydı;[66] ayrıca "en başta ve büyük çoğunlukla çocukları etkilediğini" de[67] belirtmek gerekir.

1966 ve 1969'da Laos da kimyasal saldırılara maruz kaldı: İletişim hatları boyunca hem ekinler, hem de sebze yetiştirilen alanlar hedef alındı. 1969 baharında Kamboçya'da da 70.000 hektar civarında kauçuk plantasyonu, ürün ve orman üzerine çok miktarda Agent Orange serpildi.[68] Kamboçya Hükümeti, bu insanlık dışı ve yasadışı eylemlerle tarafsızlığı ihlal edildiği için sert şikâyetlerde bulundu; fakat Kamboçya sesini duyuramayacak ve hukuki ya da başka türlü bir savunmayı harekete geçiremeyecek kadar küçük ve zayıftı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1969'da, uluslararası hukuka aykırı olduğu için kimyasal silahların kullanımını şiddetle kınayan bir kararı 3'e karşı 83 oyla kabul ettiği halde,[69] Birleşik Devletler'e karşı eyleme geçecek kadar güçlü değildi. Kamboçya'da ya da Hindiçin'in başka bölgelerinde ABD'nin kimyasal savaşını durdurmak için, "uluslararası topluluk" herhangi bir seferberlik başlatamadı.

Vietnam Savaşı sırasında, kimyasal silahların kullanıldığı ilk kez 1966'da ortaya çıkarıldığı zaman, konu ABD medyasında haber yapıldı ve eleştirildi, ama çok zaman geçmeden ve el çabukluğuyla hasır altı edildi. Kimyasal savaşın yasadışı olduğu, açlığa mahkûm etme politikası ve bunların mağdur ülke halkı üzerindeki etkileri haber olarak neredeyse hiç aktarılmadı. Orville Schell Jr.'ın *Look* dergisinde 1971'de yayımlanan "Silent Vietnam: How We invented ecocide and killed a country" (Sessiz Vietnam: Çevre Katliamını Nasıl İcat Ettik ve Bir Ülkeyi Nasıl Öldürdük) adlı makalesi gibi istisnalar vardı, ama bunlar çok nadirdi. Savaştan sonra, Agent Orange'ın ABD askerleri üzerindeki etkisinden dolayı, bu kimyasal savaş hakkında medyada bazı yazılar çıktı; fakat bu savaşın Güney Vietnam'daki doğrudan hedefleri üzerindeki çok daha büyük etkileri neredeyse görünmez kaldı. 1990'larda *New York Times, The Washington Post, The Los Angeles Times, Newsweek* ve *Times*'ta yayımlanan, Agent Orange ve Vietnam'dan birlikte söz eden 522 makalenin büyük çoğunluğu, ABD hizmet personeline verilen zarar üzerinde yoğunlaşıyordu; yalnızca 9 makale gıda sağlayan ekinlerin hedef alınmasına değindi (39 makale yalnızca orman örtüsünün hedef alınmasından söz etti); yalnızca 11 tanesi Vietnamlılar ve Vietnam çevre varlığı üzerindeki etkisini az çok ayrıntılı olarak tartıştı; yalnızca üç tanesi, Agent Orange kullanımını "kimyasal silah" ya da "kimyasal savaş" olarak nitelendirdi ve yalnızca iki makalede bu maddenin kullanımının bir savaş suçu oluşturabileceği ileri sürüldü.

500.000 çocuğun diyoksine bağlı sakatlıklarla dünyaya gelmiş olabileceğini ve Güney'deki ölüm oranlarının Kuzey'dekinin dört katına ulaştığını[70] aktaran *Wall*

Street Journal, Şubat 1997'de bu konuyla ilgili geniş bir haber yayımladı. Makale bu felakette ABD'nin sorumluluğu olduğunu kabul ediyor, ama "savaşı kaybetmesinin ardından moral olarak yorgun düşmüş Birleşik Devletler'in buna dikkat gösterecek durumda olmadığını" iddia ediyordu. Oysa Birleşik Devletler, "tekne insanları"nın* kaçışına dikkat göstermeyi ihmal etmemişti; ayrıca kurbanlarının içinde bulunduğu durumdan kendini sorumlu tutmadığı halde, saldırganlığının hedefi olan ülkeye katı bir boykot uygularken de pek yorgun gözükmüyordu.

Vietnam'da büyük çapta kimyasal silah ve napalm kullanımı Güney'le sınırlı kalmıştı. Bunun bir nedeni, Kuzey Vietnam'ın başında başka ülkelerle ilişkisi olan bir hükümetin bulunmasıydı; dolayısıyla bu barbarca ve yasadışı silahların kendisine karşı kullanılmasını yaygın bir şekilde teşhir edebilir, dünya kamuoyunun gündemine taşıyabilirdi. Oysa Güney Vietnam, ABD ve onun uydu rejimi tarafından işgal edilmişti; bu nedenle Güney'in mağdur halkının sesi duyulmuyordu ve sınırsız bir vahşete tabi tutulabilirdi. Elbette bu durum, bizim onları saldırılara karşı koruduğumuz iddiasıyla çelişiyordu, ama medya yalnızca vahşeti önemsizleştirmekle kalmamış, aynı zamanda bu çelişkiye ve önemine de dikkat çekmemişti. *New York Times*'tan gazeteci Barbara Crossette şöyle bir haber yapmıştı: ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü kimyasal savaşın etkilerini araştırmaması bir talihsizlikti; çünkü ABD'nin Güney'de büyük miktarda kimyasal silah kullanırken Kuzey'de kullanmaması, Vietnam'ı diyoksinin insanlar üzerindeki etkileri bakımından kontrollü bir deney alanı haline getirmişti. Oysa bu etkiler araştırılarak kendimiz için yararlı bilgiler öğrenilebilirdi.[71] Fakat ne Crossette'in ne de başka herhangi bir ana-akım gazetecinin, Birleşik Devletler'in güya sadece saldırıdan koruduğu insanlara karşı diyoksin kullanması konusunda söyleyecek en ufak sözleri yoktu. Bunun ciddi bir savaş suçu olduğundan ya da ABD'nin mağdur ettiği kurbanlara yardım etmek gibi bir yükümlülüğü olabileceğinden de hiç söz etmediler.

1980'lerde Reagan yönetimi, Kamboçya ve Laos'taki sözde "Sarı Yağmur" kurbanları üzerine bir propaganda kampanyası başlattı. Orada Sovyetler Birliği tarafından, onun vekili Vietnam aracılığıyla kimyasal bir savaş yürütüldüğü iddia ediliyordu. ABD ordusunun böyle bir savaşın varlığını teyit edememesi ve asıl önemlisi, sözde Sarı Yağmur'un kimyasal silahlardan değil, arı pisliğinden kaynaklandığının ortaya çıkması sonucunda, bu propaganda girişimi iflas etti.[72] Ne var ki, bu propaganda, ABD'nin Hindiçin'de giriştiği asıl gerçek ve büyük çaplı kimyasal savaştan daha fazla gündeme taşındı. Sarı Yağmur olayını yoğun bir şekilde işleyen ve Komünist şeytanın bu teza-

* İng. boat people. İşbirlikçi Güney Vietnam Hükümeti'nin düşmesinin ardından, küçük teknelere binerek ülkelerinden kaçan Vietnamlılar. Yıllar içinde Vietnam'dan kaçmaya devam eden insanların sayısı bir milyonu geçti. 1990'lı yıllarda Vietnam'dan kaçmaya devam eden tekne insanlarının politik mülteci statüsü tartışmalı hale geldi ve çok geçmeden kaldırıldı. –y.h.n.

hürüne karşı en büyük öfkeyi kusan *Wall Street Journal*, Sarı Yağmur kampanyası sırasında o bölgeye ABD'nin kimyasal silahlar attığından hiç söz etmedi. Gazetenin yayıncısı Peter Kann, sonunda şöyle yazdı: Vietnam Savaşı'na ait kayıtlar "kimlerin iyi adamlar, kimlerin kötü adamlar" olduğunu açıkça ortaya çıkarmıştı; "Laos'un zehirlenmiş toprakları" ("Sarı Yağmur" için kullandığı kibar tabir) kesin kanıt niteliğindeydi.[73] Kısacası Kann, ABD'nin gerçek dünyada giriştiği kimyasal savaşı Orwell'ın kara deliğine havale ediyor ve kendi gazetesinin uydurma olduğunu hâlâ kabul etmediği itibarsız Sarı Yağmur iddiasını ileri sürerek komünist şeytanı teşhir ediyordu.

Fakat daha önemli olgular şunlardır: Medyanın yardımıyla ve yanlış kanıtlara dayanarak, Sovyetler Birliği bu çirkin silahın kullanımıyla etkili bir şekilde ilişkilendirilmiştir; öte yandan, Birleşik Devletler'in Hindiçin'de başvurduğu gerçek ve büyük çaplı kimyasal savaşı bugüne kadar alçak perdeden işleyen medya, ABD'nin bu konuda ahlaki bir güç oluşturduğu ve bu korkunç silahların kullanımına karşı çıktığı izleniminin aktarılmasına yardımcı olmuştur. Birleşik Devletler yetkilileri, kimyasal silahların düşman devletler tarafından kullanılmasına karşı çıktılar. Fakat kendileri bu silahları kullanmayı seçtiğinde ya da bir uydu devlet aynı şeyi yaptığında durum aynı değildir.[74]

Vietnam Savaşı Tarihini Yeniden Yazmak

Vietnam Savaşı üzerine binlerce kitap yazıldı.[75] Bu savaş, 1975'te sona ermesinden beri, ABD kültüründe insanları kara kara düşündüren ve her yerde karşımıza çıkan bir olay haline gelmiştir. Egemen seçkinlere göre, bu savaş ulusal politikaya karşı direnişin ve buna bağlı olarak daha önce savaşa ilgisiz kalan toplum kesimlerinin başkaldırmaya başlamasının bir "demokrasi krizine" yol açtığı bir dönemi temsil eder.[76] Üzerinde denetim kurmanın güç olduğu bu kesimlerin ve muhaliflerin kültürel ve siyasal çerçeveye zarar verdikleri ve ABD'nin güç kullanımına karşı mantıksız engeller çıkardıkları düşünülür. Bu son durum –ABD'nin güç kullanımına karşı mantıksız engeller çıkarılması– "Vietnam sendromu" olarak anılır. Denetlenmesi güç hale gelen kesimler ve muhalifler içinde ise, hiç kuşkusuz "60'lar" bir özgürleşme, kültürel ve ahlaki ilerleme ve geçici bir demokratik atılım olarak görülür.

Propaganda modelinden hareketle şu tahminde bulunabiliriz: Ana-akım medyanın geçmişi analiz eden yorum ve yazıları 1960'ları karanlık bir dönem, ABD'nin savaştaki rolünü ise en fazla ters sonuçlar doğurmuş iyi niyetli bir girişim olarak sunarak seçkinlerin görüşünü yansıtacaktır. Ana-akım medyanın, son on yılda Vietnam Savaşı'nı değerlendirme biçimini ele aldığımızda, esas olarak savaşın sona ermesinin ardından öne sürülen mazeret temalarını tekrarlayıp durduğunu ve işlediğini görüyoruz.

Temalardan birisi, ABD müdahalesinin "ilerleyen komünizm" olgusu nedeniyle haklı

olduğudur (başyazı, *Washington Post*, 30 Nisan 2000). Baştan itibaren, Vietnam'daki komünist ilerlemenin küresel bir komünist komplonun parçası olduğu ileri sürüldü. Bu düşünce, Rusya ile Çin arasındaki ayrışma ve düşmanlığa, Çin ile Kuzey Vietnam arasındaki gerilime ve Kuzey Vietnam'ın herhangi bir dış gücün oyuncağı olduğuna dair hiçbir kanıtın bulunmamasına rağmen savunuldu. *In Retrospect* (Geçmişe Bakmak)[77] adlı kitabında eski Savunma Bakanı Robert McNamara kendisinin ve meslektaşlarının bu noktada ciddi bir hata yaptıklarını kabul eder. Fakat ne kendisi ne de bu argümanı kullanan kurulu düzenin öteki şahsiyetleri, hiçbir zaman ABD'nin güç kullanarak bir ülkede "komünizmin ilerleyişini" durdurma hakkını sorgulamadılar. Oysa bu ülkede komünistler ulusal bir devrime önderlik etmişlerdi; tüm resmi ve gayri resmi otoriteler, nüfusun büyük bir çoğunluğunun desteğini aldıklarını kabul etmişlerdi. Onları bozguna uğratmak açık saldırganlığı, kitle katliamını ve uzak bir ülkenin neredeyse tamamen yıkılıp yakılmasını gerektirmiştir.

Bununla yakından ilişkili bir tema da, bizim Güney Vietnam'ı ve "savaşı Amerikalıların devralmasına izin veren" Güney Vietnamlıları koruduğumuzdur (baş yazı, *Washington Post*, 30 Nisan 1995). Bu çizginin bir devamı niteliğindeki bir alt-tema da, bizim Güney Vietnamlıları "hayal kırıklığına uğrattığımızdır." Fakat daha önce belirtildiği gibi, siyasal bir varlık olarak Güney Vietnam ABD'nin bir icadıydı ve ABD'li savaş yöneticileri güneydeki nüfusun çoğunluğunun ABD'nin savaştığı düşmanı desteklediğini kabul ediyorlardı. Bu da, ABD şiddetinin esas darbesinin niçin Güney'e yöneldiğini açıklar: Halk hareketinin tabanını yok etmek için napalm, B-52 bombardıman uçaklarının saldırıları, kimyasal savaş, sivillerin kurumsallaşmış bir hal alan katliamı ve başta ekinler olmak üzere direniş hareketinin yararlanabileceği her şeyi yakıp yıkma politikası uygulanmıştı.[78] Bizim Güney Vietnamlıları koruduğumuz iddiasıyla çelişen ABD'nin Güney'e düzenlediği bu zalim saldırının, ABD'deki medyada görünmez kılındığını daha önce belirtmiştik.

Yıllardır ana-akım medyada yer alan diğer bir önemli konu da, ABD'nin Vietnam Savaşı'nda bir kurban, Vietnamlıların ise gaddar caniler olduğudur. Gerçekliğin bu dikkat çekici ters yüz oluşu iki şekilde kotarılmıştır: Birincisi, savaşın Vietnamlılar üzerinde yarattığı sonuçlara ilişkin kanıtların yaygın bir şekilde ortadan kaldırılması; ikincisi büyük ölçüde "savaş esirlerinin ulusal kahraman ilan edilmesi ve kendilerini feda etmekten çekinmeyen savaş esirlerinin hâlâ Vietnam'da işkence gördüğü efsanesine"[79] dayanarak asıl kurbanların şeytanlaştırılması.

Medyada mütevazı bir ilgi gösterilen Vietnamlılar, yalnızca ABD'nin tarafında savaşanlar ve "hayal kırıklığına uğratılanlar" olmuştur;[80] ABD saldırısında öldürülen ya da zarar verilen büyük kitleler "değersiz kurbanlar" olarak ele alınmıştır. Medyada sesini duyurabilen yetkilileri, gazetecileri, ulemayı ve entelektüelleri en fazla meşgul

eden hususlar, Amerikalı kurbanlar ve savaşın ABD üzerindeki etkileri olmuştur. Robert McNamara'nın kamuoyunda geniş ilgi çeken, güya bir *mea culpa** ve ahlaki bir risale sayılan kitabı dikkat çekicidir; çünkü "savaşın yüksek bedellerine" ilişkin görüşü ve hissettiği suçluluk duygusu, yalnızca Amerikalıların hayatlarıyla ve savaşın "ülkemizin siyasal birliği"[81] üzerindeki etkileriyle sınırlıdır. Kendi ülkesinin politik çıkarları uğruna uzaktaki küçük bir köylü toplumunun ülkesini işgal etmiş, acımasızca bombalamış, toprağını harap etmiş ve milyonlarca insanını öldürmüş ya da yaralamış olmasından dolayı, ne bir pişmanlık duymakta, ne de ahlaki bir hesaplaşma ya da özür dileme gereği hissetmektedir.

Çarpıcı bir kültürel süreç içinde, kurbanlar birer caniye de dönüştürülmüştür. 5. Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Başkan Richard Nixon savaşı uzatmak için esir düşen askeri personelimiz ve operasyonlar sırasında kaybolanlarla ilgili Vietnam tarafının açıklamalarının doğruluğu sorunu üzerinde durmaya başladı. Savaşı uzatmayı başardı ve kayıp savaş esirleri uğruna girişilen yeni çatışmalarda 16.000 ABD askeri ve bilinmeyen sayıda Vietnamlı öldü. Fakat Kuzey Vietnamlıların tek bir savaş esirini sakladığına ilişkin hiçbir kanıt olmadığı halde, bu iddia Vietnam'a karşı uygulanan ABD politikasına hâkim çok temel bir inanca ve külte dönüştü.[82]

Efsane, *Deer Hunter* (Avcı), *Uncommon Valor* (Olağanüstü Cesaret), *P.O.W.: The Escape* (Savaş Esiri: Kaçış) ve *Missing in Action* (Kayıp) gibi filmlerde de popüler kültür anlatımları olarak yer aldı. Bu filmlerde, Rambo benzeri kahramanlar ihanete uğrayan ve işkence görmüş savaş esirlerimizi kurtarmak için kötü Vietnamlıları öldürürler. Bu filmler tarihi baş aşağı çevirdiler. Vietnam Savaşı tarihçisi H. Bruce Franklin'in belirttiği gibi, "ABD'nin savaş hakkındaki vizyonu dönüşüme uğruyordu. Katledilen köylüleri, napalm bombalarıyla ölen çocukları, işkence çektirilen ve öldürülen Vietnamlı esirleri, acı çığlıklar atarak kıvranan Amerikalı erleri ve onlarca ölünün ABD'ye götürülmek üzere doldurulduğu ceset torbalarını konu edinen gerçek fotoğrafların ve TV çekimlerinin yerini, vahşi Asyalı komünistlerin elindeki Amerikalı savaş esirlerinin gerçeğe benzetilmiş görüntüleri alıyordu."[83] Vietnam Savaşı'nın temel özelliği olarak sunulan kötü muameleye uğramış savaş esirleriyle ilgili güçlü kültürel efsane, yalnızca savaşın uzatılmasına olanak sağlamakla kalmamıştır; aynı zamanda ABD'nin savaşın sonunda kurbanına yardım edeceğine dair verdiği sözlere uymamasını haklı göstermeye yardımcı olmuş ve mağdur ülkeye karşı 18 yıl süren ekonomik savaşın da zeminini oluşturmuştur. Bu, aynı zamanda "Vietnam sendromunu" zayıflatan güçlü bir militarizasyon ve kuvvet unsuru olarak da işlev görmüştür.

Daha önce savaş esirleri ve operasyonlarda kaybolan askerler efsanesinin yanlışlığını

* Lat. Benim suçum. Kişinin hatalarını itiraf etmekten çekinmediği özeleştirel tutum. –y.h.n.

ve kült olma özelliklerini ortaya koyan H. Bruce Franklin, *Vietnam and Other American Fantasies* (Vietnam ve Diğer Amerikan Fantazileri) adlı yeni kitabında, (savaş karşıtı eylemcilerin çoğu kez geri dönen gazilerin yüzüne tükürdükleri iddiası gibi) başka fantazilerle birlikte bu konuya da bir kez daha eğilmiştir.[84] Franklin'in kitabı *Los Angeles Times*'ta ele alındı; fakat bunun dışında, ABD'deki ana-akım medyada sadece iki kez söz edilerek geçiştirildi. Diğer taraftan, Michael Lind'in *Vietnam: The Necesary War*[85] (Vietnam: Gerekli Savaş) adlı kitabı oldukça farklı bir şekilde işlendi. Lind bu kitapta, komünizmin yükselişte, ABD'nin "güvenilirliğinin" tehlikede olmasına ve Vietnamlı komünistlerin –teslim olmayı reddedip sonradan ABD bombalarıyla ölenlerden sorumlu hale gelmeleriyle kısmen açığa çıkan– kaba ve acımasız özelliklere sahip olmalarına dayanarak savaşın haklı gösterilebileceğini açıklıyordu. Bu kitap hakkında ana-akım medyada 44 değerlendirme yazısı yer aldı ve 27 kez de başka yazılarda anıldı; *New York Times*'ta ve *Washington Post*'ta, başka imkânların yanı sıra Lind'e, yorum yazıları yazacağı bir köşe tahsis edildi.

Vietnam Savaşı tarihçisi Lloyd Gardner, Lind'in kitabını değerlendirdiği yazısında, Vietnam Savaşı'yla ilgili olarak ortaya çıkan ABD'nin "güvenilirliği" sorununun savaş yöneticilerinin kendileri tarafından yaratıldığını ve onların kararlarından kaynaklandığını belirtti. Gardner, Lind'in savaşı destekleyen bir dizi argümanını analiz ettikten sonra, "kanıtlar kolayca plajdaki kumdan kaleler misali iddialarını silip süpürüyor"[86] diye yorumda bulunmaktadır. Lind, seçkinlerin söylenmesini istedikleri şeyleri söylerken Franklin bunu yapmıyordu; dolayısıyla ana-akım medyanın onlara dönük tavrı da buna göre şekillendi.

Laos

Özellikle Birleşik Devletler'in iç baskı altında Kuzey Vietnam'la görüşmeler yapmaya zorlandığı ve oradaki bombardımana son vermek zorunda kaldığı 1968 yılından sonra, Laos'un Taş Fıçılar Ovası* sivilleri hedef alan tarihin en ağır bombardımanlarından birine maruz bırakıldı. ABD Laos'a yönelmişti; oysa bu küçük köylü ülkesi savaşlarda marjinal bir faktördü; fakat Nixon ve Kissinger Amerikalı bombacıları neredeyse hiç boş bırakmıyordu. Laos'a toplam 2 milyon ton civarında bomba atılmıştı. Bu saldırılar 353 köyün yok olmasına, binlerce sivilin ölümüne yol açmıştı. Ova, özellikle öldürmek ve sakatlamak için tasarlanmış küçük anti-personel silahlar olan yüz milyonlarca "bombacık" ile tamamen doldurulduğu için insanlar hâlâ can vermeye devam ediyorlar. Bu bombacıklar, yüzde 20-30 civarında patlamama oranına sahip oldukları için,

* Plain of Jars. Laos'taki bu ovada nasıl oraya geldikleri bilinmeyen ve iki bin yıllık geçmişe sahip oldukları tahmin edilen dev taş fıçılar bulunmaktadır. Yerel inanışa göre, bu dev fıçılar şarap yapımında kullanılıyordu. –y.h.n.

potansiyel öldürücüler olmaya devam ettiler ve yol açtıkları zayiat oranı hâlâ oldukça yüksektir: Yapılan tahminler, yılda birkaç yüz ila 20.000 arasında kişiye zarar verdiklerini söylüyor; bunların yarısı ölüm olarak meydana geliyor, kurbanların yarısını ise çocuklar oluşturuyor.[87]

Bu insani felaketin üstesinden gelme çabaları olmuştur. Britanya kökenli Mayın Danışma Grubu (MAG) öldürücü maddeleri temizlemeye çalışmaktadır; ama Britanya basını, ABD'nin sonunda bazı Laos'lu sivilleri eğitmeyi kabul etse de, "MAG'yi izleyen bir avuç Batılı kuruluştan bariz bir şekilde kaçtığını" aktarmaktadır.[88] Britanya medyası, belli bir rahatsızlık duygusuyla, ABD'nin 30 yıllık silahlarla ilgili "zararsız hale getirme usullerini" hâlâ bir devlet sırrı olarak gördüğü için bunları MAG uzmanlarına vermeyi reddettiğini de bildiriyor.[89] ABD'deki ana-akım medya Laos'ta ödenmeye devam edilen insani bedeli alabildiğine sesini kısarak ele almıştır; ayrıca Laos'a karşı yürütülmüş olan "gizli savaş" dönemine kadar uzanan krizi çözme çabasına ABD'nin katkıda bulunmayı reddetmesiyle ilgili olarak neredeyse tümüyle sessizlik içindedir. Oysa bu savaş, eğer "gizli" kalmışsa, bu yalnızca ana-akım medyanın örtülü propaganda hizmeti sayesinde olmuştur (bkz. 6. Bölüm).

Kamboçya

1968'den bu yana Kamboçya'da önemli değişiklikler meydana geldi: Vietnam bu ülkeden çekildi, Birleşmiş Milletler gözetiminde seçimler yapıldı ve Pol Pot öldü. Her ne kadar Birleşik Devletler ve müttefikleri daha önce Pol Pot'u "soykırıma" girişen "başka bir Hitler" olarak göstermiş olsalar da, Aralık 1978'de Vietnamlılar Pol Pot'u sürgüne gönderdikten sonra, Kamboçya'nın Birleşmiş Milletler'deki sandalyesini korumasına izin vererek ve Tayland'a sığındığı dönemde onu koruyup başka yardımlar da sağlayarak kısa sürede Pol Pot'un destekçisi haline geldiler (bunları 7. Bölüm'de ele aldık). Pol Pot'un yaptığı zulümleri durdurduğu için Vietnam korkunç bir şekilde cezalandırıldı —ağır yaptırımlar uygulanarak ve Vietnam'a bir ders vermek amacıyla Çin'in bu ülkeyi işgal etmesini destekleyerek! Başkan Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski 1979'da "Çinlileri Pol Pot'u desteklemeleri konusunda cesaretlendirdim. Taylandlıları DK.'yi [Pol Pot'un Demokratik Kamboçya güçlerini] desteklemeleri için cesaretlendirdim. Pol Pot iğrenç birisiydi. Biz onu asla destekleyemezdik, ama Çin destekleyebilirdi"[90] şeklinde bir açıklama yaptı. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında, Vietnamlılar izolasyondan kurtulabilmek için Kamboçya'dan çekildiler. Fakat çekilmeye karşılık, Pol Pot'un ve ona bağlı Kızıl Kmerlerin yeniden iktidara gelmelerinin önlenmesini bir koşul olarak öne sürdüler; ABD buna karşı çıktı ve Kızıl Kmerlerin yarışan partilerden biri olarak işgalden sonraki yeniden yapılanma sürecinde yer almasında ısrar etti; sonunda başarılı da oldu.[91]

ABD siyasetine hâkim olan ve Pol Pot'un desteklenmesine yol açan şey, "düşmanımın (Vietnam) düşmanı dostumdur" biçimindeki klasik kural ve belki de Vietnam'a düşman olan Çin'e yeni meyletme politikası olmuştur. Daha önce Pol Pot'un politikalarına ilişkin yapılan suçlamalar dikkate alındığında, onun desteklenmesi tuhaf olurdu; fakat ana-akım medya meseleyi aşırı bir özgüven duygusuyla ele aldı ve ABD halkı, ABD'nin Pol Pot'un müttefiki ve destekçisi haline geldiğini neredeyse hiç fark edemedi. (Yukarıda alıntı yaptığımız Brzezinski'nin destekle ilgili açık sözleri *New York Times*, *Washington Post* ya da *Newsweek*'te asla yer almadı; sadece birer kez *Los Angeles Times* ve *Time*'da aktarıldı).

1990'ların sonunda Vietnam'ın Kamboçya'dan çıkmasıyla birlikte, ABD yetkililerinin Vietnam-karşıtı ihtirasları yatışmaya ve Pol Pot da Vietnam-karşıtı politika için yararlı bir araç olmaktan çıkmaya başladı. Bunun üzerine, ABD yetkilileri ve uleması Pol Pot'un ve Kızıl Kmerlerin alçaklığını ve savaş suçlarından yargılanmaya aday olduklarını yeniden keşfettiler. Medya, Pol Pot'a daha önceki "meyilden" kendisini kurtarmak için, 1975-95 yılları arasındaki dönemi karanlıkta bırakıp geçiştirdi ya da ABD'nin "*reelpolitik*" sebeplerden dolayı onu desteklediğini belirsiz bir şekilde ima etti. Sağlanan desteğin niteliği ve büyüklüğünün ayrıntılarından ve "başka bir Hitler'i" desteklemenin ahlaki sorumluluğuna dair akla gelebilecek düşüncelerden kaçındı. *New York Times*'ta çıkan "Pol Pot'un Yükselişi ve Düşüşü" (17 Nisan 1998) başlıklı özette şu liste yer alıyordu: "1979-90: Pol Pot ve Kızıl Kmerlere, Vietnamlılara karşı savaştıkları Tayland sınırında sığınma hakkı verildi." "Sığınma hakkı verildi" ifadesi yanıltıcıdır: ABD ve müttefikleri tarafından onlara ekonomik ve askeri yardımla birlikte siyasi destek sağlandı. 1998'in başında *Times*'ın Kamboçya baş muhabirliğini yapan Seth Mydans, Pol Pot'un sürülmesini "izleyen on yıllık iç savaşa" (13 Nisan) ve "Kuzey ve Batı Kamboçya'nın cangıllarında" 19 yıllık bir "gerilla ayaklanmasına" değindi (17 Nisan), ama sağlanan ABD desteğinden hiç söz etmedi ve sürekli bu olguyu karanlıkta bıraktı.

Boston Globe, *New York Times*, *Washington Post* ve *Los Angeles Times*, 17 Nisan 1998'de Pol Pot'un ölümünü baş yazılarında ele aldılar: Neredeyse değişmez bir şekilde onun işlediği suçlara öfke duyuyorlar, adaletten kaçışına ise hayıflanıyorlardı; fakat bu suçluya uzun yıllar sağlanan ABD desteğinden ve aynı zamanda "on yıllık soykırımının" ilk aşamasına ABD'nin katkısından söz etmekten hep birlikte kaçınıyorlardı.[92] *Washington Post*, Pol Pot'a sağlanan ABD desteğinin uygunsuz görünen 15 yıllık döneminin üzerini şu özetle örtüyordu: "Bir kabus olan Kızıl Kmer yönetimi ve soykırımının ardından ABD ve müttefikleri, yeniden yapılanmasına ve seçimlerin organize edilmesine yardım etmek için Kamboçya'ya milyonlarca dolar pompaladılar."[93]

Medyanın Pol Pot'u ve 1998'de haberlere konu olan Endonezya lideri Suharto'yu ele

alış biçimini karşılaştırmak aydınlatıcı olacaktır: Endonezya, diktatöre karşı bir halk direnişine sahne olmakla kalmamış, sonunda Suharto'nun sepetlenmesine yol açan mali bir kriz de geçirmişti. Nisan 1998'in başyazılarında ve haber sütunlarında Pol Pot "çılgın", bir "katil", "savaş suçlusu", "kitle katliamcısı", "kan emici" ve bir "terör yönetimi" sürdüren, "soykırım" örgütleyen birisi olarak sunuldu. Fakat 1998-1999 döneminde ve daha önceki yıllarda, Suharto zaman zaman bir "diktatör" ve "otoriter" bir rejimin yöneticisi olarak anılırken, asla bir "katil" ya da "kitle katliamcısı" ya da "soykırımdan" sorumlu birisi olarak nitelenmedi. Bu terminolojik çifte standart bütün ana-akım medya tarafından uzun süre tutarlı bir şekilde sürdürüldü.[94]

Daha az açık ama aynı derecede ilginç olan, Pol Pot'un ve Suharto'nun cinayetleri konusunda sorumlu tarafları tanımlama arzusunda görülen farklılıktır. Pol Pot olayında hiçbir belirsizlik ya da karmaşıklık yoktur: Başyazılar ve haberler hep bir ağızdan onu ve Kızıl Kmer liderliğini 1975-78 döneminde Kamboçya'da meydana gelen bütün ölümlerin açık ve tartışmasız sorumluları olarak gösterir. O, "iki milyon kişiyi katleden" birisidir (*USA Today*), "cellattır" (*Boston Globe*), kurbanlarının "ölüleri üzerinde iktidarını sürdüren birisidir" (*Washington Post*), "Kamboçya'yı felakete sürükleyen adamdır" (*New York Times*).

Fakat Suharto örneğinde, hiçbir sorumluluk olmadığı anlamına gelen belirsiz bir sorumlulukla karşı karşıya kalınır: Örneğin *New York Times* "1965'teki bir darbe komünist olduğu varsayılan yüz binlerce insanın katledilmesine yol açmıştır" (başyazı 23 Ağustos 1996) diye yazmıştır; fakat bu cinayetlerin faili belli değildir. Ya da "500.000'e yakın insanın hayatına mal olan ve Suharto'nun askeri bir darbeyle iktidarı Sukarno'dan almasına yol açan şiddet dalgası" (Seth Mydans, 7 Ağustos 1996) —burada da katliamı gerçekleştiren bir suçlu yoktur; bu da yetmiyormuş gibi, katliam yanlış bir şekilde Suharto'nun iktidarı devralmasından önceki dönemde yapılmış gibi gösterilir. Daha sonraki bir yazıda Mydans "Sayın Suharto'nun iktidara geldiği yıl olan 1965'te gerçekleştirilen solcuları temizleme harekâtı sırasında 500.000'den fazla Endonezyalı'nın öldüğü tahmin ediliyor" (8 Nisan 1997) demişti. Hiçbir zaman Pol Pot'la ilişkili olarak kullanılmayan pasif cümle yapısına, "kan dökme" ya da "katliam'ın yerine "temizleme" sözcüğünün seçilmiş olmasına ve failin bir türlü belirlenememesine dikkat etmek gerekir.

Doğu Timor örneğinde de *Times*, katliamın kaynağıyla ilgili olarak belirsiz bir tutum sergiler. "Burası 1974'ten beri süren kanlı bir iç savaş ve bunun sonucunda yaşanan işgal sırasında meydana gelen çatışmalar, idamlar, hastalıklar ve açlık yüzünden 100.000 ila 200.000 arasında insanın öldüğü dünyanın en acı verici yerlerinden biridir ..." (Steven Erlanger, 21 Ekim 1990). Açıkça bir failin bulunmamasına ek olarak, bu cümle gerçekleri ciddi biçimde çarpıtmaktadır: İç savaş kısaydı ve ardında bıraktığı

ölü sayısı da azdı; Endonezya propagandası dışında, işgalin kanlı bir iç savaşın "sonucu" olduğuna inanmak için bir neden yoktur.

Pol Pot'un "değerli" kurbanlarıyla Suharto'nun "değersiz" kurbanlarının ele alınış biçimlerindeki bir diğer farklılık, ölümleri örtbas etme arzusunda görülür. 7. Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Pol Pot'la ilgili olarak, soykırımın ilk aşamasında arka planda meydana gelen olaylar ana-akım medyanın anlatımlarında tamamen örtbas edilmiştir. Pol Pot'un bir katil olarak sorumluluğuna ilişkin bir niteleme yoktur, çünkü kuvvetleri ağır bir hasara uğramış ve onlara karşı işlenen suçların öcünü almaya yönelmişlerdir. Pol Pot'un iktidarı döneminde meydana gelen ölümlerin hiçbiri, Nisan 1975'te zaten hayli yaygın olan açlık ve salgın hastalıkla açıklanamaz. Hayır, olayların arka planıyla ilgili olarak söz etmeye değer tek şey, yalnızca Paris'te aldığı eğitim ve komünist fanatizmidir.

Fakat Suharto söz konusu olduğunda, belirli bir bağlama yedirilmiş mazeretlerin kurduğu yepyeni bir dünyayla karşılaşırız. Uzun yıllar boyunca mazur gösterici formül şöyleydi: 1965-1966 arasındaki cinayetler, "bir şiddet dalgasını ateşleyen" ya da "soldan gelen şiddetli bir saldırıyı" izleyen "başarısız bir darbenin sonucuydu."[95] Tekrar tekrar ısıtılan bu formül, kitlesel katliamların kışkırtıldığını; böylelikle daha önceki "şiddetli bir saldırı" nedeniyle haklı gösterilebileceğini ileri sürer. Başarısız bir darbenin niçin büyük çaplı bir katliamı haklı gösterebileceğini yazarlar asla açıklamazlar, ama ipucu havada asılı kalır. Son yıllarda, genellikle bir diktatörlüğün sürdürülmesine ilişkin açıklama ve rasyonelleştirmeyle ilgili olarak, medya düzenli şekilde siyasal baskıyı "istikrar" ve "büyüme" ile birlikte ele almıştır. Suharto bu kazanımları "iktidar üzerinde çok sıkı bir denetim kurarak ve kamuoyundaki eleştirileri ve muhalefeti bastırarak" elde etmiş olsa da "onun başarısının işaretlerine her yerde rastlanır."[96] *New York Times*'tan alınan bu ifadeler, gazetenin Pol Pot şöyle dursun, Castro'ya bile asla bahşetmeyeceği bir bağlam kurgulamakta ve derin gerekçeler üzerine bina edilen mazur gösterici bir tavrı yansıtmaktadır.

Bu mazur gösterici tavır, Suharto'nun Doğu Timor'u işgal ve istila etmesini de kapsar. Yıllarca *New York Times* muhabirleri, iç savaş işgalden çok önce sona erdiği halde, Endonezya'nın bir iç savaşın ortasında işgali gerçekleştirdiğini iddia ettiler.[97] Endonezya'nın Doğu Timor'da gerçekleştirdiği saldırılar ve cinayetler 1977–78'de ölümcül bir zirveye ulaşırken (başka yerde olsa "soykırım" olarak adlandırılacak bir katliamdır), gazete Doğu Timor'la ilgili neredeyse hiç haber vermemeye başladı. Endonezya 1999'da uluslararası baskı yoluyla terk ettiği Doğu Timor'u Birleşmiş Milletler'in yürürlükteki resmi kararlarına aykırı olarak işgal altında tutmuş olduğu halde, gazetenin muhabirleri saldırı ve işgali içselleştirerek ve açıkça meşrulaştırarak Doğu Timor'u "ihtilaflı bir bölge", Doğu Timorluların direnişini ise "ayrılıkçı" olarak nitelediler.[98]

Bu önyargıyla birlikte Suharto ve Endonezya Hükümeti'nin medyada nazik bir şekilde ele alınması, bir kez daha, tarihi askeri darbe ve 1965 katliamlarına kadar uzanan ABD'nin destekleme politikasıyla bağlantılıdır. Bu olaylar ABD yetkilileri tarafından şevkle selamlanmıştı. O zamanki savunma Bakanı Robert McNamara olayları, ABD'nin Endonezya ordusuna sağladığı destek sayesinde meydana gelen "kazanımlardan" biri olarak niteledi; "kan banyosu" (*Time*) ve "şaşkınlık uyandıran kitle katliamı" (*New York Times*) medyada birer "ışık parıltısı" olarak değerlendirildi (*New York Times*'tan James Reston).[99] ABD askeri ve ekonomik yardımı ve diplomatik koruması, Suhorto diktatörlüğü boyunca sürdü ve buna bağlı olarak, medya Suharto'yu iyi bir soykırımcı olarak göstermeye başladı.

New York Times muhabiri David Sanger, Suharto ile 1990 sonrasının Saddam Hüseyin'i (1990 öncesinde Saddam bir ABD müttefikiydi) arasında şöyle bir ayrım yaptı: "Suharto şarbon stoklamıyor ya da Avusturalya'yı işgal etme tehdidinde bulunmuyor."[100] Yani, Suharto'nun istilasına, yaptığı kitle katliamına ve Doğu Timor'un uzun süre yasadışı şekilde işgal edilmesine sıfır ağırlık veriliyor ve birkaç yıl önce Endonezya'da beş yüz bin ila iki milyon arasında insanın katledilmesinden de söz edilmiyor. Bu bize, Batı propaganda sisteminde iyi ve kötü soykırımcıların nasıl değerlendirildikleri konusunda bilmek istediğimiz her şeyi anlatıyor.

Başka Uygulamalar

Golden Rule (Altın Kural) adlı kitabında siyaset bilimci Thomas Ferguson, siyasi partilere ve seçimlere yatırım yapanlar bir konu üzerinde uzlaşmaya vardıkları zaman, halk ne kadar kuvvetle yeni bir alternatif isterse istesin, partilerin o konuda rekabete ve tartışmaya girmeyeceklerini savunuyor. Sıradan seçmenlerin seçimlerdeki tercihleri etkileyebilmek için "kitlelerin meseleleri iyice düşünüp taşınması ve ifade etmesi olanağını doğrudan artıracak güçlü kanallara"[101] sahip olması gerektiğini ileri sürüyor. Bunlar, kolektif güçleri sayesinde sıradan seçmenlerin çıkarlarına siyasal sistem içinde büyük bir ağırlık verilmesini sağlayabilecek sendikalar ve diğer aracı örgütlerden oluşur.

Propaganda modeli ve onun yansıttığı kurumsal düzenlemeler, önde gelen yatırımcıların uzlaştığı konular üzerinde partilerin rekabet etmesini önleyen aynı güçlerin, medyanın tercihlerine de egemen olacağını ve üzerinde uzlaşılmış konularda "kitlelerin meseleleri iyice düşünüp taşınması ve ifade etmesine" izin vermeyeceğini ortaya koyar. Örneğin, düzenli olarak yapılan kamuoyu yoklamaları, savaş ve yoğun savaş propagandası dönemleri hariç, halkın daha küçük bir savunma bütçesi istediğini ve harcamaların savunmadan eğitime ve diğer sivil işlevlere kaydırılması taraftarı ol-

duğunu göstermektedir.[102] Fakat önde gelen yatırımcılar büyük bir savunma bütçesinin gerekli olduğu konusunda anlaştıkları için, iki büyük parti yalnızca hangi tarafın askeri harcamalarda kesintiye gittiği konusunda çekişmeye girer ve her ikisi de –2000 yılı başkanlık seçim kampanyası sırasında George W. Bush ve Al Gore'un yaptıkları gibi– savunma bütçesini arttırma sözü verir. Tartışmayı iki partinin belirlediği sınırlar içinde tutarak ve savunma bütçesinde büyük kesintiler yapılması gerektiğini savunan görüşün tartışılmasını ve ifade edilmesini dışlayarak, ana-akım medya da aynı şeyi yapar. Alternatif başkan adayı Ralph Nader, söz konusu kesintilerin gerekliliğine işaret etti, ama medya ona bu konularda sesini duyurma imkânı vermedi. Bazıları ise, iki partinin desteklediği seçeneklerin yeterli olduğu gerekçesiyle açıkça Nader'in başkanlık tartışmalarının dışında tutulmasını savundular.[103]

ABD'li şirketler cemaati, üyelerinin askeri harcamalardan elde ettikleri faydalar nedeniyle, şu anda sürekli zayıflayan Rusya'nın savunma bütçesinin tam beş katı büyüklüğünde devasa bir savunma bütçesi talep etmişlerdir. Oysa Rusya dünyada ikinci büyük savunma bütçesine sahiptir. Şirketler cemaatinin elde ettiği faydalar arasında şunlar yer almaktadır: silahlar ve öteki ihale işleri, araştırma-geliştirmeye sağlanan doğrudan ve dolaylı teşvikler[104] ve ulusötesi ABD şirketlerinin etkin katılımcısı oldukları ve fayda elde ettikleri küresel ekonomik genişlemenin desteklenmesinde askeri gücün oynadığı rol. İş dünyası, aynı zamanda, ticaret anlaşmalarının pazar açma konusundaki etkinliklerinden ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası ve IMF'nin destekleyici faaliyetlerinden de faydalanır. Fakat bu ticaret anlaşmaları ve uluslararası finans kurumlarının etkinlikleri çatışmaya ve siyasi mücadeleye yol açmıştır; çünkü onların iş çevrelerine sağladığı faydalar gayet açık olduğu halde, neden oldukları ağır bedelleri, küresel bir emek pazarında rekabet etmeye zorlanan işçiler ödemektedir. Ayrıca küreselleşme ve ticaret anlaşmaları, şirket cemaatinin siyasi ve ekonomik gücünü daha da arttırır; çünkü bunlar karar alma yetkisini demokratik toplum kurumlarından, ulusötesi şirketlerin çıkarlarına daha güvenilir bir şekilde hizmet eden bankacılara ve teknokratlara kaydırırlar. Burada da, savunma bütçesi ve sivil yönelimli bütçe karşıtlığında olduğu gibi, kamuoyu yoklamaları şirketlerin tercihleri ile halkın tercihleri arasında keskin bir ikilik olduğunu gösterir; halkın tercihlerinin genellikle iş çevrelerinin gözettiği anlaşmalara ve kurumsal düzenlemelere karşı olduğu görülür.[105]

Propaganda modeli, medyanın bu bir dizi meseleyi nasıl ele aldığını gayet iyi açıklar. Mesela, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA) kabul edilişini ve onu izleyen Meksika mali kriziyle 1994-95 çöküntüsünü medyanın nasıl işlediğine bir bakalım. Bu anlaşma yürürlüğe girmeden önce yapılan kamuoyu yoklamaları, tutarlı bir şekilde önemli bir çoğunluğun NAFTA'ya ve daha sonra Meksika hisse senetlerine ya-

tırım yapmış olan yatırımcıların kurtarılmasına karşı çıktığını, ama seçkinlerin bunlara taraftar olduğunu göstermiştir. Medyada çıkan başyazılar, haberlerin veriliş şekli ve yorum köşelerinde yazan "uzmanların" seçilişi, belirgin bir şekilde seçkinlerin tercihlerine uygun şekilde düzenlenmiştir. Başyazıların, uzmanların vs. değerlendirmesi, NAFTA'nın yararlarının açık olduğu, tüm nitelikli otoritelerin bu konuda hemfikir olduğu ve yalnızca "demagoglar" ve "özel çıkar gruplarının" buna karşı çıktığı yönündeydi.[106] "Kaybedenler" kategorisinde olması muhtemel olan "özel çıkar grupları," kadınları, azınlıkları ve emekçilerin büyük bir çoğunluğunu kapsamaktaydı.[107] Medya, anlaşmaya karşı kamuoyu yoklamalarında ortaya çıkan münasebetsiz duruma, yani çoğunluğun düzenli olarak anlaşmaya muhalefet ettiği gerçeğine, genellikle bu gerçeği görmezden gelerek yaklaştı; halkın bilgilendirilmediğini ve bu nedenle kendi gerçek çıkarlarının farkında olmadığını pek az işledi.[108] Emek cephesinin NAFTA tartışmalarının sonucunu etkileme çabasına hem *New York Times* hem de *Washington Post* şiddetle saldırdı; buna karşın, şirket çevrelerinin ya da ABD ve Meksika Hükümeti'nin lobi ve propaganda faaliyetleri hakkında benzer bir eleştiri dile getirmedi. Emek cephesi, ifade ettiği öne sürülen görüşünden dolayı saldırıya uğrarken, emek cephesinin benimsediği görüşün gerçekte ne olduğunun ifade edilmesine olanak vermeyi reddetti.[109]

NAFTA yürürlüğe girdikten sadece on bir ay sonra, 1994'te, Meksika büyük bir mali krize girdi. Bu kriz sırasında muazzam bir sermaye kaçışı, devalüasyon ve bunların bir sonucu olarak Meksika'yı acı verici deflasyonist politikalar uygulamaya zorlayan IMF'nin kurtarma operasyonu yaşandı. Çöküntü NAFTA uygulamaya sokulduktan sonra bir yıl içinde meydana gelmesine rağmen, bu anlaşmayı ekonomik ilerlemenin gelecekteki altın çağına doğru atılan bir adım olarak sunmuş olan medya, koro halinde, suçlanması gerekenin NAFTA olmadığını belirtti. Ekonomik durum fiili olarak tam bir kilitlenmeye doğru gittiğinde ise, Meksika'da hisse senetleri satın almış olan yatırımcıların kurtarılmasını destekledi. Oysa, ABD'deki kamuoyu yoklamaları halkın genel olarak buna muhalefet ettiğini gösteriyordu. Uzmanlar, medya uleması ve başyazarlar, Meksika'yı "kilitlemesinin" NAFTA'nın büyük bir erdemi olduğunu açıkladılar; böylece Meksika, kapsamlı bir politika değişikliğine gidemeyecek ve kendini aşırı deflasyondan ve işsizlikten koruyacak denetimlere başvuramayacaktı. Bu kilitlemenin ciddi şekilde anti-demokratik bir nitelik taşımasına karşı ise umursamaz bir tavır takındılar. Oysa, NAFTA'nın seçim hilesiyle yönetime gelen bir hükümet tarafından müzakere edilmiş olması onu daha da sorgulanır hale getiriyordu.[110]

Daha yakın tarihlerde, WTO, IMF ve Dünya Bankası'nın politikalarına karşı gelişen küresel muhalefet, Kasım-Aralık 1999'da Seattle'daki WTO Konferansı'nda ve sonra Nisan 2000'de Washington'daki IMF ve Dünya Bankası'nın yıllık toplantılarında kitlesel

protestolara yol açtığı zaman, medyanın bu olayları ele alış biçimi alaycıydı ve göstericilere karşı düşmanca bir tavrı içeriyordu. Ayrıca neredeyse bütün ana-akım medya, protestolara yol açan gerçek meseleleri ele alıp işlemedi. Medya, Seattle'daki göstericileri "maksatlı ajitatörler" (*US News & World Report*), "yıkıcı mağdurlar" (*Philadelhpia Inquirer*), açıkça "dünya ticaretine karşı olanlar" (*ABC News*) ve "hiç nedensiz gürültü koparanlar" (CNN) olarak tarif etti. Fakat protestocuların şikâyetlerine neden olan gerçekler neredeyse hiç araştırılmadı.[111] Benzer şekilde, Washington protestolarında da medya sürekli olarak göstericilerin giysilerinden, görünüşlerinden, yaydıkları kokudan, gelip geçici heveslerinden söz ederek "ortada tutarlı şekilde bir dava olarak adlandırılabilecek herhangi bir şeyin" olmadığını ileri sürdü (Michael Kelly, gazeteci, *Washington Post*) ve gerçek meseleleri ele almayı reddetme tavrını sürdürdü.[112] Seattle'da ve Washington'da aralarında ünlü iktisatçılar, sosyal kuramcılar ve dünyanın çeşitli yerlerinden gelen tecrübeli örgütçülerin de bulunduğu pek çok bilgili protestocu vardı ve bunlar tutarlı bir gündeme sahiptiler.[113] Fakat medya küreselleşme karşıtlarını sorun çıkaran cahiller şeklinde klişeleştirmeyi tercih etti ve katılımcılarla görüşmek ve fikirlerini öğrenmek için uğraşmadı. Yorum sayfalarında yayımlanan yazılarda protestocular aleyhine bir dengesizlik mevcuttu. TV'nin taraflılığı daha az değildi ve çoğu zaman gerçekler konusunda yanıltıcı haberler veriyordu. 29 Kasım 1999'da Dünya Ticaret Örgütü'nü tanıttığı programında, Dan Rather söz konusu kararların çevreyi korumayı amaçladığını ima ederek, örgütün pek çok çevre sorunu hakkında kararlar aldığını açıkladı. Oysa bu kararlar, genellikle çevre haklarına karşı ticari hakları ön planda tutmuştu.

Seattle ve Washington protestoları üzerine haber yayımlayan ve Vietnam Savaşı dönemindeki (1965-75) protestolara karşı sergilediği yanlı tutuma[114] geri dönen medyanın dikkat çekici bir başka özelliği de, göstericilerin başvurduğu şiddeti abartarak polis provakasyonunu ve şiddetini olduğundan az göstermek; diğer yandan, barışçıl ya da başka türlü tüm protesto eylemlerini sınırlandırmak üzere tasarlanmış olan yasadışı polis taktiklerini hoş karşılamak olmuştur.[115] Birkaç kişinin camları kırmaya başlamasından çok önce Seattle polisi, şiddete başvurmadan gösteri yapan bir çok protestocuya karşı güç ve kimyasal maddeler kullandığı halde, medya kronolojiyi tersine çevirdi; polis şiddetinin protestocuların şiddetine bir cevap olduğunu belirtti. Aslında, etrafı kırıp dökenler polis tarafından büyük ölçüde görmezden gelinmiş, ama barışçıl göstericiler dayağın, göz yaşartıcı bombanın, biber gazı işkencesinin ve tutuklamaların hedefi olmuştu.[116] *New York Times*'ta yayımlanan bir makale, Seattle protestocularının delegeler ve polis yetkililerinin üzerine dışkı, taş ve molotof kokteyli attıklarını yazacak kadar ileri gitti. *Times* daha sonra bir düzeltme yayımlayarak bu iddiaların yanlış olduğunu duyurdu.[117] Yanlış bir şekilde Seattle'da "bugünkü olağa-

nüstü tedbirlere göstericiler sebep oldu" suçlamasını yapan Dan Rather, daha sonra Washginton'daki protestocular için –"barışı korumakla suçlananlara" ve "başka fikirleri olanlara" karşı– belki de "geçen yıl Seattle'da yaşanan şiddetin tekrarlanmasını umuyorlardı" iddiasını ortaya attı.[118]

Out of Control: Seattle's Flawed Response to Protests Against the World Trade Organization (Çığrından Çıkmak: Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'ne Karşı Protestolara Gaddarca Yanıt) başlıklı 87 sayfalık raporunda, ABD Sivil Özgürlükler Birliği (ACLU) "Seattle'daki protestocular son derece barışçıldılar, ama polis değildi" ifadesini kullandı. Seattle polisinin protestolara karşı tepkisi, sivil özgürlüklerin zalimce ihlal edilmesi olarak tanımlanıyordu. Rapora göre bu tepki, "barışçıl protestoculara karşı olduğu kadar olayları kenardan seyredenlere karşı da kimyasal silahların, plastik mermilerin ve copların yaygın şekilde kullanılmasını içeriyordu. Fakat NBC, ABC, CBS, CNN, *New York Times* ve *Washginton Post* kendi polis taraftarı ve protestocu karşıtı çizgilerine ters düşen ACLU'nun elde ettiği bulguları es geçtiler.

Medyanın olayların akışını tersine çevirmesi, eylemcilerin şiddet tehdidini şişirmesi ve barışçıl şekilde gösteri yapanları korkutmak için tasarlanmış polisin yasadışı eylemlerini alçak perdeden ele alması,[119] hem polis şiddetini hem de ifade özgürlüğüne yönelik ciddi kısıtlamaları cesaretlendiren bir zemin hazırlamıştır. Bu bastırma mekanizmalarının çapı ve gelişkinlik derecesi Seattle ile Washington olayları arasında artmış, Temmuz ve Ağustos 2000'de Philadelphia ve Los Angeles'taki Cumhuriyetçi ve Demokrat partilerin toplantıları sırasında düzenlenen gösterileri bastırmak için de aynı mekanizmalar devreye sokulmuştur.[120] Şirket medyasının protestoların amacına karşı öteki şirket cemaatlerinin çizgisiyle yakın bir parelellik arz eden düşmanlığı, Birinci Tadilata* bağlılığını tamamen zayıflatmıştır; üstelik kendi hakları ve imtiyazları söz konusu olduğunda daha önce görülmemiş bir şekilde.

Medyanın NAFTA ile emek cephesinin tartışmalara katılma hakkını ele alış biçiminin ve Watergate, COINTELPRO ve işçi-yönetim çatışmasının erken tarihindeki önemli olaylara (Haymarket vakası, Homestead grevi, I. Dünya Savaşı sonrası "kızıl korku") yaklaşımının da gösterdiği gibi,[121] propaganda modeli iç ve dış politika meselelerine de uygulanıyor. ABD'de işçi örgütlenmesi onlarca yıldan beri sürekli yenilenen bir kıskaç altındadır. 1980'lerin başlarındaki deflasyonist politikaları, şirketlerin küçülerek işçi çıkarması, küreselleşme, iş çevrelerinin sendikaları alt etmek için büyük bir kampanyaya girişmesi, sendikalara ve işçilere verilen zarara hükümetin arka çıkması ya da kayıtsız kalması yüzünden işçi örgütlenmesinin durumu olumsuz şekilde etkilenmiştir. Reagan döneminin başından itibaren sendika üyeliğinde belirgin bir düşüş görülmüş-

* First Amendment. ABD Anayasası'ndaki Birinci Tadilat (Haklar Bildirgesi-1791) din, ifade ve basın özgürlüğünü; barışçıl örgütlenme, toplantı ve dilekçe verme hakkını garanti altına alır. –y.h.n.

tür; sendika yoğunluğu 1980'de yüzde 25 iken 1996'da yüzde 14.5'e düşmüştür (özel sektörde bu oran sadece yüzde 10.2'dir). Bu, işgücünün azalan pazarlık yeteneğini yansıtmaktadır; ayrıca buna bir de ücretlerde ve sosyal haklarda yaşanan önemli gerilemeler, daha ağır çalışma koşulları ve iş güvenliğinin giderek azalması eklenmiştir.

1981'de Başkan Reagan'ın greve giden 11.000 hava kontrolörünü işten çıkarması, "hükümetin grev kırıcılığına onay verdiğini gösteriyordu ve yeni bir endüstriyel ilişkiler dönemi açıldı."[122] Ne var ki, ana-akım medyayı okuyarak ya da dinleyerek bunu öğrenmemiz neredeyse imkânsızdır. 1994'te *Business Week*'te yayımlanan istisnai bir makalede "Geçen son 10-15 yılda ... ABD endüstrisi sendikalara karşı tüm zamanların en başarılı savaşlarından birini yürüttü. Örgütlenme haklarını kullandıkları için binlerce işçinin işten çıkarılması, 1980'lerin sonlarında seçilen temsilcilerin üçte birinin" yasadışı bir şekilde işine son verilmesi, savaşın kazanılmasına yardımcı oldu diye yazıyordu.[123] Bu başarılı savaş, medyanın işbirliğiyle sessizce yürütüldü. Sendikaların yetkilerinin gaspedilmesi, yedek işçilerin kullanılması, Caterpillar grevi gibi uzun ve güçten düşürücü grevler son derece alçak perdeden ele alındı. Propaganda modelinin uygulanabilirliğini gösteren dikkate değer bir örnek şuydu: Nisan 1989'da başlayan ve dokuz aya yakın süren Pittston madencilerinin grevi, aynı yılın yaz aylarında Sovyet madencilerinin yaptığı grevden daha az ilgi topladı ve aynı ölçüde dostça bir yaklaşım görmedi.[124]

1977 ile 1999 arasında en üst yüzde 1'lik dilimdeki hane halkı gelirleri, yüzde 84.8 ve en üst yüzde 10'luk dilimdeki hane halkı gelirleri yüzde 44.6 oranında artarken, alttaki yüzde 60'lık dilimdeki hane halkları gelirlerinde kayıplar yaşandı ve en alttaki yüzde 20'lik kesimin gelirleri yüzde 12.5 azaldı.[125] İmalat işçilerinin ve yönetici konumda olmayan çalışanların (yani işçi sınıfının yaptığı işlerde çalışan işgücünün yüzde 80'inin) saat başına aldıkları gerçek ücretler 1973 ile 1999 arasında yüzde 4.8 oranında azaldı.[126] Bu, aynı dönemde sosyal göstergelerin kötüye gittiğini,[127] yüksek istihdam, "yeni ekonomi" ve borsadaki harikulade yükseliş çağında çoğunluğun refahında bir düşüşün meydana geldiğini gösterir. 1999 ve 2000'de internet şirketlerine ait hisse senetlerinin işlem gördüğü piyasaların çökmesiyle, bu yeni çağın atılım dönemi kesin olarak sona erdi; yükseliş döneminde yalnızca küçük bir azınlığın kazanç sağladığı ana-akım medya tarafından güçlükle fark edilebildi.[128] Ana-akım medyanın bu meseleyi kısa bir süre için keşfetmesi, ancak 1996 başkanlık seçimleri kampanyası sırasında Pat Buchanan'ın sağ-kanat popülist çığlıkları sayesinde gerçekleşebildi. 2000 yılı seçim kampanyasında bir kez daha iki büyük partinin adayları, herkesi kazançlı çıkaracağı düşünülen "yükseliş zamanında" çoğunluğun niçin ayağa kalkmakta başarısız kaldığına dair hiçbir şey söylemedi; yalnızca Ralph Nader ve öteki marjinalleştirilmiş adaylar bu konu üzerinde durdular ve daha önce belirtildiği gibi, egemen medya

sorgulayabileceği meseleleri büyük partilerin gündeminde yer alanlarla sınırlı tuttu.

Propaganda modelinin bir başka çarpıcı uygulaması, kimya endüstrisi ve onunla ilgili düzenlemelere medyanın yaklaşımında görülebilir. Endüstrinin gücü ve medyanın iş dünyasının taleplerine karşı gösterdiği hassasiyet nedeniyle, Rachel Carson'ın *Silent Spring*'de (Sessiz Bahar) "bilerek bizi zehirliyorlar, sonra da sonuçları denetliyorlar"[129] şeklinde tarif ettiği bir sistem medya tarafından normalleştirildi. Bağımsız şekilde ve önceden güvenlik testleri yapılmaksızın, endüstriye kimyasal maddeler (ve 1990'larda biyo-mühendislik ürünü gıdalar) üretme ve satma izni verildi. Çevre Koruma Teşkilatı (EPA) tarafından yapılan denetimler ise finansman yetersizliği ve yasaların uygulanması ve testlerin yapılması üzerindeki siyasi kısıtlamalar nedeniyle ciddi şekilde zafiyete uğradı.[130] Ulusal Araştırma Konseyi'nin 1984 tarihli önemli bir araştırması, ticareti yapılan kimyasal maddelerin yüzde 78'inin sağlık açısından yarattığı riskleri gösteren verilerin bulunmadığını ortaya çıkardı. Çevre Savunma Fonu'nun yaptığı bir güncelleme, 10-15 yıl sonra da bu durumun pek değişmediğini gösterdi. Federal Hükümet'e bağlı Ulusal Toksikoloji Programı yılda 10 ila 20 kimyasal maddenin kanserojen olup olmadığına ilişkin testler yapıyor (ama bu kimyasal maddelerin olası başka yan etkilerini incelemiyor). Bu arada, yılda 500 ila 1.000 yeni kimyasal madde ticari dolaşıma sokuluyor; dolayısıyla bilgi tabanımız sürekli olarak daralıyor.[131]

Öte yandan, bir müdahale olmadan satış yapmak isteyen endüstri açısından sistem gayet iyi işliyor. Tüm güvenlik testleri ve araştırmaları kimya endüstrisinin inisiyatifine bırakılıyor; sonuçların ne zaman EPA'ya iletilmeye değer olduğuna endüstri üyelerinin karar vermesi, klasik bir "tavukların tilkiye emanet edilmesi" düzenlemesidir. Sistem halk açısından yetersiz şekilde işlemiştir ve endüstrinin EPA'yı etkileme, hatta bazen tutsak alma kudreti nedeniyle de yetersizliği iyice pekişmiştir.[132] Buna karşılık, endüstri çoğu zaman kimyasal maddelerin güvenilirliğinin EPA (ya da FDA) yönetmeliği tarafından teyit edildiğini savunur.[133] Diğer yandan, endüstri bu yönetmeliğin işleyişini zayıflatmak için elinden geleni yapar; kaldı ki daha önce de belirtildiği gibi, söz konusu kurumlar piyasadaki kimyasal ürünlerin çoğunluğunu herhangi bir şekilde denetimden geçirememektedir.

Medyanın yardımıyla kimya endüstrisi, kimyasal maddelerin bireyler ve bireysel tolerans sınırları açısından taşıdıkları riskler temelinde analize tabi tutularak ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki görüşünü yaygın biçimde kabul ettirmiştir. Fakat bu tür riskleri ve tolerans derecelerini insanlar için ölçmek çok zordur. Kontrollü deneyler mümkün değildir; hasar yıllar sonra ortaya çıkabilir; hasar biçimlerini önceden bilmek zordur; kimyasal maddeler çevredeki başka maddelerle etkileşime girebilir; biyo-akümülatif olabilirler ve kimyasal maddeler çözüldüklerinde ortaya çıkan ürünler ayrıca bazı tehlikeler yaratabilirler. Bundan başka, bir çoğu uzun süre varlığı-

nı koruyan, biyo-akümülatif özellik taşıyan, başka kimyasallarla etkileşime giren binlerce kimyasal madde çevreye girerse, onların halk ve çevre üzerinde yavaş yavaş biriken ve karşılıklı etkileşimden doğan etkilerini önemsemeyen bir kamu politikası çok büyük kusurlar taşır ve sorumsuzcadır.

Kimya sanayinin, ABD Hükümeti'nin de desteğiyle şiddetle karşı çıktığı "ihtiyat ilkesine" dayanan politika,[134] kimyasalların tamamen test edilmeden çevreye girmesine izin vermeyecektir. İnsan dokularında biriken ve çözüldüklerinde ortaya çıkan ürünleri tehdit edici olan ya da bilinmeyen kimyasalların kullanımını yasaklayacaktır. Testten geçirilmemiş ve riskli oldukları bilinen kimyasalların yerine, tehdit içermeyen ve makul bir maliyetle bulunup geliştirilebilecek alternatiflerin kullanımını zorlayacaktır.[135]

İhtiyat ilkesinin uygulanmasını başarıyla önleyen endüstri sözcüleri, yürürlükteki sistemin "sağlam bilime" dayandığını savunuyorlar. Fakat bilim bize, hangi risklerin kabul edilebilir olduğu şöyle dursun, endüstrinin herhangi bir risk içeren kimyasalları çevreye sokma hakkının bulunup bulunmadığını da söylemez –bunlar politik kararlardır. Buna ek olarak, eğer çevreye sokulan kimyasallar, bağışıklık ve üreme üzerindeki uzun-dönemli etkileri, herhangi bir kanser tehdidi içerip içermedikleri ve çözüldüklerinde oluşan ürünlerin çevre üzerinde ne gibi etkiler yarattığı gibi toplumsal seçimlerle ilgili bütün değişkenler açısından test edilmiyorsa –bugüne kadar hiçbiri bu şekilde test edilmemiştir– "sağlam bilimin" bilimsel değil, politik bir temele dayandığı apaçık hale gelir.

Kimya endüstrisi –benzindeki tetraetil kurşundan ve pillerdeki PCB'lerden, asbeste, DDT'ye ve Orange Agent'a kadar– sayısız mal üretti ve bunların yol açtığı zararları inkâr etti. Bugün endüstri, zararlı oldukları açıkça bilinen bu maddeleri, ancak ağır yasal ve yönetmeliklerden kaynaklanan baskılar altında piyasadan (çoğu kez de sadece yurtiçi piyasadan) geri çekiyor. Endüstri, satmak istediği ürünler için, her zaman bunların zararsız olduğunu (ya da iddia edilen zararların bilimsel olarak kanıtlanamadığını) söyleyecek bilim insanları buldu. Endüstrinin sponsorluğunu yaptığı bilimin elde ettiği sonuçlar ile aynı alanda çalışan bağımsız araştırmacıların bulguları arasında tutarlı şekilde keskin bir farklılık gözlenmiştir.[136] Endüstrinin yaptığı testlerde sayısız hile örneğine rastlanmış, endüstri ürünlerinin kabul edilebilir olduğunu göstermek için verileri "olması gerektiği" şekilde düzenleyen test laboratuarları kullanılmış ve düzenleyici standartları zayıflatan siyasi manipülasyonlara başvurulmuştur.[137]

Endüstrinin bilimi bu şekilde suistimal etmesine rağmen medya, endüstrinin "sağlam bilimi" desteklediği yolundaki iddiasını kabul etmiş; buna karşın endüstriyi eleştirenlerin "düzmece bilime"* başvurduklarını öne sürmüştür. 1996'dan Eylül 1998'e kadar

* İng. junk science. Politik, mali vs. çıkar elde etme amacıyla bilimsel verilerin ya da araştırmaların çarpıtılarak kullanılması. –y.h.n.

ana-akım gazetelerde yayımlanan 258 makale "düzmece bilim" ibaresini kullandı; fakat sadece 21 tanesi (yani yüzde 8'i) bunu şirketlerin bilimi suistimal etmesi anlamında kullanırken, 160 tanesi (yüzde 62'si) bunu çevrecilerin, endüstriyi eleştiren başka kişilerin ve firmalara karşı mağdurlar lehine dava açan avukatların başvurdukları bilim için kullandı (77 makale, yani yüzde 30'u ise bu kategorilerin hiçbirine girmiyordu).[138] Kısacası medya –tıpkı "önce güvenlik" yerine "Alıcı dikkatli ol!" düzenini normalleştirmesinde olduğu gibi– endüstrinin kavramları kendini meşrulaştırıcı şekilde kullanmasını içselleştirmiştir.

Medya, diyoksinle ilgili öne sürülen korkular ve Alar adlı maddenin elmalar üzerinde oluşturduğu tehlike gibi kimyasal tehditler hakkındaki endişeleri dayanaksız "korkular" olarak nitelendirip reddetme görevini üstlendi. Fakat bu ve başka korkuların sağlıkla ilgili gerçek tehlikelere dayandığı çoğu kez ortaya çıkmıştır.[139] Aynı zamanda medya, yönetmelikler, test etme süreçlerinin yetersizliği ve çevrenin kimyasallaştırılmasının gerçek bedelleri konusunda sıkça karşımıza çıkan kanıtları genellikle ciddi şekilde haber konusu yapmaz ve incelemez.[140] Örneğin, kuruluşu 1978'e kadar geriye uzanan ve bir Kanada-ABD ortak girişimi olan Uluslararası Ortak Komisyon'a (IJC), zehirli kimyasalların Büyük Göller'e akmasını durdurmak gibi çok ağır bir görev verilmişti. Komisyon her yıl bu görevde başarısız kaldığını duyurmakta ve 1992'den bu yana görevini yerine getirmesi açısından hayati bir önem taşıyan klor üretimine son verme çağrısında bulunmaktadır. Ulusal medya bu çağrıyı neredeyse görmezden geliyor ve IJC'nin ABD'li eş-başkanı Gordon Durnill "bu meseleyle nasıl başedeceğimiz konusunda toplumsal bir sorunumuz var, ama nüfusun yüzde 90'ı endişe edilecek bir şey olduğunu bile bilmiyor" diyor.[141] İnanıyoruz ki propaganda modeli bu bilgi eksikliğini anlamaya yardımcı olacaktır.

1992-1993'te yapılan sağlık sigortası tartışmasında, açıkça geniş bir kamuoyu desteği olmasına ve sistemin Kanada'daki etkinliğine rağmen, medyanın tek-ödeyici* seçeneğini ciddiye almayı reddetmesi, sigorta ve tıbbi hizmet kompleksinin çıkarlarına fazlasıyla hizmet etti.[142] 1992-96 yıllarında sözde mali bir kısıtlamanın ve dengeli bir bütçenin acil gerekliliği üzerine medyanın yaptığı eleştirel olmayan habercilik ve yorumlar, iş dünyasının sosyal harcamalara ayrılan bütçeyi azaltma ve yasal düzenlemeleri zayıflatma arzusuna gayet uygun düşmektedir.[143] Kimi muhafazakâr tahminler doğruysa ve kolaylıkla yapılabilecek bir dizi düzeltme yapılmazsa, şimdiden başlayarak yaklaşık 37 yıl boyunca bazı politikaların uygulanmasını gerektiren bir Sosyal Güvenlik Sistemi "krizi" olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Medyanın böyle bir iddiayı kabul ederken gösterdiği saflık, oldukça başarılı bir hükümet programını zayıflatmayı amaçla-

* İng. single-payer. Tüm ulusal sağlık harcamalarının tek bir kaynak aracılığıyla (devlet tarafından) yapılması. Bu seçeneğin önerilmesinin temelinde sağlık hizmeti almanın temel bir insani hak olduğu düşüncesi yatmaktadır. –y.h.n.

yan muhafazakâr ideologların işine gelmiştir; ayrıca Sosyal Güvenliğin kısmen ya da tamamen özelleştirilmesinden fayda sağlamayı uman bir güvenlik endüstrisinin de çıkarlarına hizmet etmiştir.[144] Propaganda modelinin, medyanın "uyuşturucu savaşlarına" yaklaşımı dahil, bu ve benzeri durumlara uygulanabilirliği açık görünmektedir.[145]

Sonuç Notu

Propaganda modeli, ana-akım medyanın performansını analiz etmek ve anlamak için belki de 1988'e göre daha kullanışlı bir çerçeve olarak durmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, modelin çerçevesini oluşturan ve medyanın davranışı ve performansını güçlü ve çoğu zaman da belirleyici şekilde etkileyen yapısal koşullardaki değişiklikler, medyanın önemini arttırma eğilimine girmiştir. Birinci baskıya Önsöz'de, ayrıca 2. ve 3. Bölümler'de, medyanın 1980'lerde Orta Amerika'daki savaşları ve seçimleri ele alış biçimiyle ilgili performansının, hükümetin propaganda taleplerine itaat etmesi şeklindeki beklentiyi fazlasıyla aştığını vurguladık. Kısaca Yugoslavya Savaşı'yla ilgili olarak daha önce belirttiğimiz ve başka bir yerde ayrıntılı şekilde açıkladığımız gibi, medyanın 1991 Irak Savaşı ve 1999'da NATO'nun Yugoslavya'ya karşı savaşı hakkındaki habercilik performansı söz konusu olduğunda, bu durum en azından eşit derecede geçerliliğini korudu.[146]

Medyanın negatif performansının etkilerinin esas itibariyle onun yapısından ve amaçlarından kaynaklandığı düşünülürse, ilk baskının sonuç bölümünde, performansta gerçek bir değişimin olabilmesi için medyanın temel örgütlenme biçiminde ve amaçlarında da önemli değişimlerin gerekeceğini vurguladık. 1988'den bu yana geçen yıllar içindeki yapısal değişimler, daha gelişmiş bir performansın lehine olmamıştır. Fakat demokratik bir siyasetin, bilgi kaynaklarının demokratikleşmesini ve daha demokratik bir medyayı gerektirdiği temel bir doğru olarak durmaktadır. Ana-akım medyanın giderek artan tekelleşmesini sınırlandırmaya ve tersine çevirmeye çalışmanın yanı sıra, çok sayıda sıradan yurttaşı temsil eden taban hareketleri ve ara grupların kendi medyalarını kurmak ve desteklemek için çok daha fazla enerji ve para harcaması gerekiyor –tıpkı 1999 ve 2000 Seattle ve Washington protestoları sırasında hayata geçirilen Bağımsız Medya Merkezleri örneğinde yaptıkları gibi. Bu ve öteki kâr amacı gütmeyen, cemaat-tabanlı TV ve radyo yayın istasyonları ve şebekeler, halka erişim kanallarının daha iyi kullanılması, internet ve bağımsız yazılı medya, önemli demokratik toplumsal ve politik başarıların elde edilmesinde hayati bir rol oynayacaktır.

GİRİŞ BÖLÜMÜ NOTLAR

1 Yukarıda "Başka Uygulamalar" başlığı altında tartıştığımız gibi, ticaret anlaşmaları, sağlık hizmetleri ve askeri bütçenin uygun büyüklüğü gibi bir dizi konuda bir yandan medya personeli ve seçkinler, diğer yandan ise toplum arasında keskin bir bölünme vardır.

2 Bu, medyanın Afganistan Savaşı'yla ilgili uygunsuz gerçekleri ifşa etmesi üzerine Sovyet savunma bakanının basını yurtsever olmamakla suçladığı Sovyetler Birliği'nde bile geçerliydi. Bkz. Bill Keller, "Soviet Official Says Press Harms Army", *New York Times*, 21 Ocak 1988.

3 Eleştiriler ve yazarların bunlara verdiği cevaplar için bkz. Noam Chomsky, *Necessary Illusions* (Boston: South End Press, 1989), Ek 1; Edward S. Herman, "The Propaganda Model Revisited", *The Myth of the Liberal Media* içinde (New York: Peter Lang, 1999).

4 Ben Bagdikian, *The Media Monopoly* 6. baskı (Boston: Beacon Press, 2000), s. xxi.

5 a.g.e.

6 Edward S. Herman ve Robert McChesney, *The Global Media* (London: Cassell, 1997).

7 Robert McChesney, *Rich Media, Poor Democracy* (Urbana: University of Illinois Press, 2000), s. 108.

8 a.g.e., s. 109.

9 James Ledbetter, "Public Broadcasting Sells; (Out?)", *The Nation*, 1 Aralık 1997.

10 a.g.e..

11 Stephanie Strom, "Japanese Sites for Women Aim for Empowerment", *New York Times*, 25 Aralık 2000.

12 Mark Fineman, "Military Can't Outflank Rebels in War of Words", *Los Angeles Times*, 21 Şubat 1995; Leonard Doyle, "Rebels Try to Advance via Internet", *The Independent*, 7 Mart 1995.

13 Jim Shultz, "Bolivia's Water War Victory", *Earth Island Journal*, 22 Eylül 2000; "Bolivia – The Last Word", 13 Nisan 2000, JShultz@democracyctr.org; "How the Internet Helped Activists", *Straits Times* (Singapur), 25 Mayıs 1998; Marshall Clark, "Cleansing the Earth", *Inside Indonesia* (Ekim-Aralık 1998).

14 Madelaine Drohan, "How the Net Killed the MAI", *Globe and Mail*, 29 Nisan 1998.

15 Kayte Van Scoy, "How Green Was My Silicon Valley", *PC/Computing*, 1 Mart 2000; Keith Perine, "Power to the (Web-Enabled) People", *Industry Standard*, 10 Nisan 2000; aynı zamanda bkz. aşağıda "Başka Uygulamalar".

16 James Ledbetter, "Some Pitfalls in Portals", *Columbia Journalism Review* (Kasım-Aralık 1999).

17 a.g.e. içinde zikredilmiştir.

18 Alex Carey, *Taking the Risk out of Democracy* (Urbana: University of Illinois Press, 1997); John Stauber ve Sheldon Rampton, *Toxic Sludge Is Good for You!* (Monroe, Meine: Common Courage Press, 1995); Stuart Ewen, *PR! A Social History of Spin* (New York: Basic Books, 1996).

19 Mark Dowie, "Introduction", Stauber ve Rampton, *Toxic Sludge.*

20 Bkz. Stephen Cohen, *Failed Crusade: America and the Tragedy of Post-Communist Russia* (New York: Norton, 2000). Aynı zamanda bkz. Thomas Frank, *One Market Under God* (New York: Doubleday, 2000).

21 Kevin Robins ve Frank Webster, *Times of the Technoculture* (London: Routledge, 1999), s. 127.

22 Patricia Aufderheide, "Journalism and Public Life Seen Through the 'Net", Aufderheide *The Daily Planet* içinde (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000); Joseph Turow, *Breaking Up America* (Chicago: University of Chicago Press, 1997).

23 Herman ve McChesney, *Global Media*, Bölüm 5.

24 Reklamlarda taşınan ideolojik mesajlar için bkz. Erik Barnouw, *The Sponsor* (New York: Oxford University Press, 1978), Kısım 2, Bölüm 1.

25 Bkz. Robert McChesney, *Telecommunications, Mass Media, and Democracy* (New York: Oxford, 1993).

26 Bkz. Herman, *Myth of the Liberal Media*, s. 32-33.

27 Ana-akım medyanın bu güvenilir kaynakları göz ardı etmesiyle ilgili bazı çarpıcı kanıtlar için aşağıya bkz. s. 142-147.

28 Peter Galbraith, "How the Turks Helped Their Enemies", *New York Times*, 20 Şubat 1999.

29 1980'lerde Saddam Hüseyin bir ABD müttefiki ve ABD'nin destek sunduğu bir liderken Irak'ta Kürtlere karşı kimyasal silah kullanması ve bunun sonucunda 1988'de binlerce kişinin ölmesi, 30 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği ana kadar, Bush yönetiminin Saddam Hüseyin'e destek vermesini engellemedi. Bkz. Mark Phythian, *Arming Iraq: How the U.S. and Britain Secretly Built Saddam's War Machine* (Boston: Northeastern University Press, 1997); Miron Rezun, *Saddam Hussein's Gulf War: Ambivalent Stakes in the Middle East* (Westport Conn.: Praeger, 1992).

30 Endonezya'daki 1965-66 katliamları bizzat CIA'nin kendisi tarafından "20. yüzyılın en kötü kitle katliamlarından birisi" olarak adlandırılmıştır. (Robert Cribb, ed., *The Indonesian Killings of 1965-1966* [Monash Papers on Southeast Asia, no. 21, 1991] içinde zikredilmiştir.) Endonezya devlet güvenlik güçleri başkanının kurban sayısıyla ilgili olarak verdiği 500.000 rakamı, en düşük rakam olarak kabul edilmelidir. 2 milyona kadar çıkan diğer tahminler için bkz. Noam Chomsky ve Edward Herman, *The Washington Connection and Third World Fascism* (Boston: South End Press, 1979), s. 208-9; Benedict Anderson, "Petrus Dadi Ratu", *New Left Review* (Mayıs-Haziran 2000).

31 ABD'nin eski Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Patrick Moynihan otobiyografisinde, 1975'te Endonezya'nın saldırısını engelleyebilecek her türlü etkili uluslararası eyleme karşı Endonezya'yı nasıl koruduğuyla övünür: "Dışişleri Bakanlığı [Endonezya'nın Doğu Timor'u işgaline karşı] Birleşmiş Milletler'in alacağı tedbirler ne olursa olsun, bunların tamamen etkisiz kalmasını istiyordu. Bu görev bana verilmişti ve ben de bunu önemsiz sayılmayacak bir başarı ile yerine getirdim." En küçük pişmanlık ifadesi duymaksızın, korumakta olduğu bu saldırıda birkaç hafta içinde 60.000 kişinin öldürüldüğünü ekledi. *A Dangerous Place* (New York: Little, Brown, 1978), s. 19.

32 Bu değişimle ilgili açıklamalar için bkz. John Pilger, *Hidden Agendas* (London: Vintage, 1998), s. 33-34; Chomsky, *Necessary Illusions* s. 109-10; Doğu Timor'daki Endonezya varlığı ile ilgili olarak medyanın daha önceki yaklaşımı için bkz. *Washington Connection*, s. 129-204.

33 John ve Karl Mueller, "Sanctions of Mass Destruction", *Foreign Affairs* (Mayıs-Haziran 1999), s. 43.

34 UNICEF, "Iraq Surveys Show 'Humanitarian Emergency'", Basın Açıklaması, 12 Ağustos 1999.

35 Leslie Stahl'ın Madeleine Albright ile Mülakatı, "60 Minutes", CBS Haber transkripsiyonu, 12 Mayıs 1996.

36 Kosova'da çok sayıda UÇK ve Sırp savaşçısı öldü ve sivilleri öldürmeyi hedeflemeyen NATO bombaları ve askeri eylemleriyle siviller öldürüldü. Bkz. Jonathan Steele, "Figures Put on Serb Killings Too High", *Guardian* (18 Ağustos 2000). Daha etraflı bir tartışma için bkz. Noam Chomsky, *A New Generation Draws the Line* (London: Verso, 2000), Bölüm 3.

37 John Taylor, *East Timor: The Price of Freedom* (London: Zed, 1999). Aynı zamanda bkz. Arnold Kohen, "Beyond the Vote: The World Must Remain Vigilant Over East Timor", *Washington Post*, 5 Eylül, 1999.

38 Olay yerinde incelemeler yapan, ABD askeri personelinin de aralarında bulunduğu Batılı araştırmacılar kaynak olarak alınmıştır: Lindsay Murdoch, "Horror Lives on the Town of Liquica", *The Age* (Avusturalya) 8 Nisan 1999; Barry Wain, "Will Justice Be Served in East Timor", *Wall Street Journal* (Asya Baskısı) , 17 Nisan 2000.

39 ABD müttefiklerini ve kamuoyunu savaş için seferber etmenin zemini olarak Racak'ın önemi hakkında bkz. Barton Gellman, "The Path to Crisis: How the United States and Its Allies Went to War," *Washington Post*, 18 Nisan 1999; Madeleine Albright, Racak'ta meydana gelenlere "harekete geçirici bir olay" olarak atıf yaptı (Bo Adam, Roland Heine ve Claudius Technau, "I Felt that Something Was Wrong" içinde zikredilmiştir, *Berliner Zeitung*, 5 Nisan 2000).

40 Bkz.. Edward Herman ve David Peterson, "CNN: Selligng NATO's War Globally," Philip Hammond ve Edward Herman, ed., *Degraded Capabilitiy: The Media and the Kosova Crisis* içinde (London: Pluto, 2000), s.117-19. Daha yakın bir tarihte, Racak'da bulunan 40 cesedi inceleyen bir heyetin üyesi üç Finli adli tıp uzmanı, ekiplerinin Sırplar tarafından öldürülen kişilerin uzuvlarının kopartıldığı iddialarını doğruluyacak kanıtlara rastlamadığını açıkladı; makalede sunulan veriler, tüm kurbanların infaz edildiği yolundaki iddiayı daha da kuşkulu hale getiriyor. (J. Raino ve diğerleri, "Independent Forensic Autopsies in Armed Conflict Investigation of Victims from Racak, Kosovo", *Forensic Science International* c.16 (2001), s. 171-185). AGİT'in, bu makalenin verilerinin alındığı orijinal adli tıp raporunu henüz açıklamayı uygun bulmaması da dikkat çekici bir olgudur.

41 Herman ve Peterson, "CNN: Selling Nato's War Globally."

42 Başyazı, "Election Risks in Cambodia", *New York Times*, 28 Kasım 1997.

43 "Gathering Storm in Serbia?", başyazı, *Washington Post*, 11 Eylül 2000; "Repudiating Mr. Milosevic" başyazı, *New York Times*, 26 Eylül 2000.

44 Başyazı, "Kenya's Flawed Election", *New York Times*, 31 Aralık 1997.
45 Başyazı, "Mexico's Radical Insider," *New York Times*, 3 Temmuz 1998.
46 Başyazı, "The Missing Reform in Mexico", *New York Times*, 24 Ağustos 1991.
47 Başyazı, "Turkey Approaches Democracy", *New York Times*, 11 Kasım 1983.
48 Başyazı, "Victories for Voters in Latin America: Uruguay's Slow Boat to Democracacay", *New York Times*, 1 Aralık 1984.
49 Başyazı, "A Victory for Russian Democracy", *New York Times*, 4 Temmuz 1996.
50 "And the Winner Is?", *Moscow Times*, 9 Eylül 2000. Aynı zamanda bkz. Matt Taibbi, "OSCE – The Organization for Sanctioning Corrupt Elections", *The Exile*, no. 18/99, 14-28 Eylül 2000.
51 Ana-akım medyadaki belli başlı kuruluşlardan yalnızca *Los Angeles Times* "Russia Election Chief Rejects Fraud Claims in Presidential Vote" (13 Eylül 2000) başlıklı makalesiyle söz konusu bulgulara değindi. Bu makale, suçlamaların kendisine değil, Rus yetkililerin cevabına yer vermektedir. Adı geçen makaleyle ilgili bir tartışma için bkz. Taibbi, "OSCE".
52 Seçimler konusunda olduğu kadar Rusya'nın ekonomik ve toplumsal çöküşü ile ilgili olarak da ana-akım medyanın genel olarak acımasız haberciliği için bkz. Stephen Cohen, *Failed Crusade*, Bölüm 1.
53 Şüphesiz Sovyetler Birliği kendi halkına ve uydu ülkelerdeki halklara karşı kötü davranmıştır; bununla birlikte Batılıların desteklediği "reformcuların" 1991'den bu yana Ruslara yaptığı muamelenin ilerleme sayılabilecek bir yanı yoktur. Buna karşılık, Batı'nın bizatihi kendi etkili terör ağlarına sağladığı destek göz önüne alınırsa, Sovyetler Birliği'ne yöneltilen uluslararası terörü himaye ettiği suçlaması şişirilmiş ve ikiyüzlü bir iddiadır. Bkz. Edward Herman, *The Real Terror Netwvork* (Boston: South End Press, 1982); Noam Chomsky; *Pirates and Emporers: International Terrorism in the Real World* (New York: Claremont Resecarch, 1986).
54 Bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection* (New York: Sheridan Square Press, 1986), Bölüm 5.
55 Weinstein'in "şaşırtıcı bulgulardan mahrum olarak" (yani hiçbir şey bulamadan) dönüşüyle ilgili ana-akım medyada çıkan tek haber L. C. Longworth tarafından yazıldı, "Probe into '81 Pope Attack' Short of Funds", *Chicago Tribune*, 6 Mayıs 1994.
56 Bkz. "The Gates Hearings: Excerpts from Senate Hearing of Nomination of C.I.A. Chief", *New York Times*, 2 Ekim 1991.
57 Bkz. Edward S. Herman ve Howard Friel, "'Stacking the Deck' on the Bulgarian Connection", *Lies of Our Times* (Kasım 1991); Michael Ross, "Gates Corrupted CIA Intelligence, Ex-Officials Say", *Los Angeles Times*, 2 Ekim 1991; Benjamin Weiser, "Papal-Shooting Analysis: Case Study in Slanting", *Washington Post*, 1 Ekim 1991.
58 Başyazı, "The Fingerprints on Ağca's Gun", *New York Times*, 30 Ekim 1984.
59 Barbara Crossette, "Hanoi Said to Vow to Give M.I.A. Data", *New York Times*, 24 Ekim 1992.
60 Bu ülkeye karşı düşmanca eylemlerini haklı göstermek için ABD yetkilileri, Vietnam'ın bütün Amerikan savaş esirleri ve askeri operasyonlarda kaybolan personelle ilgili olarak hesap vermeye yanaşmadığı iddiasını yıllarca kullandılar. Bu konu, Giriş'te "Vietnam Savaşı

Tarihini Yeniden Yazmak" başlığı altında ve ana metinde tartışılıyor, s. 303-304.

61 Leslie Gelb, "When to Forgive and Forget: Engaging Hanoi and Other Outlaws", *New York Times*, 15 Nisan 1993.

62 William Buckingham, Jr., *Operation Ranch Hand: The Air Force and Herbicides in Southeast Asia, 1961-1971* içinde zikredilmiştir (Washington: U.S. Air Force, 1982), s. 82.

63 Bkz. Arthur Westing ed., *Herbicides in War: The Long-Term Ecological and Human Consequences* (Stockholm: SIPRI, 1984), s. 5 ve izleyen sayfalar; Hatfield Consultants Ltd, *Devolopment of Impact Mitigation Strategies Related to the Use of Agent Orange Herbicide in the Aluoi Valley, Viet Nam*, c. 1 (West Vancouver, B.C., Nisan 2000).

64 Buckingham, *Operation Ranch Hand*, s. 127.

65 Seymour Hersh, *Chemical and Biological Warfare* içinde zikredilmiştir (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1968), s. 153. Aynı zamanda bkz. J. B. Neilands ve diğerleri., *Harvest of Death: Chemical Warfare in Vietnam and Cambodia* (New York: Free Press, 1972).

66 Kimyasal maddelerin ilk kullanılışı 1925 Cenevre Protokolü'ne aykırıdır ve gıda ürünlerinin yok edilmesi sayısız uluslararası savaş kuralını ihlal eder. Bu son husus, yani gıda ürünlerinin yok edilmesi, Vietnam Savaşı sırasında ABD ordusunun kendi saha el kitabında belirtilen kurallara göre bile yasadışıdır. Bkz. Edward Herman, *Atrocities in Vietnam* (Philadelphia: Pilgrim Press, 1970), s. 81-83.

67 Harvard Üniversitesi'nden doktor Jean Mayer "Crop Destruction in Vietnam", *Science* (15 Nisan 1966).

68 Alistair Hay, *The Chemical Scythe: Lessons of 2, 4, 5-T and Dioxin* (New York: Plenum Publishing, 1982), s. 187-94.

69 Genel Kurul Kararı 2603A (XXIV), 16 Aralık 1969, ABD'nin kimyasal savaşını "dehşetle izledi" ve şiddetle kınadı.

70 Peter Waldman, "Body Count: In Vietnam, the Agony of Birth Defects Calls an Old War to Mind", *Wall Street Journal*, 12 Aralık 1997.

71 Barbara Crossette, "Study of Dioxin's Effect in Vietnam Is Hampered by Diplomatic Freeze," *New York Times*, 19 Ağustos 1992.

72 Matthew Meselson, Julian Robinson ve Jeanne Guillemin, "Yellow Rain: The Story Collapses," *Foreign Policy* (Güz 1987), s. 100-117; Edward S. Herman, "The Wall Street Journal as a Propaganda Agency", Herman, *Myth of the Liberal Media* içinde, s. 103-10.

73 Peter Kann, "Clinton Ignores History's Lessons in Vietnam", *Wall Street Journal*, 9 Eylül 1992.

74 1980'lerde Saddam Hüseyin, İran'a ve kendi ülkesindeki Kürtlere karşı kimyasal silah kullandığında, Reagan ve Bush yönetimleri hiçbir protestoda bulunmadı ve onu değerli bir müttefik olarak görmeyi sürdürdü. Fakat 1990'da Kuveyt'i işgal ettiği zaman bir tehdit haline geldi ve "kitle imha silahları"na sahip olması hoşgörülemez bir durum olarak kabul edildi. Bkz. yukarıda 29. nottaki atıflar.

75 1999'da Lloyd Gardner, Barnes & Noble web sitesinde Vietnam Savaşı'nın bazı yönleriyle ilgili 1.920 adet kitap ve bu konu üzerine 8.000'in üzerinde baskısı tükenmiş ve kullanılmış kitap bulunduğunu tespit etti. "Going Back to Vietnam for a Usable Past," *Newsday*, 14 Ka-

sım 1999 (Michael Lind'in *Necessary War* adlı kitabının değerlendirilmesi).

76 Bu görüş açısı için bkz. Michael Crozier, Samuel Huntington ve Joji Watanuki, *The Crisis of Democracy* (New York: New York University Press, 1975).

77 Robert McNamara, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam* (New York: Vintage Books, 1996).

78 Güney Vietnam halkına karşı yapılan bu saldırının ayrıntıları ve analizi için, bkz. Eric Bergerud, *The Dynamics of Defeat* (Boulder, Colo: Westview, 1991); Chomsky ve Herman, *Washington Connection*, Bölüm 5; Bernard Fall, "2000 Years of War in Vietnam", *Horizon* (Bahar 1967), *Last Reflections on a War* Sonbahar sayısı içinde yeniden basılmıştır (Garden City: Doubleday, 1967); Jeffrey Race, *Who Comes to Long An* (Berkeley: University of California Press, 1971); Jonathan Schell, *The Military Half: An Account of Destruction in Quang Ngai and Quang Tin* (New York: Vintage, 1968).

79 H. Bruce Franklin, "Antiwar and Proud of It", *The Nation*, 11 Aralık 2000.

80 Hem *Times* hem de *Newsweek*, savaşın 25. yıl dönümünde geçmişe dönük yaptıkları değerlendirmelerde savaşın sonundaki çekilmeyi ve "işgalci Kuzey Vietnamlılar"dan kaçmaya çalışan "ümitsiz Güney Vietnamlılar"ı ele aldı. Douglas Brinkley, "Of Ladders and Letters", *Time*, 24 Nisan 2000; ayrıca Evan Thomas, "The Last Days of Saigon", *Newsweek*, 1 Mayıs 2000. 1995'te *Washigton Post*'ta çıkan bir başyazı, Vietnam Savaşı'ndan "Vietnamlılar için yenilgi" diye söz eder. "Kanları döküldü, öldüler ve sonunda büyük kalabalıklar halinde komünist bir rejimden kaçtılar..." (30 Nisan 1995). Bu, karekteristik olarak Güney Vietnam'daki halkın büyük çoğunluğunun "Güney Vietnamlılar" olarak kabul edilmesine izin vermeyen bir yaklaşımdır.

81 McNamara, *In Retrospect*, s. 319.

82 Bu tarihin kapsamlı analizleri ve kanıt yetersizliği için bkz. H. Bruce Franklin, *M.I.A., or Mythmaking in America* (Brooklyn, N.Y: Lawrence Hill Books, 1992); ve *Vietnam and Other American Fantasies* (Amherst: University of Massachusetts Press, 2000).

83 Franklin, *Vietnam and Other American Fantasies*, s.183.

84 Silahlı kuvvetler içindeki gerçekte olduğundan çok daha az sözü edilen muhalif hareketi vurgulayan bir tartışma için bkz. a.g.e., s. 61-62.

85 Michael Lind, *The Necessary War* (New York: Free Press, 1999).

86 Gardner, "Going Back to Vietnam for a Usable Past."

87 Barry Wain, "The Deadly Legacy of War in Laos" *Asian Wall Street Journal*, 24 Ocak 1997; Ronald Podlaski, Veng Saysana ve James Forsyth, *Accidental Massacre: American Air-Dropped Bomblets Have Continued to Maim and Slaughter Thousands of Innocent Victims, Mainly Children, for the last 23 Years in Indochina* (Humanitarian Liaison Services, Warren, Vt. 1997). Laos'ta çalışmış olan bu üç yazar, resmi rakamlara göre yılda 20.000 ölüm olduğu tahminini çok düşük buluyor.

88 Daniel Pruzin, "U.S. Clears Laos of the Unexploded", *Christian Science Monitor*, 9 Eylül 1996.

89 Keith Graves, "U.S. Secrecy Puts Bomb Disposal Team in Danger", *Sunday Telegraph*, 4 Ocak 1998.

90 Strobe Talbott, "Defanging the Beast" içinde zikredilmiştir, *Time*, 6 Şubat 1989.

91 Bkz. Ben Kiernan, "The Inclusion of the Khmer Rouge in the Cambodian Peace Process: Causes and Consequences", Kiernan, ed., *Genocide and Democracy in Cambodia* içinde (New Haven: Yale Council on Southeast Asia Studies, 1993), s. 199-272.

92 Fin Hükümeti tarafından finanse edilen bir araştırmanın başlığı şudur: *Kampuchea: Decade of the Genocide* (London: Zed, 1984). Araştırma, soykırım onyılının bir parçası olarak, ABD'nin Kamboçya kırsalını şiddetli bir şekilde bombaladığı 1970-74 yılları arasını kapsar. Bu araştırma ABD'de ana-akım medya tarafından görmezden gelinmişir.

93 "Cambodia's Dictator", başyazı, *Washington Post*, 10 Şubat 1998.

94 Bkz. Edward Herman, *Myth of the Liberal Media*, Bölüm 16, "Suharto: The Fall of a Good Genocidist"; Edward Herman ve David Peterson, "How the *New York Times* Protects Indonesian Terror in East Timor", *Z Magazine* (Temmuz-Ağustos 1999). Suharto katliamının kitlesel büyüklüğü için bkz. yukarıda 30. not.

95 Bu ve öteki atıflar için bkz. Herman, *Myth of the Liberal Media*, Bölüm 16.

96 Seth Mydans, "Indonesia's Rising Prosperity Feeds a Party for Democracy", *New York Times*, 21 Haziran 1996.

97 Herman ve Peterson, "How the *New York Times* Protects Indonesian Terror".

98 a.g.e.

99 James Reston, "A Gleam of Light", *New York Times*, 19 Haziran, 1966.

100 David Sanger, "Indonesia Faceoff: Drawing Blood Without Bombs", *New York Times*, 8 Mart 1998.

101 Thomas Ferguson, *Golden Rule* (Chicago: University of Chicago Press, 1995), s. 28-29.

102 Önemli bir çalışma için bkz. Steven Kull, "Americans on Defense Spending: A Study of U.S. Public Attitudes", *Report of Findings*, Center for Study of Public Attitudes, 19 Ocak 1996. Reagan döneminde bile aşırı savunma harcamalarına karşı halk muhalefeti üzerine bkz. Thomas Ferguson ve Joel Rogers, *Right Turn* (New York: Hill & Wang, 1986), s. 19-24.

103 *New York Times* editörlerine göre, iki büyük parti seçmenlere "net bir seçenek" sunmaktadır; bu nedenle, bu yıl üçüncü bir parti adaylığını makul gösterecek "etkili bir neden" bulunmamaktadır. "Mr. Nader's Misguided Crusade", 10 Haziran 2000.

104 Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra uçak, bilgisayar ve elektronik sanayileri ile internet ekonomisi, biyoteknoloji endüstrisinin büyükçe bir bölümü ve başka pek çok alandaki ilerlemelerin altında yatan temel bilimsel çalışmaların çok önemli bir bölümü askeri bütçe, dolayısıyla vergi mükellefleri tarafından finanse edilmiştir.

105 NAFTA anlaşmasına karşı halk muhalefeti için bkz. Herman, *Myth of the Liberal Media*, s. 185-86. *Business Week* ve Harris tarafından 2000 yılının başında yapılan bir kamuoyu yoklaması, araştırmaya katılanların yalnızca yüzde 10'unun kendilerini "serbest ticaret yanlısı" olarak adlandırdığını; yüzde 51'inin kendilerini "adil ticaret yanlısı" şeklinde tanımladığını ve yüzde 37'sinin de kendilerini "korumacı" olarak gördüğünü ortaya koymuştur. "Harris Poll: Globalization: What Americans Are Worried About", *Business Week*, 24 Nisan 2000.

106 Daha geniş açıklamalar için bkz. Herman, *Myth of the Liberal Media*, Bölüm 14; Thea Lee, "False Prophets: The Selling of NAFTA", Brifing Tebliği, Economic Policy Institute, 1995;

John McArthur, *The Selling of "Free Trade"* (New York: Hill & Wang, 2000).

107 Thomas Lueck, "The Free Trade Accord: The New York Region", *New York Times*, 18 Kasım 1993.

108 Başyazı, "NAFTA's True Importance", *New York Times*, 14 Kasım, 1993.

109 Yönetimin, yasaya aykırı olarak, NAFTA Anlaşması'nı yapana kadar işçi cephesinden herhangi bir katkıya izin vermeyi reddetmesi, bu ve benzeri ticaret anlaşmalarının yapılması sırasında görülen buna benzer anti-demokratik özellikler karşısında medyanın ilgisizliği için bkz. Noam Chomsky, *World Orders Old and New* (New York: Columbia University Press, 1994), s. 164-78.

110 Bkz. Herman, *Myth of the Liberal Media*, s. 183-85.

111 Seth Ackerman'dan alıntılar, "Prattle in Seattle: WTO Coverage Misrepresented Issues, Protest", *EXTRA!* (Ocak-Şubat 2000), s. 13-17.

112 Rachel Coen, "For Press, Magenta Hair and Nose Rings Defined Protests", *EXTRA!* (Temmuz-Ağustos 2000). Washington toplantıları ve protestoları sırasında bir istisna olarak Eric Pooley'in yazısı "IMF: Dr. Death?", *Time*, 24 Nisan 2000.

113 Bkz. Walden Bello, "Why Reform of the WTO Is the Wrong Agenda" (Global Exchange; 2000).

114 Edward P. Morgan, "From Virtual Community to Virtual History: Mass Media and the American Antiwar Movement in the 1960s", *Radical History Review* (Güz 2000); Todd Gitlin, *The Whole World Is Watching* (Berkeley: University of California Press, 1980).

115 Rachel Coen, "Whitewash in Washington: Media Provide Cover as Police Militarizes D.C.", *EXTRA!* (Temmuz-Ağustos 2000); Ackerman, "Prattle in Seattle"; Neil deMause "Pepper Spray Gets in Their Eyes: Media Missed Militarization of Police Work in Seattle," *EXTRA!* (Mart-Nisan, 2000).

116 Not 115'te anılan Coen, Ackerman ve deMause'un makaleleri.

117 Nichole Christian, "Police Brace for Protests in Windsor and Detroit", *New York Times*, 3 Haziran 2000.

118 *CBS Eevening News* haberi, 6 Nisan 2000.

119 National Lawyers Guild'ın yasal gözlemci koordinatörü olan Zachary Wolfe şu sonuca vardı: "Polis açık bir korku atmosferi yaratmayı amaçladı" ve muhalif görüşleri dinlemeye çalışan herkes "sırf konuşmanın yapıldığı alanda bulunduğu için" polis şiddeti riskiyle karşı karşıya kaldı. Coen, "Whitewash in Washington" içinde zikredilmiştir.

120 Bkz. Rachel Coen, "Free Speech Since Seattle: Law Enforcement's Attacks on Activists –and Journalists– Increasing", *EXTRA!* Kasım-Aralık 2000.

121 Bkz. Frank Donner, *Protectors of Privilege: Red Squads and Police Repression in Urban America* (Berkeley: University of California Press, 1990); Elizabeth Fones-Wolf, *Selling Free Enterprise: The Business Assault on Labor and Liberalism, 1945-60* (Urbana: University of Illinois Press, 1994); William Puette, *Through Jaundiced Eyes: How the Media View Organized Labor* (Ithaca : Cornell University Press, 1992).

122 Kim Moody, *Workers in a Lean World* (London: Verso, 1997), s. 24.

123 Aaron Bernstein, "The Workplace: Why America Needs Unions, But Not the Kind It Has

Now", *Business Week*, 23 Mayıs 1994.

124 Bkz. Jonathan Tasini, *Lost in the Margins: Labor and the Media* (New York: FAIR, 1990), s. 7-9.

125 Jared Bernstein, Lawrence Mishel ve Chauna Brocht, "Any Way You Cut It: Income Inequality on the Rise Regardless of How It's Measured", Brifing tebliği, Economic Policy Institute, 2000.

126 Lawrence Mishel, Jared Bernstein ve John Schmitt, *The State of Working America, 2000-2001* (Ithaca: Cornell University Press, 2001), s.120.

127 Marc Miringoff ve Marque-Luisa Miringoff, *The Social Health of the Nation: How America Is Really Doing* (New York: Oxford University Press, 1999). Bu çalışma, toplumsal sağlık göstergelerine ilişkin indeksin 1970'lerin ortalarına dek GSMH ile aynı yönde hareket ettiğini, bundan sonra GSMH'nın büyümeyi sürdürdüğünü; fakat daha sonraki yıllarda (1990'larda görülen küçük bir kesinti dışında) "toplumsal bir durgunluğun" ortaya çıktığını göstermektedir.

128 Başka eserler arasında bkz. Gerald Baker, "Is This Great, Or What?", *Financial Times*, 31 Mart 1998; Richard Stevenson, "The Wisdom to Let the Good Times Roll", *New York Times*, 25 Aralık 2000. Bununla birlikte, Anne Adams Lang'in makalesinde olduğu gibi zaman zaman uyarıcı notlar vardır: "Behind the Prosperity, Working People in Trouble", *New York Times*, 20 Kasım 2000.

129 Rachel Carson, *Silent Spring* (Greenwich, Conn.: Fawcett, 1962), s. 183.

130 Bkz. Dan Fagin ve Marianne Lavelle, *Toxic Deception: How the Chemical Industry Manipulates Science, Bends the Law, and Endanger Your Health* (Secaucus, N. J.: Birch Lane Press, 1996), bölümler 4, 5.

131 Joe Tornton, *Pandora's Poison: Chlorine, Health, and a New Environmental Strategy* (Cambridge: MIT Press, 2000), s. 100.

132 Fagin ve Lavell, *Toxic Deception*, Bölüm 4, 5; Edward Herman, "Corporate Junk Science in the Media", Herman, *Myth of the Liberal Media* içinde, Bölüm 17, s. 240-44.

133 Monsanto'nun halkla ilişkiler müdürü Phil Angell "bizim ilgimiz [bir biyoteknoloji ürünü-nü] mümkün olduğunca çok satmak üzerinde odaklanır; onun güvenliğini temin etmek F.D.A.'nın işidir" demiştir. Michael Pollan, "Playing God in the Garden" *New York Times Magazine* içinde alıntılanmıştır, 25 Ekim 1998.

134 Biyo-güvenlik Protokolü'nün Ocak 2000 toplantısında Avrupa Birliği ihtiyat ilkesinin uygulanmasını savunurken, ABD Hükümeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) "sağlam bilimi" üzerinde ısrar etmesi neredeyse toplantının dağılmasıyla sonuçlanıyordu. Andrew Pollack, "130 Nations Agree on Safety Rules for Biotech Food", *New York Times*, 30 Ocak 2000; Pollack, "Talks on Biotech Food Turn on a Safety Principle", *New York Times*, 28 Ocak 2000.

135 İhtiyat ilkesinin uygulanmasıyla ilgili bir örneğin tartışması için bkz. Thornton, *Pandora's Poison*, bölümler 9-11.

136 Fagin-Lavelle, *Toxic Deception*, bölümler 3-5; Herman, "Corporate Junk Science", s. 232-34, 237-43.

137 Fagin-Laville, *Toxic Deception*, Bölüm 3; Herman, "Corporate Junk Science", s. 232-34.
138 Herman, "Corporate Junk Science", s. 235.
139 a.g.e., s. 245-48.
140 a.g.e. s. 234-44
141 a.g.e., s. 240; bkz. aynı zamanda Thornton, *Pandora's Poison*, Bölüm 9.
142 John Canham-Clyne, "Health Care Reform: Not Journalistically Viable", *EXTRA!* (Ocak-Şubat 1994); Vicente Navarro, *The Politics of Health Policy: The U.S. Reforms, 1980-1994* (Oxford: Blackwell, 1994).
143 Bkz. Bagdikian, *Media Monopoly*, s. xxvii- xxix.
144 Bkz. Dean Baker ve Mark Weisbrot, *Social Security: The Phony Crisis* (Chicago: University of Chicago Press, 2000).
145 Noam Chomsky, *Deterring Democracy* (London: Verso, 1991), s. 114-21.
146 Noam Chomsky, "The Media and the War: What War?" Hamid Mowlans ve diğerleri, *Triumph of the Image: The Media's War in the Persian Gulf – A Global Perspective* içinde (Boulder, Colo.: Westview, 1992); Douglas Kellner, *The Persian Gulf TV War* (Boulder, Colo.: Westview, 1992); Chomsky, *The New Military Humanism* (Monroe, Maine: Common Courage Press, 1999); Edward Herman, "The Media's Role in U.S. Foreign Policy: The Persian Gulf War", Herman, *Myth of the Liberal Media* içinde , Bölüm 12; Philip Hammond ve Edward Herman, ed., *Degraded Capability: The Media and the Kosovo Crisis* (London: Pluto, 2000).

ÖNSÖZ

Bu kitapta bir "propaganda modeli" taslağı ortaya koyuyor ve onu ABD'deki kitle medyasının performansına uyguluyoruz. Medyanın işleyişi hakkında yıllar süren bir araştırmaya dayanan bu çaba, medyanın devlete ve özel girişime hâkim özel çıkar gruplarına destek sağlamaya hizmet ettiğine ilişkin inancımızı yansıtır;[1] medyanın tercihlerinin, vurgularının ve görmezden geldiği şeylerin en iyi ve bazen de çarpıcı bir açıklık ve kavrayışla bu çerçeve içerisinde analiz edilerek anlaşılabileceğini gösterir.

Belki bunlar çok açık, ama demokratik öğreti, medyanın bağımsız olması, kendini hakikati keşfetmeye ve haber yapmaya adaması ve dünyayı yalnızca güçlü grupların algılanmasını istediği gibi değil, olduğu gibi yansıtması gerektiğini ileri sürer. Medyanın önde gelen şahsiyetleri, haber tercihlerinin tarafsız, mesleki ve objektif kriterlere dayandığını ve entelektüel cemaat içinde bu iddialarının desteklendiğini ileri sürerler.[2] Buna karşılık, eğer güçlüler söylemin öncüllerini belirleyebiliyor, sıradan yurttaşların neleri görmesine, duymasına ve düşünmesine izin verilip verilmeyeceğini kararlaştırabiliyor ve düzenli propaganda kampanyalarıyla kamoyunu "yönlendirebiliyorlarsa," sistemin nasıl çalıştığına ilişkin standart görüşle gerçeklik arasında ciddi bir uyuşmazlık olacaktır.[3]

Walter Lippmann'ın "rıza imalatı" adını verdiği süreçte propagandanın özel bir öneme sahip olduğu fikri, kamuoyu, propaganda ve toplumsal düzenin politik koşulları üzerine çalışan yazarlar arasında uzun süreden beri kabul gören bir gerçekliktir.[4] 1920'lerde yazan Lippmann, propagandanın çoktan beri "hükümetin düzenli bir organı" haline geldiğini ve gelişkinliği ile öneminin düzenli olarak arttığını savunmuştur.[5] Kitle medyasının bütün yaptığının bundan ibaret olduğunu iddia etmiyoruz, ama verdikleri hizmetin bütünü içerisinde propaganda işlevlerinin önemli bir yer tuttuğuna inanıyoruz. Birinci Bölüm'de, kitle medyasının bir propaganda rolü oynamasına neden olan güçleri, taraf-girliği hangi süreçlerle harekete geçirdiğini ve bundan kaynaklanan haber seçimi kalıplarını açıklıyoruz. Daha sonraki bölümlerde ise propaganda modelinin, medyanın halihazırdaki performansına uygulanabilirliğini göstermeye çalışıyoruz.

Bu kitapta ortaya koyduğumuza benzer kurumsal eleştiriler düzen yanlısı yorumcular tarafından genelde "komplo teorileri" oldukları gerekçesiyle reddedilir, ama bu sadece bir geçiştirmedir. Kitle medyasının performansını açıklamak için herhangi bir "komplo" varsayımı kullanmıyoruz. Aslında bizim yaklaşımımız bir "serbest piyasa" analizine çok daha yakındır; elde ettiğimiz sonuçlar büyük ölçüde piyasa güçlerinin işleyişinin ürettiği etkileri kapsamaktadır. Medyadaki taraflı seçimlerin çoğu, gerektiği gibi düşünen insanların önceden seçilmesinden, içselleştirilmiş önkavrayışlardan ve personelin mülkiyet yapısı, örgütlenme tarzı, piyasa ve siyasi gücün kısıtlamalarına uygun davranmasından kaynaklanır. Uygulanan sansür büyük ölçüde otosansürdür: Bir yandan, haber kaynağının gerçeklerine ve medyanın örgütsel yapısının gereklerine uygun davranan muhabirler ve yorumcular tarafından, diğer yandan mülk sahipleri, piyasa ve hükümetteki diğer iktidar merkezlerinin dayattığı kısıtlamaları uygulamak üzere seçilmiş ve çoğu kez bunları içselleştirmiş olan medyadaki üst düzey kişiler tarafından uygulanır.

Haberleri tanımlamak, belirlemek ve medyayı belli bir çizgide tutmak için pozitif girişimlerde bulunan önemli aktörler vardır. Bizim burada açıkladığımız "yönlendirilmiş bir piyasa sistemidir"; bu yönlendirme, hükümet, şirketler cemaatinin liderleri, en büyük medya sahipleri ve yöneticileri, yapıcı girişimlerde bulunmak üzere atanmış ya da icazet verilmiş çeşitli kişi ve grupların kılavuzluğunda yapılır.[6] Söz konusu inisiyatif sahipleri, yalnızca birkaç rakibin yarıştığı piyasadaki satıcılar gibi, yeri geldiğinde ortak hareket edecek kadar az sayıdadır. Öte yandan, çoğu durumda, medya liderleri dünyaya aynı gözlüklerle baktıkları için zaten benzer şeyler yaparlar. Aynı kısıtlamalara ve özendiricilere tâbi olduklarından, örtük bir ortak eylem ve ast-üst davranışı içinde, bazı hikâyeleri özellikle vurgularken bazılarını hep birlikte sessizliğe gömerler.

Kitle medyası her konuda katı ve yekpare bir tutum sergilemez. İktidar sahiplerinin anlaşmazlığa düştüğü durumlarda, medyadaki tartışmalara da yansıyan, genellikle ortak olarak benimsenen amaçlara nasıl ulaşılabileceği hakkındaki taktik yargılarda belli bir çeşitlilik görülecektir. Fakat temel öncüllere meydan okuyan ya da devlet gücünün uygulanmasına dönük gözlemlenen biçimlerin sistemik faktörlere dayandığını ileri süren görüşler, seçkinler arasında benimsenecek taktikler üzerine ihtilaf bütün şiddetiyle sürerken bile, kitle medyası tarafından dışlanırlar.

Analizimizin ileriki kısımlarında buna benzer bir dizi örneği ele alacağız, ama aslında bu model yaygındır. Biz bu satırları yazarken haberlere egemen olan bir örnek seçmek gerekirse, ABD saldırısı altındaki Nikaragua'nın medyada nasıl resmedildiğini göz önüne getirebiliriz. Bu örneğe bakılırsa, seçkinler arasındaki görüş ayrılığı, terörist bir orduyu desteklemenin Nikaragua'yı "daha demokratik" ve "komşuları için daha az tehlikeli" hale getirip getirmeyeceğini sorgulamaya izin verecek kadar büyüktür. Buna kar-

şılık kitle medyası bu konuda nadiren görüş belirtir ya da Nikaragua'nın El Salvador ve Guatemela'dan (kelimenin Orwellcı olmayan bütün anlamlarında) daha demokratik olduğunu savunan yazıların haber sütunlarında yer almasına pek az izin verir.[7] Nikaragua Hükümeti'nin, El Salvador ve Guatemala hükümetleri gibi sıradan yurttaşlarını rutin şekilde öldürmediğini,[8] diğer iki ülkenin her nasılsa girişemediği, çoğunluk açısından önem taşıyan sosyo-ekonomik reformlar gerçekleştirdiğini,[9] Nikaragua'nın komşuları için askeri bir tehdit oluşturmadığını, ama gerçekte sürekli olarak ABD ile onun uydu ve vekil devletlerinin saldırılarına maruz kaldığını ve ABD'nin Nikaragua korkusunun bu ülkenin sözde kusurlarından ziyade erdemlerinden kaynaklandığını çok nadir olarak dile getirir.[10] Kitle medyası, ABD Hükümeti'nin 1954'te Guatemala demokrasisini belirsiz bir süreliğine sona erdiren CIA destekli bir işgal yoluyla bu ülkeye "demokrasi" getirme girişimi gibi çok benzer bir girişimin arka planını ve sonuçlarını tartışmaktan da kaçınır. ABD (başka pek çok ülkenin yanı sıra) Guatemala'da onlarca yıl boyunca seçkinlerin yönetimini desteklediği ve devlet terörünün örgütlenmesine yardımcı olduğu halde, (yine başka ülkelerin yanısıra) Brezilya, Şili ve Filipinler'de ya demokratik hükümetleri devirdi ya da devrilmesini onayladı; küresel bir düzlemde terör rejimleriyle "yapıcı bir şekilde ilgilendi" ve baskıcı Somoza rejimi iktidarda olduğu sürece, Nikaragua demokrasisi hakkında hiçbir endişesi yoktu. Bununla beraber, medya hükümetin Nikaragua ile ilgili "demokrasi" endişesini hiç sorgulamaksızın olduğu gibi kabul etmektedir.[11]

Nikaragua ile başa çıkma taktikleri üzerine ortaya çıkan seçkinlerin anlaşmazlığı, kamuoyundaki tartışmalara da yansır; fakat kitle medyası haberleri oluştururken, seçkinlerin öncelikleri ile uyumlu bir tutum geliştirir; öyle ki Amerikan politikasını anlamlı bir bağlama oturtmaz; Amerikan şiddeti ve saldırısı ile ilgili kanıtları sistematik olarak hasır altı eder ve Sandinistaları son derece kötü bir imajla takdim eder.[12] Buna karşın, çok daha kötü sicillere sahip olan El Salvador ve Guatemala, "ılımlı liderlerin" öncülüğünde demokrasiye doğru adım atmak için çaba gösteren ülkeler olarak sunulur ve bu nedenle sıcak bir onayı hak ettikleri savunulur. Bu uygulamalar yalnızca kamuoyunun Orta Amerika gerçekleri ile ilgili algılamalarını çarpıtmakla kalmamış, Jacques Ellul'ün vurguladığı gibi, ABD politikasının amaçlarını da yanlış bir şekilde yansıtmıştır –ki bu, propagandanın temel bir özelliğidir. Jacques Ellul bu konuda şunları söyler:

> Propagandacı, doğal olarak lehine çalıştığı yöneticinin gerçek niyetlerini ortaya koyamaz. ... Bu, projeleri halkın tartışmasına ve kamuoyu incelemesine açmak ve bu nedenle de başarıya ulaşmalarını önlemek anlamına gelecektir ... Oysa, propaganda bu projelerin gerçek niyetini gizleyen bir peçe gibi hizmet etmelidir.[13]

Hükümetin referans çerçevesini ve gündemi belirleme ve münasebetsiz olguları ka-

muoyunun gözünden uzak tutma gücü, aynı zamanda 3. Bölüm'de ve örnek olayların analiz edildiği sonraki bölümlerde tartışılan Orta Amerika'daki seçimleri haberleştirme tarzında, kendini etkili bir şekilde göstermektedir.

Bir hükümet politikası ile ilgili olarak seçkinler arasında herhangi bir hoşnutsuzluğun bulunmadığı ya da önemsiz bir ihtilaf olduğu zaman bile, kitle medyasında hâlâ izlenen politikaya karşı belirli bir mesafe gözlenebilir. Hükümetin çizgisini zayıflatma eğilimi gösteren olgulara (eğer doğru anlaşılırlarsa) genellikle gazetelerin arka sayfalarında rastlanabilir. Bu, ABD sisteminin güçlü yanlarından biridir. Vietnam Savaşı sırasında görüldüğü gibi, (1968'den itibaren seçkin unsurları da içeren) eleştirel kesimlerin genişlemesine cevap vermek üzere, medyaya yansıyan aykırı olguların hacmi de genişleyebilir. Buna karşılık, 5. Bölüm'de tartıştığımız gibi, bu istisnai durumda bile (ABD'nin iyi niyetli amaçları olduğu, saldırıya ve teröre yanıt verdiği vs. iddialarını içeren) resmi dogmanın çerçevesine uymadıkları takdirde, haber ve yorumların medyada kendisine yer bulması nadiren mümkün olmuştur. Vietnam Savaşı sırasında ve sonrasında devlet politikasını mazur gösterenler genelde aykırı olgulara, medya ulemasının "periyodik" karamsarlığına ve taktikler hakkındaki tartışmalara işaret ederek, medyanın "düşmanca" tavırlar takındığını, hatta savaşın "kaybedildiğini" gösterdiğini söylemişlerdir. Bu suçlamalar, ayrıntılı olarak 5. Bölüm'de ve Ek 3'de gösterdiğimiz gibi gülünçtür; fakat kitle medyasının gerçek rolünü gizlemek ve aynı zamanda medyayı devlet politikasının propaganda varsayımlarına daha sıkı şekilde sarılmaya zorlamak gibi çifte bir avantaja sahip olmuşlardır. Aykırı olguların ihtiyatlı bir şekilde ve varsayımların uygun çerçevesi içerisinde yer alması ve ancak marjinalleştirilmiş bir basında sesinin çıkmasına izin verilen esas muhalefetin medyadan neredeyse tamamen dışlanması şeklinde işleyen bu süreçlerin "doğallığının" şu avantajı vardır: Uzun süreden beri savunduğumuz gibi, yurtsever bir gündemin benimsetilmesini, resmi olarak sansür edilmiş bir sisteme göre çok daha inandırıcı ve etkin bir şekilde gerçekleştiren bir propaganda modeli yaratılmış olur.

Medyanın önceliklerini ve önyargılarını eleştirirken en azından olguların bazıları için, çoğu kez yine medyanın kendisine yöneliyoruz. Bu, klasik bir *non sequitur** fırsatı sunar; şöyle ki basını eleştiren birinin ana-akım medyadan olgular zikretmesi, eleştirinin kendi kendisini çürüttüğü ve gerçekte tartışılan meselelerin medya tarafından yeterince işlendiği şeklinde muzaffer bir "kanıt" olarak sunulabilir; fakat medyanın bir mesele hakkında bazı olgular sağlaması, o meselenin yeterli ya da doğru bir şekilde işlendiğine dair kesinlikle hiçbir kanıt oluşturmaz. Gelecek bölümlerde açıklayacağımız gibi, kitle medyası çok miktarda olguyu (kelimenin gerçek anlamında) örtbas eder. Fakat bu bağlamda, daha önemli olan bir olguya gösterilen ilgi sorunudur; yani o olgu-

* Lat. Öyleyse değil. Sonucun öncüllerden çıkmaması. –y.h.n.

ya nasıl bir yer verildiği, sunulurken nasıl bir tonla sunulduğu, kaç kez tekrarlandığı, içinde sunulduğu analiz çerçevesi, ona eşlik eden ve ona anlam kazandıran (ya da anlamayı engelleyen) diğer ilgili olgular. Bir olguyu arayan dikkatli bir okuyucunun bazen gayret göstererek ve kuşkucu bir gözle bakarak onu bulabilmesi, bu olgunun hak ettiği ilgiye ve bağlama kavuşup kavuşmadığı, okuyucuya anlaşılır gelip gelmediği ve gerçekte çarpıtılıp çarpıtılmadığı ya da örtbas edilip edilmediği hakkında bize hiçbir şey söylemez. Bir olgunun ne düzeyde bir ilgiyi hak ettiği tartışılabilir; fakat gayretli ve kuşkucu bir araştırmacı medyada belli olguları bulabiliyor diyerek köklü önyargıların ve gerçekte örtbas etmenin olmadığı yönünde yanıltıcı bir görüşü kanıtlamaya kalkışmanın bir değeri yoktur.[14]

Bu kitapta ele aldığımız ana konulardan birisi, öfkeli kampanyalar yürütme ve örtbas etme; gölgede bırakma ve vurgulama; bağlamı, öncülleri ve genel gündemi seçme konusunda gözlenen modelin, yerleşik iktidar açısından hayli işlevsel olduğu, hükümet ve belli başlı güç gruplarının ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte olduğudur. Sürekli olarak komünizm kurbanlarına odaklanmak, düşmanın kötülüğü hakkında kamuoyunu ikna etmeye yardımcı olur ve soylu bir amaç doğrultusunda müdahale etmeye, hükümetleri devirmeye, terörist devletleri desteklemeye, sonu gelmez bir silahlanma yarışına ve askeri çatışmaya zemin hazırlar; aynı zamanda, liderlerimizin ve medyanın bu küçük kurbanlar grubuna kendilerini adaması ülkenin ve halkın özündeki insanlığı gösterdiği için, halkın öz-güvenini ve yurtseverliğini arttırır.

Halk, uydu devletlerdeki kurbanlar ile ilgili sessizliği fark etmez; bu, devlet politikasının desteklenmesinde, düşmanların kurbanlarına yoğun bir şekilde odaklanmak kadar önem taşır. Eğer ABD basını haber ve yazılarında, Andrei Sakharov'un karşılaştığı güçlükleri ya da Jerzy Popieluszko'nun Polonya'da öldürülmesini (bkz. 2. Bölüm) işlediği biçimiyle Guatemala'daki kurbanları da işleseydi, Guatemala Hükümeti'nin son on yılda on binlerce insanı katletmesi çok zor olurdu. Eğer medya canice saldırganlığı özgürlüğün savunulması şeklinde sunan, ama temsil ettiği çıkar gruplarının maliyetleri çok yükseldiğinde sadece taktiksel ayrılıklara yer veren bir tutum içine girerek bu amaca hizmet etmeseydi, Güney Vietnam'a ve Hindiçin'in geri kalan kısmına karşı, arkasında hiçbir zaman giderilemeyecek olan bir sefalet ve yıkım mirası bırakan vahşi bir savaşı sürdürmek imkânsız olurdu.

Aynı manzara bizim tartıştığımız diğer örnekler ve ele almadığımız daha pek çok durum için de geçerlidir.

Bu kitabın hazırlanmasına yardımcı olan, aşağıda isimlerini sıraladığımız kişilere teşekkürlerimizi iletmek istiyoruz: James Aronson, Phillip Berryman, Larry Birns, Frank Brodhead, Holly Burkhalter, Donna Cooper, Carol Fouke, Eva Gold, Carol Goslant, Roy

Head, Mary Herman, Rob Kirsch, Robert Krinsky, Alfred McClung Lee, Kent McDougall, Nejat Özyeğin, Nancy Peters, Ellen Ray, William Schaap, Karin Wilkins, Warren Witte ve Jamie Young. Kitabın içeriğinden yalnızca yazarlar sorumludur.

1

BİR PROPAGANDA MODELİ

Kitle medyası, mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak hizmet verir. Eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireyleri toplumun bütününe eklemleyen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılamak işlevleri arasındadır. Refahın belli ellerde toplandığı ve önemli sınıfsal çıkar çelişkilerinin bulunduğu bir dünyada, bu rolü yerine getirmek sistematik bir propagandayı gerektirir.[1]

Güç manivelalarının bir devlet bürokrasisinin elinde bulunduğu ülkelerde, çoğu zaman resmi sansür yoluyla tamamlanan medya üzerindeki tekelci denetim, medyanın hâkim bir seçkinler grubunun çıkarlarına hizmet ettiğini açıkça ortaya koyar. Medyanın özel ellerde bulunduğu ve resmi bir sansürün olmadığı yerlerde ise, işleyen bir propaganda sistemini görmek çok daha zordur. Medyanın aktif rekabete girdiği, periyodik olarak şirketlerin ve hükümetin yolsuzluklarını ortaya çıkardığı ve saldırgan bir şekilde kendisini ifade özgürlüğünün ve genel toplum çıkarlarının sözcüsü olarak tanımladığı yerlerde, bu durum özellikle geçerlidir. Açık olmayan (ve medyada tartışılmayan) nokta ise, bu tür eleştirilerin sınırlı niteliği, kaynaklara kumanda etme konusunda yaşanan büyük eşitsizlik ve bunun hem özel medya sisteminde sesini duyurabilme hem de onun davranışı ve performansı üzerindeki etkisidir.

Propaganda modeli, bu servet ve güç eşitsizliğine, onun kitle medyasının çıkarları ve seçimleri üzerindeki çok boyutlu etkisine odaklanır. Hangi yollarla paranın ve gücün basılmaya uygun haberleri süzgeçten geçirebildiğini, muhalefeti marjinalleştirdiğini, hükümetin ve hâkim özel çıkar gruplarının mesajlarını halka iletebildiğini ortaya çıkartır. Bizim propaganda modelimizin temel bileşenleri ya da haber "süzgeçleri" kümesi şu başlıklar altında toplanır: (1) hâkim kitle medyası firmalarının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti, sahibinin serveti ve kâr yönelimi, (2) kitle medyasının temel gelir kaynağı olarak reklamcılık, (3) medyanın, hükümet, iş dünyası ve bu temel kaynakların ve gücün faillerinin finanse ettiği ve onayladığı "uzmanlar"ın sağladığı bilgilere dayanması, (4) medyayı disiplin altına alan bir araç olarak "tepki üretimi", ve (5) ulusal bir din ve denetim mekanizması olarak "anti-komünizm". Bu bileşenler birbirleriyle etkileşime girer ve birbirlerini pekiştirir. İşlenmemiş haldeki ham haberler, geriye yalnızca basıma uygun damıtılmış bir artık kalana kadar peş peşe süzgeçlerden geçmelidir. Bu süzgeçler, söylemin ve yorumun öncüllerini, öncelikle neyin haber değeri

taşıyıp taşımadığını tanımlar ve propaganda kampanyalarına dönüşen süreçlerin temellerini ve işleyişlerini açıklar.

Bu süzgeçlerin işleyişinden kaynaklanan medya üzerindeki seçkinler hâkimiyeti ve muhaliflerin marjinalleştirilmesi öylesine doğal bir şekilde gerçekleşir ki, genellikle tam bir dürüstlükle ve iyi niyetle çalışan medya habercileri, haberleri "objektif" olarak ve mesleki değerleri esas alarak seçtiklerine ve yorumladıklarına kendilerini inandırabilirler. Süzgeçlerin kısıtlamaları içinde genellikle objektif hareket ederler; kısıtlamalar öylesine kuvvetlidir ve öylesine köklü bir şekilde sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ki, haber seçiminde alternatif temeller hayal etmek neredeyse imkânsızdır. 5 Kasım 1984'te, ABD Hükümeti'nin Nikaragua'ya MIG'ler yollandığına dair yaptığı acil açıklamaların haber değeri taşıyıp taşımadığını değerlendirirken medya, hükümet kaynaklı ham haber malzemesine atfedilen önceliğin içerdiği tarafgirlik hakkında durup düşünmez veya hükümetin kendi gündemini dayatarak ve bilinçli bir şekilde dikkati başka haber malzemelerinden uzaklaştırarak haberleri manipüle ediyor[2] olabileceğini hiç aklına getirmez.[3] Manipülasyon ve sistematik tarafgirlik modelini görebilmek için tek tek haberleri izleyecek mikro bir yaklaşımın yanı sıra, medyanın işleyişiyle ilgili makro bir bakış da gereklidir.

Artık aşağıdaki bölümlerde uygulanacak ve test edilecek propaganda modelinin ana unsurları üzerinde ayrıntılı bir incelemeye girişelim.

1.1. Kitle Medyasının Büyüklüğü, Mülkiyeti ve Kâr Yönelimi: Birinci Süzgeç

Medyanın, Büyük Britanya'da geçirdiği evrim üzerine yaptıkları analizde James Curran ve Jean Seaton 19. yüzyılın ilk yarısında ulusal düzeyde bir işçi sınıfı okuyucu kitlesine ulaşan radikal bir basının nasıl ortaya çıktığını anlatırlar. Bu alternatif basın sınıf bilincini pekiştirmekte hayli etkiliydi: Alternatif bir değer sistemi ve dünyaya bakış açısı geliştirerek ve "çalışan kesimin 'bir araya gelme' ve örgütlü eylem yoluyla toplumsal değişimi etkilemeye dair potansiyel gücünü tekrar tekrar vurgulayarak daha büyük bir kolektif güven yarattığı" için işçileri birleştirdi.[4] Bu, yönetici seçkinler tarafından önemli bir tehdit olarak görüldü. Bir parlemento üyesi şunları ileri sürdü: İşçi sınıfı gazeteleri "şimdiki koşullarıyla ileride sahip olacaklarına inandıkları koşulları –ki bunlar, insan doğası ve ilahi takdirin sivil toplumun düzenlenmesi için koyduğu değişmez yasalarla bağdaşmazlar– karşılaştırarak tutkuları alevlendirir ve onların bencilliklerini uyandırır."[5] Sonuç, iftira yasaları çıkarıp kovuşturmalar yaparak, yayın yapma koşulu olarak yüksek bir teminat senedi isteyerek ve radikal medyayı piyasanın dışına itmek için maliyet arttırıcı vergiler koyarak işçi sınıfı medyasını susturma giri-

şimi olmuştur. Bu zorlayıcı çabalar etkili olmadı ve yüzyılın ortalarından itibaren, sorumluluğu piyasanın dayatacağına inanan liberal görüş doğrultusunda bu tedbirler terk edildi.

Curran ve Seaton, devlet müdahalesinin yapamadığını piyasanın *yaptığını* gösterirler. 1853-1863 yılları arasında gazeteler üzerindeki cezalandırıcı vergilerin kaldırılmasının ardından, yeni bir yerel günlük basın ortaya çıktı; fakat 19. yüzyılın geri kalan bölümünde, tek bir yerel günlük işçi sınıfı gazetesi dahi çıkmadı. Curran ve Seaton şunu söylüyorlar:

> Gerçekten de ulusal radikal basının sönüşü öylesine geniş kapsamlıydı ki, İşçi Partisi 20. yüzyılın ilk on yılında işçi sınıfı hareketinden türediği zaman hiçbir ulusal günlük gazetenin ya da pazar gazetesinin özel desteğini almadı.[6]

Bunun en önemli nedeni, gazetecilik girişiminin çapının ve bununla bağlantılı olarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren sermaye maliyetlerinin artmasıydı. Bu olgular, teknolojik gelişmelere ve bunun yanı sıra gazete sahiplerinin geniş okuyucu kitlesine ulaşma yönünde artan ısrarına dayanıyordu. Serbest piyasanın genişlemesi "basının endüstrileşmesini" de beraberinde getirdi. 1837'de kâr edebilecek bir haftalık ulusal gazete kurmanın toplam maliyeti –6.200 tirajla maliyetin karşılandığı bir durumda– bin sterlinin altındaydı. 1867'de yeni bir günlük Londra gazetesinin kuruluş maliyeti 50.000 sterlin olmuştu. 1918'de yayın hayatına başlayan *Sunday Express*, 250.000'in üzerinde bir tirajla maliyetlerini çıkarabilen bir konuma gelmeden önce, iki milyon sterlinin üzerinde bir para harcadı.[7]

New York şehrinde 1851'de yeni bir gazetenin kuruluş maliyetinin 69.000 dolar olduğu Birleşik Devletler'de de benzer süreçler işliyordu. *St. Louis Democrat* 1872'de açık arttırmayla 456.000 dolara satılmıştı ve şehir gazeteleri 1920'lerde 6 ila 18 milyon dolara el değiştiriyordu.[8] Çok küçük gazetelerin bile yalnızca makine giderleri onlarca yıl boyunca yüz binlerce dolar tutuyordu; 1945'te şunlar söylenebiliyordu: "Küçük gazete yayıncılığı bile büyük bir iştir ... [ve] önemli miktarda nakit paraya sahip olsa bile artık bir kimsenin kolayca atılacağı bir ticaret değildir ya da büyük miktarda nakit parası yoksa hiç girişmeyeceği bir iştir".[9]

Öyleyse ilk süzgeç –büyük miktarda yatırımın gerekli olmasının geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan medya sahipliğine getirdiği kısıtlama– bir yüzyıl ya da daha fazla bir süre önce geçerliydi ve zaman içinde etkisini artırarak sürdürdü.[10] 1986'da ABD'de 1.500 civarında günlük gazete, 11.000 dergi, 9.000 radyo ve 1.500 TV istasyonu, 2.000 yayınevi ve yedi film stüdyosu olmak üzere toplam 25.000'in üzerinde medya birimi vardı. Fakat bu toplam içinde haber ileten birimlerin büyük bölümü küçük ve yerel şirketlerden oluşuyordu ve yerel olanlar hariç, haberlerde büyük ulusal şirketlere ve haber

ajanslarına bağımlı durumdaydılar. Bazen neredeyse tüm medya türlerini kapsayan bu medya birimlerinin daha büyük kısmının sahipleri ise aynıydı.[11]

Ben Bagdikian, çok sayıda medya birimi olduğu halde, en büyük 29 medya kompleksinin gazete tirajlarının yarısından fazlasına sahip olduğunu; dergilerin, radyo-TV yayınlarının, kitapların ve film satışlarının ve izleyici kitlesinin ise önemli bir çoğunluğunu elinde tuttuğunu vurgular. Bunların ulusal gündemi belirleyebilecek "yeni bir Özel Enformasyon ve Kültür Bakanlığı oluşturduğunu" ileri sürer.[12]

Gerçekte, Bagdikian (aşağıda açıkladığımız gibi) yapısal olgularla bağdaşmadığına inandığımız bir iddiayla şirketlerin ve hükümetin gücünden özerk bir medya yapılanması olduğunu belirtirken, aynı zamanda haber imalatındaki etkin bir tekelleşmenin hangi ölçüye varmış olduğunu da yeterince dikkate almıyor olabilir. Medyanın katmanlı bir yapıya sahip olduğu, prestij, kaynaklar ve izleyici kitlesi açısından ölçüldüğünde, en yüksek katmanın 10 ile 24 medya kompleksinden oluştuğu uzun süredir belirtilmektedir.[13] Hükümet ve haber ajanslarıyla birlikte bu en üst tabaka, haber gündemini belirler ve medyanın alt tabakalarına, dolayısıyla da halka ulusal ve uluslararası haberlerin çoğunu sağlar.[14] En üst katmandaki tekelleşme, II. Dünya Savaşı sonrasında televizyonun yaygınlaşması ve bu önemli aracın ulusal bir şebeke oluşturması sonucu önemli ölçüde artmıştır. Televizyon-öncesi haber piyasaları, daha yüksek katmanlara ve ulusal ve uluslararası haberler için dar bir kaynaklar kümesine bağımlı olsalar bile, yerel nitelikteydi; TV şebekeleri ulusal ve uluslararası haberleri üç ulusal kaynaktan sağlar ve artık televizyon halkın başlıca haber kaynağıdır.[15] Buna karşılık, kablolu televizyonun gelişmesi, televizyon izleyicilerinin bölünmesine ve televizyon şebekelerinin gücünde ve pazar payında yavaş bir aşınmaya yol açmıştır.

Tablo 1-1 ABD'de medya şirketlerinin en üst katmanını oluşturan 24 medya devi (ya da onları denetleyen ana şirketler) ile ilgili bazı temel mali veriler sağlıyor.[16] Bu derleme şunlardan oluşur: (1) üç televizyon şebekesi: ABC (ana şirketi Capital Cities bünyesinde yer alıyor), CBS ve NBC (nihai ana şirketi General Electric (GE) bünyesinde yer alıyor), (2) önde gelen gazete imparatorlukları: *New York Times*, *Washington Post*, *Los Angeles Times* (Times-Mirror), *Wall Street Journal* (Dow Jones), Knight-Ridder, Gannett, Hearst, Scripps-Howard, New-house (Advance Publications) ve Tribune Company, (3) en büyük haber ve magazin dergileri: *Time*, *Newsweek* (*Washington Post* bünyesinde yer alıyor), *Reader's Digest*, *TV Guide* (Triangle) ve *US News & World Report*, (4) önde gelen bir yayınevi (McGraw-Hill), ve (5) geniş ve giderek büyüyen öneme sahip diğer kablolu TV sistemleri: Murdoch, Turner, Cox, General Corp., Taft, Storer[17] ve Group W (Westinghouse) sistemleri. Bu medya komplekslerinin pek çoğu birden fazla alanda hâkim durumdadır ve belli bir kategoriye sadece keyfi olarak yerleştirilmişlerdir (Time, Inc., kablolu sistemde ve dergilerde çok önemli bir ağırlığa sahip-

tir; McGraw-Hill önemli bir dergi yayıncısıdır; Tribune Company televizyon ve gazete alanında büyük bir güç haline geldi; Hearst dergi ve gazete konusunda önemli bir yere sahiptir ve Murdoch gazete, televizyon ve film şirketlerinin mülkiyetine ilişkin hisse senetlerinde önemli paylara sahiptir).

Bu 24 şirket, büyük ve kâr amaçlı gruplardır; son derece zengin kişilerin mülkiyetindedirler ve onlar tarafından denetlenirler. Tablo 1-1'de, biri hariç, ilgili verilerin bulunduğu, en tepedeki tüm şirketlerin varlıkları 1 milyar doların üzerindedir ve ortanca büyüklükte olanın varlıklarının değeri 2,6 milyar dolardır. Tabloya baktığımızda bu medya devlerinin yaklaşık olarak dörtte üçünün vergi-sonrası kârları 100 milyon dolardan fazladır ve vergi-sonrası kârı ortanca büyüklükte olan şirket 183 milyon dolar kâr etmiştir.

Tablo 1-1 24 Büyük Medya Şirketi (ya da Onların Ana Şirketleri) Hakkında Mali Veriler, Aralık 1986

ŞİRKET	Toplam varlıklar (milyon dolar)	Vergi-öncesi kâr	Vergi-sonrası kâr	Toplam Gelir
Advance Publications (Newhouse)[i]	2,500	Yok	Yok	2,200
Capital Cities / ABC	5,191	688	448	4,124
CBS	3,370	470	370	4,754
Cox Communications[ii]	1,000	170	87	143
Dow Jones & Co.	1,236	331	183	1,135
Gannett	3,365	540	276	2,801
General Electric (NBC)	34,591	3,689	2,492	36,725
Hearst[iii]	4,040	Yok	215 (1983)	2,100 (1983)
Knight-Ridder	1,947	267	140	1,911
McGraw-Hill	1,463	296	154	1,577
News Corp. (Murdoch)[iv]	8,460	377	170	3,822
N.Y Times	1,405	256	1,32	1,565
Reader's Digest[v]	Yok	75-110 (1985)	Yok	1,400 (1985)
Scripps-Howard[vi]	Yok	Yok	Yok	1,062

Storer[vii]	1,242	68	(-17)	537
Taft	1,257	(-11)	(-53)	500
Time. Inc.	1,257	626	376	3,762
Times-Mirror	2,929	680	408	2,948
Triangle[viii]	Yok	Yok	Yok	730
Tribune Co.	2,589	523	293	2,030
Turner Broadcasting	1,904	(-185)	(-187)	570
US News & World Report[IX]	200+	Yok	Yok	140
Washington Post	1,145	205	100	1,215
Westinghouse	8,482	801	670	10,731

Tablo 1-1 Notlar:

i Toplam varlık, Newhouse ailesinin 1985'teki toplam servetini yansıtan *Forbes* dergisinden alınmıştır; *Advertising Age*'de (29 Haziran 1987) aktarıldığı gibi toplam gelir yalnızca medya satışlarını kapsamaktadır.

ii Cox Communications 1985'te bir başka Cox ailesi şirketi olan Enterprise *ile birleşinceye kadar* kamu mülkiyeti altındaydı. Burada sunulan veriler, kamu mülkiyetinin ve önemli mali bilgilerin açıklandığı son yıl olan 1984 yılı sonuna aittir.

iii Veriler William Barrett, "Citizens Rich", *Forbes*, 14 Aralık 1987'den alınmıştır.

iv Bu veriler Avustralya doları cinsindendir ve 30 Haziran 1986 tarihi itibariyledir; o tarihte 1 Avustralya doları, 1 ABD dolarının 68/100'ü değerindeydi.

v *New York Times*, 9 Şubat 1986'da sunulduğu haliyle veriler 1985 yılına aittir.

vi 29 Haziran 1987 tarihli *Advertising Age*'de bildirildiği gibi, toplam gelir yalnızca medya satışlarını kapsar.

vii Storer, 1985'te bir Wall Street firması olan Kohlberg Kravia Roberts & Co.'nun denetimi altına girdi; buradaki veriler Storer'ın özerkliğe sahip olduğu ve kamuya açık bilgilerin var olduğu son dönem olan Aralık 1984'e aittir.

viii Toplam gelir yalnızca medya satışlarını kapsar; *Advertising Age*'den alınmıştır (29 Haziran 1987).

ix 1984-85 itibariyle toplam varlıklar *Fortunes* dergisindeki "Mort Zuckerman, Media's New Mogul" başlıklı, 14 Ekim 1985 tarihli habere dayanmaktadır. Toplam gelir, 29 Haziran 1987 tarihli *Advertising Age*'den alınmıştır.

Medya şirketlerinin birçoğu tamamen piyasayla bütünleşmişlerdir; diğerlerine gelince, hissedarlar, şirket yöneticileri ve bankacıların onların üzerinde yarattığı bilanço baskısı da güçlüdür. Medya hisseleri piyasaların gözdeleri haline geldikçe, son yıllarda bu baskı daha da artmıştır; mevcut ya da müstakbel gazete ve televizyon sahipleri artan izleyici kitlesini ve reklam gelirlerini, değeri giderek artan medya işletme haklarını yoluyla sermayeye dönüştürme fırsatı bulmuş, böylece büyük bir servet elde etmiş-

lerdir.[18] Bu, spekülatörlerin medya piyasasına girişini cesaretlendirmiş ve daha yoğun bir şekilde kârlılığa odaklanma baskısını ve çekiciliğini arttırmıştır. Medyadaki aile mülkiyeti sahipleri, yeni fırsatlardan avantaj sağlamak isteyenler ile aile denetiminin sürmesini arzulayanlar olarak ikiye bölünmüştür; bu şekilde bölünmeleri, sonunda ailenin hisse senetlerinin satılmasına yol açan krizleri hızlandırmıştır.[19]

Medyanın piyasa sistemi ile daha fazla bütünleşmesi yönündeki bu eğilim, medyanın tekelleşmesini, çapraz-mülkiyeti* ve medya-dışı şirketlerin denetimini kısıtlayan kuralların gevşemesiyle ivme kazandı.[20] Aynı zamanda, radyo-TV reklamları, eğlence ve kavga-dövüş programları ve "adil yayıncılık doktrini"nden kaynaklanan tehditler üzerindeki, daha önce de oldukça zayıf olan sınırlamalar kaldırılmış ve yayın frekanslarının sınırsız ticari kullanımına kapı açılmıştır.[21]

Devletin yasal düzenlemelerini azalttığı bir ortamda medyanın daha kârlı hale gelmesi, şirket ele geçirme olaylarında ve tehditlerinde artışa yol açmış; CBS ve Time Inc. gibi devler bile doğrudan ele geçirme saldırısına ya da tehdidine maruz kalmışlardır. Bu, medya devlerinin işletmecilerini, şirket sahiplerini yatıştırmak ve mülklerinin medya-dışı sektörler için cazibesini azaltmak için, daha fazla borçlanmaya ve her zamankinden daha saldırgan ve gözü kara bir şekilde kârlılığa odaklanmaya zorlamıştır.[22] Sınırlı özerkliklerinin bir bölümünü bankacılara, kurumsal yatırımcılara ve potansiyel "beyaz şövalyeler" olarak yardımlarına başvurmak zorunda kaldıkları büyük bireysel yatırımcılara kaptırmışlardır.[23]

Büyük medya firmalarının önemli bir çoğunluğunun hisseleri borsalarda işlem görmesine rağmen, bu firmaların yaklaşık üçte ikisi hâlâ ellerinde büyük hisse blokları bulunduran kurucu aile üyelerinin mülkiyeti ya da denetimi altındadır. Aile mülkiyeti, sayısı giderek artan mirasçılar arasında dağıldığı ve medya hisse senetlerinin satılmasına yönelik piyasa imkânları gelişmeye devam ettiği için, bu durum değişiyor; fakat aile denetiminin güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğü tablo 1-2'de sunulan verilerde açıkça görülmektedir. Tabloda açık olan bir başka nokta ise, en büyük medya kuruluşlarını denetleyen ailelerin çok büyük bir servete sahip olduklarıdır. 24 büyük medya şirketinden 7'sinde, denetleyici ailelerin sahip olduğu medya hisse senetlerinin piyasa değeri 1980'lerin ortasında bir milyar doları aşıyordu; ortanca değer ise yarım milyar dolara yakındı.[24] Servetleri ve toplumun en önemli kurumlarından birindeki stratejik konumları sayesinde, bu denetleyici gruplar statükonun sürdürülmesinde açıkça özel bir paya sahip hale gelirler. Sadece şirketin genel amaçlarını belirleyerek ve onun en üst düzey yönetimini seçerek bile olsa, bu stratejik konumun verdiği gücü uygularlar.[25]

* Bir şirketin bir veya daha çok gazete, radyo ya da tv kanalına sahip olması. –y.h.n.

Medya devlerini denetleyen gruplar, yönetim kurulları ve toplumsal bağlarla iş dünyasının ana-akım kesimiyle yakın ilişkiye girerler. NBC ve Group W televizyon ve kablolu sistemleri örneklerinde görüldüğü gibi, sırasıyla ana şirketleri olan GE ve Westinghouse ana-akım dev şirketlerdir ve yönetim kurulları şirket ve banka yöneticilerinin hâkimiyeti altındadır. Öteki büyük medya firmalarının pek çoğu ağırlıklı olarak firmanın kendi elemanlarından oluşan yönetim kurullarına sahiptir; bu, görece küçük ve sahibi tarafından denetlenen şirketlerin genel bir özelliğidir. Firma ne kadar büyükse ve hisseleri ne kadar yaygın olarak dağılmışsa, dışarıdan gelen yöneticilerin sayısı ve oranı da o kadar fazla olur. Medya devlerinin dışarıdan gelen yöneticilerin bileşimi, medya-dışı şirketlerde varolan duruma oldukça benzer. Tablo 1-3'te görüldüğü gibi, halen görev yapan şirket yöneticileri ile bankacılar birlikte, 10 medya devinin dışarıdan gelen toplam yönetici sayısının yarısından biraz daha fazlasını oluşturur; avukatlar ve şirketlerle bankalardan emekli olmuş yöneticiler –ki "Emekli" kategorisindeki 13 kişinin 9'unu bunlar oluşturmaktadır– şirket yöneticilerinin dışarıdan gelen yöneticilerin toplamı içinde oranını yaklaşık üçte ikiye çıkarır. Dışarıdan gelen bu 95 yönetici, (çalıştıkları medya şirketi ve kendi asıl firmaları dışında) ilave olarak 36 bankada ve 255 adet başka şirkette yöneticilik yapmışlardır.[26]

Tablo 1-2 24 Büyük Medya Şirketini (ya da Onların Ana Şirketlerini) Denetleyen Grupların Servetleri, Şubat 1986

ŞİRKET	Denetleyen Aile veya Grup	Denetleyici Grubun Oy Verme Hakkına Sahip Olduğu Hisselerin Yüzdesi	Denetlenen Hisse Senedinin Değeri (milyon dolar)
Advance Publications (Newhouse)	Newhouse ailesi	tam mülkiyet	2.200 (F)
Capital Cities/ ABC	Memurlar ve müdürler (MM)	20,7 (Warren Buffett, 17,8'i)	711 (P)
CBS	MM	20,6[i]	551(P)
Cox Communications	Cox ailesi	36	1.900 (F)
Dow Jones & Co.	Bancroft-Cox aileleri	54	1.500 (P)
Gannett	MM	1,9	95 (P)
General Electric (NBC)	MM	1'in altında	171 (P)
Hearst	Hearst ailesi	33	1.500 (F)

Knight-Ridder	Knight ve Ridden aileleri	18	447 (P)
McGraw-Hill	McGraw ailesi	Yaklaşık 20	450 (F)
News Corp.	Murdoch ailesi	49	300 (F)
N.Y Times	Sulzberger ailesi	80	450 (F)
Reader's Digest	Vasiler tarafından yönetilen Wallace mal varlığı. Gelirlerinden kişisel olarak yararlanan kimse yok.	Bilinmiyor	Bilinmiyor
Scripps-Howard	Scripps varisleri	Bilinmiyor	1.400 (F)
Storer	MM	8,4	143 (P)
Taft	MM	4,8	37 (P)
Time, Inc.	MM	10,7 (Luce 4,6'sı; Temple 3,2'si)	406 (P)
Times-Mirror	Chandlers	35	1.200 (P)
Triangle	Annenbergs	Tam mülkiyet	1.600 (F)
Tribune Co.	McCormick varisleri	16,6	273 (P)
Turner Broadcasting	Turner	80	222 (P)
US News & World Report	Zuckerman	Tam mülkiyet	176[ii]
Washington Post	Graham ailesi	50 +	350 (F)
Westinghouse	MM	1'in altında	42 (P)

Kaynaklar: P, "vekil beyanlarından alınmış ve 1986 Şubat ayı itibariyle hisse senetlerinin değerleri üzerinden hesaplanmıştır" anlamına geliyor. F, "*Forbes* dergisinin en zenginlerin elindeki hisse senetlerinin değerine dönük yıllık tahmininden alınmıştır" anlamına geliyor.

Tablo 1-2 Notlar:

i Bu hisse senetleri William Paley'in yüzde 8,1'lik payını ve Loews'in yaptığı yatırım yoluyla Laurence Tisch'in sahip olduğu yüzde 12,2'lik payını kapsıyor. Daha sonra yıl içinde Loews *yatırımını yüzde* 24,9'a çıkardı ve bundan kısa süre sonra Laurence Tisch yönetici genel müdür oldu.

ii 1984'te *US News*'i satın aldığı zaman Zuckerman bu fiyatı ödedi. Bkz. Gwen Kinkend, "Mort Zuckerman, Media's New Mogul", *Fortune*, 14 Ekim, 1985, s. 196.

Bu yönetim kurulu bağlantılarına ek olarak, büyük medya kuruluşlarının hepsi ticari ve yatırım bankacılarıyla iş yaparlar. Böylece kredi ve borç kanalları açarlar; hisse satışları ve tahvil ihraçları sırasında, mülk satın alma fırsatları doğduğunda ve ele geçirme tehditleriyle uğraşırken onlardan tavsiye ve hizmet alırlar. Bankalar ve öteki kurumsal yatırımcılar aynı zamanda büyük miktarda medya hissesinin sahipleri konumundadırlar. 1980'lerin başında bu tür kurumlar kamu mülkiyetindeki gazetelerin yüzde 44'lük ve yine kamu mülkiyetindeki radyo/TV yayını yapan kuruluşların yüzde 35'lik hissesine sahiptiler.[27] Bu yatırımcılar, aynı zamanda, çoğunlukla tek tek şirketlerin de en büyük hisse senedi sahipleridir. Örneğin 1980-81'de, bir yatırım şirketi sistemi olan Capital Group, ABC'nin yüzde 7,1, Knight-Ridder'ın yüzde 6,6, Time, Inc.,'ın yüzde 6 ve Westinghouse'ın yüzde 2,8 oranındaki hissesine sahipti.[28] Bu hisseler kolektif ve bireysel olarak sahiplerine denetim imkânı kazandırmazlar. Fakat bu büyük yatırımcılar bu yolla etkili olabilirler ve faaliyetleri, medya şirketlerinin ve yöneticilerinin durumunu etkileyebilir.[29] Eğer yöneticiler, hissedar gelirlerini gözeten faaliyetleri gerçekleştirmekte başarısız olurlarsa, kurumsal yatırımcılar hisseleri satma eğilimine girecekler (böylece fiyatlar düşücek) ya da medya şirketlerini ele geçirmeyi düşünen medya dışı kuruluşları sempatiyle dinlemeye başlayacaklardır. Bu yatırımcılar, medya şirketlerini doğrudan piyasa amaçlarına (kârlılık) yönlendiren önemli bir kuvvettir.

Tablo 1-3 En Büyük 10 Medya Şirketinin (veya Onların Ana Şirketlerinin) Dışarıdan Gelen Yöneticilerinin Asıl Görevleri ve Görev Yerleri 1986[i]

Asıl görevi ve görev yerleri	Sayı	Yüzde
Şirket yöneticisi	39	41,1
Avukat	8	8,4
Emekli (eskiden şirket yöneticiliği veya bankacılık yapmış)	13 (9)	13,7 (9,5)
Bankacı	8	8,4
Danışman	4	4,2
Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar	15	15,8
Diğerleri	8	8,4
Toplam	95	100,0
Diğer yöneticiler		
Diğer yöneticilikler (banka yöneticilikleri)	255 (36)	
Eski hükümet görevlileri	15	
Dış İlişkiler Konseyi Üyesi	20	

Tablo 1-3 Notlar:

i Bu medya şirketleri şunlardır: Dow Jones&Co.; Washington Post; New York Times; Time, Inc.; CBS; Times-Mirror; Capital Cities; General Eletric; Gannett; ve Knight-Ridder.

Büyük medya şirketlerinin çeşitli alanlara ve coğrafi bölgelere dağılımı da böyledir. Bunların pek çoğu belli medya alanlarından, büyüme vaat eden başka alanlara yönelmişlerdir. Televizyonun gücünden ve reklam gelirleri üzerindeki etkisinden korkan gazete temelli bir çok eski medya kuruluşu, süratle radyo/TV yayıncılığına ve kablolu televizyon yayıncılığına yöneldiler. Time, Inc., de kablolu televizyon yayıncılığına yöneldi; şu andaki kârlarının yarısından fazlasını bundan sağlamaktadır. 24 medya devinin yalnızca küçük bir azınlığı tek bir medya sektöründe kalmaya devam etmektedir.[30]

Büyük medya kuruluşları medya-dışı alanda da yatırımlar yapmaya başladı ve medya-dışı kuruluşlar da aynı şekilde kitle medyası alanında güçlü bir varlık gösterdiler. İkinci durumun en önemli örnekleri, GE'nin NBC'yi bünyesinde barındıran RCA'ya sahip olması ve Westinghouse'un büyük televizyon istasyonlarını, bir kablolu televizyon şebekesini ve bir radyo istasyonu şebekesini elinde bulundurmasıdır. GE ve Westinghouse, silah üretimi ve nükleer güç gibi çatışmalı alanlarda büyük yatırımları olan, devasa ve pek çok sektörde söz sahibi çok-uluslu şirketlerdir. Hatırlanacak olursa, 1965-1967 arasında International Telephone and Telegraph'ın (ITT) ABC'yi satın alma girişimi oluşan tepkiler nedeniyle hüsranla sonuçlanmıştı.[31] Bu tepkiler, büyük çapta yabancı yatırımları ve faaliyetleri olan çok-uluslu dev bir şirketin önemli bir medya kuruluşunu denetlemesine izin vermenin yaratacağı tehlikelere dikkat çekiyordu. Bu korkunun kaynağı ise şuna dayanıyordu: ITT'nin denetimi, "bu kuruluşun çıkarlarının bulunduğu ülkelerde ABC'nin siyasal olayları haber olarak işlerken sahip olduğu bağımsızlığını zedeleyebilirdi."[32] Satın almaya izin vermeme kararının doğruluğu, daha sonra ITT'nin siyasi rüşvet olaylarına ve Şili Hükümeti'ni devirme girişimlerine karıştığının açığa çıkması üzerine teyit edilmiş gözükmektedir. Buna karşılık, ITT'ye yöneltilen eleştirilerin bir kısmı kendileri için de geçerli olduğu halde, RCA ve Westinghouse'a —ITT olayından çok önce— medya şirketlerini denetleme izni verilmişti. Geniş çaplı uluslararası bağlantılara sahip olması, nükleer güç işine oldukça derinlikli bir şekilde dahil olması ve silah endüstrisinde ITT'den çok daha önemli bir kuruluş olması nedeniyle GE, ITT'den çok daha güçlü bir şirkettir. Oldukça merkezileşmiş ve işlerini gizli yürüten bir kuruluştur; fakat "siyasi" kararlardan büyük ölçüde etkilenmektedir.[33] GE, iş dünyasının mesajlarını yayan entelektüelleri destekleyen sağ-kanat bir düşünce kuruluşunun, Amerikan Girişim Enstitüsü'nün kuruluşuna katkıda bulunmuştur. ABC'nin satın alınmasıyla, GE sağduyulu bulduğu görüşlerin öncelikle dikkate alınmasını sağlama konusunda çok daha iyi bir konum elde etmiş olacaktır.[34] GE'nin, RCA ve NBC'yi ele geçirmesine fazla ses çıkarılmaması, kısmen RCA'nın NBC üzerindeki denetiminin zaten sektörlerin ayrılığı ilkesini daha önce çiğnemiş olmasındandı; fakat bu durum aynı zamanda Reagan döneminin iş dünyası ve *laissez-faire** yanlısı atmosferini de yansıtmaktadır.

* Fr. "Bırakınız yapsınlar". Devlet müdahalesinin sınırlanmasını savunan dünya görüşü. —y.h.n.

Çoğu medya devinin medya-dışı yatırımları fazla değildir; GE ve Westinghouse sistemleri hariç, bu yatırımlar gelirlerinin yalnızca küçük bir bölümünü oluşturur. Buna karşılık, medya devlerinin uluslararası alanda ulaştıkları pazarlar daha önemlidir. Televizyon şebekeleri, televizyon için program yapan kuruluşlar, önemli haber dergileri ve film stüdyolarının hepsi yurtdışında yaygın olarak iş yapar ve gelirlerinin önemli bir bölümünü yurtdışındaki satışlardan ve bu ülkelerdeki bağlı kuruluşlarının faaliyetlerinden elde ederler. *Reader's Digest* 17 dilde yayımlanır ve 160'tan fazla ülkede satılır. Murdoch İmparatorluğu ilk olarak Avustralya'da kurulmuştur ve denetleyici ana şirketi hâlâ bir Avustralya şirketidir; imparatorluğun ABD'de yaygınlaşması, Avustralyalı ve Britanyalı bağlı kuruluşların kârlarıyla finanse edilmiştir.[35]

Diğer önemli bir yapısal ilişki, medya şirketlerinin hükümete bağımlılığı ve hükümetle bağlantılarıdır. Radyo-TV şirketleri ve şebekeleri için hükümetin düzenlediği ruhsatlar ve işletme hakları mutlaka gereklidir ve bu nedenle potansiyel olarak hükümetin denetimine ya da tacizine tâbi durumdadırlar. Bu teknik hukuki bağımlılık, medyayı disiplin altında tutmak için bir sopa olarak kullanılmıştır ve sık sık resmi çizgiden sapan medya politikaları bu tehdidi aktif hale getirebilir.[36] Lobicilik ve başka politik harcamalar yaparak, siyasi ilişkiler geliştirerek ve dikkatli bir politika izleyerek medya kendini bu ihtimale karşı korur. Medyanın siyasi bağlantıları her zaman etkili olmuştur. Tablo 1-3, 10 medya devinin dışarıdan gelen 95 yöneticisinden 15'inin eski hükümet yetkilileri olduğunu gösteriyor ve Peter Dreier da, büyük gazeteleri ele alan araştırmasında benzer bir oran veriyor.[37] Televizyon alanında, medyanın ve şebekelerin oligopolistik bir yapıya kavuştuğu yıllarda, düzenleyici önlemler getiren kuruluşlar ile bu düzenleyici önlemlere tâbi durumdaki firmalar arasında karşılıklı personel akışı çok yoğundu.[38]

Büyük medya daha genel siyasi destek bakımından da hükümete bağımlıdır. Tüm firmalar faaliyetleri üzerinden alınan vergiler, faiz oranları ve emek politikalarıyla ve anti-tekel yasalarının uygulanıp uygulanmamasıyla yakından ilgilenirler. GE ve Westinghouse, nükleer güç ve askeri alandaki araştırma ve geliştirme projelerini mali olarak desteklemesi ve deniz aşırı satışlara yönelik elverişli bir iklim yaratması için hükümete bağımlıdır. *Reader's Digest, Time, Newsweek* ve film yapımcıları ile televizyon programları yapan satıcı kuruluşlar, ABD ticari ve değer mesajları ve güncel olaylar hakkındaki yorumlarıyla yabancı kültürlere nüfuz etme haklarının korunması için de diplomatik desteğe ihtiyaç duyarlar. Medya devleri, reklam kuruluşları ve çokuluslu büyük şirketler, Üçüncü Dünya'da elverişli bir yatırım ikliminin yaratılması konusunda ortak ve yakın çıkarlara sahiptirler ve bu politikalarla ilgili hükümetle kurdukları bağlantılar ve ilişkiler sembiyotik bir niteliğe sahiptir.[39]

Özet olarak, hâkim medya firmaları oldukça büyük işletmelerdir. Sahiplerinin ve öte-

ki piyasa-kâr yönelimli güçlerin keskin sınırlamalarına tâbi olan çok zengin kişiler ya da yöneticiler tarafından denetlenirler.[40] Bu firmaların çıkarları birbirleriyle sıkı bir şekilde içiçe geçmiştir ve başka büyük şirketlerle, bankalarla ve hükümetle önemli ortak çıkarlara sahiptirler. Bu, medya firmalarının haber tercihlerini etkileyecek ilk güçlü süzgeçtir.

1.2. İş Yapmak İçin Reklamcılık Ruhsatı: İkinci Süzgeç

Britanya'nın liberal maliye bakanı Sir George Lewis, 19. yüzyılın ortasında muhalif görüşleri denetlemenin bir aracı olarak serbest piyasanın yararlarını savunurken, piyasanın "reklam veren kuruluşların tercihini yansıtan" gazeteleri teşvik edeceğini belirtmişti.[41] Reklamcılık gerçekte işçi sınıfı basınını zayıflatan güçlü bir mekanizma olarak işlev gördü. Curran ve Seaton, reklamcılığın gelişmesini, devlet vergilerinin ve baskısının yapamadığını piyasanın yapmasına imkân tanıyan bir faktör olarak gördüler ve ona sermaye maliyetlerindeki artışa benzer bir statü verdiler. Onlara göre, "Reklam veren kuruluşlar böylece fiili bir ruhsat verme yetkisi kazandı; çünkü onların desteği olmadan gazetelerin ekonomik olarak yaşaması mümkün olmaktan çıktı."[42]

Reklamcılık bu kadar önemli hale gelmeden önce, bir gazetenin fiyatının yapılan işin maliyetini karşılaması gerekiyordu. Reklamcılığın gelişmesiyle birlikte, reklam çeken gazeteler bir nüshalarını, üretim maliyetinin çok altında bir fiyatla satabilir hale geldiler. Bu, yeterince reklam çekemeyen gazeteleri ciddi şekilde dezavantajlı duruma soktu; fiyatları yükselme eğilimine girdi ve bu da satışların düşmesine yol açtı, gazetenin satılmasını sağlayacak özellikleri (çarpıcı yazılar, cazip sayfa düzeni, tanıtım, vs.) geliştirmeye dönük yatırımlar için ellerinde daha az artı-değer kalmaya başladı. Bu nedenle, reklamcılığa dayalı bir sistem, yalnızca satışlardan sağlanan gelirle ayakta duran medya kuruluşlarının varlığını ya tamamen ortadan kaldıracak ya da marjinalleştirecektir. Reklamcılık işin içine girdiği andan itibaren, serbest piyasa artık nihai satın alıcının seçiminin belirleyici olduğu tarafsız bir sistemi ortadan kaldırır. *Reklam veren kuruluşların* seçimleri medyanın gönencini ve bekasını etkileyecektir.[43] Reklama dayalı medya, kendisine bir fiyat-pazarlama-kalite avantajı sağlayacak bir reklam teşviki sağlar ve reklam almayan ya da reklam açısından dezavantajlı olan rakiplerinin haklarına tecavüzde bulunma ve onları büsbütün zayıflatma imkânına kavuşur.[44] Reklama dayalı medya varlıklı bir üst tabaka izleyicisine hitap etse bile, "alt tabaka" izleyicilerin büyük bir bölümünü kolaylıkla kendine çeker; sonuç olarak rakipleri pazar paylarını kaybeder ve nihayetinde piyasadan silinir ya da marjinalleşirler.

Aslına bakılırsa reklamcılık, eşit çabayla reklam geliri elde etmeye çalışan rakipler

arasında bile tekelleşmeyi arttıran güçlü bir rol oynamıştır. Bir gazete ya da televizyon istasyonunun sahip olduğu pazar payı ve reklam avantajı, ona daha etkili bir şekilde rekabet etme imkânı sağlayacak ek bir gelir kazandıracaktır: Daha hırslı bir tanıtım faaliyetine girecek, satışını atıracak hikâyeler ve programlar satın alacaktır. Dezavantajlı durumdaki rakip ise, pazar (ve gelir) payının azalmasına yol açan toplam süreci durdurmaya çalıştıkça, karşılayamayacağı boyutlarda ek masraflar yapmak zorunda kalacaktır. Bu dönüm noktası çoğu kez ölümcüldür ve çok sayıda yüksek tirajlı gazete ve derginin yok olmasını ve gazete sayısının azalmasını açıklamaya yardımcı olur.[45]

Dolayısıyla, basında reklamcılığın ortaya çıkışından bu yana, işçi sınıfı gazeteleri ve radikal gazeteler ciddi şekilde dezavantajlı bir duruma sürüklendiler. Bu gazetelerin okuyucularının mütevazı imkânlara sahip olması, daima reklamcıların menfaatini etkileyen bir faktör oldu. 1856'da bir reklam kuruluşunun yöneticisi, bazı dergilerin reklamcılık açısından elverişsiz olduğunu, "çünkü okurlarının tüketim düzeylerinin düşük olduğunu ve onlara harcanan paranın boşa gitmiş para anlamına geldiğini" söylüyordu.[46] Aynı güç II. Dünya Savaşı'nın ardından Büyük Britanya'daki sosyal-demokrat basına ağır bir darbe indirdi: *Daily Herald*, *News Chronicle* ve *Sunday Citizen* toplam olarak günde ortalama 9.3 milyon okuyucuya sahip olmalarına rağmen, 1960-1967 arasında ya iflas ettiler ya da kurulu düzenin sistemlerine asimile oldular. James Curran'ın işaret ettiği gibi, son yılında 4,7 milyon okura sahip olan "*Daily Herald* gerçekte, *The Times*, *Financial Times* ve *Guardian*'ın –üçü birlikte ele alındığında– toplam okur sayısının neredeyse iki katı okura sesleniyordu." Üstelik, araştırmalar "*Daily Herald*'ın okurlarının gazetelerini başka herhangi bir popüler gazetenin düzenli okurlarına göre daha çok beğenerek okuduklarını" ve "ezici ölçüde işçi sınıfından olmalarına rağmen, diğer popüler gazetelerin okurlarına göre kendi gazetelerini okuma oranının çok daha fazla olduğunu gösteriyordu ..."[47] *News Chronicle* ve *Sunday Citizen*'la birlikte *Herald*'ın batması, büyük ölçüde reklam desteği eksikliğinin yol açtığı sürekli artan bir boğulmanın sonucuydu. Günlük ulusal tirajın yüzde 8.1'ini oluşturan *Herald*, net reklam gelirlerinin yüzde 3.5'ine sahipti; *Sunday Citizen*, (bin nüsha üzerinden) *Sunday Times*'ın net reklam gelirinin onda birini, *Observer*'ınkinin ise yedide birini elde ediyordu. Curran ikna edici bir şekilde şunu ileri sürüyor: Bu üç gazetenin kaybedilmesi, İşçi Partisi'nin talihinin kötüye doğru gitmesine önemli bir katkıda bulundu. *Herald* örneğinde bu durum, "hem radyo/TV yayıncılığında hem de ana-akım basında, hâkim temsil sistemlerini sorgulayan alternatif bir analiz ve anlayış çerçevesi" sağlayan yüksek tirajlı bir kurumun ortadan kalkması anlamına geliyordu.[48] Hatırı sayılır bir medya desteğine sahip olmayan ve önemli ölçüde basının aktif düşmanlığına maruz kalan bir kitle hareketi, ciddi şekilde sekteye uğrar ve çok zor koşullarda mücadele etmek zorunda kalır.

Bugün başarılı medya kuruluşları, okur ve izleyici "kalite"sinin can alıcı önemine tamamen uyum sağlamıştır. CBS, bir yandan "sürekli olarak azami sayıda izleyiciye ulaşmaya çalışırken", bir yandan da reklam veren kuruluşlara yaklaşırken kullanılacak yeni bir "satış aracı" geliştirdiğini hissedarlarına gururla duyurmaktadır: "Müşteri İzleyici Profili, ya da MİP, izleyici katmanlarının reklam veren kuruluşların ürünleri ve hizmetlerini kullanma oranını gösterecek; böylece reklam veren kuruluşlara, hangi televizyonlarda ne zaman hangi reklamları yayımlatmaları gerektiği konusunda yardımcı olacaktır."[49] Kısacası, kitle medyası kelimenin nötr anlamında izleyicileri değil, satın alma gücü olan izleyicileri cezbetmekle ilgilenir; 19. yüzyılda olduğu gibi bugün de reklam veren kuruluşların ilgisini çeken varlıklı izleyicilerdir. Böylece, geniş izleyici kitlelerine yönelme dürtüsünün kitle medyasını "demokratikleştireceği" düşüncesi daha en baştan yara alır: Politik bir benzetmeyle, seçim sistemi gelir farklarını yansıtacak şekilde ayarlanmış olur.

Reklam veren kuruluşların televizyon programcılığı üzerindeki gücü şu yalın gerçeklikten kaynaklanır: Programları satın alırlar ve parasını öderler; onlar medyaya parasal destek sağlayan "patronlardır." Bu şekilde, medya şirketleri reklam veren kuruluşlarla ilişkiye geçen uzmanlar yetiştirerek ve zorunlu olarak programlarının reklam veren kuruluşların ihtiyacına nasıl cevap verdiğini açıklayarak onların himayesini elde etmek için rekabet ederler. Bu patronların seçimleri medyanın mali durumunu büyük ölçüde etkiler ve patronlar, William Evan'ın "kural koyucu referans örgütleri" olarak adlandırdığı örgütlere dönüşür;[50] eğer medya başarılı olmak istiyorsa onların istek ve taleplerini yerine getirmelidir.[51]

Bir televizyon şebekesi için, Nielsen reytinglerine göre yüzde 1'lik bir izleyici kazancı ya da kaybı, yıllık reklam gelirlerinde 80 ila 100 milyon dolarlık bir farka tekabül eder; izleyici kitlesinin "kalitesine" göre bu oranlar şu ya da bu şekilde değişebilir. İzleyici kitlesinin hacmi ve zenginliği bu nedenle çok önemlidir ve bir piyasa sisteminde bu düşüncelerden kalkarak politikaları belirleme ve değiştirme konusunda güçlü bir eğilim vardır. Bu, kısmen bilanço sonuçlarına odaklanma yönünde kurumsal bir baskı oluşmasından, kısmen de medya kuruluşunun kendisine kazanç sağlayan patronlarla sürekli etkileşim içinde olmasından kaynaklanır. NBC televizyonunun vaktiyle yöneticiliğini yapan Grant Tinker'in gözlemlediği gibi, televizyon "reklam desteğiyle ayakta duran bir ortamdır ve bu destek azaldığı oranda yapılan programlar da değişecektir."[52]

İşçi sınıfı medyası ve radikal medya reklam veren kuruluşların politik ayrımcılık yapmasından da zarar görür. Reklamların dağılımı satın alma gücü olan insanlara vurgu yapılarak belirlendiği için, politik ayrımcılık medyada yapısal bir unsurdur. Birçok firma ideolojik düşmanlarını ve kendi çıkarlarına zarar verdiğini düşündükleri kuruluş-

ları himaye etmeyi reddedecektir ve açık ayrımcılık örnekleri, gelir farklarını yansıtacak şekilde ayarlanmış olan seçim sisteminin gücüne güç katacaktır. Kamuya ait bir televizyon istasyonu olan WNET, Üçüncü Dünya'daki çok uluslu şirketlerin faaliyetleri hakkında eleştirel malzemeler içeren "Hungry for Profit" (Kâr Düşkünü) isimli belgeseli yayımladıktan sonra, 1985'te, Gulf + Western'in sağladığı şirket finansmanını kaybetti. Bir istasyon kaynağına göre belgesel daha gösterilmeden, istasyon yetkilileri şirketin olumsuz tepki göstereceği beklentisi içinde şunları söylemişti: "Programın sakıncalı bölümlerini atmak için elimizden gelen her şeyi yaptık."[53] Gulf + Western'in yönetici genel müdürü, programın "Amerikan karşıtı değilse bile aşırı derecede iş dünyası karşıtı" olduğu ve istasyonun programı yayımlamasının şirketin "dostu olan birinin" davranışına uygun düşmediği yolundaki şikâyetini istasyona iletti. Londra *Economist* ise şunları söylemektedir: "Pek çok kişi WNET'in aynı yanlışı bir daha yapmayacağına inanıyor."[54]

Dostça bulmadıkları medya kuruluşlarına karşı yaptıkları ayrımcılığa ek olarak, reklam veren kuruluşlar kendi ilkelerine göre programlar arasında ayıklama yapmayı içeren tercihler de yaparlar. Nadir istisnalar dışında, bu kuruluşlar kültürel ve politik açıdan muhafazakârdır.[55] Televizyona reklam veren büyük şirketler, çevre tahribatı sorunu, askeri-sanayi kompleksin işleyişi ya da şirketlerin Üçüncü Dünya diktatörlüklerine verdikleri destek ve onlardan sağladıkları çıkarlar gibi şirket faaliyetlerini ciddi bir şekilde eleştiren programları nadiren destekleyeceklerdir. Eric Barnow NBC tarafından çevre sorunları üzerine – tam da bu sorunlara karşı büyük bir ilginin olduğu dönemde– önerilen bir belgesel dizisinin tarihini anlatır. Barnow, o tarihte pek çok büyük firmanın çevre sorunlarıyla ilgili reklamlara ve öteki tanıtım faaliyetlerine para harcamasına rağmen, belgesel dizisinin sponsor bulamadığı için yayımlanamadığını belirtir. Sorun, dizinin fazlasıyla objektif olmasıydı: Çevre tahribatında, şirketlerden kaynaklanan ya da sistemik meseleleri öne çıkartıyordu; oysa şirketlerin mesajı "halkın güvenini kazanma" yönündeydi.[56]

Televizyon şebekeleri zamanla bu tür programların satmayacağını, ancak belli bir mali fedakârlıkla sürdürülebileceğini, ayrıca güçlü reklam veren kuruluşları rahatsız edebileceğini öğrendiler.[57] Reklam spotlarının fiyatlarının artmasıyla, daha önce vazgeçilebilecek durumdaki gelirler yükselir; mali performans konusunda artan piyasa baskısı ve kamu denetiminden kaynaklanan sınırlamaların azalması, reklamcılığa dayalı bir medya sisteminin aşama aşama reklam zamanını arttırmasına ve halkı ilgilendiren ciddi sorunların işlendiği programcılığın ya marjinalleşmesine ya da tümüyle ortadan kalkmasına yol açar.[58]

Reklam veren kuruluşlar, genel olarak, ciddi güçlükler içeren ve "satın alma psikolojisi" ile uyuşmayan rahatsız edici ihtilafların yer aldığı programlardan kaçınmak isteye-

ceklerdir. İnsanları rahatsız etmeden eğlendirecek ve böylece programları satın almalarının asıl amacının –yani satış mesajının yayılmasının– ruhuna uygun düşecek programlar hedeflerler. Böylece zamanla, sponsorlarından gelecek parayla ilgilenen bir piyasanın "The Selling of Pentagon" (Pentagon'un Satılması) gibi programlar yerine, "A Bird's-Eye View of Scotland" (İskoçya'nın Kuşbakışı Görünümü), "Barry Goldwater's Arizona" (Barry Goldwater'ın Arizonası), "An Essay on Hotels" (Oteller Üzerine Bir Deneme) ve "Amerikalıların yemeğe çıktıkları zaman nasıl yemek yedikleri, nereye gittikleri ve niçin gittikleri" hakkında bir CBS programı olan "Mr. Rooney Goes to Dinner" (Bay Rooney Yemeğe Çıkıyor) gibi programlar sunması, doğal bir evrimdir.[59] Bazen şirketlerin ciddi programların sponsorluğunu yapmak istedikleri istisnai durumlar da vardır, ama bunlar yakın zamanda yaşanılan utanç verici bir durum karşısında halkla ilişkilerin telafi edilmesi gereğinden kaynaklanır.[60] Bu tür durumlarda bile, şirketler hassas ve tartışma yaratacak konuları yakından inceleyen programları mali olarak desteklemeyeceklerdir. Bunun yerine, eski Yunan eserleri, bale, kültürel ve milli tarih ve nostaljiyi konu alan programları tercih ederler. Barnow ilginç bir tezata işaret eder: Ticari televizyon dizileri "reklam bütçelerinde öngörüldüğü gibi, neredeyse tamamen burası ve şimdi ile ilgilenir," ama kamu televizyonunda kültür "'öteki kültürler' anlamına gelir ... buradaki ve şimdiki Amerikan uygarlığı kapsam dışıdır."[61]

Televizyon istasyonları ve şebekeleri, reklam reytinglerini ve gelirlerini koruyabilmek için izleyici "akış" düzeylerini de korumaya çalışırlar; yani insanlar programdan programa geçerken, onları kaçırmamaya çalışırlar. İzleyicilerin kanal değiştirmesine yol açan ve yayın akışı içine alınan belgesel-kültürel programlar önemli bir maliyete neden olur; zaman içinde, "maliyetsiz" (yani reklama dayalı) bir ticari sistem bu tür programları devre dışı bırakma eğiliminde olacaktır. Her zaman ana-akım medyanın çeperinde var olmaya çalışan kültürel-politik bir programcılık olacaksa da, bu tür belgesel-kültürel-eleştirel yapımlar ikincil medya araçları tarafından da yayın akışından çıkarılacaktır; çünkü bu şirketler de reklam veren kuruluşların ilgisini çekme uğraşı içindedir.

1.3. Kitle Medyasının Haber Kaynakları: Üçüncü Süzgeç

Kitle medyası, ekonomik zorunluluk ve karşılıklı çıkarlar yüzünden güçlü enformasyon kaynaklarıyla sembiyotik bir ilişkiye girmeye zorlanırlar. Medya, sürekli ve güvenilir bir ham haber akışına ihtiyaç duyar. Günlük haber ihtiyaçları ve zorunlu olarak doldurmaları gereken haber programı takvimleri vardır. Önemli olayların patlak verebileceği her yerde muhabir ve kamera bulundurmaya maddi güçleri yetmez. Ekonomi, medya kuruluşlarını kaynaklarını önemli haberlerin sık sık ortaya çıktığı, önemli söy-

lentilerin ve sızdırmaların çok olduğu ve basın toplantılarının düzenli olarak yapıldığı yerler için seferber etmeye zorlar. Washington'daki Beyaz Saray, Pentagon ve Dışişleri Bakanlığı bu tür habercilik faaliyetlerinin kilit noktalarıdır. Yerel bazda ise muhabirler için düzenli haber geçme yerleri belediye ve polis merkezidir. Şirketler ve meslek grupları da haber değeri taşıdığı kabul edilen hikâyelerin düzenli ve güvenilir bir şekilde sağlandığı yerlerdir. Bu bürokrasiler, haber ajanslarının güvenilir ve belli bir zaman çizelgesine bağlı haber akışına yönelik taleplerini karşılayan çok miktarda malzeme üretirler. Mark Fishman bunu, "bürokratik yakınlık ilkesi" olarak adlandırır ve bunu şöyle açıklar: "Bir haber bürokrasisinin girdi ihtiyaçlarını ancak başka alanlardaki bürokrasiler karşılayabilir."[62]

Statüleri ve prestijleri sayesinde, hükümet ve şirket kaynaklarına geçerli ve güvenilir olmak gibi meziyetler de atfedilir. Bu, kitle medyası açısından önemlidir. Fishman'ın belirttiği gibi:

> Medya çalışanları bürokratik açıklamaları gerçek olarak kabul etmeye hazırdır; çünkü haberleri hazırlayan personel de toplumda bilmeye yetkili kişilerin olduğu kurallı bir düzenin gerekliliği düşüncesini paylaşır. Muhabirler, işleri neyin bilinmesini gerektiriyorsa yetkililerin de onu bilmeleri gerektiği anlayışıyla çalışırlar ... Özelde, bir medya çalışanı bir yetkilinin söylediklerini sadece bir iddia olarak değil, ama doğru bilginin inanılır ve uzmanlık içeren bir unsuru olarak kabul eder. Bu, manevi bir iş bölümüne yol açar: Yetkililer gerçeklere sahiptir ve onları verirler; muhabirlerin yaptığı ise yalnızca bu gerçekleri kaydetmektir.[63]

Resmi kaynaklara fazla ağırlık verilmesinin bir başka nedeni de, kitle medyasının "objektif" haber iletici̇si olduğu iddiasıdır. Kısmen objektiflik imajını sürdürmek, ama aynı zamanda tarafgirlik eleştirilerinden ve iftira davalarından korunmak için, büyük olasılıkla doğruymuş gibi göstereceği malzemeye ihtiyaç duyar.[64] Bu aynı zamanda maliyetle ilgili bir meseledir: Güvenilir olduğu varsayılan kaynaklardan enformasyon almak araştırma masrafını azaltır; ilk bakışta güvenilirmiş gibi görünmeyen ya da eleştiri ve tehditlere yol açacak kaynaklardan sağlanacak malzeme ise, dikkatli bir denetimi ve masraflı bir araştırmayı gerektirir.

Temel haber kaynaklarını oluşturan büyük hükümet ve şirket bürokrasilerinin halkla ilişkiler faaliyetlerinin boyutu çok büyüktür ve bu kuruluşların medyaya sesini duyurmasını garanti eder. Örneğin Pentagon, her yıl yüz milyonlarca dolar harcayan ve yalnızca herhangi bir muhalif kişi ya da grubun değil, bu grupların *toplamının* halkla ilişkiler kaynaklarını gölgede bırakacak düzeyde, binlerce kişinin çalıştığı bir halkla ilişkiler servisine sahiptir. 1979 ve 80'de görece kısa bir açıklık döneminde (daha sonra bu dönem kapanmıştır) Amerikan Hava Kuvvetleri, kendi bünyesindeki halkla ilişkiler bölümünde şunların yer aldığını açıklamıştı:

Haftada 690.000 nüsha dağıtılan 140 gazete

Aylık tirajı 125.000 olan *Airman* dergisi

Çoğunluğu denizaşırı yayın yapan 34 radyo ve 17 TV istasyonu

45.000 karargâh ve birimlerle ilgili basın bildirisi

615.000 yerel basın bildirisi

Haber medyası ile 6.600 söyleşi

3.200 basın toplantısı

500 adet haber medyasına yönelik oryantasyon gezisi

50 adet yönetim kurullarıyla yapılan toplantı

11.000 konuşma[65]

Bu liste, Hava Kuvvetleri'nin halkı bilgilendirme çabasının içerdiği pek çok alanı dışarıda bırakmaktadır. Senatör J. W. Fulbright'ın 1970'te tespit ettiğine göre, 1968'de Hava Kuvvetleri'nin yürüttüğü halkla ilişkiler faaliyeti, "başka görevlerinin yanı sıra kamu işleri yapan" ek binlerce kişiden ayrı olarak 1.305 tam zamanlı çalışanı kapsıyordu.[66] O zamanlar Hava Kuvvetleri TV için haftada bir kısa film hazırlıyor ve haftada üç kez yayımlanmak üzere konulu bir program yapıyor ve 1.139 radyo istasyonuna gönderiyordu; ayrıca 24 tanesi gösterime girmiş 148 adet film de üretmişti.[67] 1960'lardan bu yana Hava Kuvvetleri'nin halkla ilişkiler çabasında bir azalma olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur.[68]

Bunun sadece Hava Kuvvetleri olduğunu düşünün. Pentagon'da yığınla programı olan üç bölüm daha var ve halkla ilişkilerden sorumlu bir savunma bakan yardımcısının yönetiminde ayrı ve kapsamlı bir halkı bilgilendirme programı mevcuttur. 1971'de *Armed Forces Journal*'ın yaptığı bir araştırma, Pentagon'un yıllık maliyeti 57 milyon dolar olan toplam 371 dergi yayımladığını ortaya koydu. Bu, ülkenin en büyük yayınevinin yaptığı harcamaların tam 16 katı büyüklüğünde bir faaliyettir. *Air Foree Journal International* 1982'de yayımlandığı bir güncellemede, Pentagon'un 1.203 dergi yayımladığını belirtti.[69] Bunu daha iyi değerlendirmek için, Pentagon'un görüşlerine tutarlı bir şekilde meydan okuyan ve kâr amacı gütmeyen örgütlerin en büyük iki tanesinin, Amerikan Dostları Hizmet Komitesi (AFSC) ve İsa Kiliseleri Ulusal Konseyi'nin (NCC) yürüttüğü halkla ilişkiler faaliyetlerinin kapsamından söz edebiliriz. 1984-1985'te AFSC'nin merkez büro enformasyon hizmetlerinin bütçesi 500.000 doların altındaydı ve 11 görevli çalışıyordu.[70] Tüm kurumsal basın bildirileri yılda 200 civarındaydı; yılda 30 kadar basın toplantısı yapıyordu; yılda bir film ve iki ya da üç slayt gösterisi üretiyordu. Medyaya kısa filmler, fotoğraflar ya da radyo programları dağıtmıyordu. NCC Enformasyon Bürosu'nun yıllık bütçesi ise 350.000 dolardı; yılda 100 civarında basın

bildirisi yayımlıyor ve dört kez basın toplantısı yapıyordu.[71] Hava Kuvvetleri'nin basın bildirilerinin ve basın toplantılarının (birlikte ele alındığında) AFSC ve NCC'ninkilere oranı sırasıyla, 150'ye 1 (Hava Kuvvetleri'nin yerel basın bildirilerini de dahil ettiğimizde bu oran 2.200'e 1 olur) ve 94'e 1'dir. Diğer hizmetleri de eklersek, aradaki fark daha büyük oranda artacaktır.

Pentagon ve diğer hükümet organları çapında halkla ilişkiler ve propaganda faaliyetleri üretebilecek kaynaklara yalnızca şirketler sahiptir. AFSC ve NCC, Mobil Oil şirketi gibi görüşlerini yaymak için milyonlarca dolar harcayıp sayfalarca gazete ilanı veremez ve başka yatırımlar yapamaz.[72] AFSC ve NCC'nin halkla ilişkiler ve lobicilik için ayırdığı bütçeleri kat kat aşan bütçelere sahip şirketlerin sayısı yüzlerle, hatta binlerle ifade edilebilir. ABD Ticaret Odası gibi bir şirket *kolektifi*, 1983 rakamlarıyla, araştırma, iletişim ve siyasal faaliyetlere yönelik 65 milyon dolarlık bir bütçeye sahipti.[73] 1980 itibariyle Ticaret Odası 1.3 milyon tirajı olan bir iş dünyası dergisi (*Nation's Business*) ve 740.000 aboneli haftalık bir gazete yayımlıyordu; ayrıca 400 radyo istasyonuna ulaştırılan haftalık bir tartışma programının ve 128 ticari televizyon istasyonu tarafından gösterilen haftalık bir açık oturumun yapımını gerçekleştiriyordu.[74]

ABD Ticaret Odası'nın yanı sıra, halkla ilişkiler ve lobicilik faaliyetleri yürüten binlerce eyalet ve yerel ticaret odası ve ticaret birliği vardır. Şirketler ve ticaret birlikleri cemaatinin lobicilik şebekesi "150.000'in üzerinde profesyonelin çalıştığı bir şebekedir"[75] ve kaynakları şirketlerin gelirleri, kârları ve halkla ilişkiler ve lobicilik için yapılan harcamaların koruyucu değeriyle bağlantılıdır. 1985'te vergi öncesi şirketlerin kârları 295.5 milyar dolardı. Şirketler cemaati, 1970'lerde olduğu gibi, politik ortam hakkında kaygılanmaya başlayınca açık ki algılanan tehdide karşılık verecek imkânlara sahiptir. Şirketlerin ve ticaret birliklerinin imaj düzeltme ve propaganda çalışmaları 1975'te 305 milyon dolardan 1980'de 650 milyon dolara yükseldi.[76] Mektupla yürütülen ikramiye ve indirim kuponları kampanyaları, eğitici film, kitapçık ve broşür dağıtımı, imza kampanyaları, referandumlar, lobicilik ve siyasi bağışlar ve düşünce kuruluşları için yapılan masraflar da aynı şekilde artmıştır. 1978 itibariyle, şirketlerin ve ticaret birliklerinin siyasi propaganda ve halk tabanının görüşlerini etkilemeye yönelik tanıtım harcamalarının toplam olarak yılda 1 milyar dolar düzeyine ulaştığı, 1984'te ise, bu miktarın 1.6 milyar dolara ulaştığı tahmin ediliyordu.[77]

Haber kaynağı olarak üstün konumlarını pekiştirmek için, hükümet ve iş çevrelerinin basın sorumluları haber kuruluşlarının işlerini kolaylaştırmak için ellerinden geleni yaparlar. Medya kuruluşlarına toplanmaları için yer sağlarlar; gazetecilere konuşmaların ve yayımlanacak raporların kopyalarını önceden verirler; basın toplantılarını haberlerin verileceği saatlere göre ayarlarlar;[78] basın bildirilerini uygun bir dilde yazarlar ve basın toplantılarını titiz bir şekilde düzenleyip "fotoğraf çekme imkânı" su-

narlar.[79] "Basın bürolarının çalışma temposuna göre düzenlenen malzemeleri gazetecilerin zamanında karşılanması gereken ihtiyaçlarına uygun" hale getirmek basından sorumlu yetkililerin görevidir.[80]

Sonuçta, güçlülerin dev bürokrasileri kitle medyasını *sübvanse eder* ve medyanın ham haber malzemesi edinme ve haber üretme masraflarını azaltmaya katkı sağlayarak medyada sesini duyurma imkânı kazanır. Bu sübvansiyonu sağlayan büyük kuruluşlar "rutin" haber kaynakları haline gelir ve medyanın kapılarının kendilerine açılmasını kolayca sağlayabilirler. Rutin olmayan kaynaklar kitle medyasına erişmek için mücadele vermek zorundadır ve kapı bekçilerinin keyfi kararıyla görmezden gelinebilirler. Pentagon'un ve Dışişleri Bakanlığı Halkla İlişkiler Dairesi'nin medyaya karşı cömertliği ele alınırken şu belirtilmelidir:[81] Sübvansiyon vergi mükelleflerinin cebinden çıkar; böylece askeri müteahhitler ve devlet terörizminin öteki sponsorları gibi güçlü grupların çıkarları doğrultusunda kendilerine propaganda yapılması için yurttaşlar kendi ceplerinden ödeme yapmış olurlar.

Verdikleri hizmetler, haber geçme yerlerindeki sürekli bağlantıları ve karşılıklı bağımlılık nedeniyle, güçlü kesimler medyayı daha fazla etkilemek ve zorlamak için kişisel ilişkilerini, tehditleri ve ödülleri kullanabilirler. Medya, kaynaklarını incitmemek ve yakın ilişkilerini zedelememek için son derece şüpheli haberler yayımlamak ve bazı konularda eleştiri yapmamak zorunda kalabilir.[82] Kuyruklu yalanlar uydursalar bile, medyanın günlük haberler konusunda bağımlı olduğu yetkililere yalancı demesi son derece zordur. Eleştirel haber kaynaklarından sakınılır. Bunun nedeni, yalnızca kolay erişilemeyecek olmaları ve güvenilir olup olmadıklarını sınamak için yapılacak araştırmaların maliyetinin yüksek olması değildir; medyanın asıl haber kaynakları gücenebilir ve onları kullanan medyayı tehdit edebilir.

Güçlü haber kaynakları, eleştirilerin medyada sesini duyurmasını önlemek için prestijlerini ve medya üzerindeki nüfuzlarını bir kalkan olarak kullanabilir. Örneğin Savunma Bakanlığı, Savunma Enformasyon Merkezi'nden uzmanların programda yer alması halinde Ulusal Halk Radyosu'nda savunma konularıyla ilgili yapılacak tartışmalara katılmayı reddetmiştir; Elliott Abrams, eski büyükelçi Robert White'ın katılması engellenmediği takdirde, Harvard Üniversitesi Kennedy Yönetim Bilimi Okulu'nda düzenlenecek olan Orta Amerika'da insan hakları konulu programa katılmayacağını belirtmiştir;[83] Clair Sterling, kendisini eleştirenler geldiği takdirde, Bulgar Bağlantısı ile ilgili televizyonda yayımlanacak programa katılmayacağını açıklamıştır.[84] Bu son iki örnekte, yetkililer ve marka isimler zorlayıcı tehditlerde bulunarak TV yoluyla halka sesini duyurma imkânını tekelleştirmeyi başarmışlardır.

Belki daha da önemlisi, ilerdeki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, güç-

lü haber kaynaklarının, özel bir gündemi ya da çerçeveyi izlemesi konusunda medyayı "yönetmek" ve manipüle etmek için, medyanın rutin işleyişi ve bağımlılığından düzenli olarak faydalanmasıdır.[85] Bu yönetim sürecinin bir kısmı, bazen belirli bir çizgiyi ya da çerçeveyi medyaya zorla kabul ettirmeye hizmet eden (örneğin, Nikaragua'nın El Salvadorlu isyancılara gizlice silah sağlaması), başka zamanlarda ise istenmeyen hikâyelerin ön sayfalardan ya da medyadan tamamen çıkarılmasına yardımcı olan (1984 Nikaragua seçimleri haftasında güya bu ülkeye Mig uçakları gönderildiği suçlaması) bir sürü hikâyenin medyaya sokuşturulmasını içerir. Bu strateji, I. Dünya Savaşı sırasında propagandayı koordine etmek için kurulan Halkla İlişkiler Komitesi'ne dek geri götürülebilir. Bu komite "1917-18'de haberleri denetlemenin en iyi araçlarından birinin haber kanallarını 'olgular'la ve resmi enformasyonla boğmak olduğunu keşfetti."[86]

Güç ve haber kaynağı olmak arasındaki ilişki, hükümet ya da şirketler tarafından günlük olarak haber temin edilmesinin ötesine geçer ve "uzman" arzını şekillendirmeye kadar uzanır. Resmi kaynakların hâkimiyeti, muhalif görüşleri büyük bir yetkinlikle sunan son derece saygın kaynakların varlığından dolayı zayıflar. Bu sorun, "uzmanları kafalayarak",[87] yani onları ücretli danışman olarak işe alarak, araştırmalarına fon sağlayarak ve doğrudan bünyesine katıp mesajlarının iletilmesine yardım edecek düşünce kuruluşları oluşturarak hafifletilebilir. Böylece, tarafgirlik yapısal hale gelir ve uzman arzı hükümetin ve "piyasanın" arzuladığı doğrultuda çarpıtılabilir.[88] Henry Kissinger'ın işaret ettiği gibi, "bu uzmanlar çağında uzmanı seçen kesim, genel olarak savunulan görüşlerde menfaati bulunanlardır; nihayetinde onu uzman yapan, bu kesimin konsensüsünü yüksek bir düzeyde işleyip tanımlamasıdır."[89] Dolayısıyla, bu yeniden yapılanmanın, genel olarak benimsenen görüşlerin (bunu seçkinlerin çıkarları açısından işlevsel olan görüşler diye okuyun) hüküm sürmeye devam etmesine izin vermek üzere gerçekleşmesi gayet doğaldır.

İhtiyaç duyulan uzmanlar grubunu yaratma süreci bilinçli ve kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 1972'de Yargıç Lewis Powell (daha sonra Yüksek Mahkeme'ye tayin edildi) ABD Ticaret Odası'na bir yazı göndererek iş dünyasının "şirket araştırmalarının inandırıcılığını arttırmak ve kampüslerde iş çevrelerinin sesini daha güçlü bir şekilde duyurmak için ülkedeki en şöhretli akademisyenleri satın almasını" ivedilikle önermişti.[90] Ünlü akademisyenler satın alınır ve (Ulusal Değerleri Koruma Vakfı'ndan Dr. Edwin Feulner'in sözleriyle) kamu politikası alanının uygun sonuçlara yol açan "derinlemesine akademik araştırmalarla dolup taşması" güvence altına alınmış olur. Diş macunu satan Procter & Gamble'la benzerlik kuran Feulner durumu "tüketicinin zihninde ürünü canlı tutarak onu her gün yeniden satarlar" diye açıklamıştı. Ona göre, "binlerce gazeteye" doğru düşüncelerin iletilmesi dahil, satış çabasıyla tartışmayı "uygun bir perspektif içinde" tutmak mümkündür.[91]

Bu formülle uyumlu olarak, 1970'lerde ve 1980'lerin başında, şirketlerin bakış açısını yayma amacına yönelik yeni bir kurumlar dizisi yaratıldı ve eskileri canlandırıldı. Yüzlerce entelektüel, çalışmalarının finanse edildiği ve gelişkin bir propaganda çabasıyla ürünlerinin medyaya iletildiği bu kurumlara alındı.[92] Şirketlerin finansman sağlaması *ve bu çabanın bütününde gözlenen açık ideolojik amaç, bu şekilde seferber edilen* entelektüellerin güvenilirliği üzerinde gözle görülür bir etki yaratmadı; aksine, sözü geçen entelektüellerin fikirlerinin finanse edilmesi ve kamuoyuna dayatılması onları basının gözdeleri haline getirdi.

Mali olarak desteklenen uzmanların medyada nasıl öncelikli olarak yer aldıklarını bir örnek çerçevesinde gösteren tablo 1-4, 1980'lerin ortasında bir yıl boyunca "McNeil-Lehrer Haber Saati"ne çıkan terörizm ve savunma konularındaki uzmanları gösteriyor. Gazeteciler hariç, katılımcıların çoğunluğunun (yüzde 54) yeni ya da eski hükümet yetkilileri olduğu ve ikinci büyük kategorinin (yüzde 15.7) muhafazakâr düşünce kuruluşlarından seçildiği görülmektedir. Bu ikinci kategoride yer alan ve programa en fazla çıkanların büyük çoğunluğu, Georgetown Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi (CSIS) tarafından sağlanmaktadır. Bu merkez, muhafazakâr vakıflar ve şirketler tarafından finanse edilmekte ve Dışişleri Bakanlığı, CIA ve sözde özel bir kuruluş arasında sürekli personel akışı sağlamaktadır.[93] CSIS'nin Terörizm ve Bulgar Bağlantısı gibi konularda medyada işgal ettiği yer, bağımsız seslerin kısılmasını sağlamıştır.[94]

Kitle medyası da düzenli olarak resmi görüşü yansıtan "uzmanlar" sağlar. John Barron ve Claire Sterling, KGB ve terörizm konularında devamlı programlara çıkan otoritelerdir; çünkü *Reader's Digest* onların çalışmalarını finanse etmiş, yayımlanmış ve reklamını yapmıştır. Sovyet sığınmacı Arkady Shevchenko Sovyet silahları ve istihbaratı üzerine uzman olmuştur; çünkü *Time*, ABC-TV ve *New York Times* tarafından (güvenilirliği önemli ölçüde yıpranmış olmasına rağmen) öne çıkarılmıştır.[95] Medya, tercih edilen görüşü piyasaya süren bu kişilere sürekli halkın karşısına çıkma imkânı vererek onlara statü kazandırır ve onları görüş oluşturmak ve analiz için başvurulması gereken tanınmış adaylar haline getirir.

Önemi büyük ölçüde iktidara hizmet etme işlevinden kaynaklanan bir başka uzmanlar sınıfı, "gerçeği gören" eski radikallerdir. Bu bireylerin Stalin (ya da Mao) gibi tanrıların izinden ayrılıp Reagan'a ve serbest girişime tapmalarının ardında yatan nedenler muhteliftir; fakat kurulu düzeni savunan medya için bu değişimin sebebi, sadece eski radikallerin nihayet izledikleri yolun yanlışlığını görmüş olmalarıdır. Yurttaşların günah çıkarmaya ve tövbekârlığa değer verdiği bir ülkede, dönekler pişmanlık getiren önemli bir günahkârlar sınıfıdır. Daha önceki çalışmaları medyanın gözünde çok az ilgi uyandıran ya da alay konusu olan eski günahkârların nasıl birdenbire önem kazandıklarını ve sahici uzmanlar haline geldiklerini gözlemek ilginçtir. McCarthy döneminde

sığınmacıların ve eski komünistlerin yaklaşan bir Sovyet işgali ve başka uçuk masallar uydurma konusunda nasıl birbirleriyle yarıştıklarını hatırlayabiliriz.[96] Haber konusu yapılmalarının, açıklamalarını yaygın talebe göre süslemelerine bağlı olduğunu fark etmişlerdi. Eski radikallerin marjinallikten kurtulup sürekli medyanın gündemine gelmeleri, kurulu düzenin söylenmesini istediği şeyleri söyleyecek uzmanlar sağlama konusunda kalıcı bir yönteme tanık olduğumuzu gösterir.[97]

Tablo 1-4 14 Ocak 1985 ile 27 Ocak 1986[i] Tarihleri Arasında "McNeil-Lehrer Haber Saati" Programına Çıkan Terör ve Savunma Uzmanları:

Uzman Kategorisi	Sayı	Yüzde	Gazeteciler Hariç Sayı	Gazeteciler Hariç Yüzde
Devlet görevlisi	24	20	24	27
Eski devlet görevlisi	24	20	24	27
Muhafazakâr düşünce kuruluşundan	14	11,7	14	15,7
Akademisyen	12	10	12	15,7
Gazeteci	31	25,8	-	-
Danışman	3	2,5	3	3,4
Yabancı hükümet görevlisi	5	4,2	5	5,6
Diğer	7	5,8	7	7,8
Toplam	100	100	89	100

Tablo 1-4 Notlar:

i 14 Ocak 1985 ile 27 Ocak 1986 arasında Bulgar bağlantısı (3 kez), Kore yolcu uçağı KAL 007'nin vurulması (5 kez), terörizm, savunma ve silah denetimi (33 kez) konularında haber saatine çıkan bütün uzmanların sayısının bir derlemesidir.

1.4. Tepki Üretimi ve Zorlayıcılar: Dördüncü Süzgeç

"Tepki üretimi" medyada yapılan bir açıklama ya da programa karşı gösterilen olumsuz tepkileri kapsar. Mektup, telgraf, telefon, dilekçe, dava açma, Kongre huzurunda yapılan konuşmalar ve dağıtılan bildiriler ve başka şikâyet biçimleri ya da tehdit ve cezalandırıcı eylem gibi çeşitli biçimler kazanabilir. Merkezi ya da yerel olarak örgütlenebilir ya da tamamen bireylerin bağımsız eylemlerinden oluşabilir.

Eğer tepki üretimi büyük çapta ya da önemli kaynaklara sahip bireyler ya da gruplar tarafından gerçekleştiriliyorsa, medya açısından rahatsızlık verici ve bedeli yüksek olabilir. Ortaya atılan görüşlerin, kurum içinde ve dışında, bazen yasama meclisleri, hatta muhtemelen mahkemeler önünde savunulması kaçınılmaz olabilir. Reklam veren kuruluşlar patronaj ilişkilerinden çekilebilirler. Televizyon reklamcılığı kolayca örgütlü boykotlara maruz kalan tüketici ürünleridir. McCarthy yıllarında, reklam veren pek çok kuruluş ve radyo-televizyon istasyonu, Kızıl avına çıkanların ürünlerini boykot edecekleri tehditleriyle susturulmuş ve çalışanları kara listeye almaya mecbur edilmiştir. Reklam veren kuruluşlar bugün de tepki üretebilecek izleyici kitlelerini incitmekten kaçınma endişesi taşırlar ve uygun bir programcılık yapılması talepleri medya ortamının değişmez bir özelliğidir.[98] Eğer belli olguların, görüşlerin ya da programların tepki üretmesi bekleniyorsa, bu beklenti caydırıcı bir nitelik taşıyabilir.

Tepki üretimi –özellikle bedeli yüksek ve tehditkâr tepki üretme kabiliyeti– güçle ilgili bir meseledir. 1970'ler ve 1980'lerde, iş çevrelerinin medya eleştirilerine yönelik artan kızgınlığı ve şirketlerin saldırganlığıyla yakın bir koşutluk içinde, tepki üretimi ciddi bir şekilde yükseldi. Güçlülerden gelen tepki doğrudan ya da dolaylı olabilir. Doğrudan tepki üretimi, Beyaz Saray'dan Dan Rather ya da William Paley'e, FCC'den bir program yapımında kullanılan belgeleri talep eden televizyon istasyonlarına, cevap verme süresi isteyen ya da misilleme tehdidinde bulunan reklam kuruluşlarının yöneticilerinden ve sponsorluk yapan şirketlerden medya yetkililerine, gönderilen mektupları ve açılan telefonları içerecektir.[99] Güçlüler, kendi dayandıkları tabana (hisse senedi sahipleri, çalışanlar) medyayı şikâyet ederek, yine şikâyet işlevi gören kurumsal reklamlar üreterek ve medyaya saldırmak üzere tasarlanmış sağ-kanat izleme ya da düşünce kuruluşlarının operasyonlarını destekleyerek, medya üzerinde dolaylı olarak da etkili olabilirler. Güçlüler, aynı zamanda siyasal kampanyaları destekleyebilir ve medyadaki herhangi bir sapkınlığı önleyerek özel güçlerin çıkarlarına daha doğrudan hizmet edecek muhafazakâr siyasetçilerin iktidara gelmesine yardımcı olabilirler.

1970'ler ve 1980'lerdeki öteki politik yatırımlarının yanı sıra, şirketler cemaati Amerikan Hukuk Vakfı, Sermaye Hukuk Vakfı, Medya Enstitüsü, Medya ve Kamu İşleri Merkezi ve Medyada Doğruluk (AIM) gibi kurumların gelişmesini de desteklemiştir. Bunlar, özel olarak tepki üretme amacı doğrultusunda örgütlenmiş kurumlar olarak görülebilir. Geniş donanımlı başka ve daha eski bir tepki-üretme makinesi de Özgürlük Evi'dir. 1980'de kurulan Amerikan Hukuk Vakfı "medya kurbanlarına" yardım etmek için Doğruluk Doktrini doğrultusundaki şikâyetler ve iftira davaları üzerine uzmanlaştı. 1977'de kurulan Sermaye Hukuk Vakfı, Westmoreland'ın CBS aleyhine açtığı 120.000 dolarlık iftira davasında Scaife'nin* aracıydı.[100]

* Dolar milyarderi olan Scaife ailesi, muhafazakâr ve neo-liberal politikaların önde gelen sermaye grubudur. "Scaife Foundations" (Scaife Vakıfları) adıyla bilinen bir dizi kuruluşu denetlemektedir. –y.h.n.

1972'de kurulan ve zengin şirket patronları tarafından desteklenen Medya Enstitüsü, izleme projeleri, konferanslar ve medya araştırmalarını finanse eder. Daha ziyade ekonomik konular ve iş dünyasının medya tarafından nasıl resmedildiği üzerine yoğunlaşmıştır; bu bakımdan dış politikada medyanın gösterdiği başarısızlıklara daha az eğilmiştir, ama ilgi alanı oldukça geniştir. Desteklediği araştırmaların ve konferansların ana konusu, medyanın iş çevrelerini doğru bir şekilde resmedemeyişi ve iş dünyasının görüşüne yeterli ağırlığı vermemesidir.[101] Buna karşılık, kitle medyasının güya solcu bir tarafgirlik içinde olduğunu ortaya koyan John Corry'nin ifşaatı gibi girişimleri de destekler.[102] 1985'te kurumun mütevelli heyeti başkanı, Amerikan Tabipler Birliği'nin en üst düzey halkla ilişkiler yetkilisi olan Steven V. Seekins'di. Ulusal Danışma Konseyi'nin başkanı ise, Mobil Oil Corporation'dan Herbert Schmert'di.

Linda ve Robert Lichter tarafından yönetilen Medya ve Kamu İşleri Merkezi 1980'lerde "kâr amacı gütmeyen, tarafsız" bir araştırma enstitüsü olarak kuruldu. Objektif ve dürüst bir basın ihtiyacını fark eden Patrick Buchanan, Faith Whittlesey ve Ronald Reagan'ın sıcak övgüleriyle karşılaştı. Çıkardıkları *Media Monitor* adlı yayın organı ve araştırma çalışmaları, kitle medyasının liberal tarafgirliğini ve iş dünyası karşıtı eğilimlerini teşhir etmeyi amaçlayan daha önceki çabalarını sürdürmektedir.[103]

AIM 1969'da kuruldu ve 1970'lerde müthiş bir büyüme gerçekleştirdi. 1971'de 5.000 dolar olan yıllık geliri, 1980'lerin başında 1.5 milyon dolara yükseldi; sağlanan finansmanın önemli bir bölümü büyük şirketlerden ve şirketler sisteminin zengin varisleri ve vakıflarından gelmişti. 1980'lerin başında en az sekiz farklı petrol şirketi AIM'yi destekliyordu; bununla birlikte, finansörlerinin iş dünyasından geniş bir yelpazeyi temsil etmesi dikkat çekicidir.[104] AIM'in işlevi, iş dünyasının gündemini ve katı bir sağ-kanat dış politikayı takip etmesi için medyayı taciz etmek ve baskı uygulamaktır. Kızıl-korku saflarına daha bir şevkle geçmesi için medyaya baskı yapar ve dış politikada tercih edilen çizgiyi savunmakta güya yetersiz kaldığında ona saldırır. Sağ-kanat tarafgirlik standartlarını çiğnemesi halinde, medyayı sıkıntılı günlerin (ve maliyet artışlarının) geleceği yönünde şartlandırır.[105]

Özgürlük Evi'nin geçmişi 1940'lara kadar uzanır; AIM, Dünya Anti-Komünist Birliği, Uluslararası Direniş, ve Özgür Avrupa Radyosu ve CIA gibi ABD devlet organlarıyla sıkı ilişkiler içindedir; uzun bir süredir hükümetin ve uluslararası sağ kanadın fiili bir propaganda kolu olarak hizmet vermektedir. 1979'da Ian Smith tarafından düzenlenen Rodezya seçimlerine gözlemciler gönderdi ve bu seçimleri "dürüst" buldu; buna karşılık, Britanya denetimi altında yapılan ve Mugabe'nin kazandığı 1980 seçimlerini kuşkulu ilan etti. Özgürlük Evi'nin seçim gözlemcileri 1982'deki El Salvador seçimlerini de hayranlık verici buldular.[106] Medyanın, ABD'nin dış politika girişimlerine yeterince sempati göstermemesini ve ABD güdümündeki devletleri aşırı ölçüde sorgu-

lamasını eleştirmek için önemli harcamalar yaptı. Bu türden en kayda değer yayını, medya tarafından Tet Saldırısı'nın* olumsuz şekilde resmedilmesinin savaşın kaybedilmesine yardımcı olduğunu iddia eden Peter Braestrup'ın *Big Story* (Büyük Hikâye) adlı eseridir. Bu eser bilimsellik adına gülünç bir taklittir; ilginç olan dayandığı öncüldür: Medyanın yurtdışındaki ulusal bir girişimi desteklemesi yetmez; bunu büyük bir şevkle yapmalıdır; çünkü bu tür girişimler tanımları gereği yüce ve soyludur (bkz. Bölüm 5 ve Ek 3'de Özgürlük Evi'nin çalışmasıyla ilgili geniş değerlendirme). 1982'de Reagan yönetimi, El Salvador ordusu tarafından sivillerin sistematik bir şekilde öldürülmesinin medyada yer almasını sınırlandırma konusunda sıkıntılar yaşadığında, Özgürlük Evi devreye girerek El Salvador'la ilgili medya haberciliğini "dengesiz" olmakla itham etmişti.[107]

Tepki üretim mekanizmaları sürekli medyaya saldırdığı halde, medya onları hoş karşılar. Tepki üretim mekanizmalarına karşı saygılı bir dikkat örgütlenir; propagandacı rolleri ve şirketler dünyasının daha kapsamlı programıyla bağlantıları nadiren ele alınır ve analiz edilir. AIM başkanı Reed Irvine'in keskin eleştirileri sık sık yayımlanır; Michael Leeden gibi "liberal medya"ya düzenli olarak saldıran sağ-kanat tepki üreticilerinin yorum yazılarına köşelerinde yer verilir;[108] onlar hakkında sempatik değerlendirmeler yapılır ve uzman sıfatıyla talk şovlarda sürekli bir yere sahip olurlar. Bu, sağ kanadın kitle medyasındaki gayet kökleşmiş konumunu ve sponsorların gücünü yansıtır.[109]

Tepki üreticileri birbirlerinin gücüne güç katarlar ve siyasi otoritenin haber yönetimi faaliyetlerindeki komutasını pekiştirirler. Hükümet sürekli medyaya saldıran, onu tehdit eden ve "düzelten" ve resmi çizgiden muhtemel sapmaları önleyen büyük bir tepki üreticisidir. Haber yönetiminin bizatihi kendisi tepki üretmek için tasarlanmıştır. Reaganlı yıllarda Bay Reagan milyonları cezbetmek üzere televizyona çıkarılırdı ve izleyicilerin birçoğu "Büyük İletişimciyi" eleştirme cesareti gösterdiğinde medyaya kızardı.[110]

1.5. Bir Denetim Mekanizması Olarak Anti-Komünizm

Son süzgeç anti-komünizm ideolojisidir. En büyük kötülük olarak komünizm her zaman mülk sahiplerinin uykusunu kaçıran bir hayalet olmuştur; çünkü onların sınıfsal

* 1968-69'da, Vietnam Savaşı sırasında, Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne bağlı Halk Silahlı Kurtuluş Güçleri (Viet Kong) ile Vietnam Halk Ordusu'nun Vietnam Cumhuriyet Ordusu ve ABD ordusuna karşı gerçekleştirdiği bir dizi saldırı. Saldırı Çin takvimine göre Yeni Güneş Yılı'na (Vietnam dilinde "Tet Nguyen Dan") girildiği gün başlatıldığı için, "Tet Saldırısı" adını almıştır. Tet Saldırısı sırasında komünist askeri güçlerin kayıpları daha fazla olmasına rağmen, ABD psikolojik üstünlüğünü ve alan hâkimiyetini yitirmiş ve Vietnam Savaşı'nda ABD aleyhine bir dönüm noktası yaşanmıştır. –y.h.n.

konumlarının ve yüksek statülerinin temelini tehdit eder. Sovyet, Çin ve Küba devrimleri Batılı seçkinler açısından bir travma yarattı ve sürüp giden ihtilaflar ve komünist devletlerin oldukça iyi teşhir edilen suistimalleri, komünizme karşı muhalefetin Batı ideolojisi ve siyasetinin başlıca ilkesi haline getirilmesine katkıda bulundu. Bu ideoloji toplumu bir düşmana karşı seferber etmeye yardımcı olur ve söz konusu kavram bulanık olduğu için mülkiyet çıkarlarını tehdit etmeye yönelik politikaları savunan ya da Komünist devletlerle ve radikalizmle uzlaşmayı destekleyen herkese karşı kullanılabilir. Dolayısıyla solun ve işçi hareketlerinin bölünmesine yardımcı olur ve bir siyasi denetim mekanizması olarak hizmet eder. Eğer komünizmin başarısı hayal edilebilecek en kötü sonuçsa, yabancı ülkelerde faşizmin desteklenmesi daha hafif bir kötülük olarak haklı gösterilir. Komünistlere karşı çok yumuşak davranan ve "onlara avantaj kazandıran" sosyal demokratları hedef alan muhalefet de benzer gerekçelerle haklı gösterilir.

Çoğunlukla komünizm yanlısı olmakla ya da yeterince anti-komünist olmamakla suçlanan ülke içindeki liberaller, anti-komünizmin egemen din olduğu kültürel bir ortamda sürekli olarak savunma konumunda tutulurlar. Görevde oldukları süre boyunca kendi eyaletlerinde komünizmin ya da komünizm olarak damgalanabilecek herhangi bir şeyin başarılı olmasına izin verirlerse, bunun siyasi maliyetleri ağır olur. Liberallerin çoğu şöyle ya da böyle bu dini tamamen içselleştirmişlerdir; fakat anti-komünist özelliklerini sergilemeleri için büyük baskı altındadırlar. Bu, onların gericilere çok benzer bir şekilde davranmalarına yol açar. Zaman zaman liberallerin sosyal demokratlara sağladıkları destek, sosyal demokratlar kendi eyaletlerindeki radikallere ya da genellikle marjinal kesimler arasında örgütlenen popüler gruplara karşı yeterince sert davranmadıklarında, bir sonuca ulaşmadan başarısızlığa uğrar. Dominik Cumhuriyeti'nde iktidarda bulunduğu kısa süre içinde Juan Bosch ordu ve devlet içindeki yolsuzluğun üzerine gitti, bir toprak reformu programı ve halka dönük yaygın bir eğitim programı uygulamaya başladı ve önemli ölçüde şeffaf bir hükümet yönetimi ve etkili bir sivil özgürlükler sistemi geliştirdi. Bu politikalar içerideki güçlü çıkar çevrelerini tehdit etti ve ABD onun bağımsız tutumuna ve sivil özgürlükleri komünistleri ve radikalleri kapsayacak şekilde genişletmesine kızdı. Demokrasi ve çoğulculuk çok ileriye taşınıyordu. Kennedy, Bosch'un yönetiminden dolayı "olağanüstü bir hayal kırıklığı yaşamıştı" ve Dışişleri Bakanlığı "otuz yıl sonra ilk defa demokratik bir şekilde Dominik Cumhuriyeti'nin başkanı seçilen Bosch ile ilişkileri germeye başladı." Dokuz ay görevde kaldıktan sonra Bosch'un askeriye tarafından devrilmesi, en azından ABD'nin örtük desteği ile gerçekleşti.[111] Aradan iki yıl geçtikten sonra, Bosch'un yeniden iktidara gelmesini önlemek için, Johnson yönetimi Dominik Cumhuriyeti'ni açıkça işgal etti.

Kennedy liberalleri, 1964'te Brezilya'daki askeri darbe ve seçimle işbaşına gelmiş bir

hükümetin devrilmesi karşısında büyük şevk duydular.[112] Kennedy ve Johnson döneminde, neo-faşist ulusal güvenlik devletlerinin sayısında ciddi bir artış meydana geldi. 1947-54 döneminde ABD Guatemala'nın altını üstüne getirirken ve 1981-87 döneminde Nikaragua'ya askeri saldırılar düzenlenirken, komünist bağlantı suçlamaları ve komünist tehdidi pek çok liberali karşı-devrimci müdahaleyi desteklemeye itti; geriye kalanlar ise ulusal dine ihanet etmekle suçlanacakları korkusuyla felç geçirip sessizliğe gömüldüler.

Anti-komünist coşku uyandığında, "komünist" suistimallerin varlığına işaret eden ciddi kanıtların gösterilmesi taleplerinin askıya alındığını ve kanıt kaynağı olarak bol miktarda şarlatanın ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Sığınmacılar, muhbirler ve her türden oportünistler "uzman" kılığında sahneye çıkarlar; büsbütün yalancı oldukları değil, ama en azından güvenilmez oldukları ortaya çıktığında ise bir şey değişmez; sahnede kalmayı sürdürürler.[113] Pascal Delwit ve Jean-Michel Dewaele Fransa'da da anti-komünist ideologların "her şeyi yapabileceklerini ve söyleyebildiklerini" belirtirler.[114] İki eski ateşli Stalinci olan ve şu anda Fransa'da geniş ve önyargılı bir kitleye hitap eden Annie Kriegel ve Pierre Daix'nin yeni statüsünü analiz eden[115] Delwit ve Dewaele şunları belirtir:

> Onların yazılarını analiz edecek olursak, aşkta hayal kırıklığına uğramış insanların bütün klasik tepkilerini bulabiliriz. Fakat daima onlara damgasını vurmuş olsa bile, hiç kimse onları geçmişinden dolayı eleştirmeyi aklından geçirmez. Pekâlâ inançlarını değiştirmiş olabilirlerdi, ama gerçekte hiç değiştirmediler ... çarpıcı bir açıklığa sahip olsa bile, kimse değişmeyen şeylerin farkına varmaz. Bulunabilecek en hoşgörülü ve en tembel eleştirmenlerin desteği sayesinde, çok satan eserleri halkın aptal yerine konulabileceğini kanıtlar. Hem dünün övgülerine hem de bugünün saldırganlığına damgasını vuran küstahlığı hiç kimse kınamaz, hatta bunun farkına bile varmaz. Hiç kanıt olmamasına ve analizin yerini küfrün almasına hiç kimse aldırış etmez. Bu kişilerin tam bir Maniciliğin* alışılmış bir biçimine bürünen ters yüz edilmiş süper-Stalinciliği, sırf komünizmi hedef aldığı için aklanır. Gerçekte yaşadıkları histeri değişmemiştir, ama şimdi büründüğü kılık memnuniyetle karşılanmaktadır.[116]

Anti-komünist denetim mekanizması sistem aracılığıyla kitle medyası üzerinde derin bir etkide bulunma imkânı bulur. Normal zamanlarda ve Kızıl korku dönemlerinde, meseleler komünist ve anti-komünist güçlerin kutuplaştığı bir dünyanın belirlediği bir çerçeve içinde ele alınma eğilimine girer; kazançlar ve kayıplar çarpışan tarafların hanesine yazılır; "bizim tarafın" şakşakçılığını yapmak tamamen meşru bir haber pratiği olarak düşünülür. Bir Joe McCarthy'yi, Arkady Shevchenko'yu, Claire Sterling'i, Robert Leiken'ı ya da bir Annie Kriegel'i ve Pierre Daix'i tanımlayan, yaratan ve hal-

* Manicilik dinine atfen, keskin bir iyi kötü ikiciliği ve karşıtlığının savunulması. Bu örnekte, komünizm dünün mutlak iyisi iken, bugünün mutlak kötüsü haline gelmiştir. –y.h.n.

kın ilgi odağı haline getiren kitle medyasıdır. Anti-komünizm ideolojisi ve dini, güçlü bir süzgeçtir.

1.6. Kutuplaştırma ve Propaganda Kampanyaları

Beş süzgeç, kapılardan geçen haber yelpazesini daraltır; neyin haber kampanyası olarak destekleneceği ve "büyük haber" niteliği taşıdığı ise, çok daha ciddi bir sınırlamanın konusudur. Tanımı gereği, birincil düzen kaynaklarından gelen haberler, süzgeçten geçebilmek için gerekli olan başlıca koşulu karşılar ve kitle medyası bunları peşinen benimser. Gerek yurtiçi gerekse yurtdışından muhalif ve güçsüzlerden, örgütlü olmayan kişi ve gruplardan gelen ya da bunları konu alan mesajlar, haber kaynağı olarak kullanılmalarının maliyetli olması ve güvenilir bulunmamaları nedeniyle daha en baştan dezavantajlı durumdadır. Genelde bu haberler kapı bekçileri ile süzgeçten geçirme sürecini etkileyen öteki güçlü tarafların ideoloji ve çıkarlarıyla uyuşmazlar.[117]

Bu nedenle, örneğin Türkiye'de siyasi mahkûmlara yapılan işkence ve sendikalara düzenlenen saldırıların medyada haber olması için çaba gösterenler yalnızca pek az siyasi gücü bulunan insan hakları aktivistleri ve grupları olacaktır. ABD Hükümeti, 1980'de iktidara geldiğinden bu yana Türkiye'deki sıkıyönetim hükümetini destekledi. ABD iş çevreleri ateşli bir anti-komünizm propagandası yapan, yabancı yatırımı destekleyen, sendikaları baskı altında tutan ve ABD dış politikasını sadakatle destekleyen rejimlere karşı sıcak davrandı; bunlar çoğunlukla birbiriyle yakından bağlantılı meziyetlerdir. Türkiye'nin kendi yurttaşlarına şiddet kullanmasını işlemeyi tercih eden medya, enformasyon kaynakları bulmak ve haberlerin doğruluğunu denetlemek için fazladan masraflara girmek zorunda kalacaktır; hükümetten, iş dünyasının ve örgütlü sağ-kanat tepki üretim mekanizmalarının hiddetini üzerine çekecektir; böylesine Don Kişotvari bir maceraya ve kampanyaya giriştiği için (reklam veren kuruluşlar dahil) şirketler cemaatinin gözünden düşecektir. Hâkim Amerikan çıkarlarının bakış açısından *değersiz* görülen kurbanlar meselesine eğilirken yalnız kalacaktır.[118]

Belirgin bir çelişki içinde, Polonya'daki siyasi mahkûmların ve işçi sendikalarının haklarının çiğnenmesinin protesto edilmesi, 1981'de Reagan yönetimi ve iş dünyası seçkinleri tarafından soylu ve yüce bir amaç olarak görüldü ve hiç de tesadüfi olmayan bir şekilde, siyasi puan kazanmak için bir fırsat olarak değerlendirildi. Bir çok medya lideri ve yazıları çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan köşe yazarı da aynı düşünce içindeydi. Böylece, Polonya'daki insan hakları ihlalleri ile ilgili haber ve görüşler Washington'daki resmi kaynaklardan sağlanabildi ve haber kaynağı olarak Polonyalı muhaliflere dayanmak, ABD Hükümeti ya da tepki üretim mekanizmaları tarafından eleştirilmedi. Bu kurbanlar, süzgeçlerin yöneticileri tarafından genellikle *değer-*

li kabul ediliyorlardı. Kitle medyası Andrei Sakharov'un *niçin* değerli olduğunu, ama Uruguaylı José Luis Massera'nın niçin *değersiz* olduğunu asla açıklamaz –ilgi gösterip gösterilmemesi ve karşıt kutuplara ayırma, süzgeçlerin çalışmasının neticesinde "doğal bir şekilde" meydana gelir; fakat sanki bir siyasi komiser medyaya şu talimatı vermiştir: "Düşman güçlerin kurbanları üzerinde yoğunlaşın ve dostların kurbanlarını umursamayın."[119]

Değerli kurbanların uğradığı kötü muameleye ilişkin hikâyeler yalnızca süzgeçlerden başarılı bir biçimde geçmekle kalmaz; aynı zamanda, sürdürülen propaganda kampanyalarının temeli haline gelir. Eğer hükümet ya da şirketler cemaati ve medya bir hikâyenin dramatik olmasının yanı sıra yararlı olduğunu da düşünürse, yoğun bir şekilde bu hikâyenin üzerinde durur ve halkı aydınlatmak için onu kullanır. Örneğin bu tutum, 1983'ün Eylül ayı başında Kore havayolları uçağı KAL 007'nin Sovyetler tarafından vurulması olayı için geçerlidir. Bu olay, resmi bir düşman hakkında kapsamlı bir kötüleme kampanyasının başlatılmasına imkân verdi ve Reagan yönetiminin silahlanma planlarını büyük ölçüde geliştirmesine yol açtı. Bernard Gwertzman'ın 31 Ağustos 1984 tarihli *New York Times*'ta memnuniyetle belirttiği gibi, ABD yetkilileri "Sovyetler'in krizi ele alış biçimine dönük dünya çapındaki eleştirinin, Birleşik Devletler'in Moskova ile ilişkilerinde elini güçlendirdiğini ileri sürmektedir." Bunun aksine, Şubat 1973'te Libyalı bir sivil yolcu uçağının İsrail tarafından vurulması Batı'da ciddi bir gürültünün kopmasına, "soğukkanlı bir cinayet"[120] olarak suçlanmasına ve herhangi bir boykota yol açmadı. Değerlendirmedeki bu farklılık, *New York Times* tarafından net bir şekilde fayda temelinde açıklandı: "Geçen hafta Sina Yarımadası'nda bir Libya yolcu uçağının düşürülmesinden kimin sorumlu tutulacağı üzerine sert bir tartışma faydalı bir amaca hizmet etmez."[121] Fakat Sovyet eylemi üzerine yoğunlaşmanın hizmet edeceği çok "faydalı bir amaç" vardı ve bu olayın ardından muazzam çapta bir propaganda kampanyası başlatıldı.[122]

Genel olarak propaganda kampanyaları seçkinlerin menfaatlerine uygun şekilde yürütülmüştür. 1919-20 yıllarındaki Kızıl korkusu, I. Dünya Savaşı sonrasında çelik sanayisi ve öteki sanayi kollarında ortaya çıkan sendikal örgütlenme dürtüsünün engellenmesine gayet iyi hizmet etti. Truman-McCarthy'nin yürüttüğü Kızıl korkusu kampanyası, Soğuk Savaş'ın ve sürekli bir savaş ekonomisinin başlamasına yardımcı oldu; ayrıca New Deal* yıllarının ilerici koalisyonunu zayıflatmaya hizmet etti. Sovyet muhaliflerinin içinde bulundukları kötü durum, Kamboçya'da muhaliflerin katledilmesi

* 1929 ekonomik bunalımının ardından, ABD'de Başkan Franklin D. Roosevelt'in öncülüğünde uygulanan toplumsal program. Ekonominin rasyonel ve istikrarlı özellikler kazanması için devlet müdahalesinin gerekli olduğu düşüncesine dayanır. Toplumun değişik kesimlerinin (işçiler, çiftçiler ve diğerleri) durumunun iyileştirilmesi ve şirketlerin gücü karşısında ezilmemeleri için önlemler alınır. Daha sonraları, New Deal liberalizmi yoksulluk ve ırkçılık karşıtı programlar için esin kaynağı olacaktır. –y.h.n.

ve Bulgar Bağlantısı gibi konular üzerinde sürekli yoğunlaşılması, Vietnam sendromunun zayıflamasına yardım etti, büyük miktarlarda silah üretiminin ve daha saldırgan bir dış politikanın haklı gösterilmesine katkıda bulundu ve ilginin Reagan'ın yurtiçi ekonomi programının kalbi olan gelirlerin üst katmanlara doğru yeniden dağıtılması olgusundan başka yönlere kaydırılmasını sağladı.[123] El Salvador'daki savaşın vahşetini gözlerden uzak tutmak ve ABD'nin Orta Amerika'daki karşı-devrime tırmanan yatırımını haklı çıkarmak için, yakın zaman önce Nikaragua'ya karşı gerçekleştirilen propaganda-dezenformasyon saldırılarına ihtiyaç vardı.

Buna karşın, ne kadar kitlesel olsa, süreklilik arz etse ve çarpıcı boyutlara ulaşsa da, mağduriyetlerin seçkinlerin çıkarlarına faydalı olma testinden geçmeyi başaramadığı durumlarda, propaganda kampanyaları *düzenlenmeyecektir*. Dolayısıyla, komünistlerin elinde olduğu ve onların kurbanlarına ilgi gösterilerek yararlı dersler çıkarılabildiği için Pol Pot dönemi (ve sonrası) Kamboçya üzerinde yoğunlaşmak fazlasıyla işe yarıyordu. Fakat komünistlerin iktidarı ele geçirmesinden *önce* ABD bombardımanlarında ölen sayısız kurban Amerikan seçkin basını tarafından titizlikle göz ardı edilmişti. Pol Pot'un Vietnamlılar tarafından sürgün edilmesinden sonra ABD, desteğini "Hitler'den daha kötü" olan bu alçağa doğru kaydırdı ve bir kez daha ulusal siyasi gündemle uyum içinde hareket eden basında bu olaydan hiç söz edilmedi.[124] 1965-66'da Endonezya'nın yaptığı katliamlar ya da 1975'ten itibaren Endonezya'nın Doğu Timor işgalinin yarattığı kurbanlar, medya kampanyalarının konusu haline gelemedi; çünkü Endonezya bir ABD müttefikidir, Batı yatırımlarına kapıyı açık tutan uydu bir devlettir ve katliamların gerçekleştirilmesinde ABD'nin büyük sorumluluğu vardır. Aynı durum Şili ve Guatemala'daki devlet terörünün kurbanları için de geçerlidir. Bunlar, devlet terörü sistemi dahil, tüm temel kurumsal yapıları bizzat ABD tarafından ya da önemli ölçüde ABD desteğiyle oluşturulan ve sürdürülen uydu devletlerdir ve öyle olmaya da devam ediyorlar. Bu kurbanlar lehine yürütülecek propaganda kampanyaları, hükümet-iş dünyası-askeriyenin çıkarları ile çelişecek ve bizim modelimizde süzgeç sisteminden geçemeyecektir.[125]

Propaganda kampanyaları ya hükümet ya da en büyük medya firmalarından bir ya da birkaçı tarafından örgütlenir. Nikaragua Hükümeti'ni karalamak, demokrasiyi meşrulaştıran bir uygulama olarak El Salvador seçimlerini desteklemek ve silah imalatı artışına kamuoyu desteği sağlayan bir araç olarak Sovyetler'in Kore yolcu uçağı KAL007'nin vurmasını kullanmak için yürütülen kampanyalar, hükümet tarafından kurgulandı ve başlatıldı. Pol Pot'un suçlarını ve papaya suikast düzenlemek üzere tasarlanan sözde KGB planını kamuoyuna duyurmayı amaçlayan kampanyalar *Reader's Digest* tarafından başlatıldı; kampanyaların sürdürülmesi için NBC TV, *New York Times* ve diğer önemli medya kuruluşlarından güçlü bir destek geldi.[126] Bazı propagan-

da kampanyaları hükümet ve medya tarafından ortaklaşa başlatılır ve kitle medyası kuruluşlarının işbirliği yapmasını gerektirir. Kitle medyasının yürüttüğü propaganda kampanyalarına hâkim olan politikanın tek yönlü olmasının sırrı, yukarıda tartışılan çok süzgeçli sistemde yatar: Kitle medyası büyük çıkar gruplarına zarar verecek hikâyelerin (eğer ortaya çıkarma imkânı olmuşsa) çabucak gündemden düşmesini sağlayacaktır.[127]

Faydalı hikâyeler için süreç, hükümetin haberleri sızdırması, bir dizi basın toplantısı yapması ya da resmi raporlar vs. yayımlamasıyla başlayacak ya da bir veya daha fazla medya organının Barren ve Paul'ün Kamboçya ile ilgili "Murder of a Gentle Land" (Narin Bir Ülkenin Katli) ya da Claire Sterling'in "The Plot to Kill the Pope" (Papa'yı Öldürme Planı) gibi makaleleri yayımlamasıyla düğmeye basılacaktır. (Her iki makale de *Reader's Digest*'ta yayımlandı). Eğer diğer önemli medya kuruluşları da hikâyeyi beğenirse, onlar da kendi çeşitlemeleriyle kampanyayı sürdürecek ve böylece herkesin aşina olmaya başlamasıyla konu hızla haber değeri kazanacaktır. Eğer makaleler güven verici ve inandırıcı bir üslupla yazılmışlarsa, kitle medyasında eleştiri ya da alternatif yorumlarla karşı karşıya kalmıyorlarsa ve otoritelerden destek alabiliyorlarsa, propaganda konuları gerçek kanıtlara dayanmasa bile hemen doğru olarak kabul edilir. Böylece muhalif görüşler daha kapsamlı bir şekilde dışarıda bırakılacaktır; çünkü bu görüşler halihazırda tesis edilmiş popüler inançla çelişki içinde olacaklardır. Bu ise, daha da şişirilmiş iddialar için daha büyük fırsatlar sağlayacaktır; çünkü bu iddialar ciddi tepkilere yol açma korkusu olmaksızın ortaya atılabilecektir. Resmi görüşlerle çelişen benzer çılgınlıkta iddialar ise güçlü bir tepki uyandıracak, dolayısıyla iddiaların şişirilmesi süreci hükümet ve piyasa tarafından denetim altında tutulacaktır. Sistemi destekleyici iddialar için böylesi korunma yolları yoktur; bu tür iddialar ortaya atıldığında, üretilen tepki düşmanın kötülüğüne karşı medyayı daha fazla yaygara koparmaya zorlayacaktır. Medya organları yalnızca eleştirel yargıyı ve araştırma hevesini askıya almakla kalmayacak, aynı zamanda yeni tesis edilmiş hakikati destekleyen kanıtlar bulmak konusunda birbiriyle yarışacaktır. Artık kurumsallaşmış hale gelen konu ile çelişen konu ve olgular –ne kadar özenli ve iyi belgelenmiş çözümlemeler olurlarsa olsunlar– örtbas edilecek ya da göz ardı edilecektir. Eğer konu kendi uydurma kanıtlarının yükü altında çökerse, o zaman medya sessizce pılı pırtısını toplayıp başka bir konuya doğru yol alacaktır.[128]

Bir propaganda modeli kullanırken, yalnızca kullanışlı olma temelinde değer tanımlarının nasıl yapılacağını ve aynı kriter temelinde haberlerin karşıt kutuplara nasıl ayrılacağını öngörmekle kalmıyoruz; aynı zamanda, değerli ve değersiz kurbanlarla (ya da düşman ve dost devletlerle) ilgili haberlerin *nitelik* bakımından farklılaşacağını öngörüyoruz. Yani, ABD'nin ve dost devletlerin suistimalleri söz konusu olduğunda,

ağırlıklı olarak –ve eleştirel olmayan bir biçimde– ABD'nin ve uydu devletlerin resmi kaynaklarının kullanılacağını; fakat düşmanlar söz konusu olduğunda, mültecilerin ve öteki muhalif kaynakların kullanılacağını öngörüyoruz.[129] Kendimizle ve dostlarımızla ilgili değerlendirmelerde, devletimizin ve liderlerimizin barış ve demokrasiyi hedefledikleri, terörizme karşı çıktıkları, gerçeği söyledikleri vs. bazı öncüllerin hiç sorgulanmadan kabul edileceğini öngörüyoruz. (Bu öncüllerin düşman devletlere uygulanması imkânsızdır.) Farklı değerlendirme kriterlerinin uygulanacağını ve böylelikle düşman devletlerde alçakça olan bir şeyin, kendimiz ve dostlarımızla ilgili durumlarda münferit bir olay olarak sunulacağını tahmin ediyoruz.[130] Bir durumu ele alırken gündemde olan hususlar, başka bir durumu tartışırken gündem dışı kalacaktır.[131] Düşmanın alçaklığını ve düşman devletlerde meydana gelen suistimallerde üst düzey yetkililerin sorumluluğunu ortaya çıkarmaya çalışırken büyük bir araştırma heyecanı duyulacağını; fakat kendimiz ve dost devletlerle ilgili olarak bu tür konular gündeme geldiğinde, araştırma heyecanının neredeyse tamamen yok olacağını tahmin ediyoruz.

Haberlerin nitelik bakımından nasıl işlendiği, verilen yere, başlık seçimine, kelime kullanımına ve ilgi ya da öfke uyandırmak için kullanılan öteki biçimlere bakılarak da doğrudan ve kabaca gösterilebilir. Yorum köşelerinde açıklanmasına izin verilen görüşler yelpazesi üzerinde katı kısıtlamalar olacağını öngörüyoruz. Bizim varsayımımız, değerli kurbanların önem atfedilerek ve çarpıcı bir şekilde sunulacağı, onların hikâyelerine insani bir boyut kazandırılacağı ve hikâye kurgulanırken mağduriyetlerinin okuyucunun ilgi ve sempatisini uyandıracak ayrıntılara yer verileceği ve bir bağlama yerleştirileceğidir. Değersiz kurbanlar sözkonusu olduğunda ise, aksine onların haberleri yüzeysel bir şekilde, asgari bir insanileştirmeyle verilecek ve heyecan ya da kızgınlık uyandırmamaları için belli bir bağlamdan yoksun bırakılacaklardır.

Bu arada, kurulu düzen yanlısı haber kaynaklarının, tepki üretme mekanizmalarının ve anti-komünist ideolojinin gücü sayesinde, değerli kurbanların fena halde ihmal edildiği, değersiz kurbanların ise aşırı ölçüde ve eleştirel olmayan bir cömertlikle ele alındığı yönünde gürültü kopartılması şaşırtıcı olmayacaktır.[132] Yine, medyanın hükümete karşı liberal ve yıkıcı olmasa bile yıpratıcı düşmanlığının, karşı-devrimci müdahale için atıldığımız en son ulusal maceraya destek ararken karşılaştığımız güçlüklerin başlıca nedeni olduğu iddia edilecektir.

Özetle, medyanın haberleri işleyişine yönelik bir propaganda yaklaşımı, ülkedeki önemli iktidar odaklarının çıkarlarına hizmet etme ilkesi uyarınca, haberlerin sistematik ve siyasi bir kutuplaştırmanın konusu haline geleceğini öngörür. Bunun, kutuplaşmaya dayalı hikâye seçimlerine, haberlerin kapsam ve niteliklerine bakılarak gözlenebilmesi gerekir. Bundan sonraki bölümlerde, kitle medyasında haberlerin kutuplara ayrılmasının yoğun ve sistematik olduğunu göreceğiz: Kamuoyuna duyurma ya da

örtbas etme konusunda yapılan seçimler, sistem açısından hangi seçimin avantajlı olduğuna bakılarak anlaşılabilir; ayrıca uygun ya da uygunsuz malzemeleri ele alma biçimleri (ayrılan yer, üslup, bağlam, kapsam zenginliği) siyasal amaçlara hizmet etme şekline göre değişecektir.

2

DEĞERLİ VE DEĞERSİZ KURBANLAR

Propaganda modeli, düşman devletlerde kötü muameleye maruz kalan insanları tutarlı bir şekilde *değerli* kurbanlar olarak resmedecektir; fakat kendi hükümeti ya da uydu devletler tarafından, aynı derecede ya da daha aşırı bir şekilde mağdur edilen insanları *değersiz* sayacaktır. Neyin değerli sayılıp sayılmadığı, gösterilen dikkat ve öfkenin büyüklüğünden ve karakterinden anlaşılabilir. Bu bölümde, ABD kitle medyasının kurbanların değerli olup olmadığına ilişkin pratik tanımlarının son derece politik olduğunu ve propaganda modelinin beklentilerine tamamen uyduğunu göstereceğiz. Bu farklı muamele kapsamlı bir şekilde uygulanırken medya, entelektüeller ve kamuoyu gerçeklerden tamamen habersiz kalmayı ve ahlaki ölçülere uyduğunu düşünerek kendini haklı çıkaran bir tavrı sürdürebilir. Bu, son derece etkili bir propaganda sisteminin varlığına işaret eder.

2.1. Jerzy Popieluszko'ya Karşı Latin Amerika'da Yüz Din Görevlisi Kurban

Kitle medyasının, Polonyalı rahip Jerzy Popieluszko'nun Ekim 1984'te Polonya polisi tarafından öldürülmesine yaklaşımı ile ABD'nin etki alanındaki ülkelerde öldürülen rahipleri nasıl haberleştirdiği arasında yararlı bir karşılaştırma yapılabilir. Modelimize göre, düşman bir devlette öldürülen Popieluszko değerli bir kurban olacak; buna karşılık Latin Amerika'daki uydu devletlerimizde öldürülen rahipler değersiz sayılacaklardır. İlk durumun kitle medyasında bir propaganda patlamasına yol açması beklenebilir; ikincisi ise sürekli bir haber konusu olarak ele alınıp işlenmeyecektir.

2.1.1. Haberlerin Niceliksel Özellikleri

Tablo 2-1'in 1. sırası, Popieluszko'nun öldürülmesi ve katillerin yargılanmasına ilişkin *New York Times*, *Time*, *Newsweek* ve CBS News'te yayımlanan haberleri gösteriyor. 2'den 5'e kadar olan sıralarda, aynı medya organlarının Latin Amerika'da ABD'nin uydu devletlerinin ajanları tarafından öldürülen din görevlileriyle ilgili haberler sayısal olarak özetleniyor.[1] 2. sıra, Penny Lernoux'nın *Cry of the People* (Halkın Çığlığı) adlı kitabında 72 kişilik bir listede adlarını saydığı Latin Amerika'daki din görevlisi "şehitlere" ilişkin haberleri gösteriyor; 3. sıra, Ocak 1980 ile Şubat 1985 arasında

Guatemala'da öldürülen 23 rahip, misyoner ve öteki din görevlileri hakkındaki haberleri gösteriyor. 4. sıra, Mart 1980'de bir suikastçı tarafından öldürülen El Salvadorlu Başpiskopos Oscar Romero hakkındaki haberleri özetliyor. 5. sıra, Aralık 1980'de El Salvador'da öldürülen dört ABD yurttaşı kadın din görevlisi ile ilgili medyada çıkan haberlerin düzeyini gösteriyor.

Popieluszko cinayeti hakkında çıkan haberler, tüm değersiz kurbanlar hakkındaki toplam haber miktarını gölgede bırakır; ayrıca haber yönetimi ve propagandaya ilişkin önemli bir dönemin de göstergesidir. Hür dünyadaki kurbanlar hakkında verilen haberlerde buna benzer bir durumla kesinlikle karşılaşamazsınız.[2] *New York Times*'ın Popieluszko olayına ön sayfasında on farklı vesileyle yer verdiği görülebilir. Haberlerin yoğunluğu, okurların Popieluszko'nun kim olduğunu, cinayete kurban gittiğini ve bu iğrenç vahşetin komünist bir devlette meydana geldiğini öğrenmelerini garanti altına almıştır. Buna karşılık, 1983'te öldürülen Guatemala'daki Fransisken tarikatının başrahibi Peder Augusto Ramírez Monasterio ya da Polonya'da Popieluszko'nun öldürüldüğü ay içinde kaybolan Guatemalalı Peder Miguel Angel Montufar ya da Latin Amerika'nın çeşitli bölgelerinde meydana gelen cinayetlere kurban giden düzinelerce din görevlisinin adından söz edilmeyecektir. Oysa cinayetlerin meydana geldiği ülkelerin yerel basınında, zaman zaman bu din görevlileri hakkında geniş haberler yayımlanmıştır.

Gerçekte, Başpiskopos Romero ve dört Amerikalı kadın din görevlisi dahil, Latin Amerika'daki çok önemli cinayet kurbanlarının *hiçbiri*, hiçbir medya organında Popieluszko'ya gösterilen ilgiyle uzaktan da olsa karşılaştırılabilecek bir ilgi görmedi. Değerli ve değersiz kurbanlara gösterilen yaklaşımın *nitelik* bakımından da büyük bir farklılık gösterdiğini aşağıda göstereceğiz. Değerli kurbanla ilgili haberler şiddet dolu ayrıntılar, öfke ve adalet talebi içeren açıklamalardan yapılan alıntılarla bol bol süslenir. Buna karşılık, değersiz kurbanlarla ilgili haberlerin alçak perdeden verildiği, duyguların harekete geçmesini önlemek üzere tasarlandığı, şiddetin her yeri sardığı ve trajedinin insan hayatına içkin olduğu hakkındaki hayıflanmalara ve felsefi genellemelere yer verdiği görülmektedir. Zaten bu niteliksel farklılık, habere nerede yer verildiğine bağlı olarak ve kullanılan editoryal bakış açısında hemen kendini gösterecektir: Polonyalıları lanetleyen üç başyazı gibi, Popieluszko hakkında ön sayfada on tane başyazının yer alması da konuya verilen önemin bir göstergesidir; oysa değersiz kurbanların katillerini suçlayan tek bir başyazıya bile yer verilmemiştir.

Tablo 2-1'in 1. ve 6. sıralarını karşılaştırarak, her medya kategorisinde değerli kurban Popieluszko ile ilgili haberlerin, yüz kişilik değersiz kurban grubu hakkında yayımlanan haberlerin toplamından daha fazla olduğunu görebiliriz. En önemlileri bizim yüz kişilik listemizde yer aldığına göre, Popieluszko hakkındaki haber sayısının, II. Dün-

ya Savaşı'ndan bu yana Latin Amerika'da öldürülen yüzlerce din görevlisi kurban hakkındaki haber sayısını geçmiş olabileceğinden kuşkulanıyoruz. ABD medyasının verdiği ağırlığı ölçü alarak tablodan dünyadaki kurbanların *göreli* değerini de hesaplayabiliriz. Kurban Popieluszko'ya verilen değer, ABD'nin uydu devletlerindeki bir kurbanın değerinden 137 ila 179 kat daha fazladır;[3] ya da konuya tersinden bakarsak, Latin Amerika'da öldürülen bir rahip, Polonya'da öldürülen bir rahibe göre yüzde birden daha az değerlidir.

Bazen şöyle iddialar öne sürülüyor: Değersiz kurbanlar ABD medyasında daha az ele alınıyor; çünkü bizden o kadar uzak bir mesafede öldürülüyorlar ve bizden öylesine farklılar ki, kolaylıkla es geçilebiliyorlar.[4] Oysa Polonya, Orta Amerika'dan daha uzaktır ve Birleşik Devletler'le kültürel ve ticari ilişkileri genel olarak Latin Amerika ülkelerininki kadar yoğun değildir. Guatemala'da katledilen 23 din görevlisi kurbandan üç tanesi (3. sıra) Amerikan yurttaşı oldukları halde, bu durum medyada büyük gürültü koparılmasına yol açmamıştır. El Salvador Ulusal Muhafızları tarafından tecavüz edilerek öldürülen kilise görevlisi dört Amerikalı kadın bile Popieluszko'ya gösterilene benzer bir ilgi uyandırmayı başaramamıştır. *New York Times*'ın onlara verdiği göreli değer, Polonyalı rahibe verilenin onda birinden daha azdı; onlarla ilgili haberlerin, Popieluszko haberlerine göre çok daha az öfke ve kin uyandıracak şekilde verildiğini göstereceğiz.[5]

Popieluszko ile ilgili haberler, katillerin çabucak yakalanması ve Amerikalı muhabirlerin serbestçe haber geçebildiği bir mahkemede yargılanması sayesinde, bir ölçüde şişirilmişti. Öte yandan, Latin Amerikalı kurbanları hedef alan cinayetlerin neredeyse tamamı resmi ya da paramiliter güçler tarafından işlenmişti ve yasalar çerçevesinde hiçbir zaman araştırılıp kovuşturulmadılar; hatta aşağıda, Romero ve dört kadın kilise görevlisi örneklerinde açıkladığımız gibi, kimi zaman resmi olarak aktif bir şekilde örtbas edildiler. Yalnızca El Salvador'da öldürülen dört Amerikalı kadın örneğinde bir çeşit soruşturma ve yasal süreci zorlamak için yeterince baskı oluştu. İleride göreceğimiz gibi, kitle medyası (Popieluszko duruşmasına gösterdiği yoğun ilginin aksine) bu yasal sürece yüzeysel olarak değindi. "Toy demokrasiler" olarak adlandırılan ABD'nin etki alanındaki bir dizi ülkede devletin işlediği cinayetler her gün sürüp gittiği, bu cinayetler hakkında hiçbir soruşturma yapılmadığı ve katiller yargılanmadığı halde, basın, "totaliter" Polonya'da görece ciddi bir yargılama yapılmasının önemi üzerine herhangi bir yorumda bulunmadı ya da araştırma yapmadı.

2.1.2. Popieluszko Olayının Haberleştirilmesi

Jerzy Popieluszko aktivist bir rahip ve Polonya'daki Dayanışma hareketinin güçlü bir savunucusuydu. Onu ortadan kaldırma ya da sindirme çabası içindeki Polonya giz-

Tablo 2-1 Değerli ve Değersiz Kurbanlarla İlgili Medya Haberleri:[i] Katledilen Polonyalı Bir Rahibe Karşılık Latin Amerika'da Öldürülen Yüz Din Görevlisi

	NEW YORK TIMES								*TIME* ve *NEWSWEEK*				*CBS NEWS*			
	Makaleler[ii]		Sütun (cm)		Birinci sayfa makaleleri		Başyazılar[i]		Makaleler[i]		Sütun (cm)		Haber programlarının sayısı[i]		Akşam haber programlarının sayısı	
	Sayı	1. satır %*	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %
Kurbanlar 1. Jerzy Popieluszko 19 Ekim 1984'te öldürüldü.	78	(100)	3.005	(100)	10	(100)	3	(100)	16	(100)	795	(100)	46	(100)	23	(100)
2. Latin Amerika'da 1964-78 arasında öldürülen 72 din görevlisi kurban.[ii]	8	(10,3)	297	(9,9)	1	(10)	—	—	—	—	40,6	(5,1)	—[iii]	—	—	—

3. Ocak 1980-Şubat 1985 arasında Guatemala'da öldürülen 23 din görevlisi[IV]	7	(9,0)	169	(5,6)	—	—	—	—	2	(12,5)	86,3	(10,9)	2	(4,3)	2	(8,7)
4. Oscar Romero. 18 Mart 1980'de öldürüldü.	16	(20,5)	556	(18,5)	4	(40)	—	—	3	(18,8)	220	(27,6)	13	(28,3)	4	(17,4)
5. 4 Amerikalı din görevlisi kadın. 2 Aralık 1980'de El Salvador'da öldürüldüler.	26	(33,3)	512	(17,0)	3	(30)	—	—	5	(31,2)	282	(35,5)	22	(47,8)	10	(43,5)
6. 2.'den 5.'ye kadar satırların toplamı.	57	(73,1)	1.535	(51,1)	8	(80)	—	—	10	(62,5)	628,6	(79,1)	37	(80,4)	16	(69,6)

* Birinci satırdaki veriler 100 olarak kabul edilmektedir.

Tablo 2-1 Notlar:

i Medya haberleri, kurbanın kayboluşu ya da öldürülüşü ile ilgili ilk haberden itibaren 18 aylık bir dönemi kapsamaktadır.
ii Penny Lernoux'nun *Cry of the People* adlı kitabında listelenmiştir (New York: Doubleday, 1980), s. 464-65. Gerillalara katılan yedi şehidin adını çıkardık. Lernoux, listesinin tam olmadığını ve sadece daha iyi bilinen kurbanlardan oluştuğunu belirtiyor.
iii CBS Haber İndeksi 1975'te başladığı için bu kategori ile ilgili boş bıraktığımız yerler daha önceki yılları kapsamamaktadır.
iv Bu, yalnızca kısmi bir listedir ve CONFREGUA: *Conferencia de Religiosos de Guatemala* tarafından periyodik olarak açıklanan "Guatemala'da Öldüren ya da 'Kaybolan' Din Adamları" tablosundan alınmıştır.

li polisi üyeleri, 19 Ekim 1984'te onu kaçırdılar. Dövüldü, bağlandı, ağzı tıkandı ve sonunda bir su deposuna atıldı. Cesedi günlerce sonra bulundu. Bunu izleyen öfke dalgası sırasında, doğrudan öldürme olayına karışan polisler hemen belirlendi ve sonunda yargılanarak ağır hapis cezalarına çarptırıldılar. Daha önce de gördüğümüz gibi, Birleşik Devletler'de bu olaya gösterilen ilginin düzeyi çok yüksekti. Haberlerin niteliği de siyasi puanlar kazandıracak şekilde tasarlanmıştı; bu durum, değersiz kurbanlarla ilgili haberlerin niteliği ile keskin bir tezat içindedir.

2.1.2 (a). Cinayetle ilgili ayrıntıların kapsamı, tekrarı ve kurbana verilen zarar:

Popieluszko cinayetinin haberleştirilmesi, polislerin ona yaptığı muamele ve bulunan cesedin durumu ile ilgili ayrıntıların zenginliği dikkat çekicidir. Dahası, bu ayrıntılar her fırsatta tekrar edilmiştir. Cesedin durumu, bulunduğu anda, tıbbi delillerin sunulduğu duruşmada ve faillerin ifadesi sırasında defalarca tarif edildi.[6] Hayatının bağışlanması için Popieluszko'nun nasıl yalvardığı ve öldürme eyleminin acımasızlığını gösteren kanıtların anlatımı aralara yerleştirilerek, duruşmada polis memurlarının sergilediği duygusal ifade ve suçluluk hali defalarca tarif edildi. Polisin zalimane imgesini destekleyen çarpıcı ayrıntılar da eklenerek yargılanan polislerin çok sayıda asık suratlı fotoğrafı yayımlandı. Suçlu polisler mahkeme salonunda oturmaktadır; bir tanesinin "yüzünün sağ tarafında, siyah bıyıklarını kontrolsüz olarak seğirten sinirli bir tik" vardır; "gözlerinden yaşlar akarak ifade vermesi duruşmanın en dramatik anlarından birisidir" (*Times*, 18 Şubat, 1985). Polisler açıkça ağlarlar ya da dehşet verici kanıtlar karşısında başlarını önlerine eğerler. Popieluszko'nun kendisi ise, fiziksel özellikleri ve karakteri tasvir edilerek insani niteliklerle donatılır; böylece uzaktaki bir kurbanın ötesinde birisine dönüşmüş olur.[7] Kısacası, şiddet edimi ve onun Popieluszko üzerindeki etkileri okuyucularda azami bir duygusal etki yaratacak şekilde sunulmuştur. Eylem çok alçakçadır ve hak ettiği şekilde tasvir edilmiştir. Değer-

siz kurbanlara karşı gerçekleştirilen eylemler de çok kötüdür, ama çok farklı şekilde ele alınmışlardır.

2.1.2 (b). Öfke, şok ve adalet taleplerine yapılan vurgu:

Popieluszko cinayetiyle ilgili makalelerin büyük bir oranında hiddet, kızgınlık, derin bir şok, matem ve adaletin yerine getirilmesi taleplerini içeren alıntılar ya da iddialar vardır. Göstericilere, yas tutanlara, ağlayan insanlara, iş durdurmalara, kurbanı anmak için toplanan kitlelere ve özellikle resmi olmayan kaynaklardan gelen öfke ve hiddet ifadelerine sürekli ve tamamen sempatik bir ilgi gösterilir. "Halk yas tutmaya devam ediyor"; "Halkın öfkesi yükseldi"; Papa derinden sarsılmıştır; Jaruzelski bile olayı lanetler. Medyada, öfke ve kızgınlığın gün be gün tekrarlanmasının net etkisi, korkunç bir adaletsizliğe karşı çok güçlü bir ilgi uyandırmak, Polonya Hükümeti'ni savunma konumuna itmek ve belki de durumu düzeltmeye dönük eylemlere katkıda bulunmak olmuştur.

2.1.2 (c). En üst düzeyde sorumlu arayışı:

Amerikan medyası makale üstüne makale yayımlayarak şu soruyu gündeme taşıdı: Olay ne kadar üst düzeyde biliniyordu ve onaylanmıştı? Bizim hesabımıza göre *New York Times*'ta yayımlanan 18 makale, çoğu kez aynı konuya yönelik saldırgan başlıklar kullanarak üst düzeydekilerin sorumluluğunu vurguladı.[8] Bir dizi makale Sovyet bağlantısını gündeme getirdi ("Görünüşe Göre [*aynen böyle*] Avukat, Rahibin Öldürülmesinde Sovyet Parmağı Bulunduğunu İma Ediyor" [31 Ocak, 1985]). Ve *Times*'tan Michael Kaufman, *New York Times*'ın öncülüğünde ABD basınının Sovyetler ve Bulgarlarla irtibatlandırmaya çalıştığı Papa'yı öldürme planını konuyla iki kez ilişkilendirme becerisi gösterdi.[9] Muhabirin ve gazetesinin su yüzüne çıkarmak istediği şeyleri söyleyen birileri bulundu ve Sovyetler Birliği ve Bulgar Bağlantısına dönük ilişkiler böylece kurulmuş oldu; fakat hiçbir durumda destekleyici bir kanıtın izine rastlanmadı.

Time, *Newsweek* ve CBS News, saldırgan bir şekilde aynı oyunu oynayarak "Üst Düzeyde Yapılan Bir Anlaşmanın İpuçları" (*Time*) ve "Cinayetin Örtbas Edilmesi" (*Newsweek*) hakkında ve *Time* da olası Sovyet ilişkisi ve Bulgar Bağlantısı hakkında sorular gündeme getirdiler.

2.1.2 (d). Sonuçlar ve takip:

New York Times, Popieluszko olayı üzerine üç başyazı yayımladı. Her birinde üst düzey yetkililerin sorumluluğu ve "Bir Polis Devleti Özellikle Kendi Polislerinin Eylemlerinden Sorumludur" gerçeği üzerinde duruldu ("Kanlı Polonya", 30 Ekim, 1984). Polon-

ya devletine karşı "eşkıyalık", "utanmazlık" ve "hoyratlık" gibi sözcükler rahatlıkla sarf edildi. Polis memurlarının hızla belirlenmesi, yargılanması ve cezalandırılması, alçaklığa bir sınır getiren yurtiçi ve yurtdışı ajitasyona bağlandı. Bu doğrudur ve bizim bu kitap boyunca vurguladığımız bir noktadır: Alçaklık yoğun bir teşhir ile sınırlandırılabilir. Fakat biz, aynı zamanda, Birleşik Devletler ve medyası tarafından korunan cani uydu devletleri teşhir etmeyi *reddetmenin* önemini ve bunun onlara sağladığı serbestçe hareket etme olanağını da vurguluyoruz; oysa bu devletlerin teşhir edilmesinin çok daha büyük bir etkisi olacaktır.[10] *Times*, kanlı Polonya ile kanlı El Salvador'u karşılaştırmaktan da acizdir: El Salvador'da güvenlik güçleri ya da onlarla bağlantılı ölüm mangaları tarafından işlenen cinayetlerin hiçbiri yargılamayla sonuçlanmamıştır. Böyle bir karşılaştırmanın yapılmaması ya da *Times*'ın "Kanlı El Salvador" başlıklı bir başyazı yayımlamaması, bir propaganda modelinde hizmetkâr bir terörizmin nasıl korunduğunu gösterir.[11]

2.2. Rutilio Grande ve Değersiz Yetmiş İki Kurban

Tablo 2-1'de gösterildiği gibi, Penny Lernoux'nun şehitler listesindeki yetmiş iki değersiz kurbanla ilgili olarak *New York Times*'ta toplam sekiz, *Newsweek*'te bir makale yayımlanmış, *Time*'da ise hiçbir makale yayımlanmamış ve haber indeksinin kapsadığı yıllarda (1975-78) CBS News'te onlardan hiç söz edilmemiştir. Lernoux listesinden toplam yedi isim, *Times*'ın sekiz makalesinde yer almış; farklı iki isim de *Newsweek*'te zikredilmiştir. Bu da demek oluyor ki, cinayetlerden 63 tanesi bu önemli medya organlarında sansür edilmiştir. *New York Times*'taki sekiz makalenin hiçbiri, sempati duygusu uyandıracak herhangi bir ayrıntıya veya çarpıcı bir özelliğe değinmemiştir. Cinayetleri yabancı bir dünyadaki uzak olaylar olarak tasvir etmişlerdir (*Times*'ın Tablo 2-2'deki Michael Jerome Cypher cinayetini tasvir edişine bakınız). Fakat bu editoryal bir tercih sorunudur. Dram, üzerinde durulup sorgulanmak üzere orada durmaktadır; eksik olan yalnızca basının ilgisidir.[12]

Yetmiş iki kurbandan biri olan Peder Rutilio Grande'nin öldürülmesi, El Salvador'da şiddetin tırmanmasında ve yeni atanan muhafazakâr San Salvador başpiskoposu Oscar Romero üzerindeki etkisi nedeniyle bir dönüm noktası oldu. Rutilio bir Cizvitti, Aguileras papazıydı ve köylülerin kendine yardım grupları kurmalarına öncülük eden bir ilericiydi. Yerel toprak ağaları, polis ve askeri komutanların şiddetle karşı oldukları biriydi; fakat her şeye rağmen, El Salvador kilisesinde ulusal bir şahsiyet ve başpiskoposun yakın dostuydu. Rutilio Grande 12 Mart 1977 günü Son Yemek ayinine gider ken yolda genç bir delikanlı ve yetmiş iki yaşındaki bir köylüyle birlikte kurşuna dizildi. Kilise otopsisine göre papazı delik deşik eden kurşunlar polisin kullandığı manzer silahıyla aynı kalibredeydi. "Üç cinayetin işlendiği bir saat içinde 'tesadüfen' bölgedeki

Tablo 2-2 *New York Times*'ta Tasvir Edildiği Biçimiyle Değerli ve Değersiz Kurbanlara Uygulanan Vahşet

DEĞERLİ KURBANLAR

Jerzy Popieluszko, Polonyalı bir Rahip, 19 Ekim 1984'te Öldürüldü:

(1) Cesedin bulunduğu andaki durumuyla ilgili anlatım: "Salı günü rahibin cesedini gören kaynaklar, Torun şehri yakınlarındaki bir çevre yolu üzerinde kaçırıldıktan sonra dövüldüğünü gösteren çok kötü çürükler olduğunu söylediler. Otopsi raporlarına göre, Peder Popieluszko'nun ağzı kapatılmıştı ve enseden ayaklara kadar tüm vücudu bir iple bağlanmıştı; dolayısıyla mücadele etmesi halinde kendi kendini boğacaktı. Kaynaklar, aile üyelerinin merhum rahibin kaburgasında ve kafatasında yaralanmalar olduğu şeklindeki aktarımlara yer veren haberleri teyit edemediklerini belirttiler" (29 Aralık, 1984).

(2) Katillerin duruşmasının aktarımı: Fotoğraf, rahibin bükülen bacaklarının ensesinden geçirilen bir iple bağlandığını ve bacaklarını doğrultmaya çalıştığında boğulacağını açıkça gösteriyor. Ellerinin bağlandığı halatın suda gevşediği anlaşılıyor. Papazlık yakasında ve cüppesinin ön tarafında ağzına tıkıldığı belli olan, sarkmış ve açılmış durumda çok sayıda bez vardı. Bacaklarına içine kayalar doldurulmuş bir torba asılıydı ve daha önce verilen ifadeye göre, bu torba üç saldırganın rahibi izlediği hafta boyunca Polonya'nın bir ucundan diğerine taşınmıştı. Kameralar rahibin yüzüne çevrildiğinde, su deposundaki bir polis memurunun aktarımına göre "dövüldüğüne ilişkin açık izler" vardı. Bir patoloji uzmanı olan ve Peder Popieluszko'nun bir sopayla defalarca dövüldüğünü söyleyen Dr. Maria Byrdy'nin Perşembe günü sunduğu tıbbi deliller de bunu teyit ediyordu." (26 Ocak 1985).

DEĞERSİZ KURBANLAR

***Michael Jerome Cypher*, Honduras'ta öldürülen Amerikalı bir rahip:**

"Cesetler Doğu Honduras'ta bir arazi üzerinde dinamitlenmiş bir kuyuda bulundu" (19 Temmuz 1975).

Not: Tutuklanan veya yargı önüne çıkartılan kimse olmadı.

***Jaime Alcina*, Katolik Eylem İşçileri hareketinden bir İspanyol rahip; Şili'de tutuklanmasının ardından:**

"Günler sonra sırtında on kurşun deliği olan bir ceset Mapocho Nehri'nde bulundu. Bir İspanyol konsolosu cesedin Peder Alcina'ya ait olduğunu teşhis etti" (1 Ekim 1973).

Not: Tutuklanan veya yargı önüne çıkartılan kimse olmadı.

***Başpiskopos Oscar Arnulfo Romero*, 24 Mart 1980'de El Salvador'da öldürüldü:**

"Başpiskopos Romero, kırmızı bir arabadan çıkarak Divine Providence Hastanesi'ndeki kilisenin giriş kapısının iç tarafında bekleyen ve piskoposa bir el ateş ederek kaçan keskin bir nişancı tarafından öldürüldü" (25 Mart 1980).

Not: Tutuklanan veya yargı önüne çıkartılan kimse olmadı.

***María Rosario Godoy de Cuevas*, Karşılıklı Destek Grubu'nun sekreteri, 4 Nisan 1985'te Guatemala'da öldürüldü:**

"Grubun bir sözcüsüne göre, Guatemala'da Göz Altına Alınanlar ve Kaybolanların Ailelerine Destek Grubu sekreterinin cesedi Cuma günü Guatemala City'nin 9 mil güneyindeki bir derede bulundu. Kardeşinin ve genç oğlunun cesetleri de arabanın içindeydi" (7 Nisan 1985, s. 5).*

Not: Tutuklanan veya yargı önüne çıkartılan kimse olmadı.

***Jean Donovan, Ita Ford, Dorothy Kazel ve Maura Clarke*, 4 Aralık 1980'de El Salvador'da öldürülen dört Amerikalı kadın:**

(1) Cesetlerin bulunmasıyla ilgili aktarım:

"Mezarı bulan görgü tanıkları onun 1,5 metre derinliğinde olduğunu söylediler. Kadınlardan birisinin yüzüne ateş edilmiş, diğeri ise göğsünden vurulmuştu. Kadınlardan ikisi, kana bulanmış külotları ayak bileklerine kadar indirilmiş vaziyette bulundu" (5 Aralık 1980).*

(2) Katillerin yargılanması sırasındaki aktarım:

Tıbbi deliller mahkemeye sunulduğu halde, hiçbir betimleme yapılmamıştır; metne bakınız.

* Bu açıklamada sunulmayan ayrıntılar için metnin ilgili bölümüne bakınız.

---

bütün telefon bağlantıları kesilmişti. Normalde bölgede aktif olan polis devriyeleri gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuştu."[13] Başpiskopos Romero devlet başkanı Arturo Armando Molina'ya bir mektup yazarak etraflı bir soruşturma yapılmasını istedi ve böyle bir soruşturma yapılacağına dair kendisine söz verildi. Bir hafta sonra, kilisenin üç kurbanın da muhtemelen polis tarafından öldürüldüğünü tespit etmesi üzerine, Başpiskopos Romero, Molina'ya söz verilen resmi bir raporun henüz ortalarda görünmediğini belirten ve yapılan yorumlardan "pek çoğu sizin hükümetinizin aleyhine" diye söz eden daha sert bir mektup yazdı. Eylemsizliğin sürmesi üzerine, Romero cinayetler aydınlatılmadığı ve katiller adalete teslim edilmediği takdirde kilisenin hiç-

bir resmi hükümet törenine katılmayacağı tehdidinde bulundu. Romero'nun biyografi yazarı şunları belirtiyor.

> Altı hafta sonra, olayı takip etmek üzere Romero'nun seçtiği avukat şunları aktardı: "Devlet organlarının soruşturmaya karşı tutumu açık ve utanç verici bir kayıtsızlıktır." Bir yargıç tarafından tutuklanması için talimat çıkartılan bir zanlı El Paisnal'da vurdum duymaz bir şekilde yaşıyordu ve hiç kimse cesetlerin çıkarılarak incelenmesi talimatını vermemişti. Kurşunlar hâlâ mezarlardaydı.[14]

Rutilio Grande cinayeti, yabancı din adamlarının Molina Hükümeti tarafından zorla ülkeden çıkarılmasından ve daha önce kilise görevlilerini hedef alan bir dizi cinayetten sonra meydana gelmişti. Romero ve din adamları, kendilerine karşı tırmanan bu şiddet karşısında nasıl bir yol izleyecekleri üzerinde enine boyuna düşündüler. Endişelerine ilişkin mesajlarını duyurmak için çabaladılar, ama gazetelerin sansürü yüzünden pek çoğu duyulmadı. Sonunda, çarpıcı eylemlere girişmeye karar verdiler: Geçici olarak okulları kapattılar ve daha önce söz edilen hükümeti ve önemli güç odaklarını resmi törenlerde desteklememe tehdidini uygulamaya koydular.

Bu kapsamlı cinayet dizisinin ve kilisenin buna karşı tepkisinin çarpıcı olmak ve haber değeri taşımak bakımından pek bir eksiği yoktu. Fakat cinayetler, çaresiz kilise ile baskıcı devlet arasında yaşanan çatışma ve kilisenin özsavunma için destek sağlamayı amaçlayan çarpıcı eylemleri, ABD'deki kitle medyasında fiili bir şekilde sansür edildi. Rutilio Grande cinayeti *Newsweek*'te yer aldı ("Tehlike İçindeki Rahipler", 1 Ağustos, 1977), ama bu olay hiçbir zaman *New York Times*, *Time* ya da CBS News izleyicilerine ulaşmadı. Terörün dolu dizgin sürüp gitmesine izin verilmesi açısından bu önemli bir davranıştı. *New York Times*'ın "Kanlı Polonya" üzerine yayımladığı başyazıyı farklı bir şekilde ifade edersek: Teşhire ve ajitasyona hayır, terörün dizginlenmesine hayır.

2.3. Başpiskopos Oscar Romero

El Salvador'daki en yüksek Katolik kilise yetkilisi olan Başpiskopos Oscar Romero'nun öldürülmesi "büyük haber"di ve politik sonuçları devasaydı. Öldürüldüğü sırada Romero, ABD destekli El Salvador Hükümeti'nin uygulamaya koyduğu cinayetler yoluyla sindirme politikasının en önde gelen ve en sözünü sakınmaz eleştirmeni haline gelmişti. Son ayininde ordu mensuplarına ve güvenlik güçlerine seslenerek El Salvadorlu kardeşlerini öldürmeyi reddetmelerini istemişti. Bu, insanları dilediği şekilde öldürmeye istekli alt rütbelilerden bir ordu kurmaya çalışan subayları kızdıran bir çağrıydı. Romero sağ-kanadın ölüm listelerine konuldu ve baştan beri ordu ve gizli servislerle yakından bağlantılı olan sağ-kanattan tehditler almaya başladı.[15] Ölümünden yalnızca birkaç hafta önce, El Salvador'un çıkarlarına zarar verdiğini düşündüğü cuntaya

yapılmak üzere olan ABD yardımına muhalefet eden sert bir mektup yazmış ve Başkan Jimmy Carter'a göndermişti. Carter yönetimi Romero'nun kendi politikalarına karşı çıkmasından öylesine rahatsız olmuştu ki, Papa nezdinde gizlice lobi yaparak başpiskoposu engellemesini bile istemişti.[16]

Kısacası, Romero yalnızca "değersiz" bir kurban değil, aynı zamanda ordu ve oligarşi arasındaki yerel ittifaka ve ABD'nin El Salvador'daki politikasına karşı koyan önemli bir aktivistti. Bu olayı ve bağlantılı diğer olayları haber yaparken, ABD medyası ahlak yoksunluğu ve propaganda hizmeti konusunda bir hayli mesafe kat etti ve başpiskoposun katledilmesi ve sonraki sürecin takibine ilişkin verdiği haberlerde, onun bu tehdit edici rolünü gayet iyi yansıttı.

2.3.1. Cinayetin Ayrıntıları ve Kamuoyu Tepkisi

Romero cinayetiyle ilgili olarak ABD medyasının sağladığı ayrıntılar çok özet biçimdeydi (bkz. tablo 2-2). Şok ve üzüntü ifadeleri yer aldığı halde, Romero'yu destekleyenlerin öfkesini belirten çok az alıntı ve beyanat vardı. Cinayetin hoş görülemez olduğunu ve suçluların bulunarak adalete teslim edilmesi gerektiğini belirten ifadeler ya da beyanatlara yer verilmedi. *New York Times*'ta cinayeti kınayan, hatta olaydan söz eden hiçbir başyazı çıkmadı. Olay çabucak, El Salvador ve ABD yetkililerini derinden üzen, güya hem sol hem de sağ tarafından işlenen daha geniş bir cinayetler çerçevesine yerleştirildi.

2.3.2. Propaganda Çizgisi: Sağın ve Solun Yarattığı Şiddeti Önlemeye Çalışan Reformcu Bir Cunta

Romero cinayetinin işlendiği dönemde, ABD ve El Salvador silahlı kuvvetleri, El Salvador'da sürüp giden katliamın silahlı kuvvetler ve onun ajanları tarafından değil, sağın ve solun aşırı uçları tarafından yapıldığını iddia ettiler. Hükümetin cinayetleri önlemek ve reformları sürdürmek için elinden geleni yapmaya çalıştığını belirttiler. Dışişleri Bakanlığı'ndan John Bushnell, Temsilciler Meclisi'nde bir tahsisat komisyonunun huzurunda, aslında şiddetin "aşırı sağ ve aşırı soldan gelmesine" ve cinayetlerin "çok az kısmının" ordu ve güvenlik güçlerinden kaynaklanmasına rağmen, "basını takip edenler arasında, El Salvador Hükümeti'nin bizatihi kendisinin baskıcı olduğu şeklinde bazı yanlış algılamalar olduğunu" belirtti.[17] Bu ifade kasıtlı bir yalandı;[18] El Salvador'dan gelen bağımsız kanıtlarla çelişiyordu ve Başpiskopos Romero tarafından neredeyse gündelik olarak çürütülmüştü.[19] Başpiskopos, Carter'a gönderdiği 17 Şubat 1980 tarihli mektubunda, cuntaya yapılan yardımın hükümetin uyguladığı baskıcı şiddetin artmasına yol açtığına ve "toplam ölü ve yaralı sayısının daha önceki askeri rejimlerde meydana gelenlerin çok üzerine çıktığına" işaret etmişti. Romero, Carter'a

cuntanın reformcu olduğu fikrinin bir efsaneden öteye gitmediğini, "ülkeyi ne cuntanın ne de Hıristiyan Demokratların yönettiğini", iktidarın daha ziyade yalnızca kendine ve oligarşiye hizmet eden askeriyenin elinde bulunduğunu anlatmıştı.[20]

Ekim 1979'da genç subayların öncülük ettiği "reformcu bir darbenin" gerçekleşmesi, liberaller ve ilericilerin ilk dönemlerde cuntaya girmesi, Bushnell'in açıklamasına bir tür inandırıcılık kazandırdı. Fakat Raymond Bonner'in de belirttiği gibi,

> Darbeyi özenle planlayan genç ve ilerici subaylar, onu gerçekleştirir gerçekleştirmez denetimi kaybettiler. Genç subayların idealleri ve amaçları, [ABD büyükelçisi] Devine'in, El Salvador'daki ABD Büyükelçiliği'nin ve Carter yönetiminin Washington'da kilit önemdeki yetkililerinin desteğini alan daha muhafazakâr yüksek rütbeli subaylar tarafından hoyratça çiğnendi.[21]

Cuntadaki ilerici unsurlar kendilerini tamamen iktidarsız bir konumda buldular; kabineden ve yönetimden çok sayıda kişiyle birlikte yavaş yavaş yönetimden ayrıldılar veya uzaklaştırıldılar. José Napoléon Duarte ordunun halkla ilişkiler uzmanı ve incir yaprağı* olarak hizmet vermek için, Mart ayında cuntaya katıldı, ama bu rolü oynamaktan memnun olmayanların tümü ayrıldı.[22]

Ekim 1979'da, ordunun tutucu kanadı denetimi genç subayların elinden alarak El Salvador'da tüm ilerici bireylere ve örgütlere karşı genel bir imha savaşı başlattı. Çok zaman geçmeden, 1980 Mayıs ayı sonunda, kilise kaynakları 1.844 sivilin öldürüldüğünü belirtti; bu rakam aynı yılın sonunda 10.000'e ulaştı; ölümlerin neredeyse tamamı hükümet eliyle gerçekleştirilmişti. Carter destekli hükümetin sınırsız şiddet politikasının sonucu olarak, merkez ve sol bir gerilla savaşına girmeye *zorlandı*. Hükümet merkezci ya da reformcu değildi –terörist güç ORDEN ve ölüm mangalarıyla yakın ilişkisi olan sağcı bir askeri rejimdi ve onları düzenli olarak vekilleri gibi kullandı. Paramiliter grupların denetlenemez olduğu doğru değildi. Bu gruplar, ordu kendilerinden ne istiyorsa onu yapıyorlardı. El Salvador'un paramiliter güçleri ve ölüm mangaları resmi askeri çevrelerle, güvenlik güçleriyle ve eşdeğer düzeydeki ABD'li kuruluşlarla çok sıkı ilişkiler içindeydi. Paramiliter gruplar ile resmi güçler arasında bir personel değiş tokuşu vardı ve bilgi paylaşımı konusunda bu iki kesim yakın işbirliği içindeydi. Paramiliter gruplar resmi güçler tarafından finanse ediliyordu ve aralarında bir işbölümü söz konusuydu. Paramiliter gruplar, resmi güçlerin sorumlu tutulmak istemediği işleri yapıyordu.[23]

ORDEN adlı paramiliter grup, Ekim 1979 darbesi sırasında resmen dağıtıldığı halde, gizlice muhafaza edildi ve düzenli askeri kurumlarla yakın ilişkisini sürdürdü. Ayrıntılı bir rapora göre,

* Ayıp örtme anlamında kullanılıyor. –y.h.n.

> Reformcular eski bilgi ağı ORDEN'i resmen ortadan kaldırdılar. Fakat ... genç reformculara kuşkuyla yaklaşan subaylar onu yeniden kurdular. Eski istihbarat sistemini, askeri ve paramiliter ölüm mangalarına şüpheli yıkıcıların isimlerini bildiren, toplum içinde yaygın bir istihbarat ağına dönüştürerek genişlettiler. Darbeden dört gün sonra yapılan bir söyleşide, D'Aubuisson, yüksek komuta kademesindeki subaylar tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bir askeri karargâhta ANSESAL'in [bir istihbarat iletişim ağı] yeniden örgütlenmesine yardımcı olmakla görevlendirildiğini söyledi; kullandığı karargâh yeni cunta içindeki sivillerin erişim alanı dışındaydı.[24]

D'Aubuisson'un bu şekilde gizlice görevlendirildiği, cunta üyesi Albay Jaime Abdul Gutiérrez ve sonra da Savunma Bakan Yardımcısı Albay Nicholás Carranza tarafından da teyit edildi.[25]

Fakat ABD medyası pratikte hiçbir sapma göstermeden Bushnell'in formülünü takip etti: "Aşırı sağ ve sol gruplar arasında bir iç savaş" vardı (*New York Times*, 25 Şubat, 1980); "görünürde gayet iyi niyetli ama güçsüz olan cunta" reformlar yapıyor, ama terörü denetim altına alamıyordu (*Time*, 7 Nisan, 1980). ABD kitle medyası devrimci cuntanın reformcu karakterini yoğun bir şekilde işleyip öne çıkardı; fakat güçsüzlüğüne ilişkin kanıtları, uğradığı hayal kırıklığını ve ilericilerin erken istifa etmeye zorlanarak yerlerine devlet terörüne "ön cephedeki adamlar" olarak hizmet etmek isteyen sivillerin geçirilmesini sansür etti. İlk darbenin planlayıcıları tarafından oybirliğiyle seçilen, bir mühendis ve üniversite profesörü olan Román Mayorga, Guillermo Manuel Ungo'nun yanı sıra "aralarında tüm hükümet kuruluşlarının liderlerinin de bulunduğu yüksek mevkilerdeki en az 37 hükümet yetkilisiyle birlikte," 3 Ocak 1980'de istifa etti.[26] Fakat medyaya göre, bu olaylar asla meydana gelmedi ve cunta hâlâ denetlenmesi imkânsız olan aşırı uçlar tarafından kuşatılmış zayıf bir merkezci hükümetti ..." (*New York Times* başyazısı, 28 Nisan, 1980). Sağ-kanat bir katliam hükümeti olduğu asla kabul edilmiyordu. Robin K. Anderson şunları belirtiyor:

> TV istasyonlarının hiçbiri ... cunta üyelerinin son istifasını aktarmadı. Román Mayorga'nın atanmasına geniş yer veren CBS bile onun ya da başkalarının istifasından söz etmedi. Televizyon haberlerini izleyenler için bu siyasi gelişmeler asla meydana gelmedi. Televizyon haberlerinde, sürüp giden suistimalleri açıklayabilecek ve her bakımdan önemli bu siyasi iktidar mücadelesinden hiçbir şekilde söz edilmedi ... Sivil denetimin olmayışı, hatta sivillerin istifası bile haberlerin cuntayı tanımlama biçimi üzerinde hiçbir etki yaratmadı. Cuntanın ılımlı olarak nitelenmesi devam etti.[27]

Ve Salvador Hükümeti bugüne kadar "ılımlı" ve "merkezci" olmayı sürdürdü.

Medyada uygulanan sansür, aşırı sağ ve aşırı sol arasında duran tarafsız bir cunta efsanesinin desteklenmesine yardımcı oldu. 29 Mart 1980'de *New York Times*, üç üst düzey El Salvadorlu yöneticinin istifasını bildiren Reuters kaynaklı bir haber yayımladı.

Yazıya göre, bu yetkililer "sağcı ve solcu güçlerin kullandığı şiddeti durdurmakta acze düşen cuntayı protesto etmek için dün gece istifa etmişlerdi."[28] Bir gün önce AP kaynaklı bir haber de aynı istifaları kaydetmiş, ama bunun nedenleri hakkında bir açıklama getirmemişti. İstifa eden yetkililerden biri olan Tarım Müsteşarı Jorge Alberto Villacorta kamuoyuna bir beyanat yayımladı:

> Şiddeti sona erdirmekte acze düşmekle kalmayıp, aynı zamanda baskı yoluyla kendisi siyasi şiddet üreten bir hükümette kalmamın yararsız olduğuna inandığım için istifa ettim ... Yakın zamanda tarım reformu çerçevesinde el konulan büyük arazilerden birinde, maskeli bir kişinin eşlik ettiği güvenlik gücü mensupları özyönetim grubunun liderlerini işaret etti; ardından bu kişiler, birlikte çalıştıkları insanların gözleri önünde kurşuna dizildiler.[29]

Reuters'in haberinde yer alan "sağcı ve solcu güçlerin kullandığı şiddeti durdurmakta acze düşen cuntayı" protesto etmek için şeklindeki ifadenin kaba bir çarpıtma olduğu, yukarıdaki beyanattan kolayca anlaşılabilir. Villacort'un ifadesinin dürüst bir şekilde aktarılmasının mevcut propaganda çizgisiyle çelişeceği açıktır.

30 Mart 1980'de, binlerce kişinin saygısını sunmak üzere katıldığı Başpiskopos Romero'nun cenaze töreninde patlayan bombalar ve ateşlenen silahlar yaklaşık kırk kişiyi öldürdü ve yüzlerce kişiyi de yaraladı. ABD Büyükelçisi Robert White ve El Salvador Hükümeti'nin olay hakkında yaptığı açıklama versiyonuna göre, "silahlı aşırı sol teröristler kalabalık içinde panik yarattı ve güvenlik güçlerinin ateşe karşılık vermesi için ellerinden gelen her türlü kışkırtmayı yaptılar. Fakat silahlı kuvvetler disiplinli davranmaya devam etti."[30] Joseph Treaster'in *New York Times*'taki haberi, Duarte'nin şiddetin soldan geldiğini belirten sözlerini aktarmaktadır. Ordunun kesinlikle kışlasının dışına çıkmak istemediğini belirten bir cunta açıklamasını da duyurur. Treaster'in haberi şöyle devam eder: "Ateş edilmeden önce veya ateş edildiği sırada meydanda üniformalı devlet güçlerinin varlığına ilişkin herhangi bir işaret yoktu." Olayların başka bir versiyonundan hiç söz edilmez. Buna karşılık, cenaze töreninde hazır bulunan 22 kilise liderinin 30 Mart'ta imzaladığı bir bildirinin kopyası, ulusal saraydan atılan bir bombanın paniği başlattığını, sarayın ikinci katından gelen makineli tüfek ateşinin ve diğer kurşunların bunu izlediğini savundu.[31] Bu açıklama Treaster tarafından örtbas edildi ve *New York Times*'ta hiçbir zaman yayımlanmadı.

Yine aynı olayla ilgili 7 Nisan 1980 tarihinde yazdığı bir makalede Treaster, 30 Mart'ta cuntanın tüm birliklere kışlalarında kalma talimatı verdiğini tekrar eder ve "silahlı solcuların merkezdeki meydana üşüştüklerini bildikleri halde" askerlerin bu talimata uyduklarını belirtir. Treaster bu iddiayı bir gerçekmiş gibi sunar ve hükümetin bu suçlamasıyla çelişen kaynakları ve kanıtları örtbas etmeye devam eder. Ayrıca niçin solcuların Başpiskopos'a karşı son görevlerini yapan kendi insanlarının üzerine hiç ayırım

gözetmeden ateş etmiş olabileceklerini de açıklayamaz.[32]

Treaster'in 7 Nisan 1980 tarihli makalesinin başlığı şöyledir: "İsyancıların Salvador'da Yaptıkları Katliam Geri Tepti." Makale şöyle devam eder:

> Başpiskopos Oscar Arnulfo Romero'nun iki hafta önce öldürülmesi ve cenaze töreninde 30 kişinin daha katledilmesi, pek çok diplomat, iş adamı ve hükümet yetkilisinin düşüncesine göre, yönetimdeki sivil-askeri cuntayı zedelemekten ziyade onun yararına sonuçlar doğurmuş olabilir.
>
> Başpiskopos'un ölümünden aşırı sağ, Başpiskopos Romero hakkında övgü dolu konuşmalar yapılırken kalabalık merkez meydanı kaosa sürükleyen bombalama ve ateş açma eylemlerinden ise aşırı sol sorumlu tutuluyor.
>
> ABD'nin El Salvador Büyükelçisi Rober E. White "cunta pek bir şey kazanmadı, ama onun aşırı sağ ve sol rakipleri prestij yitirdi. Net sonuç, cuntanın prestijinde bir yükselme olmasıdır" diyor.

Belirtmeliyiz ki, makalenin başlığı, muhalif güçlerin liderinin (ve ardından cenaze törenindeki taraftarlarının) öldürülmesini öfke duyulması gereken ahlaki bir meseleden siyasi bir avantaj meselesine dönüştürmekte ve durumu isyancıların aleyhine çevirmektedir. *New York Times*'ın Popieluszko hakkında "Dayanışma Hareketi'nin Polonya'da Yaptığı Katliam Geri Tepti" başlıklı bir makale yayımlayacağını hayal etmek neredeyse imkânsızdır; *Times*'ta, Polonya'daki resmi basının göstericilerin saldırganlığı ve şiddetine dikkat çektiğini belirten bir haberin yayımlanacağını hayal etmek de oldukça güç olacaktır. Ayrıca Romero'nun katilinin belirlenmesi sorunu ile hükümetin adaleti yerine getirme yükümlülüğünün nasıl geri plana atıldığına da dikkat edin. Son olarak, meydandaki ölümler için "aşırı sol suçlanıyor" ifadesi yer almaktadır. Pasif cümle kullanımı, aşırı solu tam olarak kimin suçladığı konusunda Treaster'in ayrıntıya girmekten kaçınmasına izin veriyor. Makalesine kaynak olarak bir bütün halinde "pek çok diplomat, iş adamı ve hükümet yetkilisi"ni gösteriyor; sıradan El Salvadorlular ve kilise temsilcileriyle konuşmuş gibi bir hava yaratma gereği bile duymuyor. Fakat "aşırı sol suçlanıyor" ifadesinin yanında andığı tek bir kaynak var; o da o zamanki ABD Büyükelçisi Robert White'dır. Yalnızca hükümet bildirilerine dayanan ve kolaylıkla erişebileceği çelişen kanıtlar ve alternatif görüşlerden özenle kaçınan *Times*, bir kez daha ölümcül bir solu dengeleyen ölümcül bir sağ, ortada ise –üstelik prestiji artmış olarak!– ABD Hükümeti'nin gözdesi bir cunta biçimindeki alışıldık formülü uygulamanın araçlarını bulmaktadır.

2.3.3. Romero'nun Görüşlerinin Çarpıtılması

Daha önce belirttiğimiz gibi, Romero kuşkuya yer bırakmayacak şekilde El Salvador'daki şiddetten ordu ve güvenlik güçlerini sorumlu tutuyordu ve ülkedeki solu ve popüler

grupları, şiddetin ve adaletsizliğin tahrik etmesiyle özsavunma konumuna geçen kurbanlar olarak görüyordu. Halk örgütlerinin, "sadece halkı nasıl sindireceğini ve El Salvador oligarşisinin çıkarlarını nasıl savunacağını bilen" askeri bir kurumsallaşmaya karşı "en temel insan haklarını savunmak için savaştıklarını" Carter'a anlatmıştı. Romero güncesinde ordunun başkası tarafından girişilen bir şiddete karşı koyduğu fikrini tümüyle reddetmişti. Ona göre, güvenlik güçleri, "kurtulmak istedikleri toplumsal adaletsizlik olmasa kendiliğinden şiddete başvurmayacak ya da daha ileri bir noktaya taşımayacak solcuları yok etmeyi amaçlayan 'genel bir programın" aracıydı.[33] Bu nedenle, Joseph Treaster'in *New York Times*'ın ön sayfasında yer alan ve Romero'nun "El Salvador'daki yaygın katliam ve işkence için hem aşırı sağı, hem de aşırı solu eleştirdiğini" belirten ifadesi (31 Mart, 1980) düpedüz bir yalandır. Romero hiçbir zaman işkenceden ve yaygın katliamdan dolayı solu suçlamamış, sağ ile solu eşit tutmamıştı ve başlıca katilin (sağın bir ajanı olan) hükümet olduğundan emindi. Bu bakımdan, esası itibariyle ABD Hükümeti tarafından *gayri resmi olarak* basına iletilen görüşle aynı olan Romero'nun görüşü, hem hükümet hem de basın tarafından kamuoyu önünde hoyratça çarpıtılmıştır.[34]

İlginç bir şekilde, bir yıl sonra Başpiskopos Romero suikastinin yıldönümü üzerine yazdığı bir makalesinde, *Times*'tan Edward Schumacher, Romero'nun halefi Başpiskopos Rivera y Damas yönetiminde "kilisenin hükümet ile gerillalar arasındaki iç savaşta daha merkezci bir konuma kaydığını" belirtmiştir.[35] Eğer şimdi kilise Romero zamanında olduğundan daha merkezci bir konum alıyorsa, bu, bir yıl önce Treaster ve *Times*'ın çizdiği tarafsız bir Romero portresinin yalan olduğunu kabul etmek anlamına gelir (ve zaten öyledir). Peki *Times*'ın kiliseyi hep ortada görmesi ve bir yıl sonra yalan söylemesi mümkün mü? Halefi Romero'dan çok daha ihtiyatlı olduğuna göre, bu soru yanıtsız kalmak zorundadır. Sağ kanadın ve ordunun Romero gibi insanları öldürme isteği, Başpiskopos Rivere y Damas'ın aklından geçenleri özgürce söyleme kapasitesini olumsuz yönde etkilemiş ve kamusal alanda temkinli olmaya zorlamış olabilir. Bu nokta, hiçbir zaman Schumaher'in ve *Times*'ın gündemine gelmez.[36]

2.3.4. Üst Düzey Sorumlu Aramaya Yönelik İlginin Kaybolması

Popieluszko olayında, medya Polonya Hükümeti'nin üst kademelerinin cinayetten haberdar olduğu ve sorumluluğu bulunduğu kanısını oluşturmak için çok uğraşmıştı. Sovyetler'in bu işte çıkarının, belki de parmağının olabileceği de sürekli olarak zihinlerde canlı tutulmuştu. Romero olayında ise tam aksine, bu tür sorular hiç ortaya atılmadı ya da ortaya atılsa bile üzerinde fazla durulmadı.

Medya, Carter'ın El Salvador cuntasına her halükârda sağladığı yardıma Romero'nun karşı çıktığını belirtmişti; fakat onun ABD politikasına olan düşmanlığının derinliği-

ni ve yürüttüğü muhalefetin önemini –ki ABD politikasını, Popieluszko'nun Sovyetler Birliği'ni tehdit ettiğinden daha fazla tehdit ediyordu– anlatmakta acze düştü. Basın, Carter'ın Romero'yu yola getirmek için Papa'ya özel bir elçi gönderdiğinden ve Orta Amerika'daki Cizvit tarikatı liderinin muhtemelen ABD baskısına bir yanıt olarak Roma'ya çağrıldığından hiç söz etmedi.[37] Medya, Romero'nun insanları öldürmeyi reddetmesi için orduya yaptığı çağrıyı da örtbas etti; oysa bu çağrı, onun resmi politikalara nasıl şiddetle karşı çıktığını ve öldürülmesinin El Salvador yöneticileri için ne denli yerinde olduğunu çok daha açık hale getirebilecek bir olguydu.

Romero, popüler hareketlerle aynı çizgide yer alan en önemli resmi şahsiyet olduğu halde, medya ilk başta canilerin kimliğini ve bağlantılarını tam bir sırmış gibi takdim etti. *Washington Post*, katillerin sol ya da sağ-kanattan olmasını eşit bir ihtimal olarak varsaydı; *Miami Herald* 27 Mart'ta "Her ikisinin de onun ölümünün yaratacağı kaostan faydalanacak durumda olduğunu" belirtti. (Öte yandan hiçbir Amerikan gazetesi, Polonya Hükümeti'ne karşı güvensizlik yaratmak amacıyla Popieluszko'nun Dayanışma hareketinin sempatizanları tarafından öldürülmüş olabileceğini yazmamıştı.) Bu saçmalık bir azınlığın görüşüydü; basının büyük bir bölümü katilin muhtemelen bir sağcı olduğunu ileri sürdü, ama yine de bağlantıyı bulanıklaştırmayı ihmal etmedi. Güvenilir bir kaynak olan Duarte, cinayetin ülke içinde planlanamayacak kadar profesyonelce olduğunu öne sürdü; ona göre dışarıda tezgâhlanmış ve içeride taşeron kullanılmış olmalıydı. Bu görüş *New York Times*, *Time*, *Newsweek* ve CBS News tarafından tam bir görev anlayışı içinde benimsenerek tekrar tekrar dile getirildi.[38]

Çok muhtemel göründüğü gibi, katil El Salvadorlu bir sağcı ya da sağcıların görevlendirdiği biriyse, ordu ve güvenlik güçleriyle (eğer varsa) bağlantısı neydi? Ordu ve ölüm mangaları arasındaki bağların çok sıkı olduğunu daha önce görmüştük: En azından belli bir düzeyde ortak komuta, ortak sürdürülen operasyonlar ve karşılıklı himaye söz konusuydu. Katil bir silahlı kuvvetler mensubu olabilir miydi? Orduyla paramiliter güçler arasındaki bağlar göz önüne alındığında, Romero'yu kimin öldürdüğünü bilmeleri muhtemel değil miydi? Amerikan kitle medyası bu soruların üzerine ısrarla gitmek şöyle dursun, *gündeme bile getirmedi*. D'Aubuisson'un cinayetle bağlantısı kamuoyunda aşikâr hale gelmeye başladığında, medya bunu büyük bir hikâye haline getirme konusunda acze düştü ve resmi güçlerle olan yakın ilişkilerini araştırıp tartışmadı. Bu, işleyen bir propaganda sisteminin devrede olduğunun kanıtıdır.

Cinayetle ilgili olası bir *ABD* bağlantısı elbette "çok uzak" bir ihtimaldi ve ABD medyasında gündeme bile getirilemezdi. Yakın tarihin gerçekleri bize ne söylerse söylesin, böyle şeyler yapmadığımız, yurtsever basının ideolojik bir öncülüdür.[39] Fakat ABD'nin El Salvador'da yaratmaya çalıştığı ortamın ve cani bir orduyu eğitip desteklemesinin –ki bu ordunun şiddeti Romero'yu ateşli bir muhalefete sürüklemişti– ABD'yi

dolaylı olarak suçlu durumuna getirip getirmediği sorusu yine de sorulabilir mi? Basın bu konuyu hiç tartışmadı. *Times*, Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'in cinayet üzerine şu sözlerini aktarıyor: "İki hafta önce Başpiskopos'a yazdım ve dedim ki 'her iki aşırı uç tarafından kışkırtılan ve masum insanların canını alan şiddete karşı sizinle aynı nefreti paylaşıyoruz. Mantığın ve ılımlılığın sesini bombalarla, sindirme yoluyla ve cinayetle susturmayı amaçlayanların çabalarını esefle karşılıyoruz.'"[40] Gazete, Vance'in mektubunun, Romero'nun silah tedarikine son verilmesi çağrısına bir cevap olduğuna işaret ediyor. Gazetedeki makale, Romero'nun savunduğu tezin ana fikrini yansıtmamış ve Vance'in mektubunda Başpiskopos'un çağrısını reddeden bölümü aktarmamıştı. Haber, ayrıca "her iki aşırı uç için de aynı nefreti paylaşıyoruz" derken, aslında Başpiskopos'un görüşünün Vance tarafından ciddi olarak çarpıtıldığını da belirtmiyordu. Romero, cinayetleri "her iki uca" değil, orduya ve sağa atfetmişti. Romero bizzat Vance'in desteklediği güçler tarafından kurban edilirken ve Romero'nun öngörüleri bizzat kendi ölümü tarafından doğrulanırken, makalede Vance'ye ve ortaklarına yönelik herhangi bir ironi ya da eleştirinin yer almadığını da belirtmeliyiz. Burada, basın bilgi eksikliğini mazeret olarak gösteremez. Daha sonra kabul edildiği gibi, medya şiddetin kaynağının güvenlik güçleri olduğunu gayet iyi biliyordu.

2.3.5. Bedeli Ödetilmemiş ya da Muzaffer Cinayet

Başpiskopos Romero'ya suikast düzenleyenler hiçbir zaman "resmi olarak" tespit edilmedi ya da kovuşturulmadı; Romero da adalet yerini bulmaksızın öldürülen on binlerce El Salvadorlu kurbanın arasına katıldı. Fakat Popieluszko'nun durumunun aksine, ABD kitle medyası cinayeti kimin işlediği veya adil cezalandırma talebi konusuna ilgisiz kalmış görünüyordu.

Daha sonra, Roberto D'Aubuisson'un Romero'yu öldürmek için düzenlenen bir komplonun başında yer aldığını gösteren bir çok kanıt ortaya çıktı. Arena Partisi* aktivistleri ve ABD yetkilileri ile yapılan sayısız mülakata ve Dışişleri Bakanlığı telgraflarının incelenmesine dayanan araştırmacı gazeteciler Craig Pyes ve Laurie Becklund, 1983'te cinayeti işleme onuruna sahip olmak için silahlarını çeken aktif görevdeki bir grup subayla birlikte suikastı D'Aubuisson'un planladığını öne sürdüler.[41] Görevde bulunduğu süre boyunca Dışişleri Bakanlığı telgraflarına ve diğer kurum içi bilgilere kolaylıkla erişen eski Büyükelçi Robert White, Şubat 1984'te Kongre'de bir komite huzurunda yaptığı açıklamada şunları söyledi: "Her türlü makul şüphenin ötesinde, D'Aubuisson Başpiskopos Romero suikastinin planını yapmış ve talimatını vermiştir." White, plan-

---

* İsp. Alianza Republicana Nacionalista (Milliyetçi Cumhuriyetçi İttifak). El Salvador'da, 30 Eylül 1981'de, Roberto D'Aubuisson tarafından kurulan sağ-kanat parti. Ölüm mangalarının işlediği cinayetlerle şüpheli ilişkisi ünlüdür. İç savaş sonrası dönemde, önde gelen sağ-kanat parti olarak varlığını sürdürmüştür. –y.h.n.

lamanın yapıldığı toplantı ve daha sonra susturulması amacıyla tetikçinin infaz edilmesi hakkında ayrıntılar verdi.[42] D'Aubuisson'un cinayetin içinde yer aldığına ilişkin daha güçlü kanıtlar, El Salvador istihbarat teşkilatında eski bir üst düzey görevli olan Roberto Santivánez'in itirafıyla ortaya çıktı. Santivânez'e göre, Romero cinayeti Somoza'nın eski ulusal muhafızlarının yardımıyla, ama "General García ve Albay Carranza'nın himayesi altında"[43] D'Aubuisson tarafından planlanmış ve uygulanmıştı. Pyes ve Becklund'a bilgi sağlayan kişiler, D'Aubuisson'un, 1980 Aralık ayında ABD baskısıyla görevinden uzaklaştırılıncaya kadar El Salvador ordusunun iki numaralı adamı olan Carranza'nın astı ve siyasi müttefiki olduğuna dikkat çektiler. Carranza o tarihten sonra Mali Polis'in başına getirildi. D'Aubuisson, General Eugenio Vides Casanova'nın başkanı olduğu sırada, Ulusal Muhafızlar'ın G-2 merkezi haber alma bürosunda da çalıştı. Pyes ve Becklund şunları yazıyor: "Vides'in Muhafızlar'ın komutanlığını yaptığı sıralarda, G-2 bünyesinde aktif görev yapan subaylar, Dışişleri Bakanlığı telgraflarında, Mart 1980'deki Başpiskopos Oscar Arnulfo Romero suikastı ile irtibatlandırıldılar ..."[44] Duarte yönetiminde Vides Casanova'nın savunma bakanı olduğuna ve hâlâ bu görevi sürdürdüğüne dikkatinizi çekeriz.

Kısacası, Romero'nun katillerinin kimliği hakkında ciddi kanıtlar vardı ve katillerin El Salvador askeri kurumlarındaki en üst düzey yetkililerle önemli bağlantıları bulunuyordu. Gerçekte, El Salvador'da yargıç Atilio Ramírez'in başkanlık ettiği hukuki bir soruşturma, D'Aubuisson'un ve El Salvador'da ABD'nin himayesinde çalışan General Medrano'nun cinayetlerde parmağı olduğunu çabucak ortaya çıkardı. Fakat Ramírez çeşitli tehditlerden ve bir cinayet girişimden sonra çok geçmeden ülkeyi terk etti ve El Salvador'da davanın aktif takibi sona erdi. Ramírez, sürgündeyken, polis kriminal araştırma ekibinin cinayetin üzerinden ancak dört gün geçtikten sonra olay mahalline geldiğini ve ne polislerin ne de başsavcının mahkemeye hiçbir delil sağlamadığını iddia etti. Ramírez şu sonucu çıkardı: "Tabii ki," en başından beri, "cinayeti örtbas etmeyi amaçlayan bir komplo" vardı.[45]

Söylemeye dahi gerek yok: Yargıç Ramírez'in tanıklığı ABD medyasında ele alınmadığı gibi, D'Aubuisson'un oynadığı role ilişkin artan kanıtlara da önemli bir yer verilmedi. En iyi ihtimalle, tavırsız kalınması gereken bir olguymuş gibi ele alındı ve arka sayfa malzemesi oldu. Duygusal bir dil kullanılarak ya da Romero'nun dostlarından kanıtlar üzerine yorum yapmaları istenerek öfke ve kızgınlık yaratacak bir çerçeveye yerleştirilmedi; ısrarlı bir adalet talebinin konusu da olmadı. Bugüne kadar, El Salvador'daki "gelişen demokrasinin" gerçek yöneticilerinin askeri yetkililer olduğundan ve onların D'Aubuisson ve onun komplocu ekibiyle yakın ilişkisi bulunan, pekâlâ suikasta karışmış kişiler olabileceğinden hiç söz edilmedi.

D'Aubuisson, 8 Mayıs 1980'de düzenlenen bir baskında, bir darbe planlamakta oldu-

ğunu, üstelik Romero cinayetine de karıştığını gösteren kanıtlarla birlikte yakalanmasının ardından, gözaltına alındı ve yargılanıp hapse girme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. El Salvador ordusunun tüm komuta kademelerini kapsayan bir topluluk (700 güçlü kişi) alelacele toplandı ve onun serbest bırakılmasını talep etti. Bundan kısa bir süre sonra, savunma bakanının onayıyla serbest bırakıldı.[46] Onunla birlikte ele geçirilen belgeler gözlerden uzak tutuldu. Güvenlik güçleri başpiskoposluğun hukuki yardım bürosuna baskın düzenleyerek suikastla ilgili tüm dosyaları ortadan kaldırdı. El Salvador komuta kademelerinin daha önce söz edilen toplantısında, 1979'daki "reformcu" cuntadan geriye kalan son reformcu Albay Adolfo Majano itham edildi ve derhal cuntadan çıkarılarak yerine bir şahin getirildi. Ordu, sert bir çizgiyi ve ölüm mangalarını savunan sağ ile dayanışma içinde olduğunu açıkladı ve cunta bu yeni tehdidin üstesinden gelmek için, reformcu bir cunta imgesi edinmek üzere yeniden yapılandı. Katillere silahların akmasını garanti altına almak için Duarte, Kongre'nin ve medyanın çıkarlarına hizmet eden bir figüran olarak devlet başkanlığına getirildi.

ABD kitle medyası, aşırı sağın iktidarını pekiştirdiğini ve Başpiskopos Romero'nun katillerinin yarı resmi düzeyde zafer kazandığını gösteren bu önemli gelişmelere pek ilgi göstermedi. Bu, El Salvador'da iktidarın doğasını ve hükümetin merkezci ya da reformcu olduğu iddiasının kurgusal niteliğini gösteren ciddi bir kanıttır. Önyargısız bir medya bu bilgiye önem verir ve anlamını açıklardı. Fakat bu olgular Carter-Reagan mitolojisiyle çelişiyordu ve dolayısıyla, öngörülebileceği gibi, medya bu olaylar hakkında sessiz kaldı ve efsaneyi yaşatmaya devam etti. San Salvador'da muhalefet liderlerinin katledilmesinden sonra *Times*, 29 Kasım 1980'de, hükümetin "inandırıcılığını sorgulayan ciddi gelişmelerin yaşandığını" ileri sürdü. Fakat Mayıs 1980'de şahin kanadın başkaldırısının, medyanın 28 Nisan'da dile getirdiği işbaşında "zayıf bir merkezci hükümetin" olduğu yolundaki görüşünü değiştirdiğine dair hiçbir ipucu yoktur.

Medya, o sırada ve daha sonra, Romero'nun muhtemel katilinin rehabilitasyonuna ve resmi iktidar yapısı içine yeniden dahil edilmesine de gayet güzel uyum gösterdi. D'Aubuisson gözüne yüksek bir mevki kestirip sonunda El Salvador meclis başkanı olduğu zaman, ABD kitle medyası onun Başpiskopos Romero cinayetinin muhtemel örgütleyicisi, ölüm mangalarının malum lideri ve bir kitle katliamcısı olduğunu gösteren sicili üzerinde hiç durmadı. Bu faşistin aşikâr şekilde anti-semitist olduğu bile hasır altı edildi.[47] Eğer Polonya'da Popieluszko cinayetini organize ettiğinden kuşkulanılan bir anti-semitist ve profesyonel bir suikastçı kendine bir mevki edinmeye çalışsa ve Polonya meclis başkanı olsaydı, inanıyoruz ki ABD medyasında itirazlar yükselirdi.

Bu süre boyunca medyanın konuyu işleme tarzında, hükümetin icat ettiği merkezi bir efsane benimsendi; haberler ve yorumlar kendilerini bu efsanenin başlıca öncülleriyle sınırladı: Bizim desteklediğimiz "ılımlı hükümetin" başı aşırı sol ve aşırı sağ terörle

derttedir ve bunları denetim altına alamamaktadır. ABD Hükümeti ve medyası, şiddetten çok büyük bir oranda ABD destekli ve ülkedeki gerçek iktidarı elinde bulunduran güvenlik güçlerinin ve onların halkı terörize etmek için yarattığı paramiliter şebekenin sorumlu olduğunu gayet iyi biliyordu. Fakat bu gerçek açıklanamazdı. Bugüne kadar medya, tam bir uydurma olduğunu sessizce kabul ettiği önceki yılların merkezi efsanesini korudu. El Salvador'daki barış umutları üzerine yazdığı haberde Lindsey Gruson şu yorumu yapmaktadır: Başkan Duarte ve onun ABD'li destekçilerinin ülkeyi demokrasiye doğru götürmedeki başarıları sayesinde, "bugün sağ ve sol ölüm mangaları boyun eğmesi ve susması için artık halkı terörize edemiyor." Bu yorum tam da bir propaganda modelinin öngöreceği türdendir.[48]

2.4. Dört Amerikan Kadın Din Görevlisinin El Salvador Ulusal Muhafızları Tarafından Katledilmesi Olayının Haberleştirilmesi ve Daha Sonraki Takibi

El Salvador'da çalışan dört ABD'li kadın din görevlisi –Maura Clarke, Jean Donovan, Ita Ford ve Dorothy Cazel– 2 Aralık 1980'de, El Salvador'da Ulusal Muhafızlar'ın mensupları tarafından kaçırıldı ve tecavüz edilerek öldürüldüler. El Salvador cuntasını sözde "reformcu" bir hükümet olarak destekleyen, kamuoyunu ve Kongre'yi bu hükümete yardım edilmesi gerektiği konusunda ikna etmeye çalışan Carter yönetimi açısından, bu cürüm son derece münasebetsiz bir olaydı. Carter yönetimi El Salvador'a yaptığı askeri yardımı geçici olarak askıya alırken, konuyla ilgili hızlı ve çok fazla ses getirmesine gerek olmadığını düşündüğü bir çözüm aradı. İsyancıların bir saldırı başlattığının ilan edilmesinden sonra (El Salvador Hükümeti soruşturma talebine henüz olumlu bir karşılık vermemişti), Carter yönetimi –verdiği sözlerin aksine– yardımı yeniden başlattı. Olayın araştırılması ve açılacak bir soruşturmaya ABD yardımı sağlanması için, William P. Rogers başkanlığında bir komisyon derhal El Salvador'a gönderildi. Komisyon, "Herhangi bir üst düzey El Salvador yetkilisinin cinayetlere karıştığını gösteren delillere" sahip olmadığını aktardı; fakat komisyonun yetkililere olaya karışıp karışmadıklarını sormak dışında başka herhangi bir yola başvurarak soruşturma yaptığına ilişkin bir işaret yoktu. Komisyon, El Salvador'da adaletin pek gelişkin olmadığını fark etti;[49] fakat bağımsız bir soruşturma talebinde bulunmadı ve El Salvador cuntasını olayı sıkı bir şekilde kovuşturmaya zorlama önerisi yaptı. Cuntanın "ülkede nereye ve hangi kademeye uzanırsa uzansın gerçeğin araştırılacağına" dair söz verdiğini aktardı.[50] Daha sonra Rogers, El Salvador cuntasının olayı ciddiyetle araştıracağı konusunda belki de biraz iyimser davrandığını itiraf edecekti.[51]

Reagan yönetiminin işbaşına gelmesiyle birlikte, sanıkların bulunması konusunda zaten düşük bir düzeyde seyreden girişimler daha da azaldı ve El Salvador'daki uydu rejimi korumaya dönük çıkar gruplarının hâkimiyeti iyice ağır basmaya başladı. Çabucak

anlaşıldı ki halkla ilişkilerden kaynaklanan gereklilikler dışında –daha önce öldürülen binlerce El Salvadorlu'yla birlikte– bütün hikâye unutulabilirdi. Makul bir örtbas girişimini destekleme arzusu da gayet açıkça seziliyordu. Dışişleri Bakanı Alexander Haig, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu huzurunda, kanıtlar "insanı" dört kadının yola kurulan bir barikatı geçmeye çalışırken öldürüldüğüne "inanmaya sevk ediyor" dedi. Bu, utanmazca bir yalandı ve Dışişleri Bakanlığı tarafından çok geçmeden bu şekliyle onaylandı.[52] Reagan'ın Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Jeane Kirkpatrick'in, dört kadının "Frente"* yanlısı siyasi aktivistler olduğunu ileri sürerek ve büyük ölçüde öldürülmelerinde sakınca olmayan bir av olduklarını ima ederek Haig'i sollaması da, tıpkı Haig'in açıklaması gibi düpedüz bir yalandır.[53]

Kirkpatrick'in El Salvador Hükümeti'nin cinayetlerden "açıkça" "sorumlu olmadığını" da belirtmesine rağmen, çok geçmeden Ulusal Muhafız mensuplarının dört kadını öldürdüğünü gösteren deliller ortaya çıktı. Bunun üzerine yönetim, yerel muhafızların "kendi başlarına hareket ettiklerinin" çok açık olduğunu iddia eden bir konuma kaydı. Destekleyici bir araştırma olmamasına ve aksi yöndeki kanıtların göz ardı edildiğini gösteren işaretler bulunmasına rağmen, bu iddia ortaya atıldı ve sürekli tekrarlandı. Bir propaganda modeli, tercih edilen bu hükümet açıklamasının kitle medyasında onay göreceğini tahmin edecektir. Dahası, en üst düzeyde alçaklar aranarak faydalı puanların toplanabildiği Popieluszko olayının aksine, kitle medyasının kendi hükümetinin uzak durma endişesi içinde olduğu şeyleri ortaya çıkarmak için artık daha az istekli olacağını öngörecektir.

Bu dört kadının öldürülmesi ile El Salvador'da hiçbir araştırma yapılmamış ve aydınlığa kavuşturulmamış binlerce kişinin katli arasındaki fark, bu kurbanların ailelerinin Amerikalı olmaları ve Kongre'nin bir örnek olay ve siyasi bir sembol olarak bu cinayetlere odaklanmasını sağlayıncaya kadar olayın üzerine gitmeleridir. Bu, söz konusu cinayetlerin siyasi gündeme taşınmasında zorlayıcı bir faktör olmuştur. En sonunda, bir yargılama ve cezalandırma talep edilmiş ve El Salvador'daki askeri hükümetin onaylanması ve yardım görmesi için şart koşulmuştur. Böylece, hem Reagan yönetimi, hem de El Salvador askeriyesi "adaletin yerine getirilmesini gözetmekle" yükümlü kılınmıştır –tabii sadece bir tek olay için. Bu tek bir olayda adaletin sağlanması üç buçuk yıl sürdü ve üst düzey yetkililerin sorumluluğu hâlâ örtbas ediliyor. Kitle medyası açısından, bu cinayetleri ve geciktirilen ve boşa çıkartılan soruşturma sonuçlarını aktarmak oldukça güç bir iştir. Bunu yaparken öfkeyi düşük seviyede tutmak, kadınları

* İsp. Frente Farabundo Marti para la Liberacion Nacional, FMLN (Farabundu Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi). 1980'de, El Salvador'da, devrimci hareketler tarafından kurulan Marksist koalisyon. 12 yıl boyunca gerilla savaşı yürüttü. 1992'deki barış görüşmelerinin ardından, ülkenin önde gelen bir siyasi partisine dönüştü. –y.h.n.

katleden ve bir grup düşük rütbeli görevliyi cinayetten suçlu bulması için yıllarca *zorlanması* gereken bir sistemin niteliğini ciddiyetle sorgulamamak oldukça güç bir iştir. Fakat medya bu görevi parlak bir başarıyla yerine getirmiştir.

2.4.1. Vahşetin Detayları

Popieluszko'nun cesedinin bulunduğu haberi *New York Times*'ın ön sayfasında yayımlandı. Daha önce, cesedinin *bulunamaması* da ön sayfa haberi olmuştu. Bu kitapta analiz ettiğimiz tüm medya yayınlarında, kaçırmanın ayrıntıları, cesedin durumu ve yaraların ne durumda olduğu ayrıntılı olarak ve zorlukla gizlenen bir hazla anlatıldı (bkz. tablo 2-2). Bu ayrıntılar her fırsatta (en belirgin olarak da yargılama sırasında) tekrarlandı. Dört kadının cesedinin bulunması ise, aksine *Times*'ta arka sayfada bir haber olarak çıktı ve örneklemimizdeki dört medya kuruluşunun hepsinde, katledilen dört kadına uygulanan vahşetle ilgili aktarımlar çok kısaydı: Pek çok ayrıntı ihmal edilmişti ve ilk kez haber olarak yer aldıktan sonra bir daha tekrarlanmadı. Yaşanan acıyı ve kaba şiddeti içerecek şekilde olayın yeniden canlandırılması girişimine rastlanmadı; dolayısıyla Popieluszko cinayetiyle ilgili haberlerde aktarılan dram bu örneklerde hiçbir şekilde söz konusu değildi. Dört kadın din görevlisinin öldürülmesi uzaklarda gerçekleşmiş bir olay olarak sunuldu ve mağdurların kişisel durumları göz ardı edildi.

Örneğin *Time*'ın sunduğu anlatım, kurbanların adlarını verdikten sonra şöyle devam etmektedir: "Kadınlardan ikisi kafalarının arkasından vurulmadan önce tecavüze uğramışlardı." Tablo 2-2'de gösterilen *New York Times* haberi de oldukça kısaydı. Rogers Komisyonu'nun raporu kadınlardan birinin bir silahla kafasının arkasından kurşunlandığını ve "kurşunların çıktığı yerlerde kadının yüzünü parçalayan yaralar meydana getirdiğini" belirtmişti. Rogers raporu, mezardan çıkarma sırasında orada bulunanların "büyük" yaralar gördüklerini ve "cesetlerin ezik ve çürükler içinde olduğunu" da açıklamıştı. *Weakness and Deceit* (Zayıflık ve Aldatma) adlı eserde yer alan Raymond Bonner'in anlatımı şunlara işaret etmektedir:

> Kaba bir şekilde yapılmış mezarda dört kadının cesedi üst üste yığılmıştı. Çukurdan ilk çıkarılan, Cleveland'den herhangi bir kiliseye bağlı çalışmayan bir misyoner olan 27 yaşındaki Jean Donovan'dı. Kafasının arkasına sıkılan yüksek kalibreli bir kurşunla yüzü parçalanmıştı. Pantolonunun fermuarı açıktı ve iç çamaşırı ayak bileklerine dolanmıştı. Civar köylüleri onu bulduklarında belden aşağısı çıplaktı. Gömmeden önce giysilerini yeniden giydirmeye çalışmışlardı. Ardından, yine Cleveland'den Ursuline rahibesi olan kırk yaşındaki Dorothy Kazel geldi. Çukurun dibinde ise her ikisi de New York'tan Maryknoll rahibesi olan kırk yaşındaki Ita Ford ve kırk dokuz yaşındaki Maura Clarke vardı. Kadınların hepsi yakın mesafeden öldürülmüşlerdi. Kadınları bulan köylüler birinin külotunun ağzına tıkanmış; diğerinin külotunun ise gözlerine bağlanmış olduğunu söylediler. Hepsine tecavüz edilmişti.

Time ve *New York Times*'ın ezik ve çürüklerden söz etmek konusunda acze düştüklerine dikkatinizi çekeriz (oysa Popieluszko olayında, her iki yayın organı da bunlardan söz etmiş ve sonraki haberlerinde tekrar etmişti). Aynı zamanda, Jean Donovan'ın yüzünün parçalanmasını aktarmadıklarını, rahibelerin iç çamaşırlarının aşağılayıcı bir şekilde kullanıldığını örtbas ettiklerini[54] ve cesetleri bulan köylülerin söylediklerinden söz etmediklerini de belirtebiliriz. Bonner tarafından verilen, *Time* ve *New York Times* (aynı zamanda *Newsweek* ve CBS News) tarafından sansür edilen bu ve diğer ayrıntılar, manzaraya duygusal bir kuvvet ve büyük bir acı katmaktadır. Bu tür ayrıntılara Popieluszko olayında yer verildi, ama ABD'nin bir uydu devleti tarafından katledilen Amerikalı kadınlar için aynı şey yapılmadı. Rogers raporunda, Başkonsolos Robert White'ın zorlamasıyla cunta tarafından suç mahalline gönderilen adli tıp doktorlarının ameliyat maskeleri olmadığı gerekçesiyle otopsi yapmayı reddettikleri de belirtiliyor. Cunta ve ajanları hakkında şüphe uyandıran olan bu olay da ABD medyasının anlatımlarında gözden uzak tutuldu.

Popieluszko olayında hem cesedin bulunması *hem de yargılama*, cinayet fiilinin ayrıntılarını ve cesedin durumunu yoğun bir şekilde resmetmek için vesile olarak kullanılmıştı. Dört kadının cesedi bulunduğu zaman medyanın sergilediği suskunluk, duruşma haberlerine uyguladığı kısıtlamanın yanında solda sıfır kaldı. Duruşmayı izleyen *New York Times*'tan Lydia Chavez, tanıkların dinlenmesinin sekiz saat, tartışmaların yedi saat sürdüğünü ve bunların odaklandığı noktanın kadınların El Salvador'daki çalışması "ve kaçırılma ve öldürülmelerinin ayrıntıları" olduğunu belirtti; fakat yayımladığı makale, hiçbir şekilde tıbbi deliller hakkında ayrıntılara yer vermedi.

2.4.2. Öfke ve Israrlı Adalet Talebinin Eksikliği

Popieluszko olayında, basın derhal tanzim edilmesi gereken hoş görülemez bir saldırganlık yaşandığını aktarmıştı. Dört Amerikalı kadının öldürülmesi olayında ise, medya bunun kaba ve korkunç bir fiil olduğunu belirttiği ve hükümet yetkililerinden bu yönde demeçler aldığı halde, olayın hoş görülemez olduğunu ilan etmedi; adaletin yerine getirilmesi üzerinde de ısrarla durmadı (ya da adalet talep eden insanların sözlerini aktarmadı). Medya, büyük ölçüde, olay karşısında sabırlı olunması yönünde açıklamalar yapan ve El Salvador adalet sisteminin meseleyi halletmesini beklemeye razı görünen ABD ve El Salvador hükümetlerinden "kıdemli yetkililere" bel bağladı. Buna uygun olarak, medya felsefi bir havaya büründü: *Time*'ın belirttiği gibi, kadınlar "El Salvador'daki kör ve gittikçe tırmanan şiddetin kurbanlarıydı" (15 Aralık 1980). Popieluszko olayında ise, cinayeti işleyenler, hesap sorulması çok zor olan karanlık güçler değil, faal durumdaki hükümet yetkilileriydi.

Kadınlar için ABD'de düzenlenen cenaze töreni ve anma etkinliklerinin bile bir öfke

ve adalet talebi vesilesi olarak hizmet etmesine izin verilmedi. Bunlar, büyük ölçüde görmezden gelindi ve örtbas edildi. *New York Times* (8 Aralık 1981), arka sayfada küçük bir yer verdiği UPI'ın Kardeş Dorothy Kazel'in anma töreniyle ilgili haberinde, Piskopos Anthony M. Pilla'nın apolitik beyanını öne çıkardı: "Bir misyonerin hayatı hiçbir zaman kolay ya da göz kamaştırıcı olmamıştır."

Büyükelçi Kirkpatrick'e göre, kurbanların olayın bu şekilde yansıtılmasını istiyor olabileceklerini de gözönüne almamız gerekmektedir. *Newsweek'in* gözlemine göre (15 Aralık 1980), "El Salvador'daki şiddetin artan bir zalimlikle Roma Katolik Kilisesi'ne odaklanması muhtemel görünüyor. Bir çok rahip ve rahibe reform yapılmasını savunuyor ve bunların bazıları militan solcular. Bu tür duygular, din adamları cemaatinin daha ılımlı üyeleri için bile sıkıntı yaratabilir." (Burada "şiddetin" gayri şahsiliğine dikkat edin –makalenin hiçbir yerinde katliamları ABD destekli hükümetin başlattığını ve büyük çoğunluğunu onun gerçekleştirdiğini ileri süren bir ifadeye rastlanmaz.) Popieluszko olayında ise tam aksine, medya bir kez bile Polonyalı rahibin devlet ve isyancı güçler arasında (ya da Doğu ile Batı arasında) tırmanan gerilimin esef verici bir kurbanı olduğunu ileri sürmedi. Durum El Salvador'dakinden çok daha yalındı: Popieluszko devlet görevlileri tarafından öldürülmüştü ve bu hoş görülemezdi. İçinden çıkılmaz sorunlar ve kaynağı belirlenemeyen "şiddet" hakkındaki felsefi anlamsızlıklar uydu devletlerdeki ölümler için geçerlidir.

2.4.3. Yapılan Alçaklık İçin Üst Düzey Sorumlu Arama Şevkinin Olmayışı

Daha önce gördüğümüz gibi, kitle medyası Popieluszko olayında şevkle ve saldırgan bir şekilde her gün üst düzey yetkililerin cinayete karıştıklarına dair kanıtlar aramış ve bazılarına da işaret etmişti. Dört kadını hedef alan cinayetlerde ise tamamen farklı bir yaklaşım görebiliriz. Burada medya, gözünün önünde deliller bulunduğu halde, El Salvador Hükümeti'nin cinayetlerdeki rolünü tespit etmekte aşırı zorlandı. Araştırmacı şevki mütevazı düzeydeydi ve olay aydınlandıkça Duarte ve ABD'li yetkililerin "bize güvenin" şeklindeki tavsiyelerine uymaktan mutluluk duymaktaydı. Medya dilsizleri oynadı. El Salvador ordusu ve güvenlik güçleri, tıpkı dört kadını öldürdüğü gibi, aylardır *El Salvadorluları* da öldürüyordu. Üstelik, kadınların bağlantılı olduğu kiliseler son zamanlarda tehdit ediliyordu. Daha dolaysız kanıtlara göre ise, bölge köylüleri yerel askeri birlikler tarafından cesetleri gömmeye zorlanmışlardı. Fakat medya bu bilgileri cinayet mahallinin saptanmasına yardımcı olmak için kullanmadı.

Askeriyenin cesetleri saklaması yakışıksız kaçsa da, ABD ve El Salvador hükümetlerinin başlangıçtaki çizgisi, askerlerin cinayete karıştığını gösteren bir kanıt bulunmadığı yönündeydi. 8 Aralık'ta cunta tarafından yayımlanan bir bildiri, katillerin "aşırı sağ teröristler"[55] olduğunu öne sürüyordu ve Duarte, bu görüşü, onu hemen haber olarak

aktaran basının önünde tekrar ediyordu. Hükümet çizgisini takip eden *New York Times*, cinayetlerden yirmi gün sonra bile, "tespit edilemeyen saldırganlar"dan söz ediyordu. Oysa Ulusal Muhafızlar'a işaret eden yığınla ipucu vardı ve *Times* cesetler bulunduktan sonra askerlerin "cesetleri saklamaya" çalışmış olabileceğini belirten Rogers raporuna tekrar değinmişti.[56]

Zamanla kadınların Ulusal Muhafızlar tarafından öldürüldüğünü gösteren öylesine çok delil ortaya çıktı ki, hükümet güçlerinin rolü daha fazla gizlenemez hale geldi. Bunu, El Salvador ve ABD yetkililerinin açıkladığı ve medyanın da sadakatle yansıttığı iki kısımdan oluşan bir "hasarı sınırlandırma" süreci izledi. Bunlardan bir tanesi hükümet ile Ulusal Muhafızlar arasında ayrım yapmaktı. Popieluszko olayında cinayeti işleyen polisin, Polonya Hükümeti'nin bir parçası olduğunu okuyucunun unutmasına asla izin verilmemişti. Dört Amerikalı kadın olayında ise, medyada katillerin El Salvador Hükümeti'yle bağı olduğu hiç de bariz bir şey gibi sunulmadı. Bu, medya tarafından da tutarlı bir şekilde takip edilen, El Salvador Hükümeti'nin sağın ve solun aşırı uçlarınca gerçekleştirilen cinayetleri denetim altına almaya çalışan reformcu ve merkezci bir hükümet olduğu yolundaki merkezi efsaneye uygun bir yaklaşımdı.[57] Bu uydurma formül, ordu ve bağlı örgütler tarafından yürütülen kitlesel bir katliama ve eşzamanlı olarak aşırı uçları denetim altına alamayan reformcuların üzüntülerini belirtmelerine izin veren çift boyutlu bir sistemi devreye soktu. Bu, Arjantin'deki kitle katliamının en yoğun günlerini hatırlatmaktadır: O zamanlar *New York Times*, insanları öldüren cuntayı ve yeni mahkûm edilen General Videla gibi kişileri sürekli olarak, "sağ-kanat aşırı unsurları denetleyemeyen" ılımlılar olarak resmediyordu.[58]

Hasarı sınırlandırma sürecinin en önemli amacı, El Salvador hükümet yetkililerinin sorumluluğuyla ilgili her türlü araştırmayı engellemekti. El Salvador stratejisi baştan sona ayak diremekti; çünkü birisini öldürdükleri için askerleri mahkûm etmek Salvador pratiğine aykırıydı. Suçun sorumluluğunun yukarı kademelere doğru uzandığı konusunda güçlü kanıtlar vardı; fakat ABD resmi stratejisi şuydu: Ulusal Muhafızlar'ın cinayetlerden sorumlu olduğu anlaşıldığında tepedeki "reformcuları" korumak ve düşük rütbeli katillerin yargılanmasını ve cezalandırılmasını sağlamak. Bu strateji, en azından El Salvador hukuk sisteminin temize çıkarılması ve böylece Kongre'nin dolarların gönderilmesine onay vermesi için gereklidir. 30 Eylül 1981'de, Büyükelçi Dean Hinton yerel ulusal muhafızların "kendi başlarına hareket ettiklerini" kesin bir dille ifade etti. Oysa zamanın Dışişleri Bakanlığı'nın dahili belgeleri, El Salvador araştırmasının dalga geçmekten başka bir şey olmadığını ve üst düzeydekilerin sorumluluğuna işaret eden başka kanıtların var olduğunu kabul ediyordu.[59] Bununla birlikte, resmi konum açık ve netti. Resmi çizgiyle uyumlu davranmak için kitle medyası üst düzey sorumluların olayla ilgisini araştırmayı durdurmalı, hatta başka kaynaklardan elde edilen kanıtları örtbas etmeliydi. Ve bunu yapmaya girişti.

Cinayetlerle ilgili iki aylık bir araştırmadan sonra, muhabir John Dinges, Pacific News Service'ten yararlanarak bir haber dosyası hazırladı. Dosyaya göre, cinayetle ilgili bazı ayrıntılar önceden planlanmıştı.[60] Birincisi, kadınların havaalanına varıp varmadığını tartışan kaydedilmiş askeri telsiz konuşmaları ve uçuş planlarının yakın takibe alındığını gösteren başka deliller vardı; bunların hepsi eşgüdümlü ve geniş çaplı bir askeri operasyona işaret ediyordu. İkincisi, El Salvador Savunma Bakanı Guillermo García'nın cinayetlerden iki hafta önce ulusal sarayda yaptığı ve cinayetlerin işlendiği bölgedeki rahip ve rahibeleri suçladığı, bu konuda bir şey yapılması gerektiğini belirttiği konuşması eski bir planlama bakan yardımcısı tarafından Dinges'e aktarılmıştı.

Kitle medyasının büyük bölümü, dikkate değer bir otosansür becerisiyle, Dinges'in bulgularını göz ardı etti. Dinges'in haberi *Washington Post*, *Los Angeles Times* ve 15 civarında başka gazetede yayımlandı; fakat *New York Times*, *Time*, *Newsweek* veya CBS News'te tek bir kelimesi bile geçmedi ve sunduğu *ipuçları* hiçbir medya organı tarafından *takip edilmedi*. Bunun yerine medya, Duarte ve ABD yetkililerinin, cinayetlerin sorumlularının yerel ulusal muhafızların ötesine geçmemesinden memnun oldukları yolunda verdikleri mesajlarını ve konunun gerekli hukuki kanallardan büyük bir gayretle inceleneceği şeklindeki teminatlarını tekrarlayıp durdu.

Mart 1984'te, El Salvador istihbaratında yüksek bir yetkili olan Albay Roberto Santivánez, El Salvador'daki ölüm mangaları şebekesi hakkında konuşmayı kabul etti ve iddiaları CBS News'te ve *New York Times*'ın ön sayfasında yer aldı.[61] Santivánez, o dönemde cinayetlerin işlendiği bölgenin sorumlusu olan Albay Oscar Edgardo Casanova'nın özel talimatıyla eylemin gerçekleştirildiğini gösteren, dört kadının öldürülmesi hakkında son derece inandırıcı ayrıntılar verdi. Albay Casanova, cinayetlerden iki hafta sonra, resmi örtbas etme taktiğinin bir parçası olarak başka bir göreve tayin edilmişti. Duarte tarafından savunma bakanlığına getirilen ve Aralık 1980'de Ulusal Muhafızlar'ın başkanı olan Albay Casanova'nın en büyük kuzeni Eugenio Vides Casanova, tıpkı Duarte gibi, cinayet emrinin kuzeni tarafından verildiğini biliyordu. Bu çarpıcı kanıtlar her ne kadar cinayete yüksek rütbeli bir subayın karıştığını, örtbas etme işine, o zamanki savunma bakanı ve Duarte'nin ortak olduğunu gösterse de medya bu hikâyeyi takip etmedi. Dinges'in raporunda belirttiği, dini görevlilerin icabına bakılması gerektiği konusunda yapılan üst düzey tartışmalara geri dönülerek herhangi bir bağlantı kurulmadı. Ne başyazılar yazıldı; ne olaydan öfkeyle söz edildi, ne de eyleme geçilmesi için baskı uygulandı.

Kısacası, Dinges'in sağladığı ipuçları ve Santivánez'in tanıklığı kadınların öldürülmesinin üst düzey bir karara dayandığını güçlü bir biçimde ortaya koyuyordu. Orta düzeydeki hükümet yetkililerinin öldürme emrini verdiğine ve en üst düzey yetkililerin sürekli ve sistematik bir örtbas etme operasyonuyla meşgul olduklarına ilişkin deliller

ise daha da açık ve nettir. Polonya olayında üst düzey yetkililerin sorumluluğuna ilişkin deliller bir türlü bulunamamıştı, ama konu ABD kitle medyası tarafından amansızca takip edilmişti. Üst düzeydekilerin suça bulaştıklarını gösteren delillerin bol miktarda olduğu dört kadın din görevlisi örneğinde, ABD kitle medyası konunun üzerine gitmekte acze düşmüş, hatta soruşturmaya dönük bariz ipuçlarını bile izleme gereği duymamıştır.

ABD baskısı ve tehditleri olmadan asla ilerlemeyen El Salvador hukuk sürecinin acizliğiyle ilgili tüm ayrıntıları burada açıklayamayız.[62] Kitle medyası bir noktada El Salvador Hükümeti'ni araştırmaya "taş koyduğu" için azarladı. [63] Fakat medya, bu taş koyma sürecinin derinliğini ve kapsamını kavramakta ya da "gelişen El Salvador demokrasisi" açısından taşıdığı öneme dikkat çekmekte acze düştü. Sürecin gidişatı hakkında, iğneleyici sözlere ve öfke belirten ifadelere başvurmadan, genellikle ABD ve El Salvador hükümetlerinin iddialarını aktardı. Eğer tüm ayrıntıları vermiş *olsaydı*, El Salvador Hükümeti'ne duyulan güven tamamen yok olurdu. Bu nedenle, El Salvador devletinin eyleme geçmeyi veya ilgili tanıkları sorguya çekmeyi resmen reddettiği gerçeği örtbas edildi; tanıklar, avukatlar ve yargıçlara yönelik tehditler hakkındaki pek çok kanıt da göz ardı edildi. Eğer Polonya'daki bir araştırma için aynı şeyler geçerli olsaydı, tabii ki medya tarafından büyük bir zevkle duyurulurdu.

El Salvador'daki yargılama sürecine ilişkin birkaç örnek vermek burada yeterli olacaktır. Örneğin olaydan iki yıl sonra:

> ... Savcılar, eski muhafız César Valle Espinoza'nın 9 Ağustos 1982 tarihli tanıklığıyla ilgili [mahkeme kayıtlarından] haberleri olmadığını açıkladılar. Bu tanığın ifadesinde, çavuş Colindres Alemán'ın 2 Aralık 1980'de kadınların yakalanması için "yukarıdan talimat geldi" şeklindeki beyanatı yer alıyordu. Savcıların, eski Ulusal Muhafız Çavuşu Dagoberto Martínez'in FBI tarafından Los Angeles, Kaliforniya'da alınan ve daha 1980'de suçun örtbas edilmeye çalışıldığını gösteren ifadesinden de haberleri yoktu.[64]

Hukuki sürecin nasıl işlediğine dair ikinci bir örnek olarak şunu gösterebiliriz: Bu olay için atanan üç yargıçtan ikisi hayatlarından endişe ettikleri için görevden çekildiler. Belirttiğimiz gibi, Romero cinayetini soruşturan yargıç Ramírez de aynı nedenle ülkeyi terk etmişti. Kanıtlar üst üste birikiyordu, ama basın tarafından hiçbir zaman bir bütün halinde ele alınmadı (ve ancak arka sayfalarda tek tek haberler olarak kendine yer bulabildi). Üçüncü bir örnek şudur: Eski büyükelçi Robert White'a göre, yüksek rütbeli subaylar ile kadınların öldürülmesi arasında bağ kurmuş olabilecek durumdaki iki ulusal muhafız, ölüm mangaları tarafından öldürüldü ve sonra operasyonda kaybolduklan açıklandı.[65] Son bir örnek de şudur: El Salvadorlu tetikçilere sonunda avukat tayin edildiğinde, üç avukattan biri olan El Salvador Antonio Ibarra suçluları ciddi ciddi savunmaya hazırlandı. Meslektaşları, "bir örtbas etme ihtimalinin etraflıca araştırıldı-

ğı" ve reddedildiği şeklindeki bir beyanata uyması için Ibarra'ı zorladılar. Ibarra bu talebi yerine getirmeyi reddetti; bu nedenle, 30 Ekim 1983'te, Ulusal Muhafızlar tarafından zorla karargâha götürüldü ve işkence gördü.[66] Ancak Amerikan baskısıyla serbest bırakılan Ibarra, üst düzey sorumlulukla ilgili "etraflıca bir araştırma" yapıldığı tezini kabul eden bir avukat ekibine görevini devrederek ülkeyi terk etti. Bu son olay, yalıtılmış ve çok kısa süre işlenen bir haber olarak tek başına medyaya girmeyi başardı; diğerleri ve olayların bütünü ise özgür basında öne çıkartılıp işlenmedi.

ABD Hükümeti hem El Salvador'daki örtbas etme operasyonunu, hem de olayla ilgili gerçekleri sistematik bir şekilde örtbas etmeye girişti. ABD kitle medyası El Salvador'daki ayak diremeden kısaca söz ederken, kendi hükümetinin aynı derecede önemli yalanlarına ve örtbas etme girişimlerine dikkat çekmekte acze düştü. İşaret ettiğimiz gibi, Carter ve Reagan yönetimleri bir uydu devleti korumayı seçti ve bu siyaseti, o devletin ajanları tarafından öldürülen dört ABD yurttaşı için adaletin yerine getirilmesinden üstün tuttu. ABD Hükümeti'nin uydu devletini koruma girişimi birçok biçimde ortaya çıktı. Bir tanesi, El Salvador'daki örtbas etme çabasıyla aktif işbirliği yapmaktı. Eski Ulusal Muhafız çavuşu Dagoberto Martínez'in Aralık 1980'de ABD'ye göç etmesine izin verildi ve daha sonra FBI'ın yaptığı bir soruşturmada Martínez suçluları bildiğini ve bu bilgiyi –El Salvador yasalarını ihlal etme pahasına– açıklamadığını kabul ettiği halde, kendisine karşı herhangi bir işlem yapılmadı. Örtbas etme operasyonu hakkında bilgi sahibi olmalarına ve soruşturmanın reddedildiğini bilmelerine rağmen, ABD yetkilileri üst düzey El Salvadorlu görevlilerin cinayetten haberleri olduğuna veya karıştıklarına inanmak için bir neden olmadığını tekrarladılar.[67] Dışişleri Bakanlığı soruşturmanın kapsamı ve derinliği konusunda da düzenli olarak yalan söyledi. Büyükelçi Hinton, ulusal muhafız Pérez Nieto'nun "kapsamlı bir şekilde sorgulandığını ve daha üst rütbeli birinin kendisine kadınları takip etme emri verdiği iddiasını defalarca reddettiğini" kamuoyuna açıkladı. Buna karşılık, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde gönderilen bir telgraf, Nieto'nun ifadesinin "eksik olduğunu, lafı geçiştirmeye çalıştığını ve işbirliği yapmadığını" belirtiyor.[68]

Örtbas etme çabasına ABD'nin resmi düzeyde ikinci bir katılım biçimi de, El Salvador'daki soruşturma hakkında sahip olduğu bilgiyi ve bizatihi elde ettiği delilleri kamuoyuyla paylaşmayı reddetmek oldu. Rogers raporu, El Salvador adalet sisteminin içler acısı durumunu anlatan kısmı çıkartılarak yeni bir versiyon halinde ve gecikmeli olarak kamuoyuna duyuruldu. Gecikmelerle ilgili giderek büyüyen bir eleştiri korosu karşısında, ABD Hükümeti ayrı bir soruşturma yürütmek üzere yargıç Harold R. Taylor'ı atadı. Onun hazırladığı rapor uzun süre gizli tutuldu; çünkü El Salvador hukuk sistemi hakkında ciddi eleştiriler içeriyordu ve bu da Reagan yönetiminin her açıklama istendiğinde ilerleme kaydedildiğini iddia etme planına ters düşecekti.[69] Kurban-

ların aileleri ve avukatları, davayla ilgili bilgi verme konusunda ABD Hükümeti'ni her zaman isteksiz buldular. İleri sürülen argüman şuydu: Bilgiler hassasiyet içeriyordu ve söz konusu bilgilerin kamuoyuna açıklanması El Salvador'daki yasal sürece müdahale etme anlamına gelirdi. El Salvador'daki hukuki süreç sadece ABD tehditleriyle ilerleyen kötü bir şaka olduğu için, resmi gerekçe açıkça sahtekârcaydı. Üstelik, Duarte sürekli olarak, tutuklanan muhafızların kesinlikle suçlu olduğunu ve daha üst rütbeli hiç kimsenin olaya karışmadığını belirten açıklamalar yapıyordu –ki bu da göz göre göre davanın peşin hükümle yürütüldüğünü gösteriyordu. ABD'nin örtbas için tek mantıklı gerekçesi, yönetimin, cani ortağının performansının kamuoyunda kötü bir şekilde teşhir olmasını en asgari düzeye indirmek istemesiydi. Gerçekte neler olup bittiğine ilişkin bilgiler ya da Amerika'nın olayla ilgili kendi analizleri ya da El Salvador hukuk süreci hakkındaki değerlendirmeleri, uydu devletin kötü görünmesine yol açacaktı. Yönetim davanın "unutulup gideceğini" umuyor, ama bu gerçekleşinceye kadar bilgi akışını kendi denetiminde tutmak istiyordu.

Hükümetin denetimi elinde tutmak istemesinin bir sebebi de, askeri hükümet ne zaman yeniden para yardımı talep etse, davanın takibinde makul bir ilerleme kaydedildiğini iddia etme imkânına sahip olmak istemesidir. Diğer sağ-kanat uydularda olduğu gibi, "ilerleme" olduğu daima para yardımıyla ilgili karar verme anlarında keşfedilir. Temmuz 1982 tarihli onaylama raporunda, Dışişleri Bakanlığı davada "önemli bir ilerleme" sağlandığını ve 1982 sonbaharında bir duruşma beklediklerini belirtti. 1983'ün başlarındaki onaylama raporu da, davayla ilgili "önemli gelişmeler" olduğunu duyurdu. El Salvador rejimine silah ve para akışını garanti altına almak için, kanıtların bu şekilde manipüle edilmesi, gerçeklerin tam olarak açıklığa kavuşturulduğu bir ortamda ya da eleştirel ve dürüst bir basının varolması halinde hiç de kolay olmazdı.

El Salvador hukuk sürecine ilişkin gerçeklerin bu şekilde örtbas edilmesi, işin içinde dört Amerikalı kadın olsa bile, basını öfkeye ve hicvetmeye yöneltmedi; araştırmayla ilgili olarak asgari düzeyde haber vermenin ötesine geçmesini de sağlamadı.

2.4.4. Yargılama - Beş Ulusal Muhafıza Karşılık 19,4 Milyon Dolar

Doğrudan dört kadını öldüren beş katilin davası Kafkavari bir çerçevede sunulmak zorundaydı, ama ABD medyası bu oyunu fazlasıyla tereddütsüz oynadı. Tetikçiler hemen teşhis edildikleri halde ve ABD'nin şiddetli baskısına rağmen, yargılama cinayet eyleminden tam üç buçuk yıl sonra gerçekleşti. Davaya bakmakla görevlendirilen üç yargıçtan ikisi hayatlarından korktukları için istifa etti; tek bağımsız savunma avukatı ise, Ulusal Muhafızlar'ın karargâhında işkence gördükten sonra ülkeden kaçtı. Savunma tarafı duruşmada "emirler yukarıdan gelmişti" gerekçesiyle sanıkları savunma çabası içine girmedi; oysa böyle davalarda bu standart bir savunma biçimidir ve bu örnekte

de kullanılabilecek önemli miktarda delil vardı. Bu durumun korkuyu, bir anlaşmayı ya da her ikisini birden ima etmesine ve Popieluszko olayında gördüğümüz gibi, medyanın örtbas etme girişimlerine karşı bazen çok duyarlı davranmasına rağmen, kitle medyası bu hususu gözden kaçırdı. Mart 1984'te eski istihbarat subayı Santivánez, "[Muhafızların] Casanova'nın ismini vermezlerse uygun düşen ilk fırsatta cezaevinden çıkacaklarını" bildiklerini belirtti.[70] Yargılama sırasında bu ifadeye atıfta bulunulmadı ve medya da dilsizleri oynadı.

1982 ve 1984 El Salvador seçimleri gibi bu yargılama da sahneleme ve motivasyon bakımından baştan aşağı Amerikan yapımıydı. Ana Carrigan'ın belirttiği gibi:

> Mahkeme salonunun güvenliği Glencoe, Alabama'da kurulan ve eğitilen özel bir Adli Koruma Birimi'nin sorumluluğundaydı. Jüri üyeleri Amerikan elçiliğinin kurşun geçirmez araçlarıyla sabahleyin mahkeme salonuna getiriliyor ve karardan sonra tekrar evlerine götürülüyordu. Elçilik tarafından yemekler ve kamp çadırları sağlanıyor, böylece gerek duyulduğu takdirde jüri üyeleri ve mahkeme çalışanları geceyi iyi korunan mahkeme binasında geçirebiliyorlardı. Elektrik kesildiğinde, tıpkı iddia makamının sözlerine başladığı sırada olduğu gibi, gerekli ışık elçilik çalışanlarının verdiği fırtına lambaları aracılığıyla temin ediliyordu.[71]

Aba altından gösterilen sopa ABD dolarlarıydı. Kongre davanın arzu edilen sonuca ulaşması için 19,4 milyon doları dondurdu. Karar alındıktan sonra 24 saat içinde, Dışişleri Bakanlığı adaletin yerine getirildiğini duyurarak, Savunma Bakanı Vides Casanova tarafından kullanılmak üzere parayı serbest bıraktı. Vides Casanova, 4 Aralık 1980'de cinayetlerin işlendiği sırada, Ulusal Muhafızlar'ın başkanıydı. Albay Santivánez'e göre en büyük kuzeni doğrudan öldürme emrini vermişti ve Casanova da kuzenini etkili bir şekilde korumuş ve astlarının kovuşturulmasını üç buçuk yıl boyunca engellemişti.

Propaganda modelinin öngörülerine uygun olarak, kitle medyası bu olayın özünü yakalamakta tamamen acze düştü. Amerika'nın her yerde var olması, mahkeme salonunun güvenliği, savunmanın üst düzey yetkililerin sorumluluğunu dile getirememesi, Vides Casanova'nın rolü, üç buçuk yıl geciken *bu tek yargılamada* adaletin yerine getirilmesi karşılığında paranın gönderilmesi bu olayın temel nitelikleriydi. *Newsweek*, kadınları öldüren Ulusal Muhafızlar olduğu halde, "Bir Ölüm Mangasının Bozgunu" başlıklı makalede (4 Haziran 1984) sonucu "önemli bir başarı" olarak değerlendirdi. Makale davayı açmanın ve kazanmanın güçlüklerini ve üst düzey personelin gizlenmesi olasılığını vurguluyor, ama bu bilgiyi ABD'nin desteklediği sistemin doğasını açığa çıkartmak için kullanmıyordu. Makale, üst düzey sorumluluklar konusunda kuşkuları azaltan Tyler raporunu referans alarak tartışmayı kapatır; fakat raporun "yukarıdakilerin olaya karıştığını destekleyen bazı deliller" olduğunu doğrulamasına ya da ulaştığı bilgilerin sınırlı olduğunu kabul etmesine atıfta bulunmaz. Santivánez'e ya da

Dinges raporuna da asla göndermede bulunmaz: *Newsweek* resmi bir kaynağın eteklerine yapışır ve onu da yanlış okur.

2.5. Guatemala'da Katledilen 23 Din Görevlisi (1980-85)

Modern Guatemala tarihi, belirleyici bir şekilde, ABD'nin örgütlü işgali ve demokratik olarak seçilmiş Jacobo Arbenz rejimini Haziran 1954'te devirmesi ile biçimlenmiştir. O zamandan beri Guatemala kesin olarak ABD etki alanında kalırken, acilen ihtiyaç duyulan ekonomik ve sosyal reformlar süresiz olarak gündemden çıkarıldı; siyasal demokrasi kıskaca alındı; devlet terörü kurumsallaştırıldı ve 1970'lerin sonu ile 1980'lerin başında felaket düzeyine ulaştı. Guatemala'nın uydu statüsü ve anti-demokratik karşı-devrimin seçkinlerin önemli çıkarlarına hizmet ettiği göz önüne alındığında, bir propaganda modeli bu ülkenin kurbanlarının değersiz olacağını ileri sürer; bu durumun medyanın gösterdiği ilgide hem niceliksel hem de niteliksel olarak yansımasını bulması gerekir. Ayrıca Polonya ve Çekoslavakya gibi Sovyet uydu devletlerindeki mağduriyetler düzenli olarak Sovyet işgalleriyle ilişkilendirilirken, bir propaganda modeli Guatemala'daki güncel devlet terörü ortamının Amerikan medyası tarafından ABD'nin 1954'te (ve sonrasındaki) müdahalesinin doğal bir sonucu olarak ele alınmayacağını öngörür. Aksine, ABD'nin olaylara bakıp sağ ve sol aşırıları durdurmak için elinden geleni yapmaya çalışan iyi niyetli ve duyarlı bir devlet olarak resmedilmesini bekleriz.

Bununla birlikte, medyanın Guatemala'yı ele alış biçimine bakmadan önce, medyanın 1980'lerdeki rolünü incelemek için sahneyi hazırlamak üzere 1945-54 arasındaki kritik dönemi ve devamını kısaca gözden geçirelim. Arbenz ve selefi Juan Arévalo, Guatemala tarihindeki ilk demokratik sisteme öncülük ettiler. Onların yönetimde olduğu on yıl boyunca, gazeteler, toplumsal gruplar, sendikalar, köylüler ve siyasi partiler baskı ve cinayet korkusu olmadan örgütlenebildiler.[72] Fakat bu kırılgan demokrasi, belli ellerde toplanmış bir toprak mülkiyeti sistemine dayanıyordu. Ayrıca ülkenin bağımsızlığına ve siyasi özgürlüğüne karşı sürekli bir tehdit oluşturan (ve insani bir felakete yol açan), toprağın ve stratejik tesislerin yabancılar tarafından denetlendiği bir zemin üzerinde yükseliyordu. Bu demokratik dönem boyunca süren sendikalaşma ve toprak reformu mücadelesi, kısmen, demokrasiye kurumsal bir temel sağlayacağı düşünülen bir kitle desteği inşa etme arzusuyla harekete geçirildi.[73] Arévalo ve Arbenz tarafından atılan her ilerici adım yerel oligarşi, çok uluslu şirketler cemaati ve ABD Hükümeti tarafından korkunç bir düşmanlıkla karşılandı.[74] 1947'de sendikaların örgütlenmesine izin verildiği andan itibaren, denetimi ele geçiren ya da bir tehdit oluşturan "komünizm" keşfedildi. Arbenz'in ılımlı ve etkin toprak reformu ise, bardağı taşı-

ran son damla oldu.[75] ABD girişimi, organizasyonu, finansmanı ve doğrudan psikolojik savaş ve terör operasyonlarıyla küçük bir paralı ordu Arbenz'i görevden uzaklaştırarak "anti-komünist" bir rejimi tesis etti.

1954'ten günümüze, radikal değişim bir yana, Guatemala'da ne reform ne de demokrasi mümkün olmuştur. Bunun temel nedeni, ABD'nin 1954'te ülkeyi teslim ettiği güçlerin "kendi sağlam konumlarını az da olsa etkileyebilecek herhangi bir değişime şiddetle karşı çıkmaları"ydı.[76] Öte yandan, bu güçler 1945-54 tecrübesinden şu dersi çıkarmışlardı: Aşırı eşitsizliklerle dolu bir sistemde demokrasi, karşı konulmaz bir şekilde, imtiyazlara karşı tehdit oluşturmaya başlıyor ve insanları reforma yöneltiyordu. 1954'ten sonraki kısa açıklık dönemleri kentli işçilerin ve köylülerin haklarını koruyan örgütlerin ortaya çıkmasına, grevlere, reformcu ve radikal partilerle örgütlenmelere tanık oldu. Piero Gleijeses'in belirttiği gibi "Arana döneminin [1970-74] son aylarında baskı daha seçici bir karaktere büründü ve Laugerud [Arana'nın halefi, 1974-78] çeşitli defalar grevlerle güç kullanarak 'baş etmekten' kaçındı."[77] Fakat reformların cılızlığı, yeşeren umutlar ve baskılar bir başka seçeneği zorladı: "Rejimin mahiyeti düşünüldüğünde," müteakip terör dalgası Guatemala yönetici sınıfı için "tek mantıklı seçenekti."[78]

Reformun ve demokrasinin başarısız olmasına yol açan bir diğer neden, sürüp giden ABD etkisidir. ABD resmi çevreleri 1945-54 yılları arasındaki çoğulculuk ve demokrasiyi hoş görülemez buldu ve sonunda bu deneyimi ortadan kaldırdı.[79] Bunu izleyen 32 yıllık ABD güdümü döneminde, Guatemala tedrici ve sistematik olarak sivillerin katledildiği, dünyada eşine az rastlanır terörist bir devlet haline gelmekle kalmadı; aynı zamanda ABD müdahalesinin tırmandığı stratejik anlarda, terörist eğilimleri gözle görülür bir şekilde arttı. Birinci nokta, on yıllık demokrasi deneyiminin ardından Guatemala'ya siyasi cinayeti ve geniş çaplı baskıyı yeniden getiren 1954 işgali ve karşı-devrimidir. İkincisi, 1960'larda küçük bir gerilla hareketinin ortaya çıkışının ardından, ABD'nin Guatemala ordusuna ciddi bir karşı-ayaklanma (kontra) eğitimi vermeye başlamasıdır. 1966'da bir başka küçük gerilla hareketi, Yeşil Bereliler'in gelmesine, 300 veya 400 gerillayı ele geçirmek için 10.000 kişinin öldürüldüğü büyük bir kontra savaşına yol açtı. Guatemala'da "ölüm mangaları" ve "kayıplar" bu aşamada görüldü. ABD 1970'lerde polis eğitimi verdi; bunu şiddetin daha fazla kurumsallaşması izledi. Guatemala'da toplumsal sorunlara getirilen "çözüm" sürekli bir devlet terörü olmuştur ve bundan, özellikle 1954 müdahalesinin ve o tarihten bu yana süren ABD'nin yardım biçiminin sorumlu tutulması gerekir. ABD, Guatemala ile "karşı-ayaklanma devletini" icat etti.

Ordunun karşı-ayaklanma devletindeki özel rolü, zamanla onun statüsünü ve gücünü yükseltti ve ona Guatemala'yı yönetme kapasitesi kazandırdı. ABD güdümü altındaki pek çok devlette olduğu gibi, askeriye gücünü ekonomik çıkarlar elde etmek ve doğru-

dan ya da dolaylı olarak çalıp çırpmak için kullandı.[80] Terörizm, hırsızlık ve Guatemala askeriyesinin özerkliği Lucas García'nin yönetimi döneminde (1978-82) –daha sonra Ríos Montt tarafından daha da ötesine geçilen– geçici bir doruk noktasına ulaştı. Bu, Guatemala Hükümeti'ne karşı açık bir eleştirinin olduğu ve Kongre baskısıyla ABD'nin silah tedarikinin kısa bir süre için (ve kısmen) kesildiği Carter'ın kısa süren insan hakları politikası dönemiyle örtüştü.[81] Bununla birlikte, Carter yılları döneminde bile Guatemala ile ilişkiler düşmanca değildi –ailedeki yaramaz bir çocuğun kısa bir süre için köşede bekletilmesi gibiydi. Carter hükümetinin yeni silahlar tedarik etmeme arzusunun kısmi bir sebebi, yaramaz çocuğun artık tehlikede olmamasıydı. Bu durumun aksine, 1980 yılında, Carter yönetimi El Salvador'da sol-kanat bir zafer olasılığı gördüğünde, hızla sağ-kanat bir terör rejimine destek sağladı.

Reagan yılları boyunca, Guatemala'da öldürülen sivillerin sayısı on binlere ulaştı, kayıplar ve uzuvları kopartılmış bedenler gündelik bir olay haline geldi.[82] Uluslararası Af Örgütü (AI), Amerikalar İzleme Örgütü (AW) ve diğer insan hakları izleme gruplarının yaptığı araştırmalar, (çok sayıda kadın ve çocuk da dahil) ayrım gözetmeksizin köylüleri öldüren, yüz binlerce çiftçi ve köylüyü fiili toplama kamplarına yerleştiren ve yüz binlerce insanı zorunlu olarak sivil devriyeler halinde askere alan, cinnet geçiren bir askeriyenin varlığını açıkça ortaya koydu.[83] Buna karşılık Reagan, Aralık 1982'de Guatemala'yı ziyaret ederek devlet başkanı Ríos Montt'un "tamamen demokrasiye bağlı olduğu" ve insan hakları ihlalleri konusunda "haksız ve acımasız bir eleştiri" aldığı yorumunu yaptı. Oysa bundan yalnızca iki ay önce AI, üç aylık bir süre içinde sivil katliamların meydana geldiği ve toplam ölü sayısının 2.500'ü geçtiği 60 farklı Kızılderili köyünün durumunu tasvir eden bir rapor yayımlamıştı.[84]

Reagan'ın Guatemala'ya karşı politikası, Güney Afrika'ya olduğu gibi "yapıcı ilişkilenme" temeline dayanıyordu.[85] Başlangıçtan itibaren, yönetim hükümetleri kucaklamaya ve onlara silah sağlamaya gayret etti. Sürüp giden kitle katliamı sadece bir uygunsuzluktu. Guatemala rejimiyle olan ilişkilerimizi onarmak için yönetimin izlediği yöntemlerden birisi, insan hakları karneleri hakkında sürekli yalan söylemekti (bu konuda standardı belirleyen Reagan'ın kendisiydi). Dışişleri Bakanlığı'ndan Stephen Bosworth, Temmuz 1981'de, Temsilciler Meclisi'nde bir komisyona Lucas García yönetiminin "olaylara karışmayan suçsuz insanları korumaya özen göstererek" gerillalara başarılı bir şekilde saldırdığı konusunda güvence verdi.[86] Dışişleri Bakanlığı'nın 1981 İnsan Hakları Ülke Raporu da Guatemala'da tüm katliamları kimin yaptığını belirlemenin imkânsız olduğuna ve kayıplardan hükümetin değil, "sağın" ve "solun" sorumlu tutulduğuna dikkat çekti. Bunun aksine, Şubat 1981'de AI, binlerce cinayetin neredeyse tamamen hükümetin eseri olduğu konusunda ayrıntılı kanıtlar verdi; buna kurbanların Guatemala ulusal sarayına bitişik bir binadan ve doğrudan Başkan Lucas García

gözetiminde hedef alındığı, ölüm mangaları tarafından gerçekleştirilen katliam da dahildi.[87]

Lucas García'nın sanki büyü yapılmış gibi aniden devrilmesiyle, Reagan yönetiminin çizgisi değişti. Stephen Bosworth, "Guatemala'nın şimdiki insan hakları durumuyla geçen Aralık ayındaki durum arasında görülen olumlu farkı vurgulayacak sözcükler bulmakta güçlük çektiğini ..." belirtiyordu. İnsan haklarından sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Vekili Melvyn Levitsky ise, başka bir Kongre komisyonu huzurunda şunları söyledi: ABD Lucas García rejiminde olduğu gibi "kendi halkına karşı şiddet kullanan bir hükümetle ilişkilerini kolayca sürdüremez."[88]

Lucas García iktidardayken, Bosworth onun yönetimini suçsuzları koruyan özenli bir rejim olarak değerlendiriyordu ve Dışişleri Bakanlığı da hükümetin katliam yapıp yapmadığını belirleyememişti. Lucas García yönetimden uzaklaştırılınca, Dışişleri Bakanlığı onun ayrım gözetmeyen bir cani olduğunu keşfetti ve davranışlarını yüksek ahlaki perdeden eleştirmeye başladı. Yani, Dışişleri Bakanlığı örtük olarak daha önce yalan söylediğini ve basının bunu açığa çıkarmayacağına güvendiğini kabul etmiş oldu. Bu çizgi değişikliğinin nedeni, elbette ki Lucas García'nın halefi Ríos Montt için elverişli bir ortam yaratmaya yardımcı olmaktı. Ocak 1983'te, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John Hughes'un yaptığı açıklamaya göre, Ríos Montt yönetimi altında insan hakları ihlallerinde "çarpıcı bir düşüş" gerçekleşmişti. Ríos Montt, Reagan'ın "haksız ve acımasız bir eleştiriye" maruz kaldığına inandığı bir kişiydi. Fakat belirttiğimiz gibi AI, Ríos Montt'un sivil katliamlarında selefini bile geride bırakan başka bir yüksek rütbeli cani olduğunu ortaya koydu.

Ríos Montt'un da yönetimden uzaklaştırılma sırası geldiğinde, Dışişleri Bakanlığı'nın çizgisi bir kez daha değişti. 1982'de Ríos Montt yönetimi altında işlerin çok kötü gittiği kabul ediliyordu; fakat *şimdi* çarpıcı bir ilerleme vardı ve hükümet "insan hakları sorunlarına artan bir duyarlılık" gösteriyordu.[89] Burada, neredeyse bir yasa şeklinde formüle edilebilecek tutarlı bir modelle karşı karşıya olduğumuz gayet açıktır: Yönetimin "yapıcı ilişki içine girmek" istediği terörist bir devletin idaresinde işler her zaman yolunda gitmekte ve iyileşme görülmektedir; fakat söz konusu rejim devrildiğinde, geçmişe dönük olarak bu rejimin karnesi kötüleşiyor ve şu an iktidarda olan hükümetin insancıl ve duyarlı tutumuyla karşılaştırıldığında en berbat yönetim olarak gözüküyor! Yeni gelen her terörist için değişmeden sergilenen bu gülünç savunmacı politikadan ve devrilen yönetimin geçmişe dönük olarak karalanmasından oluşan bu model, Batı basınının çoğunlukla totaliter devletlerle özdeşleştirdiği Orwellcı bir süreçtir ve burada da meydana gelmektedir. Bu gülünç model, ancak kitle medyası işbirliği yaptığı takdirde gerçekleşebiliyor. Her şeyden önce kitle medyasının, Guatemala'da sürüp giden büyük çaplı cinayetleri önemsememesi ya da yok sayması gerekir. Bu bağ-

lamda, birbirini izleyen savunmacı politikalar, her caniyi savunmak için söylenen yalanlar ve insanı afallatan iki yüzlülük pek bir haber değeri taşımayacaktır.

Guatemala'daki kontra devletinin yaratılmasında ve ayakta tutulmasında ABD'nin rolü, Guatemala devletinin kendini halk örgütlerinin gelişmesini engellemeye adaması (yani, Orwellcı retorikte "anti-komünist" olması) ve Amerikan şirketlerinin güçlü varlığı dikkate alındığında, bir propaganda modeli şunu öngörecektir: Medya, bu devletin "değersiz" kurbanlarına ilgisiz kalacaktır. Ayrıca medyanın, bu devletin evriminde ve uygulamalarında ABD'nin rolünün geçiştirilmesine yönelik bir tutum içine girdiğini de tahmin edecektir. Bu çerçevede, çok önemli verilerine ve ürkütücü hikâyelerine rağmen, AI ve öteki insan hakları gruplarının Guatemala ile ilgili olarak ortaya koyduğu raporların önemsenmeyeceğini ya da görmezden gelineceğini tahmin ediyoruz. Pol Pot'u anımsatan bir katliam tarzıyla, 1978 ve 1985 arasında öldürülen sivillerin sayısı 100.000'e yaklaştığı için, bu tahmin propaganda modeli açısından güçlü bir testtir. 1981'de AI'ın işaret ettiği gibi:

> Kurbanların cesetleri derelerde üst üste yığılmış, yol kenarlarına atılmış ya da toplu mezarlara gömülmüş halde bulundu. Binlercesi işkence izi taşıyordu ve çoğunun ölümü telle boğularak, plastik torbalar içinde nefesi kesilerek ya da kafalarına bir kurşun sıkılarak gerçekleşmişti.[90]

Propaganda modelinin bu örnekle ilgili tüm beklentileri gerçekleşmiştir. Guatemala'daki 23 kurban hakkında yapılan medya haberleri ile Popieluszko olayı hakkındaki haberleri karşılaştıran Tablo 2-1'e başvurursak, medya örneklemimizde 23 kurbandan yalnızca dördünden adlarıyla söz edildiğini görürüz. Ve sicili kabarık bir gazete olan *New York Times*'ta toplam olarak 23 kişiye ayrılan yer, Popieluszko'ya ayrılan yerin yaklaşık yirmide biri civarındadır. Guatemala'da öldürülen Amerikalı rahip Stanley Rother vakasında, *New York Times*, 5 Ağustos 1981 tarihinde, kurşunlamayla ilgili olarak sorgulanmak üzere üç adamın tutuklandığını duyuran küçük bir arka sayfa haberi geçti. Tutuklamaların sonucu neydi? Tutuklanan kişiler yargılandı mı? *Times* okurları bunları asla bilemeyecekti. Guatemala Hükümeti ise, geri kalan 22 olayın hiçbirisinde utanç duymak ve ortaya sorular atan bir basının baskısını hissetmek zorunda kalmayacaktı.

Guatemalalı rahiplerin öldürülmesine gösterilen düşük ilginin yanı sıra, katliamın ayrıntıları da kısaydı ve bir öfke duygusu yaratılmadı ya da yaratılsa bile sürdürülmedi.[91] Görece uzun birkaç makale ise, 1954 darbesinin rolünü, Guatemala polisi ve ordusuyla ABD'nin kurduğu uzun eğitim ve tedarik ilişkisini asla tartışmadı.[92] Bunun yerine, katliamları sağ ve sol aşırılıkçıların nedeni açıklanmayan zalimliği olarak gösterip, neredeyse hiç değişmez bir şekilde, bir iç savaş formatı içine yerleştirdiler (bkz. "Başpiskopos Oscar Romero" s. 117). 16 Mayıs 1981'de, *New York Times*'ta yayımlanan AP kaynaklı bir haberin başlığı şöyleydi: "Sağcı-Solcu Çekişmesinde Dört Guatemalalı

Katledildi." 23 rahibimizden biri olan Muhterem Peder Carlos Gálvez Galindo'nun katledilmesi hakkındaki makalede ise şunlar söyleniyordu: "Saldırıların, sağcılarla solcular arasında uzun süredir var olan iktidar çatışmasıyla ilişkili olduğu görünüyor." 29 Temmuz 1981 tarihinde, *Time*'da çıkan Muhterem Peder Stanley Rother ile ilgili UPI kaynaklı bir haber ise, saldırıyı –Guatemala Hükümeti'yle değil– "sağ-kanat aşırılıkçılarla" ilişkilendirmiştir.

Time'a göre, Peder Rother ve Guatemalalı köylüler "kendilerini ilan edilmemiş bir iç savaşın ortasında bulmuşlardı ..."[93] *Time*, iç savaşın kökenlerini asla açıklamaz; ABD'nin barışçıl toplumsal değişimin engellenmesinde ve sürekli karşı-devrim kurumlarının tesis edilmesinde oynadığı önemli rolü de açıklamaz. *Time*, çok sıradışı bir biçimde, hükümetin katliamların "ezici bir çoğunluğundan" sorumlu olduğunu belirtir; hatta daha da istisnai bir tutumla, AI'ın paramiliter ölüm mangalarının hükümetin bir kolu olduğuna ilişkin kanıtlarını zikreder. Fakat makale cinayetlerin kapsamını ve niteliğini gösteren örnekler vermekte acze düşer ve belirtildiği gibi, iç savaş gerekçesine sığınır. ABD politikasıyla ilgili tartışmaları ele aldığı çerçeve daha da tavizkârdır. *Time*'a göre, "Fakat Guatemala, Reagan yönetimini dış politika konusunda en zor görevlerden biriyle karşı karşıya bıraktı: Bir yandan bu ülke, ABD desteğine ihtiyaç duyan Küba destekli isyanın bir kurbanı olarak görülüyor; diğer yandan, hükümet açıkça insan haklarını ihlal ediyor." *Time* tarafından sunulan karşıtlık biraz dengesizdir: Küba desteği hikâyesi, doğruluğu hakkında kesinlikle hiçbir kanıt bulunamamış bir Soğuk Savaş kurnazlığıdır. Fakat Dışişleri Bakanlığı'na, dikkati kitle katliamcılarına sağladığı destekten başka yöne kaydırmak için sürekli olarak kullandığı uygun bir propaganda çerçevesi sağlar. *Time*, böylece söz konusu karşıtlığın iki yanını, gerçek ve son derecede ciddi bir suçlamayla eşitler ve bunu, ısmarlama da olsa siyaset üzerine yazan tek bir yazarı bile dürüstçe zikretmeden yapar. "Açıkça" ifadesine rağmen "diğer yandan" demek, olan biteni büyük ölçüde önemsizleştirmektir. Reagan yönetimi, tamamen ülkenin iç dinamiklerine dayanan bir başkaldırıyı yok etmek için, bir katliam politikası uygulayan soykırımcı bir hükümete destek vermeyi ve onun için düzenli şekilde savunmacı gerekçeler sağlamayı seçti. Reagan yönetimi için "zor görev" –*Time*'ın resmettiğinden son derece farklı olarak– kitle katliamına sunduğu desteği nasıl *satacağıdır*. *Time*, politika yapma sürecinde ciddi bir ikilem yaratan Küba destekli isyan iddiasını hiçbir kaynağa dayandırmadan aktararak küçük numarasını yapmaktan geri durmamıştır.

1978-85 katliam yılları, Guatemala'da soykırım düzeyine varan bir devlet terörü hakkında çarpıcı kanıtlar ortaya koyan insan hakları gruplarının sağladığı sürekli bir belge akışına sahne oldu. Bu belgelerin pek çoğu halkı eğitme ve ayağa kaldırma bakımından büyük bir potansiyele sahipti. Fakat propaganda modelinin öngördüğü gibi,

medya örneklemimizde, bu belgelerin kamuoyunda öfke yaratma ve insanları seferber etme açısından taşıdıkları enformasyon değeri ve kapasitesi mümkün olduğunca azaltılarak ele alındı. 1981-87 yıllarında AI ve AW tarafından Guatemala üzerine hazırlanan önemli raporların on tanesini seçerek baktığımızda, medya örneklemimizde bunlardan yalnızca dördünün *yer aldığını* görürüz.[94] Bu dört raporun hiçbiri ön sayfaya giremedi ve bir başyazıya konu olmadı. Ayrıca devamlı haber üretimi ve öfke uyandırmayı içeren bir basın kampanyası örgütlemek üzere temel veriler olarak da kullanılmadılar. AI'nın 1981'de Nazi tarzında ürkütücü bir devlet terörünün yükselişini tasvir eden "*Disappearances*": *A Workbook* ("Kayıplar": Bir Çalışma Raporu) adlı kapsamlı raporu, tıpkı yine AI'nın "*Disappearances... under the Government of General Oscar Humberto Mejía Victores*" (General Humberto Mejía Victores'in Hükümeti Döneminde ... Kayıplar) adlı Mart 1985 tarihli raporu gibi, medya örneklemimizde tamamen görmezden gelindi. Eğer bu rapor kamuoyuna yeterince duyurulmuş olsaydı, medyanın 1984-85 Guatemala seçimlerini (bir sonraki bölümde açıklandığı gibi) bir meşruiyet kazanma eylemi olarak resmetme politikasına darbe indirmiş olurdu. AW'nin Karşılıklı Destek Grubu hakkındaki 1985 raporu, tıpkı Cerezo'nun ilk yılında Guatemala'daki insan haklarını inceleyen 1987 tarihli çalışma gibi görmezden gelindi. Gelecek bölümde Karşılıklı Destek Grubu'na yeniden döneceğiz. Gelecek bölümde, Guatemala'da daha önce yaşanan seçim tecrübesine ve Cerezo'nun yönetme kabiliyeti hakkında bizatihi kuşkular belirtmiş olmasına rağmen, medyanın Cerezo'nun seçilmesini bir umut ve iyimserlik çerçevesi içinde sunduğunu göreceğiz. Medyanın AW'nin Cerezo'nun başkanlık yıllarının gerçek sonuçlarını tasvirini görmezden gelmesi, Bölüm 3'te El Salvador'u incelerken de göstereceğimiz gibi, uydu devletlerde seçimlerin yarattığı sonuçları izleme konusunda genelde başarısız olduğunu gösterir.

AW'nin *Guatemala'nın Gözden Geçirilmesi: Reagan Yönetimi Guatemala'daki İnsan Hakları "Gelişmelerini" Nasıl Karşılıyor?* adlı çalışmasını daha önce ele almıştık. Bu çalışmanın en çarpıcı ve en önemli konusu, Dışişleri Bakanlığı'nın *daha önceki* generali savunmasının yanlış olduğunu geriye dönük olarak kabul etmesiydi. "Haklar Grubu Guatemala'daki Durum Konusunda ABD'yi Suçluyor" başlığı altında, yedinci sayfada, 7,6 cm'lik bir makalede konuya yer veren *New York Times* (24 Eylül 1985) hariç, bu aydınlatıcı belge medya örneklemimizde göz ardı edildi. *Times*'ın makalesi ise raporu şu şekilde tasvir eder: Rapor, ABD yönetiminin Guatemala'daki insan hakları ihlallerini tanımaya yanaşmadığını belirtmektedir. Fakat *Times*'ın makalesi, raporun yönetimin geçmişte yalan söylemiş olduğunu sonradan örtük olarak kabul etmesine yaptığı vurgudan söz etmez. Bundan söz etmek, elbette *Times*'ın birincil "haber" kaynağının tamamen güvenilmez olduğu anlamına gelirdi. Bu rapora ayrılan 7,6 cm'lik makalenin dörtte birini kapsayan son paragrafı, Dışişleri Bakanlığı'nın AW'nin raporuna ilişkin yanıtını aktarmaktadır: Buna göre, AW "bir insan hakları kuruluşu ol-

maktan çok siyasal bir örgüt gibi davranmaktadır." Eğer makale yönetimin yalnızca Guatemala'daki devlet terörünü mazur göstermekle kalmayıp, açıkça dürüst davranmadığını da ortaya koyan rapordaki kanıtların özünü yansıtmış olsaydı, bu cevabın arsız ikiyüzlülüğü açık ve çarpıcı bir şekilde gözler önüne serilirdi.

Halka karşı düzenlediği terörist saldırılar konusunda Guatemalalı generalleri koruma kaygısıyla davranan Reagan yönetimi, AI ve AW gibi örgütlere cephe aldı ve 1981 ve 1982'de onları sol-kanat ve siyasal bakımdan taraflı örgütler olarak sunup itibarsızlaştırmak için sistematik bir kampanya başlattı. AI ile Latin Amerika Üzerine Washington Bürosu'na gönderdiği 15 Eylül 1982 tarihli bir mektupta, Dışişleri Bakan Yardımcısı Thomas Enders, tek taraflı ve gerillaların "zalimane" ve "terörist saldırılarını" savunucu nitelikte oldukları gerekçesiyle bu kuruluşların raporlarına saldırdı. Enders şunları yazmıştı:

> Ordu birimlerinin belirtilen politikaya aykırı bir şekilde insan hakları ihlallerinde bulunmuş olma olasılığını [*aynen böyle!*] kimse inkâr etmeyecektir. Önemli olan, 23 Mart'tan beri Guatemala Hükümeti'nin kendini yeni bir sürece adamış olması ve önemli ilerlemeler kaydetmesidir.[95]

Binlerce sivili katletmekle meşgul bir orduyla ilgili bu şaşırtıcı savunma, Guatemala'da resmi bir ABD belgesi olarak dağıtıldı ve *tam metni Guatemala basınında yayımlandı.* AW şunları belirtiyor:

> İnsan hakları araştırmacılarının Guatemala'daki gibi politik bir iklimde karşılaştıkları riskler ışığında, mektubun bu şekilde kullanılmasını vicdansızca buluyoruz. Bu bize, Guatemala Hükümeti gibi Dışişleri Bakanlığı'nın da, Guatemala'daki çatışmada tarafsız kesimlerin varlığını kabul etmemesinin daha ileri bir kanıtı olarak görünüyor. Bu mantığa göre, kötü haberler getirenler düşmanın bir parçası haline geliyor ve eğer mümkünse kamuoyunda itibarsız hale getirilmeleri gerekiyor.

AW, Dışişleri Bakanlığı'nın AW ve AI ile ilgili son derece ciddi eleştirilerinin sadece yetersiz olmakla kalmadığını; daha da önemlisi, Guatemala ordusunun ortaya attığı iddiaların doğru olduğu şeklinde bir varsayıma da dayandığını göstermiştir (Enders'in yukarıda zikredilen ifadesinde açıkça kendini gösteren bir saflık biçimidir bu).

Bölüm 1'de ele aldığımız gibi, hükümet aynı zamanda hem önemli bir tepki üreticisi, hem de bir haber kaynağıdır. Guatemala'yla ilgili ele aldığımız bu durum, hükümetin rakip bilgi kaynaklarını susturma çabasına önemli bir örnektir. Kitle katliamcılarını koruyan bir politika bağlamında yürütülmesine rağmen, *New York Times*'ın bu meşum kampanyadan asla söz etmemesi ya da eleştirmemesi dikkat çekicidir. Bir sonraki bölümde, *Time* dergisinin resmi çizgiyle işbirliği yaptığını göreceğiz. *Time*, Guatemala bağlamında AW'yi yalnızca bir kez anmış; fakat bu kuruluşu "çoğu zaman sola fazla sempatik davranmakla suçlanan tartışmalı bir grup" şeklinde tanıtan bir açıkla-

ma yapmayı da ihmal etmemiştir. Oysa, *Time* dergisinin büyük oranda kaynak olarak kullandığı Dışişleri Bakanlığı'na herhangi bir tarafgirliği ima eden bir sıfat asla yakıştırılmaz. *Washington Post* (4 Aralık 1982) arka sayfada Enders'in mektubu üzerine Terri Shaw tarafından yazılan bir makaleye yer verdi. Makale, Dışişleri Bakanlığı'nın suçlamalarını başlıkta ve metin içinde öne çıkarmaktadır: "Büyükelçilik Guatemala Hakkında 'Dezenformasyon' Yapıldığını Belirtiyor: ABD Raporu, İnsan Hakları Gruplarının Kullanıldığını Söylüyor." Yazar, herhangi bir sorgulamaya maruz kalmamak için büyükelçiliğin "rapor kamuoyuna asla açıklanmayacaktı" iddiasına yer vermekte ve Dışişleri Bakanlığı'nın bu tarz suçlamaları kamuoyunda dile getirmesinin, insan hakları araştırmacıları açısından yarattığı tehdide asla değinmemektedir. İnsan hakları gruplarının Dışişleri Bakanlığı'nın itibarını zedeleme niyetinde olduğu belirtilir; fakat "dezenformasyon" kelimesi Dışişleri Bakanlığı'nın iddialarına asla uygulanmaz ve bu türden suçlamaların içeriğine ilişkin ciddi bir inceleme yapılmaz. Bu yüzeysel makale, Dışişleri Bakanlığı'nın bu kampanyasıyla ilgili medyada çıkan haber örneklemini tüketiyor. Bu kampanyayı ve Enders'ın mektubunu ele alan *Guatemala'da İnsan Hakları: Tarafsızlara İzin Verilmiyor* adlı AW raporu ise, asla gündeme getirilmemiştir.

2.6. Guatemala'da Karşılıklı Destek Grubu Cinayetleri

İnsan hakları izleme ve koruma kuruluşları, El Salvador ve Guatemala'nın "ölüm mangası demokrasilerinde" örgütlenme ve ayakta kalma konularında çok büyük zorluklarla karşılaştılar. Ekim 1980 ve Mart 1983 arasında, El Salvador İnsan Hakları Komisyonu'nun beş yetkilisi güvenlik güçleri tarafından kaçırılarak öldürüldü. Bir propaganda modeline uygun olarak bu cinayetler ABD kitle medyasının pek ilgisini çekmemiş olmalıdır ve bu beklenti kanıtlarla desteklenmektedir. Örnek bir karşılaştırma yapacak olursak: *New York Times* bu beş cinayetle ilgili arka sayfalarda dört adet makale yayımladı;[96] oysa aynı dönemde *Times*, Sovyet insan hakları aktivisti Natan Sharansky üzerine, üstelik tamamı arka sayfalarda çıkmayan, 35 tane makale yayımlamıştı. Bu farklı iki konuya gösterilen ilgi arasındaki orantı, medyanın değerli ve değersiz kurbanlara yaklaşımı konusundaki genel propaganda modeli analizimize gayet iyi uymaktadır.

Guatemala, insan hakları örgütleri için El Salvador'dan bile daha az misafirperver bir ülke olmuştur. Guatemala Başpiskoposu Monsenyör Próspero Penados del Barrio, 1984'te, "Şu anda bir insan hakları bürosunun Guatemala'da var olması imkânsızdır" demişti.[97] Guatemala'da "kayıplar" kurumsal bir biçim almaya 1960'ların ortasında başladı ve sonunda tahmini olarak 40.000 civarında toplam sayıyla, Batı yarımküre'de eşi benzeri olmayan seviyelere ulaştı.[98] Bilgi edinme ve hukuki iyileştirme hedefiyle kurulan protesto grupları, devletin örgütlediği cinayetler sonucunda iş ya-

pamaz hale geldiler. Üniversite Öğrencileri Derneği (AEU), 1966'da kısa süren bir rahatlama döneminde, kaybolanlar hakkında mahkemeler yoluyla bilgi edinmeye çalıştı; fakat 28 solcunun polis tarafından öldürüldüğünü ortaya çıkaran sansasyonel bir ifşaattan sonra, sistem yeniden katılaştı. McClintock'un belirttiği gibi, "gelecek birkaç yıl içinde AEU lideri ve üyesi olan pek çok hukuk öğrencisinin peşine düşüldü ve öldürüldü."[99] 1970'lerde AEU, merkezi San Carlos Üniversitesi'nde olan Kayıp Yakınları Komitesi'ni kurdu. AW'nin belirttiği gibi, "10 Mart 1974'te, sivil polisler üniversitenin hukuki yardım merkezini basarak kuruluşun başlıca örgütleyicisi ve müdürü olan avukat Edmundo Guerra Theilheimer'i öldürdükten sonra bu komite dağıldı."[100] Bir başka insan hakları grubu olan Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, 1970'lerin sonunda psikolog ve gazeteci Irma Flaquer tarafından oluşturuldu. Bunun üzerine Flaquer'in oğlu öldürüldü ve kendisi de 16 Ekim 1980'de "kayboldu."

Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu'na göre, sadece 1984'te Guatemala'da ayda ortalama 100 siyasi cinayet işleniyor ve 40 kayıp olayı meydana geliyordu.[101] Yalnızca Guatemala City ve civarında meydana gelen kaybolmalar kamuoyuna yansıdığı için, bu rakamların büyük bir kesinlikle eksik bir tahmin olduğunu söyleyebiliriz. Cinayetlerin ve kayıpların daha büyük bir bölümü, herhangi bir yere şikâyette bulunmak için gerekli maddi kaynaklara sahip olmayan ve misillemeye daha açık durumdaki köylü ve Kızılderili aileler arasında meydana gelmektedir.

Cinayetin ve korkunun hâkim olduğu ve daha önceki tüm insan hakları örgütlerinin başarısız kaldığı bu ortamda, Haziran 1984'te Karşılıklı Destek Grubu (GAM) kuruldu. Bu grup, kaybolan yakınlarının akıbetleri hakkında bilgi arayan ve bu amaçla ciddi riskleri göze alan insanların yaşadıkları çaresizliğin bir ürünü olarak ortaya çıktı. Bu kişilerin pek çoğu hayal kırıklığı yaratan aramalar ve hiçbir zaman sonuç vermeyen araştırmalardan ötürü büyük acı çekmişti. Guatemala'da hukuki iyileşme yoktur ve polise ya da mahkemelere yapılan başvurulardan elle tutulur hiçbir şey elde edilemez. Kaybolan kızını arayan Bay Hicho morgda geçirdiği aylar sırasında 100 civarında ceset görmüştü ve bunların "yüzde 70-75'i işkence görmüştü."[102] Başkaları, araştırmalarında acı dolu farklı yollar izlediler. 1985 başlarında bir ordu subayı, kaybolan kocasını arayan bir kadına kocasının hâlâ hayatta olduğunu ve eğer kendisiyle yatarsa onun geri dönmesini sağlayacağını söyledi. Kadın istenileni yaptı ve bundan kısa bir süre sonra kocası ölü olarak geri döndü.[103]

GAM'ı örgütleyenlerin niyeti ortak eylem yoluyla güç elde etmek ve bu gücü veri toplamak, dilekçeler ve kamuoyu yaratma yoluyla hukuki reformun gerçekleşmesini sağlamak için kullanmaktı. Bu kişilerin ayakta kalma ve başarı umutları, kısmen devlet başkanı Mejía Víctores'in Reagan yönetimi tarafından bir başka "reformcu" olarak kurgulanmasına ve Reagan-Mejía Víctores takımının Kongre'nin kesenin ağzını açma-

sını sağlamak için doğru bir "imaj" tesis etmeye çalışmasına dayanıyordu. Sınırsız devlet terörü sisteminde pek az kişi çekinmeden konuşabilecek durumda olmasına rağmen GAM, Guatemala içinde Başpiskopos Penodos del Barrio ve diğer kilise gruplarından ve sıradan insanlardan da destek almayı başardı. Uluslararası düzeyde ise GAM ilerici ve hümanist siyasi partilerden ve insan hakları gruplarından önemli siyasi destek gördü.

Yeni kurulan GAM'ın 30 üyesi, Haziran 1984'te, Guatemala City'de bir basın toplantısı düzenleyerek kaybetme olaylarını kınadı ve hükümeti "sevdiklerimizi bulmak için acilen müdahale etmeye" çağırdı. Haziran'ın son haftasıyla Ağustos başlarında, Metropoliten Katedrali'nde kaybolanların kaderi hakkında duyulan endişeleri dile getirmek üzere üniversite rektörü Meyer Maldonado ve Başpiskopos Penados'un başlangıç törenlerini yaptıkları Komünyon ayinleri düzenlendi. Ağustos'taki ayine 1.000 kişi katıldı. 1 Ağustos'ta grup ilk defa General Mejía Víctores ile buluştu ve bu buluşmada Víctores, kayıpları araştırma sözü verdi. 8-9 Ağustos'ta, GAM önemli gazetelere verdiği ilanlarla generalin vaatlerini kamuoyuna duyurdu. Daha sonra grup hükümetin 1 Ağustos'ta verdiği sözleri yerine getirmediğine dikkat çekti ve yavaş yavaş başka eylemlere yöneldi. Ekim 1984'te grup kayıplar için bir yürüyüş ve katedralde bir ayin düzenledi –Guatemala'da 1 Mayıs 1980'den bu yana düzenlenen ilk kitle gösterisiydi bu. (1 Mayıs 1980'deki bu gösteri sırasında, sokaklarda göstericiler gözaltına alındılar ve tahminen 100 kadarı öldürüldü ya da kayboldu).

Bir avuç insanla yola çıkan örgüt büyümeye devam etti: Kasım 1984'te 225 ve daha sonra, 1986 baharında, 1.300 aileye ulaştı. Üyelerin çoğunluğu kadındı; büyük bir çoğunluğu ise kırsal kesimden köylü kadınlardı. Israrlıydılar. Başlangıçtaki dilekçeler, araştırma talepleri, mitingler ve yürüyüşlerden sonra açık suçlamalarda bulundular ve "kamuoyu önünde aile üyelerimizin yakalanarak kaybolmalarından doğrudan doğruya ulusal güvenlik güçleri mensuplarını sorumlu tutuyoruz" demeye başladılar.[104] Bir araştırma yapılmasını, bir açıklamada bulunulmasını istediler ve adalet talep ettiler. Kurucu meclise başvurdular ve tavalar, tencereler çalarak ve zaman zaman barışçıl bir şekilde binaları işgal ederek Guatemala City merkezinde düzenli protestolara başladılar.

GAM'ın talepleri karşısında elbette hiçbir şey yapılmadı. Meclisin hiçbir gücü yoktu; fakat destekleyici mahiyette bir karar çıkarmaktan bile aşırı derecede korktu. Askeri yöneticiler GAM'la dalga geçti. Kamuoyu ve basının önünde Mejía Víctores şunları söylüyordu: "Sorumluluklardan kaçmak istemiyorum ve bazı şeyler yapmak gerekiyor." Fakat basın orada yokken şöyle konuşuyordu: "Sanki beni suçluyor gibisiniz, ama onlar [kaybolanlar] bizde değil." "Sizde" dedik. "Bizde değil" diye cevap verdi.[105] Askeri yöneticiler kızmaya başlıyorlardı ve telefon tehditleri, uyarı mektupları

ve açıkça gözetleme ve izleme faaliyetleri yoğunlaşıyordu. Mejía ve GAM arasındaki tartışmadan iki gün sonra, GAM'la ilişkili kaybedilmiş iki kişinin işkenceden geçirilmiş bedenleri ortaya çıktı –birisi, gözleri oyulmuş ve yüzü güçlükle tanınabilir bir vaziyette evinin önüne bırakılmıştı.

14 Mart 1985'te yapılan bir televizyon röportajında Mejía Víctores, GAM "yıkıcılar tarafından kullanılıyor; çünkü sorunları olduğunda çözüm buluyoruz ve [bu sorunları çözmek için] kendilerine her türlü imkân sağlanıyor" dedi.[106] Bunu, GAM'ın yıkıcılar tarafından yönlendirildiğini vurgulayan hükümet uyarıları ve suçlamalarını öne çıkartan gazete manşetleri sağanağı izledi. Mart ortasında General Mejía Víctores'e televizyonda hükümetin GAM'a karşı nasıl bir yol izleyeceği soruldu. Víctores bu soruyu şöyle yanıtladı: "Gördüğünüz zaman öğreneceksiniz."[107]

30 Mart 1985'te, GAM lideri Héctor Gómez Calito zorla alıkonuldu, işkence gördü ve öldürüldü. (Onun peşine düşen 6 polis de onun ölümünden kısa bir süre sonra katledildi).[108] Karnı ve başka yerleri kaynak makinesiyle yakılmıştı ve yüzüne öylesine şiddetle vurulmuştu ki, dudakları şişmiş ve dişleri kırılmıştı, dili kesilmişti. Ondan sonra, 4 Nisan'da, bir başka GAM lideri María Rosario Godoy de Cuevas, 21 yaşındaki erkek kardeşi ve iki yaşındaki oğlu götürüldüler, işkence gördüler ve öldürüldüler. Göğüslerinde ısırma izleri vardı ve iç çamaşırları kanlıydı, iki yaşındaki oğlunun tırnakları sökülmüştü.

Haber değeri taşıyıp taşımama açısından bakıldığında, iki GAM liderinin öldürülmesi –ki birinin kardeşi ve oğlu da öldürülmüştü– yüksek bir ilgiyi hak ediyor görünüyordu. Çok büyük bir cesaret göstermişlerdi; karşı koydukları alçaklık olağan dışı boyuttaydı; amaçlarının haklılığı karşı çıkılamaz türdendi ve maruz kaldıkları kötü muamele Popieluszko'nun yaşadıklarından daha vahşiceydi. Hepsinden önemlisi, bizim desteğimize bağımlı uydu örgütler tarafından işlendikleri için, bu yapılanlar önemli ölçüde bizim sorumlu olduğumuz suçlardı; dolayısıyla teşhir ve baskı insan haklarının güvence altına alınmasında önemli bir etki yaratabilirdi. Fakat Reagan yönetimi Guatemala askeri rejimiyle daha sıcak ve destekleyici ilişkiler içine girmek için harıl harıl çalışıyordu ve daha önce açıkladığımız gibi, rejime olumlu bir imaj kazandırabilmek için büyük sıkıntılara giriyordu. Bir propaganda modeli, bu çarpıcı ve ürkütücü cinayetlerin bile alçak perdeden bir yaklaşımla ele alınacağını ve kitle medyası tarafından hızla gündemden düşürüleceğini öngörür. Bu da demektir ki, Popieluszko olayının aksine, ne sürekli bir ilgi, ne de halkı galeyana getiren (ve yönetimin planlarını aksatan) bir öfke meydana gelecektir. Bu beklentiler, medyanın sicili tarafından da tamamen doğrulanır.

Tablo 2-3 Popieluszko hakkındaki medya haberleri ile GAM liderlerine ilişkin haber-

leri karşılaştırır. İki olayda yaklaşımın radikal biçimde farklı olduğu daha ilk bakışta apaçık görülür. GAM cinayetleri *Time*, *Newsweek* veya CBS News'te "haber" bile olamadı. *New York Times* bu cinayetleri hiçbir zaman ön sayfada veya yorum yazılarında ele alınacak kadar değerli bulmadı. Ayrıca yoğunluk bakımından *Times*'ın bu konuda yayımladığı haberlerin de az olduğunu görüyoruz. Dörtlü cinayetle ilgili ilk bilgi 7 Nisan 1985'te aktarıldı: Gazetenin 5. sayfasında yer alan küçük bir haberde, María Rosario Godoy de Cuevas'ın cesedinin, kardeşi ve küçük oğlunun cesetleriyle birlikte, bir derede, arabasının içinde bulunduğundan söz ediliyordu. Ne bu yazıda ne de daha sonraki herhangi bir makalede, *Times* cesetlerin durumu hakkında ayrıntılar vermedi; iki yaşındaki erkek çocuğun tırnaklarının sökülmüş olduğundan da söz etmedi.[109]

Hepsi Stephen Kinzer tarafından yazılmış olan *Times*'taki makalelerde, başka açılardan da genellikle savunmacı bir çerçeve kullanılır. Yani, cinayetler üzerinde yoğunlaşmazlar –kurbanların kim oldukları, vahşetin ayrıntıları, bunu kimin yaptığı, niçin yaptığı ve bunların açıkça birer parçası olduğu örgütlü cinayetin kurumsal yapıları ve kökenleri üzerinde durmazlar. Popieluszko olayında, bunlar *önemli* meseleler olarak görülüyordu. Kinzer, GAM cinayetleri hakkında ya çok az bilgi verir ya da hiç bilgi vermez. Kurbanlar ve onları GAM üyesi yapan deneyimler üzerinde ise pek durmaz. Cinayetleri kimin işlediği ve katilleri adalete teslim etmek için neler yapıldığı (ya da yapılmadığı) sorularına ise neredeyse hiç kafa yormaz. Kinzer, cinayetlerin devlet organları tarafından işlendiğini peşinen kabul eder, ama bunu açıkça söylemez, arka planını irdelemez ya da olayı değerlendirmek için bir çerçeve sunmaz. Kısaca hayatta olan bazı GAM üyelerinin sözlerine ve retorik düzeyindeki bazı ifadelere yer vererek, diğer yandan generallerden bunları dengeleyen alıntılar yaparak, olaya "objektif" bakar: Generaller GAM'ın kurulmasını onaylamışlar (müphem bir yarı-hakikat) ve "Guatemala'da gizli gözaltı merkezleri olduğuna dair hiçbir kanıt bulamayan" bir araştırma komitesi atamışlardır (komitenin kimlerden oluştuğundan, karşı yöndeki kanıtlardan ve öldürülenlerin kaybedilmesi gibi gözden kaçırmış olabileceği bazı meselelerden hiç söz edilmez). Generaller, bir otomobil kazasına kurban gittiklerini ileri sürdükleri Godoy, erkek kardeşi ve oğlunun öldürülmesi konusunda herhangi bir sorumlulukları bulunmadığını söylerler. Eğer Kinzer kurbanların yaralarıyla ilgili ayrıntıları vermiş olsaydı, bu yalan olduğu gibi açığa çıkar ve gündeme başka sorular gelirdi.

Yazdığı peş peşe makalelerde Kinzer, Mejía Víctores hükümetinin kısa sürede sivil yönetime geçmeye söz verdiğini tekrar edip durmaktadır. Böyle yapması, dikkatin sürüp giden katliamdan, bunun sebeplerinden ve tartışma konusu olan GAM cinayetlerinden başka yöne çevrilmesine yardım eder. Kendisinin de bildiği gibi, etkili yöneticilerin yine aynı askeri güçlerden oluşacağı terörist bir devlette "sivil yönetimin" tam olarak ne anlam taşıyacağını bize anlatmaz.[110] Popieluszko olayında, cinayeti polisin iş-

Tablo 2-3 Kitle Medyasının Değerli ve Değersiz Kurbanlarla İlgili Haberleri: Öldürülen Polonyalı Bir Rahibe Karşı Guatemala Karşılıklı Destek Grubu'nun Öldürülen İki Yetkilisi

	NEW YORK TIMES								*TIME* ve *NEWSWEEK*				*CBS NEWS*			
	Makaleler[i]		Sütun (cm)		Birinci sayfa makaleleri		Başyazılar		Makaleler[i]		Sütun (cm)		Haber programlarının sayısı[i]		Akşam haber programlarının sayısı	
	Sayı	1. satır %*	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %	Sayı	1. satır %
Kurbanlar 1. Jerzy Popieluszko 19 Ekim 1984'te öldürüldü.	78	(100)	3.005	(100)	10	(100)	3	(100)	16	(100)	795	(100)	46	(100)	23	(100)
2. Héctor Orlando Gómez ve María Rosario Godoy de Cuevas işkence edilmiş bir çocukla birlikte 30 Mart-6 Nisan arasında öldürüldü.	5	(6,4)	203	(6,8)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tablo 2-3 Notlar:

[i] Taranan medya haberleri, kurbanın kaybedilmesi veya öldürülmesi hakkındaki ilk haberin tarihinden sonraki 18 aylık bir dönemi kapsamaktadır.

* Birinci satırdaki veriler 100 olarak kabul edilmektedir.

lediği bir kez ortaya çıktıktan sonra, medya polis aygıtını ve polis yöntemlerini irdeleyerek ve aynı zamanda cinayetle ilgili yüksek makamların sorumluluğuna dikkat çekerek vakaya geniş bir yer ayırmıştı. Kinzer bu soruları hiçbir şekilde ele almaz. Guatemala cinayet makinesinin yapısı ve nasıl işlediği iyi bir hikâye olurdu; üstelik bu makinenin nasıl işlediğiyle ilgili sayısız ayrıntı da mevcuttu. Fakat bu hükümet gündemine ve *Times*'ın formatına uymuyordu. Benzer biçimde, Mejía Víctores'in GAM liderlerinin ölümündeki rolü de –cinayetlerden hemen önce yaptığı uyarıları anımsayın ve yurttaşları öldürme ya da koruma konusunda gerçekte sınırsız olan gücünü düşünün– göz ardı edilmektedir. Değersiz kurbanlar söz konusu olduğunda, bir kez daha üst mercilerle bağlantılar propaganda formatına uymaz. Kinzer, GAM cinayetlerinin doğal bir arka planın parçası olarak görünmesini sağlamakla iyi bir iş çıkartmaktadır: Bu durum, üzüntü verici ama kaçınılmaz bir şeydir; dertli bir ülkenin karmaşık mirasının bir parçasıdır ve muhtemelen, yeni sivil hükümet iktidarı devraldığı zaman düzelmesi umut edilmektedir.

Yurtdışında destek sağlama girişimi çerçevesinde GAM'ın hayatta kalan iki lideri Nineth de García ve Herlindo Hideo de Aquino, seçilen sivil başkan Hıristiyan Demokrat Vinicio Cerezo göreve başladıktan sonra, Mart ve Nisan 1986'da, Avrupa'ya seyahat ettiler. Verdikleri en önemli mesajlardan birisi, Cerezo'nun başkanlığının ilk üç ayı boyunca katliamların ve kayıpların hiç azalmadığı, ölüm mangalarının gerçekte yeniden ortaya çıktığı ve Guatemala City'de faal olduğu yolundaydı. Bozulan sağlığı nedeniyle Nineth de García Washington'a ziyaretini iptal etti ve doğrudan Avrupa'dan Chicago'ya uçtu. Burada Belediye Başkanı Harold Washington'dan törenle şehrin anahtarını alması planlanmıştı. Ne var ki, Chicago'da gümrüğe gittiğinde, Göçmen ve Yurttaşlığa Kabul Servisi (INS) yetkilileri tarafından iki saat boyunca arandı, sorgulandı ve taciz edildi; gümrük memurlarından birisi ona, bozguncu ve komünist dedi. Kısa bir ziyarette bulunmak istemesine ve geçerli olan vizesine rağmen, yanında taşıdığı kitaplara el koydular ve onu sınır dışı etmekle tehdit ettiler. Bu göz korkutma etkisini gösterdi ve Nineth de García doğrudan Guatemala'ya uçtu. Belediye Başkanı Washington'dan anahtarı almak için, törene onun yerine bir arkadaşı katıldı.

Bu olay hayli aydınlatıcıdır. Sharansky ya da Walesa'nın INS tarafından böyle muameleye tâbi tutulması olası değildir; eğer rastlantı eseri böyle bir muamele görselerdi bile, basın büyük yaygara koparırdı.[111] Bu rezaleti protesto etmek için GAM yandaşları tarafından bir basın toplantısı düzenlendiğinde, önde gelen medya kuruluşları toplantıyı izlemedi. Ne basın açıklamaları ne de Senatör Daniel Patrick Moynihan'ın imzaladığı, Kongre'den bir grubun olayı takip amaçlı mektubu sessizliği kırabildi. Reagan yönetiminin Guatemala politikası ve medyanın öncelikleri birbirleriyle tamamen birleşmişti. (Chicago basın toplantısının iki organizatörüne göre, olayla ilgili bütün ayrın-

tılı bilgiler *New York Times*'ın Chicago muhabiri Steve Greenhouse'a verilmişti; fakat bu sicili kabarık gazetede, olayla ilgili tek bir söz bile yer almadı).

17 Eylül 1986'da Guatemala ordusu tarafından yapılan bir basın açıklaması GAM'ı şu şekilde suçluyordu:

> ... Yalan üzerine kurulmuş bir karalama kampanyası ... askeriyeye yöneltilmiş, özgürlük ve ifade serbestliği konusundaki hoşgörünün [sınırlarını] aşan hakaretler ve küstahlık. Ordu, Guatemala'nın uluslararası alandaki demokratik imajını zedelemeye kalkışan GAM üyelerinin ... bu sinsiliğine ve gaddarlığına izin veremez.[112]

Mart ve Nisan 1984'te iki GAM liderinin öldürülmesinden önce de çok benzer tehditler savrulmasına ve GAM, Guatemala İnsan Hakları Komisyonu ve müttefikleri, kamuoyu yaratmak için büyük çaba harcamalarına rağmen, ABD kitle medyası bu yeni bilgiyi tümüyle görmezden geldi. Geçmişte olduğu gibi, bu kurbanların değersizliği, Guatemala ordusunun sürüp giden öldürme özgürlüğünün asli bir unsuru olarak varlığını sürdürüyor.

3

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SEÇİMLERİ: MEŞRULAŞTIRICI SEÇİMLERE KARŞI ANLAMSIZ SEÇİMLER EL SALVADOR, GUATEMALA, NİKARAGUA

Üçüncü Dünya seçimleri bir propaganda modeli için harika bir deneme alanı sunar. Kimi seçimler dost uydu ülkelerde onların yöneticilerini ve rejimlerini meşrulaştırmak için düzenlenirken, diğerleri hoş görülmeyen ya da düşman ülkelerde *onların* siyasi sistemlerini meşrulaştırmak için düzenlenir. Dahası, uydu ülkelerdeki seçimlerin genellikle ABD himayesi altında ve yine ABD'nin yaygın yönetim ve halkla ilişkiler desteği sayesinde yapılıyor olması, bu doğal kutuplaşmayı daha da güçlendirir. Bu çerçevede ABD, Dominik Cumhuriyeti'nde 1966'da ve sonra belirli aralıklarla, kendi uydu devletlerinde "ispat seçimleri" olarak anılan seçimler düzenledi; bu seçimlerin temel işlevi, ülke nüfusunu müdahalenin iyi niyetli olduğuna, istila ve işgal edilen ülke halkının işgali hoş karşıladığına ve onlara demokratik bir seçenek sunulduğuna ikna etmekti.[1]

El Salvador'daki 1982 ve 1984 seçimleri gerçek anlamda birer ispat seçimiydi ve Guatemala'da 1984-85'te düzenlenen seçimler de, imaj düzeltmek amacıyla, ABD tarafından kuvvetle desteklenmişlerdi. 1984'te Nikaragua'da yapılan seçim ise aksine, Reagan yönetiminin istikrarsız kılmak ve devirmek istediği bir hükümeti meşrulaştırmak için düzenlenmişti. Bu nedenle, ABD Hükümeti Nikaragua seçimlerini kötü gösterebilmek için hiçbir zahmetten kaçınmadı.

Bir propaganda modeli, kitle medyasının devletin sunduğu perspektifi ve gündemi destekleyeceğini öngörür. Yani desteklenen seçimler, gerçekler ne olursa olsun, meşrulaştırıcı görülecektir; desteklenmeyen seçimlerse —tabii yine gerçeklerden bağımsız olarak— yetersiz, gülünç ve meşrulaştırma işlevini yerine getiremeyen seçimler olarak değerlendirilecektir. Bu durumu bir propaganda modeli için zorlu bir test haline getiren unsur ise, 1982 El Salvador ve 1984-85 Guatemala seçimleri sivil nüfusu hedef alan acımasız ve sürekli devlet terörü koşulları altında düzenlenirken, Nikaragua'da durumun böyle olmamasıdır. İlk gruptaki seçimleri meşrulaştırıcı, Nikaragua seçimini ise bir maskaralık olarak gösterebilmek için medyanın her iki tür seçim için farklı değerlendirme standartları kullanması gerekmiş ve daha özelde, medya El Salvador ve Guatemala seçimlerindeki devlet terörünü ve diğer temel seçim koşullarını tartışmaktan

kaçınmak zorunda kalmıştır. İleride göreceğimiz gibi, medya bu gerekleri layıkıyla yerine getirmiş ve devletin ihtiyaçlarına büyük ölçüde cevap verebilmiştir.

Bir propaganda modelinin bu olaylara uygulanabilirliğini ortaya koyabilmek için, öncelikle ABD Hükümeti'nin medyaya yutturmaya çalıştığı seçim-propaganda çerçevesini ele alacağız. Bunun ardından, bu üç ülkede seçimlerin hangi koşullarda yapıldıklarını gözden geçireceğiz. Son olarak, ABD'deki kitle medyasının bu üç seçimin her birini nasıl ele aldığını inceleyeceğiz.

3.1. Seçim-Propaganda Çerçeveleri

ABD Hükümeti himaye ettiği seçimleri olumlu gösterebilmek için bir dizi araç kullandı. Ayrıca hem vurgulanmasını istediği meselelerden, hem de göz ardı edilmesini ya da önemsizmiş gibi gösterilmesini istediği meselelerden oluşan tanımlanabilir bir gündemi vardı. Desteklenen seçime olumlu bir imaj kazandırabilmek amacıyla sembolleri ve gündemi manipüle etmek, ispat seçiminin yönetimi için merkezi bir önem arz ediyordu. Hami hükümet, düzenlenen seçimi memnuniyet verici bir sözcük olan "demokrasi" ile, arka çıktığı askeri rejimi de seçimin desteklenmesiyle (dolayısıyla demokrasi ile) ilişkilendirmeye çalışır. İç çatışma koşullarında bile bir seçimin yapılabiliyor olmasının ne kadar harika bir şey olduğunu vurgular ve ordunun seçimi (gönülsüz de olsa) desteklemeyi ve sonuçlarına uymayı kabul etmesinin ahlaki bir zafer olarak görünmesini sağlar.

Her ne kadar seçim *planının* kendisi isyancıları sandıktan dışlamayı amaçlıyor olsa da, isyancı muhalefetin seçime katılmayı reddetmesi, demokrasinin reddi ve isyancıların anti-demokratik eğilimlerinin kanıtı olarak resmedilir.[2] Hami hükümet, isyancıların halkı seçimlere katılmamaya davet eden ya da seçimleri engelleme tehditleri içeren açıklamalarından istifade etmekten de geri durmaz. Tüm bunlar, seçimleri dramatik bir mücadeleye dönüştürür: Bir tarafta "imana gelmiş" demokratik ordu ve "barış" için oy kullanma mücadelesi veren halk vardır; diğer tarafta ise demokrasiye, barışa ve oy kullanma hakkına karşı çıkan isyancılar. Böylece, seçimin çarpıcı bir şekilde gelip dayandığı son nokta, demokrasi ve barış güçlerinin (ordunun) isyancıların tehditlerini alt etme yeteneğini ölçen seçime katılım oranı olur.

Seçimin halkla ilişkiler konusundaki başarısını garantilemek için seçim mahalline resmi gözlemciler gönderilir. Bu kişilerin görünürdeki rolleri seçimin "adil" olduğunu gözlemlemektir. Fakat asıl işlevleri hükümet gündemi üzerinde yoğunlaşarak ve basının dikkatini güvenilir bir kaynağa yönelterek, adalet görüntüsü yaratmaktır.[3] Uzayıp giden kuyrukları, gülümseyen yüzleri, kendileri oradayken herhangi bir şiddet vakasının meydana gelmeyişini ve gerek ABD gerekse uydu devlet yetkililerinin güvencelerini ve coşkusunu öne çıkartarak seçimlerin adil geçtiğine tanıklık ederler.[4] Öte yandan,

tüm bu yüzeysel görüntüler sahnelenmekte olan sahtekârlıkla tam bir tutarlılık arz eder. Adalet, daha önce tesis edilmiş bazı temel koşullara dayanır ve resmi gözlemcilerin katıldığı kısa ve güdümlü bir gezide bu koşulları soruşturmak zaten mümkün değildir. Dahası, himaye edilen seçimlerde resmi gözlemciler çok nadiren gerekli ve uygun sorular sorarlar.[5] Bu kişiler halkla ilişkiler işlevini yerine getirebilirler; çünkü hükümet kendi amaçlarını güvenilir bir şekilde destekleyen gözlemcileri seçer ve üstlenmiş oldukları rolü kamuoyunda tanıtır; basın da doğal olarak onlara saygıda kusur etmeyen bir ilgi gösterir.[6]

Hükümetin himaye ettiği seçimlerde "gündem dışı" bıraktığı şeyler ise, seçim günü oy verme prosedürlerini önceleyen ve bir seçimi anlamlı ya da anlamsız kılan bütün temel parametreleri kapsar. Bu parametreler şunlardır: (1) ifade ve toplantı özgürlüğü, (2) basın özgürlüğü, (3) ekonomik, toplumsal ve politik ara grupların (sendikalar, köylü örgütleri, siyasi klüpler, öğrenci ve öğretmen dernekleri, vs.) örgütlenme ve faaliyetlerini sürdürme özgürlüğü, (4) siyasal partiler kurma, üye örgütleme, adaylar belirleme ve aşırı şiddet korkusu olmaksızın kampanya yürütme özgürlüğü, ve (5) halkı sindirmeyi amaçlayan devlet terörünün ve bir korku ikliminin bulunmaması. Gündem dışında tutulan bir başka konu ise, seçim günündeki "baskı paketi"dir. Bu paket, katılım oranını halkın orduya ve planlarına duyduğu bağlılık dışında başka etmenlerle açıklayabilir; örneğin oy kullanmayı zorunlu kılan her türlü yasal gereklilik ve *oy kullanmayanlara* karşı açık ya da örtülü tehditler bu pakete dahildir. Hükümetin propaganda formatına uyma açısından önemsizmiş gibi gösterilen diğer konular ise şöyle sıralanabilir: seçimin düzenlenmesi ve finanse edilmesinde ABD Hükümeti'nin oynadığı rol, istenilen oyların verilmesi amacıyla yürütülen iç propaganda kampanyası, düpedüz gerçekleştirilen hilekârlık ve seçimleri izleyen gazetecilere dönük sınırlamalar ve tehditler.

Hükümet gündeminin dışında kalan bir başka konu da seçimin *amacıdır.* Eğer seçime biçilmiş rol ülkedeki kamuoyunu etkilemekse, bunu açıkça ifade etmek seçimin sahiciliği konusunda kuşkular uyandırabilir. 1967'de Vietnam ve 1982 ve 1984'te El Salvador'da düzenlenen seçimlerin hedefi sadece kamuoyunu yatıştırmak değil, aynı zamanda güdülen amaçlar doğrultusunda halkı yanlış yönlendirmekti. Her iki durumda da seçimin mevcut ihtilafın barışçıl yoldan çözümüne katkıda bulunacağı öne sürülmüş olsa da, asıl niyet yoğun bir savaş için ortalığı temizlemek ve sahneyi hazırlamaktı. 1967'de Vietnam'da, barışçıl bir seçenek sunan hiç kimsenin ciddi bir aday olarak ortaya çıkmasına izin verilmedi.[7] Öte yandan, aşağıda da açıkladığımız gibi, her ne kadar kamuoyu yoklamaları ve muhabirler seçmenlerin temel kaygısının barış olduğunu yineleyip durdularsa da, El Salvador'da 1982'de ya da 1984'te barışı savunan hiç aday yoktu. Bu durum, hem bu seçimlerin hileli olduğunu, hem de haminin niyetlerinin acilen saklanması gerektiğini gösterir.

Hoş görülmeyen ya da düşman kabul edilen ülkelerde düzenlenen seçimlerde ise ABD Hükümeti gündemi baş aşağı çevirir. Seçimler artık demokrasiyle eş tutulmaz ve ABD yetkilileri zor koşullarda yapılan seçimlere artık hayranlık duymazlar. Seçimi desteklediği ve sonuçlarına uymayı kabul ettiği için de orduyu göklere çıkarmazlar. Aksine, hâkim iktidar partisinin ordunun denetimi ve desteği sayesinde eline geçirdiği güç manivelası, bu örnekte seçimin dürüstlüğüne gölge düşüren bir unsur olarak ortaya atılır. İsyancıların seçimi engellemesi, artık muhalefetin demokrasiyi reddetmesinin bir kanıtı değildir ve seçime katılım oranı da artık demokratik bir ordu ile isyancı muhalefet arasındaki mücadelenin çarpıcı bir sonucu olarak görülmez. *Şimdi*, vurgu sözde bir seçimden başka bir şey olmayan bu hileli aracı kullanarak kendilerini meşrulaştırmaya çalışan seçim destekçilerinin gizli niyetlerine kaymıştır.

En önemlisi, bir seçime değer biçmede etkili olan faktörlerin listesi artık değişmiştir. Yüzeysel konular –uzun kuyruklar ve seçmenlerin güler yüzleri, seçimdeki basit oy kullanma teknikleri, adayların kişilikleri vs.– üzerindeki vurgudan artık vazgeçilmiş, tüm dikkatler himaye edilen seçimlerde gündem dışı kalan temel parametrelere çevrilmiştir. Dışişleri Bakanı Shultz'un da belirttiği gibi, "eğer bir seçim süreci yaşanacaksa, önemli olan bir seçimin yalnızca halkın oy verdiği sırada değil, onu anlamlı kılan önceki tüm unsurlar hesaba katılarak gözlemlenmesidir." Bu söylediğini daha da açan Shultz açıkça, seçimlerin anlamlı olabilmesi için "rakip siyasi gruplar"ın "kendilerini örgütlemesine, halka ulaşmalarına ve medyaya erişmelerine" izin verilmesi gerektiğinden söz etmiştir.[8] Tabii bu sözler 1984 *Nikaragua* seçimi dolayısıyla sarf edilmişti. Hiçbir Kongre üyesi ya da medya yorumcusu bu kriterlerin aynı yıl içinde yapılan El Salvador ya da Guatemala seçimlerine de uygulanmasının gerekip gerekmediğine ilişkin herhangi bir soru yöneltmedi.

Kısacası, hami hükümetin burada neredeyse kusursuz bir Orwellcı çifte düşünme tarzı kullandığını söyleyebiliriz: "Münasebetsiz hale gelen" bir kriteri unutmak, "sonra da yeniden gerekli hale geldiği zaman ... yalnızca ihtiyaç duyulduğu sürece kullanmak üzere onu tekrar hatırlamak."[9] Hatta hükümet bu durumu teslim eder: Nikaragua seçimini gözlemleyen ABD'li üst düzey bir yetkili Latin Amerika Araştırmaları Derneği (LASA) üyelerine şunları söylemiştir:

> ABD, açıktan açığa kendisine düşman olan bir hükümet tarafından yönetilen bir ülkeye, böyle bir düşmanlığın olmadığı El Salvador gibi bir ülkeye uyguladığı değerlendirme standartlarını aynen uygulamaya mecbur değildir. Bu insanlar [Sandinistalar] Orta Amerika'da ABD'nin güvenliğini tehdit eden bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilirler. Bu da bize kıstaslarımızı değiştirme imkânı verir.[10]

Fakat her ne kadar bir hükümetin utanmazca çifte standart uygulaması olağan bir durum olsa da, asgari objektiflik kıstaslarına bağlı, ama bir propaganda sisteminin parçası olmayan medya tek bir standart uygulayacaktır. ABD'deki kitle medyası El Salva-

dor, Guatemala ve Nikaragua'daki seçimleri ele alırken tek bir standart mı uyguladı; yoksa El Salvador ve Guatemala seçimlerini hoş göstermek, ama Nikaragua seçimlerini kötülemek amacıyla hükümetin gündemini mi takip etti?

3.2. El Salvador, Guatemala ve Nikaragua'da Temel Seçim Koşulları: 1982-85

1982-85 yıllarında seçime gitmiş olan bu üç ülkenin her biri ciddi çatışmalar yaşıyordu: Nikaragua, düzenli aralıklarla, ABD tarafından örgütlenen ve desteklenen kontraların sınırlardan yaptıkları saldırılara maruz kalıyordu. El Salvador, dışarıdan (ABD tarafından) örgütlenen ve finanse edilen kontra savaşının ve bir iç çatışmanın birlikte yaşandığı bir ülke durumundaydı. Guatemala ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, yerliler ve diğer köylülerin çoğunluğunu denetim altında tutmak için sürekli savaş halinde olan bir kontra devletine dönüşmüştü ve olayları şiddete başvurarak bastırmak siyasal sistemin kalbine işlemişti.

Hepsinde ortak olan bu sürekli çatışma haline rağmen, Nikaragua'daki seçim koşulları, çeşitli nedenlerden ötürü, El Salvador ve Guatemala'dakine göre daha olumluydu. Bu nedenlerden ilki ve en önemlisi, seçimlerin yapılacağı sırada, son iki ülkede, ordunun hâlâ sivil nüfusa yönelik kitlesel katliama devam ediyor olmasıydı; her iki ülkede de ölü sayısı on binleri aşmıştı ve katliam çoğu kez aşırı bir sadizmle gerçekleştiriliyordu. Nikaragua'da yaşananların ise bu yapılanlarla uzaktan yakından bir benzerliği yoktu. Asgari bir gerçeklik kaygısına sahip hiç kimsenin tartışmaya gerek bile duymayacağı bu gerçekler, seçim iklimi açısından temel bir farklılık olduğunu hemen gösterir. Yabancı bir güç tarafından desteklenen ya da yönetilen saldırgan bir cinayet mekanizmasının terörüne maruz kalan ülkelerde, seçim koşulları peşinen ölümcül şekilde zarar görür. Öte yandan, eğer belli bir resmi düşmanın nüfuz alanını ele alıyor olsaydık, medya derhal bu durumun farkına varırdı.[11]

Bir diğer farklılık da, iktidardaki Sandinista hükümetinin, çoğunluğun ihtiyaçlarına hizmet etmeye çalışan, dolayısıyla daha fazla ifade ve örgütlenme özgürlüğü *tanıyabilen*, seçimle işbaşına gelmiş bir hükümet olmasıdır. Nikaragua seçimiyle ilgili LASA raporu, Sandinistaların programının "refaha ve kamu hizmetlerine erişimin yeniden dağılımını içerdiğini" kaydeder: "Devlet, elindeki iktidarı, çoğunluğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasını garanti altına almak üzere kullanacaktır." Rapora göre, "çoğunluk mantığı ... çok büyük sayıda insanın, kendi hayatlarını etkileyen kararlara" katılmasını da öngörür.[12] Her ne kadar bu gerçek özgür basından dışlanmış olsa da, nitelikli gözlemciler Nikaragua Hükümeti'nin bu mantığı izlediği sonucuna vardılar. Yardımsever kalkınma kuruluşu Oxfam'dan Dianna Melrose, Dünya Bankası'nın "Hükümetler ... siyasi liderlerinin halkın durumunu iyileştirmek ve kalkınma sürecine aktif olarak ka-

tılmasını özendirmek için sergiledikleri kararlılık açısından büyük farklılık gösterirler" şeklindeki gözlemini zikrettikten sonra, şunları belirtiyor: "Oxfam'ın gelişmekte olan yetmiş altı ülkedeki çalışma deneyimine bakacak olursak Nikaragua, az önce söz ettiğimiz hükümetlerin kararlılığı açısından istisnai bir ülke olduğunu kanıtlamıştır."[13] Bunun aksine, El Salvador ve Guatemala hükümetleri onlarca yıldan beri tam da Sandinistaların yaptığı reformlardan şiddetle kaçınmak için mücadele eden seçkinler tarafından yönetildi. El Salvador ve Guatemala'da aşırı baskı, ardındaki sürekli ve güçlü ABD desteği sayesinde uzun süredir çoğunluğu denetlemenin yolu olarak kullanıldı. Bu baskının amacı toplumu ilgisiz bırakmak ve anlamlı bir demokrasiye zemin hazırlayabilecek halk örgütlerini yok etmekti. Sandinistalar, çoğunluğu harekete geçirmeye ve siyasal yaşama katılımlarını sağlamaya çabalıyordu; bunu yapabiliyorlardı, çünkü programları toplumun geneline hizmet etmeyi amaçlıyordu.

Seçim koşullarını etkileyen üçüncü bir faktör, El Salvador ve Guatemala'da çatışmanın iç çatışma özelliği taşıması ve çoğunluğa karşı yöneltilen şiddetin yürütülen mücadelenin bir parçası olmasıydı. Nikaragua'daki çatışma ise, çok sınırlı bir iç destek bulan dışarıdan örgütlenmiş bir saldırı niteliğindeydi. Sandinistalar, Yankilerce* örgütlenen terörizme karşı kolaylıkla seferber olan ulusal duygulara hitap edebiliyorlardı. El Salvador ve Guatemala hükümetlerinin ise aynı şeyi yapabildikleri söylenemez. Özellikle El Salvador Hükümeti, alenen ortada olan yabancı (ABD) tahakkümüne ve iç işlerine müdahale edilmesine karşı gelişen olumsuz tepkiyle başa çıkmak zorundaydı. 1987 sonbaharında Washington'ı ziyaret eden Duarte'nin Amerikan bayrağını alelacele öperek kendini tüm Latin Amerika'da alay konusu yapmasıyla, bu durum absürd bir düzeye ulaşmıştı. Sandinistalar çatışmalar yoğunlaştıkça kontraların iç destekçilerine karşı baskıyı arttırmış olsalar da, ABD'nin bu bölgeye uyguladığı standartlar açısından bakıldığında, Nikaragua'daki muhalifler oldukça yumuşak bir muamele görüyordu.[14] El Salvador ve Guatemala'da yönetici seçkinler böyle bir hoşgörü gösteremiyordu ve büyük ölçekli terör uygulanarak gerçekleştirilen baskı bu ülkelerde çoktan beri kurumsallaşmıştı.

Nikaragua'da daha adil bir seçim ortamı yaratan dördüncü bir faktör, paradoksal bir şekilde, ABD'nin düşmanca tavrı ve propaganda makinesinin gücüydü. Nikaragua'daki her tutuklama ve taciz eylemi özgür ABD basınında duyuruluyor ve Sandinista Hükümeti'nin meşum karakteri hakkında bir kanıta dönüştürülüyordu. Bu arada, Bölüm 2'de de açıkladığımız gibi, Guatemala ve El Salvador rejimleri kendi nitelikleri hakkında benzer bir ilgi, öfke ya da herhangi bir sonuçla karşılaşmadan her gün kitlesel boyutlarda gerçekleştirdikleri işkence, tecavüz, ağır bedensel hasar ve cinayetlerin tadını çıkarabiliyordu. Bu bağlamda, ABD uydu devletleri kayda değer ölçüde bir siyasi

* Saldırganlık ve emperyalizm suçlamalarını içerecek şekilde ABD'li Amerikalılara verilen ad. –y.h.n.

bedel ödemeksizin istedikleri gibi insanları öldürmekte serbestken, Nikaragua Hükümeti kurallara uyması için yoğun baskı altında tutuluyordu.

Bu konuların medya tarafından nasıl ele alındığına geçmeden önce, El Salvador, Guatemala ve Nikaragua arasında özgür bir seçime ilişkin tek tek koşullar açısından nasıl bir fark olduğuna kısaca göz atalım.

3.2.1. İfade ve Toplantı Özgürlüğü

El Salvador'da, ifade ve toplantı özgürlüğü hakkı, 7 Mart 1980 tarihli bir olağanüstü hal kararnamesiyle askıya alındı. 3 Aralık 1980 tarihli 507 sayılı kararname, silahlı kuvvetlere herhangi bir suçlama ya da kanıt olmadan yurttaşları 180 gün boyunca göz altında tutma izni vererek hukuk sistemini tamamen tahrip etti. Bu kararnamelere uygun olarak, Mart 1982 seçiminden önceki otuz ayda ve 1984 seçimleri öncesinde, binlerce sivil "yıkıcı" olduğu iddia edilen eylemleri ve düşünceleri yüzünden hukuka aykırı olarak yakalandı, tutuklandı, işkence gördü ve tecavüze uğradı. Olağanüstü hal, 1982'nin başında, yalnızca seçimlerde yarışan altı parti için kısmen, seçimden sadece on gün önce de tüm El Salvadorlular için tamamen kaldırıldı. Fakat seçimin sonuna kadar bu durum hakkında yurttaşlara bilgi verilmedi ve ardından olağanüstü hal yeniden uygulamaya konuldu.[15] El Salvador'da, yurttaşların terbiye edilmesi için uzuvları kopartılmış ya da ağır hasar verilmiş cesetleri teşhir etme uygulaması, 1980'lerin başında kurumsallaştı. Uyguladığı yoğun baskıya rağmen, ABD Hükümeti'nin alt rütbedeki askerlerin tutuklanması, yargılanması ve dört Amerikan yurttaşının öldürülmesinden suçlu bulunmasını sağlarken karşılaştığı güçlükleri Bölüm 2'de açıklamıştık. El Salvador halkı, gerilla ordusunun hâkim olduğu bölgelerde sağladığı koruma dışında, devlete bağlı teröristlere karşı hiçbir korumaya sahip değildi. El Salvador'da devletin muhalif düşüncelerin dile getirilmesine karşı aşırı şiddet kullanma tehdidi 1982 ve 1984 yıllarında son derece yoğundu ve özgür bir seçimle uyuşmuyordu.

Benzer bir şekilde, 1984 ve 1985 boyunca ve yıllar öncesinde, Guatemala'da silahlı kuvvetlerin sözde yıkıcılara karşı eylemleri hukuk düzenine tamamen aykırıydı. Hiçbir yetki belgesi olmadan ve bireysel olarak mahkemeye çıkma ya da yargılanma hakkı tanınmadan binlerce insan yakalandı, işkence gördü ve öldürüldü. El Salvador'da olduğu gibi, büyük hasar verilmiş ve işkence görmüş cesetlerin teşhiri 1970'lerin sonunda ve 1980'lerde yaygın bir uygulama haline geldi.[16] Mahkemeler ordunun hâkimiyeti altındaydı; çünkü askerler onaylamadıkları bir mahkeme talimatını basitçe uygulamıyor ya da itaat etmiyordu; yargıçlar da bağımlılık ya da korku nedeniyle askerlere meydan okumaya pek meraklı değillerdi. Guatemala rejimini savunmasıyla şöhret kazanmış BM Genel Kurulu özel raportörü Viscount Colville of Culross bile, 1980'lerin başında seksenden fazla yargıç, mahkeme çalışanı ve hukukçunun öldürüldüğünü ve bir-

çoğunun tehdit edildiğini belirttikten sonra şunları söylemiştir: "Bu tür olaylar iz bırakır ve hızla silinemez."[17] Yargı özerkliğinin olmadığını gösteren iki örneği burada belirtebiliriz: Mayıs 1983'te, o zamanki yüksek mahkeme başkanı olan Ricardo Sagastume Vidaure, askeri personeli hukuk sisteminin yargılama alanına sokmaya kalkıştığı için askeri yönetim tarafından görevinden uzaklaştırıldı.[18] 19 Temmuz 1984'te, ordunun halkla ilişkiler kurumunun başkanı olan Djalmi Domínguez, *Prensa Libre* gazetesine ordunun, kendi mensuplarının herhangi bir suçlamayla mahkemeye çıkarılmasına tahammül edemeyeceğini anlattı.[19]

1980-83 yılları arasındaki kitle katliamlarının ve köyleri yakıp yıkma olaylarının ardından, 1980'lerin ilk yarısında, binlerce köylü askerlerin denetimi altındaki "model köylere" ve başka yerlere yeniden yerleştirildi. 80.000'in üzerinde erkek ise, ordunun yakın gözetimi altında askeri görevleri yerine getirmek üzere zorunlu olarak sivil devriye üyesi yapıldı. 1984'te Guatemala'yı ziyaret eden Britanya parlamento grubuna göre, "Sivil devriyeler sistemi terör yoluyla uygulandı ve aynı zamanda terörü yeşertmek için tasarlandı ... Olağandışı herhangi bir şey yapan insanlar derhal zan altında kalıyor ve devriyeler tarafından orduya bağlı *destacamiento*'ya* götürülüyordu. Sorgulama ordu tarafından yapılacak, fakat zanlıların öldürülmesi çoğunlukla sivil devriyelerce gerçekleştirilecekti."[20] İskoçya ve İngiltere-Galler Roma Katolik Başpiskoposları Konferansı'nı sırasıyla temsil eden Piskopos Taylor ve Piskopos O'Brien 1984'te Guatemala'ya yaptıkları ziyaretten sonra şunları aktardılar:

> Bizim gözlemimize göre sivil nüfus, ülkenin her tarafına yayılan yoğun bir ordu ve polis mevcudiyetiyle neredeyse tamamen denetim altında tutuluyor. Aynı zamanda, ülkenin her tarafına yayılan bir sivil savunma devriyeleri, askeri komiserler ve muhbirler ağı vardır. Bazı durumlarda, çatışma bölgelerindeki kızılderili nüfus için temerküz kampları olarak hizmet veren "model köyler" de bu ağa dahildir. Guatemala'nın büyük bölümü askeri işgal altındaki bir ülkeye benzer. Bize bilgi verenlerden birisi, ordunun bir "yapısal denetim" sistemi kurmuş olduğunu söyleyerek durumu özetledi.[21]

Amerikalararası İnsan Hakları Komisyonu, Mayıs 1985'te yerinde yaptığı bir ziyaretin ardından, Guatemala'da ifade ve toplantı özgürlüğünün bulunmadığını belirtti:

> Amerika Konvansiyonu'nun 15. ve 16. maddelerinde öngörülen toplantı hakkı ve örgütlenme özgürlüğü de kısıtlanmış ve budanmıştır; çünkü Gelişme Merkezleri'ndeki güvenlik önlemleri ve Sivil Savunma Devriyeleri'nin sıkı denetimi, o bölgelerde yaşayan insanların herhangi bir toplumsal, ideolojik, kültürel ya da farklı içerikte toplantı yapmasını ya da birliklere katılmasını engelliyor. Bu gibi toplantılar yapıldığı zaman yetkililerin yakın takibine, nezaretine ve denetimine konu oluyor; dolayısıyla insanlar bu

* El Salvador'da karşı-ayaklanma operasyonları için kullanılan ve insan hakları ihlalleri ile ünlü özel kuvvetler. –y.h.n.

tür hakların gerektirdiği özgürlükten faydalanamıyor.[22]

Guatemala'da, 1984-85 seçimleri sırasında, askeri yetkililere üç gün önceden haber vermek ve izin almak kaydıyla, halka açık yerlerde gösteri düzenlemek serbestti. Bununla birlikte, Guatemala bağlamında, bu gibi hakların tanınmasının hiçbir anlamı yoktu. Uluslararası İnsan Hakları Hukuk Grubu ve Latin Amerika Üzerine Washington Bürosu'nun delegasyonu, bu konuyla ilgili olarak şunları belirttiler:

> [Seçimin garanti ettiği şeyler ne olursa olsun], askeri ve sivil savunma devriyeleri ve korku iklimi pek çok Guatemalalı için örgütlenmeyi ve toplanmayı zorlaştırdı. Yerel bir gözlemci, yerel örgütlere karşı uygulanan ve yıllarca süren terör ve baskının tüm kırsal kesimi pasifleştirdiğini söyledi: "Yalnızca bu köyde dört CUC [köylü birliği] üyesi öldürüldü. Şimdi herhangi bir grup örgütlemek çok zor olacaktır." Otobanlardaki sivil devriyeler, polis ve ordu denetim noktaları ve model köylerde yaşayanların seyahat izini alma zorunluluğu serbest dolaşımı engelledi. Kırsal bölgelerde sivil devriyeler toplantılar için caydırıcı oldu, çünkü insanlar ihbar edilmekten korktular.[23]

Guatemala seçimlerini izleyen bir çok gözlemci, ülkedeki önemli konuların toprak dağıtımı ve reformu ve insan hakları olduğu halde, hiçbir siyasi adayın toprak reformunu ya da ordunun yeniden yapılandırılmasını tartışmadığını, on binlerce "kaybın" hesabının sorulması için baskı yapılmasını savunmadığını belirtti. Bir Hıristiyan Demokrat danışman, hukuk grubuna şunları söyledi: "Biz Hıristiyan Demokratlar bu tür konuları gündeme getirmedik, çünkü şimdi orduyla ya da özel sektörle bir çatışmaya girmenin zamanı değil."[24]

Kısacası, seçim kampanyaları sırasında görülen "ifade özgürlüğü koşullarındaki anlık iyileşmelere" rağmen, Guatemala serbest bir seçimin ilk koşulunu yerine getirmedi. Kırsal alanda yaşayan kitleler ordu disiplini altındaydı ve kitlesel katliamlar yoluyla ve hukuk düzeninin zerresi olmadığından derin bir travma içine itilmişlerdi; bu nedenle, adaylar toplumun önemli sorunlarını açıkça dile getiremiyorlardı.

Nikaragua'da özgür ifade ve toplantı hakları, toplumsal baskılar, tehditler ve 1984 seçimlerinden altı ay kadar önce sona erdirilen olağanüstü hal nedeniyle sınırlandırılmıştı. Bununla birlikte, Nikaragua'daki sınırlamalarla El Salvador ve Guatemala'dakiler arasında önemli farklılıklar vardı. En önemlisi, Nikaragua'da ordu ve polis yıkıcı olduklarından şüphe edilen kişileri düzenli olarak yakalamıyor, işkenceden geçirmiyor ve öldürmüyordu. Uzuvları kopartılmış cesetler, halk eğitim sisteminin bir parçası olarak sergilenmiyordu. Hukuk grubunun "köylerin tamamen katliamdan geçirilmesini gözler önüne seren belgelere" dayanarak Guatemala'da "sürekli açık siyasal terör" adını verdiği, eski El Salvador subayı Leonel Gömez'in ise ülkede hüküm süren "korku dolu pasiflik" olarak adlandırdığı durum, Nikaragua için geçerli değildi. 1984'te Nikaragua'da muhalifler, cinayet korkusu olmadan özgürce konuşabiliyorlardı. LASA

grubu şunları belirtmişti: "Dolaştığımız Managua ve öteki kentlerde delegasyonumuzun her üyesine en az bir kere kızgın bir yurttaş yaklaşıyordu. Bu karşılaşmaların birçoğu bize yaklaşan kişiyle yoldan geçenler arasında hararetli bir tartışmaya dönüştü ... Bu insanların korkutulmuş gibi bir halleri yoktu."[25]

Nikaragua'daki toplantı özgürlüğü tedirginlik yaratılarak biraz sınırlanmıştı, ama bir kez daha belirtmek gerekirse, El Salvador ve Guatemala'daki gibi devlet terörü yoluyla devre dışı bırakılmamıştı. LASA delegasyonu muhalif grubun toplantılarının Sandinistalar tarafından taciz edildiği iddialarını ayrıntılı olarak inceledi ve rakip partilerin "yürüyüşlerinin büyük çoğunluğunu, FSLN* yanlısı gösterilerin engellemesine maruz kalmadan yapabildikleri ..." sonucuna vararak bu iddiaları büyük ölçüde asılsız buldu.[26]

Çıkardığımız sonuç şudur: Serbest bir seçimin ilk temel koşulu Nikaragua'da kısmen karşılanmış, ama El Salvador ve Guatemala'da hiçbir şekilde karşılanmamıştır.

3.2.2. Basın Özgürlüğü

El Salvador'da hükümete eleştirel yaklaşan önemli gazeteler *La Crónica del Pueblo* ve *El Independiente* –ki hiçbir şekilde radikal gazeteler değillerdi– sırasıyla Temmuz 1980'de ve Ocak 1981'de kapatıldı. Birincisi, baş editörü ve iki çalışanının güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi ve bedenlerine ağır hasar verilmesi, ikincisi ise ordunun gazete çalışanlarını tutuklaması ve tesislerini yok etmesi nedeniyle kapatıldı. Kilise gazetesi ve radyo istasyonu bombalı saldırılar yüzünden defalarca kapatıldı. Esas muhalefeti temsil eden hiçbir gazete ya da radyo istasyonu, gizli faaliyetler dışında, herhangi bir faaliyet yürütemedi. Devrimci cunta iş başına geldikten sonra, El Salvador'da otuzun üzerinde gazeteci öldürüldü. 1982 seçiminin hemen öncesinde, basına yönelik yoğun bir kampanya meydana geldi. 10 Mart'ta, 35 gazetecinin yer aldığı bir ölüm listesi bir "ölüm mangası" tarafından ortada dolaştırıldı ve 18 Mart'ta, dört Hollandalı gazetecinin uzuvları kopartılmış cesetleri bulundu.[27] El Salvador'daki gazeteci cinayetlerinin bir tanesi bile çözülmedi; bunlar esas itibariyle devlet koruması altında işlenen cinayetlerdi.

Guatemala'da, 1978 ve 1985 arasında, kırk sekiz gazeteci öldürüldü[28] ve başka birçokları da kaçırılarak tehdit edildi. Bu cinayetler, kaçırmalar ve tehditler medyayı denetlemenin temel bir aracı haline geldi. El Salvador'da olduğu gibi bu ülkede de henüz hiç kimse bu suçlardan dolayı tutuklanıp yargılanmadı. Bu cinayetlerin devlet tara-

* Frente Sandinista de Liberación Nacional (Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi). Onlarca yıl ABD destekli Somoza diktatörlüğüne karşı savaştı. 1979-1990 arasında Nikaragua'yı yönetti. 1990 seçimlerini kaybedince barışçıl bir şekilde iktidarı devretti. Halihazırda ülkenin ana muhalefet partisidir. –y.h.n.

fından ya da devletin onayıyla işlenmiş olması gerekir. Guatemala'da isyancıların ya da Kızılderili nüfusun çoğunluğunun ya da genel olarak alt sınıfın görüşlerini açıklayan gazeteler, radyo ya da televizyon istasyonları yoktur. "Çeşitlemeler en fazla katı muhafazakâr düşüncenin tonlarını yansıtır."[29] Aşırı korku iklimi ve yoldan çıkmaya karşı tehditler göz önüne alındığında muhafazakâr basının dahi temkinli davrandığı ve sürekli olarak oto-sansür uyguladığı görülür. Terörize edilmiş olan bu toplumda tartışılması gereken tüm ana meselelerden özenle uzak durulur.[30]

Nikaragua'da ise ne devlet teröristleri tarafından öldürülmüş ve kayda geçmiş gazetecilere, ne de kişisel şiddet tehditlerine rastlanmıştır. 1984'te elli küsur radyo istasyonunun çoğunluğu özel mülkiyet altındaydı ve bunlardan bazıları haber programlarını kendileri yapıyorlardı; diğer dört bağımsız program yapımcısı ise, önceden sansüre uğramadan radyo haber programları hazırlayabiliyordu. Kosta Rika, Honduras ve başka yerlerden yayın yapan ticari ve ABD propaganda kaynaklarına dayanan yabancı radyo ve televizyonlar, 1984'te giderek önem kazanmıştı.[31] Üç gazetenin ikisi özel mülkiyet altındaydı; bir tanesi hükümeti desteklemekle birlikte, özel programlara ve eylemlere eleştirel yaklaşıyordu; diğeri ise hükümete karşı şiddetli bir düşmanlık içindeydi. Küçük, aşırı muhafazakâr bir azınlığı temsil eden, kontraları destekleyen ve ülkenin yabancı destekli istilasını onaylayan *La Prensa*'nın –sansüre tabi tutulmakla birlikte – 1984 seçimi boyunca faaliyet göstermesine izin verildi. Sansür, gazetenin muhalefet gruplarının manifestolarını ve rejimi eleştiren bir piskopos bildirisinin yayımlamasına da izin verdi. El Salvador ve Guatemala'da, kısa süre için bile olsa, bununla kıyaslanabilecek bir gazetenin var olmasına hiçbir şekilde izin verilmemiştir.

Basın özgürlüğünü ciddi bir şekilde taciz eden sansür ve olağanüstü periyodik denetimler yüzünden, Nikaragua'da medyanın hükümet kısıtlamasına maruz kaldığına şüphe yoktur.[32] Bununla birlikte, Nikaragua'nın yabancı saldırısı altında ve ciddi bir savaş ortamı içinde olduğunu da belirtmek gerekir. John S. Nichols, 1917 tarihli ABD Casusluk Yasası'na göre yüzün üzerinde yayının posta yoluyla dağıtımının yasaklandığını ve güya askere alınma sürecine müdahale ettikleri gerekçesiyle yüzlerce insanın hapse atıldığını belirtiyor. Üstelik,

> I. Dünya Savaşı sırasında ABD'de, görece olgun ve homojen bir siyasi sistem olduğu ve herhangi bir çatışma tehdidi yaşanmadığı dikkate alınırsa, devrimin ilk beş yılı boyunca Nikaragua'da hoşgörüyle karşılanan kamusal alandaki tartışma yelpazesinin fevkalade geniş olduğu söylenebilir. Başkan Reagan, IAPA ve diğerlerinin Nikaragua medyasının gerçekte totaliter bir denetim altında olduğu konusundaki iddialarına rağmen, medyanın mülkiyetinde ve fikirlerdeki çeşitlilik, bir Üçüncü Dünya ülkesi, özellikle savaşta olan bir ülke için olağanüstüydü.[33]

Bu verilerden çıkardığımız sonuç şudur: Serbest bir seçim için gereken basın özgürlü-

ğü koşulu, El Salvador ve Guatemala'da açıkça yoktu; Nikaragua'da ise bu koşul kısmen yerine getirildi.

3.2.3. Ara Grupların Örgütlenme Özgürlüğü

Mart 1984 seçiminin iki yıl öncesinde, El Salvador'la ilgili belki de en önemli olgu, orduya ve oligarşiye karşı herhangi bir meydan okumada bulunabilecek halk örgütlenmeleri ile özel kuruluşların büyük kısmının yok edilmesiydi. Bölüm 2'de belirttiğimiz gibi, 1979'un sonlarından itibaren bu kampanya devrimci cuntanın politikasının özünü oluşturuyordu; binlerce lider öldürüldü, pek çok örgüt çökertildi ya da yeraltına itildi. Yüzlerce cinayet işlenerek öğretmenler birliği yok edildi; ordu üniversiteyi işgal etti, yağmaladı ve kapattı. Örgütlü öğrenci ve meslek grupları tutuklamalar ve cinayetler yoluyla yok edildi; hatta AFL-CIO, yani rejimin destekçileri tarafından finanse edilen köylü birliği bile, Ekim 1979 ile Mart 1982 seçimi arasında, yüz civarında aktivist ve liderini cinayete kurban verdi.[34]

Guatemala'da da, köylü ve işçi sendikaları, öğretmen ve öğrenci grupları ve mesleki kuruluşlar gibi ara örgütler 1954'ten itibaren düzenli olarak silahlı kuvvetlerin saldırısına uğradı. 1980'lerin başında, hükümet bildirisiyle "yasalara aykırı örgütlenmenin" yasal cezalandırmanın kapsamına girdiği duyurulduğunda, hâkim seçkinleri tehdit eden kurumların pasifleştirilmesi doruk noktasına ulaştı. "Herhangi bir totaliter ideolojik sistemi benimseyen ya da ona tâbi" tüm gruplar yasadışı ilan edilmişti ve tabii, Guatemala silahlı kuvvetleri ve ulusal güvenlik ideolojisi bir istisna olarak kabul edilmişti. Yasadışılığın ne zaman meydana geldiğine yalnızca silahlı kuvvetler karar veriyordu. Eğer General Mejía Víctores GAM annelerini yıkıcı ajanlar olarak görürse, anneler öldürülebilirdi (bkz. Bölüm 2). Sendikalar, köylü grupları, öğrenci ve meslek örgütleri Guatemala'da dönemsel olarak çoğalıp taleplerini güçlü bir şekilde gündeme getirmeye başladıklarında, sistematik bir katliamla yok edildiler. 1984-85 seçimlerinden önce, Lucas García, Ríos Montt ve Mejía Victores rejimlerinde, modern Guatemala tarihinin en büyük kitle katliamı dönemi yaşandı. 1985'te sendika üyeliği oranı 1950'deki seviyesinin altındaydı ve öteki kent grupları yok edildi ya da pasifize edildiler; köylü çoğunluk ise tamamen pasifleştirildi ve askeriyenin sıkı denetimi ve gözetimi altındaydı.

Yine, Nikaragua ile ABD'nin iki uydu ülkesi arasında gözlenen tezat dikkat çekicidir. Sandinista yönetimi altında sendikalar ve köylü örgütleri hızla çoğaldılar. Halkı yerel düzeyde karar alma sürecine katmak ve üst düzey liderlerle etkileşime sokmak için bilinçli bir girişimde bulunuldu. Daha önce belirttiğimiz gibi, Oxfam bu çabasından ötürü Nikaragua yönetimine övgüler yağdırır.

Yönetimdeki FSLN tarafından desteklenen taban örgütleri ve diğer örgütlerin ne ölçüde bağımsız olduğuna ve onların devlet propagandasının ve baskısının bir aracı olup olmadıklarına ilişkin meşru bir tartışma yürütülmektedir. Oxfam Amerika ve onun Londra'daki ana kuruluşu açıkça bu örgütleri yapıcı bulmaktadır. Luis Héctor Serra, taban örgütlerinin görece özerk olduklarını ve onların FSLN liderliği ile yakın ilişkilerinin, "yerel düzeydeki üyelerinin sorunlarını dile getirmesini engellemediğini" ileri sürer.[35] Halk örgütlerinin toplumu karar alma sürecine dahil etme ve kamusal yaşama katılma olanakları konusunda eğitme açısından etkilerinin "derin biçimde demokratik" oldukları sonucuna varmaktadır.[36] Bir kimsenin FSLN'nin halk örgütleriyle ilgili genel değerlendirmesi ne olursa olsun, "gelişme merkezlerindeki" Guatemala köylü örgütleriyle olan farklılık hayli çarpıcıdır. Guatemala'daki örgütlenmenin özünü, gayet açık bir şekilde, terör vasıtasıyla askeri denetim ve özellikle zorla dayatılan toplumsal yaşama *katılmama* oluşturur.

Serbest bir seçimin üçüncü temel koşulu açısından 1984-85 yıllarında El Salvador ve Guatemala'nın yeterli niteliğe sahip olmadıkları, Nikaragua'nın ise en azından önemli ölçüde bu niteliğe sahip olduğu sonucuna varıyoruz.[37]

3.2.4. Partiler, Bölge Adayları ve İktidar İçin Kampanya Örgütleme Özgürlüğü

1982 ve 1984 El Salvador seçimlerinde, hiçbir sol parti örgütlenemedi ve aday gösteremedi. Demokratik Cephe (FDR) derhal yeraltına itildi. Beş üst düzey lideri resmi ve paramiliter güçler tarafından Kasım 1980'de El Salvador'da yakalandı; işkenceden geçirildi, uzuvları kopartıldı ve öldürüldü. Ordu, Mart 1982 seçiminden bir yıl önce, gerçekte tüm sol ve merkez sol partilerin siyasetçilerinden oluşan 138 kişilik bir "vatan hainleri" listesi yayımladı. Cuntanın güçlü bir üyesi olan Albay Gutiérrez, FDR'nin gerillalar için bir "cephe" oluşturması nedeniyle seçimlere katılamayacağını, üstüne basa basa belirtmişti. Dolayısıyla, FDR ve FMLN'ye yapılan "silahları bırakarak seçimde yarışmaları" çağrısı hileden başka bir şey değildi; bu, ABD büyükelçiliğinin FDR'nin El Salvador'da güvenli bir şekilde kampanya yürütemediğini kabul etmesiyle doğrulanan bir olgudur. Büyükelçilik bir de öneri yaptı ve ülke sınırları dışından gönderilen video kasetleriyle kampanya yürütebileceklerini belirtti![38] Sonradan, ABD'nin tercih ettiği aday Duarte bile, ölüm korkusundan 1982'de San Salvador dışında kampanya yürütemedi ve çok sayıda Hıristiyan Demokrat politikacı 1980-84 yıllarında öldürüldü.[39] Kısacası, yalnızca radikaller değil, ABD yanlısı ılımlı reformist partiler bile, o yıllarda siyasal cinayet yoluyla yok olmaktan kurtulamadılar.

Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki, isyancılarla müzakere ederek savaşı durdurmaya büyük öncelik veren hiçbir parti, El Salvador'da örgütlenemedi ve aday çıkaramadı. Bunu özellikle önemli kılan şey, 1982'de halkın seçimlerden esas beklentisinin barış

olduğu konusunda muhabirlerin ve gözlemcilerin hemfikir olmalarıydı. 1982'de, sandıktan galip çıkmak için propaganda formülü, "ya sandıklar ya kurşunlardı." Bu formül, kurşunların kullanılmasının azaltılması için sandıkların muhtemel bir yol olduğunu ima ediyordu. Eğer gerçekte hiçbir barış yanlısı aday seçimlerde yarışmak için uygun görülmüyorsa, sadece bu nedenden ötürü bile seçim bir aldatmacadır.

Bu seçimleri savunanlar, adaylar, özellikle de D'Aubuisson ve Duarte arasında önemli bir fark olduğunu, dolayısıyla seçmenlerin anlamlı bir seçenekle karşı karşıya bulunduğunu ileri sürdüler.[40] Fakat D'Aubuisson ve Duarte, El Salvador halkının ilgi odağında yer alan ana konu (Kazanmak için savaşmak mı, yoksa isyancılarla müzakere sürecine girmek için çaba göstermek mi?) üzerinde görüş ayrılığına düşmediler. Sadece taktik farklılıklarla her ikisi de savaş partisinin üyesiydi. Duarte isyancılarla konuşarak barış sağlayacağı şeklinde ara sıra demagoji yapsa da, asla bir barış programı açıklamadı ve söyledikleri (önemli tavizler verilebileceğini ima eden "müzakereye" karşıt olarak) "diyalog" önermenin ötesine asla geçmedi; isyancıların silahlarını bırakarak Duarte ve ordunun kurmuş olduğu yeni "demokrasiye" katılmalarını öneren konumundan asla vazgeçmedi.

Duarte, Mart 1980'de ciddi bir kriz ortamında, tüm ilerici siviller cuntadan ayrıldığında ve Hıristiyan Demokrat başsavcı Mario Zamora'nın yeni palazlanan ölüm mangaları tarafından öldürülmesinin hemen ardından, cuntaya katıldı. Ordu ve onunla bağlantılı ölüm mangalarının büyük çapta bir katliam politikası üzerinde yoğunlaştıkları açıktı. Duarte, ordunun ikinci *matanza** için ihtiyaç duyduğu kılıfı ve savunmacı gerekçeleri sağladı.[41] ABD yönetiminin ve El Salvador ordusunun amaçlarıyla temelde uyum içinde olduğunu açıkça göstermediği sürece, Duarte'nin ABD desteğini ve himayesini asla alamayacağına ve El Salvador'da barınamayacağına inanıyoruz. 1980'den itibaren, Duarte daima tamamen askeri bir çözümün peşinden gidilmesini ve "yıkıcılar" ile uzlaşmaya varılmamasını kabul etti ("yıkıcılar", Duarte'nin, tıpkı ordu ve ölüm mangaları liderleri gibi, sürekli kullandığı bir ifadeydi). Raymond Bonner'in belirttiği gibi;

> 1980'deki baskı, kapsam bakımından yalnızca [birinci] *matanza*'nın geçebildiği bir büyüklüğe ulaştı ve Genaral Romero idaresi döneminde hayal edilebilecek her türlü uygulamadan çok daha kötüydü ... Yılın sonunda [öldürülenlerin] sayısı en az 9.000'e ulaşmıştı. Her gün, alışveriş merkezlerinin arkasına bırakılmış, bez çuvallara doldurulmuş ve tozlu kırsal yollara savrulmuş, uçurumlardan derelere atılmış sakatlanmış bedenler, kolları ya da kafaları olmayan cesetler bulunuyordu.[42]

Tüm bunlar yaşanırken, Duarte yalnızca "reform" görüntüsü sağlamakla kalmıyor,

* İspanyolca katliam anlamına gelmektedir. 1980'lerde Orta Amerika'daki kitle katliamları nedeniyle, bildik bir terim haline geldi. –y.h.n.

aynı zamanda sadık hizmetinden dolayı orduyu övüyordu. 9 Kasım 1981'de *Miami Herald*'da yayımlanan bir mektupta Duarte şunları yazıyordu:

> Silahlı kuvvetler büyük ideolojik saldırı kaynakları tarafından desteklenen gaddar ve acımasız bir düşmana karşı kahramanca bir savaş veriyor ... Bu, silahlı saldırı ile paralel gidiyor. Burası, Moskova'nın Orta Amerika bölgesini fethetmek için izlediği planda yeni bir av olacaktı. Bundan hemen sonra da, Moskova'nın en büyük ödülü Kuzey Amerika ulusu olacaktı ...

Özetle, bizzat basının seçmenlerin çok arzuladığını teyit ettiği seçenek hiçbir zaman El Salvador halkına sunulmadı.

El Salvador'da olduğu gibi Guatemala'da da kurucu meclis için yapılan 1984 seçimine hiçbir sol parti katılmadı; 1985 başkanlık seçimlerinde sadece güçsüz bir parti deneme amaçlı bir çıkış yaptı, ama başarısız bir sonuç aldı.[43] Ana gerilla hareketleri tabii ki seçim yörüngesinin dışındaydı. Yakalanmaları halinde liderleri öldürülecekti; fakat toplumsal ve seçimle ilgili temel koşullarda köklü değişiklik olmadan zaten seçime katılmayacaklardı.[44] Hıristiyan Demokratlar gibi bir merkez partisi bile, 1980-83 yıllarında birçok cinayete maruz kalmış ve şimdiki Guatemala devlet başkanı Hıristiyan Demokrat Vinicio Cerezo, bilinen üç suikast girişiminden sağ olarak kurtulmuştu. Daha önce söz edilen "yasadışı örgütlenme" yasalarına göre, hiçbir ciddi sol parti 1984-85 seçimlerine katılmaya hak kazanamazdı.

Köylü çoğunluk hiçbir aday tarafından temsil edilmedi ya da talepleri dile getirilmedi. Guatemala içinde faaliyet gösteremeyen Guatemala İnsan Hakları Komisyonu, işçi sınıfı ya da yerliler gibi temel grupların çıkarlarını savunan ulusal siyasi partilerin "mevcut olmadığı ve ... sonuçta bu kesimlerin kurumsal olarak siyasal sistemin dışında bırakıldığı" tespitinde bulundu.[45] Amerikalar İzleme Örgütü, sivil devriye sisteminin işlevlerinden birini "herhangi bir bağımsız siyasi örgütlenme biçimini önleyerek yerel nüfusun denetimini sağlamak ve teyakkuz halinde olmak" şeklinde tanımlamaktadır.[46] Köylülüğün herhangi bir siyasi imkândan bu şekilde dışlanması, 1984-85 seçimlerine iki biçimde yansıdı. Bir tanesi, seçim için kayıt yaptırırken sadece seçmenlerin yüzde 3'ü siyasal partilere üye olduklarını belirttiler. Diğeri ve daha çok dikkat etmemiz gereken nokta ise, Guatemala'nın iki önemli konusundan birisi olmasına rağmen, seçimde hiçbir aday toprak reformunu gündeme getirmedi. (Öteki konu da, yine seçim kampanyalarında yer verilmeyen ordunun sınırsız cinayetleriydi; iktidara kim gelirse gelsin, tüm tarafların ordunun yönetici güç olarak kalmayı sürdüreceğini düşündüğü gözönüne alınırsa, bu anlaşılır bir durumdur.)

El Salvador'da Duarte'nin durumunda olduğu gibi, Vincio Cerezo'nun bir aday ve 1985 seçiminin nihai galibi olarak varlığı, sol üzerindeki kısıtlamalara rağmen, Cerezo'nun

gerçekten seçmene ciddi bir seçenek sunup sunmadığı sorununu gündeme getirmektedir. Özellikle kampanyanın ve yarışın sonuna doğru, kitlelere karşı şefkat duyguları ifade ederek ve insan hakları tablosuyla kitlesel yoksullukta ciddi değişiklikler yapma kararlılığını açıklayarak, Cerezo seçimdeki rakipleriyle arasına bir mesafe koymaya başladı. Nasıl olacağı konusunda somut konuşmamasına rağmen, zaman zaman yapısal reforma duyulan ihtiyaçtan söz etti ve yapılması gereken ilk şeyin sivil bir denetim sağlamak olduğunu vurguladı. Bununla birlikte, seçildiği takdirde başlangıçta iktidarının sadece göstermelik olacağından ve görev süresi boyunca güçlendirilmesi gerektiğinden gayet emindi:

> Seçim gerçek iktidarı otomatik olarak başkana vermeyecektir. *Biçimsel* iktidar devredilmiş olacaktır. Benim bu iktidarı pekiştirme şansım nedir? Yüzde elli- yüzde elli.[47]

Cerezo seçim kampanyası sırasında toprak reformu sorununa hiçbir zaman doğrudan değinmedi; Guatemala'da yayımlanan haber bültenleri, toprak reformunun kendi gündeminde olmadığına dair toprak sahipleri lobisine söz verdiğini ileri sürdü.[48] Aynı şekilde, ne binlerce kişiyi öldürenlere karşı hukuki eyleme geçeceği konusunda söz verdi ne de kontra devletini dağıtacağına dair bir şey söyledi. Cerezo ve askerler arasında, onları yasal kovuşturmaya karşı savunacağına, iktidarlarını ve görece özerkliklerini koruyacağına ilişkin en azından örtük bir anlaşma olduğu gözleniyordu; aslında başka türlü yapıp da yaşamını sürdüremezdi.[49] İktidara gelmesinin üzerinden geçen bir buçuk yıl içinde Cerezo toprak reformu yönünde anlamlı hiçbir adım atmadı, hesap verme konusunda orduyu güçlü bir şekilde destekledi ve sivil devriyeleri, gelişme merkezlerini ve kurumsal terörün diğer unsurlarını ortadan kaldırmak için hiçbir eyleme girişmedi.[50] İyileşme olmasına rağmen –bunun nedeni kısmen büyük çaplı katliamların artık faydalı görülmemesidir– Guatemala'da insan haklarının durumu "dehşet verici olmaya devam ediyor."[51] Cerezo'nun "reformları" ordunun ve oligarşinin taleplerine uyum sağladığı için, seçim kampanyası sırasında epeyce şefkat gösterdiği yoksulların gerçek gelirleri daha fazla aşındı. Cerezo'nun Karşılıklı Destek Grubu'yla ilişkileri çok kötüdür. Seçim sonrası durum gösteriyor ki, kısmen daha önceki anlaşma, ama daha kesin olarak yapısal kısıtlamalar nedeniyle, Cerezo seçmen kitlesine hizmet etmekte tamamen başarısızdır. Cerezo, 1984-85 seçiminde, Guatemala halkına iyi niyetli ve iyi amaçlara sahipmiş gibi görünen, ama devletin *gerçek* yöneticilerinin karşı olduğu demokratik taleplere cevap verme gücünden yoksun bir adamı seçme fırsatı sağladı.

1984'te Nikaragua'da adayların temsil ettiği yelpaze, El Salvador, Guatemala ya da yine bu açıdan bakılacak olursa ABD'dekinden çok daha genişti.[52] Muhafazakâr Demokrat Parti ve Bağımsız Liberal Parti özel mülkiyete karşı saygı, ekonomi üzerindeki devlet denetiminin azaltılması, basın üzerindeki kısıtlamaların ve öteki denetimle-

rin kaldırılması ve daha fazla tarafsızlık ve uzlaşma yanlısı bir dış politika için güçlü çağrılar yayımladılar. Her ikisi de savaştan dolayı Sandinistaları suçlayabildiler ve ordunun politikadan uzak tutulması ve kontralarla görüşmeler yapılması çağrısında bulunabildiler. Arturo Cruz, hükümet temsilcileriyle uzun görüşmeler yaptıktan sonra, 1984 seçimlerine katılmamayı seçti. El Salvador ve Guatemala'daki solun durumunun aksine, bu karar Cruz'un (ABD'nin ağır baskısına rağmen) gönüllü bir edimiydi,[53] şahsına yönelik fiziki tehditlerden ya da halka ulaşması konusunda önüne çıkartılan engellerden kaynaklanmıyordu.[54]

FSLN iktidar partisi olması, ülkeyi dış saldırıya karşı savunması ve nüfusu kendi gelişme projeleri doğrultusunda seferber etmiş olması itibariyle, muhalefet partileri karşısında büyük bir avantaja sahipti. LASA grubu, FSLN'nin iktidarda olmasının yol açtığı avantajın büyük bölümünün, hükümetlerin her yerde karakteristik özelliği olduğunu düşündü ve şu sonuca vardı:

> FSLN'nin iktidarda bulunmaktan önemli bir avantaj sağladığı ve bazı yollarla bunu suistimal ettiği açık görünüyor. Buna karşılık, iktidarda olmanın getirdiği suistimallerin sistematik olmadığı gözleniyor ve ne suistimallerin niteliği ne de sıklığı, muhalefet partilerinin seçim kampanyalarını felce uğratacak ya da seçim sürecinin temel geçerliliğine kuşku düşürecek düzeyde değil .... Genel olarak konuşmak gerekirse, FSLN bu seçim kampanyasında iktidarda olmanın avantajlarından, iktidar partilerinin (ABD de dahil) her yerde rutin olarak yararlandığından biraz daha fazla yararlandı; başka Latin Amerika ülkelerinde yönetimde olan partilerin geleneksel olarak sağladığı avantaja göre ise, çok daha az avantaj sağladı.[55]

Nikaragua'da adayların seçime katılma ve yarışma olanaklarının ve seçenekler yelpazesinin, El Salvador ve Guatemala'dakine göre çok daha geniş olduğu sonucuna varıyoruz. Üstelik, bu son iki ülkede solun tüm önde gelen partileri fiziksel tehdit nedeniyle sandık dışında kaldıkları için, bu seçimler temel seçim koşullarından başka birini daha karşılayamamıştır.

3.2.5. Devlet Terörünün ve Bir Korku İkliminin Yokluğu

1980-84 yılları boyunca El Salvador'da ölüm mangaları, ordu ve güvenlik güçleriyle sıkı bir koordinasyon içinde serbestçe faaliyet gösterdi. 1982 seçiminden önceki 30 ay boyunca sivillerin öldürülme oranı ayda ortalama yedi yüzdü. Bu kurbanların pek çoğu işkence görmüş, tecavüze uğramış ve bedenlerine ağır hasar verilmişti. Bu eylemlerin hepsi tam bir ceza muafiyeti içinde yapılıyordu ve yalnızca dört Amerikalı kadının öldürülmesi –Kongre baskısının etkisiyle– bir çeşit hukuki eyleme yol açtı. Amerikan Özgür İşgücü Geliştirme Enstitüsü'nden William Doherty bile –ki ABD'nin El Salvador'daki politikasını uzun zamandan beri destekleyen bir kuruluştu– bir Kong-

re komitesinin huzurunda bu ülkede işleyen bir adalet sistemi bulunmadığını ileri sürdü. El Salvador'da eski bir toprak reformu görevlisi olan Leonel Gómez de, az sonra aynı komiteye devlet terörünün toplumu "korku dolu bir pasiflik" konumuna getirdiğini anlattı.[56]

Guatemala'da da ordunun yıllarca uyguladığı sınırsız ve sürekli şiddetten kaynaklanan ülke içindeki korku, ulusal yaşamın yaygın bir özelliğiydi. 1985'in başında Amerikalar İzleme Örgütü'ne göre:

> İşkence, cinayetler ve kayıplar olağandışı bir düzeyde devam ediyor ve milyonlarca köylü sivil devriyelerin ve "model köylerin" devreye sokulmasıyla sıkı bir hükümet gözetimi ve denetimi altında bulunuyor. Kısacası, Guatemala bir "tutuklular" ulusu olmayı sürdürüyor.[57]

Hukuk grubu 1985'te Guatemala'yı "halkın büyük bölümünün sürekli korku içinde yaşadığı bir ülke" olarak tasvir etti.[58]

Nikaragua örneğinde ise, onu ABD uydusu ülkelerden ayıran temel olguyu tekrar ediyoruz: 1984'te Nikaragua Hükümeti sivilleri öldürmüyordu.[59] Nikaragua'da sıradan yurttaşların temel korkusu kontraların ve ABD'nin uyguladığı şiddetten kaynaklanıyordu.

Serbest bir seçimin beşinci koşulunun Nikaragua'da yerine getirildiği, ama El Salvador ve Guatemala'da yerine getirilmediği sonucuna varıyoruz. Genel bulgumuz ise, ne El Salvador'un ne de Guatemala'nın serbest bir seçim için gerekli olan beş temel koşuldan hiçbirini yerine getirmediği; buna karşılık, Nikaragua'nın bazılarını tam olarak, diğerlerini ise daha az ölçüde karşıladığı yönündedir.

3.3. El Salvador, Guatemala ve Nikaragua'da Baskı Paketleri

Belirttiğimiz gibi, ABD Hükümeti'nin desteklediği seçimlerde seçime katılım oranı, seçime ve onun destekçilerine halkın sunduğu destek olarak yorumlanmaktadır. Onaylanmayan seçimlerde ise (burada Nikaragua'yı kastediyoruz), bu çerçeve terk edilir ve seçime katılım oranı ya göz ardı edilir ya da sınırlı seçenekler ya da yetkililerin baskıcı tehditlerinden dolayı anlamsız ilan edilir. Fakat baskıcı tehditler konusu potansiyel bir sorun oluşturduğu her yerde açıkça gündeme getirilmelidir. Az önce açıkladığımız gibi, El Salvador'daki seçimler "yıkıcıların" kitlesel olarak katledildiği ve korku ikliminin yerleştirildiği askeri yönetim koşulları altında gerçekleştirildi. Öyleyse, eğer hükümet bir seçim düzenler ve yerel askeri yetkililer halkı oy vermeye zorlarsa, kullanılan oyların önemli bir bölümünün yapısallaşmış baskının sonucu olduğu varsayılma-

lıdır. Bir propaganda modeli, ABD kitle medyasının böyle bir varsayımda bulunmayacağını öngörür ve nitekim bulunmaz da.

El Salvador'da, 1982 ve 1984'te, oy kullanımı yasal olarak zorunlu kılınmıştı. Yasa oy kullanılmaması karşılığında belli bir para cezası öngörüyordu ve yerel yetkililere seçmenlerin gerçekten oy kullanıp kullanmadıklarını denetleme yükümlülüğü getiriyordu. Oy verme sırasında herkesin kimlik kartına (*cédula*) oy kullanıldığını gösteren bir damga vurulduğu için, oy kullanılıp kullanılmadığı denetlenebiliyordu. Ordu ya da polis tarafından durdurulan herhangi bir kimse, bu vatani görevini yapıp yapmadığını derhal ortaya çıkaran kimlik kartını göstermek zorundaydı. Mart 1982 seçiminin hemen öncesinde, Savunma Bakanı García, San Salvador'da yayımlanan gazeteler aracılığıyla oy kullanmamanın bir ihanet eylemi olarak görüleceği konusunda halkı uyardı. 1984 seçiminde, "seçimler öncesinde hükümetin ve ordunun gazetelere verdiği ilanlar, oy kullanma özgürlüğünden ziyade oy kullanma yükümlülüğünü vurguluyordu."[60] Korku ortamı, oy kullanma zorunluluğu, kimlik kartı damgası, ordunun uyarısı ve "vatan hainleri" ile başa çıkma konusunda ordunun sicili gözönünde bulundurulursa, El Salvador seçimlerinde katılım sağlamak için baskı unsurunun büyük bir rol oynadığı açıkça ortaya çıkar. El Salvadorluların niçin oy kullandığını araştıran bağımsız gözlemcilerin bulguları da bunu desteklemektedir.[61]

El Salvador'da olduğu gibi Guatemala'da da oy kullanma yasayla zorunlu hale getirilmişti; oy kullanmayanlara beş *quetzales* (1.25 dolar) para cezası uygulanıyordu. Yine El Salvador'da olduğu gibi, ordu tarafından finanse edilen gazete ilanları, oy kullanmamanın ya da geçersiz oy kullanmanın ya da boş oy pusulası atmanın hain bir davranış olduğunu ileri sürüyordu.[62] Hukuk grubu "pek çok" insanın oy kullanmadığı için misillemelere maruz kalacağından korktuğunu ve seçimden önceki haftada askeriyenin savurduğu tehditlerden sonra, "oy kullanmamanın cezasının yasa tarafından öngörülen beş *quetzales*'lik para cezasıyla sınırlı kalmayacağı yönünde yaygın bir inanç" olduğunu duyurdu.[63]

Nikaragua'da kayıt yaptırmak zorunluyken, *oy kullanımı yasayla zorunlu kılınmamıştı.* Seçim günü gösterilen seçmen kayıt kartları seçim görevlileri tarafından alıkonuluyordu; böylece birisinin geçerli bir seçmen kartı yoksa, bu oy kullanmadığına bir kanıt oluşturamayacak, dolayısıyla misilleme için bir zemin olarak kullanılamayacaktı.[64] LASA gözlemcilerine göre, seçmenlerin çoğu zorlayıcı bir tehdit altında oy kullanıyor gibi görünmüyordu: Yasa zoruyla oy kullanmaları gerekmiyordu; oy vermeye teşvik ediliyor, ama oy kullanmadıkları için "vatan haini" damgasıyla tehdit edilmiyorlardı. Oy kullanmayanları tespit eden bariz bir araç yoktu ve hükümet, El Salvador ve Guatemala'da normalleşen uygulamanın aksine, muhalifleri öldürmüyordu.

Özetle Nikaragua, El Salvador ve Guatemala hükümetlerinin yaptığı gibi, seçmenlerin oyunu almaya yardım edecek güçlü bir baskı paketini devreye sokmadı.

3.4. El Salvador: ABD Medyası "Çılgın Bir Katliam Makinesini" Nasıl Yeni Doğan Bir Demokrasinin Koruyucusuna Dönüştürdü

ABD kitle medyası, 1982 El Salvador seçimlerini aktarırken, hükümetin gündemini yakından takip etti. Adayların kişilikleri, oy vermek için oluşan uzun kuyruklar, isyancıların engellemeleri hakkındaki iddialar ve "katılım oranı" ayrıntılı olarak işlendi.[65] Jack Spence'in belirttiği gibi, "her medya organı, özellikle de TV istasyonları, seçim gününün hikâyesini, insanlar sandık bölgelerindeki yoğun gerilla şiddeti ortamında oy kullanıyor şeklinde bir çerçeve çizerek verdi."[66] *New York Times*'tan Warren Hoge ve Richard Meislin, günlerce isyancıların engelleme tehdidinde bulunduklarını tekrarladılar. Hoge şunları ileri sürdü: "Seçimler, sonuçların ötesinde bir anlam kazandı, çünkü solcu gerillalar seçimleri engellemek ve seçmenleri sandığa gitmekten vazgeçirmek için bir kampanya başlattılar."[67] Bu, hükümetin propaganda çerçevesinin net bir ifadesidir. Fakat Hoge ve Meislin, bir kere bile engellemeye ant içmiş isyancı bir kaynağı zikretme gereği duymadı; başkaları da böyle bir kaynak zikretmediler. Seçim günü hiçbir seçmen öldürülmedi ve hiçbir sandık mahalli saldırıya uğramadı; isyancıların askeri etkinliğinin genel seviyesi de ortalamanın altındaydı. Kısacası, engelleme iddiaları hem planların, hem de seçim günü sonuçlarının perdelenmesinden başka bir şey değildi; fakat yurtsever gündeme uydukları için bu iddialar önem kazandı, sık sık tekrarlandı ve hayır ile şer kuvvetleri arasında bir yarış tesis etmek için kullanıldı.[68] Seçim günü sonunda Dan Rather bağıra çağıra ilan etti: "Bir zafer! Bir milyon insan sandığa gitti." Rather, Sandinistaların oy kullanma mecburiyeti uygulamaksızın nüfusun daha büyük bir oranını, 700.000 kişiyi sandık başına götürmesini ise bir zafer olarak görmedi. Hükümetin propaganda çerçevesi El Salvador seçiminde katılım oranına büyük önem verdi; fakat Nikaragua seçiminde buna hiç önem vermedi ve Rather da iyi bir süs köpeği gibi onu izledi.

Ne Rather ne de bir başka medya analisti, 30 Mart 1982'de ya da öncesinde oy kullanmanın El Salvador'da yasayla zorunlu hale getirilmiş olduğundan söz etmedi. Savunma Bakanı General Guillermo García'nın San Salvador gazetelerine verdiği ilanda oy kullanmamanın ihanet olacağı şeklindeki uyarısından söz eden de çıkmadı.[69] Temel parametreler tamamen medya gündeminin dışındaydı. Seçimin kalitesi ve anlamı tartışılırken, seçim öncesinde, *La Crónica* ve *El Independiente*'nin yakılıp yıkılması ve yirmi altı gazetecinin öldürülmesi hiç gündeme getirilmedi.[70] Ordu ve müttefikleri Mart 1982'de ve öncesinde, aylarca El Salvador'da sivilleri kitlesel çapta katlediyorlardı. Olağanüstü halle birlikte ele alındığında bu bir korku ortamı yaratmaz mıydı ve öz-

gür tartışmayı ve serbest seçimi engellemez miydi? Kitle medyası bu noktayı es geçti.

Adaylar serbestçe yarışabilmiş ve ölüm korkusu duymadan kampanya yürütebilmişler miydi? İsyancılar seçime katılmaya hak kazanabilmiş ve kampanya düzenleyebilmişler miydi? Her şeye rağmen, eğer bu bir iç savaş ise, isyancılar açıkça "ana muhalefet" konumundaydı. Kitle medyası yine dilsizleri oynadı. Bu dışlanma önemsizmiş gibi davrandılar. Ya da isyancıların seçimlere katılmayı reddetmesini, özgür bir seçime elverişli olmayan koşulları ve baştan hileli bir ortamı protesto etmekten ziyade, kasıtlı bir boykot eylemi gibi gösterdiler. Örneklemimize dahil ettiğimiz medyada, ne Mart 1981 ölüm listesinden ne de Gutierrez'in FDR'nin seçime katılmasına izin verilmeyeceğini belirten ifadesinden söz edilmedi. Kitle medyası, seçim *planının* isyancıların yarışamayacağı aşırı baskıcı ve taraflı bir seçim ortamı yaratmayı hedeflediğini; sonra da bunu, engelleme çabaları ve muzaffer katılım oranı kurgusuna sahip çarpıcı bir oyunu sergilemek için kullanmayı amaçladığını, bir kez bile ileri sürmedi. Askeriyenin seçime kaybetmesi mümkün olmadığı için onay verdiği gerçeği, bu medya organları tarafından asla dile getirilmedi.

Ordunun rolü, *New York Times*'ta Warren Hoge tarafından şöyle özetlendi:

> Askeriye seçimde bir rol oynuyor mu? Ordu mensuplarına oy kullanma izni verilmedi ve silahlı kuvvetler, seçmenleri şiddetten korumaya ve yarışmanın sonucuna saygı göstermeye söz verdi.[71]

Seçimden önceki otuz ayda ordunun sivilleri kitlesel çapta katletmesi ve El Salvador'da hemen tüm halk örgütlerinin sistematik şekilde yok edilip pasifleştirilmesi –ki bu, Dışişleri Bakanı Shultz'un "bir seçimi anlamlı kılan önceki unsurlardır" tespitiyle yakından ilgili bir durumdur– Hoge ve *Times* için ordunun "rolü"nün bir parçası değildir. Hoge, yalnızca ordunun vaadini olduğu gibi kabul etmekle kalmaz; aynı zamanda, "ana muhalefetin" sandık dışında kaldığı ve sadece savaş partilerinin aday belirleyebildiği bir terör devletinde bu vaadin (ve bizatihi seçimin kendisinin) anlamsız olduğunu asla ileri sürmeyerek, aslında El Salvador ordusunun vaadini tekrarlar. Propaganda çerçevesine göre, uydu devletin güvenlik güçleri "seçimleri korurlar";[72] yalnızca düşman devletlerin güvenlik güçleri yurttaşların baskı altında kalmadan oy kullanma özgürlüğüne müdahale ederler.

Daha önce belirtildiği gibi, El Salvador'daki gözlemci ve muhabirlerin tümü halkın büyük bir heyecanla savaşın sona erdirilmesini istediği konusunda hemfikirdi ve hükümet propagandası bile seçimlerin bu amaca ulaşmak için önemli bir araç olduğunu vurguluyordu: Halk "kurşunların" yerine "sandıkları" koymaya davet edilmişti. Fakat El Salvador'daki sandıklarda hiç barış partisi yoktu. Seçim tamamlandıktan sonra savaş sürdü ve ölüm mangaları güçlenmeye devam etti. Bu durum, seçimin gerçek ama-

cının ABD halkını yatıştırmak, savaş ve terörü daha fazla finanse etmeye teşvik etmek olduğu varsayımıyla uyumlu görünüyor. El Salvador halkının özgür bir tercihe sahip olduğu varsayımına ise pek uymuyor. Dürüst bir basının, seçimin "kurşunların yerine sandıkları" koymayı başaramadığının altını çizmesi gerekirdi. ABD kitle medyası bu konuyu gündeme bile getirmedi.

1982 deneyimi ve onun ardından yaşananlar da, medyanın 1984'te bir kez daha yurtsever gündemi takip etme isteğini etkilemedi. Aşağıda *New York Times*'ın El Salvador ve Nikaragua seçimleriyle ilgili haberlerinin istatistiksel bir karşılaştırmasını yaparken bu konuya yeniden döneceğiz.

3.5. "İlk Adım: Guatemala Tercihini Ilımlılıktan Yana Kullanıyor"[73]

ABD Hükümeti 1984 ve 1985 Guatemala seçimlerine, El Salvador seçimlerinde olduğu gibi doğrudan müdahale etmedi; fakat Bölüm 2'de gördüğümüz gibi, Reagan yönetimi Lucas García, Ríos Montt ve Mejía Victores'in cani rejimlerini cilalayıp olumlu gösterebilmek ve bunları hür dünya ittifakına tümüyle dahil edebilmek için büyük sıkıntılara göğüs gerdi.[74] 1984-85 seçimleri için Guatemala'yı cesaretlendirdi, seçim yönetimi için danışmanlık desteği ve maddi yardım sağladı, halkla ilişkiler yardımında bulundu ve seçimleri olumlu göstermek için resmi gözlemciler gönderdi. Reagan yönetiminin ve ülkeyi yöneten askeriyenin gözüyle bakıldığında, seçimlerin amacının, yardım ve borç sağlamak için Guatemala'nın uluslararası "imajını" değiştirmek olduğu gerçeğini gizlemeye yönelik pek bir çaba sarf edilmedi.

Kararlılık ve propaganda desteği bakımından El Salvador'daki yoğunlukta olmasa da, Amerikan yönetiminin yeni görünüme sunduğu destek ve Guatemala'da devam eden kitle katliamıyla ilgili sürekli haber akışı gözönüne alındığında, bir propaganda modeli şunu öngörecektir: Medya, belli koşullarla, Guatemala'daki seçimleri olumlu gösterecek bir tepki verecektir. Gerçekten de, Guatemala seçimleri El Salvador'dakilere göre daha az haber yapıldı; biraz daha "dengeli" davranıldı; fakat savunmacı çerçeve hâlâ ezici bir hâkimiyete sahipti.

Medyanın peşinen Guatemala seçimlerini anlamlı olarak kabul etmesi etkili bir önyargı ve tarafgirlik göstergesidir. Üstelik medya bu tavrı şu koşullar altında benimsemiştir: Seçimler, uzun süredir devam eden ordu yönetimi ve katliamların hâkim olduğu bir bağlamda, herkesin kabul ettiği gibi imaj düzeltmek için yapılmış; dahası, kolaylıkla görülebileceği gibi, serbest bir seçimle bağdaşmayan kırsal kesimdeki yeni kurumsal düzenlemelere rağmen gerçekleşmiştir. Kırsal kesimdeki bu yeni düzenlemeler, nüfusun yoğun olarak yeni bölgelere yerleştirilmesini, "model köyleri" ve sivil savunma devriyelerini içermektedir. Eğer seçimler düşman bir devlette benzer koşullar

altında yapılmış olsaydı, anlamsız bir propaganda çabası olarak nitelenirdi.[75] Fakat Guatemala örneğinde, sivil devriyeler ve sürüp giden katliamlardan pek söz edilmedi; bu konulara değinen kaynaklar göz ardı edildi ve haberlerin genel havası ihtiyatlı bir şekilde umut dolu ve iyimserdi. 1984 kurucu meclis seçiminin "cesaret verici" ve önemli bir ilk adım olduğu ve 1985 başkanlık seçiminin "otuz yıldan fazla süren askeriyenin egemenliğine *son verdiği*" [vurgu eklenmiştir] konusunda bir görüş birliği vardı (*Newsweek*, 17 Ocak 1986). Dan Rather, CBS News'te, "neredeyse kesintisiz süren otuz yıllık askeri yönetimden sonra" Cerezo'nun Guatemala'nın "ilk sivil lideri" olduğu haberini verdi (9 Aralık 1985). Bu biraz müphem bir ifadedir; fakat *Newsweek*'in doğrudan öne sürdüğü iddiaya göre, ordu değil, Cerezo *yönetmektedir*. Julio Méndez Montenegro 1966-1970 döneminde sivil bir başkandı, ama ülkeyi o yönetmiyordu; başkanlık döneminde büyük bir askeri şiddet tırmandığı için sonunda itibarı sarsıldı. Daha önceki deneyimin ışığında, generallerin, sivil hükümetin askeriyenin "bir projesi" olduğunu açıkça belirtmesi[76] ve Cerezo'nun kendi iktidarı hakkında dile getirdiği çekinceler dikkate alındığında, objektif bir haberciliğin, askeri yönetimin sona erdiği iddiası karşısında dikkatli bir tavır takınması beklenirdi.

El Salvador örneğinde olduğu gibi, Guatemalalı generallerin canice yönetimi ABD'deki kitle medyasının gözünde onların meşruiyetini ortadan kaldırmadı ya da isyancıların davası konusunda daha adil bir yaklaşımı gündeme getirmedi. *Time* (27 Şubat 1984) solcu bir ayaklanmanın "rejime karşı sürekli bir meydan okuma teşkil ettiğini" belirtti; fakat bu ayaklanmanın kökenlerini araştırmadığı gibi, liderlerinin bir "ana muhalefet" oluşturduğunu da ileri sürmedi. Oysa, bu muhalefetin seçimlerde yarışabilmesi, (medyanın Nikaragua için ilan ettiği gibi) seçimin dürüstlüğünün "ciddiyetle sınanması" anlamına gelirdi. *Time* rejimin halkın hayatı için sürekli bir tehdit oluşturduğunu da dile getirmedi. Hatta, hiç sorgulanmayan isyancıları bastırma ihtiyacı gerekçe gösterilerek Guatemala devletinin kitle katliamları kısmen haklılaştırıldı: *Time*, "katliamın büyük bölümü," "Mejía'nın isyancılara karşı başarısıyla bağlantılıdır" demektedir. Burada "bağlantılıdır" ibaresi, Mejía'nın başarısının gerçek anlamda yıkılan yüzlerce köyde erkeklerin, kadınların ve çocukların kitlesel çapta katledilmesine dayandığı gerçeğini bulandırmak için kullanılan savunmacı ve nazik bir terimdir.[77] Mejía, kitle katliamlarını dengeleyen "bazı önemli alanlarda sağladığı ilerlemelerle" "karışık bir sicile" sahiptir (*Time* tarafından zikredilen Dışişleri Bakanlığı açıklaması). *Time*, Mejía "belli bir destek elde etti, çünkü iktidarı ele geçirdikten sonra verdiği sözleri yerine getirdi" demektedir. *Time*, Mejía'nın "belli bir destek elde etti" sonucuna nasıl vardığını ya da ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan başka kimden destek kazandığını bir türlü açıklamaz. Peki, Mejia'nın başkanlık döneminde basın gerçekten konuşmakta özgür müydü? Bir adalet sistemi oluşmuş muydu?

Bölüm 2'de, Amerikalar İzleme Örgütü'nün raporunu özetlemiştik. Bu rapor, Reagan yönetiminin *daha önce yalan söylediğini belli bir süre sonra ve örtük şekilde teyit ederek*, birbiri ardına iktidara gelen Guatemalalı terörist generalleri savunmak için bir dizi uyarlama yaptığını gösteriyordu. Bu durum, *Time*'ın Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamalarını sahici gerçekler olarak değerlendirme alışkanlığı üzerinde hiçbir etki yaratmadı. *Time* için Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamaları diğer iddiaların ona göre değerlendirileceği bir standart oluşturmaktadır. Böylece, *Time* "Amerikalar İzleme Örgütü'nün çoğu zaman sola fazlasıyla sempatik yaklaşmakla suçlanan tartışmalı bir grup olarak Guatemala'yı 'bir tutuklular ulusu' şeklinde adlandırdığını" söyler. *Time*, kaynakların niteliğini bağımsız bir şekilde değerlendirmez –Dışişleri Bakanlığı sorgulanmaz, çünkü o resmi ve yurtsever hakikati açıklamaktadır. Amerikalar İzleme Örgütü'ne çamur atılır (küçümseme maksadıyla bile nadiren zikredilir); çünkü o resmi propagandaya meydan okumaktadır. İspat seçimlerini haber yaparken *Pravda*'nın devletin taleplerine boyun eğme konusunda *Time*'la yarışabileceğini iddia etmek çok zordur.[78]

Guatemala seçimi üzerine kitle medyasının dayandığı kaynaklar, tamamen ABD'li yetkililer ve resmi gözlemciler, en önemli Guatemalalı siyasi adaylar ve generallerle sınırlıydı. (Nikaragua olsaydı "ana muhalefet" olarak adlandırılacak olan) isyancıların sözcüleri, küçük partiler, halk örgütlerinin sözcüleri, kiliseler, insan hakları grupları ve sıradan yurttaşlar, medya tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmişlerdi. *Time*, *Newsweek* ve CBS News sıradan yurttaşlarla ve isyancıların sözcüleriyle hemen hiç konuşmadı. *Times*'ta Stephen Kinzer, 1984'teki seçim gününde birçok sıradan yurttaşla konuştuğu halde (ki bu kişiler, Kinzer'ın olağan kaynaklarına göre daha kötümser bir görüş bildirdiler), seçim dönemlerinde Guatemala üzerine yazdığı onlarca makale içinde yalnızca bir kez isyancı bir kaynağı zikretti.

Medyanın sınırlı bir kaynaklar menüsü kullanması, onun yurtsever bir gündemi benimseme eğiliminden ileri gelir ve bu eğilimi güçlendirir. ABD hükümet yetkilileri ve gözlemcileri, desteklenen seçimlerle ilgili demeçlerinde daima umutlu ve iyimserdirler. En azından görünürde, iktidarı elde etme şansına sahip olduklarından, seçimlerde rekabet eden önde gelen siyasetçiler de ılımlı bir iyimserlik içindedir. Öte yandan, ordunun iktidarı bırakıp bırakmayacağı konusunda zaman zaman kuşkularını belirtirler. Bu, seçim tiyatrosunun, "seçimi koruyan" demokratik ordu ile silahlarını bırakmayı ve seçime katılmayı reddeden anti-demokratik isyancıların karşı karşıya geldiği El Salvador'daki seçim tiyatrosundan biraz daha farklı bir karakter kazanmasını sağlar. Guatemala'da çerçeve şöyledir: Genaraller kışlalarında kalma sözünü tutacaklar mı? Onların kışlalarında kalması bir zafer olarak değerlendirilir –şimdi sivil bir başkan iktidara gelmiştir ve ülkeyi "yönetmektedir." Ardından medya konuyu hızla gündemden düşürür; öyle ki ordunun gerçekten iktidarı sivil liderlere bırakıp bırakmadığı hiç sor-

gulanmaz (tıpkı El Salvador'da halkın "barış" arayışının hiçbir zaman geriye dönük olarak dikkate alınmaması gibi). 1947'de Polonya'da ve 1984'te Nikaragua'da ve genel olarak düşman devletlerde, dikkat iktidarın gerçekte kimin elinde olduğu üzerinde yoğunlaşmıştı. Gerçek iktidarın, önemli seçmen gruplarının iktidara yönelik mücadelesini ve etkili bir şekilde yarışmasını sınırlandırarak seçim sonuçlarını önceden ne ölçüde etkilediği üzerinde duruluyordu. Guatemala içinse durum böyle değildir.

Eğer kitle medyası kaynaklarını genişletmiş olsaydı, temel koşullara daha çok dikkat çekilecekti. Örneğin, Guatemala'da, 1 Temmuz 1984 ve Aralık 1985 seçimlerinden önce, Guatemala Piskoposlar Konferansı ülkedeki koşulların serbest bir seçimle bağdaşmadığını belirten gayet açık ve ayrıntılı piskoposluk demeçleri yayımladı. Konferansın 8 Haziran 1984 tarihli piskoposluk mektubu, sivil savunma devriyelerinin "manipülasyona açık" olması üzerinde yoğunlaşıyordu; kayıpları, "doymak bilmez yozlaşmışlığı" ve sosyo-politik yapıların "tüm toplumun refahını geliştirmekte yetersiz kaldığını" tartışıyordu.[79] Stephen Kinzer, *Times*'ın 22 temmuz 1984 tarihli sayısında yazdığı bir makalede bu rapordan söz etti, ama rapora 1 Temmuz seçiminin *sonrasında* göndermede bulundu; raporu seçim koşulları hakkındaki tartışmaya bir çerçeve kazandırmak ve seçimin niteliğine ilişkin bir değerlendirmeye ulaşmak için kullanmadı. Üstelik, "işkenceyi, seçim hilesini, servetin belli ellerde toplanmasını ve 'ailelerin bir bütün olarak katledilmesini' kınayan" yirmi yedi sayfalık raporu özetlerken, seçim koşullarıyla ilgili oldukça özgül eleştiriyi göz ardı etti. *Time* dergisi bu piskoposluk mektubundan kısaca söz etti; *Newsweek* ve CBS News ise hiç söz etmedi.

1985 seçimiyle bağlantılı olarak, piskoposlar yine "köleliğe ve çaresizliğe çok benzer bir durumda" bir seçimin anlamlı olup olmayacağını sorgulayan bir başka güçlü demeç daha yayımladılar.[80] Sivil savunma devriyeleri, "milli güvenlik ideolojisi" ve açlık ve yoksullaşmanın ciddi bir seçimin yapılmasını engellediğini belirttiler:

> Arzulanan sonuçların elde edilebilmesi için, sadece oy kullanma sırasında özgürlük olması yeterli değildir; aynı zamanda, ne yazık ki Guatemala'da gerçekleşmeyen belli bir toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullar bütününün olması gerekir. Gerçekte, Guatemala'da yüksek yoğunlukta bir şiddet, insan haklarına saygısızlık ve temel yasaların çiğnenmesi hâlâ hüküm sürmektedir. Baskı uygulanan, terörle sindirilen ve tehdit edilen bir yurttaş, oy kullanma ya da seçilme hakkını tam olarak ve sadece vicdanının sesini dinleyerek kullanamaz.

Piskoposlar muhafazakâr, güvenilir ve Guatemala'da devlet terörü tarafından yok edilmemiş bir kaç örgütlü oluşumdan birini meydana getirdikleri halde, bildiğimiz kadarıyla bu mektuptan önde gelen medya organlarında ya da başka herhangi bir yerde söz edilmedi.

Guatemala'da, küçük partilerin siyasetçileri, sendika yetkilileri, insan hakları grupla-

rı, avukatlar ve hukukçular gibi başka muhalif sesler de vardı. Bunlar, Guatemala'da serbest seçim koşulları üzerindeki kısıtlamalar hakkında zaman zaman seslerini yükselten kesimlerdi. Konuya güçlü bir ışık tutan dikkate değer pek çok olay da vardı. Bunların çoğu ABD kitle medyasında sansür edildi. Örneğin,[81] 4 Temmuz 1984'te, Meksika'da, Guatemala İnsan Hakları Komisyonu seçimin anlamının üç önemli olgu bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirten bir bildiri yayımladı: 14 Mart tarihli bir Birleşmiş Milletler beyannamesinde ortaya konulan anlamlı bir seçime özgü koşullar yerine getirilmemişti, solun seçimlere katılması engellenmişti ve 1 Temmuz seçiminden önceki otuz gün içinde 115 kişi öldürülmüş ya da kaybedilmişti. Bu bildiri ve komisyon tarafından işaret edilen olgular ABD basınında sansür edildi.

Şu olguları da göz önünde bulundurun: 3 Mayıs'ta General Oscar Mejía Víctores, Ricardo Sagastume Vidaure'yi yargı ve yüksek mahkeme başkanlığı görevinden uzaklaştırdı. 11 Nisan'da yargı heyeti kaçırılan 157 kişi için yazılı ihzar emirleri* yayımlamıştı ve Sagastume askeri suistimallerin üzerine gitmeye çalışırken karşılaştıkları zorluklar konusunda Mejía Victores'i protesto etmişti. 4 Mayıs'ta Halkçı Parti başkanı Acisco Valladares Molina, Sagastume'nin "önemsiz bir memur gibi görevinden uzaklaştırıldığını" belirtti. 8 Mayıs'ta, Guatemala barolar birliğinden gelen resmi bir bildiri, sürekli insan hakları ihlallerinin ve denetimsiz keyfi güç kullanımının gösterdiği gibi, Guatemala'da hukuk düzeninin bulunmadığını ifade etti. 8 Mayıs itibariyle, aralarında yüksek mahkeme ve yargıtaydan yargıçların da bulunduğu en az on altı yargı yetkilisi, Sagastume'nin görevden uzaklaştırılmasını protesto etmek amacıyla istifa etmişlerdi.

Stephen Kinzer *Times*'ta bu olayların hiçbirini ve ne anlama geldiğini asla tartışmadı; kitle medyasında başka kuruluşlarda çalışan meslektaşları da böyle bir şey yapmadılar. Bu, uydu ülkelerde yapılan seçimlerde, hukuk düzeninin olup olmaması gibi temel seçim koşullarının gündemin dışında bırakıldığı hipotezimizle uyum içindedir. Bu nokta öteki ilgili yapısal koşullar için de geçerlidir. Böylece, Kinzer, sivil savunma devriyelerinden söz etmekle birlikte, hiçbir zaman bu devriyeleri ve operasyonlarını irdelemedi; onları diğer kurumsal denetim yapılarıyla irtibatlandırmadı ve onları sistematik bir şekilde ordunun gücüyle ilişkilendirmekte acze düştü. Kinzer, Guatemala seçimleriyle ilgili olguları sıralarken, bu baskıcı kurumlar ve terörist rolleri üzerine Uluslararası Af Örgütü, Amerikalar İzleme Örgütü ve Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu'nun sayısız raporundan neredeyse hiç söz etmedi. 1984'te seçilen yasama meclisi yeni bir anayasa yaptığı halde, Kinzer ordunun özel rolünü ve basın özgürlüğü üzerindeki yapısal sınırlamaları geçerli kılan bu aracın doğasını bir kez olsun tartışmadı.

Kinzer, *Times*'ın editoryal konumuna ve ABD Hükümeti'nin gündemine uygun bir şe-

* Habeas corpus. Bir kişinin yasal bir şekilde alıkonulduğunu araştırmak için mahkeme huzuruna getirilmesini talep eden mahkeme emri. –y.h.n.

kilde haber yapıyordu. *Times*'ın editoryal çerçevesi şöyleydi: "31 yılın büyük bölümünde iktidarda olan askeriye, sivil bir başkanın özgürce seçilmesine izin verme konusunda verdiği sözü tuttu."[82] Kinzer'ın aynı dönemdeki makaleleri aynı mesajı aktarır; bu makalelerden birisinin başlığı şöyledir: "30 Yıl Sonra Guatemala'da Demokrasi Bir Şansa Sahip" (10 Kasım 1985). Bu başlık, nihai yargı konusunda dipten dibe bir çekinceyi barındırsa da, hükümet gündeminin içeriğini gayet doğru bir şekilde özetler. Bununla birlikte, eğer serbest bir seçimin temel koşulları karşılanmamışsa, ordunun gücüne bir sınırlama getirilmemişse ve ordunun hukuk düzeninden bağımsız şekilde hareket etmesi ve sözde "demokrasinin" sınırlamasına tâbi olmadan insanları öldürme ruhsatına sahip olması yazılı bir anayasa tarafından teyit edilmişse, o zaman bu ana mesaj yanlıştır.[83] Kinzer bu yanlış mesajı, ancak Sagastume olayını, kontra devletinin kurumsal düzenlemelerini, sürüp giden cinayetleri ve her yeri saran korkuyu (yani serbest seçimin temel koşullarını) görmezden gelerek verebilirdi. Bu mesajı, ancak saydığımız hususlar yerine umut dolu açıklamalara, seçim süreçlerinin düzenliliğine ve ordunun vaatlerine (yani bir ispat seçiminde hükümetin propaganda gündemine) vurgu yaparak iletebilirdi.

Kinzer, 27 Aralık 1985 tarihli, gazetecilik kariyerinde ancak bir düşüşü temsil edebilecek "Guatemala Seçimi Nikaragua Partilerini Cesaretlendiriyor" adlı makalesinde, Guatemala seçiminin Nikaragua için bir seçim modeli oluşturduğunu bile ima eder. Cerezo'nun Nikaragua ziyareti sırasında Sandinistaların gücünün belki sabırla kırılabileceğini söyleyerek muhalif partileri cesaretlendirmesini anlatır (böylece, Cerezo'nun Guatemala'da ordunun gücünü kırdığını ve tüm denetimi ele geçirdiğini ima eder). Makale, muhalif bir şahsiyetten alıntılarla sona erer: "Ortega şu anda Orta Amerika'da askeri üniforma giyen son başkandır ve tezat açıkça ortaya çıkacaktır." Kinzer, makalenin hiçbir yerinde, ordunun gücünün devlet başkanının üniforma giyip giymemesinden okunamayacağına ya da Guatemala'da ordunun hâkimiyetinin henüz aşılamadığına işaret etmez. Guatemala ordusunun on binlerce sıradan sivil yurttaşı öldürdüğüne değinmez. Nikaragua'da yapılan seçimin Guatemala'dakine göre çok daha şeffaf olduğu gerçeğini de kabul etmez. Aksine bu, *New York Times* da dahil, medyanın devletin talimatlarıyla uyumlu olarak açıkça ve tutarlı bir şekilde inkâr ettiği bir olgudur.

El Salvador örneğinde olduğu gibi, ABD kitle medyası Guatemalalı isyancı grupların dışlanmasının Guatemala seçimlerini anlamsızlaştırdığını hiç öne sürmedi. Kinzer çeşitli defalar solun sandık dışında bırakıldığını aşırı kısa değinmelerle dile getirdi; fakat toplumun çeşitli kesimlerine sunulan seçenekler açısından bunun anlamını asla tartışmaya açmadı. Kinzer bu konu üzerine önemli bir kitabın eş-yazarı olarak gerçeklerin gayet iyi farkındadır.[84] Guatemalalıların büyük bir çoğunluğu aşırı yoksuldur ve 1954'ten bu yana siyasal katılımdan ya da temsilden tamamen dışlanmışlardır. İsyan,

kitlenin içinde bulunduğu bu tehlikeli durumdan ve sömürüden, adaletsizliği ve sefaleti hafifletecek demokratik bir süreç olasılığının yokluğundan doğdu. Yönetici ordu, yalnızca sessiz ya da açık bir şekilde yoksul çoğunluğun temel sorunlarını siyaset gündeminin dışında tutmayı kabul eden partilerin seçime katılmasına ve sivillerin yönetime gelmesine izin verdi. Halkın isyancılara sağladığı desteğin gücünü ölçecek bir yöntem yok; fakat toplumun çıkarlarına yönelik programları benimsemiş olmaları, önemli bir dış yardım olmadan bir ayaklanmayı sürdürebilmeleri ve ordunun tepkisinin neredeyse tüm kırsal nüfusa karşı açılmış bir savaş biçimini alması gözönüne alındığında, isyancıların "ana muhalefet" olma yönündeki iddiası, Arturo Cruz ve onun üst sınıflara mensup Nikaragualı ortaklarının iddiasından daha güçlü görünmektedir. Eğer isyancılar –ya da çoğunluğa hitap edecek şekilde orduyu ve oligarşiyi tehdit edecek herhangi bir aday– Guatemala seçimine katılmaya hak kazanamıyorsa, o zaman bu aslında hileli bir seçim olmaz mı? Bu görüş, hem 1984'te hem de 1985'te Guatemala Piskoposlar Konferansı tarafından güçlü bir şekilde savunuldu. Fakat bu saygı değer kaynak, Arturo Cruz ve Robert Leiken'in aksine, sansür edildi. El Salvador'a gelince, seçim, ne öncesinde ne de geçmişe dönük olarak, özgür bir seçimin temel koşullarının yerine getirilip getirilmediği açısından değerlendirilmedi. ABD Hükümeti'ne göre isyancılar ana muhalefet değildi; Guatemala devlet terörü yalnızca halkla ilişkiler açısından bir münasebetsizlikti ve seçimler adildi. Kitle medyasının Guatemala seçimine yaklaşımı, hükümetin propaganda gündemini gayet iyi yansıtıyordu.

3.6. Nikaragua: Gayri-Meşrulaştırma Sürecinde Medyanın Hizmeti

El Salvador ve Guatemala örneklerinin aksine, Reagan yönetimi Nikaragua seçimini gözden düşürmeye niyetliydi; çünkü bu seçim Sandinista Hükümeti'ni meşrulaştırma tehdidi taşıyordu ve bu nedenle ABD'nin terörist bir orduyu finanse etmek için gösterdiği gerekçeleri zayıflatıyordu. Yönetim bir seçim yapmadıkları için Sandinistaları azarlıyordu; fakat gerçekten bir seçimin yapılması da münasebetsiz bir durumdu. Böylece, Nikaragua bir seçim planlamaya başlar başlamaz, yönetim bu seçimin niteliği konusunda şüphelerini açıklamaya başladı. Tıpkı iki uydu devletin seçimleriyle ilgili pozitif bir imaj yaratmaya kendini adaması gibi, Nikaragua seçimini mümkün olan en kötü şekilde resmetmek için bir sürü para harcadı. Bir propaganda modelinin öngördüğü gibi, medya büyük bir görev aşkıyla bu çizgiyi takip etti.

Kitle medyası, önce bir seçim yapamadığı için Nikaragua'ya saldıran, sonra da seçimi ertelemeye ya da gözden düşürmeye çalışan ahlaki bir sinizme dikkat çekmekte acze düştü.[85] Sanki ABD gücünün bir yansıması olmaktan ziyade seçimi gözden düşüren bir şeyin kanıtıymış gibi, *Time* "önemli Batı demokrasilerinden [bir gözlemciler] delegasyonunun" bulunmamasını bile zikreder (19 Kasım 1984). Nikaragua seçimini izle-

yen 450 küsur yabancı gözlemci vardı; bazıları mükemmel niteliklere sahipti ve Nikaragua seçimlerini, El Salvador ve Guatemala'daki resmi ABD gözlemcilerine göre daha özgürce ve daha uzun süre gözlemliyorlardı. *Time* ve kitle medyasının geri kalan kısmı bu gözlemcilere hiç ilgi göstermedi.[86]

Stephen Kinzer'ın gözlemcileri kullanış biçimi dikkate değerdir. Nikaragua örneğinde gayri-resmi gözlemcileri tamamen görmezden geldi; oysa belirttiğimiz gibi, bunların pek çoğu gözlem yapmak için fazlasıyla yeterli niteliklere sahipti. Hatta merkez sağdan seçilmiş ve El Salvador'daki zulümler konusunda hayli savunmacı bir konum benimsemiş olan Hollanda Hükümeti'nin resmi ekibini bile göz ardı etti. Oysa bu ekip hem El Salvador hem de Nikaragua seçimlerini izlemiş ve "daha fazla insanın katılması, muhalefet üyelerinin hayatlarından endişe etmemesi" ve "bu yolla rejimin meşrulaştırılmasının teyit edilmesi anlamında" Nikaragua seçimlerinin "El Salvador'daki seçimlerden daha açık" olduğu sonucuna varmıştı.[87] Guatemala'da ise, aksine büyük önyargılara ve yüzeysel özelliklere sahip olmasına rağmen, hem 1984 hem de 1985 seçimindeki resmi gözlemci raporundan söz etti. (bkz. Ek 1'de tartışılan rapor.) Kinzer, 1984 Guatemala seçiminde oy verme sürecinin "prosedür olarak" doğru olduğunu belirten ifadelerinden alıntı yaparak, daha önce sözünü ettiğimiz gayri resmi İnsan Hakları Hukuk Grubu'nun raporuna gönderme yaptı; fakat bu raporda ve başka yerlerde aynı grubun, "toplumun büyük bölümünün sürekli bir korku içinde yaşadığı" (s. 4), dolayısıyla "prosedür olarak doğru olmasının" pek bir anlam taşımadığı sonucuna varan sayısız ifadesini görmezden geldi.

ABD Hükümeti tarafından atanan resmi gözlemcilerin bulunmadığı Nikaragua'da, medya her zamankinden daha ağırlıklı şekilde ABD Hükümeti'nin bildirilerini temel aldı. Kitle medyasının bu güdümlü propagandasını, Nikaragua'da sahada çalışan yabancı gözlemci ekiplerin bulgularıyla karşılaştırmak aydınlatıcıdır. Aşağıda yer alan bu karşılaştırma için böyle iki rapor kullanacağız. Bir tanesi, İrlanda Partilerarası Parlamento Heyeti'nin hazırladığı *Nikaragua'da Seçimler, Kasım 1984* başlıklı rapordur. Heyet, seçim döneminde Nikaragua'da on yedi gün kalmıştı ve üçü sağ-kanat ya da ılımlı-sağ siyasi parti mensubu olmak üzere dört kişiden oluşuyordu. Medya haberlerini karşılaştırırken bir temel oluşturması için, Latin Amerika Araştırma Derneği'nin (LASA) gönderdiği 15 üyeli delegasyonun daha önce anılan raporunu da kullanacağız. Bu delegasyonun yarısı, Nikaragua'da "çok önemli bir saha çalışması deneyimine" sahipti. Adı geçen delegasyon, seçimden önce Nikaragua'da sekiz gün kaldı, kiraladığı bir otobüsle seyahat etti, izleyeceği güzergâhı kendisi tespit etti ve "yaklaşmayı tercih ettiğimiz herkesle (ve aynı zamanda kendiliğinden bize yaklaşan çok sayıda insanla) konuştuklarını" belirtti.[88]

3.6.1. Olumsuzluk ve Kayıtsızlık Tonu

Time dergisi kendisine kılavuzluk eden işaretleri Washington'dan aldığı gerçeğini pek saklamaya çalışmaz. O zaman Dışişleri Bakanlığı'nda bir halkla ilişkiler uzmanı olan (daha öncesi ve sonrasında *Christian Science Monitor*'da köşe yazarlığı yapan) John Hughes'den şu alıntıyı yapar: "Çok iyi bir seçim değildi ... Sandinistalar için yalnızca bir tiyatro oyunuydu."[89] *Time* sözü alır ve karalamayı sürdürür: "Beklendiği gibi Sandinistalar kazanıyor ... Nikaragua'daki seçimlere hâkim atmosfer kayıtsızlıktı ... Sonuçtan kimse kuşku duymadı ... sonuç ne olacak diye hiçbir zaman heyecan duyulmadı" (hepsi 19 Kasım 1984 nüshasından). *Time* aynı olumsuz nakaratı daha önceki bir makalede de (29 Ekim) zevkle dile getirmişti: "Hiç merak uyandırmayan bir kampanya;" seçmenler "sandıklara gitme konusunda çok kayıtsızlar" (bu tahmin seçimlerin bir hayli öncesinde ortaya atılmıştı). Her iki makalede, "korku" da ağırlıklı olarak öne çıkarıldı. El Salvador seçiminde *Time*'ın tonu farklıydı: "Kimse önemli bir fırsatın ele geçtiğini yadsımıyordu" (yani, Reagan yönetimi seçime büyük bir halkla ilişkiler yatırımı yapmıştı); yüz binler, ülkenin uzun süredir beklediği başkanlık seçimleri için kavisler çizerek uzayıp giden kuyruklara girmek için, tehditlere ve bazen de Marksistlerin [FMLN] kurşunlarına cesaretle karşı koydu (9 Nisan 1984).[90] Guatemala'da da, "1.8 milyon civarında seçmen, on yılı aşkın bir zamandan beri ülkelerinde yapılan en açık ve hilesiz seçime katılmak için dört saat süren kuyruklara, şiddetli yağmurlara göğüs gerdi ve oy kullanmak için şaşırtıcı genişlikte bir politik tercihler yelpazesiyle karşı karşıya kaldı" (16 Temmuz 1984). *Time*'ın ispat seçimlerini aktarışında asla kayıtsızlık ya da *hükümetin* gücünden duyulan korku yoktur.

Stephen Kinzer da, *Times*'ta, Guatemala'daki seçimlerle karşılaştırıldığında Nikaragua seçimi hakkında hiç de nazik olmayan bir görüş benimsemiştir: ABD'nin adayı Arturo Cruz gibi seçim muhaliflerine büyük ilgi gösterir (oysa Guatemala'da küçük partileri, sendikaların protestolarını, isyancıları ve insan hakları gruplarını neredeyse tümüyle göz ardı etmişti); ayrıca iki ülkedeki koşullar gözönüne alındığında müthiş bir keşifte bulunarak, Guatemala'ya göre daha fazla insanın korku nedeniyle oy kullandığını ortaya çıkartır.[91] Sürekli olarak Sandinistaların oy çıkarma çabaları, seçim sonuçlarının önceden belirlendiği olgusu, seçim mitinglerini engelleme iddiaları, tarafgirlik suçlamaları ve muhalefetin seçimden çekilmesi üzerinde odaklanır. *Time*'a gelince, seçmenler "mesafelidir", "seçime dönük genel bir ilgi yoktur" ve "gözle görülür bir coşkuya rastlanmaz." Kinzer, Nikaragua ve Guatemala'daki (ya da El Salvador'daki) farklı seçim tarzlarını, seçenekler yelpazesini ya da diğer temel koşulları karşılaştırmaz. Kısacası, Nikaragua ve Guatemala'daki seçimler hakkında haberleri aktarırken propaganda çerçevesine sımsıkı bağlı kalarak farklı sorunları tartışıp durmuştur.[92]

Olumsuzluk ve kayıtsızlık iddialarına gelince, hem İrlanda hem de LASA heyetleri

Nikaragua'da oy kullanmanın mecburi olmadığını ve tamamen gizli olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, İrlanda heyetinin işaret ettiği gibi, düşük katılmama oranı daha anlamlıdır ve "nüfusun büyük bölümünün seçime karşı olduğu şeklindeki öngörüleri geçersiz kılar. Ayrıca geçersiz oy oranı (yüzde 7.4), okur yazar oranının hayli yüksek olduğu bir Avrupa ülkesindeki seçimle kıyaslanabilir niteliktedir" (s. 7). Aynı heyet şunları da belirtir:

> Kırsal alandaki bir sandık merkezinde oy kullanmak için sırasını bekleyen yaşlı bir adamla konuşan bir heyet üyesi sordu: "Bu seçim ile oy kullandığınız başka herhangi bir seçim arasında ne fark görüyorsunuz?" Şöyle cevap verdi: "Her şey." "Ne gibi?" Adam sadece omuzlarını silkti: "Her şey farklı."

ABD medyası bu yaşlı adam gibi birisine asla yer vermedi. İrlanda heyeti şunlara da işaret etti:

> Başka ülkelerden bazı gözlemciler halkın sandıklara giderken heyecanlı görünmediğini ileri sürdüler. Bu şaşırtıcı değildir; çünkü insanlar perdenin arkasına giderek oy pusulalarını damgalamak için sabırla uzun kuyruklarda sıralarının gelmesini bekliyorlardı. Yalnızca iki gün sonra Amerikan seçiminde oy verenleri gözleme fırsatı bulan heyet üyelerinden birisi, orada da kuyruklarda beklemek için büyük bir heves olmadığını belirtti!

ABD kitle medyası uydu devletlerin seçimlerinde sürekli bir coşku ve iyimserlik keşfetmekte; buna karşılık ABD yönetiminin hoşlanmadığı devletlerin seçimlerinde bir kayıtsızlık ve olumsuzluk gözlemlemektedir. Biz bunun seçim gerçekleriyle bir ilgisi olmadığına, tamamen dayatılan propaganda gündemiyle ve karşıt yöndeki görüş ve bilgilerin süzgeçten geçirilmesiyle açıklanması gerektiğine inanıyoruz.

3.6.2. Nikaragua Seçiminin Üstün Niteliğinin Görmezden Gelinmesi

Propaganda formatında, uydu devletlerdeki seçimlerin mekanik özelliklerine büyük ilgi gösterilir, ama seçimleri karalanan ülkelerde böyle olmaz. Bu, tartışılan örnekler için geçerlidir. *Time* (9 Nisan 1984) El Salvador'daki incelikli seçim hazırlıklarını ayrıntılı bir şekilde tasvir etti: "Tahrifat yapılması mümkün olmayan" prosedürler, saydam ve özel bir plastikten yapılma oy sandıkları, kimlik kartlarını işaretleyen ve damgalayan silinmez mürekkep. Bununla birlikte, ileri teknolojiye dayalı ve bilgisayarlı oy kullanma işlemlerinin, yarısından fazlası okur yazar olmayan bir toplum tarafından anlaşılmadığı ortaya çıktı. *Time* ya da diğer medya organları hiçbir zaman bir seçimin ön koşulu olarak okur yazarlığı geliştirmenin önemi konusunda herhangi bir soruna dikkat çekmediler; şeffaf sandıklarda oyun gizliliğine gölge düşürebileceğini ya da damgalanan kimlik kartının katılım oranını açıklamamıza yardım eden baskıcı bir araç olabileceğini de ileri sürmediler.

Nikaragua seçimlerin gizliliğini sağlamak, kolay ve anlaşılır bir oy kullanma sistemi yaratmak için büyük çaba gösterdi. Bir kere, seçimle ilgili basılı malzemenin kullanılmasını kolaylaştıran, seçim öncesi yaygın bir okuma yazma kampanyası düzenledi. Hem İrlanda hem de LASA heyetleri bundan seçime dönük bir artı puan olarak söz eder. Nikaragua aynı zamanda tam bir kayıt listesinin oluşmasına ve seçmenlerin kayıt yaptırmasına da büyük öncelik verdi. İrlanda heyeti şunları belirtir: "El Salvador ve Guatemala gibi öteki Orta Amerika ülkelerinde gerçekleştirilen son seçimlerde, bu tür önlemlere başvurulmadı. Güncelliğini kaybetmiş nüfus sayımı rakamlarına, nüfus değişimleri ile ilgili yetersiz resmi kayıtlara ve başka kaynaklara dayanan seçmen kayıtlarının geçerliliği konusunda ciddi tartışmalar vardı" (s. 5). Nikaragua aynı zamanda saydam sandıklardan, kimlik kartlarına damga vurmaktan ya da yetkililerin bir kimsenin oy kullanıp kullanmadığını ya da ne yönde oy kullandığını tespit etmesine izin verecek diğer mekanizmalardan bilerek kaçındı. LASA şu hususlara işaret eder:

> Oy pusulaları da kalın ve mat beyaz kâğıt üzerine basıldı. Somoza dönemindeki seçimlerle olan fark çarpıcıdır. Somozalar yarı saydam oy pusulaları kullanmışlardı, dolayısıyla gerçekte herkes oylarının gizli olmadığını düşünmüştü. Aynı sorun, ince kâğıttan yapılmış oy pusulalarının saydam sandıklara atıldığı 1984 El Salvador seçimlerinde de ortaya çıktı. 1984'te Nikaragua'daki seçimde oylama gerçekten *gizliydi.* (s. 14)

Nikaragua'da aynı zamanda küçük partilerin yasama organında temsil edilmesini sağlayan nispi temsil sistemi vardı. Partiler seçime katılabilmek için gerekli koşulları kolayca karşılayabiliyordu. 1984'te Guatemala'da bir partinin seçime katılabilmesi için 4.000 imza toplaması gerekiyordu; bu yüksek bir sayıydı ve siyasal cinayetlerin günlük olarak işlendiği bir toplumda muhalif partilerin bu kadar imza toplaması kolay değildi.

Stephen Kinzer ve ortakları bu farklardan hiç söz etmediler. Daha genel olarak, Nikaragua seçimlerinin sahip olduğu önemli meziyetler, ABD uydusu devletlerdeki prosedürlerle hiç kıyaslanmadı; oysa böyle bir kıyaslama gerçeklerin ortaya çıkması açısından çok önemliydi ve medyanın seçimleri aktarırken bağlı kaldığı Reagancı gündemin altını tamamen boşaltırdı. Belirtildiği gibi, *Time* tehlikeler içeren El Salvador'daki seçim prosedürlerinden sanki büyük meziyetler taşıyormuş gibi söz etti. *Times* ise, saydam oy sandıklarının amacının hileyi önlemek olduğunu öne süren resmi çizgiyi sorgulamadan tekrarlayarak, El Salvador'daki saydam oy sandıklarından yalnızca bir kez söz etti (Richard Meislin, 25 Mart 1984). Başka her türlü olasılık göz ardı edildi. *Newsweek* ve CBS News ise bu tür sorunları es geçtiler.

3.6.3. İsyancıların Engellenmesi Kara Deliğe; Seçime Katılım Oranı Artık Demokrasinin Zaferinin Bir Göstergesi Değil

El Salvador seçiminde isyancıların engelleme çabası, hükümetin propaganda çerçevesinin merkezinde yer alan bir konuydu. Çünkü halkın oy kullanması, isyancıları reddetmesi ve orduyu onaylaması anlamına geliyordu. Seçime katılım oranı demokratik zaferin ve isyancıların mağlubiyetinin bir göstergesiydi. Gördüğümüz gibi, kitle medyası bu çerçeveyi sorgulamadan takip etti. Nikaragua örneğinde ise propaganda formatı tersine çevrildi: İsyancılar iyi insanlardı ve kötü adamlar tarafından düzenlenen seçim peşinen mahkûm edildi. İsyancıların seçime yönelik muhalefeti ve engelleme çabaları, oy kullanma ve katılım oranının isyancıların toplum nezdinde kabul görmemesi ve Sandinistaların onaylanması şeklinde yorumlanmasına yol açmadı.

ABD kitle medyası bir kez daha hükümet gündemini izledi *–bunu yapması, El Salvador seçimine uyguladığı standartların kesin olarak tersine çevrilmesi anlamına gelse de.* Nikaragua'da kontralar ve destekçileri halkı oy kullanmamaya zorladı ve en az El Salvador'daki isyancılar kadar güçlü bir şekilde (ve onlardan daha fazla insan öldürerek) seçim sürecine müdahale ettiler. Üstelik, oy kullanmanın gizliliği daha fazla güvence altındaydı ve yurttaşların oy kullanması zorunlu değildi ya da oy kullandıklarını göstermek için kimlik kartlarını damgalatmaları gerekmiyordu. Sandinistalar, "ölüm mangası demokrasilerinde" olduğu gibi sıradan yurttaşları her gün öldürmediler. Dolayısıyla Nikaragua'daki seçime katılım oranı, El Salvador ve Guatemala'dakinden çok daha anlamlıydı: Halk seçime katılmamakta ve muhalefet partilerine oy vermekte özgürdü.

ABD kitle medyası bu sorunun üstesinden esas olarak yoğun bir sansürle geldi. Sırtını ABD'ye dayayan kontraların insanları tehdit etmelerini, seçim mahallerine ve görevlilerine saldırmalarını ve seçimleri boykot etmeyi amaçlayan kampanyalarını göz ardı ettiler. Nikaragua'da oy kullanmanın etkili bir gizlilikle yapıldığını ve oy *kullanmama* hakkı olduğunu görmezden geldiler; tıpkı ve koşut bir şekilde 1982 ve 1984'te El Salvador'da isyancıların seçimleri engelleme girişimlerini şişirip oy kullanma *mecburiyetini* ve oy kullanmaya yönelik diğer baskıları görmezden geldikleri gibi.[93]

New York Times, 1982 El Salvador seçimlerinde katılım oranına özel bir anlam yüklerken, isyancı muhalefetin "meydan okumasına" ve güya seçime engel çıkarmasına odaklanmıştı.[94] Fakat Nikaragua söz konusu olduğunda, Stephen Kinzer kontraların birçok seçim merkezine saldırmasından ve boykot için radyo çağrıları yayımlamasından bir kez bile söz etmedi.[95] Kinzer için, ne bu gerçekler ne de ABD'nin seçimi gözden düşürme kampanyası, Nikaragua'daki katılım oranını anlamlı kılan bir "meydan okuma" değildir.

İrlanda heyeti, [iş dünyası cemaatine dayanan] "Demokratik Koordinasyon Komitesi partilerinin seçmenlerin kayıt yaptırmasına muhalefet ettiğini ve bu sürecin boykot edilmesi çağrısında bulunduğunu" belirtti (s. 5). On bir seçim merkezinin karşıdevrimci faaliyetler yüzünden kapatıldığına dikkat çekti (s. 7). Heyete göre, halk "muhtemel tehlikelere rağmen" büyük kitleler halinde oy kullandı. Bu durum, İrlanda heyetinin katılım oranının yüksek olduğu düşüncesine ulaşmasına neden oldu ve "seçimin halk için ne kadar önemli olduğunu gösterdi" (s. 6). LASA, "ana muhalefetin" çeşitli biçimlerde seçimlerin boykot edilmesi çağrısında bulunduğuna da işaret etti. Ülkeye dönük Kosta Rika'dan yapılan, oy kullananların kontralar tarafından öldürüleceği tehditleri savuran radyo yayınlarına dikkat çekti (s. 16, 28). LASA, aynı zamanda, "zengin semtlere göre düşük gelirli bölgelerde yaşayan seçmenler arasında katılıma dönük daha fazla çoşku olduğunu"; [bu bölgelerde] "katılım oranının daha yüksek olduğunu" belirtti.[96] *Time* gibi LASA da, katılımın tam olarak FSLN yetkililerinin beklentileri ölçüsünde gerçekleşmediğine dikkat çekti; fakat *Time*'dan farklı olarak, ulaşılan katılım oranının "1984 ABD başkanlık seçimleri de dahil ... diğer 11 Latin Amerika ülkesinde yakın zamanlarda yapılan seçimlerdeki katılım oranlarına göre çok daha yüksek olduğunu" belirtti (s. 16).[97]

Özetle, iki gözlemci raporu Nikaragua'daki isyancıların engellemesini, katılım oranını ve bu oranın ne anlama geldiğini ele almaktadır. Bu konuları ağırlıklı olarak (hükümetin propaganda gündemine uygun davrandıkları) El Salvador seçimi bağlamında işleyen ABD kitle medyası ise, Nikaragua söz konusu olduğunda aynı hususları hiçbir haber değeri taşımayan olgular şeklinde değerlendirdi.

3.6.4. Baskıya Karşı Yeniden Canlanan Duyarlılık

Daha önce açıkladığımız gibi, El Salvador ve Guatemala seçimlerine değinirken, "baskı paketi" ABD Hükümeti ve kitle medyasının gündeminde değildi. ABD uydusu bu devletlerde, kitle katliamları ve hukuk düzeninin olmamasının yarattığı korku unsuru da bir gündem maddesi değildi. Buna karşılık, Nikaragua söz konusu olduğunda, baskı ve korku yeniden gündem haline geliverdi. *Time*, yeniden canlanan bu duyarlılığı, hayret verici bir sahtekârlık ve ikiyüzlülükle sergiledi. Halbuki *Time*, bir uydu devlette 50.000 sivilin öldürülmesinden sonra bile, hükümetten kaynaklanan korku ve baskıları ABD destekli seçimlere katılım oranını açıklayan muhtemel faktörler olarak değerlendirmemişti. Buna karşılık, Nikaragua'da "kavgacı" Sandinistalar "korkunç bir iktidar tekeline" sahiptiler ve "pençelerini gevşetmek" —ki bu "serbest bir seçim yarışı için hayati önem" taşıyordu— son derecede zordu. *Time*'ın Orta Amerika muhabiri George Russell "kişisel özgürlüğün hiç bulunmadığı bir yerde demokrasiye sahip olamazsınız" diyen "Latin Amerikalı bir diplomattan" bile söz etti (8 Ekim ve 14 Mayıs 1984). Russell ve

Time, El Salvador Hükümeti'ni hiçbir zaman "korkunç bir iktidar tekeline" ya da seçim yarışı için gevşetilmesi gereken bir "pençeye" sahip "kavgacı" bir yönetim olarak görmedi; kişisel özgürlüğün eksik oluşundan ya da bu eksikliğin El Salvador seçimi için taşıdığı önemden de hiçbir zaman söz etmedi. Buna karşılık, Nikaragua seçimiyle ilgili olarak *Time* şunları tespit etti: "Katılım baskısı yüksekti: Pek çok yurttaş değerli gıda karnelerini kaybetmekten korktu." Üstelik, "hükümet oy kullanmamayı karşı-devrimci bir hareket olarak gördüğünü açıkça belirtmişti." Daha sonraki bir tarihte ise *Time*, Daniel Ortega'dan şu alıntıyı yaptı: "Gerçek Nikaragualı olan tüm Nikaragualılar oy kullanacaklar. Oy kullanmayacak olanlar ise satılmış hainlerdir" (19 Kasım 1984).

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, hem Guatemala hem de El Salvador ordusu oy kullanmanın yasal bir zorunluluk, oy kullanmamanın ise hainlik olduğu konusunda halkı uyarmıştı. Bu ifadeler oldukça kesin bir şekilde birer *uyarı* niteliği taşıyordu. Ortega'nın ifadeleri ise, hakaret içermekle birlikte, açık bir tehdit değildi. Ortega'nın sözleri, haber olarak aktarılan bu türden tek açıklamaydı. *Time*'ın, hükümet oy kullanmamanın "karşı-devrimci" olduğunu "açıkça belirtti" şeklindeki ifadesi iki kere sahtekârcaydı: İfade açık bir uyarı değildi. Ayrıca "karşı-devrimci" ibaresi *Time*'ın uydurduğu aşağılayıcı bir kavramdı: *Yasada açıklandığı haliyle* resmi hükümet tutumu, Nikaragualıların oy kullanmak zorunda olmadığı yönündeydi. *Time* bu gerçeği örtbas etti. Oy pusulası gizliydi ve denetlenebilecek bir kimlik kartı yoktu; bu nedenle, bir kimse tehdit edilmiş olsa bile, bu tehdidi uygulamaya sokacak bir yol mevcut değildi. Fakat *Time* bu gerçeği de örtbas etti. El Salvador ve Guatemala orduları, "devrimci olmadıkları halde" karşılarına çıkan pek çok insanı katlederken, Nikaragua ordusunun "karşı-devrimcileri" dahi düzenli olarak katletmediğini saklamaktadır. Kısacası, propaganda bundan daha yüzsüz bir şekilde yapılamazdı.

"Çok sayıda" insanın gıda karnelerinin iptal edilmesinden korktuğu yönünde *Time*'ın tespit ettiği sözde "gerçek" LASA raporuyla çelişmektedir. LASA raporunda, "çeşitli şehirlerde çok sayıda mahallede yaptığımız görüşmelerde *herhangi bir* nedenle ... gıda karnelerinin geri alındığına ya da iptal edildiğine ilişkin hiçbir kanıta rastlamadık" ifadesine yer verilmektedir. Yine aynı raporda, gıda karnelerinin geri alınması tehdidiyle insanların gözünün korkutulduğu şeklindeki iddiaları içeren beş vakanın yüksek seçim kuruluna ulaştığı, "fakat yapılan araştırma sonucu bu iddiaların hiçbirinin doğru olmadığının ortaya çıktığı" belirtilmektedir (s.27). *Time*, kanıtlarının kaynağını göstermez ve "çok sayıda" olayla ilgili bir tek örnek bile veremez.

Guatemala seçimlerine göre Nikaragua seçimlerinde daha fazla baskı yapıldığı iddialarına Stephen Kinzer'ın yer verdiğini daha önce belirtmiştik. İki devletteki baskının gerçek çapı ve niteliği hakkında tartışma götürmez olgular dikkate alındığında, bu kayda değer bir gazetecilik başarısıdır. Kinzer'ın Guatemala'daki seçimin niteliğini

her boyutuyla –örneğin adayların seçime katılabilmesi, ifade ve basın özgürlüğü, ara grupların varlığı, sürekli korku iklimi ve katılım oranının anlamını– belirleyen bir faktör olarak devlet terörünü önemsiz bir şeymiş gibi ele alması, muazzam bir aldatmadır. Nikaragua ile ilgili haberleri de büyük çaplı çarpıtmalar içermektedir. Kitle katliamlarının *olmadığına* işaret etmez ve bir baskı paketinin olmadığından söz etmez. Oysa Nikaragua'da, ne şeffaf sandıklar, ne kimlik kartının damgalanması zorunluluğu ne de yasal oy kullanma mecburiyeti vardır. Kinzer'ın seçimlerle ilgili on dört makalesinde oy kullanma zorunluluğu meselesinden bir kere söz etmesi, ciddi bir yanıltmaya yol açar. Bir seçmenin şu sözlerini aktarır: "Her zaman oy kullandım, çünkü oy kullanmak her zaman zorunluydu. Elbette yasa başka bir şey söylüyor, ama bir süre sonra insan farkına varıyor ki, oy kullanmak yurtseverliğin bir gereğidir ve yurtseverlik insanın ömrünü uzatır."[98] Kinzer'ın kaynağı Nikaragua'da oy vermenin yasayla zorunlu kılınmadığını ima eder, ama bunu açıkça söylemez. Kinzer'ın oy verme zorunluluğunun olmadığını teyit etmeye en çok yaklaştığı bu kasvetli ifade, konuştuğu kişinin oy vermenin bir tür tehdit mekanizmasıyla zorunlu kılınmış olabileceğini ima etmesiyle dengelenmektedir.

Hem İrlanda hem de LASA heyeti, oy verme sırasında gizliliğin üst düzeyde sağlandığını vurgulamaktadır. LASA'nın sözleriyle ifade etmek gerekirse, oy kullanmanın gizliliği "potansiyel suistimalleri en aza indirmek için özenle tasarlanmıştır" (s.15). Heyetler, aynı zamanda, oy kullanmanın yasayla zorunlu kılınmadığını; *Time* ve öteki medya kuruluşları tarafından yayılan ABD hükümet propagandasının aksine, oy çıkarmak için başvurulan baskıcı unsurların az olduğunu da vurguladılar. LASA'nın belirttiğine göre, hükümetin bir korku ortamının oluşmasına katkıda bulunan insan hakları ihlalleri "bölgedeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ... çok küçük ölçekli" kalıyordu (s. 28). LASA aslında Nikaragua'daki korkunun Managua'daki hükümetten ziyade ABD ve kontralardan kaynaklandığını belirtmektedir.

3.6.5. "Ana Muhalefet" Ön Tarafa

Gördüğümüz gibi, El Salvador ve Guatemala'da isyancıların sandık dışında kalması ABD medyasını hiç şaşırtmadı. Duarte'nin 1981'de, cuntaya katılmasının üzerinden bir yıl geçtikten sonra, "kitlelerin gerillaların yanında olduğunu" teslim etmesi de medyayı hayrete düşürmez (oysa bu, isyancıları açıkça "ana muhalefet" yapan bir olgudur).[99] Medya, hem El Salvador'da hem de Guatemala'da ordunun muhalefet liderlerini öldürmesinden de etkilenmedi. El Salvador'da isyancıların sandıktan dışlanması ABD Hükümeti'nin seçim planının bir parçasıydı ve bu nedenle onlar bir "ana muhalefet" değildi; liderlerinin engellenmesi ve hatta öldürülmesi de seçimin kalitesine gölge düşürmedi. Nikaragua örneğinde, bunun tam aksine, ABD Hükümeti farklı bir çerçeve

uyguladı –finanse ettiği isyancıların ve başka adayların dışlanması, seçimin kalitesini tehdit eden ciddi bir sorun haline geldi. Medya, tıpkı küçük iyi köpekler gibi (bekçi köpeğinden ziyade süs köpekleri gibi) ABD Hükümeti'nin çizgisini takip etti.

Nikaragua seçimlerinde ABD yetkilileri tarafından dayatılan merkezi propaganda çizgisi şuydu: Arturo Cruz, kendisinin de adilce yarışabileceği açık bir sistem yaratma konusunda Sandinistaları ikna etmek için güya mücadele veriyordu. Böylece, "Marksist-Leninistler" yeterince taviz verme konusunda acze düşecek, Cruz seçimde yarışmayı reddedecek ve "ana muhalefet" seçimden "dışlanmış" olacaktı. Fakat Cruz yalnızca ABD Hükümeti'nin ve kitle medyasının propaganda kurgusu içinde bir "ana muhalefetti." Uzun süredir sürgünde olan ve Nikaragua'da kitle tabanı bulunmayan Cruz'un –bir zamanlar CIA'den maaş aldığını şimdi itiraf etmektedir– serbest bir seçimde kötü bir performans göstereceği neredeyse kesindi.[100] Cruz'un hiçbir zaman seçimde yarışmaya niyet etmediğine, ama onun ve destekçilerinin tam da propaganda çerçevesinin etkili bir şekilde kullanılmasına imkân tanımak için bu olasılığa bel bağladıklarına inanmak için haklı sebepler var.[101]

Kitle medyası, Cruz'un oynadığı oyuna yoğun şekilde ve hiç eleştirmeksizin odaklandı. Cruz'a büyük bir rol verilmişti: Sürekli olarak ondan –hiçbir destekleyici kanıt olmadan– "ana muhalefet" ya da iktidardaki partinin "önde gelen muhalifi" diye söz edildi ve adaylığı "Sandinistaların demokratik niyetlerinin sınandığı" bir test haline getirildi (*Time*, 29 Ekim 1984). *Times*'a gelince, Cruz'suz seçim bir "aldatmaca" olurdu (başyazı, 7 Ekim 1984). Onu işleyen köşe yazıları "ana muhalefet" Cruz'u sahnenin tam ortasına yerleştirdi: Cruz bulunduğu bu konumdan düzenli bir şekilde seçim işlemlerini bir "komedi" ya da aldatmaca olarak gösterip karalayabildi.[102] *Times*, arka sayfada, Cruz'un yarışmaya niyetli olmadığını ya da Nikaraguali en yakın müttefikleri ve ABD yetkilileri tarafından yarışmasına izin verilmeyeceğini belirten iyi bir makale yayımladı. Bu makalede, daha önce belirttiğimiz gibi, Cruz'un işlevinin sanki ilgi gösteriyormuş gibi yaparak seçimi gözden düşürmek, böylece medyanın ilgisini çekmek olduğu yönünde kanıtlar da sunuldu.[103] Fakat bu dikkat çekmeyen makale tek başına kalakaldı ve medyanın, Nikaragua seçim oyununun en gösterişli karakteri olan bu sözde ana muhalefetin güya dışlanmasına sürekli odaklanma politikasında da bir değişikliğe yol açmadı.

Kitle medyası, El Salvador'da zorla ve entrikayla dışlanan *gerçek* bir ana muhalefeti göz ardı edip gönüllü olarak yarışmamayı seçen bir ana muhalefete odaklanarak, hükümetin propaganda çerçevesini sorgulamadan benimsedi. El Salvador'daki "ana muhalefetin" durumunu ve seçimlerden dışlanmasının önemini dile getirecek kaynaklar –hem El Salvadorlular hem de yabancı gözlemciler– basitçe göz ardı edildi.[104] Buna karşılık, Nikaragua seçimlerinde, Cruz'a ve ABD hükümet yetkililerine tercih ettikleri temayı sunmaları için zemin sağlandı. Bu temalar, olasılıkla yanlış olabilecekleri ve

manipülasyonu amaçlayan bir niyet taşıyabilecekleri konusunda hiçbir uyarı yapılmadan, günlük olarak yayımlandı. Bütün bunlar, bir propaganda modelinin beklentileriyle kusursuz bir uyum içinde meydana geldi.

Reagan yönetimi yalnızca medyada Cruz'u öne çıkarmakla kalmadı; aynı zamanda, anlamsız bir seçim olacağı yönündeki kehanetini gerçek kılmak için, diğer adayların Nikaragua seçimlerinden çekilmelerini sağlamayı amaçlayan yoğun bir ikna ve satın alma uğraşı verdi. Büyük bir güç tarafından yapılan bu müdahalenin yüzsüzlüğü dikkate değerdi; fakat ABD medyası buna hiç ilgi göstermedi. Bu büyük gücü asla antidemokratik ilan etmedi; Cruz'a boykot yoluyla seçimi küçük düşürmek için daha çok çaba göstermesini öneren bu büyük güç ile Cruz'un kampanyası arasında bir bağlantı kurmakta acze düştü. Ayrıca seçimi itibarsız kılmak için ABD'nin yürüttüğü kampanya göz önüne alındığında, "katılım oranının" daha çok önem taşıdığını da asla ileri sürmedi. 31 Ekim 1984'te, Stephen Kinzer Nikaragua partileriyle "düzenli temas kurulduğu" yolundaki haberleri üst düzey ABD yetkililerinin doğruladıklarını belirtti. Kinzer'ın makalesinin başlığı şöyleydi: "Nikaragua Partileri Sandinista ve ABD Baskısından Söz Ediyor." Başlık ve makalenin kendisi, Nikaragua Hükümeti'nin Nikaragua partilerine yardım etmesini ve onlarla anlaşmasını, Nikaragua partilerini seçimi boykot etmeye zorlayan ABD müdahalesiyle eş tutuyor! CBS, *Newsweek* ve *Time* ABD'nin rüşvet programını tümüyle göz ardı etti. *Time* adayların sayısına ve birçoğunun seçimden çekilmesine büyük vurgu yaptı; fakat bunun ABD'nin suç ortaklığı, rüşvetleri ve baskısı sayesinde gerçekleştiğinden bir kez olsun söz etmedi. Dışişleri Bakanlığı'nın "seçimin sonucunu etkilemeye çalışmadıkları" şeklindeki uydurmasını bile yorumsuz olarak aktardı (19 Kasım 1984). Tüm gerçek deliller kara deliğe atıldı. *Time* aynı makalede "ABD'nin tüm partilerin serbestçe katılacağı seçimler için yoğun bir baskı uyguladığını" iddia etti –çarpıcı bir küstahlıkla ifade edilen bir uydurma.

Nikaragua'daki seçim tercihlerinin kapsamıyla ilgili olarak İrlanda heyeti şunları belirtti: "[Siyasal partiler] yasası tüm ideolojilerden siyasi partilerin seçime katılmasını garanti altına alır"; bu, Nikaragua'da yarışan partilerde –El Salvador ve Guatemala'da (ya da ABD'de) görülenden– çok daha geniş bir siyasi görüşler yelpazesinin var olmasıyla doğrulanan ilginç bir noktadır.

LASA şunları ifade etmektedir: "Nikaragua'daki hiçbir ana siyasi eğilim 1984 seçim sürecine katılma hakkından mahrum bırakılmadı" (s. 8). Elbette El Salvador ve Guatemala için bunu söylemek doğru olmaz. Nikaragua yasası ve pratiğinin bu önemli özellikleri, ABD medyasında zikredilmedi ya da uydu devletlerin yasalarıyla kıyaslanmadı.

İrlanda heyeti "ana muhalefet" olarak takdim edilen Cruz hakkında iki olguyu vurguladı. Birincisi,

> Heyet, bu partilerin [seçimleri boykot eden Cruz'la bağlantılı üç küçük parti] ülke içinde geniş bir tabana sahip olduklarına dair hiçbir kanıt bulamadı. Meşru muhalefet partileri de dahil bir çok siyasi şahsiyetle yapılan konuşmalar neticesinde, Arturo Cruz'un seçimde yarışma niyetinin baştan beri şüpheli olduğu açıkça ortaya çıktı ... Uluslararası basında bu partilerle ilgili önemli haberler yayımlanmasına rağmen, heyet üyeleri onların halk arasındaki etkisinin çok az olduğunu ve politikalarını çok az kişinin desteklediğini ortaya çıkardı (s. 7).

İkincisi, İrlanda heyeti halkın oy *kullanmamakta* ya da geçersiz oy kullanmakta özgür olduğunu vurguladı ve Cruz'un partilerinin "geliştirdiği seçimleri boykot etme politikasına rağmen" her ikisinin de düşük bir düzeyde kalmasının, bu partilerin ciddi bir desteğe sahip oldukları şeklindeki iddialarını boşa çıkardığını belirtti (s. 7). LASA raporu da kanıtları geniş bir şekilde gözden geçirerek benzer sonuçlara vardı: (1) "Koşullarla ilgili kanıtlar" Cruz'un yarışmaya niyeti olmadığının güçlü bir olasılık olduğunu göstermekte ve (2) kitle tabanının bulunmadığını ve bu nedenle hezimete uğrayacağını açıklığa kavuşturmaktadır.

Kinzer, sözlerine alışılmış propaganda çarpıtması eşlik etse de, geçmişe dönük olarak bu gerçeği itiraf eder. Kinzer şunları yazmaktadır: "Ortega'nın ezici başarısından kuşku duyulamazdı" çünkü "muhalefet parçalanmıştı" (çünkü Kinzer'ın gözlemlemekte acze düştüğü gibi, iyi örgütlenmiş Sandinista partisinin aksine, Cruz'un bir halk tabanı yoktu) ve "Sandinistalar seçim aygıtını denetimlerine almışlardı." Ne Kinzer ne de bir başkası, seçim aygıtı üzerindeki Sandinista denetiminin seçimleri bir aldatmaca haline getirdiğini gösteren zerre kadar kanıt sunamadı. Ayrıca Kinzer ve başkaları, LASA heyetinin "FSLN iktidarda olmanın avantajını kullanmak için her yerde iktidar partilerinin (ABD de dahil) rutin olarak yaptığından sadece biraz daha fazlasını yaptı" şeklindeki sonucunu tartışılır kılabilecek herhangi bir kanıt da ileri süremediler. Birkaç gün önce Kinzer, Arturo Cruz'dan Sandinistaların Somoza'yı devirdikleri ve "Nikaragua'da yıkılması gereken engelleri yıktıkları ve artık geri çevrilemez bir sürece girilmesini sağladıkları için" takdir edilmeyi hak ettiklerini belirten alıntılar yapmıştı. Cruz bunun nedenini şöyle açıklıyordu: "Geleneksel muhalefet çizgisini izleyen bizlerin kitlelerin yükselen beklentileriyle bağı kopmuşken, Sandinistalar yeraltındaki tünellerde harıl harıl çalışıyordu." Kinzer'ın bildiği ama yazmayacağı gibi, aynı şey 1984 seçimleri sırasında da geçerliydi; işte bu nedenle Sandinistaların başarısının asla tartışılır bir yanı yoktu. 1984 seçimlerinin yanılgıya yol açacak şekilde görmezden gelinmesi, Kinzer'ın o sıralarda yürütülen bir medya kampanyasına yaptığı birçok katkıdan yalnızca biriydi. Bu kampanyada, dört Orta Amerika "demokrasisinin" "seçilmiş başkanları" ile (ABD'nin onayıyla seçilmemiş bir başkan olan) Sandinista diktatörü Ortega karşılaştırılıyordu. Bütün bunların gerçekleştiği özgün bağlam ise şuydu: Kontralara yardımın devam etmesi için Kongre'de yapılacak kritik oylamanın arifesinde, Reagan

yönetiminin önceliklerine uygun olarak, Ağustos 1987 Guatemala City Barış Anlaşması'nın başarısızlığından Sandinistaları sorumlu tutmak için muazzam bir medya kampanyası başlatılmıştı.[105]

LASA aynı zamanda, Cruz'un –kontraları, yerel iş cemaatinin bir kesimini ve ABD'yi etkili bir şekilde temsil ederek– mükemmel bir finansman desteği ve medyaya geniş erişim olanağıyla, üstelik öldürülme korkusu olmadan Nikaragua seçiminde yarışabileceğini de vurgulamaktadır. Cruz olmadan bile kontralar seçimde temsil ediliyordu. LASA şunları belirtmektedir:

> Latin Amerika'da (ya da başka bir yerde), özellikle yabancı bir güç tarafından açıkça desteklenen ve iktidardaki hükümetin şiddete başvurarak devrilmesini savunan grupların seçim sürecine dahil olduğu hiçbir seçime tanık olmadık. Buna karşılık, *kontralar* 1984 seçim kampanyasında temsil edildiler. Koordinadora ile bağlantılı partilerden ikisi, PSD ve PLC, *kontraların* seçime dahil edilmesini savundular. Arturo Cruz ile Koordinadora *kontraları* temsil ettiklerini inkâr etmelerine rağmen, Nikaragua içinde ve dışında kontraların amacını onayladıkları ve savundukları gözleniyordu (s. 18).

LASA, seçim kampanyası sırasında ABD uçaklarının terörize edici uçuşlarına dikkat çekerek ve ABD'nin adayları çekilmeye ikna etme çabalarını etraflıca inceleyerek, ABD'nin seçime müdahalesini bazı ayrıntılarıyla tartışmaktadır. LASA, hem liberal hem de muhafazakâr parti temsilcilerinin, adayların seçimden çekilmesini sağlamak için ABD'nin özel ve muazzam miktarlarda para teklif ettiği şeklindeki iddialarını da aktarmıştır.

3.6.6. Basın ve Toplantı Özgürlüğüne Dair Endişeler

Nikaragua söz konusu olduğunda, yalnızca tüm adayların iktidar için yarışma hakkı değil, El Salvador ve Guatemala'da gündem dışı olan diğer temel koşullar da ABD Hükümeti ve kitle medyası için çok önemli konular haline geliverdi. *New York Times*, *Time*, *Newsweek* ve CBS News hep birlikte *La Prensa*'nın yargılandığı duruşmalar ve yaşadığı sıkıntılar üzerinde yoğun bir şekilde durdular;[106] oysa El Salvador seçimi sırasında bu medya organlarından hiçbiri *La Crónica* ve *El Indepentiente*'nin fiziksel şiddet ve cinayete başvurularak ortadan kaldırılması ya da öldürülen gazetecilerin sayısı hakkında tek kelime etmemişti. *Time*, El Salvador ve Guatemala'daki ORDEN ve ölüm mangalarından seçimin niteliğini doğrudan etkileyen faktörler olarak asla söz etmezken, Nikaragua'da hükümetin örgütlediği iddia edilen ayak takımının şiddetini ve mahalle savunma komitelerinin tehditlerini öne çıkardı. Medya bu süreçte özgür seçim koşullarını yeniden gündemine taşımakla kalmadı; aynı zamanda, Nikaragua'nın bu koşulları karşılamakta başarısız olduğu yönünde ciddi iddialar da ortaya attı. Bu iddialar neredeyse tamamen ABD yetkilileri, Cruz ve onun Nikaragua'daki müttefiklerin-

den yapılan alıntılara dayandırılmıştı. Medya bu sorunları gerçekten araştırdığına ya da bağımsız bilgi kaynaklarına başvurduğuna dair asla bir kanıt göstermedi.

Richard Wagner CBS News'te (3 Kasım 1984), Arturo Cruz'u her zamanki gibi "en güçlü muhalefet" diye takdim ederken bir yandan da şunları söyleyen bir Nikaragua yurttaşını (ki hiç kuşkusuz rasgele seçilmiştir) öne çıkarır: "Bizim konuşma özgürlüğümüz, basın özgürlüğümüz yokken bu seçim nasıl oluyor da serbest bir seçim [*aynen böyle!*] oluyor?" Wagner şöyle devam ediyor: "Sansüre ek olarak" yiyecek sıkıntısı, kötü durumdaki bir ulaşım sistemi, halkın desteklemediği mecburi askerlik ve kilise muhalefeti vardı; dolayısıyla "serbest ve açık bir seçimin niçin olası olmadığı apaçık ortaya çıkar." Nikaragua'da *neden* gıda sıkıntısı ve bozuk bir ulaşım sistemi olduğu sorusunun sorulmamasında kendini gösteren sinizm dikkat çekicidir. Wagner, Nikaragua ve El Salvador arasındaki bir başka ayrımı da gözden kaçırır: Birincisinde "halkın pek desteklemediği mecburi askerlik" vardır; buna karşılık, El Salvador terör devletinde zorunlu askere alma yoktur; bunun yerine, varoşlardan, mülteci kamplarından ve kırsal alanlardan genç insanlar kaçırılarak askere alınırlar; bu arada zenginlerin oğulları da San Salvador ve Miami'de tatlı hayat sürerler (bunlar Guatemala ve Honduras için de büyük ölçüde doğrudur). Wagner'in çifte standardı da dikkat çekicidir. El Salvador'da 1982 ve 1984'te (insanların doğrudan öldürülmesi dahil) çok daha ciddi bir sansür, gıda sıkıntısı, bozuk bir ulaşım sistemi ve kilise muhalefeti vardı; seçimlerle daha doğrudan ilgili bir faktör olarak "ana muhalefet" sandıktan tamamen dışlanmıştı ve yaygın bir devlet terörü uygulanıyordu. Fakat bunlar, ABD destekli bu seçimde, özgür ve açık bir seçim ortamının olası olmadığını CBS News'e göstermeye yetmedi.[107]

İrlanda heyeti ve özellikle LASA bu konulara değindi; bunları ciddi bir şekilde incelediklerini gösteren kanıtlar sundu ve ABD Hükümeti ve medyasının resmettiği tabloyla keskin bir karşıtlık içeren sonuçlara ulaştı. LASA, Sandinista savunma komiteleri, *turba** şiddetinin kapsamı ve toplantı özgürlüğüne yapılan müdahalenin boyutuyla ilgili geniş bir tartışma yürüttü; kaydedilen engelleyici olayların sayısının "hayli düşük" olduğu ve en ciddi engelleme olayının da resmi seçim kampanyası başlamadan önce meydana geldiği sonucuna vardı: "Daniel Ortega'nın bu engellemeler hakkında yaptığı talihsiz açıklamaya rağmen, bunları teşvik etme ya da örgütleme yönünde FSLN'nin tutarlı bir strateji izlediğine dair bir kanıt yoktur" (s. 24). LASA, savunma komiteleri hakkında da, bunların bir casusluk ağı olarak faaliyet gösterdiklerine dair bir izlenim edinmediklerini ve halkın sindirilmesinde kullanılan güç olduklarına dair ciddi bir kanıt bulunmadığı sonucuna vardı (s. 27). LASA özgür basının göz ardı ettiği iki noktaya daha işaret eder. Bir tanesi, seçim komisyonunun, "bütün yurttaşları, tüm siyasi partilerin müdahale olmadan gösteri düzenleme haklarına saygı göstermeye çağıran paralı

* İsp. ayaktakımı. –y.h.n.

ilanlar vermesidir" (s. 24). İkincisi ise, Cruz'un engellenen mitinglerinin seçim yasasına aykırı olarak düzenlenmiş olduğudur; söz konusu yasa, kampanya yürüyüşleri için izin almayı gerektirmekte ve polis koruması konusunda güvence vermektedir. "Başka bir deyişle, aday olarak kaydolmama kararları dikkate alındığında, Cruz ve Koordinadora kasıtlı olarak seçim yasasının sağladığı hukuki koruma çerçevesinin dışında kampanya yürütüyordu" (s. 25). LASA, Nikaragua seçimindeki şiddet ile bölgenin başka yerlerindeki şiddeti de karşılaştırır ve Nikaragua bağlamında, "bölgedeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ve kontralara karşı yürütülen savaş gözönüne alındığında, bu tür suistimallerin küçük çapta olduğu" sonucuna varır (s. 28).

LASA, seçimin en sorunlu özelliklerinden biri olarak gördüğü basın özgürlüğünü de tartıştı. Sandinistaların, savaştaki bir ülkenin "düşmanın görüşünü özgürce yaymasının aracı durumundaki bir gazeteye izin veremeyeceği" yönündeki argümanını (Sergio Ramírez) tamamen haksız bir düşünce olarak görmez. Yine de, basına dayatılan bu sansürün seçimin kalitesi ve güvenilirliğine zarar verdiği kanısına ulaşır. Fakat sansürün biraz keyfi olmasına ve gerekçe olarak yasal dayanakların öne çıkartılmasına rağmen, LASA şu sonucu çıkartır: "Muhalefet mesajını iletebilirdi ve iletti de" (s. 26). LASA'nın genel bulgusu, Nikaragua seçiminin "Latin Amerika standartlarına göre dürüstlük ve adalet açısından bir model" oluşturduğu yönündedir (s. 32).

ABD kitle medyası görüş birliği içinde hareket etmedi; fakat kıyaslamalar yapmaktan ve verileri değerlendirmekten kaçınması oldukça dikkat çekiciydi. Amerikan medyasının sınırlamaların çok daha çarpıcı olduğu El Salvador'daki sorunu tamamen görmezden gelirken, Nikaragua'da basın özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları kınaması son derece ilginçtir. Bu ayrımcı yaklaşım öylesine içselleştirilmiştir ki, yazarlar açıkça kendi önyargılarının farkında olmadan aynı makale içinde çifte standart kullanırlar. *New York Times*'ta yayımlanan (12 Mart 1984) "El Salvador'da Açık Seçenekler, Nikaragua'da Karanlık Planlar" adlı makalesinde Hedrick Smith, El Salvador'daki seçeneklerin "açık olduğunu" savunur; buna karşın Nikaragua'daki sorun, bir seçimde Sandinistaların "güçlerinin ve denetimlerinin önemli bölümünden vazgeçip geçmeyecekleridir." El Salvador'da aşırı sağdan merkez sağa kadar olan çok sayıda parti olması, açık seçeneklerin varlığının kanıtı sayılır; fakat Nikaragua'da sağdan aşırı sola uzanan bir yelpazede çok çeşitli partilerin olması, Smith'in orada gerçek seçenekler olduğunu algılamasına yol açmaz; ayrıca Smith neden böyle olduğuna dair herhangi bir açıklama da getirmez. El Salvador'da ordunun ve ABD'nin "iktidar ve denetimden vazgeçip vazgeçmeyeceği" ve zafer için seçim yoluyla mücadele etme yönündeki kararlılıklarını bir yana bırakıp bırakmayacağı meselesi, belli ki hiçbir zaman Smith'in aklına gelmez.

El Salvador'da gerçekten serbest bir seçim için gerekli olan temel özgürlükler ve baskısız bir ortam var mı? Hedrick Smith, temel seçim koşullarından *sadece* Nikaragua

söz konusu olduğunda söz eder. *La Prensa* duruşmaları, basına sansür uygulanması, Sandinistaların iktidar tekeli ve Nikaragua'daki muhalefet adaylarına getirildiği iddia edilen kısıtlamalar hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Buna karşılık, El Salvador'da ölüm mangaları, sivillerin ordu tarafından katledilmesi ya da olağanüstü halin acımasız yasaları üzerine tek bir söz etmez. El Salvador'da kaç gazeteci öldürülmüştür? Gazeteler kapatılmış mıdır? Radyo istasyonları havaya uçurulmuş mudur? Sendika liderleri ve siyasi şahsiyetler katledilmiş midir? Bu sorular ABD'nin sahnelediği seçimlerde gündem dışıdır ve Hedrick Smith de bunları görmezden gelir. *Times* yorumcusu, sanki hükümetinin *de facto** sözcüsüymüş gibi, Reagan ve Shultz'a benzer şekilde, büyük bir umursamazlıkla çifte standart uygular.

3.7. Medyanın Sistematik Tarafgirliğinin Nicel Kanıtları

Üçüncü Dünya seçimleriyle ilgili medya haberlerindeki yapısal tarafgirliğini daha güçlü bir şekilde göstermek için Tablo 3-1, 3-2 ve 3-3, *New York Times*'ın 1984 Nikaragua ve El Salvador seçimleri hakkında yayımladığı makalelerde söz edilen konuları karşılaştırmaktadır. Tablolar daha önce tasvir ettiğimiz ABD hükümet gündemine göre düzenlenmiştir. Tabloların üst kısmındaki öğeler, hükümetin kendi desteklediği seçimlerde vurgulamak istediği onaylanmış konulardır: isyancıların engellemesi, şahsiyetler, oy kullanma teknikleri vs. Çizginin altında ise desteklenen seçimlerde gündem dışı ilan edilen temel koşullar ve diğer negatif unsurlar yer almaktadır. Bizim varsayımımız, medyanın, desteklenen seçimlerde çizginin üzerindeki bölümde şahsiyetleri ve öteki unsurları vurgulayarak ve temel koşulları ikinci plana iterek hükümet gündemini takip edeceği yönündedir. Buna karşın, Nikaragua'dakine benzer seçimlerde gündem tersine çevrilecektir –vurgu temel koşullara kaydırılacaktır.

El Salvador seçiminde *Times*'ın yayımladığı haberlerin ağırlıklı olarak çizginin üzerindeki konularla ilgilendiği ve öncesinde bir seçimi anlamlı kılan temel koşulları ihmal ettiği Tablo 3-1'de hemen görülebilir. *Times*'ın basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve adayların seçimlerde yarışabilmesine ilişkin sınırlamalar sorununu nasıl tamamen göz ardı ettiğini gözlemleyebiliriz.[108] Tablo 3-2, Tablo 3-1'de taranan aynı iki aylık süre içinde *Times*'ın yaklaşan Nikaragua seçimini nasıl ele aldığını gösteriyor. Gazetenin ağırlıklı olarak özgür bir seçimin temel koşullarına –yani El Salvador seçimine değinirken tümüyle görmezden geldiği konulara– odaklandığı açıktır.

* Fiili olarak. –y.h.n.

Tablo 3-1 ***New York Times*'ın 25 Mart 1984'teki El Salvador Seçimleriyle İlgili Haberlerinde Yer Verilen ve Dışlanan Konular***

KONULAR	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN SAYISI	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN YÜZDESİ
El Salvador seçimleri hakkında ABD Hükümeti'nin gündemiyle uyuşan konular		
1. Demokratik amaç ve umutlar	6	21,4
2. İsyancıların engellemesi	15	53,6
3. Katılım oranı	7	25,0
4. Oy verme işlemleri	9	32,1
5. Şahsiyetler ve iç siyasi kavgalar	10	35,7
6. Seçimler hakkında resmi düşünceler	10	35,7
7. Seçimin koruyucusu olarak ordu	5	17,9
El Salvador seçimleri hakkında ABD Hükümeti'nin gündemiyle uyuşmayan konular		
8. Halkla ilişkilerin amacı	3	10,7
9. ABD'nin seçimden beklentisi	2	7,1
10. 1982 seçimindeki hile	0	0
11. İfade ve toplantı özgürlüğünün / olağanüstü halin varlığı	1	3,6
12. Basın özgürlüğü	0	0
13. Örgütlenme özgürlüğü	0	0
14. Adayların seçime katılma ve kampanya yürütmeleri üzerindeki sınırlamalar	0	0

KONULAR	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN SAYISI	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN YÜZDESİ
15. Seçim öncesi devlet terörü ve korku ortamı	3	10,7
16. Olası negatif bir faktör olarak silahlı kuvvetlerin gücü, adaylar ve partilerle bağlantısı	1	3,6
17. Oy kullanmanın yasal olarak zorunlu olması	4	14,3
18. Oy kullanmama halinde öngörülen yasal cezalar	2	7,1
19. Seçmenlerin parmaklarının işaretlenmesi	1	3,6
20. Kimlik kartlarının damgalanması	2	7,1
21. Seçmenlerin oy kullanıp kullanmadığının 10 gün içinde yetkililerce denetlenmesine ilişkin yasal gereklilik	0	0
22. Ölüm mangaları ve güvenlik güçlerinin oy kullanmayanlara yönelik yasadışı tehditleri	0	0
23. Saydam oy pusulalarının kullanılması	1	3,6
24. Oy verme merkezlerinde güvenlik güçlerinin silahlı şekilde bulunmasına ilişkin yasal haklan	0	0

Tablo 3-1 Notlar:

* 1 Şubat-30 Mart 1984 tarihleri arasında *New York Times*'ta El Salvador seçimleri hakkında çıkan 28 makalenin incelenmesine dayanmaktadır.

Tablo 3-2 *New York Times*'ın 4 Kasım 1984 Tarihinde Yapılması Planlanan Nikaragua Seçimleriyle İlgili Haberlerinde Yer Verilen ve Dışlanan Konular*

KONULAR	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN SAYISI	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN YÜZDESİ
Nikaragua seçimleri hakkında ABD Hükümeti'nin gündemiyle uyuşan konular (Tablo 3-1'deki 7 maddenin bir tanesi hariç geri kalanı boştur.)		
1. Oy verme işlemleri	3	37,5
Nikaragua seçimleri hakkında ABD Hükümeti'nin gündemiyle uyuşmayan konular**		
2. Halkla ilişkilerin amacı	3	37,5
3. İfade özgürlüğü	2	25,0
4. Basın özgürlüğü	6	75,0
5. Örgütlenme özgürlüğü	4	50,0
6. Adayların seçime katılma ve yarışma özgürlükleri	5	62,5
7. Negatif bir faktör olarak silahlı kuvvetlerin gücü ve devletle bağlantısı	3	37,5

Tablo 3-2 notlar:

* 1 Şubat-30 Mart 1984 tarihleri arasında *New York Times*'ta yaklaşan Nikaragua seçimleri hakkında çıkan 8 makalenin incelenmesine dayanmaktadır.

** Tablo 3-1'de bu alt-başlık altında sıralanan konuların çoğu Nikaragua seçimleri açısından ilgisizdir –incelenen makalelerde ele alınanların tümü burada sıralanmıştır.

Tablo 3-3 ***New York Times*'ın 4 Kasım 1984 Nikaragua Seçimleriyle İlgili Haberlerinde Yer Verilen ve Dışlanan Konular***

KONULAR	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN SAYISI	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN YÜZDESİ
Nikaragua seçimleri hakkında ABD Hükümeti'nin gündemiyle uyuşan konular		
1. Demokratik amaç ve umutlar	1	4,8
2. İsyancıların engellemesi	0	0
3. Katılım oranı	5	23,8
4. Oy verme işlemleri	0	0
5. Şahsiyetler ve iç siyasi kavgalar	3	14,3
6. Seçimler hakkında resmi düşünceler	3	14,3
7. Seçimin koruyucusu olarak ordu	0	0
Nikaragua seçimleri hakkında ABD Hükümeti'nin gündemiyle uyuşmayan konular		
8. Halkla ilişkilerin amacı	7	33,3
9. Sandinistaların seçimden beklentisi	2	9,5
10. Daha önceki seçimlerde yapılan hileler	GD*	GD
11. İfade ve toplantı özgürlüğü	8	38,1
12. Basın özgürlüğü	6	28,6
13. Örgütlenme özgürlüğü	2	9,5
14. Adayların seçime katılma ve kampanya yürütmeleri üzerindeki sınırlamalar	11	52,4

KONULAR	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN SAYISI	KONUYLA İLGİLİ MAKALELERİN YÜZDESİ
15. Seçim öncesi devlet terörü ve korku ortamı	3	14,3
16. Hükümetin silahlı kuvvetler üzerindeki denetimi	3	14,3
17. Oy kullanmanın yasal olarak zorunlu olması	GD	4,8
18. Oy kullanmama halinde öngörülen yasal cezalar	GD	GD
19. Seçmenlerin parmaklarının işaretlenmesi	1	GD
20. Kimlik kartlarının damgalanması	GD	GD
21. Seçmenlerin oy kullanıp kullanmadığının yetkililerce denetlenmesine ilişkin yasal gereklilik	GD	GD
22. Oy kullanmayanlara yönelik yasadışı tehditler	1	4,8
23. Saydam oy pusulalarının kullanılması	GD	GD
24. Oy verme merkezlerinde güvenlik güçlerinin varlığı	GD	GD

Tablo 3-3 notlar:

* 5 Eylül-6 Kasım 1984 tarihleri arasında çıkan 21 haber makalesinin incelenmesine dayanmaktadır.

** GD: Geçerli değil.*

Tablo 3-3, yıl içinde daha sonra yapılan Nikaragua seçimi sırasında *Times* tarafından haber olarak işlenen konuların dağılımını gösteriyor. Aradaki farklılıklar tablo 3-1 ve 3-2'deki kadar belirgin olmamasına rağmen, Nikaragua örneğinde temel koşullara cid-

* Bu konuların, Nikaragua seçimleri açısından uygulanabilir kriterler teşkil etmemesi anlamında kullanılıyor. –y.h.n.

di bir dikkat gösterildiği açıktır. Bu da, yurtsever bir gündemi izleyen editoryal bir bakış açısıyla haberlerin nasıl seçildiğini yansıtır. Nikaragua'da serbest bir seçimin temel koşulları daha üst düzeyde gerçekleştiğine ve baskıcı unsurlar o kadar yoğun olmadığına göre, sadece Nikaragua örneğinde temel seçim koşullarına vurgu yapılmış olması, sistematik bir tarafgirliğin daha açık bir kanıtıdır.

3.8. Nikaragua Seçimlerinin Yapıldığı Hafta Boyunca Sahnelenen MIG Krizi

19 Kasım 1984'te *Newsweek*'in işaret ettiği gibi, "[Nikaragua'ya güya Soyvet yapımı MIG savaş uçaklarını taşıyan] şilebin hikâyesi ilk olarak seçim gecesi haberleri sırasında patlak verdi;" fakat *Newsweek* (ya da *Time*, *Times* ya da CBS News) asla zamanlamanın kasıtlı olduğunu öne sürmedi. *Times*, aslı astarı olmayan MIG'lerle ilgili kapsamlı haberinin bir yerinde, krizin tamamen bir halkla ilişkiler operasyonu olduğunu söyleyen Nikaragualı bir yetkiliden alıntı yapar; fakat *Times*'ın bu konuyla ilgili araştırması burada sona erer. Aslında MIG'lerin hiçbir zaman Nikaragua'da olmamasına, Reagan yönetiminin de dikkatleri gözden düşürmeye kalkıştığı başarılı bir seçimden başka yöne çevirmesi için zamanlamanın mükemmel olmasına rağmen, seçkin medya geriye dönük olsa dahi hiçbir zaman bu konuda bir soru sorma gereği duymadı. ABD yönetimi, MIG'lerin şilebe yüklendiği sırada uydu gözleminin engellendiğini, dolayısıyla kargonun ne olduğunun bilinmediğini iddia etti. Kitle medyası ise, söz konusu iddiayı ölçüp biçmek için hiçbir çaba harcamadan, bunu bir gerçekmiş gibi takdim etti.

Medyanın odaklanmayı tercih ettiği konu, *eğer* gerçekten MIG'ler Nikaragua'ya teslim edilmişse, yönetimin ne yapabileceğine ilişkin kendi içinde yaptığı değerlendirmelerdi. Bu, tüm söylem çerçevesinin *Nikaragualıların* bir şey (üstelik katlanılamaz bir şey) *yapmış* oldukları varsayımına doğru kaymasına imkân verdi. *Newsweek*'in daha sonra yayımladığı, "Orada Olmayan MIG'ler" başlıklı geçmişi irdeleyen bir makalesinin ilk cümlelerinden birisi şöyleydi: "Yüksek performanslı uçaklar getirmek, Nikaragualıların komşuları için bir tehdit oluşturmayı tasarladıklarını gösterir." Bizzat makalenin başlığında belirtildiği gibi, MIG'lerin Nikaragua'ya *getirilmemiş* olması –böyle bir şeyi ABD yetkililerinin uydurmuş olması– gerçekte varolmayan bir olguya dayalı bir niyeti gerekçe göstererek Nikaragualıları itham etmeyi engellememektedir. Nikaragualıların vekil güçlerin işgaline karşı kendilerini savunmak yerine bir tehdit oluşturmayı tasarladıkları iddiası da yurtsever çizgideki editoryal bir yargıdır. *Newsweek* metinde şunları da belirtir: "Tüm tarafların çok beceriksizce ve çok tehlikeli bir oyun oynadıkları görünüyor." Bu, hileli bir tarafsızlık biçimidir. Bir saldırganın, herkes bildiği halde yanlış bir biçimde hırsızlıkla suçladığı bir kimsenin, aynı zamanda yalancı şahitlik yapan saldırganla birlikte "tehlikeli bir oyun oynadığı" iddia edilmektedir.[109]

Time, Nikaragua seçimiyle ilgili bir makalenin ortasına, genellikle MIG 21'leri nakletmekte kullanılan büyük sandıkları taşıyan bir geminin Nikaragua limanlarından birine varmak üzere olduğu şeklindeki hükümet iddiasını sokuşturur. *Time*, ne kadar kaba olursa olsun, hükümetin bir propaganda hilesi yapmış olabileceğini asla sorgulamaz; ancak hükümet kamuoyunu kasten yanılttığını üstü örtülü bir şekilde teslim ettiğinde geçmişe dönük bir açıklama sunar. *Newsweek* ve *Times* gibi *Time* da, hükümetin bir halkla ilişkiler beyanatıyla gündem oluşturmasına izin verir: *Eğer* Nikaragualılar böyle bir şey yaptıysa, bu ABD'ye karşı bir meydan okumadır. O zaman nasıl bir tepki göstereceğiz, politika seçeneklerimiz vs. nedir? İddianın doğruluğu, istenmeyen seçimleri dikkatlerden uzak tutmaya yardımcı olacak manipülatif bir manevra olma olasılığı tartışılmaz; doğal olarak, bunun zayıf bir kurbana karşı yürütülen saldırganlık politikasının bir parçası olduğu gerçeği de asla gündeme getirilmez.

MIG kriziyle ilgili çıkan medya haberlerinde tek itibarlı tutum CBS News'e aittir. 6 Kasım'da Dan Rather, MIG'lerin yolda olabileceği ve onları yok etmeyi amaçlayan stratejik bir seçenek üzerinde durulduğu şeklindeki doğrudan yönetime ait "haber"i aktardı. Buna karşılık, 7 ve 8 Kasım'da, belki bir kez daha "kullanıldığını" fark ettiği için, Nikaragua Dışişleri Bakanı Miguel D'Escoto'nun yalanlamasına önemli bir yer verdi. Rather bu açıklamayla, Nikaragua "tehdidinin" saçmalığına; MIG iddialarının Nikaragua seçimleriyle bağlantısına ve ABD'nin Contadora barış önerilerine uymayı reddetmesine dikkat çekme imkânı kazanmış oldu.

Bununla birlikte, MIG manevrası tamamen başarılı oldu. Bir kriz havası imal edildi ve hayali Sandinista tehdidine karşı uygulanabilecek "seçenekler" halk gündeminin merkezine yerleştirildi. Nikaragua seçimi tartışılmadı. LASA şunlara işaret etmektedir: "Nikaragua seçiminin nihai sonuçları uluslararası medya organlarının çoğu tarafından aktarılmadı bile. Seçim sonuçları, kelimenin gerçek anlamında, alarm zilleri çalan haber bültenlerinden oluşan bir çığın altına gömüldü" (s. 31). LASA, ABD Hükümeti'nin iddia ettiği gibi, Nikaragua seçim sürecinin manipüle edildiği sonucuna varmaktadır. Fakat onu manipüle eden, hiçbir zaman yapılmasını istemediği bir seçimi küçük düşürme çabalarına girişen ABD Hükümeti'nin ta kendisidir. En azından Amerikan seçkinlerinin bakış açısından, El Salvador ve Guatemala seçimleri ABD destekli rejimleri başarıyla meşrulaştırmıştır. Çok daha dürüst olan Nikaragua seçimleri ise, medyanın sadık hizmeti sayesinde bunu başaramamıştır.

3.9. Bir Propaganda Çizgisine Güç Kazandırılmasında Resmi "Gözlemcilerin" Üstlendiği Rol

Resmi gözlemciler, medyanın ilgisini çekmek ve onu propaganda çizgisine sokmak için, hükümet denetimindeki "uzmanları" ve "sahte olayları" kullanmanın kusursuz bir örneğini sunarlar. İspat seçimlerinde, kaldıkları süre ne kadar kısa ve yorumları ne kadar aptalca olursa olsun (bkz. Ek 1), düzenli olarak bunu yapmayı başarırlar. Medya resmi gözlemcilerin haber değeri taşıdığını peşinen kabullenir: Onlar tanınmış ve itibarlı kimselerdir; hükümet tarafından "itibarlı" kurumlardan seçilmiş olmaları güvenilirliklerini arttırır ve gözlemlerinin oluşturulacak görüşler ve izlenecek siyaset üzerinde etkisi olacaktır. Bu mantık, kendi amaçlarını gerçekleştirmeye dönük bir kehanetin doğasında vardır: Bu kişiler, sadece medya onlara ilgi gösterdiği için bir etkiye sahiptirler. Resmi gözlemciler temel koşullara en ufak bir dikkat göstermeden seçimleri güvenilir bir biçimde adil olmakla övdükleri için, medyanın seçimin niteliği üzerine yayımladığı yorumlarda düzenli olarak bu gözlemcileri referans göstermesi –tıpkı *Times* ya da *Pravda*'nın doğrudan herhangi bir hükümet bildirisini kullanması gibi– gerçek objektiflik normlarını ihlal eder.[110]

Nikaragua seçimi yabancı gözlemcilerin ve gözlemci heyetlerinin sayısı açısından dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. *Time*'ın 450 yabancı gözlemciden söz ettiğini daha önce belirtmiştik, ama dergi bunlardan herhangi birisinin adını zikretmez (bunun yerine ve her zaman olduğu gibi Dışişleri Bakanlığı bildirilerine dayanır). Görmüş olduğumuz gibi, bu durum medyanın aynı yıl El Salvador ve Guatemala seçimlerinde kullandığı kriterleri pervasızca tersine çevirmesini içerse bile, Dışişleri Bakanlığı medyanın kendi gündemini takip etmesini sağlayabilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, dikkatleri başka yöne çeviren MIG manevrasının yardımıyla, medyanın Nikaragua seçiminin sonuçlarını dikkate almamasını sağlayabilmiştir. Medya büyük yalanların kurumsallaşmasına da izin vermiştir: Örneğin, El Salvador ve Guatemala seçimlerine göre Nikaragua seçimlerinde baskının daha büyük, çoğulcu seçeneklerin ise daha az olduğu, El Salvador ve Guatemala seçimlerinin Nikaragua seçiminin aksine önemli ölçüde meşrulaştırıcı bir rol oynadığı yalanı, bu kurumsallaşmış yalanlardan birisidir.

Eğer İrlanda heyeti ve LASA'nın hazırladığı türden raporlara gereğince ağırlık verilmiş olsaydı, bu propaganda yalanları bu kadar kolayca söylenemezdi. LASA gerçekten önemli kitle medyası kuruluşlarıyla bağlantı kurdu ve raporu haberleştirmekle ilgilenmelerini sağlamak için çaba harcadı. LASA önemli medya kuruluşlarının hepsi tarafından geri çevrildi. LASA raporu, belki de o ana kadar yazılan, en iyi belgelenmiş ve en dikkatli şekilde muhakeme edilmiş gözlemci raporuydu. Raporun yazarları, böyle bir raporu yazma konusunda şimdiye kadar gelmiş geçmiş en iyi niteliklere sahip olan ekipti ve yarısı daha önce Nikaragua'da saha çalışması yapmıştı; ayrıca belge Orta

Amerika ile ilgilenen en önemli akademik örgütlenmenin resmi raporuydu. Yazarlar, ağırlıklı olarak liberal olmakla birlikte, güçlü bir eleştiri kapasitesi sergileyen çok çeşitli görüşlere sahip kişilerdi ve (medyanın çok ilgi gösterdiği resmi gözlemci ekiplerin aksine) hiçbir şekilde taraflı değillerdi. LASA raporu, önem arz eden her konuyu kapsamaktadır; kanıtlarla yüzleşir ve onları tetkik eder. Eğer bir kimse önce LASA raporunu, ardından da Nikaragua seçimiyle ilgili olarak *Time*, *Newsweek* ve *New York Times*'ta çıkan haberleri okursa, asıl çarpıcı olanın, sonuçlar konusundaki farktan ziyade derinlik, denge ve objektiflik farkları olduğunu anlayacaktır. LASA, ciddi bir tarihsel bilgi ve bağlam sunar; seçim örgütlenmesini ayrıntılı bir şekilde anlatır ve ilgili her konu hakkında, diğer seçimlerle karşılaştırmalar yaparak, kapsamlı bir tartışma yürütür. Bize göre, kitle medyasının LASA'yı bir bilgi kaynağı olarak kullanmakta acze düşmesinin önemli bir nedeni, LASA'nın raporunun medyanın her gün ve hiç eleştirmeksizin yaydığı propaganda iddialarıyla her bakımdan çelişmesidir. Dolayısıyla, LASA raporunun tam da inandırıcılığı, objektifliği ve kalitesi rahatsız ediciydi ve bir propaganda işlevi gören kurumlar tarafından es geçilmesi gerekiyordu.

3.10. Sonuç Notu

Görmüş olduğumuz gibi, 1984'te Nikaragua'da seçim koşulları El Salvador ve Guatemala'dakilere göre çok daha elverişliydi; LASA'nın gözlemci heyeti de Nikaragua'daki seçimi Latin Amerika standartlarına göre "bir dürüstlük ve adalet modeli" olarak değerlendirmişti.[111] El Salvador ve Guatemala'da serbest bir seçimin beş temel koşulundan *hiçbiri* yerine getirilmedi. Bu ülkelerin her ikisinde uzuvları kopartılmış cesetlerin halka teşhir edilmesi dahil, devlet destekli terör, seçimlerin yapıldığı güne kadar halkı perişan etti. Her ikisinde de oy kullanma yasayla zorunlu kılınmıştı ve halk, oy kullandığını kanıtlamak için kimlik kartlarını imzalatmak zorunda bırakıldı. Her ikisinde de yasa, inandırıcı şiddet tehdidi ve hile yoluyla, isyancı ana muhalefet sandık dışında bırakıldı. Buna karşın, ABD kitle medyası devletin propaganda çizgisiyle tam bir uyum içinde, bu ülkelerdeki yüksek katılım oranlarını demokratik tercihin zaferi olarak değerlendirdi; seçimlerin meşrulaştırıcı olduğuna kanaat getirdi ve böylece bu ülkelerin "gelişen demokrasiler" olduğu sonucuna vardı. Bu, büyük ölçüde, medyanın serbest bir seçimin sahici temel koşullarını incelemeyi ve bu uydu devletlerin seçimlerinde geçerli olup olmadıklarını tetkik etmeyi reddetmesi sayesinde başarıldı. Medya sadece Nikaragua seçimlerinde basın özgürlüğü gibi konularla ilgilendi ve bunu bariz bir sahtekârlıkla yaptı. Bir seçimde olması gereken bütün önemli nitelikler bakımından üstünlük taşımasına rağmen, Nikaragua seçimleri medya tarafından bir aldatmaca olarak değerlendirildi; Sandinista iktidarını meşrulaştırmayı başaramadığı ilan edildi.

Kitle medyasının ABD destekli 1966 Dominik Cumhuriyeti seçimleri ve 1967 Vietnam seçimlerindeki benzer performansı gözönüne alındığında, kesinlik içermeyen şu genellemeye gidiyoruz: ABD medyası, kendi hükümetleri tarafından desteklenen bir Üçüncü Dünya seçimini *daima* "demokrasiye doğru atılmış bir adım" olarak değerlendirecek, hükümetinin istikrarsızlığa sürüklemekle meşgul olduğu bir ülkede yapılan seçimi ise bir komedi ve aldatmaca olarak görecektir. Açık baskının olmayışı gözönüne alındığında, her ne kadar incelediğimiz örneklerde devlet çıkarlarına boyun eğme derecesi olağanüstü boyutlara varmışsa da, bir propaganda modeli tabii ki böyle bir sonuç öngörecekti. "Süzgeçler," totaliter bir devletin bile güçlükle ötesine geçebileceği bir propaganda sonucu üretir.

Devletin çıkarları doğrultusunda başarılı bir sahtekârlık gerçekleştirmiş olan medya, daha sonraki yıllarda yarattığı aldatmacayla tesis ettiği imgeyi pekiştirmeye yöneldi. Guatemala ve El Salvador "seçilmiş başkanları" olan "yeni demokrasiler" olarak tanımlandı. Buna karşılık, Nikaragua "seçilmiş bir başkana" sahip olmayan ve ABD gücü tarafından zorlanmadıkça asla seçimlere izin vermeyecek Marksist-Leninist bir diktatörlüktü. 1 Aralık 1987'de, *New York Times* bir başyazıda, "yoksullaşmış ve anarşi içindeki Haiti'yi umutsuz bir durum diye bir kenara iterek" Haitili Demokratlara ihanet etmemesi için hükümeti uyarır; bunu yapmanın "Nikaragua'da serbest seçimlere duyulan ihtiyacı vurgulayan Washington'ın protestolarının altını boşaltacağını" ifade eder. Üslup kasvetlidir ve Haiti üzerine söylenenler karakteristik olarak seçimleri boşa çıkaran Duvalier yanlılarına Washington'ın sunduğu desteği göz ardı eder. *Times*'ın, 1984'te Nikaragua'da serbest seçimlerin yapılmadığını ve ABD'nin amacının bu ülkede seçimleri gerçekleştirmek olduğunu iddia eden Reagan çizgisini kabul ettiği açıktır. Bu çizgi ciddi çarpıtmalara dayanır; fakat propaganda işlevinden geri kalmamaya çalışan *Times* ve diğer belli başlı medya kuruluşları, Büyük Birader'in Orta Amerika'daki seçimleri resmedişini şu ya da bu biçimde doğru bulur.

Daha önce vurguladığımız gibi, medyanın devletin propaganda çizgisine bağlılığı fazlasıyla işlevseldir. Guatemala Hükümeti önemli bir tepki ile karşılaşmadan binlerce kişiyi öldürebildi; çünkü medya öldürülen insanları "değersiz" kurbanlar olarak kabul ediyordu. Bugün de benzer bir işleyiş varlığını koruyor: El Salvador ve Guatemala'da devlet teröristlerine yardım edilmesi, Nikaragua'da ise "yumuşak hedeflere" yönelik kontra saldırılarının finanse edilmesi, büyük ölçüde medyanın neyin "değerli" olduğuna karar vermeye ve uygun bir meşrulaştırma ve gayri meşrulaştırma mekanizmasını işletmeye devam etmesi sayesinde gerçekleşiyor. Hükümet söz konusu üç devlette (ve aynı zamanda Honduras'ta) teröre destek verdiğine göre, ABD'deki kitle medyası hakkında adil bir şekilde şu görüşü öne sürebiliriz: Kendisi hakkında, terörizm adı verilen bir şeyin karşıtları oldukları yönünde dürüst bir özimge üretse de, kitle medyası gerçekte terörizmin sadık ajanı olarak hizmet vermektedir.

4

PAPA'YI ÖLDÜRMEYE YÖNELİK KGB-BULGAR GİZLİ PLANI: "HABER" OLARAK SERBEST PİYASA DEZENFORMASYONU

El Salvador, Guatemala ve Nikaragua seçimlerinde, uygun görülen analiz çerçevelerinin ve ilgili olguların sağlanmasında hükümet itici güç konumundaydı. Bu süreçte, kitle medyası temelde bilgi akışını yönlendirme ve hükümet gündeminin ciddi bir yara almasını engelleme rolünü üstlendi. Papa Mayıs 1981'de vurulduğunda ve sonrasında, bu eylemin bir KGB-Bulgar gizli planı olduğuna dair suçlamalar yapıldığında, kitle medyasının oynadığı rol çok daha büyüktü; iddiaların gündeme getirilmesi ve bu iddiaların davanın başından sonuna tekrar tekrar ısıtılması için canla başla çalıştı.[1]

İki süreç pek çok açıdan benzerdi. Nihayetinde, Papa'nın vurulmasını özellikle seçkinlerin o zamanki taleplerini destekleyecek tarzda yorumlayan hâkim bir çerçeve üretildi. Bunun hemen ardından, seçkinlerin çıkarlarına hizmet eden propaganda çizgisinin sürekli tekrar yoluyla halkın zihnine aşılandığı bir kampanya örgütlendi. Alternatif çerçeveler görmezden gelindi ve konuya başka açılardan bakma eğilimi gösteren kaynaklar kitle medyasından dışlandı. Hâkim çerçeveye uyan olgular seçildi; hâkim çerçevenin öncüllerinin geçerliliğiyle ilgili olsalar bile, diğer olgular es geçildi.[2] Aynı zamanda, kitle medyası alanını tekeline almasına izin verilen hâkim kaynaklar, Sovyet propagandasının gürültüsünden kendi seslerinin işitilmediğini öne sürerek yoğun şikâyetlerde bulundular. Uzun bir yargılamadan sonra, İtalya'da Bulgarlara karşı başlatılan hukuk savaşı kaybedildiği zaman, bu durum medya tarafından olabildiğince rasyonalize edilmeye çalışıldı. Geçmişe dönük herhangi bir ciddi değerlendirme yapılmadı ve çelişkiler aydınlığa kavuşturulmadan hikâye gündemden düşürüldü.

Bulgar bağlantısını bir propaganda modelinin değerini gösteren oldukça elverişli bir örnek haline getiren şey, en başından itibaren bu konuda inandırıcı hiçbir kanıtın olmaması ve Roma yargılamasından çok önce durumun gerçekten de komik bir hal almasıdır. Fakat acı sona kadar, kitle medyası hâkim çerçeveden bir sapma göstermeden oyunu sergilemeyi sürdürdü. Oysa, Batı'yı hedef seçen ve Moskova'da sahnelenen benzer bir oyun, Batı'da, iddia konusu kanıtlara bakma zahmetine bile girmeden yuhalanıp sahne dışına sürülürdü. Eğer bir Sovyet hapishanesinde 17 ay geçiren, KGB ve bir savcıyla bazı dostane toplantılar yapan yarı-deli bir suçlu, ABD elçiliğindeki gö-

revlilerin kendisini bir cinayet komplosunda kullanmak istediğini öne sürseydi, daha sonra da ifadesini her gün değiştirseydi, sonuç bu olurdu. Fakat saçmalıkta aşağı kalır bir tarafı olmamasına rağmen, Bulgar bağlantısı faydalı olma kriterini karşılıyordu.

Olay, Mehmet Ali Ağca'nın 13 Mayıs 1981'de Papa II. John Paul'ü St. Peter Meydanı'nda vurarak ciddi bir şekilde yaralamasıyla başladı. Ağca, aşırı sağcı Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir kolu olan Bozkurtlarla uzun süredir bağlantısı bulunan bir Türk sağcısı ve suikastçisiydi. Batı'da çıkan ilk haberlerde, Ağca'nın 1979'da bir Türk cezaevinden kaçan ve aranan bir suçlu olduğu, sürekli politik bağlantısının faşist sağ olduğu belirtiliyordu. Papa'yı vurma nedenleri açık değildi. Ağca'nın arkadaşları şiddetli birer anti-komünisttiler; dolayısıyla, başlangıçta cürümü Doğu'yla bağlantılandırmak pek umut verici görünmüyordu.

Bir KGB-Bulgar gizli planının geliştirilmesine iki faktör zemin hazırladı. Birincisi, Ağca'nın, Bozkurtların yeraltı şebekesi sayesinde gerçekleştirdiği Avrupa gezisiydi. 12 farklı ülkeye uğradığı gezisi sırasında, bir dönem Bulgaristan'da da bulunmuştu. Bozkurtlarla bağlantıları olan Türk uyuşturucu kaçakçıları da Bulgaristan'daki uyuşturucu ticaretinin içindeydiler. Bundan dolayı, Ağca ve Bulgarlar arasında bazı "ilişkiler" vardı; bu ikincil olgular nihayetinde kullanıma sokulacaktı.

İkinci faktör ise, Batılı seçkinlerin ihtiyaçları ve bununla yakından bağlantılı olarak Batı'da alev almak üzere özenle biriktirilen anti-komünist heyecanın bir anda tutuşturulmasıydı. Jonathan Enstitüsü Temmuz 1979'da Kudüs'te bir toplantı düzenlemişti; toplantıda, seçkinlerin çıkarlarını temsil etmek üzere Batılı bir siyaset ve medya grubu da hazır bulunmuştu; bu grubun içinde Claire Sterling, George Will, George Bush ve Robert Moss gibi şahsiyetler de bulunuyordu.[3] Açılış konuşmasında İsrail Başbakanı Menahem Begin'in ve sonrasında pek çok başka katılımcının vurguladığı ana tema şuydu: Terörizm konusunu gündeme getirmek ve terörizmle Sovyetler Birliği arasında bağlantı kurmak çok önemli ve fayda sağlayacak bir husustu.[4] Claire Sterling bunu 1981'de yayımladığı *Terör Ağı* adlı kitabında yaptı; bu kitap Reagan yönetiminin ve uluslararası sağın incili haline geldi ve Sterling'i bu konuda kitle medyasında bir numaralı uzman statüsüne yükseltti. Terörizm ve Sovyet şeytanı, Reagan yönetiminin 1981'de başlayan propaganda kampanyasının başlıca unsurları arasında yer alıyordu. Bu kampanya, Reagan'ın silahlanmayı planlı bir şekilde arttırmasını, Avrupa'ya yeni füzeler konuşlandırmasını ve Üçüncü Dünya'daki müdahaleci politikalarını desteklemek üzere tasarlanmıştı. Dolayısıyla, Mayıs 1981'de Papa'nın Ağca tarafından vurulması, önemli Batılı çıkar odaklarının Sovyetler Birliği'ni "uluslararası terörizm" ile bağlantılandırma yolları aradığı bir zamanda meydana geldi.[5]

4.1. Sterling-Henze-Kalb Modeli

Suikaste karşı ilk medya tepkisi olayın köklerinin Türk sağ-kanat ideolojisine ve siyasetine uzandığını işaret etmesine rağmen, bazı sağcılar gizli planın kaynağını Sovyet blokuna bağlama fırsatından istifade ettiler. Suikast girişiminden yalnızca 6 gün sonra, İtalyan gizli servisi SISMI, Varşova Paktı güçlerinin Bükreş'te (Romanya) yaptığı bir toplantıda, suikastin işaretinin bir Sovyet yetkilisi tarafından verildiğini ve Ağca'nın Sovyetler Birliği'nde eğitildiğini iddia eden bir belge yayımladı. Ardından, bu "bilgi" SISMI ya da onun istihbarat kaynaklarından biri tarafından uydurulmuş gibi gösterildi; fakat Batı Almanya'da yayımlanan bir kitapta ve başka atıflar ve sızdırmalar yoluyla, bu bilgi gizli plan hakkındaki iddialar kervanına dahil edildi.[6]

Reader Digest, suikast girişiminin yarattığı propaganda fırsatının farkına oldukça erken bir tarihte vardı; hem uzun süredir CIA'de görev yapan ve propaganda uzmanı olan Paul Henze'yi hem de Claire Sterling'i konuyu araştırmak üzere işe aldı. Sterling'in "Papa'yı Öldürmeye Yönelik Gizli Plan" adlı, Eylül 1982'de *Reader Digest*'te yayımlanan makalesi, Bulgar bağlantısını icat eden en önemli başlangıçtı. Bu makalenin ve Paul Henze'nin ortaya attığı fikirler, anlatımı Marvin Kalb tarafından yapılan ve ilk olarak 21 Eylül 1982'de yayımlanan "Papa'yı Vuran Adam - Terörizm Üzerine Bir Araştırma" adlı NBC-TV programının temelini oluşturdu.

Sterling-Henze-Kalb (SHK) modelinde, Ağca Bulgarların (dolaylı olarak Sovyetler Birliği'nin) bir ajanıydı ve bu model kitle medyasının hâkim çerçevesi haline geldi.[7] Bunda şüphesiz, *Readers Digest*'in ve (Ocak 1983'te gözden geçirilmiş şekilde tekrar yayımlanan) NBC TV programının geniş bir izleyici kitlesine ulaşmasının, bu görüşün öteki ana-akım medya kuruluşları tarafından da hemen ve hatta hevesle benimsenmesinin büyük payı vardı. Örneklemimizde yer alan kitle medyası kuruluşlarının hepsi —*Newsweek, Time, New York Times* ve CBS News— başından beri SHK modelini benimsedi, kullandı ve sadakatini Mart 1986'da, Roma'daki yargılamanın sonuna dek korudu. Bu süreçte, sözünü ettiğimiz kitle medyası kuruluşları alternatif görüşleri ve uygun düşmeyen olguların pek çoğunu dışladı. *Reader's Digest, Wall Street Journal, Christian Science Monitor* ve NBC-TV'nin SHK çizgisine sımsıkı sarılması sayesinde, bu model hızla ana-akım medyanın büyük bölümünde hâkim bir konuma ulaştı.

Bu bölümün geri kalan kısmında ve izleyen iki alt-bölümde SHK modelini açıklayacağız; onun zayıf yönlerini tartışacağız ve Ağca'nın Bulgarları işin içine dahil eden itirafına açıklama getiren, ama medyanın görmezden geldiği alternatif bir çerçevenin ana hatlarını sunacağız. Sonra, medyanın SHK görüşünü saflıkla benimsemesini ve bu tutumun bir propaganda modeliyle nasıl bir uyum içinde olduğunu daha yakından incelemeye geçeceğiz.

SHK modeli aşağıdaki şu temel unsurlardan oluşur:

1. **Saik:** Sterling'in *Reader's Digest*'teki makalesinde, suikast girişiminin en önemli saikinin, bir Türk'ü Papa suikastine karıştırarak NATO'nun zayıflatılmasını amaçlayan Sovyet planı olduğu belirtiliyordu: "Sözü edilen Türk'ün St. Peter Meydanı'nda olmasının nedeni, bir İslam ülkesi olan Türkiye'nin NATO'ya ait olmayan yabancı, ne idüğü belirsiz ve uğursuz bir ülke olduğu sinyalini Hıristiyanlık dünyasına vermekti." Buna, en önemli destekçisini ortadan kaldırarak Dayanışma hareketini bastırmaya yardım etmek için suikastin düzenlendiği iddiası da eşlik etti (ve çok geçmeden onun yerini aldı). Paul Henze, yazısının bir yerinde, KGB'nin amacının, tıpkı bir James Bond filminde olduğu gibi, belki de Papa'yı öldürmek değil, sadece bir uyarı amacıyla "yaralamak" olduğunu ileri sürdü. Sterling, Henze ya da Kalb tarafından, böylesine tehlikeli bir girişimin Sovyet blokuna getireceği maliyetler ve riskler asla tartışılmadı.

2. **Sovyetler Birliği ve Bulgaristan'ın olaya karıştığına ilişkin kanıt:** Kasım 1982'de Ağca'nın itirafından ve Bulgarları teşhis etmesinden önce, SHK'nin dayandığı kanıtlar, Ağca'nın 1980 yazında Bulgaristan'da bulunmuş olması ve Türk uyuşturucu tüccarlarının Bozkurtlarla bağlantılı olarak Bulgaristan'da iş yapmasıyla sınırlıydı. Kasım 1982'de Ağca sözde suç ortağı olarak üç Bulgar'ın ismini verdi ve bu işi yapmak üzere Bulgarlar tarafından görevlendirildiğini ileri sürdü. Bulgarlarla kurduğu ilişkiyle ilgili olarak hiçbir inandırıcı kanıt sunamadı ve hiçbir tanık ismi veremedi; dolayısıyla yeni "kanıtlar" bir İtalyan cezaevinde geçen 17 aydan sonra, yalnızca Ağca'nın ortaya attığı iddialarla sınırlıydı.

3. **İdeolojik varsayımlar:** Ortaya atılan iddialar özellikle Ağca'nın Kasım 1982'deki yeni itirafından önce son derece zayıf göründüğü için, boşluklar ideolojik varsayımlarla dolduruldu: Bu, Sovyetler'in yapacağı türden bir şeydi. Sovyetler Birliği ve Bulgaristan, Türkiye'yi "istikrarsızlığa sürüklemek" için aktif bir çaba içindeydi.[8] Eğer ortada güçlü kanıtlar yoksa bunun nedeni, Sovyetler'in karda yürüyüp iz bırakmaması ve suçlarını "makul şekilde inkâr edebilmesini" sağlayan kusursuz bir profesyonelliğe sahip olmasıydı. KGB, Türkiye'de Ağca'yı satın aldı ve onun bir KGB ajanı olduğunu gizlemek için sağcı bir kisveye bürünmesini sağladı. Ağca, başka 11 ülkeye daha seyahat ettiği halde, Bulgaristan'da bulunması önemliydi; çünkü Bulgaristan totaliter bir devletti ve polis her şeyi bilirdi. Bu nedenle, Bulgar polisi Ağca'nın kim olduğunu biliyor ve kendi amaçları doğrultusunda onu kullanıyor olmalıydı.[9]

4.2. Sterling-Henze-Kalb Modelindeki Sorunlar

Sterling-Henze-Kalb tarafından geliştirilen temel model, inandırıcı kanıtlardan tamamen yoksundu, ideolojik öncüllere dayanıyordu ve iç tutarsızlık sıkıntısı çekiyordu.

Sorunlar ortaya çıktıkça, bazen iddialar tamamen tersyüz ediliyor ve dayanılan zemin değiştiriliyordu.[10]

Model açısından ilk sorun Bulgar-Sovyet saikiydi. Bu bağlantıda, Sterling'e ait orijinal iddianın aşırı saçma olduğuna işaret etmeliyiz. Bu iddiya göre, Doğu bloku Türkiye'yi kötü göstermek ve NATO'yla ilişkilerini zayıflatmak amacıyla Papa'yı vurması için faşist bir Türk'e görev verme zahmetine girmiştir. Türkiye'nin NATO'yla ilişkilerinin gevşemesinin, faşist bir Türk'ün Papa'yı vurması sonucu gerçekleşeceğini düşünmek makul değildir; büyük bir "başarı" olasılığı bulunsa bile, muhafazakâr Sovyet liderliğinin böyle hayalperest bir plana müsamaha göstermesi muhtemel görünmüyor.[11] Bu teori, Ağca'nın yakalanacağını ve bir Türk olarak teşhis edileceğini, ama kendisinin Bulgarlar ve Sovyetler tarafından görevlendirildiğini açıklamayacağını varsaymaktadır. Sonradan Sterling, Ağca'yı susturmak için onun da meydanda vurulmasının planlandığını ileri sürdü. Fakat şaşırtıcı derecede kabiliyetsiz olan KGB bu basit işi başaramadı. SHK, çeşitli defalar Ağca'nın kendisini kimin görevlendirdiğini bile bilmiyor olabileceğini ve bu nedenle Doğu blokunu ihbar edemeyeceğini savundu. Daha sonra Ağca, Roma'da Bulgarlarla yoğun bir ilişki içinde olduğunu açıkladığı zaman, KGB'nin yaptıklarını makul bir şekilde inkâr edebilme görüntüsünü korumakta başarısızlığa uğradığı için, Sterling ve Henze sessizliğe büründüler.

SHK, sonunda gerçek Bulgar-Sovyet saikinin Polonya'daki Dayanışma hareketini bastırmak olduğu fikrine tutundu. Fakat zamanlamayı ve temel maliyet-fayda analizini dikkate aldığımızda, bu teorinin de selefi gibi makul bir görüş olmadığını görürüz. Dayanışma hareketi ortaya çıkmadan çok önce Türkiye'de Ağca'yla ilişki kurulduğu ileri sürülüyordu. Sterling'in, onunla ilişki kurulmasının zamanlamasıyla ilgili olarak anlattığı değişik bir versiyona göre Ağca, Bulgarlar tarafından Temmuz 1980'de görevlendirilmişti; fakat bu tarih Gdansk'taki tersane grevinin ve dolayısıyla Dayanışma'nın Sovyet denetimine karşı ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkmasının öncesine rastlıyordu. Bir suikast girişiminin riskleri ve bedelleri ağır olacaktı. Gerçekten de, ortada inandırıcı kanıtlar olmasa bile, sadece bu ülkelerin olaya karıştığına ilişkin yaygın inanış nedeniyle, Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ağır bedellerle karşı karşıya kaldı. Eylemden beklenen yararlar da makul değildi. Papa suikasti, özellikle Sovyetler Birliği'nin üstüne yıkıldığında, Polonyalıları öfkelendirir; kendi aralarında birleştirir ve Sovyet egemenliğindeki bir rejime karşı muhalefetlerini güçlendirirdi. Batı Avrupa'yla bozulan ilişkiler yüzünden ortaya çıkacak başka bedeller, aptalca riskler almanın Sovyetler'in aleyhine olacağını gösteriyordu: Doğal gaz boru hattı görüşmelerinin yapıldığı ve Sovyetler açısından temel bir kaygı oluşturan ABD füzelerinin Batı Avrupa'ya konuşlandırıldığı 1981'de, bu ilişkiler Sovyetler Birliği açısından son derece önemliydi.[12]

SHK modelinin ikinci bir sorunu, 1979'da Türkiye'yi ziyareti sırasında Ağca'nın Papa'yı

öldürmekle tehdit etmiş olmasıdır; yani yine Dayanışma sendikası ortaya çıkmadan çok önce. Bu, Ağca'nın ve Türk sağının Papa'ya karşı kin beslediğini ve herhangi bir Sovyet etkisinden bağımsız olarak ona suikast düzenleme gerekçesine sahip olduğunu gösterir. Kısmen bu nedenden ötürü SHK, Sovyetler Birliği'nin onu gelecekteki bir saldırıya hazırlamak için, Papa'nın ziyaretinden önce, Ağca'yla Türkiye'de ilişki kurduğunu iddia etmekteydi. Fakat bu, herhangi bir kanıtla desteklenmeyen tam bir spekülasyon olmakla kalmaz; ayrıca yalnızca Ağca'nın değil tüm faşist basının Papa'nın 1979'daki ziyaretine neden saldırgan bir tutumla yaklaştığını da açıklayamaz. Tüm faşist sağ Sovyet amaçlarına mı hizmet ediyordu? Bu konu, kitle medyasında sadece bir kez gündeme getirildi. 5 Ocak 1983'te, "McNeil-Lehrer Haber Saati"nde, Paul Henze, gayet açık sözlerle, 1979'da Papa'nın ziyaretine karşı "[basının] herhangi bir muhalefeti olmadığını" ifade etti. Buna karşılık, Türk gazeteci Uğur Mumcu, Henze'nin ifadesinin yanlış olduğunu kanıtlamak için zamanın sağcı Türk basınından çok sayıda alıntı derledi.[13]

SHK modeli açısından üçüncü bir sorun, Ağca'nın kararlı bir sağcı olması ve bu nedenle de komünist güçlere hizmet için pek muhtemel bir aday olmamasıdır –belki cezaevi koşullarında bu güçleri eş-komplocular olarak ele verme talebine boyun eğmiş olması ihtimali dikkate alınabilir. SHK, Ağca'yı gökten zembille inmiş paralı bir asker gibi göstermek için var gücüyle çabaladı; fakat ulaşabildiği en ileri nokta, Ağca'nın Bozkurtların bir üyesi olarak kayıtlı görünmemesidir.[14] Fakat lise günlerinden itibaren tüm arkadaşları, iş arkadaşları ve ilişki kurduğu insanlar Bozkurt kimlikliydi ve 13 Mayıs 1982'deki randevusuna kadar, Avrupa'nın pek çok yerine yaptığı seyahatlerde, yalnızca Bozkurtların oluşturduğu şebeke aracılığıyla hareket etmişti. Ağca, hapishanede yatarken, devam eden kararlılığını ve sadakatini ifade etmek için Türkiye Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Alparslan Türkeş'e bir mektup yazdı. Bu mektup, Ağca'yı apolitik birisi gibi göstermeye çalışmalarıyla tutarsız olduğu için Sterling ve Henze açısından sorun yaratıyordu. Sterling, hiçbir argüman sunmadan, bu mektubu "gülünesi bir beceriksizlikle yapılmış bir sahtekârlık" diyerek küçümsedi. Bununla birlikte başka bir sorun daha vardı: Ankara'daki bir yargılamada, Ağca'nın mektubu Türk askeri yetkilileri tarafından kanıt olarak sunulmuştu; oysa Sterling genelde Türk askeri yetkililerinin sahtekâr olabileceğinden şüphe duymuyordu. Sterling bu olgudan hiç söz etmez ya da bu davayı incelemez. Uğur Mumcu *Ağca Dosyası* adlı kitabının beş sayfasını Türkeş'e yazılan mektubun ayrıntılı bir açıklamasına ayırır; yurtdışındaki uzmanlardan yararlanmak dahil, mektubun sahiciliğini kanıtlayabilmek için yetkililerin nasıl büyük zahmetlere girdiklerini anlatır. Tüm tarafların ortak olarak vardığı sonuç, mektubun sahici olduğudur.

SHK modeliyle ilgili dördüncü bir sorun şu varsayımla ilgilidir: Bulgar gizli polisinin et-

kinliği düşünüldüğünde, Ağca'nın Sofya'daki varlığından mutlaka haberdar olması gerekir; dolayısıyla o dönemde Ağca Bulgarlardan maaş alıyor olmalıdır. Bulgar polisinin çok etkin olduğu şeklinde sorgulanmaksızın kabul edilen bu iddia, herhangi bir kanıt tarafından desteklenmeyen ve Bulgarlarla Sovyetler'in gerçek başarısıyla çelişen ideolojik bir varsayımdır. Bulgarların, sahte bir pasaport kullanan Ağca'yı herhangi bir tarihte teşhis ettiklerini gösteren hiçbir kanıt yoktur. Üstelik, Bozkurtların yetkilisi Abdullah Çatlı, 22 Eylül 1985 Roma duruşmasında verdiği ifadede, Türk göçmen trafiğinin oluşturduğu büyük gidiş geliş içinde, bu ülkede saklanması kolay olduğu için pek çok Bozkurt'un Bulgaristan'dan geçmeyi tercih ettiğini açıkladığı zaman, Bulgar polisinin her şeyi bildiği iddiası da çürütülmüştü.

SHK modeli açısından beşinci sorun ise şuydu: Ağca silahını, muhtemelen Roma'da gayet kolayca kendisine ulaştırabilecek olan Bulgarlardan değil, Bozkurt şebekesinden edinmiş görünüyordu. Sterling, *Reader's Digest*'teki makalesinde, Ağca'nın silahının izini sürer ve Batı'da sorgulanmaktan kurtulmak için 13 Mayıs 1981'den sonra Demir Perde ülkelerine kaçan Avusturyalı silah tüccarı Horst Grillmaier'dan aldığını belirtir. Bununla birlikte, daha sonra, Grillmaier'in sağ-kanat silah alıcılarına silah sağlamakta uzmanlaşmış eski bir Nazi olduğu; Demir Perde ülkelerine geçip hiçbir zaman gözden kaybolmadığı ve silahın bir Bozkurt arkadaşı tarafından Ağca'ya verilmek üzere bir dizi aracıdan geçtiği ortaya çıktı. Sterling, kendi icat ettiği Grillmaier kurgusunun bozulması karşısında, basitçe yeni bir komplocu zemine kayarak durumu idare etmeye çalışır: Zeki Bulgarlar, Ağca'nın muhtemelen komünist güçlerle bağlantı kuramayacak bir sağcı olduğu savını güçlendirmek için, silahı bilinen bir faşistten satın almasını sağlamışlardı.

SHK modeli açısından son bir sorun *dizisi* de şurada yatmaktadır: Model, Bulgar ve Sovyet gizli polisine suçlamaları makul şekilde inkâr edebilme kapasitesi atfetmesine rağmen, söz konusu polis teşkilatları bununla asla uyuşmayan olağanüstü bir yeteneksizlik gösterip korkunç hatalar işliyor gibi görünmektedir. Bunlar, modelin başka yerlerinde çağrıştırılan süper casus imajıyla bir arada var olması pek kolay görünmeyen özelliklerdir. SHK çeşitli noktalarda, Sovyetler ve Bulgarların Papa'nın peşine düşme cüreti gösterebilen profesyoneller olduklarını, çünkü kendilerini açığa çıkaracak hiçbir iz bırakmadıklarını iddia etmişti. Fakat olası bir yakalanma durumunda perdenin hızla aralanmasına neden olacağı için, aranan bir suçlu ve ruhsal bakımdan dengesiz bir sağcı olan Ağca'yı tutmak son derece aptal bir davranış olurdu. Sterling'in ilk hikâyesinde, KGB Türkiye'yi küçük düşürmek için onun yakalanmasını –ya da en azından eşgalinin belirlenmesini– *istiyordu.* Papa'nın vurulmasının ardındaki saikin Dayanışma'nın zayıflatılması şeklinde değiştirilmesiyle, işin içindeki Bulgar-Sovyet parmağının açığa çıkması çok ciddi bir risk olarak görünmeye başlar.

Fakat Bulgarlar ve KGB Ağca'yla ilişki kurmuş ve sonrasında onu öldürmeyi başaramamışlardır. Bir başka aykırılık ise, Ağca'nın talimat almak üzere Sofya'ya getirilmesiydi. Eğer daha önceden Türkiye'de ilişki kurulmuşsa, onu Sofya'ya getirmek özenle hazırlanmış "tezgâhı" tehlikeye atacak aptalca bir davranış olmaz mıydı? Eğer öyleyse, Ağca'nın Sofya'yı ziyareti Sovyet ve Bulgar bağlantısına *karşı* bir argüman oluşturmaz mı?

Ağca, Kasım 1982'deki itirafında, yanında Bulgar suikastçiler olduğunu belirttiğinde, Batı medyası Bulgar bağlantısının "doğru" olduğuna anında karar verdi. Fakat bu itiraf SHK modelinde ve "suçlamaları makul şekilde inkâr edilebilme kapasitesinin" mantığında büyük yaralar açtı. Ağca'nın itiraf ettiği gibi, eğer Bulgarlar onunla Roma'da işbirliği yaptılar, saldırıyı planlamak için St. Peter Meydanı'na kadar ona eşlik ettiler, onu evlerinde eğlendirdiler ve bizzat saldırıya katıldılarsa, o zaman "gizlilik" mantığının bir anlamı kalır mı?

4.3. Alternatif Bir Model

Bulgar bağlantısının alternatif bir açıklaması, benzer bir senaryonun Moskova'da gerçekleşmiş olması halinde ABD basınının muhakkak gündeme getireceği sorulardan türetilebilir. Bu senaryoya göre, seyahatleri sırasında kısa bir dönem için ABD'yi ziyaret eden, üst düzey bir Sovyet yetkilisini vurduktan sonra 17 ay bir Sovyet cezaevinde yatan Ağca, artık üç ABD elçilik mensubunun suç ortağı olduğunu itiraf etmektedir. Bu durumda, Amerikan basını itirafın Sovyet propaganda gereksinimlerine uygunluğuna, Amerikalıların teşhis edilmesindeki 17 aylık gecikmeye ve Ağca'nın hikâyesini gözden geçirmeye özendirilmiş ya da zorlanmış olabileceği yolundaki bariz ihtimale büyük bir dikkat gösterirdi. Ağca'nın hapishane koşullarına, oradaki ziyaretçilerine, kendisini tutuklayanlarla bir "pazarlığa" oturmaya yatkın olup olmadığına ve ifadesinde yer alan ya da ona işaret eden başka kaynaklardan elde edebileceği her türlü kanıta özenle odaklanırdı. Ağca'nın ziyaret ettiği 12 ülke arasında ABD'nin de bulunması, CIA'in işin içinde olduğuna ilişkin güçlü bir kanıt olarak düşünülmezdi ve basın, asgari düzeyde uzmanlığa sahip bir CIA'in her şeyden önce talimat vermek için Ağca'yı Washington'a getirmeyeceğine işaret edebilirdi.

Alternatif model de SHK'nin hareket ettiği olguyu —Ağca'nın Bulgaristan'da, Sofya'da bulunmasını— ele alır, ama onu farklı şekilde yorumlar. Bu ziyaret, suçlamaları makul şekilde inkâr edebilme kapasitesiyle çelişki içindedir ve KGB, Ağca'yla daha önce Türkiye'de ilişki kurmuşsa, özellikle aptal görünecektir. Diğer yandan, aynı olgu bir Batı propaganda sistemi açısından, Ağca'nın Roma'daki terörist saldırısı ile Sovyet bloku arasındaki gerekli bağın kurulmasını sağlayacaktır. Ağca'nın itirafının (Sosyalist

lider Craxi, İtalya'daki Hıristiyan Demokratlar ve Neo-faşistler ve "uluslararası terörizm" ile Sovyetler Birliği arasında bir bağlantı arayan Reagan için) *işe yarar olduğu* açık seçik ortadadır. Bu durumda, objektif bir basın, bu "talebin" tutuklu durumdaki Ağca'da uygun bir "arza" yol açmış olma olasılığını hemen gündeme getirirdi. Ağca'nın herhangi bir Bulgar'ın ismini vermekte gecikmesi de –bir İtalyan cezaevine girdikten 17 ay ve soruşturmayı yürüten yargıç Ilario Martella ile "işbirliği" yapmaya karar verdikten 7 ay sonra– oldukça anlamlıdır. Suikasttaki suç ortaklarını ele vermesi neden bu kadar uzun sürdü? Sterling bunu, Ağca'nın Bulgarların "kendisini kaçıracağına" dair umutları olduğu ve onlara zaman tanıdığı şeklinde bir gerekçeyle açıklamaya çalıştı. Sterling, onun peş peşe iddialar ortaya atmasını ve ardından ifadesini defalarca geri çekmesini, Ağca'nın sözde ortaklarına "sinyal vermesi" şeklinde açıkladı. Tutarsız olguları böylesine karmaşık ve spekülatif bir şekilde mantıklı gösterme girişimi hiç de gerekli değildir. Ağca'nın karakterine, bağlantılarına ve (aşağıda açıklanacağı üzere) ona sunulduğu bilinen teşviklere dayanan dosdoğru bir açıklama biçimi, çok daha yerinde olacaktır.[15] Üstelik, Sterling'in açıklaması, Bulgarların onun sözde sinyallerine cevap vermediği netleştikten çok sonra, yargılamanın son aşamasında, Ağca'nın neden ciddi kanıtlar sergileyemediğini göstermez.

Ağca'nın itirafının, SHK modelinin icat edilmesi ve medya tarafından geniş ölçüde yayılmasının *ardından gelmiş olması* da anlamlıdır. Gizli planın araştırılması sırasında tutuklu bulunan Ağca'nın dış dünya ile kurduğu diğer kişisel iletişim biçimlerinin yanı sıra gazete okuyabildiği, radyo ve televizyon izleyebildiği açıklanmıştır. Soruşturmada şu gözlemler de yapılmıştır: "[Ağca'nın] kişisel şöhret arzusunu bastırmanın güç olduğu görülüyor ... İtalyanların yaptığı soruşturmanın bir noktasında 'itirafta bulunacağı' sırada, gazetecilerin yanında olmasına dair talebi yargıçlar tarafından kabul edilmediği zaman aniden konuşmayı reddetti."[16] Ağca, itirafından çok önce, muhtemel bir Bulgar bağlantısı konusunda sorgulanmıştı ve böyle bir bağlantı icat etmesi halinde sorgulamayı yapanların gayet memnun olacağının muhakkak ki farkındaydı. 1982 sonbaharına gelindiğinde, basında ve ekranda, her gün ona böyle bir bağlantı sağlanıyordu.

Saldırının olduğu günlerde, İtalyan gizli servisi SISMI'nin Sovyetler'i suikast girişimiyle bağlantılandıran bir dezenformasyon notunu basına dağıttığını daha önce belirttik. Suikastın yapıldığı sıralarda, SISMI'ye Propaganda İki (P-2) adlı aşırı sağcı bir örgütün üyesi olan General Giuseppe Santovito başkanlık ediyordu ve P-2 üyeleri SISMI ve öteki istihbarat kuruluşlarına ciddi biçimde sızmışlardı. İtalya'da, Mart 1981'de, bir P-2 skandalı patlak verdi ve Ağustos itibariyle Santovito SISMI'den istifa etmeye zorlandı. Fakat bu, SISMI üzerindeki sağcı nüfuzun kırılması anlamına gelmiyordu.

1966-1981 döneminde, İtalyan siyasetinin önemli bir özelliği, "gerilim stratejisini" öngören bir program çerçevesinde istihbarat servislerinin sağ-kanat teröre sağladı-

ğı korumaydı.[17] Bu stratejinin bir boyutu, sağ-kanat terörist saldırılar gerçekleştirmek, sonra da bu saldırıları sola atfetmekti. Bu genellikle sahte belgeler kullanılarak ve sol hareketlere sızdırıldıktan sonra yalan ifade veren muhbirlerin yardımıyla yapılıyordu. Stratejinin amacı toplumu kutuplaştırmak, solu gözden düşürmek ve sağcı bir darbe için zemin hazırlamaktı. Silahlı kuvvetler ve istihbarat servislerindeki pek çok P-2 üyesi bu programın uygulanmasında rol aldı; bu kurumlardaki başka pek çok kişi de P-2'nin amaçlarına sempati duyuyordu. Temmuz 1984'te, bir İtalyan parlamento komisyonu P-2 komplosu üzerine nihai raporunu yayımladı. Bu rapor ve ona eşlik eden ciltler dolusu oturum tutanakları, istihbarat servislerinin siyasallaştığına; sık sık dezenformasyon teknikleri kullandığına, sağ-kanat terörle suç ortaklığı yaptığına ve onu koruduğuna işaret ediyordu. Temmuz 1985'te, bir Bologna mahkemesi, SISMI'nin ve oradaki görevlilerin sayısız sahtekârlığa bulaştıklarını ve aynı zamanda 1980'de, Bologna'daki terörist bombalama eyleminin örtbas edilmesine karıştıklarını belirten bir karar yayımladı.[18]

SISMI, Aralık 1981'de, Ağca'nın "uluslararası terörizmle" bağlantısını araştırmak için beş saat süren sorgulamaya katıldı. Sorgu yargıcı Martella, uzun soruşturma raporunda, "işbirliği" yapması halinde cezasının azalma olasılığı bulunduğu hakkında Ağca'yla konuştuğunu kabul eder; İtalyan basını da, Ağca'nın avukatının Ağca'ya teklif edilen anlaşmanın şartlarını içeren raporundan alıntılara yer verir.[19] Hapishanedeyken Ağca'ya baskı uygulandığını gösteren çeşitli haberler de Avrupa medyasında ve çeşitli medya organlarında yer aldı. Mayıs 1983'te, Londra'nın *Sunday Times* gazetesinden bir ekip, gizli servislerin "Ağca'yı ziyaret ettiğini ve hücre hapsi bittikten sonra 'otoritelerin artık güvenliğini garanti edemeyecekleri' konusunda onu uyardığını" belirtti.[20] Olayla ilgili bir Türk uzmanı olan Örsan Öymen'e göre, Ağca'nın hapishanesindeki Katolik Papaz Peder Mariano Santini sık sık Ağca'yla görüşmüştü ve onu yetkililerle işbirliği yapmaya zorlayanlardan biriydi.[21] Ağca'nın 24 Eylül 1982'de Vatikan'a yazdığı bir mektupta, büyük olasılıkla Santini'nin uyguladığı baskı taktiklerini teyit eden veriler vardır: Mektupta, bir Vatikan temsilcisinin hayatına yönelik tehditlerde bulunduğundan şiddetle şikâyet edilir.

Roma'daki mahkeme sırasında, mafya liderlerinin Napoli'de yapılan yargılamasında devletin başlıca tanığı olan ve Ağca ile birlikte Ascoli Piceno cezaevinde yatan Mafya lideri Raphael Cutolo'nun ortağı Giovanni Pandico, bir röportajda (ve ardından mahkeme huzurunda), Ağca'nın Cutolo, Santini ve diğerleri tarafından Bulgarların suikastta yer aldıklarını söylemesi için baskı altına alındığını, ikna edildiğini ve eğitildiğini ileri sürdü. Pandico, Cutolo'nun kendisine yapılan tehditler yoluyla Ağca üzerinde baskı kurmaya zorlandığını ve eski SISMI görevlileri Giuseppi Musumeci ile Francesco Pazienza'nın planın baş mimarları olduğunu iddia etti. Pandico tarafından suç-

lanan önemli kişilerden biri olan Francesco Pazienza, suçlamaları inkâr etmekle birlikte, SISMI'de kimlerin Ağca'yı konuşmaya ikna etme sürecine katılmış *olduğuna* ilişkin ayrıntılı açıklamalar yaptı.

Olayın başlangıcından itibaren, Ağca'nın hapishanedeyken yönlendirildiğini gösteren noktalar vardı. Ağca, uzun süren (ve nedeni açıklanmayan) sessizliğinin ardından, kendisine güya ilk defa 9 Kasım 1982'de gösterilen fotoğraf albümünden Bulgarları teşhis etmişti. Fakat savunma bakanı Lelio Lagorio İtalyan parlamentosu huzurunda yaptığı bir konuşmada, Ağca'nın Bulgarları 1982 Eylül'ünde teşhis ettiğini belirtti. Bu farklılık hiçbir zaman açıklanmadı; fakat Ağca'nın bu fotoğrafları ilk defa 9 Kasım'da görmüş olması inandırıcı değildir.[22] Ağca'nın ifadesindeki anahtar unsur, "suikast planı" yüzünden tutuklanan Bulgarlardan biri olan Sergei Antonov'un evini ziyaret etmiş olması, karısı ve kızıyla tanışmasıdır. İfade, Antonov'un hobileri ve apartman dairesinin özellikleri hakkında ince ayrıntılarla desteklenmiştir. Buna karşın, savunma makamı Antonov'un oturduğu apartmandaki diğer dairelerin karakteristik bir özelliği olduğu halde, Ağca'nın Antonov'un dairesiyle ilgili olarak tarif ettiği bir özelliğin yanlış olduğunu ortaya koymayı başarmıştır. Bu da, Ağca'ya hapishanede verilen bilgilerin diğer dairelerle ilgili gözlemlere dayandığını gösteriyor. Daha önemlisi, savunma makamı, Ağca'nın bayan Antonov'la tanıştığını söylediği ziyareti sırasında onun ülke dışında olduğunu saptamıştır. Daha sonra, savunmanın bu iddialarının gazetelerde yer alması üzerine, Ağca apartmanı ziyaret ettiği ve Antonov'un ailesiyle tanıştığı iddialarını geri aldı. Böylece, Ağca'nın apartman ve aile hakkında verdiği ayrıntılar, hapishanedeyken bilgilendirildiği varsayımı dışında açıklanamaz hale geldi. Ağca'nın bilgisini verdiği başka bir dizi örnek de, resmi görevlilerle mahkeme ya da polis ajanları tarafından bilgilendirildiğine ilişkin güçlü şüpheler uyandırdı. Suçlanan Bulgarlardan biriyle Sofya'da röportaj yapan Londra *Sunday Times* gazetesi muhabirleri şunları yazdılar: "Bulgaristan'da Martella tarafından herhangi bir belirgin fiziksel özelliğinin olup olmadığı sorulduğunda, Vassilev sol yanağında bir beni olduğunu söyledi. Ağca'nın *bir sonraki* itirafı sırasında, Vassilev şuna işaret etti: 'Ağca benimi, benim burada tarif ederken kullandığım *kelimelerin aynısını* kullanarak tarif etti.'"[23]

1985-86 Roma yargılaması sırasında, Ağca'nın Bulgarlardan aldığını iddia ettiği paranın izine hiç rastlanmadı. Ağca'nın, Bulgarların kendisine Roma civarında eşlik ettiğini belirttiği araba hiçbir zaman tespit edilemedi. Bulgarlarla sözde buluşmalarını gören bir tanık hiçbir zaman bulunamadı. Silah kendisine Türk Bozkurtlar şebekesi aracılığıyla iletilmişti ve Batı Avrupa'da Bozkurtların üyeleriyle buluşmaları konusunda herhangi bir delil yetersizliği söz konusu değildi. 13 Mayıs 1981'de, Ağca'nın üzerinde bulunan not, herhangi bir işbirlikçiden söz etmiyordu ve suikast girişimiyle Napoli'ye yapılması planlanan bir tren seyahatini gösteren gevşek bir zaman çizelgesine işaret ediyordu.

Özet olarak, konuşması için Ağca'ya bir anlaşma teklif edildiği ve selameti üzerinde söz sahibi kişilerin Bulgarları ve Sovyetler Birliği'ni suikast girişimine bulaştırması yönündeki taleplerinin kendisine açıkça belirtildiği, çok büyük ihtimalle doğru. İtirafta bulunmadan önce, Ağca'ya SHK modeli anlatılmıştı. Dolayısıyla, Ağca'nın itirafı başından beri şüpheliydi. Bulgarları suikasta ilk kez dahil etmesinden itibaren teşvik-baskı yöntemiyle eğitildiğini akla getiren "alternatif bir model" makul ve konuyla doğrudan ilgili görünüyordu. Bu model, Ağca stratejik iddialarını geri çektikçe ve Bulgar bağlantısını teyit eden hiçbir kanıt ortaya konulmadığı için, zamanla daha inandırıcı hale geldi. Aynı nedenlerle, başından beri makul görünmeyen SHK modeli giderek daha savunulamaz hale geldi.

4.4. Kitle Medyasının Bulgar Bağlantısını Sorgusuz Sualsiz Kabulü

Ağca'nın Papa'yı vurmak için Bulgarlar ve KGB tarafından tutulduğuna ilişkin SHK iddiasının mantıksızlığına ve bu iddianın tam bir üç kâğıtçılık halini alan bir argümanla savunulmasına rağmen, Bulgar bağlantısı faydalı olma kriterini karşıladı. Bu nedenle, bu durumda bir propaganda modelinin öngöreceği gibi, ABD kitle medyası SHK modelini geçerli kabul etti; alternatif modeli görmezden geldi, Bulgarlar ve Sovyetler'in suçlu olduğunu kamuoyuna ileten klasik bir propaganda kampanyasına katıldı. Kitle medyasının bazı mensupları bir Bulgar bağlantısı iddiasını icat etmeye yardımcı olurken, diğerleri yalnızca SHK çizgisinin halka yayılmasına, alternatif görüşlerin ve uygun düşmeyen bilgilerin dışlanmasına katıldılar.

Kampanya, Sterling'in Eylül 1982'de *Reader's Digest*'teki makalesiyle başladı; bunu 21 Eylül 1982 tarihli NBC-TV programı takip etti. Bir Bulgar bağlantısı öne süren bu iki açıklama çok geniş bir izleyici kitlesine ulaştı ve söz konusu iddialar bir özet biçiminde –geçerli olup olmadıklarına ilişkin neredeyse hiçbir soru sorulmadan– diğer medya organlarında geniş şekilde haber yapıldı. Ağca'nın Kasım 1982'de Bulgarlardan söz etmesi üzerine, kitle medyası Bulgar bağlantısını yoğun bir biçimde işlemeye başladı. Olayın aktarılması tamamen SHK modeli çerçevesinde gerçekleşti ve Mart 1986'da Roma yargılamasının sonuçlanmasına kadar, kitle medyasının büyük bölümü bu modelden ciddi bir sapma göstermedi.[24]

Ağca'nın Bulgarların ismini vermesi, konunun haber biçiminde işlenmesine yol açan kilit olgu oldu. Böylece, Bulgarlar hakkında tekrar tekrar yazılıp çizilen ayrıntılar; Bulgarlar (ve Sovyetler'in) saiklerine ilişkin açıklamalar ve (teyit edilmesi halinde) suçlamaların siyasi sonuçları hakkındaki spekülasyonlar için zemin hazırlandı. Bu türden haberlerin temel bir özelliği, tam anlamıyla yüzeysel olmalarıydı: Suçlamalar hiçbir zaman ciddi olarak incelenmedi; sadece tekrar edildi, tuhaf olgular ve fikirlerle iş-

lenip geliştirildi. Kitle medyası, alternatif bir çerçevenin önemli olabileceğine hiç değinmeden SHK çerçevesinden hiç ayrılmadı. Suçlamalar olduğu gibi kabul edilir ve yüzeysel olarak sunulursa, yani medya olayları aktarırken siyasi faydayı, cezaevi koşullarını, muhtemel pazarlıkları, makul şekilde suçlamaların reddedilebileceğini vs. asla gözönünde bulundurmazsa, SHK modelinin haklı çıkmasına zemin hazırlanmış demektir. Bu süreç –Ağca'nın iddialarının komployu savunan son derece yüzeysel spekülasyonlarla desteklenerek tekrar edilmesi– kitle medyasının propaganda çizgisini kabul edip gündeme taşıdığı başlıca işleyiş tarzını oluşturdu.

3 Ocak 1983 tarihli "Papa II. John Paul'ü Öldürmek için Gizli Plan" adlı makalesinde *Newsweek*, SHK çerçevesine sadık bir habercilik örneği sunar. SHK modelinde resmedilmiş haliyle Bulgar ve Sovyet saiki, uygun görülen kaynaklardan yapılan alıntılarla tekrarlanır: "Polonya'nın istila edilmesinden farklı olarak, ihtiyatlı ve alternatif bir çözüm." Oysa maliyetlerle faydaları, Sovyet liderliğinin niteliğini ya da Ağca'nın itirafından *Batı*'nın elde ettiği yararları tartışan kişilerden hiçbir alıntı yapılmaz.[25] Gerçekte *Newsweek*, suikast girişimi için Sovyet blokunu suçlamanın, (SHK modelini papağan gibi tekrar eden) Batılı hükümetler açısından sıkıntılı bir durum olduğunu belirtir. *Newsweek*, Ağca'nın itirafındaki 17 aylık gecikmeyi ya da cezaevi koşullarını hiçbir yerde tartışmaz; bu (ya da daha sonraki herhangi bir) makalede, hapishanedeyken Ağca'ya uygulanmış olabilecek teşvikler ya da baskıcı tehditlerle ilgili olarak Londra *Sunday Times* ve İtalyan basınının aktardığı iddia ve haberlere de yer vermez.

Newsweek, Ağca'nın sunduğu kanıtlara çeşitli şekillerde inandırıcılık sağlamıştır: Onun iddialarını hikâyenin özüymüş gibi defalarca tekrarlamış, iki ayrı dizide soruşturma yargıcı Martella'nın sözde dürüstlüğünü, doğruluğunu ve vicdanını vs. vurgulamıştır. Ayrıca "Ağca'nın Bulgarlarla yakın temas içinde çalıştığına" ilişkin "kanıtlara sahip olduklarını" söyleyen İtalyan yetkililerden alıntılar yapmış ve "tüm kanıtların Ağca'nın deli olmadığını ortaya koyduğunu" ileri sürmüştür. En önemlisi, daha önce sözünü ettiğimiz gibi, SHK çerçevesinin öncüllerini tartışmayı ya da alternatif bir çerçeve kullanmayı reddetmesidir.

Newsweek, SHK'nin bir dizi ideolojik varsayımını olduğu gibi kabullenir. Örneğin, "[Paul Henze'yi] okuyan soruşturmacıların artık" Ağca'nın muhtemelen Bozkurtları gizlenmek için bir araç olarak kullandığını "düşündüğünü" ileri sürer. Doğrudan Henze'den alıntı yaparak, Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'nin uzun süreden beri "terörizm yoluyla Türkiye'yi istikrarsızlığa sürüklemeye" çalıştığını iddia eder. Papa suikastı için Ağca'nın daha önce Türkiye'de tutulduğunu ileri süren SHK'nin kendi iddiasını unutma hatasını tekrarlayarak ve yanlış bir şekilde Bulgar gizli polisinin ülkelerinden geçen Türkleri kolaylıkla teşhis edebileceğini varsayarak, şu tezi işler: Ağca'nın Sofya'da bulunması "Bulgar gizli polisinin dikkatini çekmiş olmalıdır." *News-*

week Ağca'nın, İtalyan yetkililerin ve Paul Henze'nin iddialarından başka bir kanıt sunamaz, ama "Ağca'nın çok büyük bir Bulgar grubundan yardım aldığını" kanıtlanmış bir olguymuş gibi sunar. Suçlamaların makul şekilde reddedilebileceğinden söz etmeden ve senaryonun tamamen saçma oluşuna hiç dikkat etmeden, Ağca'nın Roma'da Bulgarlarla girdiği sayısız ilişkiden söz eder. *Newsweek*'in bu makalesi yine de güçlü bir yazıdır: Pek çok ayrıntıyı tekrar eder; güvenle gizli planların ve plan içinde planların olduğunu ileri sürer; suçlamaları destekleyen pek çok yetkiliden alıntı yapar. Makale, görünüşte bir açıklığa sahiptir ve zaman zaman bütün kanıtların henüz bir araya getirilmediğinden söz eder. Fakat bu makale, daha önce zikredilen tek bir cümle hariç, kendisini SHK'nin çerçevesine sımsıkı hapseden önyargılı bir propaganda yazısıdır.

Başlangıçta, belli başlı diğer medya organları da oldukça tekdüze bir şekilde aynı model içinde hareket ettiler: Sorgusuz sualsiz ve eveleyip geveleyerek yalnızca SHK modelinin sınırları içinde iş gördüler ve "alternatif" modelin gündeme getirdiği tüm zor, ama bariz soruları bir kenara bıraktılar. 1 Kasım 1982 ve 31 Ocak 1983 tarihleri arasında, *New York Times*'ta doğrudan gizli planla ya da onunla yakından ilgili 32 haber yayımlandı. Bunlardan 12 tanesi, herhangi bir haber içeriği taşımıyordu; daha ziyade bir kimsenin olayla ilgili görüşünü ya da ortaya attığı spekülasyonu ya da spekülasyon yapmayı reddedişini aktarıyordu. (*Times*'ın konuyla ilgili yayımladığı bir haberin bütün içeriği Başkan Reagan'ın olay hakkında "hiçbir yorumda bulunmak" istememesiydi.) Daha tipik olan makaleler, Henry Kamm'in "Bonn, Bulgaristan'ın Teröristlerle Bağlantılı Olmasından Korkuyor" (12 Aralık 1982) ya da Bernard Gwertzman'ın "ABD Bulgar Bağlantısını Merak Uyandırıcı Buluyor Fakat Emin Değil" (26 Aralık 1982) gibi ön sayfa makaleleriydi. Peş peşe çıkan haberlerde konunun, ismi belirtilmeyen bireylerin "merakını uyandırdığı," "ilgisini çektiği," kanıtların "tam olarak ikna edici" olmadığı ve "nihai kanıtın hâlâ eksik olduğu" söylenir. *Times*'ta çıkan haberlerin dördü, Bulgaristan'da kaçakçılık ya da Papalık-Sovyet ilişkileri gibi ikincil konular üzerineydi. Konuyla daha doğrudan ilgili 16 haberden *yalnızca bir tanesi* dişe dokunur bir haber olgusunu, Antonov'un Roma'da tutuklanmasını işledi. Kamm'in "Bulgarlar İmajlarının Zedelenmesi Nedeniyle Üzgünler" (27 Ocak 1983) ya da yine Kamm'in "İtalyan Yargıç Bulgar Davasında Zanlının Dairesini İnceliyor" (12 Ocak, 1983) türünden diğer 15 haber bir önem arz etmiyordu. Belirtilen bütün bu fikirler, şüpheler, ilgiler, varsayımlar ve küçük ayrıntılar kocaman bir toz bulutunun yaratılmasına hizmet etti ve olası Sovyet parmağı meselesinin kamuoyu nezdinde canlı tutulmasını sağladı. Fikir beyan edenler, saiklerle, kanıtların niteliğiyle, Türk ve İtalyan bağlamıyla ilgili önemli konulardan uzak durdular.

Sonraki yıllarda, Mart 1986'da yargılama sona erene kadar, bazı önemsiz istisnalar dışında, kitle medyası sımsıkı ve sorgusuz sualsiz SHK çerçevesine bağlı kaldı.[26] Sadece

alternatif soruları gündeme getirmekte acze düşmediler; aynı zamanda, SHK'yi destekleyen öncülleri, mantığı ya da kanıtları yakından incelemeyi de reddettiler. Kısmen bunun nedeni, medyanın haber kaynakları olarak Sterling ve Henze'ye (ve Kalb'in haber sunucusu olarak NBC-TV'deki pozisyonuna) olağanüstü ölçüde bağlı kalması ve bu kaynaklara araştırıcı sorular sorma isteksizliğiydi.

4.5. Taraflı Haber Kaynakları

Sterling ve Henze ve daha sınırlı bir ölçüde Michael Ledeen, ABD kitle medyasında Bulgar bağlantısı üzerine oluşan algılamaları önemli ölçüde yönlendirdiler. Üstelik, bu kişiler İtalya'daki olayların akışını da etkilediler; çünkü Bulgarların suçlu olduğuna dair ürettikleri versiyon, Ağca Bulgarları teşhis etmeden önce İtalyan medyasında yayımlandı. Aynı zamanda Martella'yı da etkilemiş olabilir.[27] Sterling ve Henze, olayın medyada işleniş biçimine damgalarını vurdular. Bunda, olayla ilgili makale ve kitaplarının çok geniş bir şekilde dağıtılması; seçkinlerin görüşünü yansıtan basın, haber dergileri, televizyon haberleri ve talk şovlar tarafından uzman olarak kabul edilip yaygın ve eleştirel olmayan bir tarzda kullanılmaları en önemli etkendi.[28] Sterling, *Reader's Digest*'teki makalesine ek olarak, *Wall Street Journal*'da üç önemli yazı, *New York Times*'ta da çeşitli makaleler yayımladı. Görüşleri, hiç sorgulanmadan CBS News'te tekrar tekrar yayımlandı. Henze, Eylül 1982 ve Mayıs 1985 arasında, *Christian Science Monitor*'da çıkan Bulgar bağlantısıyla ilgili 14 makalenin 12'sine imza attı ve bu makaleler başka yerlerde de yaygın olarak kullanıldı. Aynı dönemde, *Philadelphia Inquirer*'da, Bulgar bağlantısı üzerine çıkan tek yorum yazısı Michael Ledeen'a aitti. Sterling, Henze ve Ledeen (üçü birlikte), "McNeil Lehrer Haber Saati" programında, konuyla ilgili üç talk şovun toplam süresinin yüzde 76'sını işgal etti. Bu programlarda, söz konusu kişilere zor sorular sorulmadı ve muhalif sesler kendilerine yer bulamadı. Bunun nedeni, belki de Sterling ve Henze'nin görüşlerine karşı çıkan insanların bulunduğu televizyon şovlarına (ya da üniversitelerde düzenlenen tartışmalara) çıkmayı reddetmesi ve Henze'nin sorulacak soruların önceden kendisine verilmesinde ısrar etmesiydi. Böylece, başlangıçtaki hâkimiyetleri zorlayıcı taktiklerle daha da güçlendirilmiş oldu.[29]

Bu uzmanların neden ilk anda hâkimiyet kurabildiklerine ilişkin daha derin bir soru sorarsak şunu söyleyebiliriz: Bize göre, cevap hamilerinin kudretinde ve görüşlerinin şirketler cemaati ve ana-akım medya açısından ikna edici olmasında aranmalıdır. Bu kişilerin mesajları propaganda sisteminin süzgeçlerinden kolayca geçti. Sterling *Reader's Digest* tarafından finanse edildi ve kitabı yayımlandı; bu, Sterling'e çok geniş bir kesime ulaşma ve hızla bir marka-isim olma imkânı sağladı. Muhafazakâr şebeke Sterling'den çok hoşlanıyor; bu nedenle, muhafazakârların geniş köşe yazarla-

rı grubu ve Georgetown Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi (CSIS) ve Amerikan Girişim Enstitüsü gibi bağlantılı oldukları düşünce kuruluşları Sterling'in görüşlerini yaydılar. Sterling'in CIA ve Dışişleri Bakanlığı'nı, terörizm ve Bulgar bağlantısını yeterince saldırgan bir şekilde kovuşturamadığı için sık sık korkak ilan eden beyanatlarına rağmen, Reagan yönetimi de Sterling'den hoşlanıyordu. *New York Times*, *Time*, *Newsweek*, CBS News ve pek çok başka medya kuruluşu da Sterling'i seviyordu. Sterling, Temmuz 1979'da Jonathan Enstitüsü'nün toplantısında, katılımcılara konunun önem ve aciliyetini vurgulayan en önemli popüler şahsiyetti. Silahlanma yarışı için ahlaki bir çerçeve yaratma ve karşı-devrimci özgürlük savaşçıları için küresel bir destek sağlama telaşındaki Reagan yönetimi tarafından hararetle savunuldu.[30] Eski ve deneyimli bir CIA görevlisi ve Zbigniew Brzezinski'nin himayesindeki bir kişi olan Henze ise *Reader's Digest* tarafından finanse edildi. Ledeen ise hem CSIS, hem de Reagan'ın siyasi ekibi ile yakın bir ilişki içindeydi. Eğer medya bu büyük üçlünün kelimenin gerçek anlamında yalanlarını iletirse –ki bunu sık sık yapıyordu– tepki üretim mekanizmaları sessiz kalır. Bir TV kanalı yetkilisinin bu yazarlardan birine söylediği gibi, eğer Bulgar bağlantısıyla ilgili bir eleştirinin yayımlanmasına izin verilseydi, yetkili "kılı kırk yaracağı konusunda teminat vermek zorunda kalırdı; fakat Sterling söz konusu olunca, hiçbir sorun yaşanmıyordu."

Yine bir propaganda modeline uygun olarak Sterling, Henze ve Ledeen'in istisnai ölçüde tarafgir kaynaklar olması; kanıt gösterme kurallarından bağışık olmaları ve gerçekte birer dezenformasyon ajanı olmaları kitle medyası için bariz bir endişe yaratmıyordu. Sterling'in, Ağca'nın Türkeş'e bağlılığını bildirmesini dikkate almadığını ve Ağca'nın silahı sorununu ele alış biçimini daha önce tartıştık. Çok sayıda benzer olaydan söz edilebilir.[31] Sterling'in *Terör Şebekesi* adlı kitabının İsrail, Güney Afrika ve Arjantin gizli polisinin aktardığı bilgileri ve en önemlisi, eski bir Stalinci olan Çek sığınmacı Jan Sejna'nın[32] iddialarını peşinen kabul ederken gösterdiği saflık dikkat çekicidir. Jan Sejna'nın durumu özellikle ilginçtir; çünkü Sovyet terör şebekesiyle ilgili olarak sunduğu kanıtlar, [Sejna'nın] dürüstlüğünü sınamak için CIA tarafından uydurulan bir belgeye dayanmaktadır![33] Sterling'in Bulgar bağlantısı üzerine kaleme aldığı *Time of the Assassins* (Suikastçilerin Zamanı) adlı eserinin ve diğer yazılarının dikkate değer bir özelliği şudur: *Détente* politikasına* ilgi örgütledikleri için Reagan yönetimi ve CIA'yi Kızıl komplonun peşine düşmekte isteksiz davranmakla eleştirir ve bu düşüncesini tekrar tekrar belirtir.[34] Kitaplarının çok satmasına ve ABD medyasında sorgusuz sualsiz kabul görmesine rağmen, Sterling yine de şikâyetçiydi: Batı'da "belli çevrelerde kariyer yapmaya, işinizde bir profesyonel olarak kabul edilmeye önem veriyorsanız ... toplumsal olarak mutlaka benimsenmesi gereken bir tutummuş" gibi Bulgar

* Sovyetler Birliği ile ABD arasında izlenen yumuşama politikası –y.h.n.

bağlantısından şüphe duyulması beklendiğinden yakınıyordu. Sterling, bu tutumun, Sovyet gazeteci Iona Andronov'a gizli plan hakkında kırk sayfalık bir broşür yazdıran KGB'nin başarısından kaynaklandığını düşünüyordu.[35]

Bu bariz şarlatanlık kanıtları, Sterling'in ABD kitle medyası nezdindeki inandırıcılığına zarar vermedi. Gerçekte, *New York Times* ön sayfada ona yer ayırdı ve Bulgar bağlantısı üzerine *haberlerin* sürekli muhabiri olma görevini verdi. *Times*, bunu yaparak editoryal politikanın basılmaya uygun haberleri süzgeçten geçirme işlevini garanti altına almış oldu. Bu tutum, Sterling'in 10 Haziran 1984'te savcı Albano'nun raporuyla ilgili ön sayfa haberinde kendisini tam anlamıyla gösterdi. Bu raporda *yeni* olan en önemli bilgi, yani 28 Haziran 1983'te Ağca'nın Bulgarlara karşı ileri sürdüğü kanıtların önemli bir bölümünü geri alması, Sterling'in hikâyesinde atlandı. Gerçi Sterling, mahçup bir şekilde, daha önce "teyit edilmiş" bazı tasvir edilmemiş noktaların geri çekildiğini belirtti, ama bu ciddi bir yanıltmacaydı. Ağca'nın Antonov'un dairesini ziyaret ettiği ve ailesiyle tanıştığı hiçbir zaman teyit edilmemişti. Üstelik, Ağca'nın bu konular hakkında verdiği ayrıntılar Sterling ve Henze tarafından daha önceden Ağca'nın genel iddialarını doğrulayan kilit önemde olgular olarak zikredilmişti. Ağca'nın ifadesini geri alması önemli bir soruyu gündeme getirdi: Ağca orada bulunmadan Antonov'un dairesiyle ilgili ayrıntıları nasıl öğrenmişti? *New York Times* bu konuya ciddi olarak hiç değinmedi.[36]

Paul Henze, Türkiye'de CIA'in istasyon şefliğini yapmış, propaganda konusunda uzman, kıdemli bir CIA yetkilisiydi. Türkiye'nin eski başbakanlarından Bülent Ecevit, Henze'yi Türkiye'de operasyonlar yürüttüğü dönemde ülkeyi istikrarsızlığa sürüklemeye yardım etmekle bile suçlamıştı.[37] Henze, yazdığı "haber" yorumlarda, bir CIA yetkilisi olarak Türkiye'nin işlerine aktif bir biçimde müdahale ettiğinden hiç söz etmez. Henze'nin yazılarının Türkiye'deki askeri yönetimi ve hilekârlığını tutarlı bir şekilde savunması[38] ve Sovyetler'in alçaklığını ispatlarken kanıt gösterme kuralını kullanmayı açıkça hor görmesi dikkate değerdir.[39]

1. Bölüm'de gördüğümüz gibi, Michael Ledeen, kitle medyasının ABD Hükümeti'ne inandığından daha kolay Kaddafi'ye inandığını savunur. Amerikan medyasının düşman ve radikal devletlerdeki (Kamboçya ve Polonya) devlet teröründen çok ABD'nin uydu devletlerindeki (Endonezya, Doğu Timor ve Guatemala) kurbanlara daha fazla odaklandığını ileri sürer. Yine de bu tür saçmalıklar, bir uzman olarak Ledeen'in Bulgar bağlantısı ya da başka herhangi bir konuda kitle medyasında boy göstermesini engellemez.[40]

Kitle medyası yalnızca bu dezenformasyon kaynaklarının hâkimiyet kurmasına izin vermekle kalmadı; aynı zamanda, onlardan şüphe duyulmasına neden olacak ifşaat-

lara karşı bir koruma duvarı da oluşturdu. Henze'nin kıdemli bir CIA yetkilisi olduğu basında neredeyse hiç yer almadı (bildiğimiz kadarıyla televizyonda da hiç yer almadı). Türk askeri rejimini ve sık sık söylediği yalanları tutarlı bir şekilde savunma çabaları da hiç ifşa edilmedi. Sterling'e gelince, onun olgularla ilgili sayısız yanlışı, aptalca iddiaları ve çılgınca siyasi görüşleri *New York Times*, *Time* ya da *Newsweek*'in okurlarına ya da CBS News ya da "McNeil-Lehrer Haber Saati"nin izleyicilerine ifşa edilmedi. Hatta onun nitelikleriyle ilgili ve "haber değeri taşıyan" konular bile göz ardı edildi. Örneğin Sterling'in, öldürülen Fransız radikal aktivist Henry Curiel'e yönelik sayısız saldırısı, Paris'te Sterling'e karşı iftira davaları açılmasına yol açmıştır. *New York Times*, Sterling hakkında olumsuz bir imaj yaratacağı için, bu iftira davalarından hiç söz etmedi. Bunun nedeni, yalnızca Sterling'in bu davaları tamamen ya da kısmen kaybetmiş olması değildi; aynı zamanda, bu davaların Sterling'in kaynakları ve yöntemleri hakkında insanlarda uyandıracağı düşüncelerdi. Sterling, sahip olduğu bilgilerin çoğunu, Fransız ve Güney Afrika istihbaratının bir kanal olarak kullandığı ve hizmetini esirgemeyip Afrika Ulusal Kongresi'ni "terörist" örgütler listesinin başına yerleştiren Fransız gazeteci George Suffert'den almıştı. Sterling, *Terör Ağı*'nda, şiddetle Curiel'in bir KGB ajanı olduğunu ima eder. Fakat Fransız mahkemesi, Fransız istihbaratı tarafından sağlanan belgelere dayanarak bu iddiayı destekleyen herhangi bir kanıt bulamadı. Bunun üzerine, Sterling Cruiel'in KGB'yle bağlantısı olduğu yolundaki imasının, bir olgunun ortaya konmasından ziyade sadece bir "hipotez" olduğunu belirterek savunma pozisyonuna geçti. Kısaca dava şunu göstermiştir: Sterling, aşırı sağın dezenformasyon kaynaklarının iddialarını temel alarak, katledilen bir radikale iftira atmaya hazır bir dezenformasyon kanalıydı.

Yazıları *Times*'ta kolayca yayımlanabilen, yeni-muhafazakâr bir aktivist ve dezenformasyoncu Michael Ledeen de *Times*'ın yakın korumasından yararlandı. Ledeen'ın *Grave New World* (Endişe Verici Yeni Dünya) adlı kitabı, *Reader's Digest*'in "gezici editörü" ve MIT'de sağcı bir siyaset bilimcisi olan William Griffith tarafından *Times*'ta incelendi. Griffith, Ledeen'in Bulgar bağlantısı versiyonunu tümüyle ikna edici buldu.[41] Ledeen, Francesco Pazienza ile birlikte "Billygate" olayına gırtlağına kadar batmış ve İtalyan istihbaratı ve İtalyan aşırı sağıyla sayısız temasları olmuştu.* Uruguay'da saklanan İtalyan faşisti ve P-2 başkanı Licio Gelli suç ortaklarından birine, Ledeen'e bir

* Ledeen, 1979 ve 1980'de *The New Republie*'te yayımlanan makalelerinde, Carter yönetiminin Libya ile ilişkisinin skandal nitelikte olduğunu iddia etmişti. Ledeen'in iddiasına göre, Başkan'ın kardeşi Billy Carter, 1978 Ekimi'nde Libya'da, Filistin lideri Yaser Arafat ve FKÖ'nün askeri liderlerinden George Habbash'la buluşmuştu. Yine Ledeen'in iddiasına göre, Billy Carter Libyalılardan para almıştı. Leeden'in bir senato soruşturma komisyonuna verdiği ifadeye göre, tek bilgi kaynağının Libya ajanı olduğunu iddia ettiği Sicilyalı bir avukattı (Michele Papa). Billy Carter Filistinli liderlerle buluştuğuna ve Libyalılardan 50.000 dolar aldığına dair iddiaları reddetti. Çeşitli kaynaklar, Billy Carter'ın Libya gezisini skandala çevirmek için Ledeen'in İtalyan istihbarat kaynaklarıyla işbirliği yaptığını belirttiler. –y.h.n.

not ulaştırması talimatını verdi. Pazienza, Ledeen'in Z-3 kod numarasıyla İtalyan istihbarat örgütü SISMI'nin bir üyesi olduğunu iddia etti (ve SISMI başkanı Santovito da bunu doğruladı). SISMI'nin kendi raporları gibi gösterdiği eski ABD istihbarat raporlarını tedarik etme dahil, Ledeen verdiği hizmetler için SISMI'den 100.000 doların üzerinde para almıştı. Ledeen bu parayı Bermuda'da bir banka hesabına yatırdı. Onun İtalya'daki manipülatif faaliyetleri öyle bir boyuta varmıştı ki, 1984 yazında SISMI'nin yeni atanan başkanı, İtalyan parlamentosuna Ledeen'in bir "karıştırıcı" ve İtalya'da *persona non grata** olduğunu söyledi.[42] Bu noktalardan hiçbiri asla *Times*'ta ifşa edilmedi.[43]

4.6. Propaganda Gündemi: Sorulmayan Sorular, Kullanılmayan Kaynaklar

Kullanılan kaynaklar, referans çerçeveleri ve neyin haber değeri taşıyıp taşımadığına ilişkin gündemler arasında yakın bir bağ vardır. Kitle medyası Sterling, Henze ve Ledeen'i yoğun bir şekilde kullanmayı seçtiği zaman, Bulgarlar ve Sovyetler'in suçlu sayıldığı, Ağca'nın apolitik bir paralı asker olduğu ve gayretkeş yargıç Martella'nın özgür bir dünya olan İtalya'da adaleti yerine getirdiği şeklinde bir referans çerçevesini de benimsemiş oldular. Bunu takip eden propaganda kampanyasında, SHK modelinin niteliğiyle ilgili ciddi sorular basitçe sorulmadı ve alternatif kaynaklar ve çerçeveler görmezden gelindi.

Bizim bir önceki bölümde kullandığımız gibi, gündeme dahil edilen ve edilmeyen konular arasındaki bir ayrımı bir kez daha uygulayabilir ve aydınlatıcı sonuçlar elde edebiliriz. "Gündeme dahil edilenler" arasında, Ağca'nın beyanatları, Martella'nın Ağca'nın Bulgar parmağı konusunda en son gündeme getirdiği iddialar ve kanıtlarla ilgili söyledikleri vardı. Brzezinsky'nin, Bulgarların böyle bir maceraya atılmış olma ihtimalinin bulunup bulunmadığı konusunda –ki atılmışlardı– öne sürdüğü görüş de gündeme dahil edilen konular arasındaydı. Aynı şekilde, Judy Woodruff'ın Henze'ye yönelttiği, Sovyetler'in "bunu bir daha denemeye yönelik bir düşünce ya da arzusunun olup olmadığı" sorusu da gündemin bir parçası olarak kabul ediliyordu; Sovyetler bu tür şeyleri her zaman yapıyordu –bu örnekte sadece biraz dikkatsiz davranmıştı, ama "İtalya'da bu kadar çok şey yapıp yine de yakayı sıyırmıştı."[44] 3. Bölüm'de tasvir edilen Üçüncü Dünya'daki seçim örneklerinde olduğu gibi, medya olayın tarafları hakkında yüzeysel ayrıntılar ve sadece kurulu düzen yanlısı görüşlerden oluşan dar bir yelpazedeki fikirler (artı Bulgar ve Sovyet yetkililerin blöf niteliğindeki inkârları) üzerinde odaklanmayı seçer. Buna koşut olarak, inandırıcılığı ne olursa olsun, benimsenen konumu destekleyen her gelişme –bir sığınmacının suçlamaları, Ağca'nın başka

---

* Lat. istenmeyen adam. –y.h.n.

bir itirafı, soruşturma yargıcının ya da savcının bir raporu, sözde iddialar ya da beklenen yeni gelişmeler hakkında sızdırılan bilgiler– öne çıkarılır.

"Gündem dışı" olanlar ise, temel SHK modelinin geçerliliğini sorgulayacak argümanlar ve olgulardır. Bunun yanı sıra, "alternatif modelin" argümanları ve olguları da gündem dışı bırakılır (alternatif model, Ağca'nın neden bu kadar geç itirafta bulunduğu sorusuyla ve konuşması için teşvik edilmiş ve zorlanmış olabileceği ihtimaliyle işe *başlar*). Kitle medyasının gündem dışına ittiği önemli soruların ve kanıtların yalnızca birkaç tanesine göz atmakla yetineceğiz.

Temel SHK modeli savunduğu tezi Sovyetler'in saikine, Ağca'nın Sofya'da bulunmasına, Sovyet ve Bulgar gizli polisinin çok profesyonelce davranmasına dayandırdı. Bu da, Ağca geçici olarak Bulgaristan'da kaldıysa, gizli polisin onu yönlendirmiş olabileceği ihtimalini arttırıyordu. SHK çizgisi kitle medyasında sürekli tekrarlanmasına rağmen, yalnızca 12 Mayıs 1983 tarihli ABC'nin "20/20" programı Sovyet saikini derinlemesine araştırdı. ABC, Papa'nın istifa edip bir Sovyet istilasına karşı direnişin başına geçmek üzere Polonya'ya geri dönme tehdidinde bulunduğu bir not yazdığını söyleyen Marvin Kalb'in iddiasının geçerliliğini Vatikan'a sorma zahmetinde bulundu. Vatikan adına konuşan Kardinal John Krol "böyle bir mektup mevcut olmadığı gibi, Papa'nın doğrudan Brejnev'e yazacağı böylesi bir mektubun tüm normal prosedürlerden bütünüyle sapılması anlamına geleceğini" söyledi. Ona göre, "Kutsal Peder'in 'istifa edeceğim' demesi asla tahayyül edilemezdi." ABC'nin Vatikan'dan aldığı bilgi de, Papa'nın Brejnev'e ilettiği *sözlü* mesajın yatıştırıcı olduğunu gösteriyordu. SHK'nin savunduğu tezdeki bir unsurun böyle gözle görülür bir şekilde reddedilmesi medyanın geri kalan kısmında bir haber olarak aktarılmadı; ABC'nin yayınından sonra da unutulup gitti. Kitle medyası, Ağca'yı desteklemenin Sovyetler Birliği'ne sağladığı varsayılan kazançlara karşı maliyetler ve risklerinin bir bilançosunu çıkartma çabasına girmedi.

Kitle medyasının hiçbir organı, Ağca'nın Türkiye'yi daha önceki ziyareti sırasında Papa'yı öldürmekle tehdit ettiği 1979'daki mektubunu değerlendirmek için, en küçük bir çaba dahi göstermedi. Türkiye'nin NATO'yla ilişkilerine zarar verme amacıyla, KGB'nin Papa'yı öldürtmek için bir Türk'ü tuttuğu şeklindeki Sterling'in gülünç iddiası hiç tartışılmadı. Ağca'nın politik sadakatiyle ilgili olarak Türkeş'e yazdığı mektup –ki bu, SHK'nin bir başka öncülüyle yakından ilişkiliydi– ABD kitle medyasında asla ele alınmadı. Yargılama sırasında Abdullah Çatlı, Türklerin yoğun geçiş trafiğinde saklanmanın görece kolay olması nedeniyle Bozkurtların Avrupa'ya geçerken Bulgaristan'ı güzergâh olarak tercih ettiğini söylemişti. ABD kitle medyası Roma yargılamasını haberleştirirken, bu ifade de hiç gündeme getirilmedi. Oysa, Çatlı'nın söyledikleri, Bulgar polisinin her şeyi bildiği; dolayısıyla Ağca'nın Sofya'da kalmasının Bul-

gar resmi gizli planının bir parçası olması gerektiği şeklindeki SHK'nin iddiasıyla doğrudan çelişiyordu.

Bununla birlikte, kitle medyasının SHK'nin temel iddialarını değerlendirirken en bariz yetersizliği şu noktada ortaya çıktı: SHK'nin güya bilimsel spekülasyonları ve suçlamaları ile makul şekilde inkâr edebilme kapasitesiyle ilgili temel ilkelerin *artan şekilde* ihlal edilmesi karşısında, medya dikkate değer bir saflık gösterdi. Örneğin SHK, KGB'nin gelecekte yerine getireceği görev için Ağca'yla Türkiye'de ilişki kurduğu ve Ağca'nın bir "örtü" olarak sağcı bir kılığa büründüğü şeklinde budalaca iddialarda bulunmuştu. Bir kanıtın zerresinden bile yoksun olan bu iddialar alay konusu yapılmadı; bir hakikatmiş gibi sunulduklarında ise üzerlerinde hiç durulmadı.[45] Görevlendirmenin önceden yapıldığı ve Ağca'nın Türkiye'de başka bir kimlik altında gizlenmesinin dikkatli bir şekilde hazırlandığı tezi, Ağca'nın talimatlar için uzun süreliğine Sofya'ya getirildiği iddiasıyla tamamen tutarsızdı. Ama kitle medyasında bu tutarsızlık hakkında hiçbir tartışma yapılmadı. Ağca'nın Roma'da Bulgarlarla açıkça ilişki kurduğu iddiasına gelince, kitle medyası profesyonellik ve sağ-kanat Türk'ün bir "gizlenme aracı" olarak kullanıldığı iddialarının birdenbire buharlaştığı gerçeğini tartışmayı reddetti.

Alternatif modele, Ağca'nın teşvik edilmesi ve yönlendirilmesi olasılığına gelince, burada da kitle medyası bu aykırı olasılıkları araştırmayı reddetti. Kitle medyası, yeni ortaya çıkarılan gizli planın Batı'nın çıkarları açısından *uygunluğunu* incelemeyecek ve tartışmayacaktı. Bulgarların teşhis edilmesindeki çok büyük gecikme, Ağca'nın cezaevi koşulları ve cezaevinde kurulan temaslar, toplantı raporları, sunulan teklifler ve Ağca'yı konuşmaya razı etmeye dönük tehditler ele alınmayacaktı. İtalyan polisinin ve istihbarat kuruluşlarının şüpheli niteliği gibi olguların hiçbiri gündeme getirilmeyecekti. Böylece medya, önemli belgelerin örtbas edilmesi işine ortak oldu.

Önemli bir örnek olarak şunu gösterebiliriz: İtalya'da hazırlanan 12 Temmuz 1984 tarihli, *Mason Locası P-2 Hakkında Parlamento Komisyonu Raporu* başlıklı bir belge, bu muazzam neo-faşist komplonun başka kuruluşların yanı sıra askeri yapıya, gizli servislere, basına ve yargıya nüfuz edişini ayrıntılı bir şekilde açıklar. Bu rapor kendi başına haber değeri taşıyordu; fakat Bulgarlara karşı dava açılmasına ve soruşturma yürütülmesine doğrudan katılan İtalyan kurumlarının karakteristik özelliklerini ele aldığı için, Bulgar bağlantısıyla da ilgilidir. *New York Times*, *Time*, *Newsweek* ve CBS News böyle bir raporun yayımlandığından asla söz etmedi.

İkinci önemli bir örnek olarak, Roma Ceza Mahkemesi'nin bir yıl sonra Temmuz 1985'te *Francesco Pazienza vd. Meselesiyle İlgili Hükmü* resmen açıklamasını gösterebiliriz. Bu hüküm, sahte belgeler üretmek ve bunları dosyalara gizlice koymak dahil, İtalyan gizli servisi SISMI yetkililerinin sık sık yaptıkları hukuk dışı davranışları tasvir edi-

yordu. Sözü edilen yetkililer, aynı zamanda 1980'deki Bologna tren istasyonu katliamını gerçekleştiren faillerin gizlenmesine yardım etmekle de suçlanıyordu. Bu, ancak alçaklığa uygun görülenlere atfedildiğinde kitle medyasının çılgınca ilgisini çeken bir terörist bağlantıdır. Daha önce belirttiğimiz gibi, SISMI yetkilileri Ağca'yı cezaevinde ziyaret etmiş ve suikast girişiminden yalnızca 6 gün sonra, 19 Mayıs 1981'de Papa'nın vurulması ile Sovyetler Birliği arasında ilişki kuran sahte bir belge yayımlamıştı. Bu sahtekârlık *Times*, *Time* ve *Newsweek*'te ya da CBS News'te hiç gündeme gelmedi ve Temmuz 1985 tarihli mahkeme kararı sadece *Times*'ın arka sayfasında bir haber olarak yer aldı.

Örtbas edilen bu belgeler, İtalya'da hukuk dışı bir süreç işletildiğini ve gizli planı Doğu blokunun üzerine yıkmak için Ağca'nın ikna edilip eğitildiğini ortaya koymaktadır. Sözde Bulgar bağlantısını kullanan bir propaganda sistemi, doğal olarak bu tür belgelerden kaçınacaktır.

Ağca'nın aşırı gevşek hapishane koşulları ve İtalyan istihbarat personelinin ziyaretleriyle ilgili İtalyan basını ve Amerikan muhalif basınında yer alan sayısız iddia, 1982 ve 1983 boyunca ABD medyasında neredeyse hiç zikredilmedi. Haziran 1983'te, *In These Times* gazetesinin dış ilişkiler editörü Diana Johnstone'un *New York Times* ve *Philadelphia Inquirer*'a gönderdiği bir yorum yazısı şunları içeriyordu: İstihbarat teşkilatının ziyaretleriyle ilgili kanıtlar ve iddialar, Ağca'nın işbirliği yapmaması halinde açık ve rahat cezaevi koşullarının sona erebileceği konusunda savrulan tehditlere ilişkin haberler ve Martella'nın Ağca'yla yaptığı ileri sürülen pazarlığı özetleyen bilgiler. Bildiğimiz kadarıyla, gönderilen bu yorum yazısı reddedildi ve *Times* ya da *Philadelphia Inquirer*'da –ya da başka herhangi bir yerde– bu çerçevede bir yorumun ya da haberin çıkmasına izin verilmedi. Yıllar sonra, 17 Haziran 1985'te *New York Times*'ta çıkan ve Ağca'nın cezaevinde nasıl yönlendirildiğine ilişkin Pandico'nun ayrıntılı tasvirine gönderme yapan bir makalede, John Tagliabue şunu belirtir: Ağca'nın kaldığı hapishane "adı kötüye çıkmış ve kolaylıkla sızılabilen" bir yerdir. Fakat *Times* bu bildik gerçeklikten daha önce hiç söz etmedi ya da bu olgu ile dava arasında herhangi bir bağlantı olabileceğini düşünmedi.

Kasım 1982'de Ağca, Bulgarların ismini verdiği zaman, İtalya'da olayı kovuşturan soruşturma ve hukuk süreci bir çok nedenden dolayı zaten fena halde itibar kaybetmişti;[46] fakat ABD kitle medyası buna ilgi göstermedi; Batı basınında yaygın olarak dolaşan ünlü Antonov fotoğrafının tuhaf özellikleriyle de ilgilenmedi. Bu fotoğraf, Antonov'u çok açık bir şekilde ve dikkat çekici bir benzerlikle, 13 Mayıs 1981'de St. Peter Meydanı'nda manzaraya bakarken gösteriyordu. Martella nihayetinde bu fotoğrafın Antonov'un değil, Amerikalı bir turistin fotoğrafı olduğunu söyledi. Fakat tıpatıp

Antonov'a benzeyen bu turist asla tespit edilmedi ve bu fotoğrafın alındığı film açıklanamaz bir şekilde ortadan kayboldu.[47] Ne zaman Bulgarların karşı kanıtları çok güçlü olsa, Martella cömertçe Ağca'nın 13 Mayıs'taki olayların zamanlamasıyla ilgili hatırladıklarını değiştirmesine izin veriyor, Ağca da Bulgarlar hakkındaki ifadelerini değiştiriyordu. Bu çelişkili ifadeler de medyanın ilgisini çekmeyi başaramadı.[48] 28 Haziran 1983'te, Ağca'nın Antonov'un evini ziyaret ettiği ve ailesiyle görüştüğü yönündeki iddiasını geri alması, olayın üzerinden tam bir yıl geçtikten sonra kitle medyasında zikredildi. Bu kadar geç zikredildiğinde bile, davanın ya da Martella'nın soruşturma çalışmasının çok ciddi sorunlar içerdiği izlenimi basında oluşmadı.[49] Eğer hiç orada bulunmadıysa, Ağca Antonov'un eviyle ilgili ayrıntıları nasıl biliyordu? Dürüst bir basın bu konuyu amansız bir şekilde araştırırdı. *New York Times* ve gazetenin muhabiri Sterling konuyu örtbas etti.[50] Basının geri kalan kısmı ise bu konuyla basitçe ilgilenmedi.

Medya aynı zamanda, Örsan Öymen'in Vatikan'ın Bulgarları işin içine sokmak için bazı girişimlerde bulunduğu yolundaki bulgusunu da dikkate almadı. Batı Alman yetkililerin Batı Almanya'ya gelip Ağca'nın iddialarını teyit etmesi için Bozkurt üyesi Oral Çelik'e rüşvet vermeye çalıştığını açığa çıkaran duruşmaya da ilgi göstermedi. Pandico ve Pazienza'nın, mafyanın ve SISMI'nin Ağca'yı konuşturmak için devreye girdiğine dair içeriden ileri sürdükleri iddialara neredeyse hiç ilgi gösterilmedi. İtalya'daki süreç hakkında biriken bu malzeme yığını hiçbir zaman yeniden değerlendirme amacıyla bir araya getirilmedi.

Belki de en bariz kasıtlı ihmalkârlık örneği, İtalyan düzenbaz ve eski SISMI üyesi Francesco Pazienza'yla ilgiliydi. Çeşitli suçlardan aranan Pazienza, İtalya'yı terk etmiş ve 1985'te New York'ta kaçak olarak sürgünde yaşamaya başlamıştı. Sonunda, Göç ve Yurttaşlığa Kabul Servisi tarafından yakalanmış ve hapse atılmıştı. Pazienza, İtalya'da "Billygate" olayında Michael Ledeen'in ortağıydı; Reagan'ın başkanlık döneminin başlarında Ledeen, General Haig'in İtalya'daki sağ kolu olduktan sonra da onunla bağlantısını sürdürmüştü. Pazienza aynı zamanda SISMI başkanı Giuseppe Santovito'nun yakın bir dostuydu. 1983'ten itibaren, İtalyan basınında, Pazienza'nın Ağca'yı konuşturmak için devreye girdiğine ilişkin iddialar ortaya atılmaya başladı ve sonunda kendisi de SISMI elemanları tarafından eğitilip yönlendirildiği konusunda ayrıntılı suçlamalarda bulundu. Bir New York hapishanesinde bulunan Pazienza ile rahatlıkla röportaj yapılabilecekken, *New York Times* bu durumu görmezden geldi. Bu konuda bizim varsayımımız şudur: *New York Times* bu durumu görmezden geldi; çünkü onunla konuşsalardı, (hem *Times*'ın haber kaynakları olan hem de *Times*'ın himayesi altında bulunan) Ledeen ve Sterling'le olan bağlantısını tartışmaktan kolay kolay kaçamaz ve bu da, gazetenin haber yaparken dayandığı kaynakların niteliği hakkında kötü bir kanı uyandırırdı. Pazienza'nın hikâyesi, *Times*'ın SISMI'nin kirli işleriyle ilgili olguları ört-

bas ettiğini de açığa çıkaracak ve yönlendirme konusunda bazı soruları gündeme getirecekti. Bu, propaganda çizgisine zarar verecekti.

Ağca hemen kendini İsa ilan ettiği; daha önemlisi, Bulgar parmağı ile ilgili iddialarını destekleyici nitelikte herhangi bir kanıt gösteremediği için, Roma'daki duruşma Batı medyası açısından kullanışsız hale geldi. İtinalı ve kapsamlı bir şekilde yürütülen mahkeme soruşturması, Ağca'nın suikast girişiminin hemen öncesine kadar Bozkurtlarla sayısız bağlantı kurduğunu ortaya çıkardı. Fakat Ağca'nın güya Roma'da Bulgarlarla sayısız defa buluştuğunu gören bir tanık bulunamadığı gibi, para ve araba da bulunamadı; nihayetinde, Bulgar parmağına dönük bir mahkûmiyet kararı verilmedi. İşaret ettiğimiz gibi, Ağca'nın soruşturması sırasındaki gaddarca cezaevi uygulamalarına ilişkin kanıtlar zaten mevcuttu; istihbarat yetkilileriyle 1981'de yaptığı görüşmeler ve Martella'nın teklifi de biliniyordu. Bunlara ek olarak, Bulgarları olaya bulaştırması için Ağca'ya baskı yapıldığına ilişkin iddialar ve deliller sürekli artıyordu. Fakat bu kanıtlara ve uzun bir soruşturma ve yargılamadan sonra Bulgarların suçlu olduğu gösterilememesine rağmen, Batı'daki kitle medyası organları olayla ilgili hiçbir ciddi yeniden değerlendirme sunmadı. Neredeyse bir örnek biçimde, bir İtalyan mahkemesinin masumiyeti kanıtlamaktan ziyade kanıt yetersizliği nedeniyle davayı reddetmiş olmasının ardına saklandılar. Bir İtalyan mahkemesi ve jürisinin Doğu blokuna karşı hâlâ önyargılı olabileceği ve Bulgar bağlantısını böylesine enerjik bir şekilde desteklemiş olan güçlü Batılı çıkar odaklarının koruyucu bir tutum benimseyebileceği olasılığına hiç değinmediler.

Kitle medyası, biriken kanıtların sınanmasına nasıl ayak dirediklerini anlamak için, daha önce kendisinin ve dezenformasyoncuların öne sürdükleri iddialara asla geri dönüp bakmadı. 3 Ocak 1983'te, *Newsweek* "Ağca'nın Bulgarlarla yakın temas içinde çalıştığına ilişkin... önemli kanıtlara sahibiz" diyen bir İtalyan yetkiliden alıntı yaptı. *New York Times*, 20 Ekim 1984'te, "Ağca'nın Bulgar yetkilileriyle buluşmaları hakkındaki açıklamalarının önemli ayrıntılar açısından doğrulanabilir nitelikte olduğunu" bir başyazının arasına sıkıştırıverdi. Eğer duruşmadan çok önce "önemli kanıtlar" ve "doğrulanabilir" ayrıntılar varsa, o zaman niçin bu kanıtlar mahkeme salonunda ortaya konulmadı? Daha ayrıntılı bir soruşturma için muazzam bir çaba sarf edilmesine rağmen, bir mahkûmiyet kararını destekleyecek yeterli kanıt niçin hâlâ bulunamamıştı? ABD kitle medyası bu soruları yanıtlamaya bile çalışmadı. Bu, SHK modelinin geçerliliği hakkında ciddi sorular sormak ve alternatifleri düşünmek anlamına gelirdi; oysa medya hiçbir zaman bunu yapmaya hazır değildi. Aslına bakılırsa, medya açısından baştan beri makul olan ve Mart 1986'dan itibaren çok sayıda kanıta dayanan alternatif model hâlâ "Bulgar görüşüydü." Şuna inanıyoruz ki, ABD kitle medyası "Bulgar görüşünün" ortaya attığı soruları, Moskova sahnesinde meydana gelen benzer ol-

gular için geçerli kabul ederdi. Bu, bir propaganda modelinin önerdiği gibi, medya tarafından baştan sona benimsenen görüşün "ABD Hükümeti'nin görüşü" olduğu anlamına gelir. Yargılama sona erdikten sonra bile bu durumun devam ettiğini, ayrıntılı bir analizle, "Bulgar Bağlantısı Üzerine Tagliabue'nin Finali: Tarafgirlik Üzerine Bir Örnek-olay" başlığını taşıyan Ek 2'de gösteriyoruz.

5

HİNDİÇİN SAVAŞLARI (I): VİETNAM

Medyanın Hindiçin'deki ABD savaşlarını ele alma biçimi pek çok şiddetli tartışmayı, birçok özgül olay hakkında bazı ayrıntılı analizleri ve birkaç genel incelemeyi doğurdu.[1] Toplumu savaşın dehşetine maruz bırakarak ve altmışların "karşı kültürünü" yansıtan adil olmayan, yetersiz ve önyargılı haberler yayımlayarak, medyanın "savaşın kaybedilmesine" yol açtığı yaygın olarak savunulan bir tezdir. Medyanın Tet Saldırısı'nı aktarma biçimi, yerleşik iktidara karşı bu düşmanlığın başlıca örneği olarak görülmüştür; medyanın tutumunun demokratik kurumları aşındırdığı, dolayısıyla ya kendisi ya da devlet tarafından dizginlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Bir propaganda modeli farklı beklentilere yol açar. Bu propaganda modelinin varsayımları çerçevesinde şu tahminde bulunuyoruz: Medyanın savaşla ilgili haber ve yorumları, ABD'nin Güney Vietnam'a yüce gönüllü idealleri doğrultusunda müdahale ettiğini, bu müdahalenin Vietnam'ı saldırıya ve terörizme karşı korumayı amaçladığını, demokrasi ve kendi kaderini tayin etme ilkesini savunduğunu kabul edecektir. Medyanın performansı üzerine ikinci-düzey tartışmayla ilgili olarak ise, bir propaganda modeli bizi şu tahminlerde bulunmaya sevk eder: Medya, ABD'nin inayet doktrinini sorgusuz sualsiz kabul ettiği ve tüm temel meselelerde resmi çizgiye bağlı kaldığı için, mahkûm edilmeyecektir. Hatta medyanın gösterdiği performansın bu özelliklerinin farkına bile varılmayacaktır. ABD Hükümeti'nin Hindiçin'deki tüm amaçlarına ulaşamadığı göz önüne alındığında, mesele daha ziyade medyanın oldukça "karşı" bir tutum takınarak, böylece adaletten ve objektiflikten saparak soylu davayı aşındırmakla suçlanıp suçlanmayacağı olacaktır.

Tüm bu beklentilerin tam olarak gerçekleştiğini göreceğiz.

5.1. Tartışmanın Sınırları

Robert Elegant "tarihte ilk defa" diye yazar, "bir savaşın sonucu, savaş alanında değil, gazete sayfalarında ve hepsinden önemlisi, televizyon ekranında belirlendi." Elegant'a göre bu durum ABD'nin Vietnam'da yenilmesine yol açmıştır. Medyanın, özellikle de televizyonun ABD Hükümeti'nin başarısızlıklarından sorumlu olduğu inancı yaygın olarak dile getirildi. Bu inanç, kamu televizyonunun savaş üzerine sunduğu on üç bö-

lümlük diziye yanıt olarak, yine aynı televizyonda yayımlanan bir saatlik "Vietnam Yorumu" adlı programda, sağ-kanat bir medya izleme kuruluşu olan Medyada Doğruluk (AIM) tarafından desteklendi.[2] Bu görüşün daha "ılımlı" bir ifadesine göre, 1970 itibariyle, "[genelde] demokrasinin aşırı ölçüde var olmasının" bir parçası olarak, medya "ulusal iktidarın yeni ve dikkat çekici bir kaynağı" haline gelmiş; böylece, ülke içinde "hükümet otoritesinin zayıflamasına" ve sonuçta "demokrasinin yurtdışındaki etkisinin azalmasına" katkıda bulunmuştu. "Toplumun ve hükümetin daha büyük çıkarları" şunu gerektiriyordu: Eğer gazeteciler "profesyonellik standartlarının" uygulanmasını sağlamazlarsa, "devletle medya arasındaki dengeyi yeniden tesis etmek" için "devletin düzenlemeler getirmesi alternatif bir çözüm olarak düşünülebilirdi."[3] Özgürlük Evi İcra Direktörü Leonard Susman, medyanın Tet Saldırısı'nı haber yapma biçimini ele alan ve Özgürlük Evi tarafından finanse edilen *Büyük Hikâye* adlı çalışma hakkında yorum yaparken –kanıtlandığını varsayarak hiçbir argümana başvurmadan– basın-devlet ilişkisinin "karşı bir boyut içermesini" "normal" bir şey olarak tanımlar; fakat şunu sormayı ihmal etmez: "Özgür kurumlar var olmasını sağladıkları özgürlük yüzünden yıkılmalı mı?"[4] John Roche daha da ileri gider: Johnson-karşıtı misyonunu yerine getirirken olayları çarpıtan "bu özel hükümetlerin işleyişi" hakkında Kongre'nin soruşturma açmasını talep eder; fakat Kongre'nin "medya"dan ve onun korkunç gücünden bu zorunlu görevi üstlenemeyecek kadar çok "korktuğu" konusunda endişeler taşıdığını belirtir.[5]

New York Times'ın televizyon yorumcusu John Corry, daha sert eleştirmenlerin iddia ettikleri gibi medyanın "yurtseverlikten yoksun" değil, sadece "düşüncesiz" olduğunu belirterek onu savunur. Düşmanca tutumuna karşın medya "Amerikan-karşıtı" değildir; daha ziyade, "gazetecilik, edebiyat ve siyaset kültürünün" güçlü bir unsurunu yansıtır. "Sol" bu kültürel alanlardaki "savaşlarda ... hükmen galiptir"; çünkü "idealleri, kültürün önemli bir kısmının ahlaki ve entelektüel çerçevesini oluşturur." "Televizyon" ise –Corry'ye göre düzenli olarak yaptığı gibi– "kültürün haberler hakkındaki yargısını etkilemesine izin verdiği zaman, solun bir suç ortağına dönüşür."[6]

Bu arada, medya sözcüleri bağımsızlığa olan bağlılıklarını savunurlar. Bununla birlikte, gözcülük rolünü güçlü bir şekilde sürdürme çabası içinde hükümeti hesap vermeye çağırırken aşırı bir şevkle davrandıkları için, hata da yapabileceklerini kabul ederler.

Ana-akım içinde tartışmanın çerçevesi, büyük ölçüde, PBS-AIM'in kamu televizyon şebekesi üzerine münazarasının örneklediği sınırlar içinde şekillenir. AIM'in hazırladığı "Vietnam Yorumu" adlı program, PBS'yi "bilinçli çarpıtmalar yapmakla" ve öteki günahlarla suçladı; PBS belgeselinin yapımcıları ise, programın doğruluğunu savundular. Aşırı şahinlerden, General Douglas Kinnard gibi savaşın ılımlı eleştirmenlerine, belli bir yelpazede bir düzine yorumcu da kendi düşüncelerini ifade etti.[7] Program, üç

"akil yurttaşın" katıldığı bir stüdyo finaliyle sonuçlandı. Bu kişiler, savaş taktiklerinin şahin bir eleştirmeni olan Ordu Savaş Koleji'nden Albay Harry Summers, medyanın savaş haberlerini verme tarzını en sert şekilde eleştirenlerden biri olan Peter Braestrup ve sunucunun "Güney Vietnam cemaati" adını verdiği –ki sürgün cemaati anlamına gelmektedir– topluluk adına konuşan Huynh Sanh Thong'dur.

Propaganda modelinin geliştirdiği ve düşünülemez olarak kabul edilip tartışmanın dışında tutulan varsayım şudur: Medya, Hindiçin'deki Amerikan Savaşları'nı ele alırken gerçekten de "düşüncesiz"di, ama oldukça "yurtsever"di. Burada "yurtsever" kelimesini, medyanın Washington'daki resmi kurumlar ve onlarla yakından bağlantılı şirket seçkinlerinin bakış açısına sımsıkı bağlı kalması demek olan özel ve yanıltıcı anlamında kullanıyoruz. Medyanın gösterdiği bu bağlılık, şoven varsayımları sorgulayan muhalif görüş anlamına gelen "sol"un neredeyse tamamen dışlandığı genel "gazetecilik-edebiyat-siyaset kültürü" ile uyum içindedir. Propaganda modeli, medyanın bu tutumunun, yalnızca genel olarak işlenen konuların seçimi ve bunların ele alınış biçimi açısından değil; aynı zamanda ve çok daha önemlisi, meselelerin bir çerçeveye oturtulduğu ve haberlerin sunulduğu önvarsayımların genel arka planı açısından da geçerli olduğunu öngörür. Hâkim seçkinler arasında tartışma olduğu sürece, bu durum medyada yansımasını bulacak ve medya, mevcut politikalar konusunda seçkinlerin hoşnutsuzluğunu yansıtarak, iktidarda olanlara karşı kelimenin dar anlamında "düşmanca bir tutum" benimseyebilecektir. Başka türlü, medya seçkinlerin konsensüsünden ancak nadiren ve sınırlı bir sapma gösterecektir. Sonunda, Hindiçin Savaşları sırasında olduğu gibi, toplumun geniş kesimleri doktriner sistemin öncüllerinden bağımsızlaştıkları zaman bile, gelişmekte olan tarih hakkında alternatif bir kavrayışı temel alan gerçek bir anlayış, ancak en gayretli ve şüpheci kişilerin ciddi çabalarıyla geliştirilebilir. Ciddi ve çoğu kez bireysel çabalarla ulaşılabileceği için de, böyle bir anlayışın sürekli kılınması ve başka alanlara uygulanması zor olacaktır. Bu, ülke içindeki demokrasiyle ve "demokrasinin yurtdışındaki etkisiyle" –bu kelimelerin gerçek anlamında– gerçekten ilgilenenler için son derece önemli bir sorundur.

Medyanın tutuculuğuyla ilgili bu sonuçlar ana-akım medya eleştirmenleri tarafından kısmen kabul edilir. Bu çerçevede, Özgürlük Evi'nden Leonard Sussman "1965'teki ABD müdahalesinin neredeyse tam bir ... editoryal destekten yararlandığı" gözleminde bulunur.[8] 1965'teki "müdahale", ABD'nin savaş güçlerinin Vietnam'a konuşlandırılmasını ve Kuzey Vietnam'ın sürekli olarak bombalanmasını ve aynı zamanda, "gerçekten taş üstünde taş bırakmama pahasına ülke içinde sürdürülen sınırsız bir hava savaşı" programı dahilinde, Güney Vietnam'ın Kuzey'den üç misli daha fazla bombalanmasını içeriyordu.[9] O zaman ya da daha önce, Amerika'nın Vietnam'daki savaşının haklılığını ya da topyekûn bir "müdahaleye" girişmenin gerekliliğini gözle görülür bir şekil-

de sorgulayan tutumlara rastlanmaması hayli önemli bir olgudur. O zamanlar, elbette sadece taktikler ve maliyetlerle ilgili sorular sorulabiliyordu ve ana-akım medyadaki daha ayrıntılı tartışmalar büyük ölçüde bu dar konularla sınırlıydı. 1965'ten itibaren, muhalif görüşler ve ülke içi tartışmalar medyadaki haberlerin odak noktası haline gelmesine rağmen, muhaliflerin ve direnişçilerin gerçek görüşlerine neredeyse hiç yer verilmiyordu. Bu bireyler temelde düzene karşı bir tehdit olarak takdim edildiler. Onların taktikleri tartışılabiliyor, ama görüşleri tartışılmıyordu. Daniel Hallin televizyon haberleriyle ilgili yaptığı bir araştırmadan –ki yazılı medya da pek farklı değildi– "savaş-karşıtı hareketin medyanın meşru siyasi aktörler hiyerarşisinin en altında yer aldığı" sonucunu çıkartır ve şunları ekler: "Savaş-karşıtı hareketin haberlerde aldığı yer ve haberler üzerindeki etkisi daha da sınırlıydı."[10] Her şey tam da propaganda modelinin öngördüğü gibidir.

Savaş ilerledikçe, seçkinlerin görüşü yavaş yavaş ABD müdahalesinin maliyeti çok yüksek olduğu belli olan "trajik bir yanlış" olduğu düşüncesine doğru kaydı. Böylece tartışmanın ufku, o zamana dek dışlanan taktik sorunlar yelpazesini kapsayacak şekilde genişledi. Medyada ifade edilebilir olan görüşler bu yargılara yer açacak şekilde genişledi; fakat amacın haklılığı ve niyetin soyluluğu pek az sorgulandı. Daha ziyade, başyazılarda şunlar ifade edildi: "Kendi rollerini gayet dürüst şekilde kurtarıcı ve özgürlük davasında müttefik olarak tahayyül eden siyasi ve askeri komuta kademelerinin idealist saiklerinin, yabancı koruyucuları manipüle etme sanatında hayli hünerli olan yerel liderlerle başa çıkabilmesi düşük bir ihtimaldir."[11] "Onların Vietnamlıları" çok kurnaz ve zalimken, "bizim Vietnamlılarımız" çok yozlaşmıştı ve biz onların manipülasyonlarına karşı koyamayacak kadar zayıf ve saftık. Amerikan idealizmi böylesine elverişsiz koşullarla nasıl başa çıkabilirdi? Savaşın sonunda liberal medya şu konuda üzüntülerini ifade edebiliyordu: "Amerikan ulusunun doğuştan sahip olduğu yüce umutlar ve iyi niyetli idealizm ... ABD'nin Hindiçin'de iradesini hâkim kılmaya çalışırken uğradığı başarısızlıkla hizaya sokuldu."[12] Öte yandan, "iyi niyetli idealizm" ile yabancı topraklarda "irademizi hâkim kılma" konusundaki kararlılık arasında hiçbir çelişki görülmez –"kültürü" daha geniş anlamda ilgilendiren bir yorum.

Doğrudan haberciliğe gelince, Özgürlük Evi'nin Tet Saldırısı'yla ilgili etkileyici araştırmasının temel suçlaması şuydu ve bu suçlama medyayı açıkça "düşmanca" bir konum benimsediği için mahkûm eden başkaları tarafından da yineleniyordu: Aktarılan haberler çok "karamsar"dı. Olgulara geri döneceğiz, ama suçlamanın mantığının değerlendirilmesi, doğru olması halinde bile, bir propaganda modeliyle hayli tutarlı olduğunu gösterir. Şüphesiz Stalingrad'tan sonra Alman genelkurmayı içinde artan bir karamsarlık vardı. Benzer bir şekilde, Sovyet seçkinleri de "Afganistan'ı savunmanın" ve yol açtığı maliyetlerin akıllıca olup olmadığı üzerine kaygılarını açıkça dile getirmiş-

lerdi; bazıları bu girişimdeki başarı ihtimali hakkında "fazlasıyla karamsar" da davranmış olabilirdi. Fakat bu durumların hiçbirinde, bu tepkileri, devlet yetkililerinin tanımladığı anlamda ulusal davaya hizmet etmekten bir sapma olarak yorumlamayız. Özgürlük Evi'nin suçlaması, örtük olarak, ama aslında açıkça, medyanın sadece hükümetin propaganda çerçevesini kabul etmekle yetinmeyip, hiç tartışmasız şerefli ve haklı olduğu kabul edilen bir davanın başarı ihtimali konusunda iyimser ve coşkulu olması gerektiğini varsayar.

Bu temel varsayım baştan sona devam eder, tartışmalar ve haberler için ana çerçeveyi sağlar. Ana-akım medyada ve Corry'nin "kültür" diye adlandırdığı alanda, savaşın en sert eleştirmenleri, savaşın "iyiliği hâkim kılmak için, ama büyük hatalar yapılarak" başlatıldığını savundular. "1969 itibariyle," yani şirketlerin Amerikası'nın büyük ölçüde bu girişimin tasfiye edilmesi gerektiği sonucuna varmasından bir yıl sonra, "dünyanın ve Amerikalıların büyük bölümü açısından, müdahalenin felaket bir yanlış olduğu" ve "Güney Vietnam'da Amerikan modeline göre bir ulus" inşa etmeye kalkışmanın bir "yanılgı" olduğu "açıkça" ortaya çıkmıştı. Savaşa karşı argüman, "Birleşik Devletler'in Hindiçin'e hâkim kültürel ve siyasal güçleri yanlış yorumladığı, maliyeti yüksek bir bedel ödemedikçe bir çözüm dayatamayacak konumda olduğu" şeklindeydi (Anthony Lewis).[13] Stanley Karnow'un PBS televizyon dizisi için yazdığı çok beğenilen rehber kitap, Amerikan Savaşı'nı "aldatıcı" olmakla birlikte "soylu" amaçlar uğruna girişilmiş "başarısız bir sefer" olarak tanımlar; "ardında çok yüce niyetlerin [özellikle de Güney Vietnam'ın bağımsızlığını savunma kararlılığının] bulunduğunu" belirtir.[14]

"Kültür" alanında, ABD'nin Asya politikası konusunda, Amerikan Çin akademik çalışmalar dekanı John King Fairbank'ten ya da Harvard Üniversitesi siyaset bilimi profesörü Stanley Hoffmann'dan ya da *Dissent* editörü Irving Howe'dan daha sert eleştirmenler bulmak zor olacaktır. Fairbank, Aralık 1968'de, Amerikan Tarih Derneği'ne hitaben yaptığı başkanlık konuşmasında, "felaket" olarak adlandırdığı ABD müdahalesini "aşırı bir dürüstlüğün ve kendi çıkarını hiç gözetmeyen bir inayetin" sonucu olarak tanımladı; yanlış anlamaya dayanan bir "hata" olarak adlandırdı. Howe ise şu açıklamada bulundu: "Biz savaşa karşı çıktık; çünkü Stanley Hoffman'ın yazdığı gibi [*aynen böyle!*], 'Washington'ın Güney Vietnam ve Kamboçya halkını komünizme karşı ancak 'korumak' sözcüğünü anlamsız kılma pahasına 'koruyabileceğini" düşünüyorduk.'" Hoffman daha sonra "Güney Vietnam'ı destekleme yönündeki" çabalarımızın savaşın yürütülüş biçimi tarafından "boşa çıkarıldığını" açıklar. "Kuzey Vietnam'ı daha fazla sızma harekâtları düzenlemekten caydırmak" için başvurulan araçlar "asla yeterli değildir." Ve "yeterli araçlar" konusunda da şunları söyler: "Eğer ABD onları kullanmayı arzu etmiş olsaydı, [bu araçlar] potansiyel düşmanları ve müttefikleriyle ilişkileri açısından Birleşik Devletler için gerçek dış tehlikeler yaratırdı." Yine, devlet propagan-

dasının tanıdık sofuluğunun bazı açılardan sorgulanabileceğine ilişkin en ufak bir bilinçliliğe rastlamayız.[15]

Foreign Affairs, 1985 yılında, savaşın bitişinin onuncu yıl dönümü nedeniyle Vietnam Savaşı'nı konu alan geçmişe dönük değerlendirmesinde, hem şahinlerin hem de güvercinlerin konumunu analiz eder. Daha güvercin bir görüşü temsil eden David Fromkin ve James Chace, hiçbir argümana dayanmadan, şu görüşü ileri sürer: "Amerika'nın Hindiçin'e müdahale etme kararı, Birleşik Devletler'in kendi saf ulusal çıkarlarının ötesindeki gelişmelerle ilgilenme yükümlülüğüne" ve "küresel sorumluluklarına" uygun olarak, "insanlığın çıkarlarına hizmet etmesi" gerektiği "görüşüne dayandırıldı." "Ahlaki bir mesele olarak iki kötülük arasından ehven-i şer olanını seçmekte" ve Vietnam'da Vietnamlıların "komünist saldırısına" karşı koymakta "haklıydık"; fakat "işin pratik tarafına bakarsak" bu "yanlıştı;" çünkü "bizim tarafın kaybetme ihtimali yüksek görünüyordu." Öte yandan, bizim "insanlığın çıkarlarına" yaptığımız hizmetin beraberinde getirdiği ahlaki zorunluluklar, 1965'te desteklediğimiz Endonezya Hükümeti ya da 1980'lerdeki uydularımız El Salvador ve Guatemala gibi kendi halklarını katleden hükümetleri devirmek için müdahale etmemizi gerektirmez. Aksine, Fromkin ve Chace, 1965'te iç siyasi muhalefeti şiddet yoluyla yok ederken Endonezyalı müttefiklerimizin gösterdiği başarının, bizi Vietnam politikamızı gözden geçirmeye yönlendirmesi gereken saygın bir başarı olduğu gözleminde bulunurlar. "Endonezya'da yeni bir anti-komünist hükümet iş başına geldiği ve komünist partiyi [bu ülkede kitle tabanına sahip tek siyasi partiyi] ortadan kaldırdığı" zaman, geçmişe baktığımızda Vietnam'daki "çabalarımızın [1965'ten sonra] gereksiz" olduğunu düşünen Lyndon Johnson'ın güvenlik danışmanı McGeorge Bundy'i zikrederler. Bu arada, söz konusu anti-komünist hükümet, çoğu topraksız köylülerden oluşan yüz binlerce insanı katletmiş ve böylece "küresel sorumluluklarımıza" ve "insanlığın çıkarlarına yaptığımız hizmete" uygun olarak Endonezya'yı "güvenli bir yer haline getirmiştir."[16]

Fromkin ve Chace, "savaş karşıtlarını" –muhtemelen görüşleri ciddi olarak dikkate alınmayı hak eden eleştirmenler anlamına geliyor– "düşman [Kuzey Vietnam] teslim olmayı ya da boyun eğmeyi reddettiği sürece onu 'mağlup etmenin' yeterli olmadığını düşünen" kişiler olarak tanımlar. Medyanın, "General Westmoreland'in tüm zaferlerinin nüfus üzerinde etkili bir denetim kurmaktan ne kadar uzak kaldığı fikrini Amerikan halkına aşıladığını" söyler. Böylece, gerçekte medyanın, "nüfus üzerinde etkili bir denetim" sağlayamamış olmamızdan hoşnutsuz olan "savaş karşıtlarını" güçlendirdiğini belirtir. Fromkin ve Chace'e göre, "medya bu soruna işaret ettiği için suçlanamaz" ve "eğer General Westmoreland sorunun cevabını biliyorsa, belki de onu halka açıklaması gerekirdi."

Uygulanabilirliğinden ya da kullanılan araçlardan muhtemelen şüphe duymakla bir-

likte kendini "amaca" adayanlar dışında, geriye sadece McGeorge Bundy'nin bir zamanlar "kanatlardaki çılgın adamlar" olarak tanımladığı kimseler kalır. McGeorge Bundy bu tanımlamayı yaparken, Vietnam'da ABD politikasını belirleyen "birinci ekibin" kararlarını sorgulama cesaretini gösteren kesimlere atıfta bulunur.[17]

Genel olarak, savaş sırasında ya da sonrasında, savaş hakkındaki tartışma ana-akım medyaya yansıdığı ölçüde iki tarafla sınırlı bir şekilde yürüdü: Bir tarafta, yeterli kararlılık gösterildiği sürece, Birleşik Devletler'in "Güney Vietnam'ı savunmayı," "nüfusu denetlemeyi" ve böylece orada "Amerikan tarzı bir demokrasi" kurmayı başarabileceğini düşünen "şahinler" vardı.[18] Diğer tarafta ise, makul bedeller ödeyerek bu soylu amaçların yerine getirilmesinde başarılı olunabileceğinden şüphe duyan "güvercinler" vardı.[19] Daha sonra, bu şiddetli ihtilafın her iki aşırı ucunun yanılsamalarına kapılmadan gelişmeleri sağduyuyla izleyen "baykuşlar" sahneye çıktı. Olguların aktarılması ve yorumlanması bu ilkelere uygun bir çerçeve içinde yapılıyordu.

5.2. "Kanatlardaki Çılgın Adamlar"

1960'larda seçkinlerin konsensüsü erozyona uğrayınca, "soylu amacın" başarı eksikliği temelinde eleştirisi daha kabul edilebilir hale geldi ve "kanatlardaki çılgın adamlar" kategorisi ilkesel olarak savaşa karşı çıkanlara doğru daralmaya başladı. Onlar, aynı ilkesel tutumla, Sovyetler'in Macaristan'ı, Çekoslovakya'yı ve daha sonra Afganistan'ı işgal etmesine de karşı çıkmışlardı. Bir süper gücün müdahalesinin, saldırının saldırı olarak anlaşılmasına izin veren bir bakış açısından nasıl sunulduğuna bir göz atalım.

Sovyet müdahalesi örneğinde ciddi bir ihtilaf yoktur. Evet, Sovyetler Birliği'nin, bir nesil önce pratikte kendisini mahveden saldırıda Nazilerle işbirliği yapan devletler dahil, Doğu Avrupa'da güvenlik endişeleri taşıdığı doğrudur. Artık bu devletler, düşman ve tehditkâr bir askeri ittifakın parçası haline gelmiş ve yeniden silahlanmış Batı Almanya'ya karşı tampon işlevi görüyor. Evet, Sovyetler Birliği'nin Afganistan sınır bölgesindeki nüfusun radikal bir İslami fundamentalist yeniden canlanma hareketi tarafından tahrik edilebileceği doğrudur. Yine aynı bölgede, Sovyetler Birliği'nin en keskin düşmanları tarafından açıkça desteklenen isyancılar, Sovyetler Birliği içinde şiddet eylemleri düzenliyorlar ve 1973'ten beri (Sovyet işgalinden altı yıl önce), Pakistan'daki üslerinden Afganistan'a saldırıyorlardı. Bu isyancıların, kendilerini sert bir baskıya ve dinsel fanatizme adamış teröristler olduğuna şüphe yoktur.[20] Fakat bu sorunların Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya, Macaristan ve Afganistan'ı işgal etmesiyle, Polonya'yı sıkı bir kıskaç altında tutmasıyla vs. bir ilgisi yoktur. Evet, Rusların 1979'da Afganistan'a davet edildikleri doğrudur; fakat Londra *Economist*'in doğru bir şekilde gözlemlediği gibi, "belli bir meşruluk iddiası taşıyan bir hükümet tarafından

davet edilmedikçe, bir işgalci işgalcidir"[21] ve Sovyetler Birliği'nin kendisini davet ettirmek üzere kurduğu hükümetin meşruluk iddiasından yoksun olduğu gayet açıktır.

Bu meselelerin hiçbiri ciddi bir ihtilafa yol açmaz; kaldı ki açmaması da gerekir. Sovyetler'in Afganistan'ı işgali, tıpkı Kızıl Ordu'nun II. Dünya Savaşı'nda işgal edip Nazileri sürdüğü ülkelere daha önce yaptığı müdahaleler gibi, saldırı olarak tanımlanır. Olgular da bu terimlerle aktarılır. Birleşmiş Milletler, Sovyetler'in Afganistan'a saldırısını defalarca mahkûm etti ve işledikleri suçları düzenli olarak araştırıp kınıyor. Batılı muhabirler, isyancılarla birlikte Pakistan'daki sığınaklarından Afganistan'a giriyor; savaşı ülkelerini yabancı saldırısına karşı savunan isyancıların bakış açısıyla işliyor. Resmi Sovyet bildirileri ise yalnızca şüpheyle karşılanmıyor; aynı zamanda hor görülüyor.

ABD'nin Hindiçin'e müdahalesi örneğinde ise, "kanatlardaki çılgın adamlar" dışında böyle bir yorum asla tahayyül edilebilir değildi. Oysa bu yorum, en azından Sovyetler'in Afganistan'a saldırısı hakkındaki standart ve bariz şekilde doğru olan yorum kadar iyi temellendirilmiştir. Ayrıca gazetecilerin ve yorumcuların iki olayla ilgili habercilik uygulaması da kökten farklıdır. İlk önce daha dar gazetecilik pratiği sorusuna odaklanarak, daha önemli olan savaşın nasıl anlaşıldığı konusunu bir an için erteliyoruz.

Sovyet saldırısıyla keskin bir tezatlık içinde, Hindiçin Savaşı boyunca gazetecilerin Washington'ın bildirilerini gerçek gibi aktarmaları standart bir uygulamaydı; hatta resmi açıklamaların yanlış olduğunun bilindiği aşırı durumlarda bile böyle yapılıyordu. Üstelik, medyanın güya hükümet otoritesini tehdit eden "ulusal gücün dikkat çekici yeni kaynağı" haline geldiği dönem boyunca da bu uygulama devam etti. Medyanın kesin olarak böyle bir konuma ulaştığı iddia edilen yıldan (bkz s. 233-34) şu tipik örneği verebiliriz: Mart 1970'te medya, Başkan Nixon'ın Laos'taki Kuzey Vietnamlı güçlerin aniden 50.000'den 67.000'e yükseldiğini belirttiği bir konuşmasını temel alarak, Laos'un Kuzey Vietnamlılar tarafından işgal edildiğini aktarmıştı. Nixon'ın yorumu, Vientian'daki* ABD askeri ateşesinin daha düşük bir rakam zikrettiği her zamanki brifinginden hemen sonra gelmişti. Birimizin ilk elden tanık olduğu gibi, bu kaynak Vientiane'daki basın heyeti arasındaki özel konuşmalarda büyük bir eğlence kaynağıydı. Fakat başkanın uydurması gerçekmiş gibi aktarıldı. Hiç aktarılmamış olsa da, aslında daha düşük rakam da uydurmaydı.[22] Hindiçin Savaşları boyunca, resmi beyanatların niteliği sorgulandığında, genellikle bölgedeki ABD askeri kaynaklarının temel alındığı görülür; böylece habercilik ve analiz ABD gücünün çizdiği sınırlar içinde kalıyordu.[23]

---

* Laos'un başkenti. —y.h.n.

Çok sınırlı örnekler dışında, ABD'li muhabirler savaşı "düşmanın" –Güney Vietnam, Laos ya da daha sonra Kamboçya köylülerinin– bakış açısından görmek için hiçbir çaba harcamadılar. ABD saldırısına direnen "düşman" askeri güçlerin yanında bulunmadılar. Bu türden olgulara ulaşılsa bile, ya görmezden gelindi ya da bir kenara atıldı. Fakat Afganistan'daki savaşla ilgili haberleri aktarırken, savaşı kurbanların bakış açısından gözlemlemek çok önemli kabul ediliyor ve yerinde görülüyordu. Hindiçin örneğinde, Amerikalı işgalciler Vietnam "saldırısının" kurbanları olarak değerlendirildi ve savaş işgalcilerin bakış açısından aktarıldı –tıpkı, sinema dahil, savaştan sonraki yorumların savaşı bu bakış açısına göre göstermiş olduğu gibi.

Savaşın doğasına ışık tutabilecek mültecilerin tanıklığı da düzenli olarak göz ardı edildi. ABD Hükümeti'nin düşmanı, basının da düşmanıydı ve basın onlara kendi adıyla bile hitap edemiyordu: Düşman Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) adıyla değil, ABD-Saygon propagandasının aşağılayıcı bir terimi olan "Viet Kong"* adıyla anılıyordu. Ulusal Kurtuluş Cephesi ifadesi, Amerikalı muhabirler tarafından "hiçbir zaman tırnak işareti içine alınmadan" kullanılmadı.[24] Amerikalı muhabirler düzenli olarak Güney Vietnam'da Güney Vietnamlılar tarafından düzenlenen "komünist saldırıya" (E. W. Kenworthy) ve "bu ülkeyi mahvetmeyi amaçlayan" komünist çabalara (David Halberstam) göndermede bulundular.[25] Sorun şuradaydı ki, ABD'nin dayattığı uydu bir rejim tarafından yönetilen bu ülke, onların kendi ülkesiydi.

Çok önemli ölçüde, savaş Washington'dan aktarıldı. 1970'in sonlarında, seçkinlerin davadan desteklerini çekme süreci ileri bir aşamadayken, *Los Angeles Times*'ın Washington muhabiri Jules Witcover geçmiş yıllardaki Washington manzarasını şöyle tasvir etti:

> O yıllarda, basın çalışanları hükümetin Vietnam hakkında söylediklerini büyük bir şevkle aktardılar ve ortaya çıkan tutarsızlıkları araştırmakla yetindiler. Pek az kişi bakış açılarına ve uzman yorumlarına muhalefet etme çabası gösterdi. Bu durum, çok geç bir tarihe, yani olaylar ve Vietnam muhalefetinin önemi artık göz ardı edilemeyecek hale gelene kadar devam etti. Savaşla ilgili haberlerin yapılmasında basın çalışanlarının işi üç ana görevle sınırlıydı: hükümetin söylediğini aktarmak, söylenenin doğru olup olmadığını ortaya çıkarmak ve ilan edilen politikanın işe yarayıp yaramadığını değerlendirmek. Birinci görevle ilgili olarak hayli profesyonelce bir iş çıkarıldı. Fakat ikinci ve üçüncü görevlerde tökezleme yaşandı. Bunun nedeninin, çok sayıda muhabirin üç kategorinin tümünde de cevapları aynı temel kaynakta –yani hükümette– araması olduğuna ilişkin güçlü kanıtlar var.[26]

İşler ters gittiğinde "karşı bakış açıları" arama çabası da son derece zayıftı ve taktik

* Vietnamca *Việt Nam Cộng Sản*'un (Vietnamlı Komünistler) kısaltılmasından elde edilen terim. ABD ve Güney Vietnam Hükümeti Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ulusal bir dava peşinde olmadığını, komünist bozgunculuğu temsil ettiğini ima etmek amacıyla bu terimi kullanıyordu. –y.h.n

alanla sınırlıydı; yani tamamen ABD çıkarları açısından değerlendirildiği ve resmi öncüllerin peşinen kabul edildiği bir çerçevede, sadece "ilan edilen politikanın işe yarayıp yaramadığı" sorusu soruluyordu.

Ayrıca ABD'nin savaşı ABD müttefikleri tarafından açıkça destekleniyordu. Bunlardan bazıları (Avustralya, Tayland, Güney Kore) savaş güçleri gönderirken, diğerleri Hindiçin'in yıkımına katılarak kendilerini zenginleştirdiler. Japonya ve Güney Kore açısından, gösterdikleri katılım onların önde gelen ekonomik güçler statüsüne "yükselmesine" önemli ölçüde katkı yaparken, Kanada ve Batı Avrupa da ABD operasyonlarına verdikleri destekten kârlı çıktılar. Sovyetler'in Afganistan işgalinin aksine, Birleşmiş Milletler ABD "müdahalesini" asla mahkûm etmedi ve ABD askeri operasyonları sırasında işlenen suçları araştırmadı ya da kınamadı. Elbette bu, ABD'nin dünya gücü olmasının ve etkisinin bir yansımasıydı. Bu gerçeklere rağmen, ABD'nin, Güney Vietnam'ı savunmak için gerçekleştirdiği "müdahaleyi" kınadığı için BM'yi ve dünya kamuoyunu "çifte standart" uyguladığı gerekçesiyle suçlaması, sıradan bir uygulamadır. Diğer yandan, Sovyetler'in Afganistan işgalinin düzenli şekilde "soykırımcı" olarak tanımlanması görmezden gelinir –bu, Birleşik Devletler'in Hindiçin'de yaptıkları için ana-akım medyada asla kullanılmayan bir terimdir.

1965'te, ABD'nin Vietnam'ı kapsamlı işgali sırasında, artık çok büyük boyutlara ulaşmış olan "müdahalenin" haklılığı konusunda henüz bir tartışma yaşanmıyorken, Birleşik Devletler kendisini "içeri davet" edebilecek ya da etmeye istekli bir hükümet kurmayı henüz başaramamıştı. Öyle görünüyor ki, sözde egemen bir hükümetin talebi ya da rıza göstermesi gibi formaliteler bile yerine getirilmeden, ABD tereddütsüz Vietnam'a *girmişti*. Fakat ABD gazeteciliğinin güvercin aşırı ucunda yer alan Tom Wicker, "Birleşik Devletler'in başka uluslara demokrasi getirmek gibi tarihsel ya da Tanrı'dan gelen bir misyonu bulunmadığı" şeklinde açıklamalar yaparken, demokrasinin zaten mevcut olduğu yerlerde "özgürlüğün korunması" söz konusu ise, işlerin farklılaşabileceği gözleminde bulunuyordu:

> *Vietnam'da olduğu gibi*, savunulan "özgürlük" çok asgari nitelikte ve maliyeti ise astronomik düzeyde olsa da, ABD'nin, solun ve sağın baskıcı güçlerinin saldırdığı ya da yıktığı bir demokratik rejime destek vermesi, davet edilmesi halinde pekâlâ haklı gösterilebilir.[27]

Muhalif bir yorumcu olan Wicker, Vietnam'da savunmakta olduğumuz "özgürlüğün" asgari düzeyde olduğunu ve maliyetin çok yüksek olduğunun ortaya çıktığını kabul eder. Fakat "içeriye davet edildiğimiz" inancı sorgulanamaz bir kutsallık olarak kalır. İrademizi şiddet yoluyla dayatma hakkımızdan başka bir şey "savunmadığımız" fikri, üzerinde düşünülemez bir şeydi. Bununla birlikte, 2000 yılında Afganistan'daki savaşa yönelik olarak ifade edilebilen en sert suçlama, Sovyetler'in onları davet eden de-

mokratik Afganistan rejimine sağladığı desteğin haklı gösterilebileceği olsaydı, Sovyet medyasını nasıl nitelendireceğimizi kendimize bir soralım – Sovyetler'in savunduğu "özgürlük" de muhtemelen asgari düzeydeydi ve maliyeti çok yüksekti.

Şimdi, ABD'nin Hindiçin'deki savaşlarını ele alırken, Sovyet saldırısı örneğinde evrensel olarak kabul gören ilkeleri benimseyen "kanatlardaki çılgın adamlara" dönelim. Temel gerçekler şüphe götürmez. ABD yetkilileri, 1940'ların sonunda, Fransa'nın II. Dünya Savaşı sonrasında Hindiçin'deki sömürgelerini yeniden fethetme çabasını desteklerken, Ho Chi Minh'in önderliğindeki Viet Minh'in* temsil ettiği Vietnam ulusalcılığına karşı çıktıklarını peşinen kabul ediyordu. 1947'de, Dışişleri Bakanlığı Ho'nun kendisini "nüfusun ezici çoğunluğuna ulusalcılığın ve özgürlük mücadelesinin sembolü" olarak kabul ettirdiğini belirtiyordu.[28] 1948 Eylül'üne gelindiğinde, bakanlık "Komünist Ho Chi Minh'in Hindiçin'deki en güçlü, belki de en kudretli kişi olduğu ve onu dışlayan herhangi bir çözüm önerisinin sonucu belirsiz bir plan olacağı şeklindeki hoş olmayan gerçeğin" farkındaydı. Bu gerçeğin ışığında, "Hindiçin sorununa uygulanabilir bir çözüm önerememiş olmamızdan" üzüntü duyuyordu. Ho'nun önderliğindeki komünistler "ulusal hareketin denetimini ele geçirmişlerdi;" oysa ABD'nin "uzun vadedeki amacı mümkün olduğu ölçüde komünistlerin Hindiçin'deki etkisini yok etmekti."[29] Yine de Birleşik Devletler sonunda savaşın maliyetinin yaklaşık yüzde 80'ini karşılayarak Fransa'nın Vietnam'a karşı davasını desteklemişti ve Fransa kabul etmiş olsaydı, doğrudan bir ABD saldırısı düzenlemeyi de tasarlamıştı.

1954'te Fransa çekildi. Bunun üzerine Birleşik Devletler, hiç vakit kaybetmeden, 1956'da ülke çapında yapılacak seçimlerle Vietnam'ın birleşmesine yönelik çalışmanın temellerini atan Cenevre anlaşmalarını işlemez hale getirme görevini üstlendi. Birleşik Devletler, Güney Vietnam'da yoğun bir şiddet uygulayarak halkı denetim altına alan ve ABD'nin desteğiyle Cenevre siyasi çözümünün şartlarını reddeden uydu bir devlet (Vietnam Cumhuriyeti Hükümeti'ni) kurdu. Devlet terörizmi yeni bir direniş dalgasına yol açtı; 1959 itibariyle, ABD'nin örgütlediği devlet terörü tarafından yok edilmekte olan Güney'deki Viet Minh kadroları özsavunma amaçlı şiddet kullanma yetkisi aldılar. Bu durum, o zamana kadar on binlerce insanı öldürmüş, köylülerin büyük çoğunluğunu ve şehirli seçkinleri yabancılaştırmış olan ABD'nin dayattığı rejimin hızla çöküşüne yol açabilecek bir tehdit oluşturdu. *London Times* ve *Economist*'in Vietnam muhabiri David Hotham ABD tarafından dayatılan Diem rejimiyle ilgili olarak 1959'da şunları yazıyordu:

> [Diem rejimi] ne kadar anti-komünist olursa olsun muhalefetin her çeşidini bastırdı.

* Vietnam Bağımsızlık İttifakı. Vietnam'da, Fransız sömürgeciliğini ve Japon varlığını sona erdirmek için Ho Ngoc Lam ve Nguyen Hai Tan tarafından 1941'de kurulan, sonrasında Ho Chi Minh adıyla tanınan Nguyen Tat Thanh'ın liderliğini yaptığı ulusal örgüt. –y.h.n.

> Bunu kolayca yapabildi; çünkü Pasifik'in karşı kıyısından muazzam miktarda dolar yardımı aldı. [Bu yardım] insanlık ve siyaset işleriyle ilgili tüm yasalara göre çoktan iktidardan düşmüş olması gereken bir adamı iktidarda tuttu. Diem'in esas destekçileri Özgür Vietnam'da değil, Kuzey Amerika'da aranmalıdır...[30]

"Viet Kong'a" dönük suçlamaları sık sık histeri seviyesine ulaşan ve ABD Hükümeti'nin Vietnam komünizmi üzerine önde gelen uzmanı olan Douglas Pike, yine de şu gerçeği kabul etmişti: Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC), Birleşik Devletler ve uyduları tarafından "hayatta kalmak için karşı güç kullanmaya" zorlanıncaya kadar, "Vietnam Hükümeti ve Birleşik Devletler'le mücadelenin siyasi düzeyde sürdürülmesi gerektiğini, kitlesel askeri güç kullanmanın kendi içinde gayri meşru olabileceğini savundu."[31]

Kennedy yönetimi, bombalama, yerleşim yerlerinin tahrip edilmesi ve 1961-1962 yılları arasında muharebe birliklerine "danışmanlık" yapılması eylemlerinde ABD askeri güçlerini doğrudan kullanarak, Güney Vietnam'daki savaşı tırmandırdı. Bu, aynı zamanda, milyonlarca insanı toplama kamplarına (stratejik mezralara) sürme çabasının bir parçasıydı. Böylece, bu kamplarda toplanan insanlar, dikenli tellerin ve silahlı muhafızların ardında –Birleşik Devletler'in de kabul ettiği gibi– bilerek ve isteyerek destekledikleri gerillalardan "korunabileceklerdi." Douglas Pike, UKC'ye yönelik iç desteğin o zamanlar nüfusun yüzde 50'si düzeyinde olduğunu tahmin ediyordu; bu, George Washington'ın sahip olduğunu iddia edebileceği destekten daha fazlaydı. Öte yandan, ABD yerli halk arasında neredeyse hiç desteklenmiyordu. Douglas Pike'a göre siyasi seçenekler umutsuzdu; çünkü Ulusal Kurtuluş Cephesi "Güney Vietnam'da gerçekten kitle tabanına sahip tek siyasi partiydi;" "muhtemelen Budistler hariç," hiç kimse "büyüklük ve güç açısından kendisini UKC'ye eşit görmüyor ve bir koalisyona girme riskini göze alamıyordu; balinanın [UKC] küçük balığı yutacağından korkuyorlardı." Budistlere gelince, Birleşik Devletler onları "üyelik kartı taşıyan komünistlere eşdeğer" görüyordu (Büyükelçi Henry Cabot Lodge). Daha sonra ortalıkta bağımsız siyasi gücün kalmamasını garanti altına almak için, Budistlerin siyasi hareketini ortadan kaldırmaya dönük şiddet kullanımını destekledi; çünkü bu türden güçler denetlenemezdi.[32] Guenter Lewy, Amerikan Savaşı'nı haklı göstermeye çalışan saygın askeri tarih ve ahlak risalesi tarzındaki çalışmasında, insanları "ayrım gözetmeden öldüren;" "esas olarak masum erkek, kadın ve çocukların kitleler halinde ölümüne yol açan" 1960'ların başlarındaki ABD hava operasyonlarının amacını Orwell'ın takdir edeceği bir tarzda şöyle açıklar: "Açık alanlardaki" köyler, buralarda yaşayanların stratejik mezraların güvenlikli alanlarına doğru sürülmesini sağlayacak şekilde, "rasgele top ateşi ve hava bombardımanına maruz bırakıldı."[33]

Birleşik Devletler tarafından dayatılan hükümetin önemli bir halk desteğinden yoksun olduğu bütün taraflarca kabul ediliyordu. Yaygın şekilde, Güney Vietnam'daki durum

hakkında en bilgili ABD yetkilisi olarak kabul edilen deneyimli ABD pasifikasyon şefi John Paul Vann 1965'te şunları yazmıştı:

> Güney Vietnam Hükümeti, siyasi bir halk desteğine şu anda sahip değildir ... İş başındaki hükümet kırsal ve alt sınıf şehirli toplumsal kesimleri sömürmeye yönelmiştir. Bu aslında Fransızların yerini üst sınıftan Vietnamlıların aldığı Fransız sömürge sisteminin bir devamıdır ... Tarım nüfusunun hoşnutsuzluğu ... büyük ölçüde UKC ile kurulan ittifak aracılığıyla ifade edilmektedir.[34]

Gerçekte, Birleşik Devletler hariç tüm ilgili taraflar, Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya'yı tarafsızlaştırarak yakında patlayacak bir savaştan kaçınmak için ciddi bir çaba içindeydi; ABD propagandasında "Viet Kong" olarak geçen ve esas itibariyle Viet Minh'in güney kolu olan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin resmi tutumu da bu yöndeydi. Fakat Birleşik Devletler olası bir siyasi çözümü engellemeye kararlıydı.

Güneyde kendine politik bir taban edinemeyen ABD Hükümeti, savaşı genişletmeye girişti. Bunu, amacına ulaşmayı garantilemek için Güney Vietnam'daki siyasi durumu sürekli manipüle ederek yapabiliyordu. Önüne koyduğu amaçsa, Güney'de Amerikan iradesine boyun eğebilecek anti-komünist bir rejim kuruluncaya kadar sürekli savaşmaktı. Büyükelçi Lodge Ocak 1964'te şu gözlemde bulundu: "Generallerin hepsinin bizim tayin ettiğimiz generaller olduğu açıktır."[35] Uygun olanları buluncaya kadar onları değiştirmeye devam edeceğiz. Burada "uygun" olanlar, müzakere etmeye değil, emirlere uymaya ve savaşmaya istekli olanlar anlamına geliyordu. Diem'in yerine geçen ilk generallerden biri, muhabirlere ancak ABD'li danışmanı "[bana] Saygon'da bir darbe planlandığını ve benim başkan olacağımı ... söylediği zaman" kendisinin bir sonraki devlet başkanı olacağını fark ettiğini açıklamıştı. General Maxwell Taylor gayet samimi olarak "makul ölçüde tatmin edici bir hükümet kurma" ihtiyacından söz etmiş ve eğer bu hükümetten memnun kalmazlarsa, onun yerine sivilleri ya da "askeri bir diktatörlüğü" geçirmekten söz etmişti.[36]

Bu bağlamda, ABD'nin uydu devletinde uzun süre hükümetleri manipüle ederek nihayet amacına ulaştığını ve iki eski Fransız işbirlikçisi olan Ky ve Thieu'yu iktidara getirdiğini belirtmek gerekir. Bu kişilerin yönetime getirilmelerine neden olan tek özellikleri, ABD'nin öne sürdüğü savaşma ve siyasi çözümden kaçınma koşulunu yerine getirmeleriydi. Bu arada, ABD kitle medyası Güney Vietnam Hükümeti'nin Güney Vietnam halkının özgür tercihi olduğunu iddia etmeyi sürdürüyordu.[37] *New York Times* 4 Haziran 1966'daki başyazısında şu yorumda bulundu: "Washington Saygon'daki siyasi geleceği şekillendiremez; fakat yaklaşan Eylül seçimleri için tüm Güney Vietnamlı siyasi gruplar arasında bir birlik arayışını acil olarak gündemleştirmeyi sürdürebilir." Gerçekte, dönemin yöneticileri Birleşik Devletler tarafından göreve getirilmişti; seçim ABD'nin fikriydi ve söylemeye dahi gerek yok ki, "Güney Vietnam'da gerçek-

ten kitle tabanına sahip tek siyasi partiyi" oluşturan Güney Vietnamlılar (Pike UKC'yi kastediyordu), "Güney Vietnamlı siyasi gruplardan" biri olarak görülmüyordu. Birleşik Devletler'in hedeflediği "birliğe" gelince, o yalnızca ABD Savaşı'nın icra edilmesine bir zemin sağlama amacını taşıyordu. Bu amaç ancak tüm halk hareketlerinin bastırılması yoluyla gerçekleştirilebileceği için, daha sonra 1966'da askeri cunta, ABD'nin onayı ve doğrudan yardımıyla, güç kullanarak en büyük komünist-olmayan grubu, örgütlü Budistleri ezdi. Böylece Thieu ve Ky'ın sürekli yönetimi için ortalığı temizlemiş oldu. Tüm bunlara rağmen ABD medyası, serbest bir seçim için her türlü zeminin yok edildiğine ve sadece amaçları ABD yönetimininkiyle özdeş olduğu için seçilmemiş bir hükümetin iktidarda tutulduğuna değinmiyordu; yani bunun kukla bir hükümetin klasik bir örneği olduğundan asla söz etmiyordu.[38] Aksine, medyada yer aldığı haliyle, cunta hür ve bağımsız Güney Vietnam'ın lideri olma unvanını asla terk etmedi; "kukla" sözcüğü ise, düşman devletlerin failleri için saklanıyordu.

Büyüyen ABD Savaşı'na dönecek olursak, Tonkin Körfezi olayından sonra, Kongre desteğini sağlamaya dönük çabalar 7 Ağustos 1964 kararıyla başarıya ulaştı. Bu karar, "Birleşik Devletler güçlerine karşı her türlü silahlı saldırıyı püskürtmek" ve Vietnam'da Vietnamlılar tarafından yapılacak "başka saldırıları önlemek için [başkanı] tüm gerekli önlemleri almak konusunda" yetkili kılıyordu. Bu, "fiiliyatta, savaşı sürdürmek için yönetime verilen açık bir çekti."[39]

Birleşik Devletler, 1965'in başında, doğrudan Güney Vietnam'ı işgale girişti ve Kuzey Vietnam'ı düzenli olarak bombalamaya başladı. Bunu yaparken, Hanoi'nin güneydeki direnişe son vermek için nüfuzunu kullanacağını umuyordu. Ayrıca Kuzey Vietnam'ı işin içine sokmanın Güney'de saldırıyı tırmandırmasını haklı göstereceğini planlıyordu. Bunun nedeni, savaşın tırmandırılması için UKC'nin Güney Vietnam'daki "dahili saldırısının" ötesinde bir gerekçeye ihtiyaç duyulmasıydı. BM Büyükelçisi Adlai Stevenson, ABD'nin karşılaştığı esas sorunu Güney Vietnam'daki "dahili saldırı" olarak tanımlıyordu.[40] 1965'te ABD'nin kara işgali sırasında, Bernard Fall'ın zikrettiği rakamlara göre, Güney Vietnam'da 150.000'in üzerinde insan öldürülmüştü; bu insanların çoğu, "Amerikan zırhlı araçlarının, napalminin, bombardıman uçaklarının ve nihayet kusturucu gazlarının mahvedici etkisine maruz kalmış" ya da ABD'nin kurduğu rejimlerin devlet terörüne kurban gitmişlerdi.[41] Birleşik Devletler, Ocak 1965'ten itibaren Güney'de vahşet dolu zalimlikler gerçekleştiren toplam 300.000 kadar Koreli paralı askeri de devreye soktu. 1965 Nisanı'nın sonlarında, güney sınır bölgelerinde, Kuzey Vietnam'a ait ilk düzenli birliğin –dört yüz kişilik bir tabur– tespit edildiği sonucuna varıldı. Pentagon kaynaklarına göre, Ocak 1968'deki Tet Saldırısı'na kadar esas olarak ABD güçlerini kalabalık yerleşim merkezlerinden uzaklaştıran Kuzey Vietnam birliklerinin sayısı, Güney Vietnam'ı teröre boğan Koreli ve Taylandlı paralı askerlerle aşağı

yukarı aynı düzeydeydi; ABD kuvvetleri ise bunlardan çok daha kalabalıktı.

1967 itibariyle, savaş öyle bir yıkım seviyesine ulaşmıştı ki, Fall'ın kelimeleriyle "bu büyüklükteki bir bölgede ilk defa kullanılmasına izin verilen en büyük askeri makinenin darbeleri altında kırsal alan gerçek anlamda öldüğü [için] ... Vietnam kültürel ve siyasal bir varlık olarak ... yok olma tehdidiyle karşı karşıya gelmişti."[42] Güney Vietnam'ı yok etme stratejisi genellikle bir başarı olarak görüldü. Harvard profesörü ve hükümet danışmanı Samuel Huntington şu sonuca vardı: "Birleşik Devletler dalgın dalgın düşünürken, Vietnam'da pekâlâ 'ulusal kurtuluş savaşlarına' verilecek yanıtı bulmuş olabilir." Şöyle ki, "kırdan şehire kitlesel bir göç yaratmaya yetecek" düzeyde aşırı şiddet yoluyla "zorunlu bir şehirleşme ve yer değiştirme" dalgası yaratılır; böylece köylü nüfusu örgütlemeyi öngören Maocu stratejinin "önüne geçilir" (bu teknikler uygulamaya konduğu sırada nüfusun yüzde 80'den fazlası köylüydü) ve "destekçileri var olmaya devam ettiği sürece onlardan kopartılması imkânsız, güçlü bir örgütlenme olan" Viet Kong'un altı oyulur.[43]

Neredeyse tamamen Güney Vietnamlılardan oluşan UKC güçleri tarafından ülkenin her köşesindeki şehirlerde ve kasabalarda yürütülen Ocak 1968 Tet Saldırısı, ABD'li seçkinleri savaşın Birleşik Devletler'e aşırı pahalıya patladığına ikna etti. Strateji, (ifadenin teknik anlamında) yerli bir paralı orduya dayanan daha "sermaye-yoğun" bir operasyona doğru kaydırılmalı ve ABD güçlerinin aşamalı olarak geri çekilmesi sağlanmalıydı. ABD güçleri artık ciddi bir moral kaybı yaşıyordu ve bu durum ordu yetkilileri arasında artan bir endişe kaynağı haline gelmeye başlamıştı. ABD güçleri Tet-sonrası "hızlandırılmış bir pasifikasyon kampanyasına" girişti. Gerçekte bu, on binlerce insanın öldürüldüğü ve ülkenin yıkımının daha geniş alanlara yayıldığı, UKC'yi ve köy toplumundan geriye kalanların çoğunu mahveden bir kitle katliamı operasyonuydu. Kuzey Vietnam'ın büyük bölümü, özellikle de güney bölgesi çıplak alanlara dönüştü. Laos, Kuzey Laos'un köylü toplumu da dahil, tarihteki en ağır bombardıman altında dövüldü. ABD Hükümeti bu bombalamanın Güney Vietnam'daki savaşla bir ilgisinin bulunmadığını ileri sürdü. Birleşik Devletler Kamboçya'yı bombaladı ve işgal etti; kırsal bölgenin büyük bir bölümünü mahvetti ve acı çeken köylüleri daha önce marjinal bir güç olan Kızıl Kmerlerin amacı doğrultusunda harekete geçirdi. Savaş sona erdiğinde, Hindiçin'deki ölü sayısı dört milyona ya da daha fazlasına ulaşmış olabilir.[44] Topraklar ve topluluklar harap olmuşlardı. Ardından gelen ABD siyaseti tazminat ödemeyi, yardımı ve ticaret yapmayı reddetti ve başka kaynaklardan gelen yardımı da engelledi; bu şekilde, toplulukların bu büyük felaketten sonra yaralarını sarmalarını önlemeyi hedefledi. Elbette tüm yardımlar engellenmemişti: ABD'nin Kızıl Kmerlere sağladığı yardımın 1980'lerde milyonlarca dolara ulaştığı görülmektedir.[45]

Sovyet saldırganlığı örneğinde doğru bir şekilde benimsediğimiz ilkeleri uyguladığı-

mızda sonuç aşikâr görünmektedir. Birleşik Devletler'in 1962'de Güney Vietnam'a saldırdığı öne sürülebilir; 1965'te saldırdığı gerçeği ise her türlü tartışmanın dışındadır. Saldırısını Hindiçin'in tamamına yaymış, öldürücü ve uzun dönemli etkiler yaratmıştır. Bu temel olguları tanımakla işe başlamayan yukarıda söz ettiğimiz olaylarla ilgili medya haberciliği ya da diğer yorumlar, terörizm ve canice saldırılar için bir savunma olmanın ötesine geçemezler. Birleşik Devletler'in "Güney Vietnam'ı koruması," Sovyetler Birliği'nin "Afganistan'ı korumasıyla" aynı anlama geliyordu.

Fakat medyanın ya da "kültür"ün bakış açısıyla, tarihte ABD'nin Güney Vietnam'a ve Hindiçin'in geri kalan kısmına saldırması diye bir olay yoktur. Ana-akım medyada böylesi bir olguya ya da tarihin belki bu perspektiften de ele alınabileceğini kabul eden tek bir referansa bile rastlamak zordur –muhtemelen *Pravda*'nın Sovyetler'in Afganistan'ı işgal etmesi olayını kaydetmemesi, bunun yerine CIA tarafından desteklenen "haydutlara" karşı sadece Afganistan'ın savunulmasından söz etmesi gibi. Barış hareketi aktivizmi doruk noktasında olduğu dönemde bile, entelektüel kültür içinde saldırının yanlış olduğu gerekçesiyle savaşa karşı hemen hiçbir muhalefet yoktu;[46] 1968'de Sovyetler'in Çekoslavakya'yı işgal etmesinde evrensel olarak benimsenen gerekçeler burada geçerli değildi ve bunun çok basit bir nedeni vardı: ABD'nin saldırdığı kabul edilmemişti. Savaş sırasında Vietnam'daki saldırıdan Kuzey Vietnamlıların sorumlu olup olmadıkları konusunda hayli tartışma yaşandı ve daha önce gördüğümüz gibi, Güney Vietnamlılar bile "dahili saldırı" nedeniyle suçlandılar (Adlai Stevenson); fakat Birleşik Devletler'in önce Güney Vietnam'da, ardından da Hindiçin'in tamamında giriştiği askeri harekâtta saldırganlıktan suçlu olup olmadığı *hiçbir şekilde tartışma konusu yapılmadı*. Bu son derece ilginç olgular, devlet propaganda sisteminin ezici hâkimiyetini yansıtır ve "karşı bir tutum" geliştirdiklerini düşünenler açısından bile düşünce ve tartışmanın öncüllerini belirleyebilme yeteneğini yansıtır. Medyaya gelince, bu doktriner ilkelerden sapmalar ihmal edilebilirdi; gerçekten de savaş sürerken ya da sona erdikten sonra, savaşın işlendiği devasa haberler ve yorumlar denizinde bunların yeri kelimenin gerçek anlamında sıfır olabiliyordu.

Ağustos 1987'de yayımlanan ve "Vietnamlıların Savaşını Yürütmenin Öğrettiği Dersler" başlığını taşıyan aydınlatıcı bir makalede, deneyimli Asya muhabiri, saygın ve liberal bir Vietnam Savaşı tarihi yazarı olan Stanley Karnow, ABD'nin Vietnam'da hata yaptığını; çünkü Vietnam halkının bize çok fazla bel bağlamasına izin verdiğini ileri sürer.[47] Buna karşılık, Güney Vietnam halkı da, küçük uyduların feda edilebileceğinin farkında olmadan bizim geri çekilmeyeceğimizi düşünmüş; böylece "Birleşik Devletler'e gönül rahatlığıyla bel bağlayabileceği konusunda uyutulmasına göz yummuştu." Karnow'un yurtsever çerçevesinde, ABD işgaline karşı savaşan Güney Vietnam halkı asla söz konusu edilmez ya da "Güney Vietnamlılar" olarak görülmezler. Oysa, konuyla ilgili ABD

uzmanları ve yetkililerine göre, onlar nüfusun çoğunluğunu ve tek ciddi siyasi gücü oluşturmaktaydı. ABD'nin seçtiği siyasi grup, tekrar tekrar, "İşin doğrusu, şu sıralar komünistlerle yalnızca politik bir zeminde rekabet edecek kadar güçlü değiliz" demişti.[48] Bir Sovyet Karnow'u da, şüphesiz geçmişe dönük olarak, Sovyetler Birliği'nin "Afganlar'ın" Sovyet gücüne çok fazla bel bağlamasına izin verdiği konusunda benzer bir kaygıyı dile getirirdi.

Sovyetler Birliği'nin ya da başka resmi düşmanların eylemlerine doğru bir şekilde uyguladığımız standartlar çerçevesinde, medya ve Hindiçin hakkında daha ileri düzeyde söylememiz gereken başka hiçbir şey yok. Başka herhangi bir tartışma, *Pravda*'nın "Sovyetler'in Afganistan'ı savunması" hakkındaki olguları doğru şekilde aktarıp aktarmadığı gibi önemsiz bir soruyla eşdeğerdir. Özgürlük Evi - Üç Taraflı Komisyon'un perspektifini benimseyen bir komünist parti görevlisi, aşırı bir karamsarlık ya da çok karşı bir tutumdan dolayı *Pravda*'yı eleştirebilir. Böylece, *Pravda*'yı savaşın nihai olarak kaybedilmesine katkıda bulunmakla suçlayabilir. Afganistan'ın, kendini terörizme, kadınların korkunç bir şekilde baskı altına alınmasına, dinsel fanatizme, "Kudüs'e yürüme" vs. planlarına adamış feodal unsurlar tarafından ele geçirilmesini kolaylaştırmakla itham edebilir. Ya da, eğer haberi yeterince iyimser ve çok fazla çarpıtılmamış bulduysa, doğruluğu ve objektifliği için *Pravda*'yı alkışlayabilir. Fakat ortaya çıkartılan şey ne olursa olsun, tüm bunlar anlamsız olacaktır. Devlet propagandasının temel ilkesinin –SSCB'nin Afganistan'ı terörist saldırıya karşı savunduğu ilkesinin– daha ayrıntılı bir habercilik ve tartışma için sorgulanamaz bir çerçeve olarak kullanıldığını keşfettiğimiz anda, medyanın ciddi biçimde değerlendirilmesi gerçekte sona ermiştir. Aynı şey ABD'nin Hindiçin'deki saldırısı için de geçerlidir.

Propaganda modelinin Hindiçin Savaşları'nda doğrulandığını tam anlamıyla söyleyemeyiz; çünkü medyanın devlet propaganda sistemine böylesine olağanüstü, kapsamlı ve istisnasız bir itaatkârlık göstereceğini öngörememiştir. Bu yargının doğru olması –ki açıkça öyledir– yeterince ürkütücüdür. Batı entelektüel kültürü hakkında daha aydınlatıcı gerçeklik ise, basit olguların algılanamaması ve bu olguların ne anlama geldiğinin düşünülebilir olanın sınırlarının çok ötesinde yer almasıdır.

Bununla birlikte, medyanın Hindiçin Savaşları'nı ele alış biçimiyle ilgili daha dar kapsamlı sorunu araştırabiliriz. Fakat bunu yaparken görece önemsiz meselelere döndüğümüzü aklımızda tutalım ve son derece önemli ve oldukça yıkıcı olan şu eleştiriyi not etmekle yetinelim: Medyanın bir dizi yurtsever varsayımı yaygın olarak, uysalca ve hiç düşünmeksizin kabul etmesi öyle bir düzeye ulaşmıştır ki, daha ayrıntılı bir yorum, en iyi ihtimalle, ancak tali bir önem taşıyabilir.

5.3. Erken Aşamalar: Daha Ayrıntılı Bir Bakış

Fransızlar ve onların uydu güçleri tarafından yürütülen ve büyük ölçüde Birleşik Devletler tarafından finanse edilen "ilk Hindiçin Savaşı" 1954 Cenevre Anlaşmaları ile sona erdi. Bu anlaşmalar, 17. paralelde bir bölünme tesis etti ve iki yıl içinde yapılacak seçimler yoluyla yeniden birleşmeyi öngörüyordu. Birleşik Devletler bu düzenlemelere engel olmayacağına dair söz verdi.

Birleşik Devletler ve onun uydu rejimi tarafından kısa sürede Cenevre çözümünün altı oyuldu; çünkü seçimin Viet Minh yönetimi altında birleşik bir Vietnam'a yol açacağı tüm taraflarca peşinen kabul ediliyordu. George Kahin mevcut kayıtları yakından inceleyerek bazı sonuçlar çıkardı. Buna göre, "[ABD tarafından dayatılan uydu rejimin başkanı] Diem'in yapılacak herhangi bir ulusal seçimi kaybedeceği konusunda Amerikan istihbarat kaynakları hemfikirdi." Viet Minh, "Vietnam'ın denetimi için mücadelenin askeri düzeyden siyasi düzeye taşınacağı güvencesi" temelinde, birliklerini denetlediği bölgelerin oldukça kuzeyinde yeniden toparlama yönündeki Cenevre kararını kabul etmişti. "Vietminh liderleri siyasi alanda Fransızlar ve Vietnamlı işbirlikçilerine karşı üstün olduklarını gayet iyi biliyorlardı; hatta bu alandaki üstünlükleri askeri alandakinden de fazlaydı ... Vietminh açısından Cenevre Anlaşmaları'nın kalbi işte buydu."[49]

Bir felaket olarak algılanan Cenevre Anlaşmaları'na karşı ABD'nin gizli cevabı (planı) şuydu: "Silahlı saldırı dışında başka bir yolla komünistlerin yerel iktidarı devirmesi ya da isyan etmesi" durumunda, (gerekli görüldüğü takdirde Çin'e yönelik saldırılar dahil) askeri eyleme başvurulması. Bu plan, "silahlı saldırı" söz konusu olduğunda BM Güvenlik Konseyi bir cevap oluşturuncaya kadar güç kullanımını özsavunmayla sınırlı tutan BM Şartı'nın açıkça ihlal edilmesi demekti. *Pentagon Papers*'ın* (Pentagon Raporları) tarihinde tanınmayacak ölçüde çarpıtılan ve genellikle göz ardı edilen bu kritik karar, aynı zamanda Çin'e karşı operasyonlar yapılmasını, (Kuzey Vietnam dahil) Hindiçin'in dört bir yanında "geniş ve etkili ölçekte örtülü operasyonlar" düzenlenmesini, Japonya'nın yeniden silahlandırılmasını, "ABD'nin Güneydoğu Asya'daki örtülü ve psikolojik operasyonları için dayanak noktası olarak" Tayland'ın geliştirilmesini vs. tavsiye ediyordu.[50] Savunma Bakanı Robert McNamara, Başkan Johnson'a ilettiği bir bilgi notunda, "1954'ten sonra ancak ABD'nin varlığı güneyi bir arada tutabildi ... ve Diem'in 1956'da ülke çapında serbest seçimler yapılması çağrısında bulunan 1954 kararını uygulamayı reddetmesini sağladı" gözleminde bulundu.[51]

* ABD Savunma Bakanlığı tarafından görevlendirilen bir kurul tarafından hazırlanan ve II. Dünya Savaşı'ndan 1968 yılına ABD'nin Güneydoğu Asya ile ilişkilerini ele alan çok-gizli çalışma. 1967'de başlatılıp 1969'da bitirilen çalışma, 1971 yılında basına sızdı ve ilk defa *New York Times*'ta çalışma ile ilgili bir dizi makale yayımlandı. –y.h.n.

Bu dönem boyunca medyayı inceleyen Howard Elterman şu gözlemde bulunur: "1955 ve 1956'da altı aylık bir dönem boyunca" *New York Times*'ta ve haftalık üç haber dergisinde, ABD'nin Cenevre Anlaşmaları'nın altını oyma politikası hakkında "neredeyse hiç haber yayımlanmadı." Bu yöndeki komünist suçlamalar ara sıra arka sayfalarda yer buldu ve propaganda –ki aslında doğru bir propagandaydı– sayılarak dışlandı. Seçimlerin yapılmasından kaçınılmış olduğu kabul edildiğinde ise, bu durum komünist terör ve baskı temelinde haklı gösterildi. *Times* (2 Haziran 1956) Vietnam'ı "kuzeyde komünist rejim, güneyde ise demokratik bir hükümet" –yani cani ve yozlaşmış Diem diktatörlüğü– olmak üzere "ikiye bölünmüş" bir ülke olarak tanımladı. *U.S. News & World Report* Ho Chi Minh'i "Güneydoğu Asya'da yeni bir Kızıl saldırı planladığı için" kınarken, Viet Minh'i, "doyumsuz emelleri" uğruna "Güney Vietnam'a büyük çaplı bir sızma" düzenlemekle suçladı.[52]

Daha genel olarak, önde gelen çeşitli dergileri inceleyen Susan Welch'in gözlemlediği gibi, 1956 yılı boyunca "basın, okuyucu kitlesinin savaşı komünizm ve Hür Dünya arasında bir mücadele olarak görmesini sağladı." Ho Chi Minh ve Viet Minh, "zaman zaman ulusalcı cazibelerinden söz edilse de, esas destek sağlama araçları terör ve zor olan, Moskova ve Pekin'in bayağı ajanları" olarak takdim edildiler. Oysa Fransa, "Asya'da özgürlük ve adaleti korumak için Birleşik Devletler'le omuz omuza çarpışan ... kahraman bir müttefikti" ve Cenevre'den sonra bu dava tek başına Birleşik Devletler tarafından sürdürülüyordu. Editörler ve köşe yazarları devlet doktrinine "asla meydan okumadılar." Liberal basın bu davaya tutkuyla bağlıydı ve "haberler yönetimin peşin hükümlerini pekiştiriyordu;" çünkü "basın aktarılan bilgiler için neredeyse tümüyle yönetimin kaynaklarına dayanıyordu." Hindiçin ile ilgili haberler, 1954'teki yüksek artış hariç, sınırlı olmasına ve sonra daha da azalmasına rağmen, "gelecekte ABD siyaseti üzerine yapılacak tartışmanın terimleri, kullanıma sunulmak üzere basın tarafından hazırlanıyordu."[53]

Barışçı bir çözümü başarıyla engelledikten sonra, Birleşik Devletler ve onun uydu rejimi, on binlerce insanı öldürerek ve bir o kadarını da hapse atarak, içerideki bastırma görevine döndü.[54] Diem'in destekçisi ve danışmanı Joseph Buttinger, "en küçük bir güç kullanmadan komünistler tarafından denetlenen" bölgelerde yüzlerce ya da binlerce köylünün askerler tarafından öldürüldüğü, on binlercesinin tutuklandığı ve köylerin yok edildiği 1956'daki "kitlesel seferleri" anlatır. Bunlar "Amerikan halkından gizlenmiş olan" –ve hâlâ gizlenen– gerçeklerdir.[55]

Bastırmanın hedefi, 1950'lerin sonlarına gelindiğinde neredeyse tamamen yok edilen Fransız-karşıtı direniş hareketi Viet Minh'ti. Şiddete başvurmanın nedenleri basitti ve geniş bir şekilde belgelenmiştir.[56] Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) olarak yeniden kurulan Viet Minh'in köylüleri örgütlemedeki başarısına karşı verilebilecek tek cevap,

şiddete başvurmaktı. Bu durum Birleşik Devletler'i tek bir seçenekle karşı karşıya bıraktı: Mücadeleyi zayıf olduğu politik alandan güçlü olduğu şiddet alanına kaydırmak. ABD'nin örgütlediği teröre rağmen, komünist parti siyasal eylemi savunmaya devam etti. 1958'in sonunda, Güney'e gönderilen ve bir sonraki yıl için hazırlanan strateji taslağı hâlâ silahsız siyasi mücadele çağrısı yapıyordu.[57] Jeffrey Race'in belgelediği gibi, Komünist Parti güney Viet Minh'ten gelen taleplere cevap olarak nihayet 1959'da özsavunma amacıyla şiddet kullanımına izin verdiğinde, katliam artık hiçbir engelle karşılaşmaksızın sürdürülemez hale geldi ve hükümetin otoritesi hızla çöktü. Yine de, "... hükümet devrimci hareketten çok daha fazla terör estirdi; örneğin 'komünist köylere' topçu ve kara saldırıları düzenleyerek ve 'komünist sempatizanları' yakalayarak eski Viet Minh'i tasfiye etmeye yöneldi."

Race'e göre, devrimci hareket için esas güç kaynağı, yapıcı programlarının cazibesiydi: örneğin, "hükümet programına göre çok daha fazla toprağın dağıtımını gerçekleştiren" toprak reformu programı. Üstelik bu program "toprak reformu alanındaki komünist uygulama deyince Batılı okuyucuların zihinlerinde uyanan katliam ve teröre başvurulmadan" uygulanmıştı. Gerçekte, "esas şiddete parti değil, toprak ağalarını yeniden egemen kılmaya çalışan hükümet sebep oldu." "Batılı okurların zihinlerindeki" bu olmasa da, gerçekte genel model böyledir. Uygulanan yeniden dağıtım politikalarından en fazla en alttaki ekonomik tabakalar yararlandı. Yerel nüfusun önemli bir kesimi tarafından "dış güç" olarak algılanan ABD'nin uydu rejiminin yönetiminin aksine, yetki adem-i merkezileştirildi ve yerel halka devredildi: "Halkı devrimci harekete çeken şey, güç, statü ve maddi servet dahil, değerlerin bireysel olarak *yeniden dağıtılacağı* yeni bir toplumu temsil etmesiydi." Race'in yoğun olarak incelediği Saygon yakınındaki Long An eyaletinde, UKC 1960'ların başında hâkimiyet kurmuştu. UKC'nin örgütlenmesi ve propagandası tarafından altı oyulan hükümet aygıtı ve silahlı kuvvetler şiddete dayalı bir çatışma olmadan çözülmüştü. 1964'ün sonunda, eyaletin çeşitli bölümleri Amerikan askeri kuvvetleri için meşru hedef ilan edildi ve 1965 başlarında "devrimci güçler Long An'ın neredeyse tüm kırsal bölgelerinde zafer kazandı."[58]

"Kuzey Vietnamlı saldırganlardan" oluşan ilk birlikler, 1968 Tet Saldırısı sırasında eyalete girdi. Aslında 1969 yazına kadar, Tet-sonrası hızlandırılmış pasifikasyon kampanyası yerli halkın direnişini yok etmeyi başardığında, ABD kaynakları, bütün Mekong Deltası'nda toplam 49.000 kişi civarında oldukları tahmin edilen Viet Kong askerleri ve destek birliklerine karşılık yaklaşık 800 Kuzey Vietnamlı olduğunu bildirdi.[59]

Bu manzara ve ortaya koyduğu gerçekler Amerikan halkı için esasen görünmez durumdaydı. Basında o kadar az haber konusu oluyordu ki, bir haber örneklemi seçmek mümkün değildir. Uzman ve muhalif literatür dışında aynı durum bugün de geçerlidir.

McNamara, Cenevre'den sonra seçimin ve birleşme hükümlerinin engellenmesinde ABD'nin üstlendiği kritik role ilişkin yukarıda zikrettiğimiz tespitini, 1964'te "Saygon'un denetimindeki alanlarda savaş-karşıtlığı ve tarafsızlık hissiyatının arttığı" bir bağlamda yapmıştı. Bu hissiyat, genelde uluslararası kamuoyunun yanı sıra neredeyse tüm Vietnamlı siyasi grupların Vietnamlılar arasında ABD'nin başlatmaya kararlı olduğu yaklaşan bir savaşın önünü kesecek siyasi bir çözüm aradığı bir dönemde gündeme geldi. ABD'nin savaşa bel bağlamasının nedeniyse, Güney Vietnam'da politik bir tabanı olmadığını fark etmesiydi.[60]

Birleşik Devletler 1965'te Diem rejimini devirdi; çünkü savaşı sürdürme konusunda beceriksizdi ve UKC'yle çözüme yönelik bir müzakere sürecine yönelmesinden endişe edildi. ABD'nin askeri mücadeleyi sürdürme ve yaygınlaştırma çabasına dönük halk desteği konusunda hiç kimse yanılsama içinde değildi. "Hepsini bizim atadığımız" generallere gelince, Büyükelçi Lodge'ın Ocak 1964'te kabul ettiği gibi, Amerikan politika yapıcıları onlar hakkında doğru dürüst bir bilgiye sahip değildi. Kısa süre içinde Uzak Doğu işlerinden sorumlu Dışişleri Bakan yardımcısı olarak atanacak olan William Bundy daha sonra şu yorumda bulundu: "Gerçekte bizim tarafta hiç kimse bu yeni generallerin ne düşündüklerini bilmiyordu ... Bizim isteklerimiz aslında çok açıktı – biz savaşmaya devam edecek herhangi bir hükümet istiyorduk." Buna karşılık, generaller savaşmaya devam etmek istemediler. Daha ziyade, askeri rejim için sivil bir kılıf olsun diye atanmış başbakanla birlikte, generaller "Güney'deki iktidar mücadelesini askeri düzeyden siyasi düzeye aktarmak için mümkün olduğunca hızlı bir şekilde hareket etmek istiyorlardı; [böylece] Amerikan müdahalesi olmadan Vietnam partilerinin kendi aralarında müzakere ettiği bir anlaşmaya" varmayı amaçlıyorlardı. UKC'yi "üyelik açısından çoğunlukla komünist olmayan bir yapıda," büyük ölçüde Hanoi'nin denetiminden bağımsız bir örgütlenme olarak görüyorlardı. Güney Vietnamlılar arasında, özünde resmi UKC programıyla uyum içinde siyasi bir çözümün mümkün olduğunu düşünüyorlardı.[61]

Fakat bunların hiçbiri Birleşik Devletler açısından kabul edilebilir değildi. Başkan Johnson, Büyükelçi Lodge'a misyonunun "çirkin başını kaldırdığı her yerde tarafsızlaştırma fikrini ezmek" olduğunu açıkladı; çünkü tarafsızlık, Büyükelçi Maxwell Taylor'ın gözlemlediği gibi, "içerideki politik durumu halkın katılımına açık hale getirmek, böylece komünistlerin" buradaki demokratik bir sürece "katılmasına davetiye çıkartmak anlamına gelecekti." Bu, her zaman olduğu gibi, uygun güç dağılımını tesis ederek doğru neticeyi baştan belirlemedikçe Birleşik Devletler açısından tahammül edilmez bir şeydir.[62] Büyükelçi Taylor'ın korktuğu en kötü sonuç, "genişletilmiş bir uzlaşma aramaya devam edecek" ve böylece "kurtuluş cephesiyle bir anlaşma yapmaya yatkın hale gelecek" bir hükümetti. Savaş sona erdikten sonra, kıdemli Pentagon hukuk da-

nışmanı Paul Warnke geçmişe dönük olarak şu eleştirel gözlemde bulundu: "Birleşik Devletler açısından 'uzlaşmak' ve Vietnam'ın dahili güçlerinin kendi yollarını çizmelerine izin vermek, Saygon'da yirmi yıldır desteklediğimiz anti-komünist rejimin düşmesine göz yummak olurdu."

BM Genel Sekreteri U Thant, Moskova ve Hanoi'nin desteği ve Vietnamlıların yanı sıra başkalarının da vardığı konsensüse uygun olarak, 1964 sonbaharında bir müzakere girişiminde bulundu; fakat bu girişimi Washington tarafından reddedildi. Medyaya gelince, "karar verilene kadar –yani Birleşik Devletler'in Kuzey'e karşı sürekli bir hava savaşı başlatmasından ve ilk Amerikan kara birliklerinin Vietnam'a çıkartma yapmasından sonra, 9 Mart 1965'e kadar– *New York Times* U Thant'ın 1964'teki çabalarını aktarmadı.[63]

ABD'nin pozisyonu baştan sona şöyleydi: "*Ancak ve ancak* açık bir baskı mekanizması kurduktan *sonra*" barışçıl araçlar düşünülebilirdi (William Bundy, 11 Ağustos 1964; vurgu ona ait). Önce şiddete başvurulacak, sonra belki uluslararası hukukun ve yeryüzünün en yüce yasasının gerektirdiği barışçıl araçlar kullanılacaktı. Cenevre Anlaşmaları'nın seçim hükmü, 1961 tarihli bir Dışişleri Bakanlığı raporunda resmi olarak "iyi kurulmuş bir tuzak" şeklinde tanımlanmıştı. Birleşik Devletler bu tuzaktan ustaca kurtulmuştu ve planlamacılar, 1964'te, şiddet kullanma amacına ulaşmayı garanti altına alıncaya kadar böyle bir "tuzağa" düşecek gibi görünmüyorlardı.[64] ABD planlamacıları, siyasi güçsüzlüklerini telafi edeceği umuduyla, savaşı giderek artan bir biçimde kuzeye yayma politikasına yöneldiler.

Ana-akım medyayı izleyerek gelişen olaylar hakkında böyle bir anlayışa ulaşmak ve olayların ne anlama geldiğini kavramak imkânsızdı. Ana-akım medya, Birleşik Devletler'in Güney Vietnam'ı "komünist saldırıya karşı" desteklerken, "komünist saldırılara karşı Güney Vietnam'ı güçlendirmek üzere" sınırlı tedbirler aldığı şeklindeki resmi çizgiyi takip etti.[65]

New York Times'ın versiyonunda, Birleşik Devletler "saldırgan komünizmi sınırlamaya yönelik savaşında hür dünyaya" önderlik ediyordu (Robert Trumbull). Tıpkı Fransa'nın "yabancıların teşvik ve tedarik ettiği komünistlere" karşı "yedi buçuk yıllık bir mücadele" vermesi gibi, Birleşik Devletler de "Sovyet Rusya'nın vekil ordularına –yani Kuzey ve Güney Vietnamlı gerillalara"– karşı Güney Vietnam'ı savunuyordu (Hanson Baldwin). 1965'in başlarında, Başkan Johnson "Viet Kong'un Güney Vietnam'a sızmasına karşı direnişi güçlendirmeye karar verdi (Tom Wicker); Viet Konglar kendi ülkelerine "sızarken", biz bu saldırıya karşı "direniyorduk." Güney Vietnamlı gerillalar "bu ülkeyi yıkmaya çalıştıkları" için (David Halberstam), baskı ve gaddarlığa rağmen, *Times*'ın stratejik mezra programını gerekli görerek desteklemesi doğaldı: Köylüle-

ri "komünistlere karşı daha iyi korumak" için, söz konusu program "mümkün olduğu kadar insancıl şekilde yürütülüyordu" (Halberstam, Homer Bigart). Güney Vietnamlı "saldırganlara" sağlanan köylü desteği ve bu desteğin nedenleri göz ardı edildi. Hallin, toprağın tasarruf hakkıyla ilgili olarak 1961'den Eylül 1963'e kadar *New York Times*'ın tüm haberlerinde "son derece kısa" iki referansa rastladığı yorumunu yapar.[66]

Yazılı basının zaman zaman Vietnam'daki Amerikan subaylarının algı ve görüşlerini yansıtması ve bu nedenle Amerikan karşıtlıkları ve "negatif habercilikleri" yüzünden bol bol öfkeli kınamalara maruz kalmasına karşın, televizyon daha itaatkârdı. Bu nedenle, "Pentagon halkla ilişkiler dairesi başkanı, [NBC] televizyonunun 'Güney Vietnamlı askerlerin aynı sahnede görünen bir Amerikalı yüzbaşıyla birlikte Viet Kong'lu mahkûmlara kaba muamele yaptığını' göstermenin 'Birleşik Devletler'in çıkarına karşı' olacağına ikna edildiği konusunda Kennedy'ye güvence verebilmişti. NBC'nin haber müdürü, bu filmin Huntley-Brinkley şovunda programa alınmış gösterimini durdurmayı ve başka herhangi bir program söz konusu olduğu sürece onu rafta tutmayı taahhüt etmişti."[67]

Hallin, *Times*'ın haberleri işleme biçimiyle ilgili analizinde, 1965'te savaşın yayılması belli bir kaygı uyandırıncaya kadar UKC ve Kuzey Vietnam Hükümeti'nin "neredeyse tamamen uluslararası komünizmin bir kolu olarak ele alındığını" tespit etti. "*İç savaş* terimi 1965'te kullanılmaya başlandı" ve "bazen tırnak içine alınan *saldırı* terimi göze çarpmaya başladı." Elbette *saldırı* Vietnamlıların Vietnam'daki saldırısına atıfta bulunuyordu; o zaman ve o zamandan bu yana Amerikan saldırısı kavramı tasavvur dahi edilememektedir. Fakat James Reston'ın "esas noktayı" tartışırken belirttiği gibi, Vietnam "saldırısı" hakkındaki endişeler asla azalmadı: "O zaman bu yıkıcı saldırı nasıl durdurulmalı?" Kastedilen Amerikan işgalcilerine ve uydularına karşı Vietnamlıların saldırısıydı. Benzer bir şekilde, yazılı medyadan bile daha tutucu olan televizyonda, ABD hava saldırıları üzerine Pentagon filmleri gösteren Peter Jennings şu yorumda bulundu: "Vietnam'daki komünist saldırının başına işte bunlar gelecek." Diğer yandan, NBC'den Jack Perkins "flamalar ve bayraklarla utanmadan Viet Kong köyü olduğunu ilan eden" bir köyü yerle bir eden hava kuvvetleri saldırısını aktarırken, saldırıyı gerekli olarak tanımlıyor ve haklı gösteriyordu: "Tüm köy Amerikalılara saldırdı ve bu nedenle yok edildi." "Yıllarca her şeyin Viet Kong'un elinde olduğu" Vietnam'ın bir bölgesinde, Amerikalıların yakıp yıkmak için her türlü hakka sahip olduğu peşinen kabul edilir. Attleboro Operasyonu'nu aktaran bir televizyon haberi, çatışmayı, "demokrasiyi korumak için bir kez daha" ortalığın duman edilmesi şeklinde tarif ediyordu.[68]

Özetlemek gerekirse, ABD 1940'ların sonundan itibaren Fransızların fetih savaşını destekledi. 1954'te Cenevre'de gerçekleştirilen siyasi çözümün altını oydu; yabancı bir güç (yani ABD) tarafından bölünen ülkenin güney kesiminde terörist bir uydu rejim kur-

du. 1962'den itibaren Güney Vietnam'a karşı açık bir saldırıya girişti ve Vietnam'daki tüm tarafların hedeflediği siyasi çözümü önlemek için var gücüyle çalıştı. Daha sonra, 1965'te, doğrudan işgale girişerek Hindiçin'i harap eden bir hava ve kara savaşı başlattı. Bütün bu dönem boyunca, medya ABD müdahalesini tamamen bir propaganda modelinin öngördüğü çerçevede sundu.

Elbette devlete dönük daha yüksek bağlılık standartları talep eden kimseler vardı; onlar için, savaş alanındaki Amerikan subaylarının eleştirel algılamalarının bazen halkın dikkatine sunulmuş olması, "kültürün" sol-kanat eğilimlerini yansıtan ve hoş görülemeyecek "karşı bir tutumdu." Bu ilginç bakış açısı bir kenara bırakıldığında, bu dönemde medyanın "savaşı kaybettirdiği" anlayışı göz ardı edilebilir. Öte andan, medyanın ABD'yi bir saldırı savaşına girme ve sürdürme konusunda cesaretlendirdiği sonucuna varmak tabii ki doğru olacaktır. Medya daha sonra bu saldırıyı "bir trajedi" ya da "bir gaf" olarak değerlendirecekti. Üstelik, sonunda esefle karşılayacağı politikalara halk desteği sağlamak üzere temel bir katkı sunduğunu asla kabul etmeyecekti. ABD saldırısı için zeminin sağlam ve geri dönülmez bir şekilde hazırlandığı bu kritik dönemde, medyanın tutuculuğu ve itaatkârlığı göz önüne alındığında, kamuoyunda ciddi bir kaygı uyanmamasına ve muhalefetin neredeyse hiç olmamasına pek şaşırmamak gerekir. Sadece çok gayretli bir araştırmacı Hindiçin'de neler olduğuna ilişkin mütevazı düzeyde açık bir anlayış geliştirebilirdi.

Şubat 1965'te, ABD askeri üslerine "Viet Kong" tarafından düzenlenen bir saldırıya "misilleme" olarak Kuzey Vietnam'ın bombalanması sonrasında kamuoyunun tutumu, bu yüzden hiç de şaşırtıcı değildir. "Viet Kong saldırılarının arkasında kimin olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusunun sorulduğu kişilerin yüzde 7'si "iç savaş" derken, yüzde 53'ü Çinli komünistleri, yüzde 26'sı ise Kuzey Vietnam'ı suçladı.[69] Amerikan kamuoyunun tanımlayabileceğimiz hiçbir kesimine –Sovyetler'in Afganistan'ı işgali söz konusu olduğunda kolay ve doğru bir cevap alabileceğiniz– şu aşikâr soruyu sormak dahi mümkün değildi: "Güney'deki direnişin Güney Vietnam'daki ABD askeri üslerine niçin saldırdığını düşünüyorsunuz?" Gerçekte, barış hareketinin eylemleri doruğa ulaştığında ya da biraz tarafsızlıkla çıplak gerçeklerin gözlemlenmesinin artık mümkün olması gereken bugün, yani yıllar sonra bile, ana-akım medya ve "kültürün" büyük bölümünde bu basit ve aşikâr soruyu sormak ya da cevaplamak büyük ölçüde imkânsız olacaktır.

Bu kasvetli sicile baktığımızda, muazzam şiddet kaynaklarına sahip bir devlette medyanın akılsızca itaat etmesinin sonuçlarını çok açık şekilde görüyoruz.

5.4. Savaş Hakkındaki Habercilik

ABD işgali kapsam ve yoğunluk bakımından genişledikçe, Hindiçin birçoğu gördüklerini ve duyduklarını dürüstlük ve cesaretle aktaran savaş muhabirleriyle dolup taşmaya başladı. Fakat az sayıda istisna dışında, bu muhabirler savaş hakkındaki haberleri oradaki ABD ordusunun algıladığı tarzda ya da basın brifinglerinde sunulduğu şekliyle verdiler. Birleşik Devletler'deki seçkin kesimler taktik tartışmanın alanını genişletinceye kadar, merkezdeki haber ofislerinde Washington'ın tercih ettiği versiyon galip geldi.

Muhabirler çoğu kez ABD askeri güçleri tarafından yapılan zalimlikleri saklamadılar. Fakat söz konusu olayları zulüm gibi algılamadılar ve failler başkaları, Birleşik Devletler ya da uyduları ise kurban durumunda olsaydı açıkça gösterecekleri nefret ve öfkeyi tabii ki dile getirmediler.[70] Malcolm Browne, Güneye düzenlenen B-52 saldırılarını "savaş sırasında girişilen en yararlı saldırılar" olarak tanımlayan bir ABD yetkilisinin şu sözlerini aktarır:

> Her bomba çukuru cesetler, harap olmuş teçhizat, yarı şuursuz ve kan revan içindeki insanlarla doluydu. Bu çukurların birisinde, tamamı yeşil Kuzey Vietnam üniforması giymiş, ama silahsız, bariz bir şok hali içinde yatan 40 ya da 50 adam vardı. Onları ıstıraplarından hemen kurtaracak silahlı helikopterler gönderdik.[71]

Cenevre konvansiyonları "silahlarını atan silahlı kuvvetler üyelerine ve hastalık, yaralanma, tutuklanma ya da başka herhangi bir nedenle *savaş dışı kalanlara*, her türlü koşul altında insanca davranılmasını" şart koşar. Kuzey Vietnam'ın büyük bölümünü yerle bir eden hava operasyonları sırasında ele geçirilen ABD pilotlarına komünistlerin yaptığı muameleye ilişkin bugüne kadar dile getirilen nefret sınırsızdır. Fakat *New York Times*'ın tasvir ettiği kurbanlar, Vietnam'da Amerikalılara karşı saldırıda bulunan Vietnamlılardır; dolayısıyla bu tür ahlaki kaygılara yer yoktur ve ifade edilmez.

Benzer şekilde, 1965'te "kalabalık [Mekong] deltası'ndaki" B-52 saldırıları aktarıldığında da çok az tepki oluştu; bu saldırıların sonucunda bilinmeyen sayıda sivil zayiat vardı ve kalabalık mülteci yığınları hükümetin denetimindeki bölgelere kaçıyordu, "çünkü sonu gelmez bombalamalara artık daha fazla dayanamamışlardı."[72] Sidney Hook'un açıkladığı gibi, kurbanlar "Amerikan askeri güçlerinin Kuzey Vietnam ve yandaşlarının saldırısını geri püskürtmesi için Güney Vietnamlılara yardım etmek üzere gösterdiği çabalar sırasında meydana gelen, talihsiz ve kaza eseri ölümler" kategorisine sokuluyordu. Bu arada Hook, bu övülmeye değer eylemleri "Amerika'nın kasıtlı olarak yaptığı zalimlikler" olarak "nitelendirdiği" için Bertrand Russell'ı suçlamaktan da geri durmuyordu.[73] Şüphesiz bugün, *Pravda*'da Afganistan üzerine yazdıkları yorumlarda benzer şeyleri vurgulayan, Sovyet dergilerinde Birleşik Devletler ile müttefiklerinin

suçlarını cesurca kınadıkları için önde gelen hümanistler olarak büyük hayranlık beslenen başka komiserler bulunabilir.

Sorun sadece bu ve sonraki zalimliklere karşı herhangi bir tepkinin meydana gelmemesi değildi; bu zalimlikleri hemen önce meydana gelen olayların bağlamına yerleştirme, yani onları anlaşılır kılma girişimi de yoktu. Gerçekten de, olayların arka planı hakkında doğru dürüst bir bilinçlenme yoktu; çünkü medya ABD Hükümeti'nin amaçları ve algılarını öylesine benimsemişti ki, gerçekleri öğrenmek için asla uğraşmamıştı. Savaş ilerledikçe, bir önceki bölümde açıkladığımız gibi, Birleşik Devletler'in başka yerlerde olduğu gibi "kalabalık deltada" neden şiddete başvurmaya zorlandığını açıklamak için, ABD hükümet kaynakları bol miktarda kanıt sunmaya başladı. Fakat Birleşik Devletler'in Güney Vietnam'ı komünist terör ve saldırıya karşı savunduğu şeklindeki ve tercih edilen imajla bağdaşmayan bu malzemenin haber ve yorumlar üzerinde pek bir etkisi olmadı. Bunun tek istisnası, söz konusu malzemenin, soylu amacının peşinden giderken Birleşik Devletler'in karşılaştığı güçlükleri örneklemek için kullanılmasıydı.

ABD'nin şiddete başvurma nedeni, 1965'te giriştiği doğrudan işgal sırasında gayet açıktı; gerçekleri belirlemek için ciddi bir çaba gösterilmiş olsaydı, daha önce de aynı açıklıkta ortaya konulabilirdi. Yukarıda belirtildiği gibi, Birleşik Devletler, Güney Viet Minh'in (UKC, "Viet Kong") siyasi ve toplumsal başarıları yüzünden, mücadeleyi zayıf olduğu siyasi alandan güçlü olduğu şiddet alanına kaydırmaya zorlanmıştı —klasik bir ikilem karşısında gösterilen tipik bir tepki.

Stratejik mezra programıyla ilgili başarısız çabaları ve önceden uyguladığı terörü genişleterek, yerli düşmanın sivil tabanını yok etmek üzere "kalabalık deltada" ve başka yerlerde B-52 saldırılarına başvurulmasını bu bağlam içinde anlayabiliriz. ABD medyası daha sonraki zalimlikleri aktarmaya devam etti, ama bunu saldırganların bakış açısından yaptı. Güney Vietnamlı düşmanlar tarafından denetlenen bölgelerden aktarılan haberler için yabancı basının izlenmesi gerekiyordu. Örneğin, 1967 sonbaharında, Mekong Deltası'ndan Japon basınına haber aktaran Batı yanlısı muhabir Katsuichi Honda bu kaynaklardan birisiydi. Honda, "çiftlik evlerine rasgele ateş eden" Mekong Nehri'ndeki hücum botların ve "sanki avlanmaya çıkmış gibi çiftçileri hedef seçen" savaş helikopterlerinin savunmasız köylere yaptıkları saldırıları tasvir ediyordu: "Onlar Asyalıları avlıyorlar ... Bu acayip ateşli saldırılar, Mekong Deltası'ndaki kasabalarda her hastanede ameliyathanelerin neden yaralılarla dolup taştığını açıklayacaktır." Onun haberlerine sadece savaş-karşıtı literatürü izleyenler ulaşıyordu. Birleşik Devletler ve tesis ettiği yerel güçler tarafından düzenlenen saldırıların kurbanları olan Vietnamlıların bakış açısından savaşın nasıl görünebileceğiyle hiç ilgilenmeyen "objektif" medya, Honda gibi kaynaklara en küçük bir ilgi göstermedi.[74]

Medya, tartışma ihtiyacı doğurduğuna ya da ahlaki sorunları gündeme getirdiğine aldırmadan, yapılan zalimlikleri yumuşak başlı bir şekilde gözlemlemeye ve fikir jimnastiği yapmaya devam etti. Aslında, medya bu olan bitenleri hiç de zulüm olarak görmüyordu; fakat söz konusu olan resmi düşmanların başvurduğu şiddetse, bu tür çekinceler kesinlikle konulmuyordu. Saygın köşe yazarı Joseph Harsch, "çok sık ağaçlı bir ormana", "yol açtığı sonuçları gözüyle göremeden" bombalar atan ve "başardığı şeyi bilmenin getirdiği memnuniyet duygusundan" yoksun kalan Amerikalı bir pilotun yaşadığı hayal kırıklıklarını şöyle anlatır:

> Büyük bir hidroelektrik barajını vurmak başka şeydir. Yukarıdan herhangi bir yerden görülebilen büyük bir patlama olur. Barajın yıkıldığı görülebilir. Suyun açılan gedikten aktığı ve yolunun üzerindeki büyük tarım arazilerini ve köyleri bastığı görülebilir. Bir hidroelektrik barajını yıkan bir pilot başarı duygusuyla üsse döner. Bu tür maceralar romanlara konu olmuş, filmleri çekilmiştir ... Barajı yıkan bombardıman, köyleri sel altında bırakacak, insanları boğacak, ürünleri yok edecek ve bir elektrik santralini devreden çıkaracaktır ... Barajı bombalamak insanlara zarar verecektir.[75]

Yine de, taktik gerekçelerle reddedilen çok daha tatminkâr alternatiflerin önünde açıkça ahlaki engeller olmadığı halde, kamyonları bombalamanın daha iyi olduğu sonucuna varır.

Ocak 1969'da, My Lai Katliamı'ndan sağ kurtulanlar dahil, 12.000 köylü bir Amerikan kara harekâtında evlerinden sürülerek üzerinde "bizi komünist terörden kurtardığınız için size teşekkür ederiz" yazılı bir bayrağın dalgalandığı Quang Ngai yakınında susuz bir kampa gönderilmişti. Kampın bulunduğu Batangan Yarımadası'nda olduğu gibi, Güney'de su kanallarının bombalanması ve neredeyse sınırsız bir yıkım, pek tartışma yaratmayan bir taktikti. *Times*, mültecilerin "aylarca mağaralarda ve yeraltı sığınaklarında" yaşadığını duyurdu; "ağır Amerikan bombardımanı, top ateşi ve savaş gemilerinin bombalaması" evlerini yok etmişti. Aynı zamanda, bir su kanalı "Kuzey Vietnamlıları [*aynen böyle!*] yiyecek tedarikinden mahrum bırakmak üzere Amerikan jetleri tarafından tahrip edilmişti." Kanal onarılmadan bırakıldı; bu nedenle, iki yıl sonra, "Güney Çin Denizi'nin tuzlu suyu bir zamanlar pirinç yetiştirilen alanları doldurmaya devam etti." Bir Amerikan yetkilisine göre gerekçe, halkın "komünist olarak görülmesiydi;" yine aynı nedenle, bölge yıkıntılar içinde bırakılmıştı: "Bir zamanlar dağınık şekilde kulübelerin olduğu pirinç tarlalarına bakan tepeler ... bomba parçaları, mayınlar ve patlamamış top mermileriyle dolmuştu" ve "B-52'lerin açtığı neredeyse 6 metre derinliğindeki kraterler tepeleri doldurmuştu."[76]

Genel olarak Kuzey Vietnam'ın bombalanması gibi, arada bir haber konusu yapılan[77] Kuzey'deki su kanallarının bombalanması da *tartışma yaratan* meselelerdi. Ciddi ve tehlikeli bir olasılık olarak görülen potansiyel bir Çin ya da Sovyet misillemesi ya da

uluslararası kamuoyu üzerindeki etkisi nedeniyle, bu eylemler Birleşik Devletler'e pahalıya patlayabilirdi.[78] Fakat önemli bir endişe yaratmadan ya da göründüğü kadarıyla büyük ölçüde planlandığı gibi işleyen ABD'nin Güney Vietnamlılara karşı gerçekleştirdiği terör söz konusu olduğunda, bu tür sorular gündeme gelmiyordu. *Pentagon Raporları*'nda Kuzey'e karşı girişilen bombardımanın tırmandırılması üzerine geniş tartışmalar bulabiliriz. Oysa, halkı "saldırıdan koruduğumuz" Güney Vietnam'da çok daha yıkıcı bombardıman, bitki örtüsünün yok edilmesi ve geniş alanların Roma tankdozerleriyle tahrip edilmesi vs. konularında hemen hiçbir tartışma yoktur. Güney Vietnam'la ilgili olarak planlama kayıtlarında gündeme gelen meseleler –yine Birleşik Devletler'e potansiyel maliyetler yüklemiş olan– ABD güçlerinin konuşlandırılması sorunuyla sınırlıdır.[79]

Güney Vietnamlılara karşı girişilen zulümlere gösterilen hoşgörünün en dikkate değer istisnası, Mart 1968'deki My Lai Katliamı'dır. Bu katliam, hâlâ kabul edilmemiş ya da tartışılmamış olan diğer pek çok katliam gibi, UKC tarafından hemen bildirilmişti. Ayrıntılar Haziran 1968'de Paris'te ifşa edildi; fakat hikâyeyi kamuoyuna duyurmak için helikopter makineli tüfekçisi Ronald Ridenhour'un gösterdiği yoğun çabalara rağmen, olay 1969 Kasımı'na kadar medya tarafından gündeme taşınmadı. Sonunda My Lai Katliamı, Seymour Hersh'in ısrarcı çabası sayesinde, medya savaş-karşıtı protestoya odaklandığı sırada Washington'da gerçekleştirilen kitlesel bir gösteriyle kamuoyuna mal oldu. Katliam, Tet-sonrası ivme kazanan pasifikasyon kampanyasının önemsiz bir parçasıydı ve bu bağlam içinde aslında küçük bir olaydı. Daha aydınlatıcı olan, 90 sivilin öldüğü belirtilen ve My Lai Katliamı'nı araştıran Peers Heyeti tarafından ortaya çıkarılan My Khe yakınındaki katliamdı. Olayın normal bir operasyon olduğu kabul edildi (bir köy yok edilmiş, sakinleri katledilmiş ya da zorla yerinden edilmişti) ve görevli subaya karşı yürütülen yasal kovuşturma reddedildi. Bu karar, Güney Vietnam'daki Amerikan Savaşı hakkında bilmemiz gereken her şeyi bize söylemektedir; fakat medyada herhangi bir yorum konusu olmadan geçip gitmiştir.[80]

My Lai Katliamı'ndaki rolü nedeniyle teğmen William Calley'in yargılanıp ceza alması karşısında ulus büyük bir ıstırap çekerken, aynı bölgedeki yeni bir kara harekâtı 16.000 kadar köylüyü evlerinden sürdü. Bu operasyonda, My Lai Katliamı'ndan sağ kurtulanların yerleştirildiği kamp bir yıl sonra hava ve topçu bombardımanıyla büyük ölçüde yok edildi ve bu yıkım Viet Kong'un üzerine atıldı.[81] Bu olaylar pek dikkat çekmeden unutulup gitti ve hiçbir soruşturma çağrısı yapılmadı. Kaldı ki, böyle olması yeterince makul bir şeydi; çünkü bu olaylar normal ve rutin operasyonların bir parçasıydı.

Kanadalılar tarafından işletilen yakındaki bir hastanenin çalışanları, My Lai Katliamı'nı hemen fark ettiklerini söylediler. Fakat ABD askeri operasyonları tarafından neredey-

se tamamen tahrip edilmiş olan bir eyalette (Quang Ngai) bu olağandışı bir şey olmadığı için, olayla pek fazla ilgilenmediklerini belirttiler. Katliam nedeniyle askeri mahkemede çeşitli suçlamalarla yargılanan en yüksek rütbeli subay olan Albay Oran Henderson şunları söyledi: "Tugay büyüklüğündeki her birliğin bir yerlerde saklı kendi My Lai'si vardır;" buna karşılık "her birliğin" neler olduğunu anlatacak "bir Ridenhour'u yoktur."[82] Barış hareketinin çok bilgili unsurları da aynı nedenlerden ötürü My Lai Katliamı'na özel bir dikkat göstermediler.

Özelde bu katliamın kamuoyunun dikkatini çeken meşum bir olay haline gelmesinin nedenleri, *Newsweek*'in Saygon bürosu şefi Kevin Buckley tarafından açıklandı. Buckley, resmi ölü listesine eklenen My Lai kurbanları dahil, 10.000 düşmanın öldürüldüğünün bildirildiği Wheeler Wallawa Operasyonu'na atıfta bulunarak şunları söyledi:

> Bu operasyonun tamamının incelenmesi, My Lai'daki olayın, çeşitli tarihlerde farklı yerlerde aynı sonucu yaratmış olan daha geniş bir politikanın özellikle dehşet verici bir uygulaması olduğunu ortaya koyacaktır. Elbette, bunun suçu budala bir teğmenin üzerine yıkılamazdı. Calley bir sapmaydı, ama "Wheeler Wallawa" değildi.

Buckley, *Newsweek*'in ABD'deki bürosuna çektiği telgrafta, bu operasyonla ilgili gerçek meselenin sık sık iddia edildiği gibi "ateş gücünün ayrım gözetmeden kullanılması" olmadığını belirtti. Aksine, söz konusu olan, bu ya da başka pek çok operasyonda benimsenen politikanın sonucu olarak, kalabalık alanlarda "[ateş gücünün] büyük ölçüde ayrım gözetilerek kullanılmasına ilişkin suçlamalardı." Bu operasyonlar arasında, özellikle köyleri hedef seçen B-52 saldırıları gibi yöntemlerle binlerce sivilin öldürüldüğü ve başka pek çoğunun mülteci ve esir kamplarına sürüldüğü Speedy Express Operasyonu da vardır.

Buckley tarafından zikredilen deneyimli bir ABD yetkilisi, benzer nitelikteki operasyonlar dizisi içinde My Lai'yi Amerikan 9. Piyade Tümeni'nin kahramanlıklarıyla karşılaştırıyordu:

> Sivil zayiata yol açma bakımından, 9. Tümen'in eylemleri çok daha kötüydü. Toplama vurulduğunda, 9. Tümen çok daha fazla şey yaptı. Toplam olarak, My Lai'dekinden çok daha kötü bir dehşet saçtı. Fakat 9. Tümen'in yaptığı eylemlerde sivil zayiat küçük sayılar halinde ortaya çıktı ve uzun bir zaman içinde parça parça gerçekleşti. Sivil zayiatın çoğu havadan ve geceleri düzenlenen saldırılarla meydana geldi. Ayrıca bu kadar çok sivil zayiatın ortaya çıkmasına, komuta kademesinin yüksek ceset sayısında ısrar etmesiyle onay verildi ... Sonuç birliğin komuta politikasının kaçınılmaz bir ürünüydü.[83]

Kısacası, My Lai Katliamı meydana geldiği zaman göz ardı edildi. Daha sonra bu olaya gösterilen çok yoğun ilgi, zalimlikleri örtbas etmenin daha incelikli bir biçimidir. Medyada ve genel olarak "kültürde" tahayyül edilemeyecek dürüst bir anlatım, Teğ-

men Calley'den çok daha yukarıdaki kişileri sorumlu tutardı. Fakat her Vietnamlı sivilin tehditkâr bir düşman olarak algılandığı tüyler ürpertici bir savaş ortamında dikkati yarı çılgın erlerin eylemleri üzerinde toplamak daha uygundu. My Lai genelde –bazı bireysel istisnalar olmakla birlikte– savaşın doğası hakkında daha derinlikli bir bakış edinmek üzere medyayı harekete geçirmedi; ya da bu katliamın istisnai bir nitelik taşımadığını ortaya koyan civar bölgelerdeki benzer olaylarla ilgili haberlere ilgi göstermeye sevk etmedi. Özelde bu katliam, keyfi bir şekilde dikkatlerin daha geniş bir alana çevrilmesinin önünün alınması ve dar sınırların ötesini araştırmanın reddedilmesi yoluyla istisnai hale getirildi. My Lai'ye gösterilen sınırlı ama çarpıcı ilgi, düşman provokasyonları karşısında Amerika'nın vicdanını sergilemek için dahi kullanıldı. 1973'te *New York Times*'ın My Lai'den geçtiği bir haber, sakinlerinin "genellikle Viet Kong'u desteklediği" bir bölge olan, ama artık ABD bombardımanı ve kara operasyonlarıyla yıkılmış ve "harap edilmiş Batangan Yarımadası'nı" şöyle tasvir ediyordu: "ABD, Güney Kore ve Güney Vietnam güçlerinin *güvenli bir yer haline getirmeye* çalıştığı sekiz yıl boyunca defalarca yapıldığı gibi, büyük silahlarla yarımadaya ateş açılıyor." Haber, Amerikalıları çok sayıda insanı öldürmüş olmakla suçlayan köylülerden alıntılar yapıyor ve muhabir de düşünceli davranarak şunları ekliyordu: "Onlar hiçbir şekilde My Lai isminin *Amerikalılar için ne anlama geldiğini* takdir edecek konumda değiller."[84]

Medyanın "savaşın kaybedilmesine yol açmış" olmasıyla ilgili standart eleştiri asıl suçlu olarak televizyonu görür. Televizyon analisti Edward Jay Epstein bu yöndeki standart görüşü şu şekilde formüle eder:

> Geçen 10 yıl boyunca, Amerikalılar neredeyse her gece Vietnam'daki savaşa televizyondan şahit oldular. Tarihte daha önce hiçbir ülke, yurttaşlarının oturma odalarında sansür edilmemiş savaş sahnelerini, yıkımları ve zalimlikleri canlı renklerle seyretmelerine izin vermemiştir. Televizyon çoğu Amerikalı için temel –ve en çok inanılan– haber kaynağı haline geldiği için, genelde, bu savaşın sürekli televizyonda gösterilmesinin kamuoyunun biçimlendirilmesinde bir araç işlevi gördüğü varsayıldı. Savaşın korkunç gerçeğini göstererek televizyonun Amerikalıların savaş hakkında hayal kırıklığına uğramasına sebep olduğunu söylemek neredeyse bildik bir doğru ve televizyon yöneticilerinin standart retoriği haline geldi ... Bu, aynı zamanda, savaş yılları sırasında ülkeyi yönetenlerin de hâkim görüşü olmuştur ... Değerlendirmenin şahinlerden ya da güvercinlerden gelmesine bağlı olarak televizyon, Amerikan halkının savaş hakkında uğradığı hayal kırıklığı nedeniyle ya suçlandı ya da alkışlandı.[85]

Konuyla ilgili ve ortaya tamamen farklı bir resim ortaya koyan çeşitli araştırmalar yapıldı. Tet Saldırısı'nın haberleştirilmesini tartışırken bu meselelerin bazılarına yeniden döneceğiz; fakat standart formülasyonlar hakkında daha ciddi bazı soruların olduğunu tespit etmemiz gerekiyor. Sovyet halkının savaşla ilgili yaşadığı hayal kırıklı-

ğından dolayı *Pravda*'nın suçlanması mı yoksa alkışlanması mı gerektiğine karar vermek için, bazı Sovyet araştırmacıların Afganistan'daki savaşın işlenmesi konusunda bir araştırma yürüttüklerini varsayın. Savaş girişiminin gerek maliyetlerini gerekse haklılığını göz önünde bulundurmadan böyle bir araştırmanın anlamlı olacağını düşünür müyüz?

Epstein, standart görüşle ilgili bariz "bir mantıksal soruna" dikkat çeker: 1962'den itibaren ve artan bir şekilde 1967 boyunca, televizyonun savaşı aktarmasının ilk altı yılı söz konusu olduğunda, kamuoyu yoklamalarına göre "Amerikan halkı savaşı *onaylamıştır.*" Bundan başka, 1967'de Harris'in *Newsweek* için yaptığı bir kamuoyu yoklamasında ulus ölçeğindeki örneklemin yüzde 64'ü televizyon haberciliğinin kendilerini Amerika'nın çabasını destekler hale getirdiğini söyledi ve yalnızca yüzde 26'sı televizyon haberciliğinin muhalefetlerini arttırdığını belirtti. Bu veriler, derginin şu sonuca varmasına yol açtı: "TV, izleyicilerin belirleyici bir çoğunluğunu savaşı destekleme yönünde teşvik etmiştir."

Epstein'ın bu süre boyunca televizyonda yayımlanan haber ve yorumlarla ilgili kendi araştırması ve diğerleri üzerine yaptığı inceleme, bu durumun neden böyle olması gerektiğini açıklar: "1965'e kadar" diye yazar, "TV istasyonlarının yayın yönetmenleri Vietnam'daki Amerikan amaçlarını destekleme konusunda hemfikir görünüyorlardı" ve çoğu sonuna kadar kendilerini "şahin" olarak takdim etti. Diğer yandan, en önemli "güvercin" olan Walter Cronkite, 1965'te "Asya'da komünizmin ilerlemesinin durdurulması gerektiği yönündeki cesur kararı" alkışlamış ve daha sonra "komünist saldırının nerede başını kaldırırsa orada ezilmesi" yönünde ABD'nin başlangıçtaki kararlılığını desteklemişti. Aslında, savaş sırasında ya da o zamandan günümüze kadar, ABD Hükümeti'nin propaganda çerçevesinin kayıtsız şartsız kabul edilmesinden gözle görülür herhangi bir sapma asla olmadı. Yazılı medyada olduğu gibi, ihtilaf, taktik sorularla ve maliyetler sorunuyla –neredeyse sadece Birleşik Devletler'in maruz kaldığı maliyetlerle– sınırlı kaldı.

TV istasyonlarının yayın yönetmenleri, sadece devlet yetkilileri tarafından formüle edilen yorum çerçevesini kabul etmekle kalmadılar; aynı zamanda, Vietnam'da Vietnamlıların saldırısına karşı ABD'nin savunma savaşındaki başarıları konusunda da iyimser davrandılar. Epstein, şu sonuca varan George Baily'nin eserine atıfta bulunur: "Bu araştırmanın sonuçları gösteriyor ki, savaş haberleri ve hükümet demeçleri, en azından 1968'teki Tet Saldırısı'na kadar, genellikle Amerikalıların gelişmelere hâkim, saldıran ve inisiyatifi elinde bulunduran taraf olduğu izlenimini veriyordu." TV istasyonları yayın yönetmenlerinin benimsediği resim buydu. Televizyon Amerikan kara birliklerinin "ilerleyişine odaklanmıştı" ve bu resmi "Pentagon'un sağladığı, Kuzey'in bombalanmasını gösteren" ve "Amerikalıların aynı zamanda Güney Vietnam'ı yeniden

inşa ettiklerini ima eden filmlerle" destekliyordu. Oysa, herhangi bir bağlam ya da yorumun eşlik etmediği ve orada burada dağınık şekilde bulunan kanıtlardan çıkarılabileceği gibi, Amerikalılar Güney Vietnam'ı sistematik olarak yok ediyordu. NBC'nin "Huntley-Brinkley Raporu", "Vietnam'daki Amerikan güçlerini yıkıcılardan ziyade 'yapıcılar' olarak" betimliyordu –"altı çizilmesi gereken merkezi önemde [bir] hakikat."

Bu söylenenleri özellikle yanıltıcı ve iki yüzlü yapan şey, daha önce belirtildiği gibi, en gelişmiş ve zalim yıkma ve öldürme biçimlerinin –napalm, bitki örtüsünü ortadan kaldıran bombalar ve Roma tankdozerlerinin serbest kullanımı gibi– pek sınır tanımadan *Güney*'de kullanılmasıdır; çünkü Güney halkının sesi kimseye ulaşmıyordu. Oysa, Güney'in aksine Kuzey'de, uluslararası aleniyet ve siyasi sorunlar tehdit ediciydi; dolayısıyla en azından belli başlı şehir merkezlerinin etrafındaki görünür alanlar bombalanmıyordu.[86]

Haberlerin aktarılma biçimine gelince, Epstein şu gözlemde bulunur: "Üç televizyon istasyonu da yaralı Amerikan askerleri ya da acı çeken Vietnamlı sivillerle ilgili canlı görüntülerin gösterildiği haberler yayımlama konusunda kesin politikalara sahipti." Epstein şöyle devam eder: "NBC ve ABC akşam haberleri programlarının yapımcıları aşırı derecede dehşet verici ya da ayrıntılı karelerin silinmesi konusunda editörlere talimat verdiklerini söylediler." CBS de benzer politikalara sahipti; örneğin eski CBS haber müdürü Fred W. Friendly'ye göre, [bu politikalar] "seyircileri savaşın gerçek dehşetine karşı korumaya yardım ediyordu." Epstein'a göre, "televizyonda savaşın görece kansız şekilde gösterilmesi, neden Lou Harris-Newsweek kamuoyu araştırmasında sadece bir azınlığın televizyonun savaşla ilgili hoşnutsuzluğunu arttırdığını söylediğini açıklamaya yardım eder." Epstein, böyle bir haberciliğin, "1968'de Tet'te aniden ve şiddetli bir şekilde sarsılan temiz ve etkili teknolojik savaş" izlenimi yarattığını ilave eder. Daha önce belirtildiği gibi, Kennedy yönetiminin ricası üzerine, NBC Viet Kong esirlerine yapılan gaddar muameleleri gösteren kısa televizyon filmlerini rafa kaldırmıştı.

Üstelik, bütün bu dönem boyunca, "televizyon haberciliği neredeyse sadece Amerikan çabasına odaklandı." Güney Vietnam Hükümeti'nin askeri ya da sivil liderleriyle yapılan az sayıda röportaj vardı; "Viet Kong ve Kuzey Vietnamlılar ise, Amerikan televizyonlarının haber yayınlarında neredeyse hiç yoktu."

Savaşın tehlikeli unsurlardan arındırılarak haberleştirilmesinin ünlü bir istisnası vardı: 5 Ağustos 1965'te Morley Safer'ın hazırladığı bir CBS haberi, Amerikan deniz piyadelerinin Cam Ne köyündeki kulübeleri çakmaklarıyla yaktığını gösteriyordu. Bu haber, Pentagon'un "televizyonda gösterilen hikâyeyi itibarsızlaştırmak ve muhabiri 'yurtsever olmamakla' suçlayarak karalamak için yarı-resmi bir kampanya" başlatma-

sına yol açtı. Fakat televizyon haber programları üzerine Epstein ve Wisconsin Profesörü Lawrence Lichty tarafından yapılan araştırmalar şu gerçeği açığa çıkartır: "Cam Ne gibi televizyonda gösterilen, Amerikalıların Güney Vietnamlılara yönelik gaddarlığını ortaya koyan örnekler –bu dönemde yüzlerce Güney Vietnam köyü yok edilmiş olsa bile– 'bir elin parmakları kadar azdır [Lichty].'" "Cam Ne haberi, kurala bir istisna teşkil ettiği için ünlüdür."

Geri dönen askerler başka bir hikâye anlattılar ve televizyon aracılığıyla olmasa da, savaşın kanlı ve gaddar olduğu giderek açık hale gelmeye başladı. Bu durum, toplumun giderek "denetimden çıkan" ve çok daha güçlü ve uygun bir tepki üreten geniş bir kesimi arasında "hayal kırıklığına" yol açtı.

Fakat Epstein şöyle devam eder: "Savaşta aşama aşama ilerleme kaydedildiğini gösteren televizyondaki imgeler," Ocak-Şubat 1968'deki "komünist [Tet] saldırısı ile aniden tuzla buz oldu." İşte bu sırada askeriye, otellerinin dışına çıkabilen ve "kendilerini ister istemez kanlı bir savaşın ortasında bulan basının hareketleri üzerindeki denetimini" yitirdi. Bu kısa süre içinde, "her zamanki gibi özenle hazırlanan düzenli ve kontrollü bir savaş manzarasının" yerine, muhabirler bizzat savaşın içinden haberler göndermeye başladılar. "Amerikan seyircilerini, Amerikalı yaralıların yakından çekilmiş dehşet verici görüntülerinden, ceset torbalarından ve ölümlerden koruma" politikası kısa süreliğine çöktü. Buna karşın, NBC yapımcısı Robert Northshield'ın sözleriyle, merkezdeki haber ofislerinde haber bültenleri "çok güçlü" bir düzenlemeye tâbi tutulmaya devam ediliyordu. Bu habercilik tarzı, Walter Cronkite'ı daha sonra döneceğimiz tartışma yaratan bir haberde, savaşın "kanlı bir pat" durumuna geldiğine ikna etti.

Tet Saldırısı, savaşın Birleşik Devletler açısından çok maliyetli hale geldiği konusunda ABD'li seçkinleri ikna etti. Hükümet de "Vietnamlılaştırma" politikasına, iç direnişi ve onun sivil tabanını yok etmek için geniş çaplı katliam operasyonlarına yöneldi; savaşı Laos ve Kamboçya'ya yaymak ve Kuzey Vietnam'la müzakereler başlatmak üzere politika değişikliğine gitti. Northshield durumu "buna paralel olarak, TV istasyonları haberlerinin odağını yine değiştirdiler ve bu kez Vietnam'daki savaş alanları yerine Paris'teki müzakere masalarından haber geçmeye başladılar ... Artık 'hikâye' savaş değil, müzakerelerdi" diyerek açıklar ve ekler: "Savaş haberleri bir çelişki gibi görünüyordu ve izleyicilerin kafasını karıştıracağı düşünülüyordu." Epstein buna şu eklemede bulunur: "Benzer kararlar diğer TV istasyonlarında da alındı" ve hepsi "1969'un sonundan itibaren, haberlerin odak noktasını savaş hikâyelerinden savaşın 'Vietnamlılaştırılması' hakkındaki hikâyelere" ve Paris'teki müzakerelere kaydırdı. Amerika'nın Güney Vietnam'a karşı savaşındaki en önemli, en canice operasyonlardan biri olan ve Tet sonrasında hız verilen pasifikasyon kampanyası çok az ilgi gördü.

Epstein'a göre, "savaşın oluşum yıllarının (1962-1967) haberleştirilmesi ile daha sonraki yıllar (yani savaş-karşıtı hareketin doruğa ulaştığı zaman) arasında dikkat çekici bir farklılık vardır." "1968'e kadar televizyon haberciliği büyük ölçüde Amerikan askeriyesi tarafından denetleniyordu ve televizyonlar genellikle, denetimini arttırıp kırsal alanı kazanıyor ve Viet Kong'u yok ediyor gibi görünen bir Amerikan inisiyatifini yansıtıyordu. Sahne projektörü, Vietnamlı sivillerin çektiği acılar gibi bağlantılı sorulara neredeyse hiç odaklanmadı." Tet Saldırısı sırasında odak noktası "savunma halinde, tehlike altında ve çaresizlik içinde hayal kırıklığına uğramış olarak gösterilen" Amerikalılara, sonra da, "1968'in sonunda müzakereler başladığında, ABD'nin geri çekilmesi hikâyesine" kaydı. Bununla birlikte, farklılıklar yanıltıcıdır. Tet Saldırısı sırasındaki canlı yayınlar dışında, savaşın resmi Washington doktrininin belirlediği bakış açısından görülmesi gerektiği ilkesinden pek bir sapma yoktur ve bu, Tet'ten sonra seçkin çevrelerde taktik anlaşmazlıklar ortaya çıktıkça kapsam bakımından genişleyen bir bakış açısıdır.

Daniel Hallin, 1965'ten Ocak 1973 Barış Anlaşması'na kadar TV istasyonlarının haber yayınları üzerine yaptığı araştırmada benzer sonuçlara ulaştı. Tet Saldırısı'na kadar televizyon haberciliği, "dikkat çekici ölçüde uysal" yazılı medyanın bile ötesinde, "dengesiz bir şekilde Amerika'nın Vietnam'daki politikasının lehineydi." Epstein gibi o da, Tet'ten sonraki "çarpıcı" değişimin "daha büyük bir değişimin parçası" olduğunu düşünür. Hallin'e göre, bu değişim, "Pentagon salonlarından Main Street (ABD) ve Quang Tri eyaletindeki ateşleme üslerine kadar, çeşitli seviyelerde gelişen savaştan duyulan hoşnutsuzluğa hem bir yanıt, hem bu hoşnutsuzluğun bir nedenidir." Çok daha önemlisi, Tet sonrası değişim, daha önce tartıştığımız ABD hükümet politikasındaki değişikliklere yol açan ve 1968 itibariyle iş dünyası seçkinleri arasında belirgin hale gelen hoşnutsuzluğa da bir yanıt niteliğindedir ve aynı zamanda onun bir nedenidir. "Tet'ten önce televizyon gazetecileri tarafından yapılan yorumlar, yönetimin politikası lehine yaklaşık olarak bire karşı dört oranındaydı; Tet'ten sonra ise, "kurulu düzenin kendi" içindeki bölünmelerin bir yansıması olarak oran bire karşı iki oldu. Hallin, bir mülakatta "biz bir kurulu düzen kuruluşuyuz ve ne zaman doğal tabanınız değişse, doğal olarak siz de değişeceksiniz" diyen *New York Times* editörü Max Frankel'den alıntı yapar. Aynı şey televizyon için de geçerliydi. Bu, hiç şaşırtıcı değildir ve bir propaganda modeliyle gayet uyumludur. Tet Saldırısı'nın hemen ardından "Akil Adamlar" kendisine Mart 1968'de askeri başarı umudunu terk etme ve çatışmayı yumuşatma tavsiyesinde bulunduktan sonra, Lyndon Johnson'ın acıyla ifade ettiği gibi, "kurulu düzenin alçakları batan gemiyi terk ettiklerinde" televizyonun yönetime duyduğu coşkulu bağlılık da değişti.[87]

Televizyon olayları tipik olarak "bir tür ahlak oyunu biçiminde ... [1966'da] Amerikan

barış saldırısının temsil ettiği iyilik ile Hanoi'nin temsil ettiği kötülük arasındaki çarpıcı bir tezat" olarak sundu. Haberlerde gösterilen sahneler göreli olarak kansızdı ve "iyi adamlar"ın başarılarına odaklıydı: "İş üstündeki delikanlı Amerikalılar" düzenli olarak "cesur adamlar," "dünyadaki en büyük adamlar," "kahramanlar" olarak resmediliyordu. Onlar, kifayet, insanlık ve yüksek bir ahlak sergileyerek, "demokrasi için verilen savaşta" "komünist saldırıya" karşı göğüslerini siper ediyorlardı. Ve tabii ki, bir köy "yakılıp yıkıldıktan" sonra, hasta ve yaralı sivillere yardım ellerini uzatarak "kalplerde taht kuruyorlardı." "Yakıp yıkma" gayet uygundu, çünkü orada cephane bulunmuştu ve bu, "cephanenin Viet Kong tarafından kullanıldığına dair yeterli bir kanıttı" (Greg Harris, NBC-TV, 27 Ekim 1967). Hallin, ırkçılık konusu "açıkçası dokunulmayacak kadar hassas bir meseleydi" diye ekler ve "gazilerin savaş anılarında baskın bir tema olan .... pek çok Amerikalı askerin tüm Vietnamlılara karşı hissettiği düşmanlık üzerine hiçbir yorum" bulamadığını belirtir.

Haberciliğin odağı Vietnam'ı cesurca savunan Amerikan askerleri, yaralılara yardım eden sağlık personeli, komünist terörün sorumlu ilan edildiği yıkımdan sonra yeniden inşa çalışmaları yürüten pasifikasyon yetkilileriydi. "Bizim Güney Vietnamlılarımızın" siyasi, ekonomik ya da toplumsal meselelerde hiçbir rolü yoktu; "haberlerde esas olarak çatışma kurbanı ve uğrunda çarpışılan şey olarak sunulan köylüler" neredeyse tamamen göz ardı edildiler. Vietnam'daki siyasi muhalefet, "tıpkı yurtiçindeki savaş-karşıtı hareket gibi" ciddi bir düşmanlıkla resmedildi. Onlar "yürüyüşe geçmiş ... anarşi güçleriydi" (Walter Cronkite, CBS-TV, 31 Mart 1966). Tamamen hileli olan seçimler ise, "Viet Kong teröristlerinin" yıkıcı saldırılarına karşı koyarak cesaretle elde edilen bir demokrasi zaferi olarak sunuldu.[88]

Sivil kayıplar, gerçekte olduğundan az gösterildi ya da hiçbir ahlaki soruna yol açmadan, "yapılması gereken işin" kaçınılmaz yan etkileri olarak değerlendirildi. Bir Amerikan birliğine ateş açıldıktan sonra, "utanmaz" Viet Kong destekçilerinin köyüne yapılan hava saldırısını gözlemleyen NBC'den Jack Perkins şu yorumda bulundu: "Bir evle başka bir ev arasında hiç ayrım gözetilmiyordu. Gözetilemezdi ve gözetilmesine gerek de yoktu. Tüm köy Amerikalılara saldırmıştı, bu nedenle köyün tamamı" –biricik doğru ve adil yola başvurularak– "yakılıp yıkılmıştı." Dan Rather, Cam Ne olayının izini süren bir yazısında bir yorumda bulunur. Hallin, bunu, sunduğu yorumlar arasında en sert ve "suçlayıcı bir ton" taşıyan örnek olarak zikreder:

> Deniz piyadeleri Cam Ne'yi, burada işe yaramayan ... pasifikasyon programıyla değil, güç yoluyla ellerinde tutuyorlar. Ve pasifikasyon programı burada ve Güney Vietnam'da başka bir çok yerde kök salana kadar, hiç kimse bu küçük kirli savaş hakkında kendini pek iyi hissedemeyecek.

Kısacası, Amerikan şiddetine karşı hâlâ bir direniş olduğu sürece, zorunlu ev ödevle-

rimizi yaparken kendimizi iyi hissedemeyiz. Rather'ın "güvercinler" arasında cesur bir savaş muhalifi, "şahinler" arasında ise tehlikeli bir solcu olarak ün kazanmasının nedeni, muhtemelen buna benzer yorumlarından kaynaklanıyor. Walter Cronkite "tıbbi ve cerrahi yardım için Viet Kong tarafından" Uluslararası Kızıl Haç Örgütü'ne "yapılan acil bir çağrıyı" şöyle aktarır: "Bombardımanlarımızın ve piyade birliklerimizin harekâtının *Kızıl teçhizatın* her türlüsüne ağır zarar vermekte olduğunun bir göstergesi."[89]

Sivil kayıpların haber yapılması 1966'dan itibaren artmaya başladı ve 1968'in başlarında doruğa ulaştı. Ardından, Birleşik Devletler hızlandırılmış canice pasifikasyon kampanyasına yöneldiğinde ise, keskin bir şekilde azaldı. Hallin, muhtemelen televizyon Washington'ın önceliklerine uygun olarak ilgisini Paris'teki müzakere masasına yöneltip sivil kayıpları büyük ölçüde göz ardı ettiği için, bu meseleyi tartışmaz. 1972'de, sivil kayıplar Kuzey Vietnamlıların gerçekleştirdiği bir saldırıya ve ABD'nin buna "cevabına" atfedilebildiğinde, bu konuyla ilgili habercilik yine yükselişe geçti. 1971'de yayımlanan "Hindiçin'de Değişen Savaş" isimli bir CBS belgeselinde, Charles Collingwood, Mekong Deltası'ndaki –Hallin'in "bir zamanlar UKC'nin kalesiydi" dediği– Kien Hoa eyaletinde pasifikasyon kampanyasının ilerleme gösterdiğini aktardı. Bu eyalet, 1969 başlarında Speedy Express Operasyonu'nun hedefi olmuştu. Speedy Express, bilinen hiçbir Kuzey Vietnam varlığı olmadan UKC denetimi altında örgütlenmiş ve 9. Tümen'in "korkunç ateş gücüyle" fethedilmiş bir bölgede yapılan en gaddar Amerikan savaş operasyonlarından biriydi. Operasyonda napalm, güçlü patlayıcılar, antipersonel bombalar ve B-52 bombardıman uçakları kullanılmıştı. "Araziyi gece gündüz tarayan" ve "düşman ölülerinin bir çoğunun, belki de çoğunluğunun" nedeni olan silahlı helikopterler kullanılmış ve "hesaplanması imkânsız" derecede "gece gündüz" top mermisi atılmıştı. ABD komutasına göre, "düşman ölüleri" 11.000 kişi, ele geçirilen silahlar ise 748 taneydi. Bu, kimin öldürüldüğüne dair iyi bir göstergeydi.[90] Collingwood, daha ötede hâlâ "Yerli ülkesinin" olmasına rağmen pasifikasyon sürecinde kat edilen ilerlemeyi gözlemlemekten memnundu. ABD Hükümeti'nin bir danışmanı olan arkadaşı –muhtemelen tahmin ettiğinden daha uygun bir gönderme yaparak– "bu tıpkı sınıra doğru ilerleyen St. Louis'e benziyor" diye cevap verdi.[91]

Demokrasiyi savunan Amerikan askerlerinin kahramanca ve insani imajına karşıt olarak, UKC ve Kuzey Vietnamlılar "gaddar, acımasız ve fanatik olarak ... neredeyse kusursuz bir şekilde tek-boyutlu bir imajla" resmedildiler. Hallin, savaş boyunca bulduğu gazetecilerin on iki olumlu yorumunun "on tanesi düşman güçlerinin etkili olmalarıyla ilgiliydi" diye belirtir: Amerikan silahlarının başarılı olma umutları hakkında düzen kurumlarında oluşan tereddütleri yansıtan Tet-sonrası değişim sürecinde "bu, televizyonun düşmana ilişkin sunduğu imajda önemli ölçüde değişen tek unsurdu." "De-

ğişmeyen şey, kötülüğün karanlık resmiydi." ABD güçleri köyleri yaktığı zaman bu bir zorunluluktu; çünkü bu köyler Viet Kong'a yardım ve yataklık ediyordu. B-52'lerin sivil yerleşim birimlerinde bütün alanı bombalamasının sonuçları "savaşın bir trajedisiydi." Fakat Kuzey Vietnam topçu ateşi, Ekim 1970'de An Hoa'daki bir yetimhaneyi vurduğunda, ABC'den George Watson dehşetle şu yorumda bulundu: "Kuzey Vietnamlıların An Hoa'da gerçekleştirdikleri katliama, bu irrasyonel cinayete karşı kimse hazırlıklı değildi." Sivil kayıplar büyük bir çoğunlukla ABD ateş gücünün sonucu olduğu halde, televizyon sorumluluğu yediye karşı on oranıyla düşmanın hanesine yazdı. Düşmanın "hesaplı terör *politikası*," ABD operasyonlarının talihsiz, ama meşru yan etkileriyle kıyaslanıyordu. Düşmanın askeri operasyonları bile "terörizmdi." Bir Amerikan devriyesine karşı Viet Kong'un kurduğu bir pusu hakkında haber yapan ABC'den Peter Jennings olayı "Viet Kong'un küçük, ama [ve dramatik bir etki için burada bir an durdu] yürek parçalayıcı kasaplıklarından bir başkası" sözleriyle aktardı (Ekim 1965). Kuzey Vietnamlılar ve Viet Kong "vahşi," "gaddar," "cani," "fanatik," "intihara yatkın," "yarı çılgın" ve "komünist istilaya" ya da "Viet Kong istilası"na uğramış bölgelerdeki haşaratlar olarak resmedildiler. Dolayısıyla Amerikalı kurtarıcılar tarafından temizlenmeleri gerekiyordu.[92]

Her türlü devlet propagandasında karşımıza çıkan bu tarz ve teknik bildiktir.

Genel olarak, Hallin yaptığı araştırmadan şu sonucu çıkarır: Televizyon, savaşı, "saldırıya karşı demokrasiyi korumak için verilen bir mücadele" olarak gören resmi yorumdan asla sapmadı. Savaşın ilk yıllarında şunlar peşinen kabul edilmişti:

> Sadece daha güçlü olduğumuz için değil, aynı zamanda açıkça haklı olduğumuz için de kesinlikle biz kazanacaktık. Televizyon bu görüşü güçlü bir şekilde, belki halkın kendisinden daha güçlü bir şekilde savundu. Savaş bu doğrultuda sonuçlanmadı ve sonunda televizyon kötü haberi verdi. Fakat *nedenini* hiçbir zaman açıklamadı. İlk yıllarda yayılmasına yardım ettiği savaşın mahiyeti hakkındaki varsayımları hiçbir zaman tekrar gözden geçirmedi. Dolayısıyla halk açısından kötü haberin neredeyse Asya'da daha önceki bir "Amerikan yenilgisi" –Çin'in "kaybedilmesi"– kadar anlaşılmaz görünmüş olması gerekir.

Halkın, ABD'nin başarısızlığından, medyanın haklı davamızı yeterince hararetli desteklememesinden kaynaklanan "ihaneti" ya da "Amerikan iradesinin eksikliğini" sorumlu tutması, bu nedenle "hiç şaşırtıcı değildir."[93]

Bu, halkın neden medyanın ihaneti hakkındaki masalları açıkça kabul etmeye istekli olduğunu gayet iyi açıklayabilir. Fakat eğitimli seçkinler arasında açıklama başka yerde, totaliter düşünce yapısında aranabilir. Bu düşünce yapısı, medyanın devlet karşısındaki fiili itaatkârlık seviyesini bile yetersiz olarak değerlendirmekte ve "yürüyü-

şe geçmiş anarşi güçleri" tarafından düzene ve ayrıcalığa yöneltilmiş bir tehdit olarak görmektedir

5.5. Savaştaki Bazı Kritik Olaylar

5.5.1. Tonkin Körfezi Olayı

1964 ortası itibariyle, Vietnamlılar arasında müzakereler yoluyla elde edilecek siyasi bir çözüm lehine giderek artan bir konsensüs vardı; fakat Birleşik Devletler dahili belgelerde "aceleye getirilmiş müzakereler" olarak tanımlanan bu müzakereleri geçiştirmek için artan bir çılgınlıkla manevra yapıyordu. Bunun nedeni, dürüstçe açıklandığı gibi, Birleşik Devletler'in UKC, komünist-olmayan muhalefet, hatta generaller karşısında bile siyasi açıdan yalnız kalmış olmasıydı. Böylece, "Viet Kong Ayaklanması'nı sona erdirme konusunda Kuzey Vietnam'ın işbirliği yapmasını sağlamak" ve "Viet Kong'a yaptığı yardımı durdurması, yönetim yetkilerini Viet Kong'u vazgeçirmek üzere kullanması için Kuzey Vietnam'ı ikna etmek ya da zorlamak" amacıyla, savaşın Kuzey'e yayılması gerekli görüldü (Büyükelçi Maxwell Taylor). Bu arada, istihbarat "Güney Vietnam'daki komünist gücün temel unsurlarının yerli olduğu" sonucuna varmıştı.[94]

Kahin'e göre, ABD'nin Güney Vietnamlılar ve "üçüncü ülkelerin" paralı askerlerini – "muhtemelen çoğunlukla milliyetçi Çinlileri"– kullanarak Kuzey Vietnam'a karşı yürüttüğü operasyonlar, 1 Şubat 1964'te başladı (OPLAN-34A). Bu operasyonlar resmi olarak "çok ciddi düzeyde yıkım, ekonomik kayıp ve yıpratmayla sonuçlanacak şekilde tasarlandı."[95] 30-31 Temmuz'da, Saygon Donanması'na ait gemiler Kuzey Vietnam denetimindeki adalara saldırdı; bunun üzerine,31 Temmuz'da, Kuzey Vietnam, Uluslararası Denetim Komisyonu nezdinde resmi bir protestoda bulundu. Bu bölgede elektronik bir casusluk operasyonu yürüten ABD destroyeri *Maddox*, 2 Ağustos'ta, Kuzey Vietnam'ın kendi karasuları olarak gördüğü on iki millik bölgeye girdi. *Maddox* Kuzey Vietnam devriye botları tarafından taciz edildi, "uyarı atışları" yapıldı ve bu olayların ardından meydana gelen çatışmada *Maddox*'a tek bir mermi isabet etti. Çatışmada, Kuzey Vietnam devriye botları, destroyer ve ABD uçakları tarafından tahrip edildi ya da imha edildi. 3 Ağustos'ta, Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Büyükelçi Taylor'a şu (gizli) telgrafı gönderdi: "Şu anki 34 A Operasyon Planı eylemlerinin Hanoi'yi tedirgin etmeye başladığına ve Maddox olayının da Kuzey Vietnamlıların bunlara karşı direnme çabasıyla doğrudan ilgili olduğuna inanıyoruz." 3 Ağustos'ta *Turner Joy* destroyeriyle birlikte *Maddox* bölgeye geri gönderildi ve 3 ve 4 Ağustos'ta, Kahin'e göre, "büyük bir olasılıkla destroyerin elektronik gözetiminin aktif hale getirdiği ve yerini tespit ettiği" Kuzey Vietnam sahil tesisleri, Saygon donanma gemileri tarafından bombalandı. 4 Ağustos'ta, ABD destroyerlerinin Kuzey Vietnam devriye botlarının saldırısına

uğramış olabileceğine ilişkin bazı kanıtlar vardı. Fakat *Maddox*'un kaptanı John Herrick emin değildi; raporların "çok şüpheli göründüğünü" ve "Maddox tarafından, başka bir eyleme geçmeden önce tam bir değerlendirme yapmayı" gerektiren "hiçbir şey tespit edilmediğini" telsizle bildirdi. Daha sonraki kanıtlar, herhangi bir saldırının gerçekleşmediğini neredeyse kesin olarak göstermektedir.[96]

Kuzey Vietnam Hükümeti ve Çin, "4 Ağustos tarihinde, sözde ikinci Tonkin Körfezi olayı hiçbir zaman meydana gelmedi" (Çin hükümet bildirisi) şeklinde açıklama yaptı. Buna karşılık, 5 Ağustos'ta, Başkan Johnson "açık denizlerde Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı [Kuzey Vietnamlılar tarafından yapılan] açık saldırıyı" kamuoyu önünde kınadı. 5 Ağustos'ta, ABD uçakları Kuzey Vietnam üslerini ve devriye botlarını bombaladı. Savunma Bakanı Robert McNamara'nın yanlış bir şekilde *Maddox*'un "uluslararası sularda görev yaptığını ve her zaman tüm dünyada yaptığımız türden rutin devriye görevini yerine getirdiğini" ileri sürdüğü beyanatından sonra, Kongre bir karar aldı: "Birleşik Devletler güçlerine karşı girişilen her türlü silahlı saldırıyı geri püskürtmek ve başka saldırıları önlemek için gerekli tüm önlemleri alma" konusunda başkanı yetkili kılan bir kararı (Temsilciler Meclisi'nde 416'ya karşı 0 oyla; Senato'da ise sadece Wayne Morse'un ve Ernest Gruening'in muhalefetiyle) kabul etti. 7 Ağustos'ta alınan bu karar, sonradan ABD'nin Vietnam'a karşı saldırısını tırmandırmasının zemini olarak kullanıldı.[97]

Hallin, olaylara ilişkin şu gözlemde bulunur: "Tonkin Körfezi olayı, Soğuk Savaş sırasındaki haber yönetiminin klasik bir örneğidir ... Neredeyse bütün önemli hususlar bakımından, her iki Tonkin Körfezi olayının aktarılması ya yanıltıcı ya da açıkça yanlıştı" –ve o kritik dönemde ABD yönetiminin ihtiyaçlarına uyuyordu. *New York Times*, 23 Temmuz gibi erken bir tarihte, Kuzey'e karşı sabotaj eylemlerini aktardı ve Kuzey Vietnam köylerine Laos Hava Kuvveti uçakları tarafından yapılan bir saldırıya karşılık olarak Hanoi'nin 2 Ağustos protestosunu yayımladı. Fakat ne *Times* ne de *Washington Post* "Hanoi'nin [doğru, ama dikkate alınmayan] 'suçlamalarına' göze çarpmayan kenar sütunlarda yer vermenin" ve bir köşe yazısında James Reston'ın "geçerken konuya değinmesinin dışında, olaylar sırasında ve izleyen haftalarda" bu olgulardan söz etti. ABD Hükümeti'nin beyanatlarını doğru bir şekilde aktarması anlamında, medyanın yaptığı habercilik "objektifti." Olayları, Washington'ın algılanmasını arzu ettiği şekilde aktarmaya devam ederken, bu beyanatlar hakkında hiçbir soru sormadı; olaylarla ilgili bir arka plan bilgisi sunmadı ve komünistlerin yalanlamalarına çok cılız bir şekilde değindi.[98]

Sonraki haftalarda *Times* Kuzey Vietnam'dan gelen genellikle doğru haberlerde "suçlanan" ya da "ileri sürülen" şeylere değinen birkaç kısa haber yayımladı. Bunlar muhabirler tarafından reddedildi ve dikkate alınmadı. Diğer yandan, ön sayfada yayımla-

nan haberler ve manşetler, Hanoi'nin güçlü ABD Yedinci Filosuna saldırmak için birkaç devriye botu gönderirken sahip olduğu saikler hakkında bolca spekülasyon yaptı; olaylar hakkında yanlış Washington versiyonunu gerçek gibi sundu. İlgili arka plan görmezden gelinmeye devam edildi ya da marjinal referanslarla arka sayfalara gizlendi. Senatör Morse'un eleştirisi çok sınırlı bir şekilde aktarıldı ve dikkate alınmadı. 4 Ağustos olayının gerçekten meydana gelip gelmediğine ilişkin yönetimin şüphelerine ise hiç değinilmedi.[99]

Haftalık haber dergileri, açıkça hiçbir zaman meydana gelmemiş olan 4 Ağustos olayı hakkında canlı ve çarpıcı anlatımlara dahi yer verdiler; böylece hükümetin propaganda çizgisine çok daha katı bir şekilde bağlı kaldılar. Senatör Gruening ve Morse'un yaptıkları doğru eleştiriler ancak birkaç satırlık yer bulabildi ve Morse gibi "huysuz" birisinin "tahmin edilebilir" cevapları olarak dikkate alınmadılar. İki senatörün Tonkin Körfezi kararının olaylardan önce alındığına ilişkin suçlamasına hiç ilgi gösterilmedi ve *Time* tarafından, hiç araştırma yapılmaksızın dikkate dahi alınmadı. Kuzey Vietnam ve Çin'in tepkileri "ABD'ye karşı nefret ve düşmanlık besleyen" komünistlerin salladığı "boş tehditler" (*Newsweek*) ve "propaganda bombaları" (*U.S. News & World Report*) olarak adlandırılıp ciddiye alınmadı. İlgili olguların bazıları kısaca belirtilmiş olmasına rağmen (örneğin, 31 Temmuz tarihli *Time*, Kuzey Vietnam içindeki paraşütlü sabotaj timlerinin görevlerine değindi), haftalık yayınlardan hiçbiri ABD eylemlerinin 2 Ağustos olayını kışkırtmış olabileceği olasılığını ya da 4 Ağustos saldırısı hakkında Washington'ın beslediği şüpheleri göz önüne almadı. ABD Hükümeti'nin versiyonu, daha ileri bir tartışma ya da incelemeye gerek duyulmadan, şüphe götürmez bir hakikat olarak kabul edildi.[100]

O zamanlar, ABD Hükümeti'nin versiyonundan şüphelenmeyi sağlayacak pek çok veri vardı. Yabancı basın ciddi soruların ortaya çıktığını görebiliyordu. *Le Monde* tüm tarafların kamuoyuna yönelik beyanatlarını yayımladı ve kamuya açık kayıtların ortaya koyduğu hususların analizini yaptı. Yanlış Washington versiyonunu basitçe doğru kabul eden ve doğru komünist "suçlamalara" kuru bir şekilde değinerek dikkate dahi almayan "ve kayıtlar hakkında böyle bir analiz yapmadı."[101] Londra'da *New Statesman* ABD ve Çin versiyonlarını haber yaptı. Olaylardan önce meydana gelen ABD-Saygon eylemleri hakkında Çin'in (doğru) beyanatını –ilkinin Washington tarafından provoke edildiği, ikincisinin ise hiçbir zaman meydana gelmediği şeklindeki suçlamasını– yayımladı ve şu sonuca vardı: "Vietnam'daki olaylar, ilk manşetlerin gösterdiği kadar basit görünmüyor" (son derece hafif bir ifade). Birleşik Devletler'de sol-kanat *National Guardian* beş önemli makale yayımladı ve *I. F. Stone's Weekly* olaylarla ilgili en kapsamlı, özenli ve doğru açıklamayı sundu. Ana-akım haftalık yayınların ateşli söyleminin aksine, *National Guardian* 2 Ağustos "çarpışmasının" provoke edilip edilmediği

ve 4 Ağustos'ta meydana geldiği iddia edilen olayın gerçekten meydana gelip gelmediği sorusunu sorarak, basitçe mevcut olguları tasvir etti. Yerinde soruları gündeme getiren *National Guardian*'da, ilgili arka plan ve komünist versiyonlar doğru bir biçimde aktarıldı. Güney Vietnamlı General Ky'nin Kuzey Vietnam'daki sabotaj operasyonları üzerine açıklamalarına ve Wayne Morse'un yorumuna geniş yer verildi. *I. F. Stone's Weekly*, ana-akım medyanın göz ardı ettiği ilgili arka planı ekleyerek olayları doğru biçimde aktardı.[102]

Özetle, şovenist tutkuya esir düşen ulusal medya, bu kritik olay hakkında asgari düzeyde yeterli bir habercilik ortaya koymakta acze düştü. Oysa yabancı ya da "alternatif" medyayı izleyen okurun aklına ciddi soru işaretleri takılırdı. Ya da medyayı belki yeterli enerji ve kararlılıkla ortaya çıkarılabilecek bir gerçeği saklayan bir dezenformasyon sistemi şeklinde değerlendirme kapasitesine sahip okurun zihninde, yerinde bir şüphecilik uyanırdı. *Pentagon Raporları*'nın analisti bu olayları, "gelişmelerin önünü açan bir evre"olarak tanımlar ve "Tonkin Korfezi Kararı'nın neredeyse her türlü eylem için Amerikan kamuoyunun desteğini hazır hale getirdiğini" belirtir.[103]

Medyanın, hükümetin bir propaganda aracı gibi hizmet etme arzusu, daha sonra "Vietnam trajedisi" olarak göreceği şeye doğru ülkeyi yönlendirmeye yardımcı oldu. Kongre'nin ve kamuoyunun tepkisi, 1965'in başındaki doğrudan işgal için zemin hazırladı. Böylece, UKC'nin "tarafsızlık" mekanizması ve "bir koalisyon hükümeti" yoluyla "komünistlerin lehine bir siyasi çözüm aramaya" devam etmesinden gizlice endişe duyan (Maxwell Taylor, 10 Ağustos 1964) planlamacılara destek sağladı. Planlamacılar, "Saygon ve Vientian'ın Kızıllar konusundaki hilekârlığı" hakkında da uyarıda bulunuyordu (John McNamara, Ekim 1964). Burada "hilekârlık" derken kastedilen, siyasi bir çözüme doğru yapılabilecek hamlelerdi. Bu da, istihbaratın "silahların gücünden ziyade 'tarafsız bir koalisyon' yoluyla zaferi hedeflemek" şeklinde tanımladığı UKC'nin programına uygun düşüyordu.[104] Birleşik Devletler, Güney'deki durumunu kurtarmaya çalışmak için 1965 başlarında savaşı yaygınlaştırdığı zaman, *New York Times*'ın seçkin liberal yorumcusu James Reston'ın "1945'ten bu yana Amerikan dış politikasını yönlendiren ilke" diyerek özetlediği şeye uygun olarak medya, tam destek vermeyi sürdürdü. Bu ilke şuydu:

> Hiçbir devlet siyasi amaçlarına ulaşmak için askeri güç ya da askeri güç tehdidi kullanamaz. Bu ilkenin rehber kuralı, Birleşik Devletler'in, bu ilkeyi çiğneyen herhangi bir ülkeye karşı, gerekli ve etkili olabileceği durumlarda nüfuzunu ve gücünü kullanabilecek olmasıdır.

"Vietnam'da tehlikede" olan işte bu ilkedir ve "Birleşik Devletler, daha kurnaz bir teknik olan askeri yıkım yoluyla iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan komünist çabaya karşı artık meydan okumaktadır."[105]

Amerikan gazeteciliğinin Orwellcı dünyasında, barışçıl yollarla bir siyasi çözüm arama girişimi "askeri güç" kullanımıdır. Siyasi bir çözümü engellemek için Birleşik Devletler tarafından askeri güç kullanılması, askeri güç kullanımının meşru olmadığına ilişkin "yönlendirici ilkeyi" savunmak adına yapılan soylu bir eylemdir.

Daha sonra, Birleşik Devletler Vietnam'daki amaçlarına ulaşmak için uzun ve yıkıcı bir savaşa yöneldi. Bu süreçte, Hindiçin'in büyük bölümünü yerle bir etti ve bir daha asla onarılamayacak bir yıkım mirası bıraktı. Sonuç olarak, Birleşik Devletler Ocak 1973'te 1964'te şiddet kullanarak geri çevirdiği Vietnamlıların uzlaşmasıyla neredeyse özdeş bir barış anlaşmasını resmen kabul etti —şu istisnayla ki, 1973'e gelindiğinde yerel UKC fiilen ortadan kalkmıştı; Kuzey Vietnam dışında, Hindiçin'de geriye pek bir şey kalmamıştı. Bu durum, tam da "kanatlardaki çılgın adamlar"ın çok önceleri öngörmüş olduğu gibi, Kuzey Vietnam'ın Hindiçin'de egemenlik kurmasına zemin hazırladı. Medya bu trajik olayların belli başlı sorumlularından birisidir. Kongre'nin daha ileri düzeyde bir saldırı için "açık çek" verdiği Tonkin Körfezi olayının haberleştirilmesi dikkate değer bir örnek olarak karşımızda durmaktadır.

5.5.2. Tet Saldırısı

Tet Saldırısı'nı haberleştirme biçimi, "savaşı kaybettirdiği" için medyaya yönelik eleştirinin ana unsuru olarak görülür. Medyanın kifayetsiz haberciliği ve otoriteyle çatışma tutkusunu yansıtan hükümet-karşıtı önyargısının, savaşın bu şekilde sonuçlanmasına katkıda bulunduğu ileri sürüldü. Bu iddianın otorite denebilecek düzeydeki "kanıtı" ise, Özgürlük Evi'nin Peter Braestrup tarafından hazırlanan iki ciltlik araştırmasında sunuldu. Söz konusu araştırma, altı yılı aşkın bir sürede, geniş bir yelpazedeki seçkin katılımcıların ve danışmanların katkısıyla ve yirminin üzerinde şirket ve işçi sendikasının desteğiyle tamamlandı. Saldırının onuncu yıldönümünde bu araştırma, Washington Post dergisinin kapak haberinde Don Oberdorfer tarafından "Tet: Dönüm Noktası: Televizyondaki 'Büyük Bir Olay' Düşüncelerimizi Nasıl Değiştirebilir?" başlığıyla sunuldu ve "anıtsal" bir çalışma olarak selamlandı. Johnson yönetiminin "konuttaki entelektüeli" olarak adlandırılan Tufts Üniversitesi, Fletcher Hukuk ve Diplomasi Fakültesi'nden Profesör John P. Roche, Özgürlük Evi'nin araştırmasını şöyle tarif etti: "Son çeyrek yüzyılın araştırmacı gazeteciliğinin ve birinci sınıf akademik çalışmanın önde gelen başyapıtlarından birisi;" "medyanın art niyeti değilse bile kifayetsizliği üzerine kılı kırk yaran bir örnek olay incelemesi." *Times*'ın pazar kitap ekindeki görece daha eleştirel bir tartışmada, Edwin Diamond bu çalışmayı şöyle över: "Önde gelen imaj yaratıcıları tarafından Vietnam Savaşı'nın Amerikan kamuoyuna nasıl sunulduğuna ilişkin baştan aşağı özenli bir araştırma"; "bildiklerimizi nasıl olup da bildiğimiz" konusunda derin sorular soran "titiz ... bir muhabir-analistin 'görkemli' bir epistemo-

lojik araştırması;" ABD'nin Vietnam'daki konumunun kamuoyu ve Kongre nezdinde zayıflamasına katkıda bulunmuş olan "standart gazetecilik varsayımlarının ve kurumsal uygulamaların devreye soktuğu önyargıları" aydınlatan bir çalışma. Benzer bir şekilde, Tet Saldırısı'nın onuncu yıldönümünde North Carolina Üniversitesi'nde düzenlenen "Yaşlanan Şahinler ve Güvercinler" isimli bir konferansta yapılan eleştirileri, Charles Mohr şu şekilde aktarır: "Gazetecilik bazı güçlü eleştirilerde bulunmak ve ancak [savaşın] sessiz bir savunusunu yapmak üzere faaliyet gösterdi." Bu eleştiri, "yeni kitabı *Büyük Hikâye*'nin konusunu nazikçe açıklayan" Braestrup ve orada bulunan şahinler tarafından yapıldı; "oradaki bazı muhabirler ise ancak çok ılımlı itirazlar dile getirebildiler." Braestrup'ın araştırması, tarihçiler tarafından düzenli olarak ve kayıtsız şartsız bir biçimde, "bazı açılardan" kitapta "derinlemesine analiz edilen savaşın kendisi kadar önemli" (R. B. Smith) bir eser, Tet Saldırısı'yla ilgili medya haberciliği üzerine yapılmış standart çalışma olarak anıldı.[106]

Oberdorfer de araştırmanın sonuçlarını sanki kanıtlanmış gibi kabul eder: Savaş hakkındaki düşüncelerimizi değiştiren şey, "televizyondaki 'Büyük Olay'dı." Zikrettiği tek yorum, dolaylı şekilde olsa bile, bu yargıyı kabul eder (Roche ve adları verilmeyen diğerleri). Daha genel olarak, ana-akım içinde bu önemli bilimsel katkının amacına ulaştığı tereddütsüz bir şekilde kabul edilir; bununla birlikte, bu araştırmanın medyanın "kötü niyeti"ni mi, yoksa belki yerleşik iktidara yönelik "çatışmalı konumunu" yansıtan "standart gazetecilik varsayımları ve kurumsal uygulamaların" içerdiği daha derin sorunları mı ortaya koyduğu tartışılabilir.

Braestrup, Tet Saldırısı'nı haberleştirme biçiminin, medyanın "yetersiz" performansının "uç noktadaki bir örneği" olduğunu ortaya koyduğunu iddia eder: "Geriye dönüp baktığımızda, çağdaş kriz dönemi gazeteciliğinin, müttefikler açısından bir yenilgi manzarası" çizerek "gerçeklikten bu kadar çok uzaklaşması nadiren görülen bir durumdur." Burada "müttefikler" terimi, düzenli olarak Amerikalı işgalcilere, ABD'nin örgütlediği yerel güçlere ve Hindiçin'deki ABD askeri operasyonlarını desteklemek üzere devreye sokulan büyük ölçüde paralı askerlere atıfta bulunmak amacıyla kullanılır. Dahası "müttefikler" terimi, "müttefiklerin" "İtilaf devletlerine" karşı savaştıkları II. Dünya Savaşı'nda oluşan olumlu çağrışımlardan istifade etmek üzere seçilir. "Yurtdışındaki önemli bir kriz sırasında, bir taraf [onlar] açısından gerileme olan bir durumu, diğer taraf [biz] açısından bir yenilgi olarak resmetmek, Amerikan gazeteciliği için bir başarı olarak kabul edilemez." [Bu Amerikan gazeteciliği], en kötü saldırgan olan televizyon başta olmak üzere, "hasta ölüyor diye bağırmış, derken haftalar sonra hastanın her nasılsa iyileşmekte olduğunu fısıldamaya başlamıştır." Oysa "ilk bağırışlar karşısında gösterilen yaygaracı tepkinin ortasında, açık ki bu fısıltılar duyulmamıştır." Braestrup, fısıltıların "Şubat sonuna doğru" başladığını ileri sürer. Bütün bunlar-

dan sonra Braestrup, gazeteciliğin bu başarısızlıklarının –medya yönetimlerinin özendirme ya da müsamaha yoluyla teşvik ettiği– "çok çabuk kılık değiştiriveren bir gazetecilik tarzını" yansıttığı sonucuna varır. Ona göre, bu gazetecilik tarzı, "1960'ların sonlarından itibaren çok popüler hale gelmiştir." Ve "çoğunlukla, ısrarla çatışma arayıp bulmaya, hükümetlerin ya da genel olarak otoritelerin en kötüsüne inanmaya ve bu temelde, her konuda aktörleri 'iyi' ve 'kötü' olarak ikiye ayırmaya yatkın düşüncesizce bir tutum" bu gelişmeye eşlik eder. "Kötü aktörler," başka unsurların yanı sıra, Vietnam'daki ABD güçlerini, "askeri-sanayi kompleksi" ve CIA'i içerir. Medyanın gözüyle "iyi aktörler" ise, muhtemelen, Braestrup'ın baştan sona alaycı bir şekilde iddia ettiğine göre, sürekli gereğinden fazla övülen ve korunan komünistlerdir. Braestrup, geleceğe dönük ağır basan ihtimalin, "halihazırda hızla kılık değiştiren tarzın devam etmesi yönünde olduğu" öngörüsünde bulunur. Bununla birlikte, "her zaman için şu karanlık ihtimal vardır: Eğer medya yöneticileri kendiliğinden eyleme geçmezlerse, dış unsurlar –mahkemeler, Federal İletişim Komisyonu (FCC) ya da Kongre– kendi çözümlerini uygulamanın yollarını arayacaklardır." Roche bir Kongre soruşturması yapılması çağrısında bulunurken ve daha önce zikredilen Üç Taraflı Komisyon bunu izleyen uyarılar yaparken, bu öneri dikkate alınmıştır (*Büyük Hikâye*, I, s. 705 ve izleyen sayfalar).

Braestrup-Özgürlük Evi tezinin iki temel bileşeni var: (1) Tet Saldırısı'nı ele alış biçimi medyanın kifayetsizliğini ve onun "karşı konumunu" gösterir, (2) bir Amerikan zaferini yenilgi olarak resmeden medya, ABD'nin kararlılığının kaybolmasından ve ardından Vietnam'da yenilgiye uğramasından sorumludur. Asıl çarpıcı etkiyi yaratan tezin ikinci bileşenidir. Yukarıdaki tezin, dördüncü gücün sonraki tartışma gündemini büyük ölçüde belirlemesine imkân tanıyan işte bu ikinci bileşendir. Ayrıca dördüncü gücün yeni keşfedilen kudreti ve "altmışların" otoriteye "akılsızca" kin duyan "tarzının", özgür kurumlar ve demokrasinin bekası için arz ettiği tehlikelere dikkat çeken de bu ikinci bileşendir.

Tezin birinci bileşeni, ikincisini inkâr edenler tarafından bile genel olarak kabul edilir. Bu nedenle, "arkadan hançerleme tezini" reddeden George Herring yine de şu gözlemde bulunur: "Medyanın savaşa ve Johnson'a karşı bir tavır takındığı açık görünüyor; Tet Saldırısı'yla ilgili haberlerin çoğu da yanıltıcıydı." Herring, "medyanın bu çarpıtmaları halkın" savaşa ilişkin "giderek artan hoşnutsuzluğuna" ve "kamuoyundaki endişeye" katkıda bulunmuş olabilir diye ekler. Fakat ona göre bunlar, Tet'ten sonra Johnson'ın savaşı tırmandırmaktan vazgeçme ve müzakereler için zemin arama kararında etkili olmuş faktörler değildir.[107]

Olguları ve argümanları analiz ettiğimizde, Özgürlük Evi'nin tezinin iki bileşeninin de iler tutar tarafının olmadığını görürüz. İleride ele alacağımız gibi, Özgürlük Evi'nin

araştırmasında, kamuoyu göz önüne alındığında ikinci bileşenin yanlış olduğu teslim edilir ve daha sonra sarıldıkları saçmalıklar da bariz olarak ağırlığını koruyamayacaktır. Birinci bileşene gelince, zahmetli ve karmaşık koşullar altında mevcut olguların aktarılması bakımından profesyonel kifayetle ilgili daha dar soruyu ele alırsak, medyanın performansı görkemli değilse bile kabul edilebilir niteliktedir. Üstelik, olguların yansıtılması bakımından, Amerikan askeri yetkilileri ile ABD istihbaratının dahili aktarımıyla karşılaştırdığımızda, medyanın belki daha ağır basabileceği bir performansla karşılaşırız. Fakat daha önce tartışılan türden daha geniş sorulara dönersek –yani medyayı, örneğin Sovyetler'in Afganistan'ı işgali hakkındaki haberlere gerektiği gibi uygulayabileceğimiz standartlarla değerlendirirsek– gerçekte, tam da propaganda modelinin öngördüğü hususlarda, medyanın kusurlu bulunabileceğini görürüz. Özgürlük Evi'nin ve siyasi yelpazenin şovenist sağ kanadından başka eleştirmenlerin suçlamalarına en güçlü dayanak olarak seçtiği örneğin ta kendisi, gerçekte, öne sürdükleri şeyin tam tersini gösterir; yani bu örnek de medyanın devlet propaganda sistemine itaatini çarpıcı bir biçimde resmeder.[108]

Bu sonuçları göstermek ve kendi özgül suçlamalarını bir bir çürütmek için, bizatihi Özgürlük Evi'nin araştırması bol miktarda belge sağlar. Bu araştırmanın ve güya ortaya koyduğu tezin yakın dönemin ideolojisinde oynadığı rolü göz önüne alarak, araştırmanın yorumu ve özetleri ile (kısmen) sunduğu belge niteliğindeki kayıtlar arasındaki derin uçuruma dikkat çekeceğiz.[109] Yorumlar ve özetler, tarif edilen belgelerin içeriğini sıklıkla ya ciddi şekilde yanlış aktarır ya da doğrudan çarpıtır. Baştan sona acı bir alaycılıkla süslenmiş olan analiz, gerçek belgelerle karşılaştırıldığında tamamen boşa çıkar. Sayısız yanlışlar, dikkatsiz ve yanlış yorumlar düzeltildiğinde, Özgürlük Evi örneğinden geriye hiçbir şey kalmaz. Medyanın güya kötü niyetli davranışlarına göndermede bulunarak "moral bozucu gazeteciliğe," "CBS özel haberlerine" vs. yapılan alaycı atıflar havada kalır. Bunun yerine, tek tek örnekler halinde "Özgürlük Evi özel haberleriyle" karşı karşıya kalırız.

Ayrıntılara girmeden önce, bu araştırmaya yön veren geri plandaki varsayımlara dikkatli bir şekilde bakmamız gerekir. Belirttiğimiz gibi, Braestrup ve Özgürlük Evi için "müttefikler," Birleşik Devletler; Güney Vietnam uydu hükümeti ve büyük çoğunluğu paralı askerlerden oluşan ve Birleşik Devletler tarafından seferber edilen Güney Koreli, Taylandlı, Avustralyalı, Çinli milliyetçi güçler ve diğerleridir. "Güney Vietnamlılar" bizim uydu hükümetimizi ve Birleşik Devletler tarafından örgütlenen, beslenen, eğitilen ve yönetilen silahlı kuvvetleri kapsar. Yerel UKC ve taraftarları dışarıda bırakılır. Oysa, ABD Hükümeti'nin en ufak bir şüphesi olmadığı ve Amerikan uzmanların tereddütsüz teslim ettiği gibi, uydu rejim pek az desteğe sahipken, Güney Vietnam'daki muhalifler öylesine önemli bir *siyasi* güç oluşturur ki, herhangi bir barışçıl çözümün dü-

şünülmesi imkânsızdır. UKC'yi köklerinden söküp atmak ve taban bulduğu köylü toplumunu yok etmek için ABD'nin Güney Vietnam'da operasyonlar gerçekleştirme hakkına sahip olduğu, Birleşik Devletler'in amacının demokrasi ve kendi kaderini tayin hakkı olduğu, Amerikan birliklerinin Güney Vietnamlı köylüleri "koruduğu" ve "güvenliğini sağladığı," Braestrup-Özgürlük Evi versiyonunda peşinen kabul edilen ilkelerdir. Bu versiyonda, hiçbir yurtsever varsayım ve klişe asla sorgulanmaz –bu doktrinler öylesine derin bir şekilde kök salmıştır ki, fark edilmezler bile. Buna uygun olarak, incelenen medya haberciliğinin tamamen bu yurtsever öncüller çerçevesinde şekillendiği gerçeği fark edilmez. Devlet doktrininin tüm öncülleri peşinen kabul edildiği için, Özgürlük Evi araştırması devleti kayıran temeldeki tarafgirliği algılayamaz. Braestrup'ın da gözlemlediği gibi –kastettiği şey tam olarak bu olmasa da– burada bir "akılsızlık" vardır; fakat bu, daha ziyade, bizim 3. Bölüm'de yurtsever bir gündem olarak atıfta bulunduğumuz şeyi Braestrup'ın "akılsızca" benimsemesidir; üstelik bu yurtsever gündemi, mahkûm ettiği medyadan daha fazla benimsemektedir. 1. Bölüm'de açıkladığımız gibi, Özgürlük Evi türünden "tepki üretim mekanizmalarının" işlevi, medyanın bu yurtsever gündemin sınırları içinde kalmasını sağlamaktır.

Ocak 1968 Tet Saldırısı, 17. paralel yakınlarındaki Khe Sanh'ta bulunan bir ABD üssünün Kuzey Vietnamlı düzenli birlikler tarafından 21 Ocak'ta kuşatılmasıyla başladı. Çok geçmeden, amacın ABD güçlerini kalabalık merkezlerden uzaklaştırmak olduğu açıkça ortaya çıktı ve General Westmoreland'in savaş birliklerini kuzey bölgelere koşturmasından da anlaşılacağı gibi, kuşatma bu amacında başarılı oldu. 31 Ocak'ta, başka birçok kasabanın yanı sıra, tüm önemli şehirler ve kırk dört eyalet başkentinden otuz altısı aynı anda –bazı Kuzey Vietnamlı unsurların da katılımıyla– güneyli UKC direniş güçlerinin ("Viet Kong") saldırısına uğradı. Sonuçlar, Wallace Thies tarafından, ABD'nin "Hanoi'yi zorlama" stratejisi üzerine yaptığı akademik çalışmasında kısaca şöyle özetlenmektedir:

> ... Daha sonra, ABD komutanları saldırının beklendiğini ve saldırganların uğradığı ağır kayıpların Müttefikler için büyük bir zaferle sonuçlandığını ileri sürseler de, saldırı aslında Amerikan tarafı açısından askeri bir gerilemeydi. Kuzey eyaletlerindeki tehdide karşı koymak ve Khe Sanh'ta Dien Bien Phu'nun uğradığı yenilgiye benzer bir yenilgiyi önlemek için, Güney Vietnam'daki tüm ABD tatbikat taburlarının yarısı [kuzeydeki] I. Kolordu'da konuşlandırıldı. Geri kalanıysa, savaşa hazır Güney Vietnam Hükümeti birlikleriyle beraber ikinci bir saldırı dalgası olasılığına karşı şehirleri koruma görevine ayrıldı. Sonuç olarak, kırsal kesim fiilen UKC'nin denetimine geçti; pasifikasyon programı karmakarışık bir duruma geldi. Kuzey Vietnamlı / Viet Kong birliklerin ilk saldırılarda verdikleri kayıplar, sonraki haftalarda kırsal bölgelerde yürüttükleri sınırsız yeni üye kaydetme kampanyası sayesinde büyük ölçüde telafi edildi.[110]

Kırsal kesimlerdeki durumu yakından bilen Uluslararası Gönüllü Hizmetler (IVS) "gü-

venlik koşulları" nedeniyle, 1968 başlarında, sahadaki görevlilerin büyük bölümünü geri çekti. Bir gönüllü şubat ayında şunları aktardı: "Güvenli bir şekilde bir gönüllü yerleştirebildiğimiz yerlerin sayısı son aylarda önemli ölçüde azaldı." Bir başkası şunları ekledi: "Hepimiz kırsal kesimde güvenliğin iyice kötüleşmekte olduğunu biliyorduk." Bu açıklama, Tet-öncesi dönemde medya tarafından pek şüphe duyulmadan güvenle yaklaşılan ABD yüksek komutanlığı ve Washington'ın iyimser değerlendirmeleriyle çelişiyordu. Güney Vietnamlı bir senatör Tet'ten sonra hükümetin "ancak ülkenin üçte birini" denetlediği tahmininde bulundu; geri kalan üçte ikisi UKC'nin elindeydi ve bu tahmin, ABD istihbarat raporlarıyla tutarlıydı.[111]

Hava Kuvvetleri Müsteşarı Townsend Hoopes, Tet Saldırısı'nın Washington'ı "tedirgin edici bir kafa karışıklığı ve belirsizlik" içine ittiğini gözlemledi. Saldırının, Pentagon'da, "çok kısa bir sürede, şüphecilerin ve muhaliflerin kendilerini birbirlerine tamamen açık etmeleri şeklinde tuhaf bir hizmeti yerine getirdiğini" belirtti. General Westmoreland iyimser değerlendirmelerde ısrar etti; fakat kırsal topluma yönelik yıkıcı Amerikan saldırısına rağmen, UKC'nin Güney'de sağlam bir şekilde varlığını koruduğu bu olayla çarpıcı bir şekilde açığa çıkınca, iddiaları çürütülmüş oldu. Nitekim, Washington'daki resmi çevrelerin tepkisi oldukça farklıdır. Washington'da kapalı kapılar ardında oluşan etkiyi özetleyen George Herring şu gözlemde bulunur:

> Johnson ve danışmanları, kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda, saldırının ani oluşundan ve büyüklüğünden dolayı sarsılmış görünüyorlardı ... ve istihbarat tahminleri Westmoreland'dan çok daha kötümserdi. Daha sonra [General Maxwell] Taylor'ın belirttiğine göre, Beyaz Saray'daki tartışmaların üzerine "kasvet" çökmüştü; [Genelkurmay Başkanı] General [Earle] Wheeler oradaki ruh halini, birinci Bull Run Savaşı'ndan* sonraki duruma benzetti.112

General Wheeler "artık Viet Kong kırsal bölgeleri büyük ölçüde denetliyor" diye aktardı; Mekong Deltası'nda durum özellikle kötüydü. Pentagon sistem analizi grubu, "kırsal bölgeler üzerindeki kontrolümüz ve kentsel bölgelerin savunulması, şimdi esas itibariyle Ağustos 1965'ten önceki seviyede" sonuca varıyordu –ki General Westmoreland'a göre, bu dönemde ABD savaşı kaybediyordu. Mekong Deltası'ndaki saldırıyla ilgili olarak ABD Hükümeti'nin hazırladığı, Nisan 1968'de tamamlanan askeri-tarihsel bir özet şu sonuca varıyordu: "IV. Kolordu'nun bulunduğu alandaki Tet Saldırısı, Devrimci Kalkınma [pasifikasyon] Programı üzerinde yıkıcı bir etki yaptı." İleride göreceğimiz gibi bu dahili değerlendirmeler, Özgürlük Evi'nin standartlarına göre aşırı kötümserlik suçunu işlediği için, suçlanan medyanın değerlendirmelerinden önemli ölçüde daha "karamsardır."

* Amerikan iç savaşı sırasında, Temmuz 1861'de Federasyon Ordusu Bull Run'da konfederasyon güçleri karşısında büyük bir bozguna uğrar ve çok sayıda asker kaybeder. –y.h.n.

Aklımıza gelmişken şunları da belirtebiliriz: Savunma Bakanı McNamara'ya göre, (Mekong Deltası dahil) IV. Kolordu'nun bulunduğu alanda "düzenli Kuzey Vietnam birlikleri" yoktu. Özgürlük Evi'nin araştırması "en güneydeki Delta'da, Güney Vietnam Ordusu ile Viet Kong [gerçekte ABD ile Viet Kong] arasında bir gerilla savaşı olduğu" sonucuna varır. Daha genel olarak, Hanoi'nin sürekli ve koordineli saldırılar için Güney Vietnam'da hiçbir yere "büyük (birçok tümenden oluşan) güçleri henüz göndermediği" değerlendirmesinde bulunur (I, 24).[113] Tet-sonrası dönemde ivme kazanan ve daha önce tartıştığımız pasifikasyon programı sırasında, deltanın kırsal alanları ve başka yerlerde gerçekleştirilen kitle katliamı kampanyasının arkasında bu değerlendirmeler yatar.

Tet Saldırısı'ndan önce dahi, Savunma Bakanı McNamara, askeri zaferin makul olmayan bir hedef olduğu ve savaşın gidişatının değiştirilmesi gerektiği sonucuna varmıştı. Tet'ten sonra onun yerine göreve getirilen Clark Clifford uzun süredir bu şüpheleri paylaşıyordu. Artık bu şüpheleri, ulaşabildiği kanıtlar ve Johnson'un durumu değerlendirmek için toplantıya çağırdığı "Akil Adamlar"ın çıkardığı sonuçlarla kesinleşmişti.[114] İş dünyasından ve siyasi seçkinler arasından gelen bu kıdemli şahinler grubuna başkanlık eden Dean Acheson, Clifford'un karamsarlığını paylaştı: "Johnson'a kara operasyonlarının kapsamını daraltmasını, bombardımanı azaltmasını ve Güney Vietnam'ı bırakmadan, düşmanlıkları sona erdirmek için her çareye başvurmasını tavsiye etti." "Diplomatik ve askeri yetkililerden kapsamlı brifingler aldıktan sonra, 'Akil Adamlar' Acheson'ın bulgularını teyit ettiler ... katılımcılardan birinin özetlediğine göre, ortaya çıkan uzlaşma 'bu savaşta askeri sonuçlara yer olmadığı ya da gelecekte herhangi bir askeri amaç bulunmadığı' yönündeydi." Dolayısıyla "Johnson'un çatışmanın yoğunluğunu azaltması gerekiyordu."[115]

Bu noktada, Özgürlük Evi'nin tezinin ikinci bileşeni ile ilgili bazı ciddi sorunların ortaya çıktığına dikkat edelim. Tezin ikinci bileşenine göre, medyanın kötü niyetli eylemleri, hükümetin kararlılığını aşındırarak ve ABD'nin amaçlarına (tanımı gereği iyi niyetli amaçlara) ulaşmasında başarısızlığa uğramasına yol açarak, halkın savaşa karşı çıkmasına neden olmuştur. Özgürlük Evi'nin tezinin "arkadan hançerleme" bileşenini tesis edebilmek için iki faktörün geçerli olduğunu göstermek gerekir: Birincisi, medyanın savaşı ele alış biçimi, kamuoyunun savaşa muhalefet etme yönünde aklını çelmiş olmalıdır. İkincisi, medya ile kamuoyu, hükümet politikasının değişmesinde önemli etkenler olmalıdır. Fakat her iki iddia da desteklenemez niteliktedir.

Özgürlük Evi'nin halkın düşüncesinin izlediği seyirle ilgili araştırması, kendi tezini kesin bir biçimde çürütür. Araştırma, Burns Roper tarafından yürütülmüş olan kamuoyu yoklamaları üzerine bir bölüm içerir. Braestrup'ın da teyit ettiği gibi, bu bölüm "1968'in başlarında medyadaki hâkim temalar ile Amerikan halkının Vietnam Savaşı'yla ilgi-

li görüşlerindeki değişimler arasında doğrudan bir ilişki bulunduğuna dair kanıtların mevcut olmadığını" gösterir. Kamuoyu yoklamaları hakkındaki bu bölüm, daha ziyade, Tet Saldırısı sırasında başlangıçta başkana yönelik bir destek dalgası oluştuğu, "düşman karşısında hayal kırıklığı ve öfke" duyulduğu bulgusuna ulaşır. Ardından, "güvercin tarafa doğru [süregiden] yavaş bir kaymanın" olduğunu ortaya koyar. Araştırmanın ortaya koyduğu verilere yakından baktığımızda, bunların Özgürlük Evi'nin tezini daha kapsamlı bir şekilde çürüttüğünü görürüz. Medyanın kifayetsizliğinin ve nedensiz karamsarlığının güya dorukta olduğu bir dönemde, Tet Saldırısı'na karşı ilk tepki "Amerikan halkının dövüşkenliğinde bir artıştı;" "Amerikan halkında ilk elde ortaya çıkan tepki, sertleştirilmiş bir direnişi [yani Güney Vietnamlıların Güney Vietnam'daki saldırısına karşı ABD direnişini] ve ABD'nin yoğunlaştırılmış askeri çabasını destekleme yönündeydi." Ortaya çıkan başlıca duygu şuydu: "Topunu bombalayalım, cehenneme kadar yolları var!" Daha sonra, Şubat ve Mart'ta, Özgürlük Evi versiyonuna göre medya, Amerikan zaferinin gerçek hikâyesini "fısıldamaya" başladığında, "Başkanın savaşı idare ediş biçimine ve savaşın kendisine karşı kararlı bir negatif tepki, ABD'nin daha saldırgan askeri eylemine karşı açık bir muhalefet gelişti." 1968'in Şubat ayı başlarında, güya medyanın "çarpıtmaları" ve "karamsarlığı" doruğa ulaştığı zaman, kamuoyu "şahinler"e doğru kaydı. Sözüm ona medya daha önceki yanlışlarını düzeltirken, Şubat sonu itibariyle kamuoyu yoklamaları Tet-öncesi rakamlara döndü. Nisan itibariyle, saldırı sona erdikten ve (bir "fısıltı" şeklinde olsa da) "hatalar" düzeltildikten sonra, "güvercinlere" doğru keskin bir kayma gerçekleşti. Nisan-Mayıs-Haziran itibariyle, ölçümler Tet-öncesi seviyelere geri dönüldüğünü gösteriyordu. "Bu geniş zaman ölçeğine bakıldığında Tet Saldırısı, savaşa girmemizle ilgili sürekli değişen tutumlarda sadece önemsiz bir dalgalanmaya yol açmış görünüyor" –medyanın "karamsarlığı" döneminde, başlangıçta şahinlere doğru bir kayma gerçekleşmiş, ardından güvercinlerin konumuna doğru bir kayma olmuştur. Tet, "halka savaşın iyi gitmediğini, Washington'dan gelen kendinden emin öngörülerin ihtiyatla karşılanması gerektiğini hatırlatan ve kamuoyunun yaklaşık üç yıldır yönelmekte olduğu savaş karşıtı doğrultuda ilerlemesine yardım eden ... olaylardan sadece birisidir."[116]

Geriye kalanlar savunulabilir bile olsa, temel bileşen olmadan tez bütün önemini yitirir. Tezlerinin temel bileşeninin bütünüyle çürütülmesi karşısında, Özgürlük Evi analistleri başka bir konuma geri çekilirler: Medyanın sapkın davranışları halkı etkilememiş olmasına karşın, "ulusun 'liderlik kesimi' üzerinde" bir etki yarattığını ileri sürerler (Burns). Bu, analistlerin de kabul ettikleri gibi, hiçbir veri bulunmadığı için daha güvenli bir iddiadır. Özgürlük Evi araştırmasının yöneticisi Leonard Sussman şu sonuca varır: "Medyada resmedildiği haliyle Tet Saldırısı'nın ABD toplumunun savaşa ilişkin hissiyatı üzerinde yaptığı etkiden çok daha fazlasını, Washington'daki siyasi çevreler, hatta bizatihi yönetim üzerinde yaptığı görülüyor" (I, xxxiv). Kısacası, medyanın

başarısızlıkları hükümeti yanlış yönlendirirken, halkı etkilememiş ya da savaşı daha fazla destekler hale gelmesine yol açmıştır. Tabii yanlış yönlendirilenler arasında hükümetin yanı sıra başkanlık danışmanı Clark Clifford, eski üst-düzey askeri komutanlar dahil, şirket çevrelerinden, siyasi ve askeri seçkinlerden oluşan "Akil Adamlar" ve Dean Acheson, Henry Cabot Lodge, McGeorge Bundy, Douglas Dillon, Robert Murphy vs. gibi medyada sürekli boy gösteren kişiler de vardır. Bizden, hükümetin ve bu çevrelerin, pat hali olarak algıladıkları durumdan çıkış yolu arama yönündeki kararlarının askeri brifinglere, istihbarat raporlarına ve Washington'daki resmi kurumlarda en üst düzeyde mevcut olan bütün o bilgilere değil, Walter Cronkite'in sunduğu akşam haberlerine dayandığına inanmamız isteniyor.[117]

Kısacası, Özgürlük Evi'nin tezinin ikinci bileşenini kolaylıkla reddedebiliriz. Oysa bu bileşen, Vietnam-sonrası seçkinler arasındaki "sağa dönüş" sürecinde çarpıcı ve süregiden bir etkiye sahip oldu; medyanın "karşı tutumu" ve vardığı kasvetli sonuçlarla ilgili daha sonraki tartışmanın gündemini belirledi. Böylece, şu sonuçla baş başa kalıyoruz: Ya medyanın konuyla bir ilgisi yoktu ya da medya onaylanan ideolojik sistemin genel sınırları içinde iş görmeye devam etti –ki bu durumda, tezin ilk bileşenini de çürütmüş oluruz. Özgürlük Evi'nin tezinden bütün geriye kalan, medyanın kifayetsiz (hatta kötü niyetli), ama etkisiz olma olasılığıdır. Burada, Özgürlük Evi'nin tezinin, daha önce televizyona yönelik suçlamalarla ilgili olarak belirtilen aynı "mantıksal sorunla" karşı karşıya kaldığına dikkat edin: Televizyon iddia edildiği kadar etkiliyse, o zaman kanıtlar gösteriyor ki, 1967 yılı boyunca televizyon, "seyircilerin belirleyici bir çoğunluğunu savaşı desteklemeye teşvik etmiştir."

Özgürlük Evi'nin tezinden geriye kalan kırıntıları değerlendirmek için, Tet Saldırısı'nın kayıtlarını incelemeye devam edelim ve medyanın otoritenin altını oymak için giriştiği –son derece etkisiz olsa da– hevesli çabasında gerçekten çarpıtma yapıp yapmadığı sorusunu soralım.

ABD birlikleri, ateş gücünü bol bol kullanarak kasabaların ve şehirlerin denetimini yeniden ele geçirmeyi başardı. Demokrasi ve müzakere yoluyla siyasi çözüm çağrısı yapan halk hareketinin büyümesini engellemek için ABD'nin giriştiği çılgınca bir çabadan aylar önce,[118] Amerikan yardımı alan Güney Vietnam birlikleri tarafından kendi halkından geri alınan Hue şehri, bombardıman ve top ateşiyle yüzde 80 oranında yok edildi. ABD Hava Kuvvetleri Müsteşarı Townsend Hoopes'a göre, bombardımandan geriye "yıkık harabeler"in içine gömülmüş durumda 2.000 sivil kaldı. Deniz piyadeleri "komünist kayıpların" 5.000'in üzerinde olduğunu kayda geçti. Buna karşın Hoopes, şehri ele geçiren 1.000 kişilik komünist gücün "büyük bir bölümünün" kaçtığını ifade eder ve böylece "komünist kayıpların" gerçekte kimlerden oluştuğunun tespit edilmesine imkân tanır. Mayıs ayında, US AID şehrin harabeleri içinde 4.000 civarın-

da sivilin öldüğü tahmininde bulundu; bu insanlar çoğunlukla ABD ateş gücünün kurbanlarıydı.[119]

Mekong Deltası'nda, "Top ateşi ve hava saldırıları, 80.000 nüfuslu bir şehir olan My Tho'nun yarısını tahrip etti. Sonradan, Tet-sonrası terör kampanyasında tahrip edilen (bkz. s. 267-268) Kien Hoa Eyaleti'nin başkenti olan ve 140.000 kişinin yaşadığı Ben Tre şehri ise, savaşın en yaygın şekilde alıntılanan beyanatlarından birinde Amerikalı bir albayın belirttiği gibi, şu gerekçeyle imha edildi: "Şehri korumak için onu yok etmek zorunda kaldık."[120] ABD komutası "düşmanın" ezici bir çoğunlukla Kuzey Vietnamlılar değil, UKC olduğunu kabul etti. Öldürülenler ve esir alınanların sayısı ise ele geçirilen silahların beş katıydı –"düşmanın" gerçekte kimlerden oluştuğuna dair bir gösterge. Savunma Bakanı McNamara, 1967 sonunda, Kuzey Vietnam kuvvetlerinin 50.000 ila 55.000 arasında olduğunu tahmin ediyordu ve bu kuvvetler çoğunlukla kuzey bölgelerindeydi. Viet Kong, savaş birlikleri içinde konuşlandırılmış yaklaşık 10.000 kişilik Kuzey Vietnam birliği vardı. Dolayısıyla savaşan Vietnam birliklerinin toplamı, Güney Vietnam işgalinin bir parçası olarak Birleşik Devletler'in seferber ettiği –çoğu Koreli paralı askerlerden oluşan– üçüncü ülkelerden gelen birliklerle aşağı yukarı aynı sayıdaydı. Hindiçin'de her şeyi gölgede bırakacak güce sahip imha araçları kullanarak, denizden ve Tayland'dan Filipinler ve Guam'a serpiştirilmiş üslerden Vietnam ve Laos'a saldıran çok büyük güçleri dışarıda bıraksak bile, yine de şu sonuca ulaşırız: Savaşan Vietnamlıların toplam sayısı, yarım milyonu aşkın Amerikan askerinin sadece yüzde onu kadardı.[121]

Daha önce belirtildiği gibi, Tet Saldırısı sadece Wasington'ı kasvetli bir ümitsizliğe düşürmekle ve Amerikan seçkinlerini, Vietnam'da Birleşik Devletler'in kabul edebileceği bir maliyetle gerçekçi bir askeri zafer ümidinin olmadığına ikna etmekle kalmadı; aynı zamanda, seçkinlerin görüşündeki değişiklikleri yansıtan medyadaki haber ve yorumların niteliğini de değiştirdi. Savaş alanındaki Amerikan muhabirleri, savaşa ilk elden tanıklık edebiliyor; böylece Amerikan askeri komutasının denetimi altında sunulan aykırılıklardan arındırılmış ve düzeltilmiş versiyondan oldukça farklı bir bakış açısı kazanabiliyordu. Ülkedeki medya yorumları, neredeyse hiç şüphe duymadan Washington'dan naklettikleri iyimser tahminlerin doğru olmadığını, uzun ve acı bir savaşın kendilerini beklediğini teslim ederek, seçkinlerin görüşünü yansıtmaya başladı.

Fakat savaş alanında yapılan habercilik ve yurtiçindeki yorumlar devlet propaganda sisteminin çerçevesinden asla dışarı çıkmadı. Örneğin basın, Delta'daki Ben Tre ve My Tho savaşları hakkında şu bilgileri verdi: Bombardıman uçakları, silahlı helikopterler, devriye botları ve toplar Viet Kong'u –yani, Bernard Weinraub'ın Amerikalı bir subaydan aktardığı gibi, "muhtemelen halkla birlikte yaşayan" Güney Vietnamlı geril-

ları– söküp atmak için kasabaları havaya uçururken, piyade birlikleri de savaşa katılıyordu. Haberler, şehrin savaş jetleri ve saldırı helikopterleri tarafından "yıkılması" yönünde kendini dayatan bir ihtiyaçtan söz eder; "şehrin diğer kesimlerini ve binlerce insanın hayatını kurtarmak için ..." (Lee Lescaze) özellikle daha yoksul ve en kalabalık kesimleri yok edilmelidir. Gelgelelim, bu insanların hayatlarını tehdit eden, onlarla birlikte yaşayan güneyli UKC gerillaları değil, onları UKC'den "koruyan" ABD güçleridir. Weinraup'a göre, Tet yüzünden "Ben Tre'nin korunması sınırlı düzeyde kalmıştı." Bu nedenle, helikopterlerle Amerikan 9. Piyade Tümeni'nden birlikler sevk etmek ve Ben Tre'yi "korumak" için "bombardıman akınları düzenlemek, saldırı helikopterleri ve topçu ateşi kullanmak" gerekiyordu. Ben Tre "uzun süredir Viet Kong'un kalesiydi" ve "bazen Viet Kong tarafından bir dinlenme ve vakit geçirme bölgesi olarak kullanıldığı düşünülüyordu." "Viet Kong tarafından denetlendiği düşünülen" civardaki mezralar "müttefik bombardımanı, topçu saldırıları ve silahlı helikopterlerden açılan ateşle yerle bir edildi." My Tho, evlerin yarısı yıkılmış halde ve "hâlâ ölüm kokarken," Ben Tre'de "pazar yeri moloz yığını halindedir ve tamamen yıkılmış evlerin yanında şallar içindeki kadınlar öğlen sıcağında oturup yüksek sesle feryat ederek yas tutarlar –bütün bunlar halkın Amerikan savunuculardan aldığı etkin "koruma" hizmeti sayesinde gerçekleşir.[122]

Haberlerde, baştan sona kadar, deltadaki tek yabancı unsur tarafından silahlandırılan, eğitilen ve tedarik edilen güçlerin "Güney Vietnamlılar" olduğu peşinen kabul edilir. "Viet Kong'un denetimindeki kalelerde" halkın arasında yaşayan ve Birleşik Devletler'in sivil bölgeleri zalimce bombalayarak halkı "koruduğu" gerillalar Güney Vietnamlı sayılmaz.

Şu anda Özgürlük Evi'nin tezinin geriye kalan bileşenini değerlendirdiğimizi hatırlayın: Tezin bu bileşenine göre medya, düzen karşıtı gayret içinde Amerikan zaferini örtbas ediyordu. Aslında medya hikâyeyi dar anlamda doğru aktarıyordu; fakat bunu tamamen hükümetin propaganda sisteminin çerçevesi içinde kalarak yapıyordu. Bu çerçeve, medyanın kölece sadakatini utançla ortaya serecek şekilde, asla sorgulanmadı. Nazi ya da Sovyet basınının benzer bir performans göstermesi karşısında nasıl bir tepki gösterileceğini hayal edebiliriz. Braestrup'ın "özgür bir toplum, medyasından daha iyisini bekler" (I, 728) şeklindeki nihai yorumu oldukça doğrudur, ama pek Özgürlük Evi'nin araştırmasının niyet ettiği anlamda değil.

Tüm savaş boyunca olduğu gibi, medyanın bakış açısı Amerikan ordusunun algılamalarını ve tutumlarını yansıtmayı sürdürdü; örneğin bir Amerikan yetkilisinin şu gözlemi aktarıldı: "Viet Kong'un bütün yaptığı, tam da müttefiklerin harekete geçmesini, oraları bombalamasını sağlamak amacıyla bizim pasifize ettiğimiz mezraları işgal etmekti. Onların varlığı yüzünden mezralar yok edildi."[123] Pasifikasyon için "vitrin" eya-

let kabul edilen Binh Dinh Eyaleti'nden aktarılan aynı *New York Times* haberi, bu durumun hiçbir şekilde haber yapılmadan, Tet Saldırısı'nın çok öncesinden beri devam ettiğini gösterir: "Düşmanın aralık ayındaki hareketleri –çeşitli askeri yetkililer bunu saldırı öncesi 'yumuşatma' olarak adlandırdı– müttefiklerin köylere hava saldırıları düzenlenmesiyle sonuçlandı. Yüzlerce ev imha edildi."

Özgürlük Evi'nin terminolojisini kullanırsak, ABD askeri "direnişi" başka yerlerde de aynı biçimi alıyordu. Robert Shaplen Saygon'da olay yerinden şunları aktardı:

> Belki altmış ya da yetmiş bina bloğundan oluşan ayrı ayrı bir düzine alan tamamen yakılıp yıkıldı. Bunların hemen hepsi yerleşim bölgesiydi ... Zararın bir kısmı topçu ateşi ya da kara savaşından kaynaklansa da, çoğu Amerikan silahlı helikopterlerinin ya da başka uçakların roket saldırıları sonucunda oluştu ... Kırk bin eğirme aracına sahip on milyon dolarlık modern bir tekstil fabrikası bombalarla tümüyle imha edildi; çünkü orasının bir Viet Kong sığınağı olduğundan şüphe ediliyordu.[124]

Le Monde muhabiri Jean-Claude Pomonti ise şu gözlemde bulundu:

> Cephe [UKC] halkın yaşadığı varoşlarda sağladığı denetimi ortadan kaldırmanın tek yolunun sistematik imhadan geçtiğini gösterdi. Cepheyi oradan sürmek için hava kuvvetleri bir çok yerleşim alanını yerle bir etmek zorunda kaldı. Bombardımanlardan kaçan on binlerce mülteci şehrin merkezine akın etti.[125]

Özgürlük Evi'nin "belki de Vietnam'dan sürekli biçimde en iyi haber geçen kişi olarak" parmakla gösterdiği Charles Mohr şunları aktarıyordu: "Hue, Vinhlong, Bentre ve Mytho gibi şehirlerde kuşatılmış müttefik kuvvetleri, saldıran Viet Kong birliklerini işgal ettikleri yerleri tahrip ederek imha etme kararı aldığında, korkunç bir yıkım ortaya çıktı." Mohr, Saygon'daki bir Amerikalı yetkiliden şu alıntıyı yapar: "Hükümet son çarpışmaları kazandı, ama nasıl kazandığına bakmak önemli. Başlangıçta, Amerikan askeri karargâhı ve bir Güney Vietnam mevzisi hariç, Viet Kong bazı şehirlerde her şeyi ele geçirmiş ve zaptetmişti."[126] Mohr, "hükümet" deyince okurun Amerikan ateş gücü ve birlikleri sayesinde "galip gelen" Güney Vietnam Hükümeti'ni anlamasını ister.

Bu örnekte de görüldüğü gibi, Tet Saldırısı'nın komünistler için askeri bir yenilgi olduğu yolundaki Amerikan Hükümeti'nin iddiası kapsamlı bir şekilde haber yapıldı. ABD Hükümeti'nin başlangıçtaki Viet Kong zaferi hakkındaki resmi algısı, "karamsarlık" suçu işleyen tipik medya değerlendirmelerinin de ötesindeydi. Daniel Hallin, basın ve televizyonla ilgili incelemesinde "Gazeteciler, genel olarak Tet'in Kuzey Vietnamlılar ve UKC açısından askeri bir yenilgi olduğu yolundaki resmi iddiayı kabul ettiler" sonucuna varır; örneğin, Walter Cronkite bir keresinde (14 Şubat'ta) CBS'de "her şeyden önce ve çok net olarak Viet Kong askeri bir yenilgi yaşadı" demişti.[127]

Bu olgular Özgürlük Evi'nin tezinden geriye kalanlarla pek uyuşmaz. Hatırlanacağı gibi

bu tez, Şubat sonuna kadar medyanın yaygaracı bağrışmalar içinde düşmanın yenilgisini "müttefiklerin yenilgisi" gibi resmettiği suçlamasına dayanıyordu. Medya, ancak şubat sonundan itibaren ve "fısıldayarak" bunun pek doğru olmadığını kabullenmeye başlamıştı; televizyon en kötü saldırgan, Walter Cronkite ise ele başıydı.[128] "[Medyanın] hükümetlerin ya da genel olarak otoritelerin en kötüsüne inanmaya ... akılsızca yatkın olduğunu" en çarpıcı şekilde gösteren şey, bu büyük kifayetsizlik ya da kötü niyetti. Fakat gerçek dünyada olgular bunun neredeyse tam tersini gösterir ve Özgürlük Evi'nin tezinin son kalıntıları da böylece ortadan kaybolur. Burada, geriye sadece haberciliğin teknik açıdan kifayetsiz olduğu suçlaması kalır –ki bunu Ekler Bölümü'nde değerlendirmek üzere bir kenara bırakıyoruz.

Bazıları, Tet Saldırısı'nın önemini değerlendirirken, daha önce atıfta bulunduğumuz Amerikan yetkilisinin ilgilendiği "nasıl kazandılar" sorusunun en az "kimin kazandığı" sorusu kadar önemli olduğunu iddia edecektir. Bu fikir, ne o zaman ne de araştırmalarının herhangi bir aşamasında, Braestrup'ın ve Özgürlük Evi'ndeki ortaklarının aklından hiç geçmedi. Kendisine Özgürlük Evi'nin Araştırması için "tarihsel bir perspektif sağladığı" için teşekkür edilen (I, xxiii) Vietnam uzmanı ve aynı zamanda Güney Vietnam Hükümeti'nin danışmanı siyaset bilimci Milton Sacks'ı düşünün. Şubat 1968'de ayrıca bir yorum katmadan şunları yazdı:

> Konvansiyonel açıdan, Tet Saldırısı'nda komünistlerin askeri bir yenilgiye uğradıkları şimdi net olarak görülüyor. Önemli tek bir eyaleti ya da şehri güvenceye almadan askerlerinin binlercesinin hayatını harcadılar.[129]

Bunun aksine, ABD yetkilileri, daha önce "denetim altında tutulduğu" düşünülen ve pasifikasyon programıyla yakılıp yıkılan geniş bölgeleri UKC ve Kuzey Vietnam birliklerinin işgal etmesinden derinden etkilendi. Üstelik UKC ve Kuzey Vietnamlılar, ancak Güney Vietnam'da sivil halkı hedefleyen daha ileri ve kanlı bir ABD saldırısıyla kovulabildi. Komünistlerin ABD güçleri tarafından gerçekleştirilen katliam ve yıkımdan sorumlu tutulması konusunda halkı ikna etmenin kolay bir iş olmayabileceğinden korkuluyordu. *Le Monde*'dan Marc Riboud'nun Nisan'da Hue'den bildirdiği gibi, halkın pek de lehlerine olmayan bir şekilde Güney Vietnam hükümet birliklerinin davranışını Kuzey Vietnam birlikleri ya da UKC'ninkiyle karşılaştırıyor görünmesi sorun yaratıyordu. Bu arada, en derin öfke ve kızgınlıklarını, "kör ve sistematik bombardımanlarıyla" Hue'yi "katledilmiş bir şehre" çeviren Amerikalılara yöneltiyorlardı. Bu tepkinin kısmen bir kaç ay önce ABD destekli Güney Vietnam birliklerinin Hue'yi zaptetmesinin geride bıraktığı derin acı ve kızgınlığın bir kalıntısı olması muhtemeldi.[130] *Newsweek*'te sözleri aktarılan bir Uluslararası Gönüllü Hizmetler çalışanı şunları söyledi: "Buna inanmak zor olacak, ama Saygon'da ya da Delta'da karşılaştığım tek bir Vietnamlı bile son iki haftadaki olaylar için Viet Kong'u suçlamıyor." *Newsweek* Tet dö-

nemindeki son sayısında, bu açıklanamaz tepki karşısındaki şaşkınlığını sürdürerek Hue'den şunları aktardı:

> Üstelik garip bir şekilde [halkın] sadece küçük bir kesimi Kuzey Vietnamlıları suçlayıcı bir tavır takınıyor. Bir öğrenci şunları söyledi: "Kuzey Vietnam birlikleri buradayken kibar ve gayet disiplinliydiler; hükümet birliklerinden, Amerikalılardan, hatta Viet Kong'dan bile çok farklıydılar."

Hue, ABD deniz piyadeleri tarafından yeniden ele geçirilirken, Don Webster 12 Şubat'ta "Vietnam halkının verilmiş olan her türlü zarardan Amerikalılardan ziyade komünistleri suçlayacağı ümit ediliyor" diye aktarıyordu. İki gün önce AP'den John Lengel şöyle yazdı:

> Zararın boyutunu tespit etmek hâlâ imkânsız ... Fakat sadece az sayıda deneyimli gözlemci Hue'nin yakılıp yıkılmasının komünistler aleyhine bir durum yaratacağını düşünüyor. Suçu komünistlere atan özenli bir psikolojik savaşın eşlik edeceği muazzam ve acil bir yeniden inşa programını en büyük umut olarak görüyorlar.[131]

Braestrup, medyanın adil olmamasının ve Amerikan-karşıtı önyargısının bir örneği olarak "yakılıp yıkılma" ifadesini italikle yazar; bunu lüzumsuz bir yorum gibi görür.

Amerikan medyası devlet propaganda sisteminin çerçevesinden nadiren ayrılmış olsa da, diğerleri bu tür sınırlamalara tâbi değillerdi: Örneğin zikredilen *Le Monde* muhabirleri ya da sahadaki gözlemlerinden, Hue'nin yeniden ele geçirilmesi sırasındaki binlerce sivil kurbanın "Amerikan ateş gücünün şimdiye kadar görülmüş en histerik şekilde kullanılmasıyla öldürüldüğü," sonra da "komünistlerin yaptığı bir katliamın kurbanı olarak" gösterildikleri sonucunu çıkartan Britanyalı fotoğrafçı-gazeteci Philip Jones Griffiths.[132]

Özgürlük Evi'nin suçlamalarının doğasını tam olarak anlamak için, John Roche tarafından teşvik edilen araştırmanın nasıl ilerleyebileceğini tahayyül edebiliriz. Özgürlük Evi'nin algıladığı şekliyle mutlaka cezalandırılması gereken korkunç davranışlara başka kimler bulaşmış olabilir? General Westmoreland ve Saygon'daki ABD komutası Viet Kong'un başlangıçtaki başarılarıyla ilgili tahminlerinden ötürü mutlaka dava listesine eklenmelidir (daha ayrıntılı örnekler için bkz. Ek 3). Uzak Doğu işlerinden sorumlu dışişleri bakan yardımcısı William Bundy'nin de aşırı karamsarlığı yüzünden bu listeye eklenmesi gerekir. William Bundy, Tet Saldırısı'nın Güney'de, özellikle pasifikasyon bölgesinde yıkıcı etkiler yarattığını düşündü; hatta bir ara, "Güney Vietnamlıların önünde engel kalmadığı," "bütün ülkeyi ele geçirdikleri" sonucuna vardı –tabii her zamanki gibi "Güney Vietnamlılar" ülkelerini bir Amerikan işgaline karşı koruyan Güney Vietnamlıları kapsamıyordu. Özgürlük Evi'nin medya parodisine uygun düşen bu sonuçlar basına değil, "Vietnam'da olay yerindeki insanların raporlarına" dayanıyordu;

dolayısıyla onların da muhtemelen suçlu ilan edilmiş olması gerekir (I, 625). Aynı şekilde, "Khe Sanh'a yönelik tehdit ve Vietnam şehirlerine yapılan saldırı karşısında 'psikolojik olarak' bir ölçüde yenilmiş" göründüğü için Lyndon Johnson da suçluydu; nitekim Braestrup da bu sonuca varır (I, 626, 630). Aynı şey, bir "karamsarlık havası"na kapıldıkları ve "Bull Run Savaşı'nın" ruh haline girdikleri dikkate alınırsa, Johnson'ın sivil danışmanları ve (daha önce zikredilen) ABD Hükümeti'nin resmi askeri-tarihsel belgesinin yazarı için de geçerli olmalıdır. "Özgürlük Evi"nin medyayı mahkûm ettiği aynı "gereksiz karamsarlık" yüzünden acilen gidişatın değiştirilmesi gerektiğini söyleyen Dean Acheson ve diğer "Akil Adamlar"ın da suçlanması gerekir. Saldırının "şu an için pasifikasyon çabasını engellediğini" bildiren Büyükelçi Ellsworth Bunker ve kendi "vitrin" bölgesinde "pasifikasyonun var olmadığını" aktaran pasifikasyon danışmanı için de aynı suçlama geçerlidir (II, 184-86).

Pentagon Raporları'nda soruşturma için daha başka adaylar da ortaya çıkar: Örneğin, tıpkı Walter Cronkite'in Özgürlük Evi'nin öfkesini uyandıran "pat durumu" hakkında spekülasyon yapması gibi, General Wheeler da 17 Şubat'ta durumu başkana aşağıdaki şekilde özetlemişti:

> Muhtemelen çok sayıda yeni üyeyi saflarına katarak ve şüphesiz Kuzey Vietnam birlikleri ve personelini sızdırarak, düşman kırsal alanda göreli bir serbestlikle faaliyet gösteriyor. Toparlanması hızlı olacağa benziyor ve tedarikleri yeterli. Kış-ilkbahar saldırısının ivmesini korumaya çalışıyor ... Şimdi Güney Vietnam Hükümet Birlikleri kasabalar ve şehirlerin çevresinde savunma pozisyonundalar; sürekli baskı altında olduklarından ne kadar dayanabilecekleri konusunda endişeliyiz. Neredeyse bir düzine yerde başarıyla gerçekleştirilen ilk saldırı ve bu yerlerde yaşanabilecek bir yenilgi, ancak ABD güçlerinin zamanında yanıt vermesiyle önlenebildi. Kısacası, böyle bir yenilgi yüksek bir ihtimaldi. Hiç şüphe yok ki, RD Programı* [pasifikasyon] ciddi bir gerilemeye maruz kalmıştır ... Viet Kong şimdi kırsal alanı büyük ölçüde denetlemektedir ... MACV,** Vietnam Ordusu'nun birçok yerde şehirleri ve kasabaları terk edip kırsal alana yeniden girmesi için ABD güçlerinin yardım etmesi ve cesaret vermesi gerektiğini tahmin ediyor. Bu özellikle Delta için geçerlidir.

Braestrup'ın alaya aldığı medya haberleri, nadiren Genelkurmay Başkanı kadar "karamsardı." Öyle ki Genelkurmay Başkanı'nın durum hakkındaki özeti, *Pentagon Raporları* analistinin aktardığına göre, başkanı "Güney Vietnam'daki ABD stratejisi ve taahhütleriyle ilgili tam ve ayrıntılı bir yeniden değerlendirme başlatılması" emrini vermeye yöneltti.[133]

---

* Revolutionary Development Program (Devrimci Kalkınma Programı). Vietnam'da CIA tarafından organize edilen koruculuk sistemi. —y.h.n.

** Vietnam Askeri Yardım Komutası. Vietnam Savaşı'nda 1962'den savaşın bitimine kadar hizmet veren ABD askeri komuta yapısı. —y.h.n.

CIA'in de karamsarlığı yüzünden "özgür kurumların" çöküşüne katkıda bulunmaktan dolayı soruşturulması gerekir. Walter Cronkite'in etkilediğini pek düşünmediğimiz 1 Mart tarihli bir CIA raporu, Güney Vietnam Hükümeti ve Güney Vietnam Hükümet Birlikleri hakkında ciddi şüpheler dile getiriyordu: "Ülkelerinin çeşitli bölgelerinde fiili işlevlerinin sona erebileceği" tahmininde bulunmuş; bu nedenle, "savaşın neredeyse tüm yükünün ABD güçlerinin omuzuna bineceğini" öngörmüştü. Cronkite'in birkaç gün önce söylediği gibi, onlar da gelecek on ay içinde "bir kilitlenmeden daha iyisini" beklemediler. Pentagon sistem analizi —Braestrup'ın yanlış bir şekilde medyaya atfettiği— bir sonuç çıkararak (bkz. Ek 3) saldırının "[pasifikasyon] programını bir daha toparlanamayacak ölçüde öldürmüş göründüğü" düşüncesine ulaştı. Analist, "kırsal bölgedeki denetimimiz ile şehir bölgelerindeki savunmamızın, şu anda Ağustos 1965 öncesi seviyelerde olduğu" tahmininde bulundu. Daha sonra "Vietnamlılaştırma" olarak adlandırılacak süreç —Braestrup'ın ima ettiği gibi farkına varılan Amerikan başarıları nedeniyle değil— işte bu ciddi durum yüzünden önerildi.

Pentagon'daki sivil analistlerin sadece gereksiz karamsarlıklarla değil, ama basının işlediği başka bazı cürümlerle de itham edilmesi gerekir. Örneğin bu analistler, "Güney Vietnam'ı kurtarmak için onu yok ediyoruz" şeklindeki ünlü ifadeye gönderme yaptı. Bu ifadenin zikredilmesi, Braestrup'ın küçümseyici eleştirilerinin hedefidir. Braestrup'ın, Wheeler-Westmoreland'in ek birlik talebi hakkındaki açıklamalarını dayandırdığı Albay Herbert Schandler'in de suçlular listesine dahil edilmesi gerekir. Braestrup, Schandler'in *Pentagon Raporları*'nın bu malzemeyi konu alan bölümünün adı belirtilmeyen yazarı olduğunu söyler. Schandler ise, bu bölümde Neil Sheehan ve Hedrick Smith'in yazdığı bir *New York Times* makalesini "şaşırtıcı derecede doğru bir açıklama" olarak tanımlamıştı. Oysa bu haber, Braestrup'ın iddia ettiğine göre, "çarpıtılmış ve eksik" haberciliğin başlıca örneğini oluşturur (I, 581, 613). "Askeri zaferin bedeli" ve iddia edilen ilerlemenin "aldatıcı" doğasıyla ilgili Tet-sonrası kötümser değerlendirmeleri dikkate alındığında, *Pentagon Raporları*'nın "Epilog"unun yazarlarının da suçlamaya dahil edilmesi gerekir.

Özgürlük Evi'nin standartlarına göre, "özgür kurumları" *tehdit etmeyen* insanlar kategorisi gerçekten de küçüktür —bu, bazılarının imalı bulabileceği bir gerçekliktir.

Özgürlük Evi'nin araştırmasında medyaya yönelik temel eleştirinin onun çok "karamsar" olduğu konusunda yapılmış olması önemlidir. Bariz karşılaştırma standartları ise çarpıcı bir şekilde mevcut değildir: İstihbaratın savaşla ilgili dahili raporları ve istihbarat ve Washington'daki resmi kurumların yaptıkları analizler çok daha karamsardı. Özgürlük Evi'nin medyaya karşı hazırladığı dava dosyasının mantığı hayli açıklayıcıdır. Onlara göre, özgür bir toplumda medya sadece devletin doktriner sisteminin ilkelerini hiç sorgulamadan kabul etmekle kalmamalıdır (Özgürlük Evi medyanın savaş

boyunca bunu yaptığına hiç değinmez ve belli ki algılayamaz); aynı zamanda bunu yaparken, ABD istihbaratını, askeri komutasını, Johnson'ın "Akil Adamlar"ını ve bilgileri tamamen hükümet kaynaklarından alan askeri, siyasi ve şirket dünyasından önde gelen şahsiyetleri aşan bir şevk ve iyimserlik içinde olmalıdır. Bu, ilginç bir "özgür toplum" anlayışıdır.

Özgürlük Evi'nin özgür bir toplumdaki özgür basın kavrayışının, örneğin Sovyet komiserleri tarafından çok yüksek bir tiraja sahip haftalık *Ogonyok* dergisine nasıl uygulanacağını sorabiliriz. *Ogonyok* Afganistan'daki savaşın "kasvetli bir resmini" çizen bir dizi uzun makale yayımladı; bu makaleler savaşı "sert sözlerle" tasvir ediyordu. Örneğin, Afgan birliklerinin "morallerinin bozuk ve kaçışların fazla olduğundan," "seçkin Sovyet birlikleri ile Afgan gerillaları arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldiğinden" söz ediyor, "Afganistan'ın büyük bölümünün gerillaların denetimi altında olduğunu" ima ediyordu. Makalelerde, "Afganistan'daki Rus birlikleri arasında uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu" da belirtiliyordu. Bir helikopter pilotunun, "meslektaşlarının kavrulmuş bedenlerinin görüntüsünü ve kokusunu" tasvir eden ve gerillaların gelişmiş Batı silahları edinmesinden sonra "helikopter kayıplarının yüksek olduğunu" belirten güncesinden alıntılara yer veriyordu. Bu günceden yapılan alıntılarda, gerillaların, uluslararası pazar için uyuşturucu maddeler üreterek kendilerini finanse eden teröristler olduğu da söyleniyordu (bu arada hemen söyleyelim ki, bu suçlamalar Batılı gözlemciler tarafından doğrulandı). Fakat halk için hiçbir garanti sağlamadan hemen geri çekilmenin SSCB için insani bir davranış olmayacağı da öne sürülüyor, alıntılar yapılan Afganlıların tahmin ettiği gibi, "Sovyetler'in geri çekilmesinin ülke çapında yıkıcı bir iç savaşa yol açacağı" belirtiliyordu. Bu alıntıların da gösterdiği gibi, makale Amerikan medyasının standart menüsünü basitçe taklit etmez. Bu çerçevede, Afgan gerillaları tarafından Sovyet köylerine düzenlenen bir saldırıyı tasvir eder. Teksas'taki köylere bir Viet Kong saldırısı olsaydı, ABD'nin buna karşı tepkisinin ne olacağını hayal edebiliriz. Özgürlük Evi'nin standartlarına göre "karşı tutumları;" "karamsarlıkları" ve "çabucak kılık değiştiriveren tarzları" nedeniyle editörlerin katı bir sansürü hak ettiği açıktır. Diğer yandan, "eğer medya yöneticileri kendiliğinden eyleme geçmezlerse, dış [hükümet içindeki] unsurların kendi çözümlerini uygulamanın yollarını arayacağı şeklindeki karanlık olasılık her zaman mevcuttur."[134] Gerçekten de, Ocak 1988'de, Sovyet savunma bakanı General Dimitri T. Yakov, Özgürlük Evi'nin ve Braestrup'ın ilkelerini "karşı" Sovyet basınına uygulamakta gecikmez. General Yakov, halkın Sovyet ordusuna olan güvenini sarsan ve Batı'nın elini güçlendiren ifadelerle Afgan Savaşı'nı haber yaptığı gerekçesiyle *Ogonyok* ve *Literaturnaya Gazeta*'daki makaleleri sert bir şekilde eleştirir.[135]

Özgürlük Evi'nin araştırmasında sunulan ve çoğu göz ardı edilen kanıtların ışığında,

aşağıdaki sonuçlar mantıklı görünüyor. Dar anlamda, Tet Saldırısı sırasında ve sonrasında medyanın performansı güvenilirdi; hatta bazen oldukça güvenilirdi. Daha geniş anlamda, bu habercilik oldukça yanıltıcıydı; şöyle ki, ciddi bir çarpıtmayı dayatan devlet propaganda sisteminin hiç sorgulanmayan ve farkında olunmayan doktrinleri çerçevesinde şekillenmişti. Doğruluk bakımından, medya haberlerinin, Washington'daki *resmi kurumlarda en üst seviyelerde mevcut ve dahili kaynaklardan elde edilen ra*porlardan aşağı kalır yanı yoktu. Fakat medya haberleri düzenli bir şekilde daha az telaş uyandırıcı nitelikteydi. Bunun nedeni, belki de medyanın resmi açıklamalara güvenilirlik kazandırmak istemesi ve dahili değerlendirmelerin farkında olmamasıydı. Savaş alanından gelen haberler, medya yorumcularını Johnson'ın yüksek düzeydeki danışmanlarıyla aşağı yukarı aynı sonuçları çıkartmaya yöneltti. Medyanın haberleri aktarış tarzı kamuoyu üzerinde pek etkili olmadı. Belki bunun tek istisnası, medyanın habercilik tarzının kamuoyunun saldırganlığını arttırması ve tabii ki propaganda sisteminin temel ve incelenmemiş öğretilerini her zamankinden daha derin biçimde aşılamasıydı.

Ek 3'te göreceğimiz gibi, daha yakından bir inceleme bu sonuçları daha sağlam hale getirir; daha sonraki dönemde bu kadar etkili olan Özgürlük Evi araştırmasının –en nazik terimi kullanırsak– aşırı ölçüdeki yetersizliğini ayrıntılı olarak gösterir.

Buraya kadar, medyayı eleştirenlerin seçtikleri ve kendi davaları için en güçlü gördükleri dayanaklardan hareketle inşa ettikleri argümanı ele aldık. Propaganda modeli, ortaya konulabilecek en zor testi de bu şekilde geçerek bir kez daha doğrulandı. Model, aynı zamanda, Özgürlük Evi'nin bir tepki üretim mekanizması olarak işlevini yerine getirmesiyle de haklı çıktı; çünkü Özgürlük Evi (akademik çalışma şurada kalsın) dürüst gazeteciliğin kötü bir kopyası niteliğindeki yöntemlerle medyayı devlet politikasının propaganda ihtiyaçlarıyla çok daha kapsamlı bir uyuma girmeye zorlamıştı –tabii tüm bunlar "özgürlüğün" bekası için yapılmıştı.

5.5.3. Paris Barış Anlaşması

Tet Saldırısı, ABD girişiminin maliyetlerinin çok yüksek olduğu konusunda seçkinlerin kanaatini temsil eden geniş kesimleri ikna etti. Lyndon Johnson geri adım attı. Hükümetin "bombardımanın durması" adını verdiği ve medyanın bu şekilde aktardığı süreçte, bombardıman uçakları Kuzey Vietnam'daki hedeflerinden başka yerlere, kuzeydeki dağınık köylerde yaşayan kırsal toplumun harap edildiği Laos'a ve daha sonra, aynı şeyin daha da korkunç bir ölçekte gerçekleştiği Kamboçya'ya kaydırıldı. Güney Vietnam'da ABD güçleri Tet-sonrası hızlandırılmış, şiddetli ve yıkıcı bir pasifikasyon kampanyasına girişti. Pasifikasyon direktörü Robert Komer'in Nisan 1967'deki tavsiyesine uygun olarak, *"özellikle Viet Kong'u yeni üyeler edineceği bir tabandan yok-*

sun bırakmak üzere mülteci programlarını hızlandırmak için" bombardıman yoğunlaştırıldı.[136] Terör yoluyla UKC'nin "altyapısını" imha etmek için, Phoenix programı başlatıldı. Kara çarpışmalarının yükü, Birleşik Devletler tarafından tedarik ve idare edilen Vietnamlı güçlere kaydırıldı; zorunlu askerlik yapan ABD askerleri geri çekildi. Bu, esas itibariyle Hindiçin'i yeniden fethetmeye yönelik daha önceki Fransız çabasını tekrar eden ve sömürge savaşları açısından daha tipik bir modeldir. Birleşik Devletler, Vietnam'ın birleşmesini engelleme ve Kuzey Vietnam dışında Hindiçin'in geri kalan bölümünü kendi küresel sistemi içinde tutma amacını terk etmemekle birlikte, sonunda müzakereler yoluyla bir çözüm yolu izlemeyi kabul etti.

Bu, ABD'nin peşine düştüğü azami amaç değildi. 1950'lerin sonunda, ABD Hükümeti hâlâ anti-komünist bir liderlik altında Vietnam'ın birleşmesi ümidini taşıyordu. ABD'nin uydu rejimi daima kendisini Vietnam'ın tümünün hükümeti olarak gördü. Bunu anayasasının birinci ve değiştirilemez maddesinde ilan etti. Fakat daha önceleri değilse bile, 1960'ların sonları itibariyle, Kuzey Vietnam hariç Hindiçin'in tümü üzerinde denetim kurmak ulaşılabilir azami hedef olarak görülüyordu. Görmüş olduğumuz gibi, barışçıl bir diplomatik çözüm için fırsatlar uzun süredir mevcuttu; fakat ana hedefle uyumsuz görüldükleri için, hiçbir zaman bu çözümün peşinden gidilmedi. Ana hedef, ABD'nin bir uydu devleti olacak "bağımsız" bir Güney Vietnam'ın korunmasıydı.

Ekim 1972 itibariyle, Paris'teki müzakereciler bir anlaşmanın temel koşullarını belirlemişlerdi: 9-Nokta Planı. Fakat Başkan Nixon anlaşmanın koşullarına karşı çıktı; Saygon'daki Thieu hükümetiyse bu koşullara tamamen karşıydı. Nixon'ın umudu, daha fazla manevra gücüne sahip olacağı kasımdaki başkanlık seçimlerinin sonrasına kadar, daha ileri düzeydeki görüşmeleri ertelemekti.[137] Erteleme, Güney Vietnam Hükümeti'ni destekleyecek büyük bir silah sevkıyatına da izin verecekti; tabii ki bu, anlaşmaların yasaklayacağı bir husustu.

Nixon'ı anlaşmayı imzalamaya zorlama çabası içine giren Kuzey Vietnam Hükümeti, 26 Ekim'deki bir radyo yayınında, anlaşmanın koşullarını kamuoyuna açıkladı. Kissinger, Washington'daki bir basın toplantısında, Hanoi radyosunun yayınının "genelde çok tarafsız bir açıklama yaptığını" belirtti ve sonra da şu düşünceyi dile getirdi: "Hanoi radyosu tarafından işaret edildiği gibi, gerek iç gerekse dış siyasetle ilgili mevcut yetkililer [Güney'de] görevlerine devam edecekler." Böylece, Kissinger Hanoi radyosundaki doğru açıklamaya göre, Güney Vietnam Hükümeti'nin ("mevcut yetkililer") Güney'in hükümeti olarak "görevine" devam edeceğini ve statüsü belirsiz olan diğer "taraf" ile bir şekilde anlaşacağını ima etmeyi amaçlıyordu. Fakat "Hanoi radyosu tarafından işaret edilen şey" –ki Kissinger'in teslim ettiği gibi radyo doğru olanı aktarmıştı– oldukça farklıydı; yani "Güney Vietnam'daki mevcut iki yönetim kendi ilgili iç ve dış fonksiyonlarıyla var olmaya devam edecekti." Bu iki yönetim, Güney Vietnam

Hükümeti ve (UKC'ye dayanan) Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti'ydi. Bu iki taraf, anlaşmaya vardıktan sonra, dış müdahale –yani ABD– olmaksızın "barışçıl araçlarla adım adım gerçekleştirilecek olan" yeniden birleşmeye doğru ilerleyeceklerdi.

Farklılıklar can alıcıdır. Daha ilk günlerinden beri savaş şu soruyu cevaplamak için yürütülüyordu: Ekim 9-Nokta Planı'nın açıkça şart koştuğu gibi, "Güney Vietnam'ın siyasi geleceği hakkında Güney Vietnamlıların kendisi mi karar verecekti?" Yoksa, Kissinger'ın da teorik olarak kabul ettiği koşullara ilişkin kendi versiyonuna uygun biçimde, ABD Güney'deki tek meşru hükümet olarak kendi uydu rejiminin (Güney Vietnam Hükümeti'nin) yönetimini mi dayatacaktı? Kissinger'ın versiyonu, açıkça metinden radikal bir sapmayı temsil ediyordu.[138]

Kissinger'in yaklaşan başkanlık seçimleri için kullanmayı tasarladığı "barışın avucumuzun içinde olduğu" şeklindeki duyurusu da açık bir aldatmacaydı. Barış anlaşmasının temel koşullarıyla ilgili çarpıtmaların açıkça ortaya koyduğu gibi, Birleşik Devletler çözümden geri duruyor ve uygulamayı reddediyordu. Daha sonra Nixon şu açıklamayı yaptı: "Kuzey Vietnam'ın propaganda manevrasını [yani anlaşmanın koşullarını kamuoyuna duyurmasını] zayıflatmak ve anlaşmayla ilgili kendi versiyonumuzun kamuoyu üzerinde büyük bir etki yaratmasını sağlamak için [Kissinger'in basın toplantısını] kullanmak zorundaydık."[139] Sonuca önemli ölçüde ulaşılmıştı. Medya, 9-Nokta Planı'na tamamen aykırı olduğunu fark etmeksizin, genellikle yaptığı gibi, Kissinger versiyonunu benimsedi. Oysa kolayca erişilebilen kamuya açık kayıtlara bakma zahmetine giren herhangi birisi için olgular çok açıktı.

Birleşik Devletler bir yandan Ekim anlaşmalarında önemli değişiklikler talep ederken, aynı zamanda Güney Vietnam Hükümeti'ne muazzam miktarda silah sevk etmeyi sürdürdü. Buna karşın, Hanoi kamuoyuna Ekim Anlaşmalarının imzalanması konusunda ısrarlı olduğunu açıkladı. Medya, olayların gelişimiyle ilgili olarak, düzenli şekilde Kissenger'ın aktardığı versiyonu kabul etti; onu iki irrasyonel düşman –Hanoi ve Saygon– arasında sıkışıp kalmış birisi gibi takdim etti. Bunu, Hanoi ve Haiphong'a yönelik Noel bombardımanları izledi ve büyük bir hasar meydana geldi. Fakat bombardıman onlarca B-52'nin kaybına (kayıplarla ilgili kesin sayılar birbiriyle çelişir, ama kayıplar Pentagon'u açıkça şoka uğratmıştı) ve dünya çapında son derece olumsuz bir tepkiye yol açtı. Bütün bunlara rağmen, medya olup bitenlerle ilgili olarak Washington versiyonunu aktarmayı sürdürdü. İşte bu nedenle, Stanley Karnow "Nixon'ın Hanoi'yi bombalamasının" temel amacının "açıkça Kuzey Vietnamlıları müzakerelere geri dönmeye zorlamak" olduğunu yazdı –kolaylıkla ulaşılabilecek olgular hakkında tuhaf bir yorum.[140] Noel bombardımanlarının askeri ve siyasi başarısızlıklarından sonra, ABD Hükümeti bir önceki ekimde reddettiği şartlarla neredeyse özdeş şartlara sahip Ocak Barış Anlaşmalarını imzaladı. Daha da önemlisi, Ekim Anlaşması'nın koşulları, esas iti-

bariyle, Washington'da büyük bir kaygıya neden olan ve ABD Hükümeti'ni siyasi bir çözümü önlemek üzere savaşı tırmandırmaya iten UKC'nin 1960'ların başında önerdiği şartlarla hemen hemen aynıydı. Bu şekilde tırmandırılan savaş, geride milyonlarca ölü ve neredeyse tamamen yıkılmış üç ülke bırakarak, Hindiçin'in neredeyse tamamını yok etmişti. Bu, Batı'da üzerine çok az kafa yorulan bir gerçekliktir.

Ekimdeki göstermelik oyun ocakta yeniden sahneye konuldu. 24 Ocak'ta anlaşmalar ilan edildiğinde, Beyaz Saray resmi bir açıklama yaptı ve Kissinger uzun bir basın toplantısı düzenledi. Kissenger bu toplantıda, bütün önemli noktalarda anlaşmaları açıkça ihlal eden bir versiyon sunarak, Birleşik Devletler hükümetinin imzalamak zorunda kaldığı anlaşmaların bütün esaslı maddelerini reddetmeyi planladığını açıkça belirtti. Medya, başka bir şaşırtıcı onursuzluk örneği sergileyerek Kissinger-Beyaz Saray versiyonunu hiç sorgulamadan kabul etti. Böylece, Vietnamlı düşmanın anlaşmalara bağlı kaldığı durumda onları ihlal ediyormuş gibi görünmesini garanti altına almış oldu.

Tüm bunların, medyanın devlet otoritesine karşı militan muhalefetinin sözde zirveye ulaştığı bir dönemde meydana geldiğini hatırlayalım. Şimdi bu göz kamaştırıcı sicili kısaca inceleyelim.

Paris Anlaşmaları "Birleşik Devletler'i ve tüm öteki ülkeleri, Vietnam'la ilgili 1954 Cenevre Anlaşmaları'nda kabul edildiği şekliyle, Vietnam'ın bağımsızlığına, egemenliğine, birliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duymaya" çağırıyordu (madde 1). Vietnam'ın yakın gelecekte yeniden birleşmesi "barışçıl araçlar yoluyla adım adım ... ve yabancı müdahale olmaksızın gerçekleşecektir"; 17. paraleldeki "askeri sınır çizgisi," "siyasi ya da toprakla ilgili bir sınır olarak değil, sadece geçici bir sınır" olarak görülmelidir (madde 15). Güney'de iki paralel ve eşdeğer "Güney Vietnamlı taraf" vardır –Güney Vietnam Hükümeti ve Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti. Bu, "Güney Vietnamlı tarafların" sorumluluklarını ve taahhütlerini ayrıntılı olarak belirlemeyi amaçlayan anlaşmaların ana unsurudur. Bu iki taraf, barışçıl araçlar yoluyla ve tamamen demokratik özgür koşullar altında ulusal uzlaşmayı sağlayacaktır; bu süreç içinde, "yabancı ülkeler Güney Vietnam halkına herhangi bir siyasi eğilim ya da şahsiyet dayatmayacaktır" ve "Birleşik Devletler askeri eylemlerini sürdürmeyecek ya da Güney Vietnam'ın içişlerine müdahale etmeyecektir" (maddeler 9c, 4). "Güney Vietnamlı iki taraf ateşkese uymayı ve Güney Vietnam'da barışı korumayı, tüm ihtilaf konularını müzakereler yoluyla çözüme kavuşturmayı ve her türlü silahlı çatışmadan kaçınmayı taahhüt eder" (madde 10). Ayrıca "Güney Vietnamlı taraflar," "ulusal uzlaşmayı ve dostça ilişkiler kurmayı, nefret ve düşmanlığı sona erdirmeyi, taraflardan biriyle ya da diğeriyle işbirliği yapmış olan bireylere ya da örgütlere karşı her türlü misilleme ve ayrımcılık eylemini yasaklamayı" hedefleyecek ve genel olarak "Güney Vietnamlı iki tarafın" taahhüt ettiği uzlaşmayı güvenceye alacak prosedürler uyarınca, "halkın de-

mokratik özgürlüklerini garanti altına alma" yönünde ilerleyeceklerdir (madde 11,12). Anlaşmalar "Güney Vietnamlı iki tarafın," "teknik askeri personel, silah, cephane ve savaş malzemeleri dahil, birliklerin, askeri danışmanların ve askeri personelin Güney Vietnam'a sokulmasını kabul etmemesini" şart koştu. "Güney Vietnamlı iki taraf," "Güney Vietnam'daki silahlı kuvvetler sorununu ... yabancı müdahale olmaksızın" çözüme kavuştururken, yukarıda belirtildiği gibi, personelin altmış gün içinde "tamamen geri çekilmesi" çağrısında bulundu (maddeler 5, 7, 13).

Kissinger, 24 Ocak'taki basın toplantısında, Birleşik Devletler'in "belli askeri branşlarda hizmet veren sivil teknisyenler" sağlama hakkını koruduğunu açıkça belirtti. Bunun yanı sıra, anlaşmaların imzalanmasından sonra birlikleri geri çekildiği için, Birleşik Devletler "daha önceden ABD askeriyesi tarafından yerine getirilen bakım, lojistik ve eğitim işlerini ele alacak" 7.200 "sözleşmeli sivil personel" bulundurmak ya da göndermek üzere harekete geçti. Bu personel, Amerikalı bir tümgeneralin danışmanlığı altında olacaktı ve çoğu da "emekli askeri personeldi."[141] Böylece, teknik personelle ilgili hükümler anında geçersiz kılındı ve ABD'nin "Güney Vietnam'ın iç işlerine" dönük her türlü müdahaleden kaçınacağı şeklindeki taahhüdü de boşa çıkmış oldu.

Nixon, 23 Ocak tarihinde yaptığı bir konuşmada, Güney Vietnam Hükümeti'nin "Güney Vietnam'daki tek meşru hükümet" olarak tanınacağını ilan etti; böylece, iki paralel, eşdeğer "Güney Vietnamlı taraf"ın ABD'nin müdahalesi ya da Güney Vietnam halkına herhangi bir "politik eğilim" dayatma çabası olmaksızın bir çözüme doğru ilerleyeceğini öngören anlaşmaların 9. ve 4. maddelerini ve temel ilkelerini geçersiz kıldı. 24 Ocak'ta, "Vietnam Anlaşmalarının temel unsurlarıyla ilgili olarak sunduğu özette," Beyaz Saray "Birleşik Devletler tarafından tanınan ve anayasal yapısı ve liderliği değişmeden kalan (Güney) Vietnam Cumhuriyeti'nin varlığını sürdürdüğünü" ilan etti –parantezlerin sebebi, bu "anayasal yapının" Güney Vietnam Hükümeti'ni bütün Vietnam'ın hükümeti olarak tanımlamasıdır. Sözü edilen "anayasal yapı," "komünizm-yanlısı tarafsızlığı," "komünist politikaları, sloganları ve talimatları yaymayı amaçlayan" her türlü ifade biçimini ve iki paralel ve eşdeğer taraftan ikincisini yasadışı ilan etti. Başkan Thieu "bunun sadece bir ateşkes anlaşması olduğunu, bundan daha fazla ya da daha eksik bir anlamı olmadığını" belirtirken, Güney Vietnam Hükümeti bu tür "yasadışı" eylemlerin anında ve güç kullanılarak bastırılacağını duyurdu.[142] Birleşik Devletler ve uydu rejimi bu açıklamalarla Paris Anlaşmaları'nın ana ilkesini geçersiz kıldı ve "Güney Vietnamlı iki tarafın" zor kullanmayı içeren tedbirler ve baskı olmaksızın barışçıl yollarla "ulusal uzlaşma ve dostça ilişkiler kurma" hedefine ulaşmasını öngören şartları kesin bir biçimde reddetmiş oldu.

Kısacası, Birleşik Devletler derhal, açıkça ve muğlaklığa yer vermeden Paris'te imzalamaya zorlandığı kâğıt parçasının bütün temel şartlarını elinin tersiyle iteceğini ilan etti.

Kissinger, tamamı *New York Times*'ta yayımlanan, 24 Ocak tarihli basın toplantısında ele aldığı mesele hakkında kafa karışıklığı yaratmaya kalkıştı.[143] Yanlış bir şekilde, Ekim 9-Nokta Planı'nda "önemli değişikliklere ulaştığımızı" iddia etti; böylece üstü örtülü olarak Noel bombardımanlarını haklı gösterecek bir neden sundu. "İç savaşın *meydana gelmesinin nedeninin,*" "Güney Vietnam'ın meşru yöneticisinin kim olduğu" ve "birleşmeye kadar, geçici de olsa, Güney Vietnam diye bir şeyin var olup olmadığı" sorusuna yanıt bulmak olduğunu söyledi. "Güney Vietnam'ın egemenliğine" ve "Güney Vietnam halkının kendi kaderini belirleme hakkına özgül referanslar" yapılması sayesinde, Birleşik Devletler'in bu hususlarda ve sınır çizgisinin statüsü konusunda amacına ulaştığını iddia etti.

Bütün bunlar kocaman bir aldatmacaydı. Anlaşmaların metni, Kissinger'in söz ettiği bütün veçheler açısından Kuzey Vietnam Hükümeti, Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti'nin savunduğu konumu yansıtıyordu. Tıpkı "iç savaş"ın "Kuzey ile Güney Vietnam arasında" olduğu izlenimi yaratmaya kalkışması gibi, Kissinger'in anlaşmaların ABD'nin Güney Vietnam Hükümeti'ni "Güney Vietnam'ın meşru yöneticisi" olarak tanımasına izin verdiğini ima etmesi de, henüz yeni imzaladığı anlaşmalarla açık bir çelişki içindedir. Paris Anlaşması'nın ana şartı, hiçbir siyasi statüsü olmayan geçici sınır çizgisinin geçerliliğini ortadan kaldırarak, Güney Vietnam Hükümeti ve Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti'ni Kuzey'le birleşme yönünde ilerleyen, paralel ve eşdeğer "Güney Vietnamlı iki taraf" olarak tayin eder. Kissinger "*Güney Vietnam'ın* egemenliği" ile "Güney Vietnam içindeki egemenliği" birbirine karıştırmaya yelteniyordu. İkincisi, en başından beri savaşın "meydana gelmesinin nedeniydi." Ekim 9-Nokta Planı'nda olduğu gibi, anlaşmalar, bunun dış müdahale olmaksızın Güney Vietnamlı iki tarafın kendi arasında çözmesi gereken bir mesele olduğu şeklindeki "düşman" görüşünü basitçe tekrar ediyordu.[144]

Tıpkı ekimdeki gibi, kafa karışıklığı yaratmanın amacı, Nixon'ın sözleriyle "anlaşmaya ilişkin bizim versiyonumuzun kamuoyu üzerinde büyük bir etki yaratmasını sağlamaktı" ve bir kez daha başarıya ulaştı. Medya –bildiğimiz kadarıyla istisnasız– Kissinger-Beyaz Saray versiyonunun anlaşmaların içeriğini ifade ettiğini kabul etti. Böylece, Washington'ın, Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti-Kuzey Vietnam Hükümeti'nin Paris Anlaşmalarının gerçek şartları üzerindeki ısrarını onları engellemeye yönelik bir çabaymış gibi yorumlamasına imkân tanıdı. İşte bu nedenle, bu meseleler hakkında liberal bir güvercin olan Joseph Kraft, sonradan ateşkesin bozulması konusunda, "büyük ölçüde komünistlerin suçlanması gerektiğini" yazdı; çünkü ona göre, "Hanoi, Vietnam'ın tümünü birleştirme amacından hiçbir zaman tamamen vazgeçmemişti." Yani Hanoi, Ocak 1973 Paris Anlaşmalarında açıkça tekrar edilen 1954 Cenevre Anlaşmalarının koşullarına uyma amacından asla vazgeçmemişti.[145] Bir güver-

cin olarak şunları da ilave etti: "Aynı şekilde, büyük ölçüde Başkan Thieu'nun da suçlanması gerekir" –tabii Washington hiçbir şekilde suçlanmamalıdır. Kraft, hiçbir kanıt göstermeden, ateşkesin bozulmasının temel nedeni olarak Güney'deki komünist askeri eylemleri ve teçhizat sevkıyatını gösterir; oysa göreceğimiz gibi, olgular oldukça farklı bir nedene işaret etmektedir.

Amerikan görüşünün aşırı liberal ucunda yer alan Tom Wicker ise şunları yazdı:

> Hiçbir zaman Cenevre Anlaşmasını kabul etmemiş olan Amerikan politikası, bunun yerine, Güney Vietnam'ın başka bir güç tarafından yıkılan ve işgal edilen yasal olarak kurulmuş bir ülke olduğunda ısrar etti ve bu görüş, sonunda ateşkesi yürürlüğe koyan belgelerde bile vardır.[146]

Wicker, gerçek belgelerle açıkça çelişen Kissinger'ın versiyonunu benimser. Oysa söz konusu belgeler, Güney Vietnam'ın statüsüyle ilgili olarak UKC ve Hanoi tarafından uzun süredir savunulan yaklaşımı sadece tekrar eder.

Stanley Karnow, *New Republic*'te, "Viet Kong'un [Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti'ni] paralel bir yönetim olarak gördüğünü" yazarken, Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti'ne Güney Vietnam Hükümeti'yle tam olarak paralel bir statü verenin yalnızca "Viet Kong" olmadığını, *Birleşik Devletler hükümeti tarafından yeni imzalanan Paris Anlaşmalarının* da aynı statüyü tanıdığını görmeyi başaramaz.[147] Stewart Alsop, *Newsweek*'te, "harikulade şekilde hazırlanmış" Nixon-Kissinger çözümünün "pek değişmeden yaşaması halinde, bizim savaşı kazanmış olacağımızı" beyan etti. Bu tespit, Nixon-Kissinger yorumuna göre doğrudur; fakat ne yazık ki Paris Anlaşmalarının konuyla ilgisiz kabul edilen şartlarına göre, Birleşik Devletler savaşma amaçlarını terk etmiş ve Vietnamlı düşmanın temel önerilerini kabul etmiştir. Newsweek aynı sayıda açıklamasına şöyle devam etti:

> [Hanoi şimdi] Kuzey ve Güney'in dokunulmaz ve kutsal bir sınır çizgisi tarafından bölündüğü şartını kabul etti; öyleyse, Saygon rejiminin meşruiyetini sessizce teyit etmektedir ... Nixon yönetimi için aynı derecede hayati olan husus, Saygon Hükümeti'nin egemenliğinden özel olarak söz edilmesiydi ve bu noktada da ABD amacına ulaştı. Kissinger'in sözleriyle, Hanoi sonunda "Güney Vietnam olarak adlandırılan siyasi bir birimin var olduğunu" kabul etti. Bu soru hakkındaki tartışma, aslında, Vietnam'daki bütün bu savaşın ne için yapıldığı tartışmasıydı.[148]

Medya tarafından kutsal kabul edilen Kissinger'in anlaşmalarla ilgili yanıltıcı versiyonuna uygun olsa da, yukarıda söylenenler (biraz önce alıntıladığımız metinle yapılacak bir kıyaslamanın hemen göstereceği gibi), her bakımdan tam olarak ve çok net bir şekilde yanlıştır.

Dürüst ve bağımsız bir basın Ocak Anlaşmalarını şu başlıklarla duyururdu: "ABD,

Paris'te İmzalanan Anlaşmaları Çiğneme Niyetini İlan Ediyor." Olgulara dayanan bir basının, bundan başka, Paris Anlaşmalarının yirmi yıl önce Cenevre'de Birleşik Devletler tarafından reddedilen ilkeler gibi, 1960'ların başında UKC programının asli ilkelerini de içerdiğini gözlemlemesi gerekirdi. Aslında UKC programındaki bu ilkeler, genel olarak Vietnamlıların savunduklarına benziyordu ve Vietnamlılar arasında siyasi bir çözümü engellemek üzere ABD'yi savaşı tırmandırmaya sevk eden can alıcı gerçekliği oluşturuyordu. Mevcut basın anlaşmalarla ilgili Washington versiyonunu aynen benimsedi; bunu yaparken, söz konusu versiyonun esasta anlaşmalarla çeliştiğinden, böylece savaşın devam etmesini garanti ettiğinden –ki nitekim öyle oldu– asla söz etmedi. Bir kez daha, medyanın katkısı olaylar hakkında Washington versiyonunu benimseyerek daha fazla şiddet uygulanmasına ve acı çekilmesine yardım etmek oldu. Üstelik bu kez, söz konusu versiyonun eldeki belgelerle kesin olarak çeliştiği açıkça görülüyordu. Medyanın devlet iktidarı karşısında sergilediği itaatkârlıkla ilgili bundan daha utanmazca bir örnek keşfetmenin hayli zor olduğunu kabul etmemiz gerekiyor.

Sonrası tahmin edilebilir; nitekim "alternatif basında" tahmin edildi. Mevcut durum aynı faktörlerin etkin olduğu daha önceki durumlara benziyordu. 1954 Cenevre Anlaşmaları sonrasında olduğu gibi, (kâğıt üzerinde) siyasi bir zafer kazanmış olan komünistler "siyasi mücadele" yolunu izlemeye kalkıştılar. Oysa Birleşik Devletler ve uydusu Güney Vietnam Hükümeti, Paris Anlaşmalarının koşullarını tersine çevirmek için anında askeri güce başvurdular. Bu olgular Vietnam'da gelişmeleri izleyen daha ciddi gazeteciler, özellikle de Daniel Southerland tarafından aktarıldı. Southerland kapsamlı araştırmalarının sonucunda şu gözlemde bulundu: "Saygon Hükümeti, ateşkese rağmen 1972'de kaybettiği bölgeyi geri alma hakkına sahip olduğunu" farz ettiği için, "diğer tarafın elinde bulunan bölgeye düzenlenen saldırı operasyonlarının çok büyük çoğunluğunda suçlu durumdaydı." Southerland, başkaları gibi pek çok örnek verdi.[149] ABD Hükümeti neşe içinde Kongre'ye, "Güney Vietnam Hükümeti'nin ateşkes sonrası yaptığı manevrada başarılı olduğu," anlaşmalardan sonra "üzerinde etkin denetime sahip olduğu köyler listesine 720 köy daha" eklediği bilgisini veriyordu. Tabii bütün bunlar, her ne kadar kimsenin dikkatini çekmemiş olsa da, anlaşmalar ihlal edilerek yapılmıştı. Böylece, Güney Vietnam Hükümeti düşmandan on altı kat daha fazla mühimmat harcadı. Anlaşmanın öngördüğü şekilde mültecilerin geri dönmesini önlemek için Geçici Güney Vietnam Devrimci Hükümeti'nin elindeki bölgelerin yoğun olarak bombalanması dahil, kapsamlı askeri operasyonlar için –önceden planlandığı gibi– yeni tedarik edilmiş ABD teçhizatını kullandı. Böylece, kendi denetimindeki bölgelere bir milyon insan ilave etti.[150] Medya komünistleri ya da bazen Güney Vietnam Hükümeti'ni suçladı; fakat anlaşmaları engelleme niyetini hemen açıklamış olan ve sonra, bu amacı başarıyla yerine getiren askeri eylemler karşısında memnuniyetini alenen dile getiren Birleşik Devletler'i asla suçlamadı.

Sonunda Kuzey Vietnamlılar, ABD-Güney Vietnam Hükümeti'nin şiddetine cevap verdikleri zaman, Güney Vietnam Hükümeti hızla çöktü. Öteden beri niyetinin Güney Vietnam'ın özgür ve bağımsız hükümetini yıkmak ve halkı komünist tiranlığa tâbi kılmak olduğunu ortaya koyan komünist adaletsizliğin bu çarpıcı örneği karşısında, ABD Hükümeti ve medyası büyük bir öfke duydu; bu öfke hâlâ sürmektedir. Böylece, Kuzey Vietnamlılar "komünistlerin güvenilmez" olduğu ilkesini daha da pekiştirmiş oldular.

Medyanın hükümetin açık düzenbazlığına iştirak ederek kafalara soktuğu bu faydalı ders, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, şiddet kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışan ABD Hükümeti tarafından daha sonraki gayretleri sırasında uygulandı. Bunun çarpıcı bir örneği, Ağustos 1987'de medyada işlendi. Orta Amerikalı devlet başkanları, siyasi güçsüzlüğünü telafi etmek için ABD'nin bildik kuvvete dayanma politikasının altını oyan siyasi bir çözümü benimseyerek Washington'ın stratejisini altüst etmişlerdi. Dışişleri Bakanlığı, bu anlaşmayı hızla sabote etmek için giriştiği çabaların bir parçası olarak, Latin Amerikalı büyükelçileri Washington'a çağırdı. Burada, *Wall Street Journal*'ın aktardığına göre,büyükelçilere "ABD'nin Vietnam Savaşı'na dahil olmasına son vermek için müzakere edilen 1973 Paris Barış Anlaşmaları'nın birer kopyası" takdim edildi. *Journal* "anlaşmanın daha sonra Kuzey Vietnam tarafından göz ardı edildiğini" de ekledi. *Journal*, komünistlerle yapılan anlaşmaların basıldıkları kâğıda dahi değmediğini kanıtlayan bu talihsiz "Vietnam deneyiminin," yönetimin Orta Amerika anlaşmasına ilişkin "şüpheciliğinin" nedenlerinden birisi olduğunu açıkladı. Neil Lewis'in *New York Times*'taki baş sayfa haberinde aktardığı gibi, 1973 Paris Anlaşmalarının kopyaları, müphem şartları olan bir anlaşmanın komünist bir hükümet tarafından nasıl suistimal edilebildiği, hatta görmezden gelinebildiği konusunda bir örnek olay olarak" elçilere dağıtıldı. Lewis şunları da ilave etti: "Kuzey Vietnam, 1973 Anlaşması'nı çiğneyerek Güney Vietnam'ı istila etti ve 1975'te Vietnam'ın iki kesimini kendi bayrağı altında birleştirdi."[151] Sadık medya tarafından devlet iktidarının ihtiyaçlarına hizmet etmek için tasarlanmış özenli bir tarihsel kayıttan nasıl fayda sağlanabileceği, burada büyük bir berraklıkla ortaya çıkıyor.

Bu olayları inceleyerek temelde daha öncekilerle aynı sonuçlara ulaşırız. Bununla birlikte, bir kez daha medyanın performansı –sözde "bağımsızlığı" ve "karşı tutumu" zirvedeyken– tahmin edilen devlet yetkilileri karşısındaki itaatkârlık ölçüsünü aşar ve totaliter devletlerde bulunabilecek seviyelere ulaşır. Bu nedenle, propaganda modelinin beklentilerinin bir hayli ötesine geçer. Önceden olduğu gibi, medyanın onursuzluğu Hindiçin'deki katliamın devam etmesine önemli bir katkı sundu ve daha sonraki uluslararası terörizm uygulamalarında, ABD Hükümeti'nin medyanın süzgecinden geçen "Vietnam deneyiminden" istifade etmesini sağladı. Medyanın olağanüstü performansı, "savaşın ardındaki neden" konusunda ve niçin ABD'nin amaçlarına ulaşamadı-

ğı hakkında savaş-sonrası geliştirilen yorum için zemin hazırladı. Bu konuyu gelecek bölümde ele alacağız.

5.6. Bugünden Geçmişe Bakıldığında Vietnam Savaşı

Nisan 1975'te, savaş sona erdi ve otuz yıllık ihtilaf yeni bir döneme girdi. Hindiçin, yüzyıllık sömürgeci bir baskının ardından yabancı ordular tarafından harabeye çevrilmiş bir toprakta çözülmesi imkânsıza yakın yeniden inşa sorunlarıyla karşı karşıya kaldı. Birleşik Devletler'de de seçkin gruplar bir yeniden inşa sorunuyla karşılaştılar, ama bu farklı türde bir sorundu. Birleşik Devletler'deki sorun, ideolojinin yeniden inşasıyla ilgiliydi; niyetin soyluluğuna ve ABD politikasını belirleyen seçkinlerin ilham verici iyi niyetine inancını yitirmiş olan halkın yatıştırılması gerekiyordu. Norman Podhoretz'in Goebbels'e öykünerek "askeri güç kullanımına karşı tiksindirici çekingenlikler" olarak adlandırdığı korkunç "Vietnam sendromunun" üstesinden gelmek gerekiyordu. Podhoretz, sonunda bu hastalığın ABD silahlı kuvvetlerinin Grenada'daki heyecan verici zaferiyle tedavi edildiğini ümit etti.[152] Bu, daha kapsamlı bir sorunun bir parçasıydı: Normalde pasif olan halk, yerleşik imtiyaz ve kudret sistemine meydan okuyarak siyasal sisteme katılma tehdidi oluşturduğu zaman, bu sorun Batılı seçkinler tarafından "demokrasinin krizi" olarak algılandı.[153] Başka bir görev de, Amerikan saldırısının harap ettiği toplumlardaki toparlanmayı engellemekti; böylece bu toplumların yıkılmasıyla daha önce ulaşılmış olan kısmi zafer sürdürülebilirdi.

Gördüğümüz gibi, altmışların ortalarında, medya devlet şiddetine hizmet etme işlevini sadık bir şekilde yerine getirdi. Ayrıca ABD'nin Hindiçin'e saldırısına karşı önemli bir halk muhalefeti yoktu. Evet, 1964'te, halkın daha yaygın bir savaş istemediğimiz konusunda topluma garanti veren "barış adayı"nın lehine 2'ye karşı 1 oranında oy kullandığı doğrudur; fakat bu "barış adayı" seçim sonrası dönem için planlanan şiddetin hızlı bir şekilde tırmandırılması için zemin hazırlıyordu. Bu, gerçek muhalefet partilerinden, eleştirel ve bağımsız bir basından yoksun bir toplumda seçim siyasetini aydınlatan dikkate değer bir örnektir. Yine de "Güney Vietnam'ı iç saldırıya karşı savunmaya" yönelik Amerikan çabalarının hızla tırmanması karşısında ideolojik kurumların sergilediği coşku, kamuoyunun hizada tutulmasına yardım etti. Bu sırada, ABD işgal ordusunun sayısı yarım milyonun üzerine çıkmıştı. Üstelik, daha sonra İnsan Hakları İdaresi'nde yüksek düzeyde bir görev alacak olan pasifikasyon şefi ("Ateş makinesi") Robert Komer'in sözleriyle, "korkunç bir maliyetle" de olsa, ABD ordusu "salt ağırlığı ve kütlesiyle düşmanı ezme" konusunda bazı başarılar elde etmiş görünüyordu.[154]

1967'ye gelindiğinde, halkın ruh hali değişiyordu; taktik ve amaca uygunlukla sınırlı meselelerle ilgilenen seçkinlerin oluşturduğu şahin-güvercin uzlaşmasına meydan

okumaya başlamıştı. Bu, hükümetin çok kaygı duyduğu bir sorundu. Savunma Bakanı McNamara, Mayıs 1967'de, gizlice başkanı uyardı: Amerikan Savaşı'nın yayılması "ABD'deki 'güvercinlerin' denetimden çıkmasını sağlayacak ölçüde bir fikir kutuplaşmasına" yol açabilirdi. Bu durum, "insanların kitlesel olarak askerlik yapmayı ya da savaşmayı ya da işbirliği yapmayı reddetmesine, hatta daha da kötüsüne" yol açabilirdi.[155] Tet Saldırısı sırasında, Kuvvet Komutanları "gelecek aylarda meydana gelebilecek yaygın sivil kargaşaya karşı koyma kapasitemiz" konusunda kaygı duyuyordu. Bir yandan Vietnam'da daha çok birlik konuşlandırmayı düşünürken "Eyalet ya da Federal denetim altında konuşlandırılmış Ulusal Muhafız kuvvetleri" ve ABD Ordu birlikleri dahil, "toplumsal kargaşanın denetim altına alınması için hâlâ yeterli sayıda gücün bulunmasını" sağlamakla uğraşıyorlardı. Pentagon, ayrıca daha fazla birlik için gelecek bir talebin, "askere alma karşısında artan bir dirence ve şehirlerde büyüyen bir huzursuzluğa" yol açabileceği uyarısında bulundu; bunun "ülke içinde daha önce görülmemiş boyutlarda bir krizi kışkırtma" riski doğuracağını belirtti. Pentagon, daha önce de, özellikle gençler, imtiyazsızlar, kadınlar ve entelijansıyanın çeşitli kesimleri arasında savaşa karşı muhalefet göz önüne alındığında, kara savaşının Güney Vietnam'ın ötesine taşınılmasının bu kesimlerde kitlesel bir sivil itaatsizliğe neden olabileceğinden korkuyordu. *Pentagon Raporları* yorumcusunun gözlemlerine göre, Ekim 1967'deki "kitlesel savaş-karşıtı gösteri" ve "Pentagon'a kitlesel yürüyüş" sırasında, "binlerce barışçıl göstericinin tam teçhizatlı birliklerle karşı karşıya gelmesinin yarattığı manzara" özellikle rahatsız ediciydi.[156] Artan sayıda ve morali bozuk Amerikan askeri gücünün aşama aşama geri çekilmesi, 1970'lerin başında, açık protestolarda bir azalmaya yol açtı; fakat "Vietnam sendromu" asla tedavi edilemedi. 1982 gibi geç bir tarihte bile, halkın yüzde 72'si Vietnam Savaşı'nın "bir hatanın ötesinde bir şey" olduğunu, bu savaşın "esasen yanlış ve ahlak dışı" olduğunu düşünüyordu. Tabii, "kanaat önderleri" söz konusu olunca bu oran çok daha düşük çıkıyordu; daha önce zikredilen başka kanıtlarla bir yargıya varmak gerekirse, "Amerikan entelektüel seçkinlerinin" neredeyse hiçbiri bu düşünceyi paylaşmıyordu. Halk ve onun "liderleri" arasındaki bu farklılık 1986 itibariyle de devam ediyordu.[157]

Savaş sonrası dönemde ideolojik kurumların karşısına çıkan temel görev, gaflet içine düşmüş halkı şuna ikna etmekti: Savaş, "ahlaki bir suç olmaktan çok, yarım milyon kara birliğini kazanılması imkânsız bir savaşın içine atan son derece aptalca bir askeri gaftı." Bu açıklamayı, bu gayet ılımlı görüşü benimsemek istemediği için Gloria Emerson'u cezalandıran *New York Times*'ın saygın savaş muhabiri Homer Bigart yaptı.[158] "Savaşın amacı, Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'ı boyunduruk altına almasını önlemek" olarak algılanmalıdır (John Midgley); "gerçek düşman, elbette, Sovyetler Birliği ve Çin tarafından desteklenen ve tedarik edilen Kuzey Vietnam'dı" (Drew Middleton).[159] Bunların hepsi yalın gerçekleri hiçe saymaktır. Asıl mesele, soylu giri-

şiminin Birleşik Devletler'e maliyetiydi; bu nedenle, Robert Nisbet "Vietnam Savaşı'na ve Amerikalılar [açıkça ilgilenmeye değer tek kurban] üzerindeki mahvedici etkisine" vurgu yapan, 1960'lar üzerine bir bölüm içeren "gerçekten mükemmel bir tarih çalışmasından" aldığı "entelektüel zevki" tasvir eder.[160] Seçkinleri ikna etmek asla önemli bir sorun olmadı; çünkü onların görüşleri zaten her yerde hüküm sürüyordu ve bu yolu izleyenlerin payına medyada görünmenin yanı sıra, açıkça imtiyaz düşüyordu. Fakat ne yazık ki halk, hâlâ içine düştüğü gafletten kurtulamıyordu.

Ek bir görev de, Birleşik Devletler'in Hindiçin'de miras bıraktığı yıkımı halkın gözünden saklamaktı. Gerçekten de, tamamen önemsiz sayılamayacak bu konuyla ilgili olarak ABD medyasında sadece dağınık referanslara rastlarız –yıkımın faili ve çapı göz önüne alındığında, bu gerçekten dikkate değer bir başarıdır. Sadece Vietnam'la sınırlı kalırsak, ölü sayısı üç milyonu aşmış olabilir. "Araştırmalar Vietnam Saldırılarının Başarısızlıkla Sonuçlandığını Gösteriyor" başlıklı bir makalede, Charles Mohr, 1967 itibariyle Kuzey Vietnam'ın bombalanması sonucu ortaya çıkan ölü sayısına ilişkin CIA tahmininin "büyük oranda sivil olmak üzere" yılda 30.000'in oldukça üzerinde olduğunu belirtir.[161] Tarımsal ürün imha programları, 1961'den itibaren yıkıcı bir etki yapmıştır. Kimyasallar aracılığıyla havadan gerçekleştirilen imha, meyve bahçelerini ve su kanallarını yok etmek için kara operasyonları ve dev dozerlerle (Roma tankdozerleriyle) toprağın temizlenmesi, bu programlardan bazılarıydı. Arthur Westing'in zikrettiği resmi bir raporda geçtiği biçimiyle, bu operasyonlar toprağı çıplak, gri ve cansız bırakarak "çoğu kez geniş pirinç sulama sistemleri dahil tarımsal alanları, tüm kırsal yerleşim bölgelerini ve çiftçilik yapılan mezraları ortadan kaldırdı." Westing bu operasyonları Pön Savaşları* sırasında Kartaca'da "aynı ölçüde etkili olmayan" yıkımla karşılaştırıyordu: "Savaş zamanında bitki örtüsünü ve tarımsal alanları yok etme operasyonlarının bileşik ekolojik, ekonomik ve toplumsal sonuçları çok ağır olmuştur ve durumun tersine döndürülmesi birkaç nesil sürecektir." Güney Vietnam'ın "boş kırsal alanlarında" iyileşme, mümkün olsa bile, uzun süre gecikecektir. Öte yandan, "Kuzey Amerika'da maruz kalan gruplarda rastlanan, ortalama düzeyden yüzde 300-400 kat daha fazla" kimyasal diyoksin zehirinin, insan üzerindeki etkilerini tahmin etmenin bir yolu ve imkânı yoktur.[162]

Güney'de, 15.000 köyden 9.000'inin tahrip ya da yok edilmesinin yanı sıra, 10.117.000 hektar civarında tarım alanı ve 4.856.000 hektar orman tahrip edildi. Bir buçuk milyon sığır öldürüldü ve savaş geride bir milyon dul ile 800.000 civarında yetim bıraktı. Kuzey'de otuz taşra şehrinden yirmi sekizi (on iki tanesi tamamen imha edildi), 116 il-

---

* Roma ile Kartaca arasında yapılan başlıca üç savaşı kapsar. Tarafların ağır kayıplar verdiği bu savaşların özellikle sonuncusunda, Romalılar işgal ettikleri Kartaca'yı tamamen yakıp yıkar ve halkını köle yaparlar. –y.h.n.

çeden doksan altısı ve 5.800 beldeden 4.000'i tahrip edilirken, altı sanayileşmiş şehrin tamamı tahrip edildi (üç tanesi ise yerle bir edildi). Dört yüz bin sığır öldürüldü ve 405.000 hektardan fazla tarım arazisi tahrip edildi. Halkın açlık sınırında yaşadığı ve kişi başına düşen pirinç oranının Bangladeş'tekinden daha düşük olduğu kırsal alanda, toprakların çoğu Ay'ın yüzeyi gibiydi. Çevresel etkileri inceleyen İsveç Barış Araştırması Enstitüsü SIPRI, "böyle bir saldırıdan kaynaklanan ekolojik bozulma uzun süreli olacağa benzemektedir" sonucuna vardı. Merkezi İsveç'te bulunan saygın çevre grubu IUCN (Doğayı ve Doğal Kaynakları Korumak için Uluslararası Birlik), ekolojinin sadece iyileşmeyi reddetmekle kalmadığı, daha da kötüleştiği sonucuna vardı. Bu nedenle IUCN'ye göre, mahvedilen toprağı "yeniden yapılandırmak" için milyarlarca dolar harcanmadığında "felaket" ortaya çıkabilir. Bu da, ancak Birleşik Devletler'in çok önemli miktarlarda tazminat ödemesi halinde girişilebilecek "muazzam" bir iştir. Sınırsız bir umursamazlığın, şovenizmin ve kendini haklı çıkaran bencilce davranışın hâkim olduğu kültürel bir iklimde, bu olasılığın gerçekleşmesi düşünülemez. Ormanların yok edilmesi, sellerin ve kuraklıkların sıklığını arttırdı ve kasırgaların etkisini ağırlaştırdı; savaşın sulama kanallarına (Güney'dekilerin bir kısmı ABD bombardımanı tarafından tamamen yıkılmıştı) ve diğer tarımsal sistemlere verdiği zarar hâlâ onarılmayı bekliyor. Rapor şunları belirtiyor: "Özellikle Birleşik Devletler'deki insani ve korumacı gruplar, Vietnam'a yardım göndermek için hükümetlerinin onayını almaya çalışırken resmi direniş ve bürokrasiyle karşılaştı." Bu doğaldır; çünkü Birleşik Devletler mahvettiği ülkelerin toparlanması yoluyla elde ettiği başarıların tehdit edilmesini önleme kararlılığını devam ettiriyor.[163]

Ana-akım medya haberlerinde, gerçekleşen bu yıkımlardan herhangi birine ya da Laos ile Kamboçya'da gerçekleştirilen buna benzer Kartacavari tahribata ilişkin çok az ipucu vardır. Daha ziyade, düzenli bir şekilde ve belirgin bir kendini haklı çıkarma duygusuyla, doğal felaketlerin ve Birleşik Devletler'in elinden gelen her türlü katkıyı yaptığı süregiden savaşın iyice büyüttüğü yeniden inşa sorunları, tek başına komünist gaddarlığa ve beceriksizliğe atfedildi. Savaş sonrası Vietnam'la ilgili olarak ABD medyasının tek ilgi odağı, eylem sırasında öldürüldüğü varsayılan ABD personelinin cenazelerinin geri alınması olmuştur. Vietnamlıların başka sorunlarla meşgul olması, onların ahlaki duyarsızlığının bir başka kanıtı olarak kabul edilir.

Başkan Carter, insan hakları üzerine verdiği söylevlerinden birinde, bizim Vietnam'a hiçbir borcumuz ve yardım sağlama sorumluluğumuz bulunmadığını, çünkü "yıkımın karşılıklı olduğunu" açıkladı.[164] Bildiğimiz kadarıyla bu açıklama, bizimki dışında herhangi bir yoruma yol açmadı —hâkim olan kültürel iklimi büyük bir açıklıkla gösteren bir gerçeklik. Öyle ki, bunu duyanlar sanki bir zamanlar bir borcun var olmuş olabileceğini, ama bunun fazlasıyla geri ödendiğini düşünecektir. Bernard Gwertzman,

"Hindiçinlilere Olan Borç Mali Bir Yük Haline Geliyor" başlıklı yazısında, "Birleşik Devletler'in Hindiçin'de kaybeden tarafta savaşa katılmasından kaynaklanan ahlaki borcunu şimdi ödediğini düşündüğünü söyleyen" bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisinden alıntı yapar. Herhangi bir eleştiri yapılmadan geçilen bu yorum hayli aydınlatıcıdır: Kitle katliamı yaptığımız ve üç ülkeyi yıkıntılar içinde bıraktığımız için hiçbir borcumuz yoktur; sakat ve öksüz kalmış milyonlara, ABD saldırısından arta kalan ve hâlâ patlayan askeri malzeme yüzünden bugün ölmeye devam eden köylülere herhangi bir borcumuz yoktur. Ahlaki borcumuz, daha ziyade, sadece savaşı kazanmamış olmamızdan kaynaklanmaktadır. Bu mantığa göre, Ruslar Afganistan'da kazansalardı hiçbir ahlaki borçları olmayacaktı. Daha ileri gidersek, savaşı kazanamamaktan doğan ahlaki borcumuzu nasıl ödedik? Bizim mahvettiğimiz topraklardan kaçan Vietnamlı mültecileri başka bölgelere yerleştirerek. ABD Mülteciler Komitesi direktörü Roger Winter'a göre bu, "tarihteki en kapsamlı, en çarpıcı insani yardım çabalarından biridir." Gwertzman şöyle devam eder: "Bütün kibrine rağmen rağmen, Reagan yönetimi ve Kongre'deki bazı sesler bir kez daha savaş borcunun şimdi ödenmiş olup olmadığını soruyor ..."[165]

Medya, modern çağın en büyük savaş suçlarından bazılarıyla ilgili bütün sorumluluğu ortadan kaldıran "karşılıklı yıkım" teziyle tatmin olmaz. Ayrıca suçların faili mağdur taraf olarak görülmelidir. Şu tür başlıklara rastlarız: "Daha Kibar Olmaya Çalışan Vietnam'ın Hâlâ Kat Etmesi Gereken Uzun Bir Yol Var." Uluslararası İnsan Hakları Savunucularından Charles Printz, Hindiçin'deki ABD saldırısının kurbanlarının oldukça küçük bir bölümünü oluşturan Amerikalı-Asyalı çocuklarla ilgili müzakerelere göndermede bulunarak, "Vietnamlıların biraz iyi niyet göstermelerinin zamanı gelmişti" der. Barbara Crossette, davranışlarında düzelme görülmesine rağmen, Vietnamlıların Amerikan askerlerinin cenazeleri konusunda yeterince yol açıcı olmadıklarını ilave eder: "Kayıp Amerikalılarla ilgili yavaş da olsa bir ilerleme sağlandı." Savaşın çözüme kavuşturulmamış sorunu, onların bize yaptıkları şeydir. Biz sadece Vietnam'daki "iç saldırıya" karşı kendimizi savunduğumuz için, kendimizi Vietnamlıların kurbanları olarak görmemiz kesinlikle makul bir şeydir.

Barbara Crossette, Birleşik Devletler kendileriyle iyi ilişkiler geliştiremediği için Vietnamlıların "feryat ettiğini" aktardığı alaycı bir haberde, "Vietnamlıların Gerçekçilik Duygusu Kıt" başlığını kullanır; [Vietnamlıların] "Vietnam'ın Amerikalılar açısından önemi hakkında süregiden abartılı yaklaşımlarından" söz eder. Crossette, gayet yerinde bir emperyal küçümsemeyle, Vietnamlıların kendi "önemsizliklerini" anlamadıklarını açıklar. Daha sonra şöyle devam eder: ABD'nin Vietnam'a ilgisi, Hanoi'nin (şimdiki müttefikimiz olan Pol Pot'u devirmek için) Kamboçya'yı işgal etmesine ve "savaşın sonundan beri kayıp Amerikan personeli meselesinde" yeterince nazik davranmamasına karşı duyulan doğal Amerikan öfkesiyle sınırlıdır. Vietnam'ın "20 persone-

lin daha cesedini geri vermeyi kabul ettiğini" belirten ve komünistlerin "uzun süredir var olan bu insani sorunu çözmek" için harekete geçecekleri ümidini dile getiren bir Pentagon bildirisini zikreder. Crossette, "Asyalı bir yetkiliden" şu alıntıyı yapar: "Hepimiz kemikleri bir yerlerde gizlediklerini biliyoruz ... Eğer Hanoi'deki liderler ülkelerini inşa etme konusunda ciddiyseler, o zaman Vietnamlılar, Birleşik Devletler'le adil bir şekilde ilişki kurmak zorunda kalacak." Vietnamlı bir yetkili, açlık çeken köylülerden zaman ve enerjilerini ülkelerini yok ederken öldürülen Amerikan pilotlarının cesetlerini aramaya harcamasının talep edildiği bölgelere ABD'nin gıda yardımı göndermesini önerdiğinde, Dışişleri Bakanlığı'nın kadın sözcüsü Phyllis Oakley buna büyük bir kızgınlıkla tepki gösterdi: "Gıda yardımıyla cesetlerin iadesi arasında bağlantı kuran her türlü öneriye öfkeyle yaklaşırız" diye nutuk attı. ABD'nin insani zaruretlere ve ahlaki değerlere bağlılığı öylesine derindir ki, bu yüce ideallerin böyle önemsiz endişelerle ve yakışıksız taleplerle ilişkilendirilerek lekelenmesine izin veremez.[166] Bu tür sözlerin hiçbir yankı uyandırmadan söylenebildiği kültürel bir iklime nasıl tepki gösterileceğini bilmek bir hayli zordur.

Standart devlet ve medya doktrinine göre, Güney Vietnam (yani kurduğumuz uydu rejim) savaşı Kuzey Vietnam'a (yani resmi düşmana) karşı kaybetmiştir; çünkü ABD'nin Güney'e saldırısı kabul edilemezdir. John Corry, NBC'nin savaş hakkında bir raporunun temel mesajını aktarırken "düşmanın Viet Kong değil, daima Kuzey Vietnam olduğunu" duyurur[167] —ana-akım medyada geleneksel olarak benimsenen bir yaklaşım. Corry, herhangi birisinin bu yüce gerçeği sorgulamaya kalkışmasını kızgınlıkla karşılar. Bu tarz "liberal bir mitolojinin" saçmalığının kanıtı olarak Kasım 1965'teki la Drang Vadisi Savaşı'nı zikreder:

> O zaman Kuzey Vietnam'ın savaşa katıldığı açıktı. Buna karşılık, liberal mitoloji savaşın sadece, çoğunluğu dürüst köylüler olan Viet Kong tarafından yürütüldüğü konusunda ısrar etti.

Corry, Viet Kong'u "dürüst köylüler" olarak tarif eden liberallerle ilgili hiçbir örnek vermez, çünkü böyle bir örnek yoktur. Kuzey Vietnamlı birliklerin Kasım 1965'ten itibaren Güney'e girdiklerini inkâr eden herhangi birini de örnek olarak veremez, çünkü yine böyle bir örnek yoktur. Ayrıca o zaman ve savaştan sonraki birkaç yıl boyunca, savaş muhalifleri arasında ana-akım liberalizmin oldukça az sayıda temsilcisi vardı. Bununla birlikte, Corry'nin Kuzey Vietnam'ın saldırısıyla ilgili argümanı, en az sunulan diğer argümanlar kadar çarpıcıdır.

"Yanlış Giden Savaş ve Öğrettiği Dersler"e adanmış olan NBC raporu, savaşın sona ermesinin onuncu yıldönümünde geçmişe ilişkin yapılan aceleci değerlendirmelerden birisiydi.[168] Geçmişe dönük bu değerlendirmeler, hâkim olan mevcut entelektüel kültür hakkında önemli bir bakış açısı sağlar. Bu tür değerlendirmelerin en çarpıcı

özelliği, gözden kaçırdıkları şeydir: Amerika'nın Hindiçin'deki savaşları. Bu, Danimarka prensinin ortada olmadığı klasik bir Hamlet örneğidir. Şuraya buraya serpiştirilmiş birkaç cümle dışında, bu uzun sunuşlarda savaşa yapılan ima yollu ender göndermeler –genelde sinema, edebiyat ve medyayı da kapsayan savaş-sonrası yorumlarda olduğu gibi– Amerikan işgalcilerinin çektiği sıkıntılara ve acılara adanmıştır. Örneğin, *Wall Street Journal* "kimyasal madde şirketlerinin oranj ajanı kurbanlarına ödediği 180 milyon dolarlık tazminata" atıfta bulunur; çok büyük acılar çekmiş ve hâlâ çekmekte olan bu kurbanlar Güney Vietnamlılar değil, ABD askerleridir.[169] Bu şaşırtıcı olguların anlamını abartmak güçtür.

Gerçeğin şöyle bir görünüverdiği nadir anlar vardır. Amerikan askerlerinin yaşadığı travmayı anımsatarak soruşturmasını başlatır:

[Bu askerler], gündüzleri köylerde, diğer Vietnamlıların arasına karışan [bir düşmanla karşılaştılar.] Gerçekte düşmanın kim olduğu hakkındaki gizem Amerikalıları çıldırttı –ormanın bittiği yerden ateş açan ya da öbür uçta patikanın üzerine Claymor mayınına bağlı bir tel yerleştiren görünmez adam; çamaşır yıkayan kadın, bir el bombası saklayan çocuk.

Hiç şüphesiz, Nazi basınında Balkanlarla ilgili benzer şikâyetlere rastlanabilir.

Bu olguların anlamı neredeyse hiç anlaşılmaz. *Time* akademik çalışmalarda kurgulanan fantezileri tekrar ederek, Güney Vietnam'da yönetimi "devirme girişiminin" Moskova tarafından "ayarlandığını," bunun da Güney Vietnam'ı "savunmak" amacıyla Birleşik Devletler'i birlikler göndermeye mecbur bırakmak için yapıldığını iddia edecek kadar ileri gider. Bu tür fanteziler örneğin Walt Rostow tarafından da uydurulur: Rostow'a göre, Stalin "Avrasya'da güç dengesi kurma" çabası içinde "Doğu'ya" dönmüş ve "Mao'yu desteklemeye, Kuzey Koreli ve Hindiçinli komünistleri kışkırtmaya" yönelmiştir.[170]

Savaş süresince seçkin gruplar, Kuzey Vietnam'ın bombalanmasından dolayı duydukları endişeyi dile getirmek hariç, davaya bağlı kaldılar. Kuzey Vietnam'ın bombalanması ise onlara sorunlu görünüyordu, çünkü Çin'i ve SSCB'yi de işin içine çeken daha yaygın bir çatışmaya yol açabilir, Birleşik Devletler de bu çatışmanın dışında kalamayabilirdi. Daha önce zikredilen McNamara'nın bilgi notuna göre, bu "en büyük" sorundu ve "saygıdeğer" savaş eleştirmenlerinin gündeme getirdiği tek ciddi sorun buydu. Masumların katledilmesi, sadece duygusal ya da sorumsuz tipler arasında ya da "'devrimcilik' oyunu oynamayı gençleştirici bulan, kolej fakültelerinde yaşlanan ergenler" arasında gündeme gelebilecek bir sorundu.[171] Nezih ve saygın insanlar kendilerini kişisel kazanca adayarak sessiz kalır ve itaat ederler; sadece bizim de sonunda kabul edilemez tehditle karşılaşabileceğimiz endişesini taşırlar –tarihsel öncelle-

rine bolca rastlayabileceğimiz bir tutum. İki yorumcu, savaşı protesto edenlerin tersine, "nezih, yurtsever Amerikalıların talebinin –ki Ronald Reagan'ın kişiliğinde açıkça bu isteklerine ulaşırlar– kıvanç ve yurtseverliğe geri dönülmesi, Vietnam'ın ürettiği karşı-kültürün ayaklar altına aldığı değerlerin ve erdemlerin yeniden olumlanması olduğunu" açıklar.[172] En önemlisi, Hindiçin ve El Salvador'da olduğu gibi, liderleri gerekli gündelik işlerini yaparken, onlar için övgü dolu şarkılar söyleme ve geçit törenlerinde yürüme erdemine sahip olmaktır.

Bu onursuzluğun boyutu savaşın onuncu yıl dönümünde yapılan geçmişe dönük değerlendirmelerde, yalnızca savaşın kendisinin es geçilmesiyle değil, aynı zamanda ortaya konan yorumlarla açığa çıkar. *New York Times* hor gören bir tavırla Amerikan halkının "cehaleti" hakkında yazılar yazar; halkın sadece yüzde 60'ının –Nazi Almanyası'nın Fransa'yı, şimdi de SSCB'nin Afganistan'ı desteklemesi gibi– Birleşik Devletler'in "Güney Vietnam'ı desteklediğinin" farkında olduğunu belirtir. Bizim Güney Vietnam'da "özgürlüğün savunulması" için savaştığımız göz önüne alınırsa (Charles Krauthammer), kusurlu da olsa bu soylu girişimi eleştirenlerin Hanoi'yi desteklemiş olmaları gerekir; gerçekten de standart doktrinin iddia ettiği de budur. Oysa, Sovyet saldırısına muhalefet etmek nasıl Afgan direnişinin feodal güçlerini ya da Pakistan'ı ya da Birleşik Devletler'i desteklemek anlamına gelmiyorsa, Güney Vietnam'a, hatta Kuzey'e karşı Amerikan saldırısına muhalefet etmenin de Hanoi'yi desteklemek anlamına gelmediği çok temel bir husustur. Fakat doktrinin aşılandığı entelektüelin zihni kaçınılmaz olarak bu temel hususu kabul edemez. *Times*'ın geçmişe dönük değerlendirmesi, Kuzey Vietnam'ın "bazı Amerikan entelektüelleri tarafından ahlaki dürüstlüğün hazinesi olarak resmedildiğini" ileri sürer. Bu suçlamaları desteklemek için ne bir örnek verir ne de kanıt sunar; gerçek kayıtlarsa, her zaman olduğu gibi, titizlikle göz ardı edilir. Barış hareketini eleştirenlerin "[barış hareketinin] dehşet verici boyutlardaki ahlaki bozukluğu" üzerine yaptığı açıklamalar zikredilir; "ideolojik bölünmenin bir ucundan ötekine sıçramış olan", şimdi ise Reagancı tarzda "muhafazakâr Hıristiyanlarla aynı safta yer alan" pek çok "eski barış aktivistinden" uzun uzadıya alıntılar yapılır. Fakat bu "dehşet verici" suçların sözde faillerine, ABD saldırısı ve katliamına karşı muhalefetlerinin esasını açıklama fırsatı verilmez. Yine bu sözde faillere, ABD saldırısına karşı muhalefetin "ahlaki bozukluğunu" kınayanları ya da savaşın bize olan maliyeti çok yükseldiğinde arada bir protesto sesleri çıkardıkları için kendilerini övenleri tarihte hak ettikleri yere yerleştirme izni verilmez. Savaşa karşı çıkanların "ahlaki ilkeleri sarstıklarını ve işin karmaşıklığını dikkate almadıklarını" okuruz; fakat –savaş boyunca olduğu gibi– muhaliflerin kendilerini söylemek zorunda hissettikleri şeyler hakkında hiçbir şey okuyamayız.[173] Bolca kullanılan bir bahane şudur: İlkeli savaş eleştirmenleri bu yıllar boyunca ana-akım medyada kendilerini ifade edebiliyorlardı. Gerçekte, bu kişiler neredeyse tamamen dışlanmışlardı. Şimdi, bizim savaş karşıtlarının

sözde suçlarına ilişkin açıklamalarla hoşça vakit geçirmemiz sağlanıyor. Fakat onların gerçek sözlerini duymamıza neredeyse hiç izin verilmiyor –tam da imtiyaz ve otoriteyi eleştirel analizden koruma görevini yerine getirmek için gereğince işleyen bir doktrin aşılama sisteminden bekleneceği gibi.

Times, Vietnam'ın "şu anda Güneydoğu Asya'nın Prusyası gibi hareket ettiği", çünkü 1975'ten beri "komşularına karşı bir dizi acımasız saldırı düzenlediği" konusunda bizi aydınlatır. Bunu söylerken, aksi yöndeki iddialara rağmen, şimdi bizim desteklemekte olduğumuz Pol Pot rejimini (iki yıl boyunca Kamboçya'dan yapılan sınır saldırılarından sonra) deviren Vietnam işgaline göndermede bulunur. *Times* şimdi müttefikimiz olan Kızıl Kmerleri deviren Prusya-tarzı saldırıya ve Vietnam'ın siyasi bir çözümün mutlaka Pol Pot'u dışlaması gerektiği yönündeki ısrarına öfkelense de, bu gazetenin sayfalarını okuyan birisi sözü edilen sorunlar hakkında pek az olgusal malzeme bulacaktır. Bu arada, aynı yıllarda, "komşularına karşı bir dizi acımasız saldırı düzenleyen" ülkeler olmuştur: Örneğin, 1978 ve 1982'de Lübnan'ı işgal eden İsrail bunlardan birisidir. Fakat İsrail, Amerika'nın uydu devleti olduğundan, saldırı hakkını miras olarak devralır. Dolayısıyla Pol Pot'u devirdiği için Vietnam'a layık görülen keskin eleştirileri hak etmez. Ayrıca *Times*'ın vaktiyle açıkladığı gibi, her ne olursa olsun İsrail'in Lübnan'ı işgali bir "kurtuluş harekâtıydı" ve Lübnanlıların mesele hakkındaki görüşü açıkça konu dışı kabul edildiğinden hiçbir zaman dikkate alınmadı.[174]

Times, Birleşik Devletler'in Hindiçin Savaşları sırasında "utanç" duyduğunu kabul eder: Bu, "yenilginin utancıdır." Zaferin utanç verici olmayacağını varsaymamız gerekir; genellikle *Times* tarafından desteklenen saldırı ve zalimlikler sicili hiçbir utanç duygusu uyandırmaz. Aksine, Birleşik Devletler "Hindiçin'e müdahale ettiği zaman" komünistlere karşı "direndiği" düşünülmüştü. Evlerini bizim saldırımızdan koruyan yerli halka karşı nasıl olup da "direndiğimizi" *Times* açıklamaz.

Birleşik Devletler'in Hindiçin'deki savaşı kaybetmiş olmasının "kaçamayacağımız bir gerçeklik" olduğu (*Wall Street Journal*), geçmişe dönük değerlendirmelerde ve genel olarak Amerikan yorumlarında sorgulanmadan tekrarlanır. Hakikat daha karmaşıktır. Fakat niçin öyle olduğunu anlamak için, propaganda sisteminin sınırlamalarından kurtulmak, otuz yıl boyunca Hindiçin'deki Amerikan Savaşları'nın planlanmasını ve saiklerini ortaya koyan zengin belge kayıtlarını araştırmak gerekir. Kayıtlar, hayli farklı bir sonucun kabul edilebilir olduğunu gösterir ve bu, anlaşılması gereken önemli bir olgudur.

Birleşik Devletler, Hindiçin'de azami hedeflerine ulaşamadı, ama kısmi bir zafer kazandı. Eisenhower ve başkaları Vietnam'ın hammaddelerinden söz etmesine rağmen, ABD'nin esas kaygısı Hindiçin'den ziyade "domino etkisiydi": Bağımsız kalkınmanın

mümkün olduğunun gösterilmesi durumunda "hastalık", Tayland ve ötesine "yayılabilirdi." "Hastalık," belki de sonunda Japonya'yı da Birleşik Devletler'in dışlanacağı "Yeni Bir Düzen"in içine çekecek kadar "yayılabilirdi."[175] Birleşik Devletler, bir "kurtuluş savaşının ... bedelinin ağır, tehlikeli ve başarısızlığa mahkûm" olduğu konusunda ders vermeye giriştiği için, bu tehdit savuşturuldu (Kennedy'nin danışmanı General Maxwell Taylor'ın Kongre'ye verdiği ifade).[176] Eğer hayatta kalmayı başarırlarsa, Hindiçin ülkeleri kendilerini şanslı saymalıydılar. Batı'ya sömürme özgürlüğü tanımayan bir çerçevede, korkulduğu gibi toplumsal-ekonomik başarıya ulaşıp hastalığı başka bölgelere bulaştırarak küresel düzeni tehlikeye atamayacaklardı. Bu arada, ek bilgi niteliğinde şunu da belirtebiliriz: Amerikan saldırısının bu yorumu önemli miktarda kanıt tarafından desteklenmesine karşın,[177] popüler tarih çalışmalarında ya da geçmişe dönük değerlendirmelerde bu düşüncenin varlığına dair bir ipucu yoktur; çünkü bu tür fikirler ihtiyaç duyulan mağdur olmuş iyiliksever imajına uygun düşmez. Burada yine cehaletin güç olduğunu belirten Orwellcı ilkenin işlediğini görüyoruz.

Birleşik Devletler, bir yandan Hindiçin'deki başarılı bağımsız kalkınma "hastalığının" kökünü kazıma yolunda ilerlerken, diğer yandan şiddetle ikinci bir savunma hattını desteklemeye yöneldi. 1965'te, Birleşik Devletler Endonezya'da bir askeri darbeyi destekledi (Japonya dışında en önemli "domino"); bu arada, Amerikan liberalleri ve Özgürlük Evi bu ülkede gerçekleşen "çarpıcı değişiklikleri" övüyordu. Gerçekten de, yüz binlerce topraksız köylünün katledildiği ve tek kitle tabanlı siyasi partinin ortadan kaldırıldığı dikkate alındığında, "çarpıcı bir değişiklik" söz konusudur. Liberallere ve Özgürlük Evi'ne göre, bu askeri darbe Güney Vietnam'ı yıkarak onu savunmakta ne kadar haklı olduğumuzun bir kanıtıydı; böylece, oradan herhangi bir hastalığın yayılmasını önleme konusunda Endonezyalı generalleri de cesaretlendirmiş olduk. 1972'de, Birleşik Devletler Filipin demokrasisinin devrilmesini destekledi; böylece, tercih edilen Latin Amerika modeline uygun olarak, bir terör ve işkence devleti aracılığıyla bu ülkedeki ulusal kapitalizm tehdidinden kurtuldu. 1973'te, Tayland'da demokrasiye doğru yönelim biraz kaygı uyandırdı. Bunun üzerine, 1976'da ABD desteğiyle gerçekleşecek askeri darbeye hazırlık amacıyla, ekonomik yardım hızla azaltılırken askeri yardım arttırıldı. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin, Cenevre Anlaşmalarına tepki olarak bütün Güney Doğu Asya'da siyasi rejimleri altüst etme ve nihai bir saldırı planı geliştirdiği 1954'ten bu yana, ABD'nin bölgesel sisteminde Tayland özellikle önemli bir role sahip oldu. Tayland, bu planın "odak noktasıydı" ve daha sonra ABD'nin Vietnam ve Laos'a yönelik saldırılarında başlıca üs olarak hizmet verdi.[178] *Pentagon Raporları* direktörü Leslie Gelb, *Times*'ta çıkan geçmişe dönük kişisel değerlendirme yazısında şu gözlemde bulunur: "Güney Vietnam'ın yenilmesine" rağmen, savaş sona erdikten on yıl sonra "Birleşik Devletler'in Asya'daki konumu," II. Dünya Savaşı'ndan bu yana hiç olmadığı kadar "güçlüdür." Gelb, "Tayland ve Endonezya'nın –yukarıda söz ettiğimiz yön-

temlerle– komünist ayaklanmaları bastırabilecek şekilde politik, ekonomik ve askeri açıdan iç birliklerini muhafaza edebildiklerini" gözlemleyen hükümet ve akademiden "politika analistlerinden" alıntılar yapar. Aynı durum, 1972'de ABD destekli bir askeri darbe ile onurlandırılan Filipinler ve Güney Kore için de geçerlidir.[179] Yıllar önce, savaşın son aşamaları sırasında iş dünyası basını da aynı sonuçları çıkarmıştı.[180]

Kısacası, Birleşik Devletler bölgesel bir zafer kazandı; hatta harabeler içinde kalan Hindiçin'de önemli bir yerel zafer kazandı. ABD'nin zaferi, köylü tabanlı devrimci güçlerin yok edildiği ve kırsal toplumun yıkıldığı Güney Vietnam içinde özellikle çarpıcı boyutlardaydı. Paul Quinn-Judge'ın gözlemine göre, "Hemen Saygon'un dışında çok sağlam bir devrimci bölge olan Cu Chi, Ulusal Kurtuluş Cephesi saflarında savaşmak üzere 16.000 erkek ve kadın gönderdi. Bunların yaklaşık 9.900 kadarı geri dönmedi." Güney'in her yerinde çoğunlukla aynı durum geçerliydi. Quinn-Judge "ölümlerin yeni rejim açısından büyük bir siyasi boşluk yarattığını" ekler. "Güney, şimdiki yönetimin omurgasını oluşturacak olan eğitimli, disiplinli ve muhtemelen kararlı genç kadrolardan yoksun kaldı. Pek çok bölgede kayıplar yüzde yüze yakındı ... Ve kayıplar devletin sınırlı mali ve kurumsal kapasitesine daha büyük yükler getirdi."[181] Her zaman birinci düşman olan Güney Vietnam'ın çok büyük ölçüde kırsal nitelikteki toplumu üzerinde ABD'nin kazandığı zafer (çokça alay edilen barış hareketinin literatüründe yıllar önce öngörüldüğü gibi), Güney Vietnam'ın Kuzey Vietnam tarafından ele geçirilmesine zemin hazırladı.[182] Bu durum, Amerikalı ikiyüzlülerin destekledikleri savaş hakkındaki bu öngörülebilir sonucun, "Güney Vietnam'ın" Kuzeyli saldırganlara karşı "savunulmasının" doğru olduğunu "kanıtlamalarına" fırsat verdi. Milyonlarca mülteciyle dolup taşan şehirlerde şanslı ve daha yozlaşmış olanlar, Amerikan yardımı sayesinde, ülkenin artık yıkılmış bulunan üretim kapasitesiyle orantısız bir hayat sürdü; böylece geriye, kolaylıkla komünistlere fatura edilebilecek, çözülmesi hemen hemen imkânsız bir başka sorun daha bırakıldı. Doğrudan ABD Hükümeti ya da ona yakın kaynaklara dayanan daha ciddi bilimsel çalışmalarda belgelendiği gibi ("Erken Aşamalar" s. 186), devrimci güçler köylülere oldukça cazip gelen programları sayesinde ABD'nin doğrudan işgalinden itibaren pek çok kırsal alanda zafer kazanmıştı. Fakat *New York Times*'ın Asya muhabiri Fox Butterfield'ın gözlemine göre, "[bu çalışmanın içerdiği] sonuçların pek çoğu Tet sonrasında meydana gelen olaylar tarafından geçersiz kılınmıştı." Gerçekte bu, Tet sonrasında gerçekleştirilen kitle katliamı operasyonlarında ABD vahşetinin korkunç boyutlara varmasıyla söz konusu politik başarının tersine çevrilmesine yapılan oldukça çekingen bir atıftır.[183]

Birleşik Devletler'in Hindiçin'de bir "yenilgi" yaşadığı, sınırsız tutkusu olanlar açısından doğal bir algılamadır; bunlar için "yenilgi," sadece belli başlı amaçlara ulaşmak demektir; bazı küçük amaçlar ise bizim kavrayışımızın dışında kalır. Medyadaki geçmi-

şe dönük değerlendirmelerde ve benzer yorumlarda karşımıza çıkan, herhangi bir nitelendirmeden yoksun ABD "yenilgisi" algılamasını, kısmen bu yönüyle anlayabiliriz. Kısmen de, resmi propagandada geliştirilen ve ideolojik kurumlar tarafından aktarılan sözde "özgürlüğü savunma" amacı açısından kavrayabiliriz.

Savaş-sonrası ABD politikası, Hindiçin'de çekilen acıları ve baskıyı azami düzeye çıkartarak zaferin muhafaza edilmesini garanti altına almak üzere tasarlanmıştı. Bu, duyulan şeytani zevki bir kat daha arttırır. New York, Boston, Vinh, Quang Ngai Eyaleti ve Taş Fıçılar Ovası'na yapılacak bir gezinin hemen göstereceği gibi, "yıkım karşılıklı olduğu için," bizim tazminat ödemeyi, yardım etmeyi ve ticaret yapmayı reddetme ve kalkınma fonlarını bloke etme hakkımız doğar. ABD sadizminin boyutu, tıpkı bu sapkınlığa gösterilen (sıfır) tepki gibi dikkate değerdir. 1977'de Hindistan, ABD şiddetinin imha ettiği sürüleri yeniden çoğaltmak için Vietnam'a yüz adet sığır göndermeye çalıştığında, Birleşik Devletler "barış karşılığı gıda" yardımını kesmekle tehdit etti; öte yandan basın, komünist barbarlığın kanıtı olarak Kamboçya'da pulluğa koşulan köylülerin fotoğraflarını yayımladı. Bu örnekteki fotoğraflar muhtemelen Tayland gizli servisinin icadıydı; fakat hiç şüphesiz Hindiçin'in her yerinde bu fotoğrafların orijinallerini temin etmek işten bile değildi. Carter yönetimi (aksini ispat etmeye çalışan sinik bir iddiaya rağmen), tarımsal sistemin ABD terör bombardımanıyla imha edildiği Laos'u pirinçten bile mahrum bıraktı. 1983'te, Oxfam örgütünün Amerika şubesinin sulama faaliyetleri için güneş enerjisiyle çalışan on adet pompayı Komboçya'ya göndermesine izin verilmedi; 1981'de ABD Hükümeti, Mennonite Kilisesi'nin Kamboçya'ya okul malzemeleri ve eğitim amaçlı takımlar yollamasını engellemeye çalıştı.[184]

Christian Science Monitor'da yayımlanan kısa bir haber, savaş sonrası bir kıtlık sırasında, Birleşik Devletler'in Vietnam'a yapılan uluslararası gıda sevkıyatını engellediğini, diplomatik kaynaklara göre "Kamboçya'yı işgalinden dolayı Vietnam'ı cezalandırmak için" gıdayı bir silah gibi kullandığını belirtir. İki gün sonra, Henry Kamm *Times* diplomasi muhabiri olarak yaptığı görev turunu uzun bir makaleyle sonuçlandırdı ve Hindiçin'de "önemli ölçüde düşen yaşam kalitesi" üzerine "üzüntüyle" yorumda bulundu. Vietnam'da, açıklanmayan nedenlerle "gücünden faydalanılan hayvanlar seyrektir." Fakat bölgenin başka yerlerinde, "pek çok açıdan eşitsiz bir şekilde olsa da, yaşam standartları yükselmeye devam etmektedir." Kamm, otuz beş paragraf boyunca, ABD'nin savaş sırasında ya da sonrasında –*Far Eastern Economic Review*'in doğru bir şekilde belirttiği gibi– "Vietnam'a kan kaybettirme" politikasının etkileri üzerine tek bir söz bile söylememe becerisi gösterir.[185]

Savaş üzerine ve geçmişe dönük bir değerlendirme biçiminde hazırlanan önde gelen televizyon programı, 1983'teki PBS'nin ödül kazanan on üç bölümlük "Televizyon Tarihi" idi. Britanya ve Fransız televizyonlarının işbirliğiyle üretilen bu programı, 1985'te

"Vietnam Yorumu" programı izledi. Bu program, Medyada Doğruluk'un eleştirisini ve iki belgeselin güçlü bir şekilde şahinlere meyleden bir grup tarafından tartışılmasını içeriyordu.[186] Tartışmanın sınırları oldukça iyi belirlenmişti. Bir uçta PBS dizisinin tarafsız ve doğru olduğunu savunanlar, diğer uçtaysa dizinin "Ho Chi Minh'in temsil ettiği iyi milliyetçiler ile Güney Vietnam halkının meşru özlemlerini yok etmeye, susturmaya çalışan kötü emperyalist Amerikalıların savaşı"nı (AIM Başkanı Reed Irvine) sunduğunu iddia eden eleştirmenler vardı. Bu iki görüşün "ortasında bulunan adam" olarak moderatör, "nihayet, bir bütün olarak ulusun şimdiye kadar kaybettiğimiz biricik savaşa yakından bakma cesareti gösterdiği bir zamanda, Vietnam Savaşı hakkında çatışan görüşlerin sunulmasına" izin vermenin önemini vurguladı ve tartışmayı sonuçlandırdı. Daha önce ele aldığımız suçlamaların çoğunu tekrarlayan AIM'in eleştirisine[187] ya da "tartışmaya" tekrar değinmeyeceğiz. (Bu eleştiriler arasında, sözgelimi, Irvine'in verdiği şu biricik örnek vardı: "Gerçekte çok parlak bir askeri başarı olmasına karşın," medyanın Tet Saldırısı'nı "bizim açımızdan bir yenilgi olarak" sunmasını sağlayan "düşman," "nasıl özgür ve sansürsüz medyamızı kendi amaçları doğrultusunda kullanabildi?") Burada konuyla daha doğrudan ilişkili olan husus, bizatihi PBS dizisinin içeriği ve PBS'nin rehber kitabının —"yanılsamalar" içermekle birlikte— "soylu" saiklerle girişilmiş "başarısız sefer" olarak tarif ettiği ABD'nin "Güney Vietnam'ın bağımsızlığını savunma" çabasına dönük eleştirel analize sınırlar getirmesidir.[188]

PBS dizisi, Amerikan Savaşı'yla ilgili olarak dengeli olma, tüm tarafları takdim etme ve tarafsız olma konusunda bilinçli bir çaba gösterir. Buna karşılık, Fransızlar söz konusu olunca, hiçbir denge iddiası olmadan vahşi sömürgeciler olarak çok daha sert bir muameleye tâbi tutulurlar. Peter Biskind şu yorumda bulunur:

> Anlatıcının Fransızlarla savaştıkları sürece "isyancılar," "milliyetçiler" ya da "Vietnam direnişi" olarak atıfta bulunduğu Ho Chi Minh ve yandaşları, Amerikalılar geldikten sonra istisnasız "komünistler" ya da sadece "düşman" olarak anılmaya başlanır. Dai "Fransızlar tarafından seçilen sefa düşkünü bir imparator" iken, Nguyen Cao Ky ve Nguyen Van Thieu sadece "hükümettir." Japon tutuklama kamplarından yeni salınmış Fransız birlikleri "Vietnamlıları tutuklayarak ve saldırarak çılgınca oraya buraya hücum eder" iken, Amerikan birlikleri Thuy Bo'da öyle miydi değil miydi diye bir türlü karar verilemeyen katliama girişirler.

Dengeyi koruma çabası, örneğin anlatıcının 1964-65'te Johnson'ın savaşı tırmandırmasını ve 1965 ortalarında Kuzey Vietnam birliklerinin ilk kez Güney'de görülmesini ele aldığı 4. Bölüm'ün sonundaki sözlerinde kendini gösterir. Anlatıcı, Lyndon Johnson ve diğer ABD hükümet sözcülerini takdim ettikten sonra şunları söyler:

> Johnson onu işgal olarak adlandırdı. Hanoi onu kurtuluş olarak adlandırdı. 1965 sonbaharında, üç Vietnam alayı Orta Dağlık alanda yoğunlaştılar. Johnson'ın Güney Vietnam'ı savunma kararlılığını yenilemesinden bu yana neredeyse iki yıl geçmişti. Ho

> Chi Minh'in Güney'i kurtarma kararlılığını yenilemesinden bu yana da yaklaşık iki yıl geçmişti. Şimdi orduları savaş için takviye edildiler ... la Drang Vadisi'nde Amerikalılar Kuzey Vietnamlılarla ilk defa yüz yüze savaştılar. B-52'ler savaş alanında birlikleri ilk defa desteklediler. Ve Amerikalılar için Vietnam ilk defa yeni bir büyük savaş anlamına geliyordu.

Burada bir "denge" var, ama bu özel türde bir dengedir. Bir kimse Johnson'a bakarak Kuzey Vietnam'ın Güney'i işgal ettiğine ya da Ho'ya bakarak Kuzey Vietnam'ın Güney'i kurtarmak için savaştığına inanabilir. Buna karşılık, iki bölüm sonra 1961'den beri bombalandığını öğrendiğimiz Güney Vietnam'ın ABD tarafından işgal edildiğine inanamayız. Daha ziyade, tartışma konusu olmayan verili bir olgu olarak, ABD'nin "Güney Vietnam'ı savunma" kararlılığı içinde olduğunu kabullenmemiz gerekir.

Bu "denge" çabasını değerlendirmek için, bir önceki yaz (1965), yani Birleşik Devletler'in Kuzey Vietnam'ı düzenli olarak bombalamaya başlamasından beş ay sonra, Pentagon'un şu tahminini göz önüne alabiliriz: Pentagon'a göre, o zaman konuşlandırılmış olan 60.000 kişilik ABD birlikleri, yüzde 97'si Güney Vietnamlı gerillalardan oluşan ("Viet Kong") 48.500 kişilik bir düşman gücüyle karşı karşıyaydı. Pentagon, la Drang Vadisi çarpışmasından birkaç ay sonra, Mart 1966'da 690.000 kişilik Güney Vietnam Hükümeti birliklerine ek olarak (çoğu Güney Koreli olan) 23.000 kişilik üçüncü ülke birliklerinin ve 216.400 kişilik ABD birliğinin karşısında, 225.000 kişilik Viet Kong birliği ve 13.100 kişilik Kuzey Vietnam kuvvetinin bulunduğunu bildirdi.[189] Bu olguları ve daha önceki tarihi göz önüne alarak, burada kurulan çerçeveden ayrılan, üstelik tamamen doğru bir bakış açısını tahayyül etmek mümkün görünüyor: Birleşik Devletler Güney Vietnam'a karşı saldırısını giderek tırmandırıyordu. Fakat böyle baktığımızda, baştan sona benzer şekilde yorumlanan ve böylece, en önemli ve kritik noktalarda diziyi bildik devlet propaganda sistemine teslim eden "denge"nin ötesine geçmiş oluruz. "Hanoi'deki komünistlere göre, Amerika'nın Güney'deki varlığının bir başka yabancı saldırısı olduğu" kabul edilebilir (Bölüm 4). Fakat yabancı saldırısını (yani açıkça savaşın ana unsuru olan ABD saldırısını) eleştiren bir konum düşünülemez bir şeydir ve hemen dışlanır. Güney'deki UKC'ye mesele hakkında hiçbir görüş hakkı tanınmaz ve bu bölüm Lyndon B. Johnson'ın şiddetli bir açıklamasıyla sona erer.[190]

Bu, olguların tamamen gizlendiği anlamına gelmez. Bölüm 5 ("Amerika Sorumluluk Alıyor") bir erin tasviriyle başlar: "Güney Vietnam Hükümeti Ordusu ile Viet Kong aynı "halktan", aynı ırktan ve aynı kültürdendir; buna karşılık, bir taraf tavuk gibi korkak görünmekte, diğer taraf ise" açıkça "kendi ülkesi" olan yerde "çok büyük dezavantajlara rağmen savaşmaktadır." Bir ABD binbaşısı, Binh Dinh Eyaleti sorununu tartışır: Bu eyalet, *1946'dan beri* "hiçbir zaman gerçekten dost ellerde olmamıştı;" aksine bütü-

nüyle "Viet Kong'un denetimindeydi;" bu ABD'yi yoğun bir cangılı "Ay yüzeyine" çeviren "korkunç ateş gücüne" başvurmaya sevk etmişti. Öte yandan, bu tür olguların ortaya çıkartması gereken açık hakikatler ifade edilemez ya da algılanamaz.

Ocak 1967'de, Thuy Bo köyünde neler olduğuna dair "her iki taraftan gelen açıklama" için de denge korunur. Bununla ilgili olarak, köylülerin My Lai usulü bir katliam olarak nitelendirdiği, gerçekleştirilen pek çok katliamdan yalnızca birisi olduğunu ileri sürdüğü ve yüz kadın ile çocuğun öldürüldüğü olay yeri Britanyalı yapımcıya gösterilmiştir. Fox Butterfield, PBS tarafından halihazırda sunulan "denge" manzarasının aksine, dizide yer alan Britanyalı katılımcıların "deniz piyadelerinin [Thuy Bo'ya] yaptığı saldırının savaş suçu olarak adlandırılması gerektiğini" ileri sürdüklerini aktarır. "Denge"yi korumaktaki bu başarısızlık, projeye katılan bir film yapımcısının Britanyalıların tutumunu "savaşa yeniden bakmayı engelleyecek şekilde onun ahlak dışı veçhelerini vurgulamaya hevesli, ahlaki yönü ağır basan bir tavır" olarak tanımlamasıyla uyumluydu; dolayısıyla "ahlaki yanı ağır basan tavır" açıkça dışlanacaktı.[191] Bu bölümde, deniz piyadeleri Viet Kong tarafından savunulan bir köye yaptıkları bir saldırının hikâyesini anlatırlar; sonra da (metinde deniz piyadelerine ayrılan doksan satıra karşılık, kendilerine otuz beş satır ayrılan) köylüler, deniz piyadelerinin yaralı ve ele geçirilen sivilleri nasıl katlettiğine ilişkin kendi çelişkili versiyonlarını anlatırlar. Bu bölüm, meydana gelen şeyleri "normal bir prosedür" olarak tarif eden bir deniz piyadesinin şu sözleriyle sona erer: Özellikle olay yerinde, vahşi koşullar içinde geçen üç günden sonra, "sazlardan yapılma evleri yaktık, [el bombaları ve tüfek ateşiyle] Vietnamlıları deliklerinden çıkardık ve her zaman yaptığımız gibi, hayvanları, domuzları ve tavukları etrafa dağıttık."

Açıklama aynı şekilde devam eder. "Amerikan uçaklarının Güney Vietnam üzerine komünist Kuzey'dekinden altı kat daha fazla bomba attığını" ve "düşman birliklerinin çoğunun güneyli yerli halktan" oluştuğunu işitiriz (Bölüm 8). Bize sadece, böyle tuhaf bir dağılım gösteren; "ağırlık olarak II. Dünya Savaşı'nda Almanya ve Japonya'ya atılandan iki kat fazla bombanın kullanıldığı" Vietnam'ın bombalanmasındaki amacın şu olduğu söylenir: ABD, "Kuzey Vietnam'ın Güney'e asker ve mühimmat göndermesini durdurmak istemişti." Bunun dışında hiçbir sonuç ima edilmez. Fakat ABD Hükümeti'ne göre 1967 boyunca Güney'e geçen 140.000 kişilik Kuzey Vietnam birliğinden söz edilir (Bölüm 7) ve bu sayı Güney Koreli paralı askerlerin yarısına ve Güney Vietnam'ı yakıp yıkmakla meşgul Amerikan askerlerinin ancak küçük bir bölümüne karşılık gelir.

Phoenix siyasi cinayet programı, onun yöneticisi olan William Colby tarafından uzun uzadıya haklı gösterilir. Colby bu programın gerçekte ne olduğunu inkâr eder. Denge sağlamak için, askeriyedeki eleştirmenlerin ve insanların rasgele öldürülüp işken-

ce edildiğini tasvir eden bir yardım görevlisinin bazı yorumları ilave edilir. Tet sonrası askeri operasyonlar tam bir sessizlik içinde geçiştirilir. Nixon'ın 1968'de başkan seçilmesinden sonra, ABD bu toplu katliamlara var gücüyle başladığında, "savaşın devam ettiğini" öğreniriz: "Silahlar Viet Kong roketleriydi; kurbanlarsa" Viet Kong ve Kuzey Vietnamlılar tarafından öldürülen "Danangh sivillerdi."

Ekim 1972'de müzakerelerin kesilmesinden sonra, "Kuzey'in yine uzlaşmaz taraf olduğunu" öğreniriz. Aslında buradaki "uzlaşmazlık," Kuzey Vietnam'ın anlaşmaların imzalanmasını talep etmesinden kaynaklanır; bu, göz ardı edilen bir olgudur. Devamında, "Güney Vietnam'da da anlaşmaların hâlâ kabul edilemez" olduğu söylenir. Bu, ABD'nin sorumluluktan kaçmasının tanıdık bir versiyonudur (bkz. "Paris Barış Anlaşması" s. 291-292). Ocak 1973 Anlaşması'nın şartları anlatılır; fakat ABD Hükümeti'nin bu şartları tanımama yönündeki niyetini hemen açıklamasına rağmen (nitekim tanımamıştır), bundan söz edilmez. Bunun yerine, "Kuzey Vietnamlılar ve Viet Kong'a göre mücadelenin bitmediğini," çünkü "Vietnam'ın hâlâ bölünmüş durumda olduğunu" işitiriz. Halbuki, görmüş olduğumuz gibi, olgular hayli farklıdır. Dolaylı olarak belirtmenin dışında ABD'nin rolü örtbas edilse de, iki bölüm sonra, kısa olmakla birlikte olgular gerçekte daha doğru olarak ifade edilir (Bölüm 12): Anlatıcı, "Amerika hâlâ Güney Vietnam'a olan bağlılığını koruyordu" der; fakat ABD Hükümeti ve PBS tarafından Güney Vietnam'la özdeşleştirilen Güney Vietnam Hükümeti'ne duyulan bu bağlılığın Paris'te imzalanan anlaşmaları açıkça çiğnediğini belirtmez.

Anlatıcı, "savaş hakkındaki görüşleri ne olursa olsun, çoğu Amerikalı şu anda maliyetin" —özellikle de Amerikalıların hayatlarının maliyetinin— "çok ağır olduğuna inanıyor" der ve ekler: "Vietnam için daha fazla Amerikalı'nın ölmemesi gerektiğini düşünüyorlar." Amerikalılar arasında geriye kalan tek kesim ise, "Vietnam uğruna daha fazla Amerikalı'nın ölmesi gerektiğini" uygun bulanlardır. Amerikalıların Vietnam için ölmesiyle Rus gençlerinin Afganistan için ölmesi aynı anlamı taşır. Fakat bu gerçekliği algılayabilenler, sadece ödenen bedelin çok yüksek olması nedeniyle değil, saldırmak yanlış olduğu için de savaşa karşı çıkanlar, Amerikalılar kategorisinin dışında bırakılır.

Medyanın geçmişe dönük değerlendirmelerinde olduğu gibi, savaş-karşıtı hareket hesaba katılmaz. Birkaç aktivistten alıntı yapılır; fakat bu kişilerin sadece taktik sorunları tartışmalarına izin verilir. Bu sunuşta açıkça tercih edilen savaş-karşıtı şahsiyet Eugene McCarthy bile, "sanırım savaşa katılmamız konusunda neyin yanlış olduğu oldukça açık" demenin dışında hiçbir şey söylemez. Bu yeterlidir, çünkü medyanın gözde güvercini hiçbir zaman savaşı ciddi bir şekilde eleştirmemişti; siyasi kudret elde etme konusunda başarısızlığa uğradıktan sonra da çabucak sahneden çekilmiş, böylece bir kez daha neye bağlılık duyduğunu göstermişti. James Fallows'un "dönemin ru-

hunu" tarif etmesine izin verilir: "Acısız bir çıkış yolu bulmak, yani zorunlu askerliğin resmen ertelenmesini sağlamak istiyorduk." Gerçek dünyada, "dönemin ruhunu" tanımladığı pek söylenemeyecek bir tutumdur bu. Fakat "dönemin ruhunun" bu yönü ana-akım görüş için çok daha kabul edilebilir niteliktedir. Öyleyse, binlerce genç insanın ilkeli ve cesur direnişi –ki bu tahammül edilemez bir olgudur– kayıtlardan silinip atılmalıdır. Peter Biskind'ın gözlemlediği gibi, tüm "denge" çabasına ve "[PBS dizisinin] şahinlerden çok güvercinleri tercih etmesine rağmen, bu filmin siyasi gündemini belirlemiş olan," seçkin görüşe uygun olarak "sol değil sağdır."

Biskind, PBS dizisiyle ilgili değerlendirmesini şu sözlerle sonuçlandırır: "Hakikat şu ki, savaş bir trajedi değil bir suçtu. Trajedi, bu filmin bunu söyleyecek yeterli inanca sahip olmamasında yatmaktadır." Aynı şey, genel olarak geçmişe dönük değerlendirmeler için de söylenebilir: Savaş "trajik bir hataydı," ama (Amerikan halkının büyük çoğunluğunun inanmaya devam ettiğinin aksine) "esas itibariyle yanlış ve ahlak dışı değildi;" hiç şüphesiz suç niteliğinde bir saldırı da değildi. Oysa, eğer sorumlu fail Birleşik Devletler ya da bir müttefik ya da uydu devlet olmasaydı, benzer delillere dayanarak hemen aksi yöndeki yargıya ulaşılırdı.

Bizim üzerinde durduğumuz husus, geçmişe dönük değerlendirmelerin, halkın çoğuna olduğu gibi bize de bariz görünen sonuçları çıkarma konusundaki başarısızlığı değildir. Daha önemli ve öğretici olan, "esas itibariyle yanlış ve ahlak dışı" ya da doğrudan suç içeren saldırı –bir savaş suçu– diyerek ilkeli bir şekilde savaşa karşı çıkmanın *ifade edilemez* olmasıdır. Bu ifade, tartışmanın yürütüldüğü yelpazenin bir parçası değildir. Böyle ilkeli bir eleştiri için gerekli arka plan medyada oluşturulamaz ve sonuçlar çıkartılamaz. Bu görüş, çürütülmek üzere bile mevcut değildir. Daha ziyade, böyle bir fikir düşünülemezdir.

Tüm bunlar, devlet otoritesinden ve seçkinlerin çıkarlarından bağımsız, özgür bir bilgi ve tartışma sistemi olarak bir medya anlayışının, seferber edilmiş medyaya ne kadar yabancı olduğunu bir kez daha büyük bir açıklıkla gösteriyor.

6

HİNDİÇİN SAVAŞLARI (II): LAOS VE KAMBOÇYA

1954 Cenevre Anlaşmaları Laos ve Kamboçya'da siyasi bir çözüme zemin hazırladı. Fakat her iki ülke de ABD'nin yıkıcı sonuçlara yol açan Hindiçin saldırılarının kapsamı içine alındı. Medya, her iki durumda da bu sonucun ortaya çıkması için dikkate değer bir katkı sundu.

6.1. Laos

"16 ay boyunca bir koalisyonun oluşmasını önlemek için mücadele ettim" diyen Büyükelçi Graham Parsons'ın Kongre oturumlarında açık yüreklilikle belirttiği gibi, Birleşik Devletler Vietnam'da olduğu gibi Laos'ta da siyasi bir çözümü engellemeye girişti. Cenevre Anlaşmaları ihlal edilerek, kendini sivil kılık içinde gizleyen bir generalin başkanlığında sivil görünümlü bir ABD askeri görev ekibi kuruldu. ABD denetimini kurma girişimi çerçevesinde ülkeye ABD yardımı akıtıldı. Bu yardımın miktarının ve amaçlarının boyutu, dünyada "askeri bütçesinin yüzde 100'ü Birleşik Devletler tarafından karşılanan tek ülkenin" Laos olmasından anlaşılabilir.[1]

Bununla birlikte, Laos tarihinde tek gerçek seçim olma özelliğini taşıyan 1958 seçimlerinden sonra bir koalisyon hükümeti kuruldu. ABD'nin yoğun çabalarına rağmen, sol seçimleri rahatlıkla kazandı. Sol eğilimli tarafsız dört adayın (Büyükelçi Persons'ın adlandırmasıyla "komünizm sempatizanlarının") yanı sıra, Pathet Lao* gerillalarının on üç adayından dokuzu ulusal mecliste sandalye kazandı. Böylece, "komünistler ya da komünizm sempatizanları" yarışma konusu olan yirmi bir sandalyeden on üçünü kazanmış oldular. En çok oyu Pathet Lao'nun lideri olan ve ulusal meclis başkanı seçilen Prens Souphanouvong aldı.

Yardımların kritik bir biçimde geri çekilmesi dahil, ABD baskıları sonuç verdi ve çok zaman geçmeden "Batı-yanlısı bir tarafsızın" gerçekleştirdiği darbeyle hükümet devrildi. Bu kişi, "hür dünyaya" bağlılık yemini etti ve koalisyonun başarıyla kurulmasını sağlayan anlaşmaları delerek Pathet Lao (Neo Lao Hak Sat veya NLHS) partisini da-

---

* Laos dilinde Laos toprağı anlamına gelir. Yirminci yüzyıl ortasında Laos'ta oluşturulan ulusal kurtuluş hareketi. 1956'da Laos Yurtsever Cephe'sini (Neo Lao Hak Sat) kurdu. 1950-75 arasında süren savaşın sonunda iktidarı ele geçirdi ve Laos Halkın Devrimci Partisi adını aldı. –y.h.n.

ğıtma niyetini açıkladı. Buna karşılık devrilme sırası ona geldi: CIA'in gözdesi olan ve aşırı sağ kanatta yer alan General Phoumi Nosavan tarafından bir darbe gerçekleştirildi. ABD uyduları, 1960 seçimlerini kazanmalarının ardından öylesine kaba bir sahtekârlıkla kendi çıkarlarını kolladılar ki, en ABD yanlısı gözlemciler bile dehşete düştüler. Çin ve SSCB'nin aşırı sağ kanat haricinde siyasi yelpazenin neredeyse tamamına yayılan bir koalisyonu desteklemesi ve buna karşılık ABD'nin aşırı sağ kanadı desteklemesiyle iç savaş patlak verdi. ABD Hükümeti'nin değerlendirmesi şöyleydi: "1961 ilkbaharında, NLHS tüm ülkeyi ele geçirebilecek bir konumda görünüyordu." Bu görüş, iflah olmaz bir anti-komünist olan Avustralyalı gazeteci Denis Warner'ın esefle belirttiği gibi, "büyük bir gayret sarf ederek, kırsal kesimdeki on binlerce köyün çoğunu kapsayan bir örgütlenme oluşturan" NLHS'nin kırsal alanda denetim kurmuş olmasından kaynaklanıyordu.[2] Sorun, aşina olduğumuz bir sorundu: Birleşik Devletler ve uyduları, askeri açıdan güçlü, ama siyasi açıdan zayıftılar.

Politikalarının dağıldığını fark eden Birleşik Devletler, yeni bir Cenevre konferansında yer almayı kabul etti. Bu konferans, 1962'de yeni bir çözüm önerisinin ortaya çıkmasını sağladı. Fakat bu da kısa süre içinde işlemez hale geldi ve iç savaş yeniden başladı. Bu kez iç savaşta farklı bir ittifaklar sistemi geçerliydi; Birleşik Devletler ile müttefiklerinin yanı sıra, savaşın Vietnam'a yayılması bağlamında Kuzey Vietnam da müdahalesinin dozunu arttırmıştı. ABD'nin gizli askeri operasyonları 1961'de, düzenli bombardımanı ise 1964'ün başlarında başladı: Kuzey Laos'u hedef alan Barrel Roll Operasyonu* Kuzey Vietnam'ın düzenli bir şekilde bombalanmasından birkaç ay önce, Aralık 1964'te başlatıldı. Kuzey Laos 1966'da daha yoğun bir şekilde bombalanmaya başlandı ve 1968'den itibaren, Kuzey Vietnam'daki "bombardıman molası" sırasında olağanüstü seviyelere ulaştı. Gerçekte, bombardıman yeniden düzenlenip farklı alanlara dağıtılmıştı; uçaklar Laos'un yakılıp yıkılması için seferber edilmişti.[3]

İlk dönemde, Laos'la ilgili haberler medyada bazen kapsamlı bir şekilde yer alıyordu. *Pentagon Raporları* analistinin gözlemlerine göre, Laos'la ilgili haberler, 1961'de yayımlanan Vietnam'la ilgili haberlerin üç katından daha fazlaydı. Fakat bunlar, içerik itibariyle saçma sapan haberlerdi. Örneğin 1958'de, ABD'nin Laos'un seçilmiş hükümetini yıkmasındaki temel faktör olan yardımın kesilmesi meselesi "ulusal basında kendine en ufak bir yer bile bulamadı." Ulusal basın, olaylara şöyle bir değindikten sonra, Washington'ın düzenbazlığını yansıtan yanıltıcı yorumlara yer veriyordu.[4] Bernard Fall, daha saçma bazı olaylar hakkında ayrıntılı ve alaycı açıklamalarda bulundu. Bunların arasında, önemli krizlere neden olan ve ABD'nin Tayland'a ve Hindiçin'e daha derinlemesine müdahale etmesine yol açan kışkırtıcı uydurma olaylar da bulunuyor-

* Aralık 1964'te başlayan ve Kuzey Laos'taki Pathet Lao gerillalarını destekleyen kırsal toplumu hedef alan Amerikan bombardımanı. Daha sonra farklı isimler altında devam eden bombardıman, Taş Fıçılar Ovası başta olmak üzere, bölgenin tamamen yakılıp yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. –y.h.n.

du. Joseph Alsop'un büyük ölçüde icat edilmiş komünist askeri eylemlere dair ateşli haberleri, özellikle dikkat çekiciydi.[5]

Vietnam Savaşı tırmandıkça, Dean Rusk'ın deyimiyle, Laos "Vietnam kamburunda sadece bir başka yumru" haline gelmişti. Walter Haney de bunu, tıpkı daha sonra Kamboçya'da ortaya çıkacak savaş gibi, "küçük bir gösteri savaşı" olarak nitelendiriyordu. "Küçük gösteri savaşı" tırmandıkça medyada bu savaşa ayrılan yer de azaldı. Aslında üç farklı ABD Savaşı vardı: Güney'de Ho Chi Minh Patikası'nın bombalanması; ABD Hükümeti'nin Güney Vietnam'daki savaşla ilgisi olmadığını kabul ettiği Kuzey Laos'taki köylü toplumunun bombalanması; dağ kabilelerine dayanan CIA güdümündeki paralı asker gücü ile Pathet Lao arasındaki "gizli savaş." ABD, devreye soktuğu Taylandlı ve diğer paralı askerlere hangi ölçüde destek veriyorsa, Kuzey Vietnam da Pathet Lao'ya aşağı yukarı aynı ölçüde destek veriyordu. Güney Laos'un bombalanması haber yapıldı. Fakat çoğunlukla hayal mahsulü olan ve hiçbir eleştirel analize tabi tutulmayan Kuzey Vietnamlıların saldırısı hakkındaki masallar dışında, gizli savaş ve Kuzey Laos'un bombalanması haber yapılmadı.[6]

Temmuz 1968'de, *Le Monde*'un Güneydoğu Asya muhabiri Jacques Decornoy, Kuzey Laos'un bombalanmasıyla ilgili olarak tanıklığa dayanan uzun haberler yayımladı. Haberlere göre, Kuzey Laos "civardaki köyler yok olduğu ve bölge sakinleri dağlarda gizlenerek yaşadıkları için, gürültüsüz bir dünya ..." haline gelmişti. "Düşmanın elinde bulundurduğu bölgelerin bilimsel bir yöntemle yıkılmasına" yol açan kesintisiz bombardıman nedeniyle "... gece veya gündüz herhangi bir zamanda dışarı çıkmak tehlikeliydi." Decornoy, ABD Hava Kuvvetleri tarafından ilk defa Şubat 1965'te bombalanan Sam Neua bölgesinin başkentindeki "hareketsiz enkazı ve terk edilmiş evleri" tasvir eder. Bu "yerleşim merkezinin" büyük bölümü bombardıman sonucunda "yerle bir edilmişti." Oraya vardığı zaman, fosfor bombalarıyla yapılan son saldırılardan arta kalan tütmekte olan yıkıntıları, şehrin her yerinde oluşan "devasa kraterleri," "yıkılan" kiliseleri ve evleri, sivil kayıpları azami düzeye yükseltmek için atılmış küçük parçalı Amerikan bombalarından geriye kalanları gördü. Şehrin merkezine otuz kilometre mesafede bulunan "köylerde ve mezralarda hiçbir ev ayakta kalmamıştı. Köprüler yıkılmış, nehirlere kadar uzanan tarlaların tümü bombaların oluşturduğu çukurlarla delik deşik olmuştu."[7] Decornoy'un haberlerinden sonra, ABD Hava Kuvvetleri'nin Güney Laos'un sivil halkına karşı canice saldırılar düzenlediğinden şüphe edilemezdi. Bu korkunç yıkıma dair haberler tekrar tekrar medyanın dikkatine sunuldu, ama ya görmezlikten gelindi ya da (daha doğrusu) örtbas edildi. Daha sonra "idari bir savaş" sırasındaki "gizli bombardımanlar" şeklinde nitelendirilecek olan ABD saldırısı, sadece ileri sürüldüğü gibi hükümetin hilekârlığı yüzünden değil, basının suç ortaklığı nedeniyle de gerçekten "gizliydi."

Medya, sadece savunmasız sivil bir halka karşı girişilen saldırı haberlerini yayımlamakta ve bunları daha ileri düzeyde araştırmakta acze düşmekle kalmadı; aynı zamanda, bombardımandan söz edilen nadir anlarda da, doğru olmadığını bilmesine rağmen, durumu temize çıkaran açıklamalar sunmaya yöneldi. 1969'da Laos'un bombalanması haber yapılmaya başlandığında, ortaya atılan iddia bombardımanın Kuzey Vietnamlıların Güney Vietnam'a sızma yollarını ("Ho Chi Minh Patikası") hedef aldığı şeklindeydi. Daha sonra, ABD uçaklarının Kuzey Vietnamlı saldırganlara karşı savaşan hükümet birliklerine taktik destek sağladığı ileri sürüldü. Bu açıklama, Decornoy'un tanık olduklarından ve aktardıklarından dağlar kadar farklıydı ve kabul edilemez olguları çok daha hoş görülebilir kılan bir yorumdu.[8]

Sadece *New York Times*'a bakacak olursak, 1968 boyunca Pathet Lao'nun şikâyetlerini aktaran küçük haberler (22, 31 Aralık 1968) dışında, bombardımandan hiç söz edilmediğini görürüz. 18 Mayıs 1969'da, *Times* Laos'taki ABD bombardımanını duyurdu. Bu bombardımanın, "Ho Chi Minh Patikası denilen yollar dahil, Kuzey Vietnamlıların Güney Vietnam'a sızmak için insan ve mühimmat gönderdiği güzergâhları hedef aldığını" öne sürdü. 14 Haziran tarihli bir haberde şu ifadeye yer veriliyordu: "Amerikan uçakları, Laos'ta komünistlerin önderlik ettiği Pathet Lao adlı isyancı hareketi taciz etmek ve düşman mühimmatının Güney Vietnam'a akışını durdurmak amacıyla tüm Laos sathındaki hedefleri, özellikle de Ho Chi Minh Patikası'ndakileri bombalıyor." Charles Mohr, 16 Temmuz'da, ABD bombardımanının "Laos'tan geçerek Güney'e ulaşan Kuzey Vietnam'ın sızma yollarına" yöneldiğini aktardı. 28 Temmuz'da, "Amerikan bombardıman uçaklarının" Kuzey Vietnam güçlerine karşı "Laos'un kuzeydoğusuna günde 200 sorti yaptığı" hakkında bir haber yer alıyordu. Washington'dan yazan Hedrick Smith ise, 2 Ağustos'ta, Birleşik Devletler'in Laos'taki "Kuzey Vietnamlıların yığınaklarını bombaladığını" ekledi. T. D. Allman 25 Ağustos'ta, Kuzey Vietnamlılara karşı savaşan ve "Laos'un kuzeydoğusu boyunca komünist mevzilere karşı taciz saldırısında bulunan" hükümet güçlerine "taktik destek" sağlamak amacıyla yapılan bombardıman sortilerini bildirdi. Bu son haber, onaylanan versiyonun ötesine geçen bir şeyin ilk defa şöyle bir görünüvermesiydi. 7 Eylül'de, taktik destek veren ve "Kuzey Vietnam'ın ikmal yollarını kesmeye çalışan" ABD hava gücüyle ilgili daha başka haberler de yayımlandı. "Taylandlı askerlerle takviye edilen" ve "Laos'ta o zamana dek görülen en yoğun Amerikan bombardımanı" tarafından desteklenen kuvvetlerle yürütülen bir hükümet saldırısının başarılarıyla ilgili Allman'ın bir haberi bunu izledi (18 Eylül). Ardından, Washington ve Vientian'dan (19, 20, 23, 24, 30 Eylül) ABD Hava Kuvvetleri'nin Kuzey Vietnamlıların sızma yollarını bombalamasına ek olarak, hükümetin savaş görevlerine taktik destek sağladığını teyit eden haberler geldi. "Pathet Lao bölgelerinin ABD uçakları tarafından bombalandığını" duyuran 23 Eylül tarihli bir Agence-France-Press haberi de bunlara dahildi. Bu haber, bombardımanın, sızma yollarının ve çatışma ope-

rasyonlarının çok ötesine geçtiğini ima ediyordu; Paris'te ve Vientian'da herkes tarafından bilinen bu durum, burada hâlâ duyurulmayı bekliyordu.

Kısacası, bilinmesine rağmen Kuzey Laos'taki terör bombardımanı gündemin dışında kaldı ve aktarılan haberler, en hafif ifadeleri kullanacak olursak, genel olarak yüzeysel ve tamamen yanıltıcıydı. Elterman, yaşanmakta olanlara önemli bir yer ayıran solcu *National Guardian* hariç tutulursa, Laos ve Kamboçya'daki savaşın 1969 boyunca medyada neredeyse "görünmez" olduğunu belirtir.[9]

1 Ekim 1969'da *New York Times* nihayet T. D. Allman'ın bir yazısını yayımladı. Değerli haberleri savaş boyunca okyanusun karşı kıyısında yayımlanan Allman şu sonuca varıyordu: Artık "Birleşik Devletler'in ana hedefleri, isyan ekonomisi ve toplumsal doku"ydu; Amerikan bombardımanının günün aydınlık saatlerinde halkı mağaralara ve tünellere sığınmaya zorlaması, Pathet Lao'nun "sayıları gitgide azalan insanlarla bir 'halk savaşı' vermesini" zorlaştırıyordu. "Belirlenen herhangi bir şehri, köprüyü, yolu veya düşman askerlerinin ya da sivillerin toplandığı yerleri neredeyse dilediği gibi yok edebilen Birleşik Devletler bombardıman uçakları" devreye girdiği için, alan denetiminin önemi azalmıştı.[10]

Sınırlı barış hareketi çevrelerinde uzun süredir bilinen ve ana-akım basında bilinçli olarak sansür edilen olguların bu şekilde teyit edilmesi, özel bir ilgi görmeden rafa kaldırıldı. CIA gizli ordusu, önceki aylarda Taş Fıçılar Ovası'nı olduğu gibi silip süpürmüş, geride kalan sivillerin tümünü yaşadıkları yerlerden çıkartarak Vientian yakınlarındaki bölgelere sürmüştü. Bu insanlar ve acıklı öyküleri geniş imkânlara sahip medya tarafından büyük ölçüde görmezlikten gelindi; oysa başka yerlerdeki medya kuruluşlarında bu bilgilere ulaşmak mümkündü.[11]

Laos dilini bilen bir Amerikalı olan Walter Haney, mültecilerle yapılan mülakatların ayrıntılı bir derlemesini oluşturdu. ABD'nin Laos Büyükelçisi William Sullivan bunu "ciddi ve özenle hazırlanmış" bir derleme olarak nitelendirmişti. Haney, "bombardıman hakkındaki en özlü açıklama" dediği Laos'taki bir BM yetkilisinin şu sözlerini aktarır:

> 1968 itibariyle, bombardımanların yoğunluğu öyle boyutlara varmıştı ki, köylerde düzenli bir hayat sürmek mümkün değildi. Jet uçaklarının her gün gelip sabit yapıların tümünü yok etmesiyle bombardımanın doruk noktasına ulaştığı 1969 yılında, köylüler önce dış bölgelere, ardından da ormanın derinliklerine kaçtı. Sağlam hiçbir şey kalmamıştı. Köylüler hendeklerde ve oyuklarda ya da mağaralarda yaşamaya başladılar. Sadece geceleri tarım yaptılar. Olaylar hakkında bilgi veren kişilerin istisnasız her birinin köyü tamamen yok edilmişti. Son aşamadaki bombardımanların hedefi, sivil halkın [maddi] altyapısının sistematik olarak tahrip edilmesiydi.[12]

Bir Kennedy alt komitesi çalışanları tarafından yapılan araştırma, ABD bombardıma-

nının amacının Pathet Lao'nun elinde bulundurduğu bölgelerde "fiziksel ve toplumsal altyapıyı çökertmek" olduğu sonucuna vardı. Bu sonuç, olgusal kayıtlarla da gayet iyi destekleniyordu.[13]

Kuzey Laos'un yakılıp yıkılmasıyla ilgili olarak, Batılı muhabirlerin doğrudan tanıklığa dayanarak hazırladığı haberler de vardı; ama bunlar okyanusun öbür yakasında yayımlandı. T. D. Allman, 1971 sonlarında, Taş Fıçılar Ovası'nın üzerinde uçtu ve şu haberi aktardı: Burası napalm bombaları ve B-52 uçaklarının bütün sivil yerleşim alanlarını bombalaması yüzünden "bomboş ve tahrip edilmiş" durumdaydı. Napalm bombaları ve B-52'ler "hedef bölgede insan yaşamını tümden yok etme amacıyla kullanılmıştı." "Tüm bitki örtüsü yok edilmişti ve kraterler, kelimenin gerçek anlamında, sayılamayacak kadar çoktu;" "defalarca bombalanarak altüst edilen uçsuz bucaksız şekilsiz toprak parçaları" arasında bunları fark etmek çoğu kez imkânsızdı. O sırada, *Washington Post*, Hava Kuvvetleri Bakanı Robert Seamans'ın demecini yayımladı. Seamans, Kuzey Laos'tan şunları bildiriyordu: "ayrım gözetmeden yapılan bombardımanlarla ilgili hiçbir kanıt görmedim;" "zor kullanmaya hazır" olanlar Kuzey Vietnamlılardır; halk "Birleşik Devletler'e karşı" değildir –"durum bunun tam tersidir." Laos dilini bilen Avustralyalı muhabir John Everingham, 1970'de, Hmong kabile insanlarının "birbiri ardından yok olmuş köylerini" dolaştı. Hmong kabile insanları, "CIA'e güvenecek kadar saf" davranmışlardı. Şimdi de kendilerine, CIA'in gizli ordusunda "ölüme doğru tek yönlü 'helikopter uçuşuna'" katılmaları öneriliyordu. Bu uçuş, bombardımanların "Laos'un toplam alanının yarısından fazlasını kavrulmuş harabelere çevirdiği ve insanları gökyüzünden korkar hale getirdiği" bir ülkenin kalıntıları üzerinde yapılacaktı. Bu ülkede, artık "komünistlerin devralacağı canlı ve ayakta duran hiçbir şey kalmamıştı." Daha sonra medya, "komünizm kurbanları" olarak sergilenen Hmong kabilelerinden geriye kalanların içler acısı durumu karşısında hayıflanacak olsa da, barış yanlısı dar bir basın grubu dışında hiçbir Amerikan yayın organı o zamanlar bu hikâyeyle onu duyurmayı düşünecek kadar ilgilenmedi. 1970'de *Bangkok World* (7 Ekim) şehirleri "silip süpüren" ABD bombardımanı hakkında bir AP haberini yayımladı. 1972 itibariyle, bu tür haberler ABD basınında da zaman zaman yer almaya başlamıştı.[14] Daha sonra Nayan Chanda Taş Fıçılar Ovasını ziyaret etti ve okyanusun öte yakasından şu haberi iletti: Havadan bakıldığında, burası ABD uçakları tarafından sürdürülen "altı yıllık 'gizli' bombardıman" sırasında "halkın ve binaların bulunduğu yerleri çırıl çıplak bırakan savaş yıllarına dair apaçık bir kanıt oluşturuyor: Bomba kraterlerinin aynen çiçek bozuğu gibi çukurlarla kapladığı bir Ay manzarasına benziyor." Diğer yandan, dikkate alınmayan mültecilerin daha önce aktarmış olduğu gibi, "tamamen yerle bir edilen" eyalet başkenti de dahil olmak üzere, "yer seviyesinde ölüm ve yıkım işaretleri çok daha açık seçik biçimde" görülüyordu. Uzun süre Laos'ta faaliyet gösteren Amerikalı yardım çalışanları, Amerikan gönüllülerinin savaş sırasındaki pratiğinin izinden

giderek, Laos'un savaş sonrası durumu hakkında medyaya bilgi iletme girişiminde bulundular. Bu çabalarının pek bir etkisi olmadı. Bu kişiler, bize kişisel olarak yaptıkları açıklamalarda, anlatımlarının *New York Times* muhabirleri tarafından ciddi şekilde çarpıtıldığını söylediler. Muhabirler bunu, "bazı şeyleri atlama yöntemine başvurarak ve yaptığımız objektif açıklamaların olumsuz tarafını kesip atarak" ve benzeri başka araçlar kullanarak yapıyordu.[15]

Olgular açıklandıktan ve bunları öğrenmeye yeterince ilgi duyanlar tarafından kısmen ayrıntılı şekilde bilinmeye başladıktan sonra bile, ABD Hükümeti kandırmacasına devam etti; bütün bunları resmi olarak inkâr etti. Birçokları Laos'taki ABD Savaşı'nı "bir başarı" (Senatör Jacob Javits ve Senatör Stuart Symington), hatta "*göz kamaştırıcı bir başarı*" (Laos'ta eski bir CIA görevlisi olan Thomas McCoy) olarak gördü.[16]

Laos'taki birkaç genç Amerikalı gönüllü, mültecilerin anlatımları üzerine kapsamlı bir analiz yaptı. Bu analizin, ölçek ve titizlik açısından, Kızıl Kmerler iktidarı ele geçirdikten sonra Batı'da büyük ilgi gören Kamboçyalı mülteciler hakkında daha sonra yapılan araştırmalardan aşağı kalır yanı yoktur. Amerikalı gönüllülerin aktardığı hikâye, hem dehşet vericiydi hem de süregiden ABD operasyonlarıyla doğrudan bağlantılıydı. Fakat çok az ilgi gördü; ana-akım medya dışında yayımlanan malzemeler fiiliyatta göz ardı edildi ve çabucak unutuldu. Terörün yol açtığı şeyler, doktriner sistemin ihtiyaçları açısından uygun değildi. Medyanın, 1968'de olduğu gibi, olgular kolayca erişilebilir durumdayken onları açıklama konusunda acizlik göstermesi, 1969 sonlarına gelindiğinde artık inkâr edilemez durumdayken onları ayrıntılı şekilde araştırma iradesi gösterememesi, kamuoyunun başarıyla yanıltılmasına ve süregiden yıkıma katkıda bulundu.

Savaş sona erdiğinde, ABC News yorumcusu Harry Reasoner, "CIA'in maskaralığından ve Kuzey Vietnamlıların zalimce işgalinden" sonra, Laos'un ve "nazik halkının" barışçıl yöntemlere geri dönebileceği konusunda umutlu olduğunu ifade etti.[17] "CIA'in maskaralığı" Kuzey Laos'taki "isyan ekonomisinin ve toplumsal doku"nun yıkımını içeriyordu. Bu öyle bir yıkımdı ki, belki bir daha asla normale dönemeyecek bölgelerde bilinmeyen sayıda insan öldürülmüş, CIA'in davasına hizmet eden ve artık işe yaramaz hale geldiklerinde terk edilen Hmong kabile insanları imha olmuştu. Bu yapılanlar, "Kuzey Vietnamlıların zalimce işgaliyle" uzaktan bile olsa karşılaştırılamayacak kadar devasa boyutlardadır. Bununla birlikte, Kuzey Vietnamlıların işgali bazı zalimlikler içermişti. Örneğin, Mart 1968'de Kuzey Vietnam sınırının yakınlarında bulunan, Kuzey Vietnam'ın bombalanması ve ABD güdümündeki paralı askerlerin Kuzey Vietnam içlerindeki operasyonlarını yönetmek için kullanılan bir Amerikan radar üssünde, on iki ABD Hava Kuvvetleri personeli öldürülmüştü.[18]

Laos'taki savaşın sonunda bir değerlendirme yapan *New York Times* şu sonuca vardı: 350.000 kişi, yani nüfusun onda birinden fazlası öldürülmüştü. Diğer bir onda birlik kesim de, "savaşa katılan yabancılar tarafından trajik boyutlara vardırılan kardeş kavgasında" yaşadıkları yerlerden sürülmüştü. Yabancılar işe karışmış olmasaydı, "kardeş kavgası" 1958 yılındaki koalisyon hükümeti tarafından tamamen sona erdirilebilirdi. Oysa Birleşik Devletler, savaş boyunca belirleyici bir rol oynadı. Bu sözde tarihsel analizde, Birleşik Devletler'in rolü, bir kaç yanıltıcı yorum dışında tamamen göz ardı edilmiştir. *Times*, bu kadar geç bir tarihte bile, ABD bombardımanının Kuzey Vietnam'ın ikmal yollarını hedef aldığını öne sürmeye devam etti; başka hiçbir şeyden de söz etmedi. Gerçek tarihin kritik olayları ya kaybolmuş ya da büyük ölçüde çarpıtılarak aktarılmıştır. Daha sonra yayımlanan haberler de, tek başına komünistlere atfedilen tahribatın ve savaş sonrası "sorunların" yaratılmasında ABD'nin oynadığı rolün izlerini düzenli olarak sildi; tartışmasız tarihsel gerçekler ışığında, bu utanç verici bir kaçıştır.[19]

Bir kez daha, pek onurlu sayılamayacak medyanın sicili, propaganda modeli çerçevesi içinde gayet iyi açıklanmaktadır.

6.2. Kamboçya

6.2.1. "Soykırım On Yılı"

1970'lerde çok az ülke Kamboçya'dan daha fazla acı çekti. Neler olduğunu değerlendirme girişiminde bulunan Fin Araştırma Komisyonu tarafından "soykırım on yılı" olarak adlandırılan dönem[20] üç evreden oluşur. Zaman çizelgesi, dehşet verici yılların ağır izlerini taşıyan günümüzü de kapsayacak şekilde genişletilmiştir:

> I. Evre: 1969'dan Nisan 1975'e kadar olan dönem. Tarihte görülmedik bir düzeye varan ABD bombardımanı ve Birleşik Devletler tarafından sürdürülen iç savaş, ülkeyi tam anlamıyla harabeye çevirdi. Kongre bombardımanın Ağustos 1973'te son bulması yönünde bir kararı kabul etmesine rağmen, Nisan 1975'teki Kızıl Kmer zaferine kadar, ABD Hükümeti süregiden katliamda rol oynamaya devam etti.[21]
>
> II. Evre: Nisan 1975'ten 1978'in sonuna kadar. Vietnamlıların ülkeyi Aralık 1978'de işgal edip Kızıl Kmerleri devirmesine kadar, Kamboçya Kızıl Kmerlerin (Demokratik Kamboçya - DK) kanlı yönetimi altındaydı.
>
> III. Evre: Vietnam Kamboçya'da Heng Samrin rejimini iktidara getirdi. Fakat büyük oranda Kızıl Kmerlere dayanan Demokratik Kamboçya (DK) koalisyonu, Sovyet bloku hariç uluslararası düzeyde tanınmaya devam etti. Çin ve Birleşik Devletler'in yardımıyla Tayland-Kamboçya sınırında ve Tayland'daki üslerinde yeniden yapılanan ve DK'nin tek etkili askeri gücü olan Kızıl Kmer gerillaları Kamboçya'da faaliyetlerini sür-

dürüyor. Eğer hedef dost bir hükümet olsaydı, Kızıl Kmer gerillalarının faaliyetleri "terör" olarak adlandırılırdı.

Şimdi Kamboçya'nın bu korkunç yıllarda çektiği acılara ve bunların nasıl resmedildiğine dönüyoruz. Aşama aşama ilerleyerek, her evreyi önce ön gözlemler düzeyinde, ardından daha ayrıntılı inceleyeceğiz.

6.2.2. Ölçek ve Sorumluluk Meseleleri

"Soykırım on yılının" üç evresi, medyada ve genel kültürde bir propaganda modelinin beklentilerine tamamen uyan oldukça farklı muameleler gördü. ABD'nin birinci derecede sorumlu olduğu ilk evre, o zaman ve o zamandan beri çok az araştırıldı; hiçbir zaman II. evreye dönük olarak kullanılan mahkûm edici terimlerle de tarif edilmedi. Bu dönemde öldürülen, yaralanan ve travmaya maruz kalan muazzam sayıda Kamboçyalı, Bölüm 2'deki kavramsallaştırmamız çerçevesinde, "değersiz" kurbanlardı.

Pol Pot dönemine denk düşen II. evre, neredeyse başından itibaren sık sık Hitler'in ve Stalin'in en kötü zalimlikleriyle kıyaslanan bir "holocaust"tu.* Bu "değerli" kurbanların çektiği acılar hakkında kamuoyu geniş bir şekilde bilgilendirildi ve yapılanlar muazzam bir öfkeyle karşılandı.

III. evrede Vietnam yönetimi altında acı çeken Kamboçya halkının statüsü değerli kurbanlar olarak yeniden tarif edildi. ABD'nin resmi düşmanı olan Vietnamlılar hızla Kamboçya'daki tarifi zor koşulların sorumlusu ve kışkırtılmamış bir saldırının suçlusu olarak oyunun kötü kahramanları haline geldiler. Bu arada, Birleşik Devletler, Şubat 1979'da, Vietnam'a yönelik cezalandırıcı bir işgal yürüttüğü ve yenilen Pol Pot güçlerini yeniden yapılandırdığı için müttefiki Çin'i destekledi.

III. evrenin erken dönemlerinde, "Vietnamlıların Kamboçya'da gizli bir 'soykırım' gerçekleştirdikleri" iddia edildi. Bu iddia, "Heng Samrin yönetiminin ilk yılı" boyunca 700.000 kişilik bir nüfus azalması tahmininde bulunan CIA'e ait demografik bir araştırmayla örtük olarak desteklendi.[22] William Shawcross'un "Kamboçya'nın sonu" uyarılarına verdiği bir yanıtta Michael Vickery'nin gösterdiği gibi, bu yeni "soykırım" mevcut kanıtların ciddi bir şekilde çarpıtılması üzerine inşa edildi.[23] Fakat bu sırada "Kamboçya'nın sonu" uyarıları popüler algı üzerine damgasını çoktan vurmuştu ve bununla ilgili olarak pek çok çarpıtma ve aslında çelişki hâlâ varlığını sürdürüyor. Shawcross, *Quality of Mercy* (Merhametin Niteliği) adlı eserinde Vickery'nin gösterdiği gibi, başlangıçta aktarılan türde büyük çaplı bir açlık olmadığını kabul eder;[24] fakat daha sonra, Heng Samrin rejiminin Kamboçya'da "açlığa neden olan koşulların

* Geniş çaplı imha. 1930 ve 1940'larda Nazilerin yaptığı Yahudi soykırımına atfen kullanıldığında, literatürde yaygın olarak kullanılan bir terim haline geldi. –y.h.n.

pek çoğunun yaratılmasından sorumlu olduğunu" yazar. Avustralyalı Kamboçya uzmanı Ben Kiernan bu çelişkili açıklamalara dikkat çekti ve kısmi bir açıklama getirdi: "Heng Samrin Hükümeti'nin 1979 ortasında ilan ettiği gibi, bir açlık tehdidi *vardı*. Fakat bu tehdit Shawcross'un neredeyse hiç söz etmediği, küçük miktarda ama canalıcı önemdeki Ocak-Şubat hasadıyla *ve* onun sürekli olarak kötülediği uluslararası yardım programıyla telafi edildi."[25]

"Kamboçya'yı bitirmeye" yönelik Vietnamlıların alçaklığını açığa çıkarma arzusu, güvenilmez olduğu bilinen kaynaklara rahatlıkla güven duyulması[26] ve suçlamaların çökmesinden sonraki geçiştirici yaklaşımlar şu faktörle kolayca açıklanır: ABD (gerçekte genel olarak Batı bloku) Vietnam'a düşmanlık besler; bu, ABD'yi Pol Pot'la sessizce ittifak kurmaya ve Kamboçyalılara dönük sözde ilgisini Vietnam istilasının kurbanlarına kaydırmaya yöneltmiştir.

III. evre, bizim ilgilendiğimiz meseleler açısından, ABD iç politikasına ilişkin son derece önemli bir veçheye de sahipti. Entrikacı bir girişimle –ki bu, sistemi destekleyici propaganda kampanyalarının karakteristiğidir– II. evrede gerçekleşen korkunç şeylerin zamanında "sessizce" geçiştirildiği iddia edildi. William Shawcross'un etki yaratan kitabı *Quality of Mercy*'de geliştirilen bu sözde gerçek, "Soykırım ve Modern Vicdan" (Shawcross'un kitabının alt başlığı) ve uygar insanların süregiden zalimliklere gereği gibi tepki göstermemesi üzerine epeyce yorum yapılmasına neden oldu. Bu suçlamanın II. evre için ne ölçüde doğru olduğunu "Yurtiçinde III. Evre" Bölümü'nde (s. 352) tartışacağız. "Soykırım on yılının" I. evresine gelince, sessizlik suçlaması kesin olarak geçerlidir. Fakat böylesi bir suçlama ne o zaman ne de şimdi asla gündeme getirilmedi; ayrıca I. evre ana-akım literatürde bir "katliam" ya da "soykırım" dönemi olarak tanımlanmadı. I. evre insanlık suçlarına karşı uluslararası müdahale ya da yargılama çağrısına yol açmadı ve o zamandan bu yana büyük ölçüde kayıtlardan silindi. Geçmişe baktığımızda, ana-akım içindeki en sert eleştirmenler I. evre boyunca "Kamboçya toplumunun yıkımını," "savaş yıllarına" ve "Beyaz Saray'ın dikkatsiz politikalarına" atfederler; daha fazlasını söylemezler.[27] ABD'nin Kamboçya'yı bombalaması Watergate oturumları sırasında gündeme geldi; fakat oradaki öncelikli kaygı Kongre'nin bilgilendirilmemiş olmasıydı.

Michael Vickery, "araştırmacı bir gazetecinin" bölgenin sorunlarıyla gerçekten ilgilenmesi halinde "yapabileceği ilginç bir karşılaştırma" önerir: Bu kişi, III. evredeki Kamboçya ile Tayland'ı karşılaştırabilir. Tayland'da "savaş, yabancı işgali, halı bombardımanı ya da devrim yoktur; yabancı yatırım muazzam bir seviyededir ve en ileri Batılı güçlerin sempatisi kazanılmıştır." Fakat köylü toplumunun içinde bulunduğu koşullar korkunçtur; öyle ki "1980'den beri sınır yakınındaki 'Etkilenmiş Taylandlı Köylülere' önemli miktarda yabancı 'mülteci' yardımı sağlandı. Bu köylülerin sağlık durumu ve

yaşam standartının, Kamboçyalı mültecilerin durumundan çok da iyi olmadığı anlaşıldı ve bu durum yabancı yardım personelini çok şaşırttı."[28] Böyle bir karşılaştırma yapılmadı; toplama kamplarına benzeyen Tayland fabrikalarında "fiili köleler" gibi çalışan ve çoğu on yaşının altında olan on binlerce çocuk hakkında aynı tarihlerde gelen haberler en ufak bir kaygı dahi uyandırmadı; uygun şekilde karanlığa gömüldüler.[29] Şimdi komünist terörün sonuçlarını yerinde görmek ve kurbanlara şefkat göstermek için sınır kamplarına akın eden ziyaretçilerin tanık olduğu, bölgedeki olağan köylü hayatının koşullarına ilişkin haberler de dikkate alınmadı.

"Soykırım on yılı" boyunca iki gerçek büyük çaplı öldürme evresi (I. ve II. evre) sırasındaki katliam ve yıkımın gerçek boyutunu tahmin etmek en azından zordur. Üstelik, son derece bariz siyasal amaçlara hizmet eden bir gerçekleri tahrif etme çılgınlığı da sorunları ağırlaştırır.[30] Fin Araştırma Komisyonu, I. evre sırasında yedi milyonun üzerinde bir nüfusun iki milyonunun mülteci haline geldiğini ve 600.000 kadarının öldüğünü tahmin etmektedir.[31] Komisyon, ikinci evreyle ilgili yaptığı "gerçekçi bir tahminde," 75.000 ila 150.000 arasında kişinin doğrudan infaz edildiğini ve katliam, açlık, hastalık ve aşırı çalışmaktan aşağı yukarı bir milyon kişinin öldüğünü belirtir. Vickery'nin analizi, karışık olguları sınıflandırmaya yönelik bugüne dek gerçekleştirilmiş en özenli girişimdir. Birinci evre için 500.000'in üzerinde bir "savaş kaybını" makul bir sayı olarak kabul eder; bu rakam CIA tahminlerine dayanarak hesaplanmıştır, ama onların sonuçlarından daha düşüktür (bkz. not 31). Vickery, ikinci evre için "DK'nin yarattığı özel koşullar nedeniyle, normal ölümlerin üzerinde" 750.000 civarında ölüm meydana geldiğini; belki 200.000 ila 300.000 arasında kişinin infaz edildiğini ve nüfusun bu dönemde toplam olarak 400.000 civarında azaldığını tahmin eder.[32]

Bildiğimiz kadarıyla, bunlar halihazırda basılı halde erişilebilen en özenli tahminlerdir ve şu ileri sürülmektedir: "Soykırımın" ikinci evresindeki ölü sayısı, ölçek bakımından çok farklı olmasa da, birinci evredekine göre biraz daha fazladır. Fakat bu rakamları olduğu gibi kabul etmeden önce, ikinci evredeki ölü sayısının bir bölümünün ABD Savaşı'nın geriye bıraktığı koşullara atfedilmesi gerektiğini akılda tutmalıyız. Savaş sona erdiğinde, yalnızca Phnom Penh'te* açlıktan kaynaklanan ölümler yılda yaklaşık 100.000 civarında seyrediyordu ve nüfusun hayatta kalmasını sağlayan ABD'nin havadan yaptığı yardım hemen durdurulmuştu. Birleşik Devletler hükümetine yakın kaynaklar, ABD yardımının kesilmesi halinde Kamboçya'da bir milyon ölüm meydana geleceği öngörüsünde bulundular. 1974-75'te Phnom Penh'te çalışan Batılı bir doktor şunları aktardı:

> Bu kuşak, kaybedilmiş çocuklar kuşağı olmaya doğru gidiyor. Kötü beslenme onların sayılarını ve zihinsel kapasitelerini etkileyecek. Dolayısıyla savaş, bir genç insanlar kuşağının yanı sıra bir çocuklar kuşağını da öldürüyor.

* Kamboçya'nın başkenti ve en büyük şehri. –y.h.n.

ABD elçiliği, Phnom Penh'teki mevcut pirincin en çok bir kaç hafta yeteceğini tahmin ediyordu. Son US AID raporu, ülkenin 1975'te açlıkla karşı karşıya kaldığını belirtti; koşum hayvanlarının yüzde 75'inin savaşta yok edildiği ve sekiz ay sonraki gelecek hasat dönemi için pirinç ekiminin "ciddi biçimde kötü beslenen halkın sağlayacağı yoğun işgücüyle" yapılmak zorunda kalınacağı gözlemini yaptı. Rapor şu öngörülerde bulunuyordu: Bir sonraki yıl için "ulusal nüfusun yarısı için yaygın açlık", "köle emeği ve açlık sınırında gıda payları" ve "Kamboçya'nın pirinç bakımından yeniden kendine yetebilecek seviyeye ulaşmadan önceki gelecek iki ya da üç yıl boyunca ... genel bir mahrumiyetin yaşanacağı ve ıstırap çekileceği..."[33]

Bir de, ABD bombardımanının Kızıl Kmer ve onun toplumsal tabanını oluşturan köy toplumu üzerindeki etkisi meselesi vardır; bu, tüm ciddi analistler tarafından dikkat çekilen bir faktördür. Kamboçya uzmanı Milton Osborne komünist terörün, "muhakkak ki, komünistlerin denetimindeki bölgelerin" ABD Hava Kuvvetleri tarafından "korkunç bir şekilde bombalanmasına karşı bir tepki" olduğu sonucuna varır. Bir başka Kamboçya uzmanı David Chandler, bombardımanın "binlerce genç Kamboçyalıyı Amerikan-karşıtı bir seferin katılımcılarına dönüştürdüğü" yorumunu yapar. Çünkü bombardıman, "savaş öncesi Kamboçya toplumunun dokusunu önemli ölçüde yok etmiş; Kamboçya Komünist Partisi'nin [Kızıl Kmer] içine vahşi, intikamcı ve tavize yanaşmayan kararlı bir toplumsal devrimin psikolojik tohumlarını ekmişti." Bu, "bombalanan 'taban kitle' ile kendine sığınacak bir yer arayan ve (Kamboçya Komünist Partisi'nin düşüncesine göre) Birleşik Devletler'in yanında saf tutan 'yeni insanlar' arasındaki bir sınıf savaşıydı." Philip Windsor "geçmişte Fransız uzlaşmazlığı milliyetçileri komünistlere dönüştürürken," şimdi "Amerikan acımasızlığının komünistleri totaliter fanatiklere dönüştürdüğünü" gözlemler.[34] Bu faktörün, "taban kitleyi" oluşturan köylü toplumunun öç duygularını alevlendiren ve onları yıkımın işbirlikçileri olarak algıladıkları insanlara zorla yoksul köylülerin hayatını (ya da daha kötüsünü) yaşatmak üzere seferber eden Kızıl Kmerlerin politikalarının belirlenmesindeki ağırlığının ne olduğu tartışılabilir. Fakat bunun bir etken olduğundan şüphe duymak çok zordur.

Buna benzer çeşitli unsurları değerlendirirken, Birleşik Devletler'in ve Pol Pot'un "soykırım on yılı" boyunca yapılan zalimliklerle ilgili sorumluluğunun aşağı yukarı aynı ölçüde olduğunu söylemek adil görünüyor.

"Soykırımın" I. evresi hakkında çok az şey biliniyor. O zaman ya da o zamandan bu yana, gerçeklerin araştırılmasına dönük pek bir ilgi uyanmadı. Fin Araştırma Komisyonu Raporu konuya gelişigüzel yazılmış üç sayfa ayırır, çünkü mevcut bilgi çok yetersizdir. II. evre ise çok daha kapsamlı bir şekilde incelendi ve neler olup bittiğine ilişkin şu anda önemli kanıtlar var. David Chandler ve Ben Kiernan, II. evreye gösteri-

len yoğun ilginin bir sonucu olarak ulaştığımız bilgilerin durumunu şöyle tarif ederler: "Güya 'münzevi' bir rejim olan Demokratik Kamboçya'daki günlük yaşamın dokusu hakkında bildiklerimiz, bundan önceki Kmer Cumhuriyeti (1970-1975) ya da ondan önceki Sihanouk döneminin (1954-1970) görünüşte açık rejimleri hakkında bildiklerimizden çok daha fazla."[35] Bilgideki bu büyük dengesizliğe rağmen, New York'taki Kamboçya Dokümantasyon Merkezi soykırımın II. evresi üzerinde yoğunlaşır. İki evre için mevcut olan bilgilerin miktarındaki çarpıcı farklılık ve sürmekte olan araştırma çabasının odaklandığı dönem, bir propaganda modeli çerçevesinde kolayca açıklanabilir.

Marjinal Maoist çevreler dışında, korkunç zalimliklerden yıldızı parlayan lider Pol Pot yönetimindeki Kızıl Kmer rejiminin sorumlu olduğundan başından beri neredeyse hiç kimsenin şüphesi yoktu. Fakat bu cürümlerin kapsamı ve niteliği hakkındaki değerlendirmeler farklılık gösteriyordu.

Dışişleri Bakanlığı'ndan Kamboçya uzmanları 1977'de yaygın şekilde kamuoyunun gündemine giren suçlamalara, daha sonraki araştırmaların da gösterdiği gibi, haklı olarak şüpheyle yaklaşıyorlardı. *Far Eastern Economic Review*, Pol Pot döneminde nüfusun gerçekte artmış olduğu şeklinde Ocak 1979'da vardığı sonucu, CIA kaynaklarına dayandırıyordu. Derginin epeyce bilgili muhabiri Nayan Chanda, Vietnam işgalinin arka planını ele alırken şunları belirtti: "Kamboçya rejimi bir yıllık bir zaman kazanmış olsaydı, yurtiçi ve uluslararası imajının bir Vietnam saldırısını imkânsız hale getirmese bile güçleştirmeye yetecek kadar iyileşmiş olacağı konusunda bazı gözlemciler ikna olmuş durumdalar."[36]

1979'da Tayland'a mülteci akınının ve Kamboçya'ya yapılan ziyaretlerin sağladığı bol miktardaki kanıttan sonra bile farklı değerlendirmeler var olmaya devam etti. Bu iki gelişme, 1975-78 yılları hakkında ilk önemli bilgileri de sağladı. Bir uçta, Pol Pot'un, Hitler ve Stalin'in en kötü aşırılıklarıyla kıyaslanabilecek yeni soykırım tarzları geliştiren birisi olarak tanımlanması devam ediyordu; diğer uçtaysa, şimdi California Üniversitesi Hindiçin Arşivleri'nin müdürü olan ABD Hükümeti uzmanı Douglas Pike'ın savaş sonrası değerlendirmesi vardı. Özgürlük Evi tarafından "bağımsız düşünceli" bir akademisyen olarak övülen ve *New York Times*'ın büyük bir hayranlık duyarak, yeni ve ideolojik olmayan akademisyenliğin örneği saydığı Pike, Kasım 1979'da Pol Pot'u şöyle tanımlıyordu: "Önemli bir halk desteği olan, kanlı fakat başarılı bir köylü devriminin karizmatik" lideri. Pike'a göre, Pol Pot'un yönetimi altında "istatistiki bir temelde [köylülerin] çoğu ... pek de vahşete maruz kalmamıştı."[37] 1980 CIA demografik araştırması, Pol Pot dönemi infazlarını Ocak 1977'de sona eren döneme atfeder ve 1977-78 için sadece şunu söyler: "Bu iki yıl boyunca yaşam koşulları, büyük olasılıkla 1976'daki koşullardan farklı değildir." Oysa, CIA araştırması yapılırken de bilindiği gibi, bu son yıllar büyük farkla en kötü dönemi temsil ediyordu: İç temizlik yapılıyordu ve Birleşik

Devletler'in Çin'e ve Pol Pot'a doğru "meyletmeye" başladığı dönemde, Vietnam'la yaşanan çatışma tırmanıyordu. CIA "yeni Kızıl Kmer devrimci toplumunun temelini oluşturan "eski halk," yani "kırsal nüfus" içinde DK dönemi boyunca yavaş bir nüfus artışı olduğu sonucuna varır. Bundan daha yumuşak bir değerlendirme ABD'nin yakın müttefiki Deng Xiaoping tarafından yapıldı. Deng Xiaoping Çin'de Aralık 1978'de "partinin güçlü adamı" olarak ortaya çıktı ve çok geçmeden "Vietnam'ı cezalandırma" planını uyguladı. Daha sonra, Pol Pot'un en önemli destekçisi olarak kalmaya devam etti. 1984'te, Kızıl Kmerleri DK koalisyonu içindeki öncü rolünden uzaklaştırma girişimlerine şiddetle karşı çıktı ve öfkeyle şunları belirtti: "Bazılarının neden Pol Pot'u uzaklaştırmak istediklerini anlamıyorum. Geçmişte bazı hatalar yaptığı doğrudur, ama şimdi Vietnamlı saldırganlara karşı verilen savaşa önderlik ediyor."[38] Deng'in bu tutumu, Reagan yönetimi tarafından destekleniyordu (bkz. "Hindiçin'nde III. Evre", s. 349).

Pol Pot dönemi hakkında daha yumuşak yorumlarla ilgili buna benzer gerçek örneklerin yanı sıra, daha ileride geri döneceğimiz hayali örnekler de vardır.

6.2.3. "O Kadar da Yumuşak Huylu Olmayan" Ülke: Konuyla İlgili Bir Miktar Tarih

1970'ler boyunca ve o zamandan beri Kamboçya hakkında uydurulan hikâyenin bir kısmı şöyledir: "Gülümseyen halkı" ile bu "zarif ülke," Hindiçin Savaşı'nın içine çekilmeden ve ardından Pol Pot'un "kendi halkını soykırımdan geçirmesine" maruz kalmadan önce pek acı yüzü görmemişti. Gerçek ise çok farklıdır. Prens Sihanouk'un Fransız danışmanı Charles Meyer'in belirttiği gibi, ünlü "Kmer gülümseyişinin" ardında pek çok acı ve şiddet yatar.[39] Vickery şu gözlemlerde bulunur: Köylerin ve bahçelerin imhası, işkence ve öldürmenin adetten olması ve terör üzerinde çok az kurumsal kısıtlamanın bulunması nedeniyle, daha önceki tarihsel kayıtlar sıkça "halka açık infazlar, pusular, işkence, köy yakmalar ve zorunlu göçten söz eder." Batılı akademisyenler ya da şehirli nüfus tarafından pek bilinmeyen İç Kamboçya'nın köylü halkı, aşırı şiddet koşullarında ve köy dışından gelen zalimlere karşı nefretle dolu yaşıyor görünür.

1940'ların sonunda, Fransızların yeniden fetih savaşı sırasında "kırsal kesimde yaşayan belki bir milyona yakın insan ... zorla 'yeniden gruplandırıldı.'" "Soykırım on yılının" I. evresi sırasında Phnom Penh'e doğru gerçekleşen büyük mülteci akını, Vickery'ye göre yakın tarihteki ilk kitlesel yer değiştirme değildi. Vickery şunları ekler: Üstelik, ABD bombalarından ve vahşi savaştan kaçan halkın yer değiştirmesini "her nasılsa 1975'te ters yöndeki göçten daha az tiksindirici veya daha 'normal'" bulan bu tarih, "garip bir tarihtir." Sözü edilen ters yöndeki göç, Kızıl Kmer köylü ordusu zaptettiğinde şehrin zorla boşaltılması sonucu gerçekleşmişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki Fransız-karşıtı direnişin liderleri, bariz bir zevkle gerçekleştirilen korkunç za-

limlikleri "Kmer töresinin normal" bir parçası olarak açıklarlar. Aynı yıllarda, sonradan 1970'lerin başında ABD destekli uydu hükümetin başkanlığını yapacak olan Lon Nol'un önderliğindeki hükümet birlikleri, Fransızlar geri çekilince köylerde toplu katliamlar yaptı. Bu katliamlar "bebekleri bacaklarından tutup ikiye ayırmak" gibi "bireysel dayanıklılık testlerini de" içeriyordu. Bu eylemler, "hayatta kalmayı başararak Kızıl Kmer birliklerini oluşturan bu bölgenin insanları tarafından muhtemelen unutulmamıştı." Söz konusu birliklerin bu "zarif ülkede" daha sonra giriştikleri zalimlikler Batı'da büyük bir öfke uyandırdı. Vickery bunlardan şu sonuca varır: "Böylece, Kamboçya halkının kırsal kesiminin yüzde 80-90'ı için, "keyfi adalet, ansızın gelen vahşi ölüm, siyasal baskı, dinin sömürücü bir şekilde kullanılması ve şiddete dayanan ya da sessiz din-karşıtı tepki, savaştan ve 1970'lerdeki devrimden çok daha önce hayatın sıradan olgularıydı." Bu koşullar Batı'da hiçbir ilgi uyandırmadı. Vickery şöyle devam eder: "Pol Potizmin icatlarının hepsi embriyo halinde mevcuttu" ve büyük ölçüde "şehir ve kır arasında geçen" bir savaştan sonra, "her şeyden önce şehirli nüfusa yönelmek" üzere hazır bekliyordu. "Bu savaşta, kırsal alan acı çekerken, şehrin verdiği mücadelenin tek amacı giderek kendi imtiyazlarını koruma şeklini alıyordu."[40]

ABD'nin şehirlilerin imtiyazlarını savunmak için pek çok şiddet aracını devreye soktuğunu belirtmek gereksizdir. Fakat gerçekte bu görevler ancak ikinci derecede bir öneme sahipti. Birleşik Devletler için kırsal Kamboçya'nın yok edilmesi, Güney Vietnam'daki uydu rejiminin iktidarda tutulması amacına yardım eden ikinci dereceden bir hedefti.

Cenevre Anlaşmaları, Laos ve Vietnam'daki düzenlemelerin aksine, Kamboçya'daki Fransız-karşıtı direnişe bir tanınma sağlamadı; bu, gelecekte yaşanacak büyük acıların kaynağıydı. Prens Sihanouk, ABD'nin desteklediği bir darbeyle devrildiği Mart 1970'e kadar ülkeyi yönetti.[41] Bu süre boyunca Sihanouk hem içeride, hem de dışarıda zorlu bir denge politikası gütmeye çalıştı. Kamboçya içinde solu ve köylü ayaklanmalarını bastırdı ve sağı da iktidardan uzak tutmaya çalıştı; buna karşılık, bu süre içinde iktidar büyük oranda sağ-kanat şehirli seçkinlerin elinde kalmaya devam etti. Dışarıda ise, giderek yayılan ve komünist bir zaferle sonuçlanacağını beklediği Hindiçin Savaşı'nın oluşturduğu durum karşısında bir tarafsızlık politikası sürdürmeye çalıştı.[42]

Sihanouk'un tarafsızlık yanlısı çabaları Birleşik Devletler ve müttefikleri tarafından takdir edilmedi. Diem'in birlikleri, 1957'den itibaren sınır bölgelerine saldırmaya başladı ve bu arada Tayland provokasyonlar düzenliyordu. 1959'da, Kamboçya'da yaygın olarak CIA tarafından desteklendiği düşünülen bir darbe girişimi boşa çıkarıldı. Bu, Cenevre sonrasında iktidarları devirmeye dönük kapsamlı ABD çabası bağlamında ele alınmalıdır. Bu yıkım programı içinde şu girişimler vardı: 1958'de Endonezya'da Sukarno'yu devirmeyi amaçlayan CIA destekli bir darbe ve işgal; aynı yıl Laos'un se-

çilmiş hükümetinin devrilmesi; Güney Vietnam'daki Fransız-karşıtı direnişi yok etme ve bir yandan Cenevre'deki siyasi düzenlemeleri baltalarken diğer yandan Diem diktatörlüğünü sağlamlaştırma çabaları. 1963'te CIA destekli Khmer Serei* güçleri Güney Vietnam ve Tayland'daki üslerinden sık sık Kamboçya'ya saldırılar düzenledi. Bu, Birleşik Devletler'in Laos'ta gizli operasyonlarını yoğunlaştırdığı ve Güney Vietnam'da siyasi bir çözümü engellemek üzere giderek artan bir şiddetle manevralar yaptığı bir döneme denk geliyordu. 1966'da Khmer Serei "Kamboçya'ya savaş ilan etti ve sınır ötesi akınların sorumluluğunu üstlendi."[43]

ABD ve Saygon ordu güçlerinin sınır karakollarına ve Kamboçya içinde köylere düzenlediği saldırılar 1960'ların başından itibaren yoğunlaştı; her yıl yüzlerce kayba neden oldu. Daha sonra Vietnamlı köylüler ve gerillalar, özellikle 1967'nin başlarında ABD'nin Güney Vietnam'daki kanlı askeri operasyonlarından sonra sığınmak için Kamboçya'daki sınır bölgelerine kaçtılar. Bu durum, Washington'ın tarafsız Kamboçya'nın komünist tecavüze maruz kaldığı şeklindeki suçlamalarına yol açtı; bu iddialar, medyada da bolca yankı buldu. Sihanouk'u deviren 1970 darbesi sırasında, bir çok kaynağa göre Vietnamlılar sınır boylarında azami yirmi beş kilometrelik derinlikte çeşitli alanlara dağılmışlardı. Kamboçya'daki Vietnam kamplarına dair ilk kanıtlar, 1967'nin sonlarında, tam anlamıyla işaretlenmemiş sınıra yakın yerlerde keşfedildi. Birleşik Devletler'de, "Kuzey Vietnam saldırısına" karşı büyük bir öfke duyulmasına karşın, Washington çevrelerindeki dahili görüş önemli ölçüde farklıydı. *Pentagon Raporları*'ndan öğrendiğimize göre, Mayıs 1967 gibi geç bir dönemde –yani sınır ötesi kaçışlara yol açan ABD operasyonlarından çok sonra– üst düzey Pentagon yetkilileri Kamboçya'nın "bir tedarik üssü olarak giderek daha önemli hale geldiğini düşünüyordu." Onlara göre, "şimdilik gıda ve tıbbi malzeme tedarikinde kullanılıyordu; belki ileride cephane için de kullanılabilirdi." Bir yıl önce, bir Amerikan araştırma grubu ABD Hükümeti'nin belli suçlamalarını olay yerinde inceledi ve bunları asılsız buldu. Öte yandan, yakın zaman önce ABD helikopter saldırısına uğrayan bir Kamboçya köyünün yakınına kadar gelmişlerdi; yerel halka göre, bu saldırı çok sayıdaki benzerlerinden yalnızca biriydi. ABD Hükümeti saldırıyı önce inkâr etti; daha sonra, (CBS-TV de dahil) Amerikalı görgü tanıklarının varlığından dolayı kabullenmek zorunda kaldı –her zaman karşımıza çıkan alışıldık model.

Kamboçya Hükümeti buna benzer bir çok olayı duyurdu. Bu nedenle, Kamboçya Hükümeti 24 Şubat 1967'de "Amerikalılar, Güney Vietnamlılar ve Güney Korelilerden oluşan silahlı kuvvetler birliklerinin Kamboçya topraklarına girdiğine ve bir Kmer köyü

* Khmer Serei (Özgür Kmer), Fransız karşıtı direnişten doğan bir örgüttü. Son Ngoc Thanh'ın liderliğinde Monarşi ve Sihanouk karşıtı sağ-kanat bir çizgi izledi. 1959'dan itibaren silahlı muhalefet geliştirdi. Mart 1970'te Sihanouk'un devrilmesinden sonra kendisini feshetti. –y.h.n.

olan Chrak Kranh'a şiddetli bir şekilde ateş açtıklarına ..." dair Birleşmiş Milletler'e şikâyette bulundu. Daha sonra, 3 Mart'a kadar işgal altında tutulan bu köyün "Birleşik Devletler-Güney Vietnam birlikleri tarafından istila edilip yakıldığını" belirtti. Nisan 1969'da, kauçuk plantasyonları bitki öldürücü kimyasalların püskürtüldüğü hava saldırısına maruz kaldı. Ocak 1970'de, resmi bir Kamboçya Hükümet Raporu, resimler, tarihler ve başka ayrıntılar vererek, pek çok ölüme yol açan bu tür binlerce olay yaşandığını bildirdi. Aynı zamanda, ABD-Saygon bombardımanları ya da kara saldırılarından sonra tek bir Viet Kong cesedine rastlanmadığını da duyurdu.

Bu olup bitenlerin neredeyse hiçbiri —hatta resmi Hükümet Raporu bile— Birleşik Devletler'de hiçbir zaman haber konusu yapılmadı. Oysa, resmi belgelerde, saygın yabancı kaynaklarda ve kolayca göz ardı edilen barış hareketi literatüründe bu bilgiler mevcuttu ve kolayca erişilebilir durumdaydı.[44] Şiddetin faili yine yanlış taraftı.

Bu saldırılara karşı medyanın nadir de olsa gösterdiği tepki öğretici nitelikteydi. 25 Mart 1964'te, şimdi genel yayın yönetmeni olan *New York Times* muhabiri Max Frankel, Saygon ordusunun (Güney Vietnam Hükümeti Ordusu) Kamboçya'nın Chantrea köyüne zırhlı araçlarla ve bombardıman uçaklarıyla saldırdığını ve ardında pek çok ölü ve yaralı köylü bıraktığını duyurdu. "Harekât sırasında düşürülen" bir keşif uçağının "enkazından kurtarılan" bir ABD ordu pilotunun da aralarında bulunduğu ABD'li danışmanlar Güney Vietnam Hükümeti Ordu güçlerine eşlik ediyordu. Olay yerindeki diplomatlar "en az bir personel taşıyıcı helikopterin üç Amerikalı'yla birlikte Chantrea'ya indiğini" teyit ettiler. Frankel, tazminat isteme küstahlığında bulunan Kamboçya'ya karşı büyük bir öfke duyuyordu. Bu durum Washington'ı "kaygılandırmış, üzmüş, ama olan biteni anlama konusunda kafasının karışmasına yol açmıştı." Başlık şöyleydi: "ABD'nin Nasırına Basılıyor: Kamboçya, ABD'nin Sabretme Politikasını Fazlaca Zorlayan Bir Çok Küçük Ülkenin Tipik bir Örneği." Frankel öfkeyle, Kamboçya'nın bu Amerikan zulmü dolayısıyla tazminat talep ederek "Fidel Castro'nun kitabından bir sayfa ödünç aldığını" söyledi. Franken şunları ekledi: "Zayıf ulusların büyük güçlerin nasırına basması için avlanma dönemi başladı ... büyük gücün taciz edilmesi için bugünlerde sürüye en küçük uluslardan biri, zeki, dik başlı ve kararsız lideriyle Güneydoğu Asyalı Kamboçya krallığı önderlik ediyor." Washington bu liderin "görev için gerekli yetenek ve mizaca sahip olmadığını" düşünüyordu. Oysa "Amerikan yönetiminin eğilimi, dik başlı genç bir ulusun bağımsızlığını kendisine, bazen de kendi liderlerine rağmen korumaya çalışmak olmuştu." Frankel devamında şunları söyledi: "Kamboçya'nın ABD'yi, Taylandlı ve Vietnamlı dostlarını sıkıntıya sokacak büyük bir konferansa zorlamaya dönük mevcut gayretleri yüzünden [Washington] endişeleniyor." Frankel'e göre bu, "karşı konulacak" bir gayretti. Max Frankel burada, sınır sorunlarını çözecek ve Kamboçya'nın tarafsızlığını garanti altına alacak bir konferansa

atıfta bulunur. Söz konusu konferansın, Birleşik Devletler'in Hindiçin'deki siyasal zayıflığından dolayı bölgeyi içine sürüklediği büyük savaşı engellemek üzere Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya'yı tarafsızlaştırmaya yönelik uluslararası çabaların altını çılgınca oymaya uğraştığı bir dönemde yapılması isteniyordu.

Bu sömürgeci vesayetçilik klasiği dönemin genel havasını oldukça doğru bir şekilde yansıtır; tıpkı muhalif literatür dışında, Birleşik Devletler'de tarihten büyük ölçüde dışlanan ABD-Güney Vietnam Ordusu'nun Kamboçya'ya yönelik düzenli saldırıları gibi önemsiz meseleleri medyanın haber yapmayı reddetmesinin genel ruh halini yansıtması gibi.

6.2.4. Evre I: ABD'nin Kamboçya'yı Yıkması

18 Mart 1969'da meşhur "gizli bombardımanlar" başladı. Bir hafta sonra, 26 Mart'ta, Kamboçya Hükümeti "sınır bölgesinde yaşayan Kamboçya halkının ... hemen her gün ABD uçaklarının" giderek artan yıkım ve ölümlere yol açan bombardıman ve makineli tüfek saldırılarına maruz kalmasını kamuoyu nezdinde kınadı. Bu saldırıların "barışçıl Kamboçya çiftçilerini" hedef aldığını belirterek "bu cinayetlerin derhal ve kesin olarak durdurulmasını ..." talep etti. Prens Sihanouk 28 Mart'ta bir basın toplantısı düzenleyerek, "ülke sınırları içindeki komünist hedeflere yönelik ABD bombardımanına karşı çıkmayacağı" yönünde Birleşik Devletler'de dolaşan haberleri kesin bir dille yalanladı. "Kmerli köylülerin, özellikle de kadın ve çocukların hedef alındığı en son bombardıman" da dahil, "silahsız ve masum insanlar ABD bombalarının kurbanı olmuştur" dedi. Ardından uluslararası basına bir çağrı yaptı: "Kamboçya'nın bu çok net konumunu yurtdışında kamuoyuna duyurmanız için size sesleniyorum; gerekçesi her ne olursa olsun, Kamboçya topraklarını hedef alan tüm bombardımanların karşısında duracağım."[45]

Onun çağrısına cevap verilmemesi pek de şaşırtıcı olmayacaktı. Daha da kötüsü, bu çağrı muhalif literatür dışında günümüze kadar örtbas edildi.[46] Ana-akım medyada bombardımanı savunanların yanı sıra eleştirenlerin de benimsediği standart tavır "Sihanouk karşı çıkmadı" şeklindeydi (William Shawcross). 1973'te "gizli bombardımanlar" kamuoyunda açığa çıktığında, Sihanouk'un sınır bölgelerinin yakınındaki Vietnam üslerinin bombalanmasına özel izin vermiş olduğu ileri sürüldü. Bu doğru ya da yanlış olabilir, ama Sihanouk'un *Kmer köylülerinin* bombalanmasına göndermede bulunan ısrarlı çağrılarının sansür edilmesinin bununla bir ilgisi olamaz. Ayrıca daha önceki tartışmada belirttiğimiz gibi, "yorumcular ve medya analistleri ellerindeki birbiriyle çelişen kanıtlardan istedikleri sonuçları çıkarabilir; fakat nasıl bakılırsa bakılsın önemli kanıtları, bu olay özelinde ise ABD'nin sivil halkı bombalaması üzerine Sihanouk'un uluslararası bir protesto oluşturma girişimini sansür etmeye hakları yoktur."[47]

François Ponchaud, *Cambodia Year Zero* (Kamboçya Sıfır Yılı) adlı eserinde bu dönemi değerlendirirken, Sihanouk'un ABD'nin "Viet Kong üslerini" bombalamasını "Radyo Phnom Penh'de bir skandal ve cinayet" olarak adlandırdığını, "ama hiç kimseyi kandıramadığını" belirtiyordu. Fakat Ponchaud ve okurları kandırılmıştı: Sihanouk *Kmer köylülerine* yönelik bombardımanı ve öteki saldırıları sadece Radyo Phnom Penh'te değil, herkesçe bilinen belgelerde ve uluslararası basına yönelik çağrılarında da açıkça kınamıştı. Shawcross, *Sideshow* (Küçük Gösteri) adlı eserinde sadece şunu söyler: Kamboçya 1969 boyunca Amerikan hava ve topçu saldırılarını "kınamaya devam etti," ama "özelde B-52 saldırılarından söz eden hiçbir aleni protestoda bulunmadı (s. 94). Bu doğrudur, ama bir önceki paragrafta tekrarlanan nedenlerden dolayı konumuzla hiç ilgisi yoktur.[48]

Mayıs 1969'da, William Beecher ABD kaynaklarına dayanarak "Viet Kong ve Kuzey Vietnam'ın Kamboçya'daki mühimmat depolarına ve üslerine" düzenlenen B-52 saldırılarını duyurdu. Beecher "Kamboçya'nın herhangi bir protestoda bulunmadığını" iddia etti. Tabii bunu söyleyerek, Sihanouk'un Vietnam askeri üslerinin değil, "Kmer köylülerinin ve özellikle de kadın ve çocukların" öldürülmesine karşı protestosunu ve bu yöndeki çağrılarını göz ardı etmiş oluyordu. Bunun yanı sıra Beecher, "geçmişte Amerikan ve Güney Vietnam güçlerinin sınırın karşı tarafına nadiren ateş açtıkları, hatta oradaki düşman birliklerinden açılan ateşi karşılamak için savaş uçağı ve saldırı helikopterleri çağırdıkları" yorumunda da bulunuyordu. Fakat "dost" Kamboçya Hükümeti'ne göre, ABD uçaklarının ve ABD-Güney Vietnam Hükümeti Ordusu-Güney Kore kuvvetlerinin Kamboçya köylerine saldırmakta olduğu şeklindeki çok daha önemli gerçeği göz ardı ediyordu. Makalesinin başlığında, yanlış bir şekilde "Kamboçya'daki ABD Saldırıları Protesto Edilmedi" deniyordu. Beecher'in makalesi, daha sonra Watergate skandalı haline gelecek sürecin birinci aşamasının fitilini ateşleyerek Washington'da şaşkınlık ve korku yarattı. Başka yerlerde de dediğimiz gibi, "Richard Nixon'ın suçlarına rağmen, Beecher'ın oldukça yetersiz olsa da yegâne haberinin şimdilerde basının bu dönem boyunca onurunu koruduğunun kanıtı olarak sunulması dikkat çekicidir."[49]

1969'da ABD'nin Kamboçya'ya karşı savaşı tırmandırması, bir kez daha Laos ve Vietnam'daki benzer çabalarıyla aynı zamana rastlıyordu. Genel tepki de benzerdi ve öyle olmaya devam etti. Tet sonrası ivme kazandırılan ve Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun sivil tabanını bütünüyle yok eden pasifikasyon kampanyası ilgi çekici olmaktan öylesine uzaktı ki, geçmişe dair popüler değerlendirmelerde fiili bir sessizlikle görmezden gelindi. Elterman, Laos ve Kamboçya'daki savaşlara ilişkin haber ve yorumların belli başlı medya organlarında ne kadar yer tuttuğunu inceledikten sonra, şu yorumu yapar: ABD Hava Kuvvetlerinin "bombardıman molası" sonrasında, Kuzey Vietnam'dan

Laos ve Kamboçya'ya kaydırılmasıyla saldırıların yeniden doruğa ulaştığı 1969'da, bu savaşlar "alternatif basın" dışında neredeyse "görünmez olmuştu."[50]

Mart 1970'te, Kamboçya geri dönüşü olmayacak biçimde Hindiçin'i kasıp kavuran büyük çaplı katliamın içine çekildi. 18 Mart'ta Sihanouk "bir devrimle değil bir üst-sınıf darbesiyle devrildi." Bu darbe "yurtiçinde siyasi fayda sağlamak amacıyla" ve en azından "dolaylı ABD desteği" ile gerçekleştirildi.[51] İki gün sonra, Vietnam sınırındaki Svay Rieng Eyaleti'nde Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun kara ve hava operasyonları başladı. Bu operasyonlar Nisan ayı boyunca devam etti ve 29 Nisan'da ABD-Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun işgaline yol açtı. Bu işgal, özellikle Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun güçlerinin davranışı karşısında dehşete düşen medyada kimi zaman canlı bir şekilde tasvir edilen aşırı bir vahşetle yürütüldü. Öte yandan, büyük sayılara ulaşan sivil ölümlerin çoğu, şehirleri ve köyleri yerle bir eden ya da aşırı ölçüde hasara uğratan ve ABD bombardıman uçaklarının saldırılarını da içeren hava gücü kullanımından kaynaklanıyordu.[52] İşgalin bir sonucu, Vietnam güçlerini sınırdan uzaklaştırarak Kamboçya'nın içlerine sürmek oldu. Buralarda Vietnam güçleri, darbe liderlerine karşı yükselen köylü direnişini desteklemeye başladılar. İkinci bir sonuç, Kamboçya direnişçileri tarafından ele geçirilmesinin ardından olaylara birinci elden tanık olan ABD muhabiri Richard Dudman'ın tarif ettiği gibi, "bombardıman ve ateş açmanın kırsal Kamboçya halkını radikalleştirmesi; kırsal alanı kitlesel, inançlı ve etkili bir devrimci üsse dönüştürmesi" oldu.[53] Artık Kamboçya, her iki tarafta da artan bir vahşetle bir iç savaşın içine itilmişti.

ABD güçlerinin Kamboçya'dan çekilmesinden sonra da ABD bombardımanı yüksek bir düzeyde devam etti. 1971'in sonunda, Genel Muhasebe Dairesi'nin bir araştırma ekibi, ABD ve Saygon ordusu tarafından gerçekleştirilen bombardımanın "mülteciler ve sivil kayıpların çok önemli bir nedeni olduğu" sonucuna vardı; yedi milyonluk nüfusun hemen hemen üçte birinin mülteci olabileceği tahmininde bulundu. ABD istihbaratı "köylülerin en çok korktukları şeyin ayrım gözetmeyen top ateşi ve hava saldırıları olasılığı olduğu" sonucuna vardı. Mültecilerin anlatımları ve diğer kaynaklar da, sivil kayıpların ve mülteci göçünün temel nedeninin bunlar olduğunu doğrulamaktadır.[54]

1970'lerin başında, Kamboçya'nın köylü toplumunda yaşananlarla ilgili bilgiler, sınırlı olmakla birlikte hiç yok değildi. Her şeyden önce, medyanın ilgi göstermemesine rağmen, anlatacak hikâyeleri bulunan pek çok mülteci vardı. Bunun yanı sıra, Kamboçyalı gerillaların denetiminde olan bölgelerde iki hafta geçiren Fransız Güneydoğu Asya uzmanı Serge Thion'un kendi tanıklığına dayalı anlatımı vardı. Thion'un haberleri *Washington Post*'a verildi, ama reddedildi.[55] Bunlar, Laos'ta bombardıman altındaki yaşam hakkındaki haberlerden ya da Vietnam'da savaş boyunca görülen ve sa-

vaş sonrasında geçmişe dönük değerlendirmelerde yer alan benzer sorunlardan daha fazla ilgi çekici bulunmamıştı.

Laos'ta olduğu gibi, Kamboçya'da da savaşın tırmandırılması medyada büyük ölçüde "görünmez" kalmaya devam etti. 1972'nin başlarında ulusal basında beş aylık bir dönemi tarayan Elterman şu tespiti yapar: "Savaştaki kayıplarla ilgili olarak *New York Times* ve *Time*, orduyla bağlantılı ölümlere ve neredeyse sadece Vietnam'da meydana gelen ölümlere odaklanmışlardı; bu ülkede de sivil ölümleri ve mültecileri görmezden geliyorlardı .... 1972 kış ve ilkbaharı boyunca Hindiçin'e dair haberlerin çoğu Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'a saldırısına ve Hanoi ve Haiphong'u hedef alan Birleşik Devletler bombardımanına ayrılmıştı; böylece Kamboçya ve Laos'taki savaş normalde olduğundan daha büyük bir ölçekte görmezden gelinmeye başlandı ... Aslına bakılırsa, *Time*'ın 1972'nin ilk yarısında Kuzey İrlanda'daki sivil kayıplar hakkında yaptığı haberler, Hindiçin Savaşı'na ilişkin haberlerinden daha fazlaydı."[56]

Bu arada, Kamboçya sistematik yıkıma maruz kalıyordu; o zamana kadar marjinal bir unsur olan Kızıl Kmerler ise, ABD terörü tarafından giderek artan bir şekilde mağdur edilen iç Kamboçya'daki köylülerden büyük destek alarak önemli bir güç haline geliyordu. ABD-destekli Lon Nol rejimine gelince, Michael Vickery bu rejimin "uydu zihniyetine" dikkat çeker. Bunun sonucunda, "bağımlılıklarının, ülkelerinin modern savaşın en gaddar kıyımlarıyla yok edilmesini kabullenmelerine, hatta desteklemelerine neden olduğunu" belirtir. Vickery şöyle devam eder: "Bu nedenle, eski patron-uydu ilişkisini kırmış ve bireysel, grupsal ve ulusal özgüven aşılanarak bilinçli bir şekilde örgütlenmiş muzaffer bir köylü ordusunun karşısında vatan hainleri olarak göründüler."[57]

1973'ün başında, ABD bombardımanı, Fin Araştırma Komisyonu tarafından kullanılan "soykırımvari" terimini gerçekten hak eden bir boyuta yükseldi. Paris Barış Anlaşmalarının imzalanmasından sonraki beş aylık dönemde, bombardıman önceki üç yılın seviyesine ulaştı;[58] ağustosta Kongre bombardımanın durdurulmasını dayatıncaya kadar da bu seviye korunacaktı. Ayrıca ABD destekli rejimin orduları, ABD'nin rehberliği ve mühimmatı sayesinde savaşın sonuna kadar kırsal alanı bombalamaya ve top ateşine tutmaya devam etti. Bir milyonun üzerinde mülteci, kırsal alanın yakılıp yıkılmasıyla bir dehşet odası haline gelen Phnom Penh'e kaçtı. Bunun önemli bir nedeni de, "Kamboçya'nın en kalabalık bölgelerini" hedef alan B-52 bombardımanıydı. ABD Hava Kuvvetleri haritalarında "yoğun nüfusun yaşadığı, binlerce kilometre karelik verimli alan ... su basmasından dolayı siyahla işaretlenmiş olarak" gösteriliyordu. Bütün bunlar, William Shawcross tarafından "Beyaz Saray'ın dikkatsiz politikaları" diye eleştiriliyordu.[59] Tam da bu sırada, mevcut araştırmaların da işaret ettiği üzere Kızıl Kmerlerin programları son derece sert bir hal alıyordu. Bu araştırmalardan birisi, Ulusal Güven-

lik Konseyi görevlisi Kenneth Quinn tarafından yapılan bir mülteci araştırmasıydı. Fakat bu araştırma Kızıl Kmerlerin politikalarını sertleştirmesi ile sivil yerleşim bölgelerini hedef alan bombardıman programındaki keskin artış arasındaki muhtemel nedensellik ilişkisini hiç dikkate almamıştı. Quinn ve Charles Twining'in yanısıra ABD'nin önemli Kamboçya uzmanlarından birisi olan Timothy Carney, herhangi bir nedene işaret etmeden şunları belirtiyordu: "1973'te bir tarihte, partinin Kmer toplumunu değiştirme programına ivme kazandırmaya karar verdiği görülüyordu."[60]

6.2.5. Medyada I. Evre

Bu dönem boyunca, Kamboçya ile ilgili olarak medyada pek çok haber çıkıyordu ve ABD Hava Kuvvetlerinin zalimliklerine maruz bırakılan bölgelerde neler olduğuna dair kanıt eksikliği söz konusu değildi. Bildiklerini anlatacak mülteciler bulmak için Tayland-Kamboçya sınırına zorlu bir yolculuğa çıkmak gerekmiyordu. Fakat Phnom Penh'in gecekondu bölgelerine ya da diğer şehir ve köylere yığılan "soykırım on yılının" I. evresinin kurbanları –Kamboçyalı isyancıların uyguladığı terörle ilgili anlatacak hikâyeleri yoksa– Vientian'ın varoşlarında sefil kamplarda yaşayanlardan daha ilgi çekici bulunmuyordu. (Zaten Vietnamlılar da uzun zamandan beri görmezden geliniyordu.)[61] Köylüler arasında yaşayan ve içinde bulundukları kötü durumla yakından ilgilenen Peder Ponchaud hiçbir kitap ya da makale yazmamıştı; ama Kızıl Kmerlerin zalimliklerini sergileme zamanı geldiğinde bize bilgi verdi. Kızıl Kmer terörü altında acı çeken Kamboçyalılara karşı yürekten duydukları ilgiyi daha sonraları ifade eden başka birçok kişi için de aynı durum geçerliydi. Fakat bu kişiler soykırımın I. evresinde kırsal nüfusun içinde bulunduğu kötü durumu araştırmaya ve kamuoyuna duyurmaya çalışmamışlardı. Oysa bu tür çabalar soykırımın I. evresinde Kamboçya'yı yok eden politikalar üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilirdi. Bu, biraz olsun üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur.

ABD medyasında I. evre hakkında çizilen standart resim aşağı yukarı şöyleydi: "1973'teki dönüm noktasına kadar, ... görünüşte Kamboçyalılar gülümsüyordu ve şakacı, neşe dolu insanlardı."[62] Fakat sonraları, "Kamboçyalıların" ruh haline "ilgisizlik" ve "teslimiyet" hâkim oldu; çünkü "yoksullaştırılmış çiftçiler, mülteciler ve askerler (zorla askere alınanların çoğu yoksullar ve mülteci cemaatlerinden seçilmişti) "liderlerinin, insan ve doğanın düşmanlıklarına karşı kendilerini savunmakta zayıf göründüğünü" düşünmeye başladılar.[63] Sihanouk'u deviren darbe yüzünden hükümet "yaratmaya koyulduğu demokratik cumhuriyetin enkazı üzerinde sendelemeye başlayınca" ortalığı bir "kıyamet havası" kapladı.[64] Amerikalılar, "Kamboçyalılara kendi liderlikleri konusunda biraz güven duygusu vermeye" çalıştılar, ama pek başarılı olamadılar. Yine de, "Kamboçya'nın moral gücü uzun zamandır düzenli olarak azalıyor-

du." Bununla birlikte, "burada [Phnom Penh'te] herhangi bir aciliyet duygusundan ziyade, Kamboçya'nın Hindu etkisiyle yerleşmiş Budizmi'nden kaynaklanan büyük kaderciliği rol oynuyor"du.[65] Fakat bu durum kendilerine çevrilen korkunç ateş gücü karşısındaki "kararlılıklarıyla" Amerikalıları "şaşkına çeviren" "düşmanı" pek etkilemiş görünmüyordu. Yine de, "kendi kendilerini kurtaramayacakları için Amerikalıların son dakikada Kamboçyalıları kurtaracağına dair hâlâ bir inanç" vardı. "Neredeyse her Kamboçyalı'yla yapılan konuşmada aynı şey söyleniyor"du; 15 Ağustos'ta Amerikan bombardımanı sona erdiğinde "moralini kaybetmiş ordunun çökeceğinden" korkuyorlardı. Yakında bombardımanların kesilecek olması "Kamboçyalılar" için "acı verici"ydi; çünkü sahip oldukları büyük avantajlara rağmen "düşman birlikleri son zamanlarda sürekli başarı kazanıyor"du. Sydney Schanberg, ABD bombardımanının sona ermesinin ardından Phnom Penh'ten aktardığı son özet raporunda, "cevaplanmamış anahtar soruyu" soruyordu: "İsyancılar, kendilerine ait uçaklar ve Hükümet birliklerinin sahip olduğu büyük topçu desteği olmadan, nasıl oldu da sadece küçük ve hareketli silahlarla... kendilerinden iki kat kalabalık Hükümet güçleriyle baş edebildiler? Üstelik bununla kalmayıp, Hükümet birliklerini geri püskürtmeyi ve ciddi bir ara vermeden saldırıyı altı ay boyunca sürdürmeyi nasıl başardılar?" "İsyancılar insanüstü varlıklar olmadıklarına göre, onların başarılarını açıklayan başka faktörler olmalıdır." Belki bu kadar "kararlı ve yetenekli" olmalarının altında, "bu taraftaki Kmerler'e göre daha az kaderci olmaları" ve "içinde bulundukları ortamı değiştirebileceklerine inanmaları yatıyordur" (ABD büyükelçilik görevlisi). Bu bağlamda, "düşman" "Kamboçya köylüsünden" oldukça farklıydı. Köylü "genellikle siyasetle uğraşmaz, taraf tutmakla ilgilenmez; sadece tarımla ve balıkçılıkla uğraşmak, ailesini geçindirmek ve arada bir de bir Budist bayramını kutlayabilmek için rahat bırakılmayı ister."[66]

Böylece iç savaş, "Kamboçyalıları" "düşmanla", yani 1973 öncesi ABD bombardımanları sırasında şakacı, neşe dolu olmadıkları muhakkak olan Kamboçyalı köylülerle karşı karşıya getirir. Kaderci ve boyun eğmiş durumdaki "Kamboçyalılar," ya kendi hallerine bırakılmak isterler ("Kamboçyalı köylü") ya da Birleşik Devletler'in kendilerini ve demokrasi için mücadele veren hükümetlerini kurtaracağını umarlar (genel olarak "Kamboçyalılar"). Düşman başarılı bir mücadele vererek ezici üstünlüğe sahip Amerikalıları şaşkına çevirir; tam da Güney Vietnam'da, Orta Amerika'da ve başka pek çok yerde "demokrasi" inşa eden Amerikalıların aynı sorun karşısında şaşkına dönmesi gibi. Bunlar, "neredeyse her Kamboçyalı'yla yapılan konuşmadan" çıkartılan sonuçlar olduğuna göre, şüphesiz gerçeğe uygundur; en azından "Kamboçyalılardan" objektif basının "düşmanı" olmayan Kamboçyalıları anladığımız sürece –tıpkı "Güney Vietnamlılar"dan, "Amerikan saldırganlarla işbirliği yapan Güney Vietnamlıları anlamamız gerektiği gibi.

Yukarıda çizilen alışıldık bir çerçevedir. Bununla birlikte, soykırımın I. evresi sırasında "Kamboçyalı" olmayan Kamboçyalıların akıllarından geçmiş olabilecek şeyler göz önüne alındığında belki biraz daha berbat bir çerçeve olabilir.

Bu konu hakkında medyadan çok az şey öğreniyoruz. Amerikalı muhabirlerin seyahat ettikleri Phnom Penh ve diğer bölgelere sel gibi akan mülteciler neredeyse tamamen görmezden gelinir. Bu dikkate değer olguyu doğru bir şekilde değerlendirebilmek için, bu aylar zarfında *New York Times*'ta çıkan haberleri gözden geçirelim: Bu haberlerin çoğu, gazetenin Pulitzer Ödülü kazanan muhabiri Sydney Schanberg tarafından yazıldı; Schanberg başka herhangi bir ABD muhabirinden farklı olarak Kamboçya konusunda medyanın vicdanı olarak görülmekteydi.

Schanberg, Ağustos ortasındaki molaya kadar devam eden yoğun bombardıman zirveye ulaştığı sırada, yani Mayıs 1973'te Phnom Penh'e vardı. Bu süre boyunca, *Times* Kamboçya'dan gönderdiği yirmi yedi haberi yayımladı; bunların pek çoğu uzun ve ayrıntılıydı. Schanberg'in haberlerine, Le Phnom Oteli'nde "birbirleriyle röportaj yaparak" zaman geçiren "sözde uluslararası basın mensupları" hakkında küçümseyici düşüncelerini ifade ettiği bir de köşe eşlik ediyordu.[67]

Schanberg başından itibaren "şehire akın eden mültecilerden" söz eder; fakat bombalar altındaki yaşamı anlatan mültecilerle yapılmış hiçbir röportaj yoktur. Bize "bombardımanın korkunç olduğunu" anlatan "hali vakti yerinde bir Kamboçyalı kadını" işitiriz; o "korkmamıştır, sadece canı sıkılmıştır;" "çünkü her gece yarısı bombardıman bebeğimi uyandırıyor ve ben kalkmak zorunda kalıyorum" (3 Mayıs). Sağa sola serpiştirilmiş bir kaç cümle dışında, kendi hallerine bırakılmak isteyen bu köylülerin biraz daha ciddi endişelerini dile getiren hikâyelerini aktarmalarına fırsat verilmez. Mültecilerin, "içinde bulundukları ortamı değiştirebileceklerine inanan" o "kararlı" savaşçılarla ilgili olarak, korku dışında herhangi bir tavırları olabileceğini ileri süren tek bir kelime yoktur. Oysa, sivil yerleşimleri hedef alan bombardımanla paramparça edilen köy toplumu içinde sağlam bir desteğe sahip oldukları açıktı. Bir kaç yıl önce Laos'ta olduğu gibi, mültecilerin anlatacağı hikâyeler basitçe yanlış hikâyelerdi ve araştırmaya yeterince ilgi duyanlara, insanların ağzından dökülüveren hikâyeler burada mevcut değildi.

İlgili malzeme üzerine Schanberg'e ayrılan köşede yayımlanan yazı dizisini gözden geçirirken, 5 numaralı köşe yazısının (11 Mayıs) Batı Avrupalı bir diplomattan alıntı yaptığını görürüz: "Amerikan uçaklarındaki Amerikalı adamlar bombalarıyla burayı cehenneme çeviriyorlar." Bu diplomat şuna da dikkat çeker: ABD hava kuvvetleri, avcı-bombardıman jetlerini yönlendiren "Kamboçyalı komutanlardan" hedef bölgelerdeki siviller hakkında "her zaman doğru yanıtlar almıyor." Öyleyse, "güvenilir ra-

kamlar bulunmasa" ve mültecilerden kişisel bilgileriyle eksikleri kapatması talep edilmese de, meydana gelmesi kaçınılmaz sivil kayıplardan Kamboçyalılar sorumlu tutulmalıdır. Sonraki iki köşe yazısı, bombardımanın kırsal kesimdeki etkisiyle doğrudan ilgilenen biricik yazılardır. İlki, çoğu zaman kilometreler boyunca tek bir evi dahi ayakta bırakmayan ve anayol boyunca "bir köy dizisinin tamamını" silip süpüren bombardımanın yol açtığı "geniş" yıkımı aktarır. Öte yandan, "birkaç kişi olanlardan şaşkına dönmüş vaziyette bomba çukurlarının kenarından geçmekte, yıkıntılardan bir şeyler toplayarak yalnızlık ve umutsuzluk içinde dolaşmaktadır". Vietnam'a komşu olan Svay Rieng Eyaleti'nden bir grup köylü, yedi köyün yok olduğunu ve bir çok ölümün meydana geldiğini bildirir. Schanberg, "bombardımanla yerlerinden edilen korku içindeki köylülerin anlatacak çok şeyi var" yorumunda bulunur, ama biz bunları okuyamayız. Bunun yerine, Schanberg şu açıklamayı yapar: "Hiç şüphesiz, Yedinci Hava Birliği sivil kayıplara yol açmamak için büyük çaba harcıyor —en azından ülkenin düşman tarafından sıkı bir şekilde denetlenen doğudaki üçte biri dışında." Eğer kayıplar meydana gelmişse, bu "sivillerin hayatı ve malları konusunda neredeyse hiçbir endişe duymadan" hava saldırısı talebinde bulunan Kamboçyalı askeri yetkililerin suçudur. İkinci köşe yazısında, Batılı bir diplomat bize şu bilgileri verir: "Mülteciler sık sık" köyleri yok eden ve "geri kalan bütün köylüleri dehşete düşüren bombardımanlarla ilgili hikâyeler anlatıyor." Fakat mültecilere sadece iki cümle aktarma fırsatı bahşedilir: Bir tanesi "eğer hükümet bombalamak üzere uçakları göndermeyi durdurursa çok memnun olurum" şeklinde "uygunsuz derecede nazik" bir ricada bulunur. Diğeri ise, Birleşik Devletler'e ve diğer hükümetlere "Kamboçya'da her şeyi yok etmeyin" çağrısında bulunan bir rahibin yalvarışıdır.

Phnom Penh'in dış mahallelerini top ateşine tutan komünist güçlerin "sivil halka yönelik bir terör saldırısı" hakkında canlı anlatımlara yer veren 15. köşe yazısına (26 Temmuz) kadar, mülteciler hakkında daha fazla bir şey duymayız. Ağlayan bir kız çocuğu küçük erkek kardeşinin elinin nasıl koptuğunu anlatır; vicdanlı Amerikan komutasının operasyonlarından farklı olarak, kanla lekelenmiş yol ve kapı eşikleri komünist barbarlığı gösterir. 19. köşe yazısı (5 Ağustos) "düşman saldırılarından kaçan" binlerce yeni mülteciyi anlatır ve 21. köşe yazısı (7 Ağustos) geri aldıkları ve "sanki ateş dilli bir fırtına tarafından çarpılmışa benzeyen" bir köyü yağmalayan Kamboçyalı askerleri anlatır; bir çok ev "top mermileri tarafından yerle bir edilmiştir;" fakat kaçan kurbanlardan hiç söz edilmez. Ardından, pek çok hükümet askerinin ve ailelerinin ölmesiyle sonuçlanan Neak Luong köyünün yanlışlıkla bombalanmasını ayrıntılı bir şekilde tasvir eden üç köşe yazısı gelir (7, 9, 12 Ağustos). Bu, *The Killing Fields* (Ölüm Tarlaları) adlı filmde Amerikan bombardımanıyla ilgili olarak gösterilen tek örnek ve soykırımın I. evresiyle ilgili tek tasvirdir; bu olay, açıkça bir yanlışlık olduğu için kabul edilebilir bir hatıradır.

25 Mart'tan 18 Ağustos'a kadar, Kamboçya'dan verilen 18 ek haber tespit ettik.[68] Bir tanesi "bombardımanlar bazı komünistleri öldürüyor olabilir, ama başka herkesi de öldürüyor" diyen bir köylüden alıntı yapar (Browne, 11 Nisan). Kurbanların gösterdiği tepkilerle ilgili başka örneklere rastlamadık; fakat Neak Luong'un yanlışlıkla bombalanması sırasında öldürülen karısı ve on çocuğu için ağlayan bir Kamboçyalı askerin resmine yer verilmişti (10 Ağustos).

Sonuç olarak, 45 köşe yazısı arasında, Kamboçya'da neler olup bittiğini anlatmaları için ABD bombardımanı kurbanlarına bahşedilen birkaç cümlenin geçtiği üç köşe yazısı bulunmaktadır. Le Phnom Oteli'nden pek de uzakta olmayan ya da Battambang'ta ya da yakındaki kırsal alanda bulunan çok daha sefil durumdaki mülteci kamplarında yaşayan mültecilerin tepkilerini araştırmayı amaçlayan tek bir köşe yazısı dahi yoktur. Benzer şekilde, bu aylardaki çılgın bombardıman altında neler olmuş olabileceğine ilişkin bir anlayış geliştirmeye çalışan tek bir köşe yazısı yoktur. Yalnızca Phnom Penh'te, kırsal kesimden kaçan neredeyse 1.5 milyon mülteci olduğunu hatırlayın; doruğa ulaşan soykırımın I. evresi hakkında bunlardan bazılarının vereceği bilgiler muhakkak olmalıydı. Şüphesiz, okuyucu Kamboçya'nın kırsal kesiminde korkunç bir şeyler olduğuna kanaat getirebilir; fakat bu korkunç şeylerin neler olduğu karanlıkta bırakılır ve yanlış köyü bombalama zaafı dışında, Amerikalılar açıkça temize çıkarılır.

Soykırımın I. evresi boyunca hikâye büyük ölçüde aynı kaldı. Phnom Penh'teki dehşet bazen canlı bir şekilde anlatıldı; fakat bu esas olarak yurtdışında yapıldı.[69] Buna karşılık, ABD Hükümeti'nin —dolayısıyla ABD basınının— düşmanı tarafından denetlenen kırsal bölgelerde neler olup bittiğini tespit etmeye yönelik ciddi bir girişim olmadı. "Kamboçyalılar" —Saygon'un insan kaynayan gecekondularında ya da Vientian civarındaki kamplarda yaşayanlar gibi— gözden uzak kalmaya devam eden dev bir mülteci seliyle şişmiş şehir merkezlerine kaçtıkları için, gerçekte sözünü ettiğimiz bu bölgeler neredeyse tüm ülke anlamına geliyordu.

Kızıl Kmer zaferinden sonra Phnom Penh'ten tahliye edilen muhabirler kırsal alanda neler olup bittiği konusunda geçici bir resim elde edebildiler. Britanyalı muhabir Jon Swain izlenimlerini şöyle özetler:

> Birleşik Devletler burada sadece insanların başına gelenlerden ve muazzam maddi yıkımdan değil, başka pek çok şeyden de sorumludur; şimdi bu ülkeyi ya da geriye ne kalmışsa onu yöneten ve pek Kamboçyalı'ya benzemeyen siyahlara bürünmüş yoldaşların katılığı ve kızgınlığı, Marx ve Mao'nun ürünü olduğu kadar ... onların zihinlerini katılaştırmış ve bilemiş olan geniş ölçekli Amerikan bombardımanının da ürünüdür. [Şehirlerin kitlesel olarak boşaltılması] bilinçli bir terör kampanyası teşkil etmez; aksine kötü örgütlenmeye, vizyon eksikliğine ve uzun, vahşi bir savaş tarafından bir halkın gaddarlaştırılmasına işaret eder ... Savaşın burada [kırsal alanda] yol açtığı zarar,

> başka her yerde gördüğümüz gibi, topyekûndur. Tek bir köprü ayakta değil, hemen hemen bütün evler de. Bombardımandan kaçmak için köylülerin çoğunun savaş yıllarında gündelik yaşamlarının yarısını toprak sığınaklarda yeraltında geçirdikleri söylendi ... Kırsal kesimin tamamı Amerikan B-52 bombardıman uçaklarının açtığı çukurlarla delik deşik edildi. Şimdiye dek hasar görmemiş bir tek pagoda* görmedim.[70]

Koşullar, 1970'de Laos'taki Taş Fıçılar Ovası'ndan kaçan mültecilerin anlattıklarına çok benziyor; her iki durumda da, bu değerlendirmeler ana-akım medyada neredeyse tamamen dışlanmıştır.

Soykırımın I. evresi işte böyle sona erdi. Sonraki yıllarda bu dehşet hikâyesinin dar bir çerçeveden seçilmiş parçalarını aktaranlar, Kamboçya'nın "unutulmuş" olmasından duydukları üzüntüyü dile getirdiler. Kızıl Kmerlerin iktidarı ele geçirişinin onuncu yıl dönümünde Sydney Schanberg *New York Times*'ta "Unutulan Kamboçya" başlıklı iki köşe yazısı yazdı. Birinci köşe yazısı, "Süper güçler Kamboçya'yı bugün de 1970'te olduğu gibi pek umursamıyor" cümlesini öne çıkarır. İkincisi, Richard Nixon'ın 1985'teki "ayrım gözetmeyen terör bombardımanı" hiç olmadı iddiasını değil, sadece "düşmanın askeri hedeflerine karşı son derece isabetli" saldırılar yapıldı iddiasını reddeder. Schanberg şu yorumda bulunur: "Kamboçya'daki mülteci kamplarını ziyaret eden ve bombardımandan kurtulan sivillerle konuşan herkes yaşanan çok ciddi kayıpları hemen öğrendi." Schanberg sonra, "1970'de savaş Kamboçya'ya kaydırıldığı zaman Kızıl Kmerler önemsiz bir güçtü ..." diye hatırlatır ve devam eder: "Serpilip büyümek için beslenecek bir savaşa ihtiyaçları vardı. 1970'te Nixon'ın saldırması ve bunu izleyen muazzam bombardımanla birlikte, bu ülke dahil, süper güçler bu savaşı ve besleyici malzemeyi sağladılar." Öte yandan, Schanberg "bu ülke" ifadesi dışında, hangi süper gücün Kamboçya'yı işgal ettiği ve onu yoğun bombardımana maruz bıraktığı konusunda bizi bilgilendirmez. Benzer bir tarafsızlıkla, SSCB dahil süper güçlerin Afganistan'ın yıkımına katkısını esefle karşılayabiliriz ya da Nazi Almanyası dahil, büyük güçlerin ölüm kamplarının kurbanlarına karşı tutumunu da üzüntüyle onaylamayabiliriz. Schanberg aynı ay içinde "Cevap Hafızadır" başlıklı sonraki bir köşe yazısında bu kurbanları gündeme getirir. Köşe yazılarını izleyenlerin, bombardımanın doruğa ulaştığı dönemde geçtiği haberlere bakarak Kamboçya kırsalındaki hayat hakkında neler öğrenmiş olabilecekleri üzerine herhangi bir yorumda da bulunmaz.[71]

Başkaları da "cevap hafızadır" vurgusunu yapar. Ödül kazanmış Ölüm Tarlaları filmi hakkında yorum yapan Samuel Freedman, "Yahudi soykırımından sağ kurtulanlar Nazi alçaklığının hatırasını kalıcılaştırmaya yardımcı olurken, Kamboçya soykırımının daha şimdiden unutulmaya yüz tuttuğunu" yazar. Burada soykırımın II. evresine atıfta bulunur; çünkü I. evre hiçbir ilgi görmeden çoktan unutulup gitmiştir.[72] *New York Ti-*

* Budist tapınağı. –y.h.n.

mes "Kamboçya'nın Hindiçin Savaşları'nın belki de en acınacak kurbanlarından birisi olarak karşımıza çıktığını" bize hatırlatır; çünkü Kamboçya, Pol Pot ve Hanoi güçlerinin arasında sıkışıp kalmıştır. Hanoi, Vietnam köylerine yönelik Pol Pot saldırılarını "işgal için uzun süredir aranan gerekçe" olarak kullanmıştır; şimdi de "Pol Pot'un Kamboçya içindeki 30.000 kişilik Kızıl Kmer ordusunu" (gerçekte çoğu Tayland'dadır), "Kamboçya'da kalma gerekçesi" olarak kötüye kullanmaktadır. "Açlık ve salgın hastalıkları, akıllara sığmayacak bir katliam, işgal ve zalimce istila izlemiştir" ve bunların hepsi komünistlere atfedilir. Her ne kadar çekilen acılar "büyük güçlerin ahlaki horgörüsü yüzünden ağırlaşmıştır" denmekteyse de, büyük güçler arasında bir ayrım yapılmaz. Birleşik Devletler'e gelince, "Viet Kong gerillaları tarafsız Kamboçya'yı bir sığınak olarak kullandıkları zaman, ülke Amerikan bombaları tarafından vuruldu ve kaçınmayı umduğu bir savaşın içine çekildi" denir ve söylenenler bu kadarla kalır. Daha sonraki bir yorumda, editörler "peşinden vahşi devrimin, açlığın ve iç savaşın geldiği ölümcül hava bombardımanının" Kamboçya'yı harabeye çevirdiğini teslim ederler; fakat bütün bu olup bitenler arasında "akıllardan silinemeyecek olanlar, Kızıl Kmerlerin kasaplıkları" ve Kamboçya'yı "zaptedip yoksullaştıran" Hanoi'nin eylemleridir. Bunlar, "soykırım on yılının" II. ve III. evresidir.[73]

"Cevap hafızadadır," ama sadece evden uzaktaki uygun hedeflere odaklandığı zaman.

6.2.6. Pol Pot Dönemi

"Soykırım on yılının" II. evresi Kızıl Kmerlerin 1975'te iktidarı ele geçirmesiyle başladı. Kızıl Kmerler birkaç hafta içinde ulusal basında "Sovyetler'in, Kulakları yok etmesine ya da Gulag Takım Adaları'nda yaptıklarına benzer barbarca bir vahşet" ve "soykırım politikası" uygulamakla suçlandı.[74] Bu, ölü sayısının belki ancak binlere ulaştığı bir zamandı; soykırımın I. evresinde öldürülen yarım milyon ya da daha fazla insan asla böyle bir yoruma değer görülmemişti. II. evrenin ilk günlerine ilişkin bu değerlendirmelere (veya genel olarak daha sonrakilere), sahada görev yapan ABD yetkilileri ve yardım çalışanlarının öngörmüş olduğu gibi, Amerikan Savaşı'nın (daha önce ele aldığımız) sonuçlarına ilişkin bir akıl yürütme de eşlik etmemişti. Dahası, II. evrenin dehşetiyle ABD'nin kırsal topluma karşı I. evrede yürüttüğü savaş arasında bir nedensel bağlantı olabileceği ihtimali de hiçbir şekilde göz önüne alınmamıştı.

Başından beri Kızıl Kmerlere yöneltilen öfke ve kızgınlık selini ve bunun dayandığı kanıtları başka yerde ayrıntılı olarak tartıştığımız için, burada belgelemeyeceğiz.[75] Fakat belgelenmiş çeşitli olgular vurgulanmayı hak ediyor: (1) 1977'nin başlarında doruğa ulaşan ve Pol Pot devrilene kadar süren ani ve büyük öfke, neredeyse tamamen 1977'deki ve özellikle 1975-76'daki olgulara dayandırıldı,[76] (2) birkaç bilgili gazeteci, Dışişleri Bakanlığı'nın Kamboçya uzmanları ve Kamboçya uzmanı küçük akade-

misyenler grubunun muhtemelen çoğunluğu dışında –yani muhakeme yapacak dayanağı olanların çoğu dışında– herkes, en aşırı suçlamaları benimsedi. Bunları, komünist zalimliklere karşı büyük bir lanetleme gösterisiyle halka duyurdu; söz konusu suçlamaların ne ölçüde dürüst olduğu, soykırımın I. evresi ve ABD'nin bu dönemdeki sorumluluğu karşısında gösterdikleri tepkiyle karşılaştırılarak ölçülebilir, (3) neredeyse tamamı medya tarafından sansür edilen bu şüpheci değerlendirmelerin sonradan I. evre için oldukça doğru olduğu ortaya çıktı, (4) komünist soykırımın kınanması açısından can alıcı bir temel oluşturan kanıtlar, eğer soykırımın I. evresine ya da diğer ABD zalimliklerine dair benzer iddialar ortaya atılacak olsa, alay edilip bir kenara atılacak cinstendi. Bu kanıtlara, düzmece oldukları kabul edildikten sonra bile sürekli tekrar edilen uydurma mülakatlar ve fotoğraflar, Kızıl Kmer görevlilerine atfedilen uydurma beyanatlar da dahildi. Ayrıca bu kanıtlar arasında, düzmece oldukları gerekçesiyle kamuoyu önünde geri çekildikten sonra bile tartışılmaz doktrin haline gelen ve yalan yanlış alıntıların yapıldığı araştırmalara dayalı uydurma ölü sayısı tahminleri de vardı. Son olarak sözünü ettiğimiz kanıtlar, Kamboçya uzmanı akademisyenlerin ayrıntılı çalışmaları dahil, pek çok mülteci tanıklığını görmezden gelen ve büyük bir dikkatle seçilmiş mülteci raporlarını içeriyordu. Görmezden gelinen bu çalışmalar ve tanıklıklar, kısa bir süre sonra inanılmaz boyutlara varan sahtekârlıklar içeren bir propaganda kampanyası için istismar edilebilecek cinsten değildi.[77]

Bu malzemeyle ilgili daha önce yaptığımız ve burada sadece belirli hususlarda referans yapacağımız değerlendirmemizin ilk paragrafından itibaren vurguladığımız gibi, "özellikle mülteci raporlarında yer alan zalimlikleri ve baskıları belgelemek hiç de güç bir iş değildir." "Kamboçya'daki zalimliklerin çok ciddi düzeyde ve çoğu zaman korkunç olduğuna" ve "ölü sayısının insanı dehşete düşürdüğüne" dair hiç şüphe yoktur; "gerçekler ortadayken daha aşırı ölçüdeki kınamaların aslında doğru olabileceği söylenebilir." Fakat durum böyle olsa bile, "bu çalışmada değinilen temel soru hakkında ulaştığımız sonuçlar hiçbir şekilde değişmeyecektir; temel soru şudur: Toplumun geneline sunulan belli bir imaj yaratmak için mevcut olgular nasıl seçildi, değiştirildi ya da bazen icat edildi? Bu soruya verilecek cevap açık gözüküyor ve gelecekte Kamboçya hakkında ne keşfedilirse keşfedilsin, söz konusu cevap bunlardan etkilenmez." Defalarca vurguladığımız gibi, ABD siyaseti ve ideolojisi üzerine iki ciltlik araştırmanın* bu bölümünde temel ilgi odağımız Hindiçin değil, Birleşik Devletler olmaya devam ediyor. Amacımız mevcut kanıtlar temelinde "savaş sonrası Hindiçin'le ilgili olguları saptamak" değil; daha ziyade, bu kanıtlara dayanarak geliştirilen kurguları incelemek, bu kanıtların nasıl "Batı ideolojisinin prizmasından" kırılarak geçtiğini analiz et-

* Yazarlar 1979 yılında yayımlanan *Political Economy of Human Rights* adlı çalışmalarına gönderme de bulunuyorlar; Noam Chomsky ve Edward S. Herman, Boston: South End Press. –y.h.n.

mektir ve bu "çok farklı bir görevdir."[78] Bu çalışmada çıkarılan sonuçlar geçerliliğini koruyor. Bildiğimiz kadarıyla, herhangi bir hataya, hatta yanıltıcı bir ifadeye ya da atlamaya da rastlanmadı.[79]

Etkileyici bir propaganda uygulaması hakkındaki bu değerlendirme büyük bir öfke uyandırdı ve bu, hiçbir şekilde sürpriz içermiyordu. Muhalifler Birleşik Devletler, İsrail ve öteki resmi düşmanlarla ilgili propaganda uydurmalarını teşhir ettikleri zaman Sovyet nüfuz alanında ortaya çıkan tepkiler de (nedenleri gibi) benzerdir. Öfkeye kapılan yorumcular bizi "Kızıl Kmerlerin suçlarını savunan kişiler"[80] olarak tanımladılar. Bu tutumla karşı karşıya kalan araştırmamız Kızıl Kmerler'in zalimliklerini kınamakta (bu her zaman örtbas edilen bir olgudur) ve ardından, bu bölümün de içinde yer aldığı iki ciltlik çalışmanın konusu olan Batı propagandasının dikkat çekici karakterini gözler önüne sererek ilerlemektedir. Ayrıca dergiler cevap hakkı tanımadığı için çoğu zaman karşılıksız kalan yeni bir çarpıtma dalgası başladı. Bu ek propaganda alıştırmalarını burada ele almayacağız; fakat yalnızca başka bağlamlarda totaliter zihniyet olarak tarif edilen şeyin ilginç bir dışavurumunu sağladıklarını belirteceğiz: Resmi düşmanları suçlamak yeterli değildir; aynı zamanda, iktidarın hizmetinde yalan söyleme hakkının büyük bir uyanıklıkla korunması gerekir. Bizim bu kutsal hakka meydan okumamız karşısında gösterilen tepki bir kez daha bir propaganda modelinin tahminlerine gayet güzel uyuyor. Bu propaganda modeli, aynı zamanda, Özgürlük Evi'nin medyaya devlet politikalarına yeterli enerji ve iyimserlikle hizmet edemediği gerekçesiyle saldırmasıyla da uyum içindedir.

1977'nin başında "zarif bir ülkede" görülmedik bir "katliama" ve "öz-soykırıma" sebep olduğu gerekçesiyle Kızıl Kmerlere yöneltilen suçlamalar, (on milyonlarca okuyucusu olan) *Reader's Digest* ve (tirajı 19 milyon olan) *TV Guide* gibi yüksek tirajlı dergilerden, *New York Review of Books*'a ve genelde tüm medyaya yayıldı. Ayrıca John Barron ve Anthony Paul'un çok-satan bir kitabında da bu iddia işlendi; kitap aynı yazarların *Reader's Digest*'deki makalesine ve François Ponchaud'un daha önce söz ettiğimiz ve yaygın şekilde çarpıtılarak alıntılanan araştırmasına dayanıyordu. Benzer bir malzeme, basına ve haftalık haber dergilerine, *New York Times Magazine*'e ve başka yerlere de bol miktarda akmaya devam etti. 1977-78 dönemiyle ilgili kanıtlar esas olarak Vietnamlıların Kızıl Kmer rejimini devirmesiyle gün ışığına çıktı. Bu iktidar değişikliği, "Asyalı Prusyalıların" neden olduğu iddia edilen "soykırım" hakkında yeni bir öfkeye yol açarak soykırımın II. evresini sonlandırdı.

Bu suçlama korosunun 1975'te Demokratik Kamboçya'nın (DK) ilk günlerinden itibaren çizmeye başladığı resim, Michael Vickery tarafından alaycı bir ifadeyle "standart topyekûn görüş" (STG) olarak tanımlanır. STG'ye göre, Nisan 1975'teki Kızıl Kmer zaferi öncesinde, Kamboçya "duygusal olmakla birlikte nazik ve tek arzuları bereketli

krallıklarında barış içinde yaşamak olan bir halkın" (Jack Anderson) "zarif ülkesi"ydi (Barron and Paul). Bu ülkede açlık "neredeyse hiç bilinmezdi" (Henry Kamm). Fakat 1975'te, "önceleri şen şakrak ve tasasız olan Kamboçyalılar" Kızıl Kmerlerin "hoyrat rejiminin" boyunduruğuna girdiler. Kızıl Kmerler zaferden önce kendi idareleri altında bulunmayan herkesin, geriye sadece bir milyon Kmer kalsa bile "gözden çıkarılabileceği" talimatı vermişti, çünkü "artık onlara ihtiyaç yoktu" (Donald Wise, sonradan uydurma olduğu kabul edilmiş, ama sık sık alıntı yapılan pek çok Kızıl Kmer açıklamalarından bazılarını zikrediyor).[81]

STG'ye göre, sonuçların dayandırıldığı 1977-öncesi dönem boyunca, Kızıl Kmer liderliği hiçbir yerel farklılık gözetmeden, izahı imkânsız bir sadizm ve Marksist-Leninist dogma dışında hiçbir dava gütmeden, "tepedeki dokuz kişinin" (Paris'te eğitilmiş komünistler) idare ettiği Gulag* dışındaki tüm örgütlü toplumsal ve kültürel yaşama karşı, sistematik bir imha ve yok etme politikası izlemeye başlamıştı. 1977 başında, iki milyon civarında insanı katletmekle "övündükleri" suçlaması ortaya atıldı (Jean Lacouture, *New York Review*). Lacouture birkaç hafta içinde kaynağını (Ponchaud) yanlış okuduğunu ve gerçek ölü sayısının binlerle ifade edilebileceğini belirterek açıklamasını geri aldı; fakat bu sayı bundan sonra bile standart olmaya devam etti. Ayrıca Lacouture, binlerce kişiyi öldürmek ile iki milyon kişiyi öldürmekle "övünmek" arasındaki farkı pek önemli görmediğini de ekledi. Bu görüş, o dönemde ve o zamandan bu yana bu gerçeğe yönelik genel tavrı oldukça açık bir şekilde gözler önüne seriyor; tıpkı Lacouture'ün "gayri insani bir sözü tam olarak kimin söylediğinin" tespit edilmesinin pek de önemli olmadığına dair daha sonraki bir ifadesi gibi. Burada, Kızıl Kmer yetkililerine atfedilen; ama daha sonra doğrudan kendi kaynağı (Ponchaud) tarafından uydurulmuş ifadelerin yanlış tercümesi olduğu anlaşılan bir durumdan söz ediyoruz. Üstelik, ifadeler Lacouture'ün belirttiği gibi bir Kamboçya dergisinde değil, bir Tayland dergisinde yayımlanmış, iddia edilenin tam tersi ifadeler içeren bu açıklama Ponchaud tarafından yanlış tercüme edilmiştir. İki milyon rakamı, daha sonra sık sık Vietnam'ın savaş zamanındaki propagandası da zikredilerek üç milyona ya da daha da üzerine çıkarıldı. Örnekler son derece tipiktir.

Herkes bu koroya katılmadı. En çarpıcı istisnalar, Kamboçya'da en iyi bilgi erişimine sahip olan kişilerdi; bunların arasında, özellikle Dışişleri Bakanlığı'nın Kamboçya uzmanları yer alıyordu. Bu kişilerin, o zamanki mevcut kanıtlara (esas olarak kuzeybatı Kamboçya'daki verilere) dayanan görüşü, tüm nedenler göz önüne alındığında ölümlerin "yüz binlere olmasa da, on binlere" ulaşmış olabileceği ve bu ölümlerin "kitle

* Rusça *Glavnoe Upravlenie Lagerei*'nin (Ana Kamp İdaresi) kısaltılmışı. Sovyet sisteminde ıslah etme amaçlı kurulan toplama kampları. Kısaltma zamanla köleleştirilmiş emek yönetimi sistemine atfen kullanılmaya başlandı. –y.h.n.

katliamlarından" değil, büyük ölçüde hastalık, kötü beslenme, "sert ve hızlı değişimden" ileri geldiği şeklindeydi. Bu kesin olmayan sonuçlar medya tarafından neredeyse tamamen göz ardı edildi (değerlendirmemizde önemli tek bir istisnaya rastladık); çünkü tıpkı STG'ye uymadığı için göz ardı edilen mülteci tanıklıkları gibi onlar da o zamanın amaçlarına uygun değillerdi. Okyanus'un öte yakasında çalışan, Hindiçin hakkında özel bilgi sahibi gazetecilerin aktarımları da farklılık içeriyordu. Bunların içinde özellikle Nayan Chanda örnek olarak verilebilir.[82]

Vickery, ayrıntılı ve bölge bölge yaptığı araştırmasında, STG'nin pek itibar edilmemesi gereken bir resim olduğunu ve az sayıdaki şüphecinin o dönem hakkında özü itibariyle doğru tespitlerde bulunmuş olduğunu gösterir. Bununla birlikte, 1977-78'de STG'ye yakın bir durum, gaddarca yürütülen parti içi temizlikler ve Vietnam'la savaşın büyümesi bağlamında bir hakikat haline gelmeye başlar. Vickery aynı zamanda şu bariz mantıksal sonuca da işaret eder: Ancak Vietnamlıların 1979'daki fethinden sonra elde edilebilen "1977-78 dönemiyle ilgili kanıtlar" 1975-76 döneminin kanıtları üzerine kurulmuş "STG'yi geçmişe dönük olarak haklı çıkarmaz." Ayrıca "Vietnamlıların, Batı'nın en kötü propaganda hikâyelerinden bazılarını 1979'da kendi davalarına destek olmak üzere benimsemeleri, bu hikâyelerin geçerli olduklarını kanıtlamaz."[83] Son çalışmalar, Vietnamlıların fethinden sonra Kamboçya'ya giren gazetecilerin bulduğu ve ardında toplu mezarlarla dehşet verici kafatası yığınları bırakanlar dahil, en korkunç katliamların 1978 ortalarından sonuna kadar Vietnam'a sınır olan doğu bölgesinde gerçekleştirildiğine işaret ediyor.[84]

Batı'nın soykırımın II. evresinde Kamboçya için duyduğu ıstırabın niteliği, Timor'da uygulanmakta olan eşzamanlı ve mukayese edilebilir zalimlikler karşısında gösterilen tepkiyle karşılaştırıldığında, sosyo-kültürel bir fenomen olarak daha açık hale gelecektir. Orada da, Kamboçya soykırımının I. evresinde olduğu gibi, asıl sorumluluğu Birleşik Devletler taşıyordu ve zalimlikleri azaltmak ya da sona erdirmek için harekete geçebilirdi. Suçlamanın resmi düşmanın üzerine yıkılabileceği DK yönetimi altındaki Kamboçya'da ise bunun tam tersine hiçbir şey yapılamazdı. George McGovern Ağustos 1978'de medyada büyük alay konusu olan uluslararası müdahale çağrısı yaptığında, hükümet uzmanları bu noktayı vurgulamıştı.[85] Ne McGovern ne de başka bir kimse, soykırımın I. evresi sırasında Birleşik Devletler'e ya da Timor'daki zalimlikler sırasında Endonezya ve Birleşik Devletler'e bir müdahale tavsiyesinde bulunmadı. Timor'daki zalimliklere Birleşik Devletler (ve çok daha az bir oranda diğer güçler) maddi ve diplomatik destek verdi. Benzer bir şekilde, 1980'lerin başında, El Salvador ve Guatemala orduları ABD'nin desteğiyle kendi halklarını katletmeye yöneldiklerinde de müdahale çağrısı yapılmamıştı.

Timor ile Kamboçya'daki II. evre arasındaki karşılaştırma özellikle çarpıcıydı ve olup

bitenlerden sonra nadiren vurgulandı. Timor'da olanları haber yapmanın, bu zalimlikleri protesto etmek ya da durdurmak için harekete geçmenin niçin reddedildiğine dair bugün üretilen mazeretler, günümüz bağlamında öğreticidir. Örneğin William Shawcross, "yapısal olarak daha ciddi bir açıklama" öne sürerek, Timor ile Kamboçya'ya yönelik tepkiyi karşılaştıran bariz yorumun geçerliliğini reddeder: Timor söz konusu olduğunda "kaynaklar görece eksiktir" ve mültecilere erişim yetersizdir.[86] Lizbon Londra'ya iki saatlik uçuş mesafesindedir ve Avustralya'ya ulaşmak Tayland-Kamboçya sınırına ulaşmaktan daha zor değildir. Fakat medya, Lizbon ve Avustralya'daki pek çok Timorlu mülteciyi görmezden geldi; bunun yerine, Dışişleri Bakanlığı ve Endonezyalı generaller tarafından sunulan "olguları" tercih etti. Benzer bir şekilde medya, en az Kızıl Kmerlere yönelik ve ideolojik açıdan faydalı öfkenin zeminini oluşturan kaynaklar kadar güvenilir belgelere dayanan mevcut mülteci araştırmalarını dikkate almadı; kilise kaynaklarından ve diğer kaynaklardan ulaşan ek kanıtların yanı sıra, New York ve Washington'a ulaşan son derece güvenilir görgü tanıklarını da göz ardı etti. Yükselen ABD desteğiyle katliamlar artarken, Timor'la ilgili yayımlanan haberler de belirgin bir şekilde azaldı. Haberlerin kapsamı ve niteliğindeki bu farklılığın gerçek ve "yapısal olarak ciddi" nedenini görmek zor değildir (bkz. Bölüm 1). Bunu görmek Batı görüşü için oldukça rahatsız edici olsa da, aynı sonuçları gösteren daha geniş bir örnek-olaylar dizisi değerlendirildiğinde nedenler daha da bariz hale geliyor.[87]

6.2.7. Hindiçin'de III. Evre: Kamboçya ve Vietnam'a Kan Kaybettirilmesi

1987'de bunları yazdığımız sırada, Batılı ahlak hocaları sessizliklerini sürdürüyor ve hükümetleri de Timor'daki terör ve baskı kampanyasını devam ettirmesi için Endonezya'ya gerekli araçları temin ediyor. Bu arada ABD, ağırlıklı olarak Kızıl Kmerlere dayalı DK koalisyonunu Pol Pot rejiminin "devamı" olduğu gerekçesiyle destekliyor; Dışişleri Bakanlığı 1982'de Kongre'yi bu şekilde bilgilendirdi. Timor'daki Endonezya saldırısına karşı direnen Fretilin* gerillaları ile Tayland'daki üslerinden Kamboçya'ya saldıran Kmer gerillalarına karşı bu farklı tepkinin nedeni de yine Dışişleri Bakanlığı tarafından açıklanıyor: Kızıl Kmer tabanlı koalisyonun Kamboçya halkını temsiliyet derecesi, Fretilin'in Timorluları temsiliyet derecesinden "şüphe götürmez bir şekilde" daha güçlüdür.[88] O halde, 1970'lerin sonlarında ABD'nin Pol Pot'a ve Endonezyalı generallere karşı tutumundaki açık tutarsızlıklar üzerinde kafa patlatmaya gerek yoktur: Bunların ilki, II. evre sırasında Kamboçya'da meydana gelen katliam-

* Bağımsız Doğu Timor için Devrimci Cephe. 1974-1998 arasında önce Portekiz, sonra Endonezya'ya karşı kurtuluş mücadelesi yürüten direniş örgütü. Doğu Timor bağımsızlığını kazandıktan sonra yasal partiler sistemine dahil oldu. 2001 seçimlerinde oyların yüzde 57.4'ünü aldı ve meclisteki 88 sandalyeden 55'ini kazandı. –y.h.n.

lar nedeniyle nefret ve aşağılanma nesnesi olmuştur; ikincisi aynı dönemde Timor'da benzer katliamlar gerçekleştirirken memnuniyetle teçhizat sağladığımız ve desteklediğimiz sevgili dostumuzdur. 1980'lerin başında kısa bir süre *Wall Street Journal* editörlerini bile kaygılandıran bu bariz tutarsızlık,[89] artık mutlu bir şekilde çözüme kavuşturulmuş durumda; çünkü *hem* Kızıl Kmerleri *hem de* Endonezyalı generalleri destekliyoruz.

ABD'nin şu sıralar Kızıl Kmerlere verdiği destek medyanın pek ilgisini çekmiyor; tıpkı Vietnamlıların konumuna pek dikkat gösterilmemesi gibi: Vietnamlılar, Kamboçyalılar arasında Kızıl Kmer liderleri Pol Pot ve onun yakın ortağı Ieng Sary'yi dışarda bırakan bir siyasi çözümü savunuyor.[90] Daha önce belirtildiği gibi, ABD'nin Kızıl Kmerlere sağladığı yardımın geniş kapsamlı olduğu Kongre kaynakları tarafından ifade edildi. Ayrıca "Güneydoğu Asya'dan ziyade Çin'in eğilimlerini" izleyen Reagan yönetimi, "komünist olmayan gerillalara ve politik gruplaşmalara daha büyük bir ağırlık veren ve Çin'in müttefiki iktidardan düşmüş Pol Pot rejiminin gücünü azaltmaya" çalışan Güneydoğu Asyalı müttefiklerinin çabalarını desteklemeyi reddetti.[91] Nayan Chanda, 1984'te Amerika Birleşik Devletleri'nin direniş güçlerine yaptığı mali yardımı "iki mislinden fazlasına çıkardığını," bunu esas itibariyle insani yardım için ayrılan fonların müttefiğinin silah alımları için kullanılmasına izin vererek gerçekleştirdiğini duyurdu. Bu bildik bir numaradır.[92] Fonların sadece komünist olmayan ve genellikle etkisiz kalan direniş güçlerine kanalize edildiği iddia edilse de, bu sığ bir bahanedir. James Pringle'ın *Far Eastern Economic Review*'de Phnom Penh'ten aktardığı habere göre, komünist olmayan direnişin iki ayağı, "hem Sihanouk'un ordusu hem de Son Sann'ın KHUKC'si* Phnom Penh'de hiç ciddiye alınmıyor." "Bilgili bir Sovyet bloku diplomatı 'bütün yaptıklarının sınırda oturup Coca-Cola içmek' olduğunu söyledi." Barbara Crossette ,Tayland sınır bölgelerinden şunları aktarır: "Her seferinde 150 veya 200 adam ve erkek çocuk taşıyan kamyonlar Pol Pot'un Kızıl Kmerleri tarafından denetlenen yerleşim yerlerinden çıkıp büyük gürültüler çıkartarak Kamboçya'ya doğru giderler" ve bu şekilde taşıdıkları teçhizatı "Kamboçya içlerinde Kızıl Kmerler için depolarlar." Beklentileri, ABD'nin talep ettiği gibi Vietnamlıların çekilmesi ve sonra, askeri güç ve terörle hüküm sürebilmektir. Bangkok'taki Sihanouk yanlısı Milli Ordu'nun bir sözcüsü şu yorumu yapar: "Şimdi karşılaştığımız asıl sorun şu ki, Kızıl Kmerleri geri getirmeden Vietnamlıların çekilmesini nasıl sağlayacağız?" Kızıl Kmerlerin geri gelmesi, ABD politikasının muhtemel bir sonucu olabilir. Eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke, ABD yardımının "eninde sonunda Pol Pot'a ve onun cemaatine gideceğini" söylüyor; bu gerçeği bir çok gazeteci de dile getiriyor. Sydney Chanberg'in

* Kmer Halkının Ulusal Kurtuluş Cephesi. 1979'da, Vietnam'ın kurduğu Kmer Halk Cumhuriyeti'ne karşı kurulan anti-komünist ve milliyetçi örgüt. –y.h.n.

Kamboçyalı dostu Dith Pran'ın DK terörü altında çektiği ıstırabın hikâyesi, yaygın olarak bilinen Ölüm Tarlaları filmine ve pek çok medya yorumuna temel oluşturmuştu. Pran, "ABD silahlarını [Kmer direnişinin] eline vermek, bir yangına benzin dökmek gibidir" ve bu Kamboçya'nın en son ihtiyaç duyduğu şeydir diye görüş bildirdiğinde, sesini halka duyurmakta büyük güçlüklerle karşılaşmıştı. David Hawk ise şunu ileri sürmektedir: "Reagan yönetimine mensup siyasi görevlilerin ve Bangkok'taki ABD Büyükelçiliği'nden savunma ateşelerinin Kızıl Kmer kamplarını ziyaret ettikleri herkes tarafından biliniyor."[93]

Tayland tabanlı DK koalisyonunun desteklenmesinin, onların Kızıl Kmer rejiminin "devamı" olmasının ötesinde nedenleri vardır. Daha temel bir neden, 1979'da müttefikimiz Deng Xiaoping tarafından açıklanmıştı: "Vietnamlıları Kamboçya'da kalmaya zorlamak akıllıca olur; çünkü bu şekilde daha fazla sorun yaşayacaklar ve Tayland, Malezya ve Singapur'a el uzatamayacaklar."[94] Batı yüzünden maruz kaldığı mağduriyetlerden sonra, kendisini bir daha toparlayamamasını temin etmek üzere uygulanan "Vietnam'a kan kaybettirilmesi" projesinin sağladığı başka avantajlar da var. Hindiçin'deki ıstırap ve baskıyı arttıracak şekilde hareket ederek, önceki yıllardaki "soylu seferimizin inayetini" sergilemiş oluyoruz.

Daha önce tartıştığımız gibi, Kamboçyalılar soykırımın II. evresinde Kızıl Kmerler tarafından terörle sindirildikleri zaman "değerli kurbanlardı"; Vietnamlıların işgali soykırımın II. evresini sona erdirdikten sonra bir kez daha bu statüye layık görüldüler. Fakat ABD'nin Çin'in Kızıl Kmerleri destlekleme politikasına katılmasıyla oyuncular değişmişti. Vietnamlıları "soykırım" ile suçlama yönündeki ilk çabaların ardından, resmi düşmanın kınanması, *New York Times* editörlerine göre, Pol Pot'un devrilmesinden bu yana Kamboçya'yı "kendine tâbi kılan ve yoksullaştıran Asyalı Prusyalıların" korkunç eylemlerine odaklandı. I. evrenin zalimlikleri dahil, geçmiş yılların tüm dehşetinin "Kızıl Kmerlerin silinmesi mümkün olmayan kasaplıkları" olduğunu hatırlayalım. Görünen o ki, Reagan doktrinine göre Pol Pot birlikleri direniş güçleri olarak kabul gördükleri için, Washington'da bu meseleye artık o kadar önem verilmiyor.

Bu yorumların ima ettiği gibi, bugünkü Kamboçya sahnesine bakıp Vietnamlıların Kamboçya'yı DK döneminden daha da aşağı bir seviyeye getirdiğine inanan ciddi bir gözlemci bulmak oldukça zordur. Aslında, Kamboçya halkıyla sadece propaganda faaliyetleri için taşıdığı değer açısından değil, insan oldukları için de ilgilenen insanlardan pek azı "halk açısından hayatın Demokratik Kamboçya dönemine göre şimdi çok daha iyi olduğu"[95] gerçeğini sorgulayacaktır. Bazı Kamboçya uzmanları, halefleriyle karşılaştırıldığında, şimdiki rejimin hepsinden daha iyi olduğunu ileri sürdü. Saldırganlığın tutarlı muhalifleri, 1977-78'in hızla tırmanan zalimliklerine ve Pol Pot yönetimindeki Kamboçyalı güçlerin Vietnam'a karşı kanlı saldırılarına rağmen Vietnam işga-

lini kınamak için ahlaki bir temele sahip olacaktır.[96] Fakat aynı argüman Kamboçyalıları Pol Pot'un elinden "kurtarmak" için daha güçlü eylemlere girişmedikleri gerekçesiyle Batı'yı suçlayan insanlar tarafından ortaya atıldığında, bunun ciddiye alınması biraz zordur. Bu, niyet açısından en az Vietnamlıların işgali kadar bencilce bir "kurtarma" olacaktır; tarih bunu açıkça gösteriyor. Amaçlarına uygun düştüğü zaman canice saldırıları hoşgörenler ya da alkışlayanların ileri sürdüğü bu argümanla oyalanmamıza gerek yok. Yalnızca birkaç bariz örnek vermek gerekirse, Endonezya'nın Timor'u işgalini, Lübnan'ın 1982'de İsrail kuvvetleri tarafından "kurtarılmasını" (*Times* editörleri böyle adlandırıyorlar) ya da "Güney Vietnam'ın savunulmasını" sayabiliriz.

6.2.8. Yurtiçinde III. Evre: Büyük Sessizlik ve Solun Gizli Gücü

Yurtiçi cephesine odaklanan III. evre bir propaganda modelinin beklentilerini, bu kez başka bir şekilde yansıtır. Bir yanda Pol Pot zulmüne karşı medyada ve genel olarak "kültürde" oluşan tepki, diğer yanda ABD'nin birinci dereceden sorumlu olduğu benzer örneklere yönelik olarak çarpıcı karşıtlık içeren bir tutum benimsenmesi, tabii ki üzerinde düşünülmesi hoş olmayan bir hakikattir. Olgular yanlışlanamayacak kadar güçlü oldukları için, onları doğrudan hatıralar çukuruna atmak daha iyi bir stratejidir. Bu görev, alışılmış bir şevkle başarılmış olduğu için, şimdi şaşkınlıkla "Batı'nın Kamboçya'nın ıstırabının farkına 1979'un sonbaharında vardığını" (William Shawcross) gözlemleyebiliriz; ardından, her zaman kendini kırbaçlayarak tüketen Batı'nın düşmanlarının zalimliklerini algılayamama yönündeki tuhaf başarısızlığı üzerine uzun uzadıya kafa yorabiliriz.[97] Kamboçya'nın hüzünlü hikâyesinin son evresinde de olaylar böyle gelişti.

"1970'lerin ortasında, Kızıl Kmerlerin kitle katliamları devam ederken sessizlik hâkimdi" (Floyd Abrams) ve "1975'ten sonra, Kamboçya'dan gelen zulüm hikâyelerine açıkçası hiç inanılmıyordu" (David Hawk). Bütün bunların, Hitler-Stalin tarzında soykırım suçlamalarının *New York Times* ve *Washington Post*'tan *Reader's Digest, TV Guide, New York Review of Books*'a ve kitle medyasına kadar her yerde yankılandığı bir dönemde meydana geldiği öne sürülür. "Batı, ancak Vietnam işgalinden sonra olanların dehşetine uyandı" (*Economist*); "[Pol Pot rejiminin yaşattığı dehşet] fiili olarak devam ettiği sırada (1975-78), solda ya da sağda, Kamboçya dışındaki hemen hiç kimse olanları fark etmemişti" (Conor Cruise O'Brien). Bu söylenenler güya Jimmy Carter'ın Pol Pot'u "dünyanın en kötü insan hakları ihlalcisi" olarak damgaladığı ve Britanya Dışişleri Bakanlığı raporunun "yüz binlerce insanın" ölümünden dolayı rejimi mahkûm ettiği sırada meydana gelmişti.[98] İnsan böyle tuhaf ve yakışıksız iddiaların en azından birilerinin dikkatini çekmeden geçip gidemeyeceğini düşünebilir; fakat bu, ideolojik kurumların ulvi bir amaç uğruna bir araya gelme yeteneğini küçümsemek olur: Bu ör-

nekte, söz konusu ulvi amaç, "soykırım on yılına" ve öteki zalimliklere karşı Batı'nın tepkisi hakkındaki hakikati örtbas etmektir.

Pol Pot zulmü konusunda "sessizlik" olduğu, tam da Pol Pot soykırımına yönelik şiddetli öfkenin doruğa ulaştığı sırada ısrarla öne sürülüyordu. *Time* dergisi, 31 Temmuz 1979'da, David Aikman'ın önemli bir makalesini yayımladı. Makale Kızıl Kmerlerin "soykırım denemelerinin" göz ardı edildiğini ileri sürüyor ve daha sonra tarihin yeniden inşasında şevkle sahiplenilen yeni bir çarpıtma ekleyerek katkısını sunuyordu: "Batı'daki bazı entelektüeller günümüzün ikiz Moloklarına* —'kurtuluş' ve 'devrim'— öylesine bağlılar ki, Kamboçya'da olanları bilfiil savunabiliyorlar." "George Bernard Shaw ve diğer Batılı entelektüellerin 1930'larda Sovyetler Birliği'nde uygulanan acımasız toplum mühendisliğini savunmaları gibi, bazı siyaset kuramcıları da Kamboçya'da olanları savundular." Kimsenin adı anılmıyordu, çünkü söz edilen görüşleri savunan bir tek kişi bile bulunamamıştı. Yine de *Time*, bu pek yararlı tezi desteklemek amacıyla savaş-karşıtı aktivistlerden Pol Pot rejimi hakkında olumlu beyanatlar elde etmek için beyhude girişimlerde bulundu.

Bu konuların her biri —Batı'nın "sessizliği," Pol Pot rejiminin Batılı entelektüeller tarafından savunulması— seferber edilmiş entelektüel kültür tarafından gayet iyi bilinen, ama görmezden gelinen yığınla kanıt tarafından kesin bir şekilde çürütülür. Fakat soylu bir amaç uğruna bu düzeyde yapılan bir çarpıtma bile yeterli olmaz. Bu iki konu, William Shawcross tarafından, komediyi bir adım daha ileri götüren ilham verici ajit-prop bir çabayla harmanlanmıştı.[99] Bu yeni katkı çok büyük coşku uyandırdı; burada zikredilen yorumların bir çoğu onun kitabı üzerine yapılan değerlendirmelerden alınmadır ya da açıkça bu kitaptan esinlenmiştir.

"Kamboçya, Soykırım ve Modern Vicdan" adlı çalışmasında Shawcross, Kızıl Kmer zulmü karşısında Batı'nın görece "sessizliğine" çatar. Her ne kadar olgular kökten farklı olsa da, Batı'nın kendi zalimlikleri karşısında ıstırap duyarken komünist zalimlikleri görmezden geldiği fikri, Batı vicdanına çok daha fazla hitap eder niteliktedir. Daha sonra Shawcross Aikman'ın ikinci tezini benimsemeye yönelir; Batı'nın komünist zalimliklerle yüzleşme isteksizliğinin —ki Batı hayatının çok dikkat çekici bir özelliğidir— ardında yatan mekanizmayı açıklamak için bu tezi dahiyane bir şekilde kullanır. Soykırımın II. evresi karşısındaki sessizliğin "Batı solunun Demokratik Kamboçya kaynaklı hikâyelere karşı sergilediği (ılımlı bir terim kullanmak gerekirse) şüphecilikten kaynaklandığını" ileri sürer. "Bu şüphecilik, en hararetli biçimde ve sık sık Noam Chomsky tarafından dile getirildi ... Chomsky, 1975'teki Kızıl Kmer zaferinden itibaren, Batı basınının Kızıl Kmerlere karşı 'yaygın ve benzeri görülmemiş' bir propaganda kampanyası

* Molok ya da Molek. Antik Ortadoğu'da çocukların kurban edildiği Tanrı. —y.h.n.

yürütmek için Batılı ve anti-komünist Asya hükümetleriyle, özellikle de Tayland'la danışıklı dövüş içine girdiğini iddia etti."[100]

Bu iddiayı desteklemek için Shawcross alıntıymış gibi görünen bir şeyler sunar; fakat tanımlanabilir bir kaynak zikredemez. Bunun iki iyi nedeni var. Birincisi, böyle bir alıntı mevcut değildir;[101] üstelik alıntı diye ortaya koyduğu kendi versiyonu, Kızıl Kmer yönetimi altındaki Kamboçya'nın "kasvetli gerçekliğine" gönderme yapar; böylece kendi temel iddiasının altını oyar. İkincisi, uydurma alıntının kaynağı, Pol Pot rejiminin düşmesinden neredeyse bir yıl sonra, 1979 Kasım'ında yayımlanan bir eserdir. Eserin tarihini belirtmek, bu "ateşli ve sıkça dile getirilen" şüphecilik ifadesinin hükümeti ve medyayı nasıl olup da 1975'ten 1978'e kadar sindirebildiği sorusunu gündeme getirmiş olacaktı. Ayrıca zalimliklere ilişkin kayıtların belki en acayip uydurmalardan bile aşağı kalmayacak kadar "korkunç" olduğunu çok açık bir şekilde biz dile getirmiştik.

Ayrıca Shawcross'un gerçek "şüphecilik" örnekleri zikredebileceğine de dikkat etmek gerekir. Örneğin, Kamboçya konusunda kızgınlık doruğa ulaştığı sırada, Dışişleri Bakanlığı analistlerinin şüpheciliği ya da Douglas Pike ve diğerlerinin daha önce zikredilen geçmişe dönük yorumları (s. 265-66) ya da gazetecilerin II. evre sırasındaki açıklamaları. Bu gazeteciler, mülteci ifadelerinden sadece "Kızıl Kmerlerin baskıya başvurmadan ülkeyi yönetemedikleri" ve "hatta terörün bir yönetim sistemi olarak uygulandığı" sonucunu çıkarmak istiyorlardı; mültecilerin "perişan bir durumda görünmediklerini" ve eğer iddia edildiği gibi Kızıl Kmerler bir "zulüm" gerçekleştiriyorlarsa, o takdirde "zalimliklerin Nisan'da [1975'te] başlamadığını, o tarihte altıncı yılına girdiğini" de kaydediyorlardı (William Shawcross).[102] Fakat hakikat, bu alıştırmanın amaçlarına açıkça hizmet etmeyecekti.[103]

Batı'nın sesini soluğunu kesen bu "ateşli ve sıkça dile getirilen" şüphecilik ifadesinin belki bir başka örneği de vardı. Shawcross örnek vermekten kaçınacak kadar akıllıdır; çünkü gayet iyi bildiği gibi, onun temel kaynağı olan Ponchaud, Kamboçya hakkında yazdıklarında gösterdiği "sorumlu davranış ve düşünce netliği" için Chomsky'yi överek farklı bir rotaya girmişti. Ponchaud, daha önce zikredilen kitabı hakkında bizim 1977'de yaptığımız değerlendirmeye ve DK döneminde yayımlanmış olan ilgili her şeyi ayrıntısıyla inceleyen yayımlanmamış yazışmalarımıza göndermede bulunuyordu.[104] Böylece Shawcross, 1977'de *The Nation*'da yayımlanan tek bir makalenin Batı'yı sessizliğe boğduğuna inanmamızı sağlamayı umuyordu. Biz söz konusu makalede, onun temel kaynağı olan Ponchaud'nun kitabını "ciddi ve okunmaya değer" diye niteleyip övmüştük; bu kitap, "mültecilerin, Kızıl Kmerlerin onlara uyguladığı barbarca muameleyle ilgili olarak anlattığı şeyler hakkında tüyler ürpertici kayıtlara" yer vermişti. Yine bu makalede, Dışişleri Bakanlığı uzmanlarına ve o zamanki bilgilendirici başka kay-

naklara uygun olarak, gerçekleştirilen zalimliklerin gerçek boyutu hakkında herhangi bir sonuç çıkarma konumunda olmadığımızı belirtmiştik.

Açık olmak gerekirse, Ponchaud'nun zikrettiği tek makalemizde, sadece uydurma oldukları için geri alınmış olan iddialar hakkında değil, değerlendirilmeyi bekleyen diğer iddialar hakkında da belli bir "şüpheciliği" dile getirdik. Bu nedenle, Ponchaud'nun kitabını değerlendirirken onun Amerikan bombardımanının sebep olduğu kayıplarla ilgili tahmini hakkında da şüphemizi dile getirdik; tahmin bize aşırı ve muhtemelen kullandığı rakamların yanlış yorumlanmasına dayalı görünmüştü. Kızıl Kmerlere atfedilen ve onun (ve daha sonra başkalarının) önemli ölçüde güvendiği, ama farklı vesilelerle çok değişik biçimlerde sunduğu alıntıların bazıları hakkında da sorular sorduk; daha sonra, kendisi de bunların herhangi bir dayanağa sahip olmadıklarını kabul etti.[105] Sadece şüpheye dayanmasına rağmen, Birleşik Devletler'e karşı yöneltilen suçlamalar hakkındaki şüpheciliğimiz hiçbir yoruma yol açmadı; oysa Kızıl Kmerlere yönelik suçlamalar hakkındaki şüpheciliğimiz –ki bu şüphecilik yazılı kanıtlara dayanır ve daha sonra ortaya çıktığı gibi, gerçekte olduğundan daha azını dile getirmiştir– büyük bir kızgınlık uyandırmıştı. Bu ilginç bir olgudur. Bu kızgınlık öyle bir noktaya varmıştı ki, Vickery'nin "kifayetsiz, hatta sahtekâr" ve "çoğu zaman küfürbaz" olarak tarif ettiği yorumlar yapılmıştı.[106] Tepkilerin farklı olması kolayca açıklanır. ABD eylemlerinin titiz bir dikkatle ve nüanslar içeren bir tarzda nakledilmesi gerektiği peşinen kabul edilir; bu nedenle, bu konuda ısrarcı olmamız zaten beklenen bir şeydir ve herhangi bir yorumu hak etmez. (Katılıyoruz.) Bunun aksine, resmi düşmanların hareketleri bu tür tereddütleri hak etmez ve iktidarın hizmetinde yürütülen propaganda faaliyetlerini sorgulamak bağışlanamaz bir suçtur.

Shawcross'un zikrettiği "Batı solunun şüpheciliğinin" önemli derecede mevcut olması halinde bile, medyadan ve ana-akım tartışmalardan sistematik olarak dışlanan insanlardan kaynaklanan bu şüpheciliğin onun tarif ettiği sonuçları doğurabileceği düşüncesi öyle bir cüretkârlığın uydurmasıdır ki, yaratıcısına hayran olmamak elde değildir. Shawcross daha da ileri giderek, bu sözde "sol-kanat şüpheciliğinin" yalnızca Batılı medyayı ve hükümetleri suskunluğa itmekle kalmadığını, aynı zamanda Batı'da Kızıl Kmer zalimliklerine karşı anlamlı bir tepkinin ortaya çıkmasını da engellediğini ileri sürüyor. Bu tez herhangi bir yorumu hak etmeyecek kadar gülünçtür. Shawcross'un bu tezi ileri sürerken sahip olduğu ciddiyetin derecesini ise, ana-akım medyaya baştan sona kolaylıkla erişme imkânı olduğunu unutmadan, o dönemde neler yapılabileceğine ilişkin gündeme getirdiği önerilere bakıp ölçebiliriz. Shawcross'un yazılarında ne yapılabileceğini öneren tek bir sözcüğe rastlama imkânı yoktur;[107] bunun en basit nedeni, ne onun ne de bir başkasının yararlı herhangi bir şey düşünemeyecek durumda olmasıdır. Soykırımın I. evresi boyunca ya da Timor söz konusu olduğunda II. evre

sırasında ve sonrasında, ayrıca Shawcross'un suçlamasının geçerli olacağı sayısız başka örnekte durum elbette ki çok farklıydı. Bu alıştırmayı ve yol açtığı tepkiyi gözlemleyerek "holocaust ve modern vicdan" konusunda çok şey öğreniyoruz.

Shawcross, solun Batılı kurumlar üzerindeki etkisi yüzünden böylesine müthiş sonuçları olan bu "sol-kanat şüpheciliğini" kısmen Vietnam propagandasına atfeder. Shawcross şunları yazar: Vietnam "sözcüleri, Kızıl Kmerlerin yönetimi hakkındaki mülteci hikâyelerinin etkisini önemli ölçüde azaltmışlardı; böylece özellikle Batı solunda bu hikâyelere karşı bir güvensizlik oluşmasını sağlamışlardı."[108] Batı solu repliklerini doğal olarak Hanoi'den alıyordu ve onaylanmış dogma doğrultusunda Hanoi'nin doktrinlerini papağan gibi tekrarlıyordu. Bununla birlikte, Shawcross'un Hanoi'nin nüfuzunun yardımcılarının da ötesine uzandığını ima etmesi de ilginçtir. Neden olmasın? Eğer işi Batı solunun medyayı ve hükümetleri susturduğunu iddia etme noktasına vardırmışsak, neden Vietnam propagandasının bu tehlikeli çevrelerin dışında bile görüşlerin şekillendirilmesinde önemli bir güç olduğunu iddia etmeye geçmeyelim ki? Şüphesiz, Shawcross baştan sona tamamen katıksız bir fantezi olduğunu bildiği şeyler hakkında herhangi bir kanıt sağlıyormuş gibi görünmeye bile çalışmaz.

Batı'nın "sessizliğine" ilişkin bu acayip açıklamayı, Dışişleri Bakanlığı'ndaki komünistlerin Çin'in kaybedilmesine yol açtıkları ya da medyanın "karşı tutumu nedeniyle" demokrasinin temellerini tehdit ettiği vs. iddiaların yanına yerleştirebiliriz. Ne var ki, Showcross'un açıklamasına verilen tepki alaydan ziyade büyük bir coşkuydu. Yalnızca tipik bir örnek vermek gerekirse, David Hawk şöyle bir gözlemde bulunmaktadır: Shawcross "dünyanın kayıtsızlığını, savaş-karşıtı akademisyenlerin ve aktivistlerin Kızıl Kmerlerin davranışının anlaşılmasını güçleştiren, 1975-sonrası mülteci raporlarına çamur atan ve bu hikâyeleri aktaran gazetecileri mahkûm eden Amerikan solu üzerindeki etkisine" bağlar.[109] Hawk bu tezi geçerli kabul eder. Fakat ne dünya çapında soykırım niteliği taşıdığı görülüp mahkûm edilen zalimliklere karşı "kayıtsızlık" hakkında, ne de Amerikan solunun iddia edilen tavrı konusunda herhangi bir kanıt göstermez. Dahası, Amerikan solunun böyle bir davranışı olsa bile, bu davranışın hangi mekanizmalarla ana-akım medyayı denetlemiş olabileceği, bırakın denetimi onu en ufak bir biçimde etkilemiş olabileceğini de açıklamaz. Kullanışlı efsaneler ne kanıt ne de mantık gerektirir. Bir Uluslararası Af Örgütü yetkilisi ve Güneydoğu Asya uzmanı olarak Hawk'ın o dönemdeki performansına dikkat edilmesini de gerektirmez. Uluslararası Af Örgütü'nün 1977 Yıllık Raporu, Kamboçya'da gerçekleştirildiği iddia edilen infazların sayısının "bir önceki yıla göre daha az" olduğunu belirtiyordu; bir dizi infaz ve kayıp haberini özetlemesine rağmen, raporun değerlendirmeleri ılımlıdır. 1978'e ait Yıllık Rapor şiddet iddialarına daha güçlü vurgu yapsa da, büyük ölçüde temel alınması gereken mülteci raporlarının "çoğu zaman belirsiz veya çelişkili olduğuna" işaret edi-

yordu. Böylece rapor, Uluslararası Af Örgütü'nü ve Hawk'ı, [Shawcross ve Hawk'ın] "1975-sonrası mülteci raporlarına çamur atanlar" kategorisine sokuyordu. Geçmişe dönük olarak ahlak dersi vermek öyle kolay ki.

Shawcross kendi tezini ilginç kılıklara sokarak daha da geliştirir.[110] Batılı yorumcuların "Kızıl Kmerlerin Marksist-Leninist bir hükümet olduğunu" kabul etmeyi reddettiklerini göstermek için Britanyalı gazeteci John Pilger'ın "sürekli olarak" Kızıl Kmerlerle Nazileri "karşılaştırdığını" belirtir. Böyle diyerek, Pilger'ın Shawcross'un icatlarını tekrarlayan pek çok değerlendirme makalesinden birine verdiği cevapta belirttiği gibi, Kızıl Kmerlerin eylemlerini açıkça "Stalin'in terörü" ile karşılaştırdığı gerçeğini örtbas eder.[111] Shawcross ayrıca bu kitabın yazarlarının "yıllar boyu mültecilerin güvenilmez olduklarına, 'Biz size söylemiştik' diyebilmek için CIA'in bir katliam tertiplediğine inandıklarını" ileri sürüyor. Böylesi bir teze dair en ufak bir ipucunun bile bulunmadığı bir makalemizi (*The Nation*, 1977) zikrediyor. Böyle bir ipucu başka eserlerimizde de mevcut değildir. Daha sonraları olduğu gibi, o makalede de Kızıl Kmer zalimliklerinin "hakikaten mevcut ve çoğunlukla korkunç" olduğunu ve "Kamboçya örneğinde, özellikle mülteci raporlarına dayanarak, büyük zalimlikleri ve baskıyı belgelemekte herhangi bir güçlük olmadığını" belirtiyorduk; bu konuda mülteci kayıtlarının hiçbir şüpheye yer bırakmadığını belirtirken gayet açık ve nettik.[112] Mültecilerin güvenilirliğini sözde reddedişimizle ilgili iddiasını desteklemek için, Shawcross mülteci raporlarını analiz ederken özen göstermek gerektiği şeklindeki yorumumuzu zikrediyor; fakat bizim Ponchaud'dan, yani onun temel kaynağından alıntı yaptığımızı ve zikrettiği yorumumuzun bildik bir doğru olduğunu özenle gözlerden saklıyor. CIA'in bir katliam tertiplemesiyle ilgili göndermesi ise tamamen bir fanteziden ibarettir. Öte yandan, bizim kitabımız yayımlandıktan sonra olsa da, Shawcross'un yazısını yazdığı dönemde, Michael Vickery, Barron-Paul'un *Reader's Digest* değerlendirmesinin kısmen CIA'in bir dezenformasyon çabası olduğu konusunda kanıtlar sunmuştu.[113] Ama Shawcross daha da ileri gitmekten kendini alamaz: "Chomsky ve Herman'ın iddia ettiğinin aksine," ABD Hükümeti Kızıl Kmer karşıtı propaganda faaliyetlerinde "belirgin bir biçimde pasifti" der. William Shawcross ya da diğerleri tarafından üretilen ve bizim belgelediğimiz aldatmacanın yönetilmesinde ABD Hükümeti'nin herhangi bir rolü olduğunu ileri sürmedik; aslında Dışişleri Bakanlığı raporlarının o dönemdeki ulaşılabilir en makul raporlar olduğunu onayladık. Ve bu böyle sürer gider.

Fakat Shawcross ve kayırılan devletin hizmetinde yalan söyleme hakkına karşı meydan okumamızdan son derece rahatsız olan diğerleri, muhalif görüşe karşı yöneltilen suçlamaların kanıt gerektirmediğini ve ne kadar saçma olursa olsun ideolojik açıdan kullanışlı suçlamaların ayakta kalabilmek için sadece sürekli tekrarlanmalarının yeterli olduğunu gayet iyi biliyorlar. Pol Pot dönemi sırasında Amerikan solunun tüm

Batı'yı susturduğu iddiasının bile böylece kalıcılaşabileceğini düşünüyorlar.

Shawcross'un diğer düşmanlar hakkındaki suçlamaları da aynı kalıbı benimser; bu, muhtemelen mesajının cazip oluşundaki bir başka etmendir. Böylece Shawcross, Kamboçya'nın sürüp giden trajedisiyle ilgili esas sorumluluğu "dikkatsiz" politikalarıyla soykırımın I. evresinden sorumlu olan ve şimdi Pol Pot'u destekleyenlere değil de, Vietnam'a yükleme arayışı içindedir. Bu şekilde akıl yürüterek, Pol Pot'a yönelik halihazırdaki desteği Vietnamlıların eylemlerine karşı doğal bir tepki olarak değerlendirip haklı gösterir. Hanoi'nin Kamboçya'yı işgalini ve ardından gelen hareket tarzını dikkate alarak şu açıklamada bulunur: ("Batılı ortakları" bir yana bırakalım) Çin ve Güneydoğu Asya'nın ASEAN* ülkeleri, emellerinden vazgeçmesi için "Hanoi'ye mümkün olan her türlü baskı biçimini uygulama" mecburiyetindeydiler; "Vietnamlılar bu tür baskıların Kızıl Kmerleri desteklemeyi de içereceğini tahmin edebilirlerdi." Öyleyse, barışçıl araçlara bel bağlamayı ve insan haklarını o kadar kararlılıkla savunan Endonezya ve Tayland'ın yanı sıra Çin ve Birleşik Devletler Pol Pot'u destekliyorsa, bunun suçlusu Vietnamlılardır. Fakat bu tür bir analiz Vietnamlılar için geçerli değildir; ne de olsa onlar Çin ya da Birleşik Devletler kaynaklı tehditlerin olmadığı bir dünyada yaşamaktadırlar ve her zaman soğukkanlı stratejiler izlerler. Eğer aynı standartı uygulayacak olursak, o zaman bu tehditler [Vietnam'ın] stratejilerini "tahmin etmemizi," dolayısıyla üstü örtülü olarak temize çıkarmamızı sağlayabilirdi. Shawcross'a göre, "Kamboçya'yı işgalinden bu yana Vietnam'ın hareket tarzının, Kamboçya'da ayakları üzerinde durabilen bir güç olarak Kızıl Kmerlerin devreden çıkartıldığı bir uzlaşma istediğini ortaya koyduğu pek söylenemez; oysa, ASEAN ülkeleri ve Batılı ortakları amaçlarının bu olduğunu ısrarla dile getirmişlerdi." "[Hanoi'den gelen] bu tür bir önerinin Çinliler veya ASEAN ülkeleri tarafından kabul görüp görmeyeceğini kestirmek imkânsızdır; fakat asıl sorun böyle bir önerinin hiçbir zaman yapılmamış olmasıdır." Shawcross bu iddiayı kendinden çok emin bir şekilde öne sürer.[114] Oysa Hanoi tek şart olarak üst düzey Kızıl Kmer liderliğinin dışlanmasını öne sürerek, yerli bir rejim lehine çekilmeyi defalarca teklif etmişti. Bu önerilerinde ciddi olup olmadıklarını bilmiyoruz; çünkü teklifi Deng-Reagan ittifakı ve daha tereddütlü bir şekilde ASEAN ülkeleri tarafından geri çevrildi. Pol Pot'a yönelik olarak devam eden destek lehine bu önerilerin reddedilmesi medyada hiç gündeme getirilmedi. Olayları rasyonel bir biçimde gözlemleyen birisi buna hiç şaşırmayacaktır. Fakat en azından şunu söyleyebiliriz: Bu olgular, hiç de Shawcross'un analizini destekler nitelikte değildir.

Shawcross bir adım daha atarak, onaylanmış düşmanı suçlamaya yönelik bir çabayla,

* Güney Doğu Asya Ulusları Birliği. 8 Ağustos 1967'de beş ülke (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland) tarafından kuruldu. 1984'te Darüsselam Brunei, 1995'te Vietnam, 1997'de Laos ve Myanmar, 1999'da Kamboçya birliğe katıldı.

Vietnamlıların "işkencecilere kurbanlardan daha fazla güvendiklerini ve bu işkencecilerin pek çoğunun şimdi yeni yönetim tarafından kurbanları yöneten yeni mevkilere terfi ettirildiğini" iddia eder. Dayandığı tek kanıt, Kamboçya'da karşılaştığı ve "büyük bir öfkeyle oğlunun katili olan Kızıl Kmer üyesi birinin cezalandırılmadan komşu köyde nasıl yaşadığını anlatan" yaşlı bir kadın hakkındaki hikâyedir ve bu hikâyeyi kitabında iki kere anlatır. Aynı hikâyeyi *New York Review of Books*'ta da tekrarladı; fakat bu tutumu sözde olay meydana geldiği zaman kendisine eşlik eden (ve tercümanı olan) Ben Kiernan'ın bir mektup göndermesine neden oldu. Kiernan mektubunda kadının ifadesinin yer aldığı banttan alıntı yaptı. Banda göre kadın, sadece katilin cezalandırılmaktan korktuğunu ima ederek komşu bir "bölgeye kaçtığını" söylemektedir; onun "yeni bir mevkiye terfi ettirildiğine" dair bir şey söylemez. Bu kanıtla karşı karşıya kalan Shawcross konumunu muhafaza eder, ama iddiasını şu noktaya doğru geri çeker: Karşılaştığı bazı yetkililer "oldukça rahatsız görünüyorlardı" ve bu durum, onun mantığına göre, savunduğu konumu kanıtlamaya yetmektedir.[115] Bu örnekler oldukça tipiktir.[116]

6.2.9. Özet

Özetleyecek olursak, "soykırım on yılının" öncesinde medyanın Kamboçya'yla ilgili tutumu, propaganda modeli tarafından öngörüldüğü gibidir. Aynı şey, oldukça çarpıcı bir şekilde, bu korkunç dönemin iki evresi boyunca ve ondan sonra da geçerlidir. I. evre sırasında mülteci tanıklıkları ilgi çekici bulunmadı ve açıkça yaygın bir katliam ve yıkım yaşandığı gerçeği dışında, bugün bu evre hakkında çok az şey biliniyor. Bu evre kayıtlara "holocaust" ya da "soykırım" uygulaması olarak girmez; olan bitenlerin kaynağı da unutulmuştur. II. evre sırasında "yumuşak huylu ülke" efsanesi 1975 yılını içine alacak şekilde genişletilir. Bazıları bu bayağılık seviyesine inmese de, ABD'nin o dönemde yaşananlarla ilgili rolü ve sorumluluğu oldukça yaygın bir şekilde hasır altı edilir. Mülteci tanıklıklarına ancak STG'ye destek vermeleri koşuluyla şevkle başvurulur. Dışişleri Bakanlığı uzmanlarının ve diğer bilgili yorumcuların daha farklı (ve geçmişe bakıldığında esas itibariyle doğru) bir tablo çizen değerlendirmeleri faydalı olmadıkları gerekçesiyle bir kenara itilir. Ölü sayısının hâlâ I. evrenin çok altında olduğu 1977'nin başında büyük bir öfke seli vardır ve hayli aydınlatıcı olan aldatmaca kayıtlar sayesinde o sıralarda doruk noktasına ulaşır.[117] 1977-78'de STG'ye benzer bir durum meydana gelmeye başladığında ise, hükümet çevreleri bu dönemde yaşanan dehşeti gerçekte olduğundan az gösterir ve sonrasında ABD'nin Pol Pot rejimine verdiği destek pek az ilgi uyandırır.

III. evre ikili bir süreç izledi. Baştan sona gösterilen dürüstlüğü hiç gölge düşürmeden muhafaza eden hayali bir yeniden inşa içinde şu görüş ileri sürüldü: "Sol-kanat şüphe-

ciliği" Batı düşüncesine ve hükümetlerine öylesine hâkim olmuştu ki, DK dönemi boyunca "sessizlik" hüküm sürmüştü. Sağlanan kanıtların niteliğine ve bariz saçmalığına rağmen bu tezin geniş kabul görmesi, işe yaradıkları sürece, makul olmaktan tamamen uzak iddiaların bile nasıl hemen doktrin haline gelebildiğini gösteren bir başka örnek olarak not edilebilir. Şimdi Hindiçin'de, Kamboçya'nın kurban edilmesine yönelik Batı ilgisinin yeni bir aşaması başladı. Bu kez öfke Pol Pot'a değil, onu deviren yeni zalimlere yöneltilmiş durumda. Birleşik Devletler yeni ilgiyi yönlendirmede öncü bir rol üstlendi. Bu rol, Batı vicdanının yenilenmiş bir şekilde kendini açığa vurmasıyla Çin'in ve ABD'nin çıkarlarını "kan kaybettirilen Vietnam'da" birleştirdi. ABD'nin bu öncü rolü, I. evrenin ve onun uzun vadeli etkilerinin uygun bir şekilde dışarda tutulmasını ve ABD'nin Pol Pot'un desteklenmesindeki payının es geçilmesini gerektirdi. ABD Pol Pot'a desteğini, kısmen, konumunu açıklamada hayran olunacak kadar dürüst davranan Çinli müttefikleri aracılığıyla hayata geçirdi. Dikkatli bir şekilde yönlendirilen bu inayet, Pol Pot güçlerini aktif halde tutma ve Vietnam'a (ve bu arada) derin kaygı duyduğumuz Kamboçya'nın ıstırap çeken halkına zarar verme hedefinde başarılı oldu. 1979-80'deki yardım çabaları sıkıntı içindeki Kamboçyalılara, ama aynı zamanda Pol Pot güçlerine de destek olma işlevini yerine getirdi. Böylece, Kamboçya'nın yeniden toparlanmasını ve belki de bağımsızlığına kavuşmasını engelledi; fakat bu konu hakkında sadece spekülasyon yapabiliriz.

Medyanın süzgecinden geçen ve uygun şekilde seçilmiş zalimliklerle ilgili kanıtlara maruz kalan birçok insanın samimi olduğundan şüphe duymadığımız tepkilerini bir kenara koyarsak, bu aydınlatıcı sicilden çıkan tek mantıklı sonuç şudur: Batı'nın II. evrede Kızıl Kmer zalimlikleri konusunda dehşete düşmesinin nedeni, Kamboçya'nın acı çeken halkının kaderine yönelik beklenmedik bir duygu patlaması değildir (I. evre sırasındaki ve başka yerlerdeki kayıtlar bunu açıkça gösterir). Bu dehşetin nedeni Kızıl Kmerlerin oynayacak faydalı bir rolünün olmasıdır: Hindiçin'de daha önceki Fransız ve Amerikan suçlarını geçmişe dönük olarak haklılaştırmak ve Vietnam travmasından sonra Batı ideolojisinin yeniden inşasını kolaylaştırmak. Bu yolla amaçlanan, korkunç "Vietnam sendromunun" üstesinden gelmek, özgürlük ve adaleti savunmaya dönük tarihi görevinin peşindeki "yeniden yükselen bir Amerika" için zemin hazırlamaktı. Aynı nedenden dolayı, gerçek olgular pek ilgi görmedi ve hâlâ ciddi bir ilgi görmüyorlar.

7

SONUÇLAR

New York Times'tan Anthony Lewis, medyanın kamu yararı karşısında fazla bağımsız ve fazla güçlü hale geldiği suçlamasına karşı medyayı savunarak şunları yazar:

> Basın [Birinci Değişiklik] tarafından kendi hatırı için değil, fakat özgür bir siyasi sistemin işlemesi için korunur. Nihayetinde, üzerinde durulması gereken haberci ya da editör değil, hükümeti eleştiren yurttaştır.

Basın özgürlüğünden söz ettiğimiz zaman söz konusu olan "yurttaşlar adına bir işlevi yerine getirme özgürlüğüdür."[1] Lewis, Yüksek Mahkeme Hâkimi Powell'ın şu gözlemini aktarır: "Hiçbir birey, siyasi sorumluluklarını akılcı bir şekilde yerine getirmek üzere ihtiyaç duyduğu bilgileri kendi kendine edinemez ... basın, siyasal süreç üzerinde kamunun anlamlı bir denetim iddiasında bulunmasını sağlayarak, Birinci Değişikliğin toplumsal amacının başarıya ulaşmasında kritik bir işlevi yerine getirir." Bu nedenle, hükümetin herhangi bir güvenlik ihlali tehdidinin değil, ancak bir sıkıntı olasılığının bulunduğunu göstermesinin ardından, Yargıç Gurfein'in *New York Times*'ın *Pentagon Raporları*'nı yayınlama hakkını destekleyen bir hüküm verirken belirttiği gibi, "daha büyük değerler olan ifade özgürlüğü ve halkın bilgi edinme hakkını korumak için, otorite sahipleri didişmeci, burnunun dikine giden ve hiçbir yerde rahat vermeyen bir basına katlanmak durumundadır".

İfade özgürlüğünün neye hizmet ettiği düşünülerek ve daha yüksek bir yarara katkısı nedeniyle savunulması gerektiği fikrini benimsemiyoruz; aksine o kendi içinde bir değerdir. Fakat bu bir tarafa, bu ses getiren açıklamalar sağlam gayeleri dile getirmektedir ve bunun da ötesinde, Amerikan medyasının kendisine dair imgesini yansıttığına kuşku yoktur. Bu kitapta, bu imge ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi araştırmaya odaklandık. Medyanın hakikati arama ve otoriteden bağımsız olma konusunda didişmeci olduğu, burnunun dikine gittiği ve hiçbir yerde rahat vermediği şeklindeki standart görüşün aksine, bir propaganda modelini açıklığa kavuşturma ve uygulama yolunu tuttuk. Bu propaganda modeli medyayı gerçekten "toplumsal bir amaca" hizmet eder şekilde tasarlar; fakat bu amaç, siyasi sorumluluklarını akılcı bir şekilde yerine getirmesi için ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlayarak halkın siyasal süreç üzerinde anlamlı bir denetim kurduğu iddiasına geçerlilik kazandırmak değildir. Aksine, bir propaganda modeli

medyanın "toplumsal amacının," ülke halkı ve devlet üzerinde hâkimiyet kuran imtiyazlı grupların ekonomik, toplumsal ve siyasi gündemini aşılamak ve savunmak olduğunu ileri sürer. Medya bu amaca pek çok biçimde hizmet eder: Konuların seçimi, ilgilerin dağılımı, konuların çerçevesinin çizilmesi, enformasyonun süzgeçten geçirilmesi, vurgu, tonlama ve tartışmanın kabul edilebilir öncüllerin sınırları içinde tutulması. Bir dizi önemli örnek-olayla ilgili olarak medyanın sergilediği pratikte, bu modelin beklentilerinin gerçekleştiğini ve çoğu zaman, bu beklentilerin önemli ölçüde ötesine geçildiğini göstermeye çalıştık. Demokratik süreçlerin anlamlı bir biçimde işlevsel olabilmesi için, "uyanık ve cesur bir medyaya birinci derecede ihtiyaç olduğu" konusunda, Lewis'in de zikrettiği Baş Yargıç Hughes'la tamamen hemfikiriz. Fakat incelediğimiz olgular bu ihtiyacın gerçek hayatta karşılanmadığını, hatta bu amaca zayıf da olsa yaklaşmanın söz konusu olmadığını gösteriyor.

Sık sık iddia edildiğine göre, güya medyanın bugünkü kadar bağımsız, uyanık ve otorite tanımaz olduğu başka bir zaman olmamıştır; hatta geçmiş kuşağın deneyimlerinin, medyaya dış baskılara ve otoritenin emirlerine aldırmaksızın "ifşa etmeyi uygun gördüğünü ifşa ederek ulusal hayatımıza kök salma gücünü" kullanmayı öğrettiği savunulmaktadır (Lewis). Öyleyse, bir propaganda modeline meydan okuyan özellikle bu dönemdir ve bu nedenle, biz de bu dönemi araştırmamızın odak noktası olarak seçtik. Tartıştığımız örneklerin pek çoğu, güya liberal medyanın "muhafazakâr" bir yönetimle karşı karşıya geldiği ve güçlü bir şekilde muhalefet etmesinin beklendiği geçen on yıla aittir. İstisnai örnek-olaylar seçmediğimizden emin olmak için daha ileri bir çaba göstererek ağı geniş bir alana attık. Ayrıntılı bir inceleme için, modelimize en ciddi şekilde meydan okuyan örnek-olayları seçtik. Bunlar, eleştirmenlerin ortaya koyduğu şekliyle, medyanın coşkulu bir bağımsızlıkta ve otoriteye karşı meydan okumada çok ileri gittiğini ve eğer demokrasi yaşayacaksa gemlenmesi gerektiğini gösteren örnek-olaylardır. Mesela, 1970'lerde ve 1980'lerde medya tarafından ortaya konulan sözde aşırılıkların baş örneği olan Tet Saldırısı'nın nasıl haber yapıldığını inceledik. Bu vakalar bile medyanın devlet propaganda sisteminin isteklerine tâbi olduğunu göstermektedir. Sözde medya bağımsızlığı zirvedeyken, Vietnam Savaşı son evresine girdiğinde ve medya Nixon'ın başkanlığını tehdit ederken, bu isteklere bağımlılık asla zayıflamadı. Somutlamak gerekirse, 1973 Paris Barış Anlaşması'yla ilgili medya yayıncılığı, resmi iddiaların eleştirel olmayan bir tekrarına ve devletin siyasi gündemine sadakata dayanır; bu anlamda, en sefil medya çarpıtmalarından birisidir.

Medyanın standart versiyonunu savunanların en güçlü dayanakları olarak seçtiği bir başka olayda da –Watergate skandalı– bu noktayı açıklığa kavuşturabiliriz. Pek çok medya eleştirmenine göre, bu olay medyanın sorumsuz aşırılığını gösterir; gururla medyayı savunanlar açısından ise, yüksek otoriteden bağımsızlığını ve profesyonel

gazetecilik değerlerine bağlılığını örnekler. Öyleyse Watergate'in verdiği dersler nelerdir?

Ana-akım basında yazılıp çizildiği kadarıyla, büyük Watergate skandalı, Nixon yönetiminin Demokrat Parti'nin merkez bürosuna sızmak üzere bir grup sıradan suçluyu kullanmasıydı* –ki bu eylemin nedenleri karanlıkta kalmıştır. İş cemaati dayanakları sağlam olan Demokrat Parti, güçlü yurtiçi çıkarları temsil eder. Dolayısıyla Nixon'ın eylemleri bir skandal haline geldi. Öte yandan, yasal bir siyasi parti olan Sosyalist İşçi Partisi hiçbir şekilde güçlü çıkarları temsil etmez; dolayısıyla FBI'ın on yıldır yasadışı sızmalar ve başka etkili eylemlerle bu partinin faaliyetlerini baltaladığı ortaya çıkarıldığında bir skandal olamazdı. Bu olay, tam da Watergate hakkında koparılan gürültü zirvedeyken yaşandı ve Watergate davası görülürken yapılan suçlamalardan hangisi ile karşılaştırılırsa karşılaştırılsın, çok daha kapsamlı ve ciddi bir demokrasi ilkesinin ayaklar altına alınması söz konusuydu. Dahası, ulusal siyasi polisin bu eylemleri –ki bağımsız siyasi eylemleri caydırma, gettolarda şiddeti kışkırtma ve genellikle marjinalleştirilmiş halk kesimlerini karar alma arenasına çekmeye başlayan kitle hareketlerini zayıflatma amacı taşıyordu– pek çok yönetimin ortaklaştığı iktidar programlarının unsurlarından yalnızca bir tanesiydi.[2] Bu örtülü ve yasadışı programlar Watergate dönemi boyunca mahkeme davalarında ve başka yerlerde açığa çıkarıldı; fakat hiçbir zaman Kongre tutanaklarına geçmedi ve ancak sınırlı bir medya ilgisi gördü. Chicago'da bir Kara Panter örgütçüsüne düzenlenen polis suikastinde FBI'ın suça iştirak etmesi de bir skandal değildi. Gizlice karalanan, ama hiçbir yaptırıma maruz kalmayan güçlü insanların içinde yer aldığı Nixon'ın "düşmanlar listesi" ile karşılaştırıldığında, ortada belirgin bir tezat vardır. Belirttiğimiz gibi, Kamboçya'daki "soykırım on yılının" ilk evresini başlatma ve sürdürmede ABD'nin oynadığı rol, Watergate kayıtlarına girdi; fakat önemsizleştirilerek. Bu olayın Kongre kayıtlarına girmesinin nedeni, büyük bir savaş suçunun işlendiği süreçte yüz binlerce Kamboçyalının katledilmesi değil, Kongre'nin doğru bir şekilde bilgilendirilmemiş olmasıydı; böylece imtiyazları ihlal edilmişti. Fakat bunun da nihai suçlamalara giremeyecek kadar küçük bir kusur olduğu düşünüldü. Kongre için geçerli olan şey, medya ve onun "bir başkanı görevini bırakmaya zorlamaya yardım etmiş olan" (Lewis) araştırmacı haberciliği için de geçerliydi. Bu habercilik, bakış açısına bağlı olarak, medya bağımsızlığının veya küstahlığının en çarpıcı göstergesi olarak değerlendirildi.

Medyanın çatışmacı tutumunun zirveye ulaştığı Watergate dönemi boyunca tam olarak neyin gündemde olduğunu belirlemek için, tarih "kontrollü bir deney" tasarlama

* Watergate skandalının başlangıcını oluşturan bu olayda, Nixon yönetiminin söz konusu kişileri Demokrat Parti'nin merkez bürosuna belge hırsızlığı yapmak ve telefonların dinlenmesini sağlayacak araçlar yerleştirmek için gönderdiği açığa çıkar. –y.h.n.

konusunda bize karşı yeterince cömert olmuştur. Cevap açık ve kesindir: Güçlü gruplar, sürpriz sayılamayacak bir şekilde, kendilerini savunma yetisine sahiptir; medya standartlarına göre, konum ve haklarının tehdit edilmesi bir skandaldır. Buna karşın, yasadışı faaliyetler ve demokrasinin özünün ihlal edilmesi marjinal gruplarla ya da ABD askeri saldırısının uzak kurbanlarıyla sınırlı kalıyorsa ya da halka dayatılan yaygın bir maliyetle sonuçlanıyorsa, medya muhalefeti sessiz kalır ya da tamamen ortadan kalkar.[3] Nixon'ın bu kadar ileri gidebilmesinin nedeni budur. Sahte bir güvenlik duygusunun rehavetine kapıldı; çünkü bekçi köpeği sadece imtiyaz sahiplerini tehdit etmeye başladığında havladı.

Aynı dersleri, İran-kontra skandalları ve medyanın bunlara gösterdiği tepkiden de çıkarmak mümkündür.[4] İran-kontra olayı sırasında Reagan yönetiminin Kongre'nin imtiyazlarını ihlal ettiği fark edildiğinde, bu bir skandaldı. Fakat Reagan yönetimi Uluslararası Adalet Divanı'nın, Birleşik Devletler'in Nikaragua'ya karşı saldırısında "kanun dışı güç kullanımına" başvurduğu ve anlaşmaları ihlal ettiği yönündeki yargısını küçümseyerek reddettiğinde, bu bir skandal değildi. Oysa bu, ülke anayasasının ve geleneksel uluslararası hukukun ihlali anlamına geliyordu. Önceki on yılda Orta Amerika'da 200.000 civarında hayata mal olan devlet terörünün finanse edilmesi ve desteklenmesi, Kongre araştırmalarının ya da medyanın ilgisini çekmedi. Değerli ve değersiz kurbanların kaderini, uydu ve sapkın devletlerdeki seçimlerin ele alınış biçimini değerlendirirken gördüğümüz gibi, bu eylemler seçkinlerin kendi arasındaki uzlaşmaya uygun olarak yürütüldü ve sürekli bir medya desteği gördü.[5]

Vietnam Savaşı örneğinde de, 5. Bölüm'de gösterdiğimiz gibi, sözde karşı tutumundan dolayı medyayı yerden yere vuranlar bile, çok sayıda ABD birliği Güney Vietnam'daki "müdahaleye" katılmasına, ağır kayıplar verilmesine, büyük paralar harcanmasına ve çıkarları tehlikeye girdiği için seçkinlerin protestosunun su yüzüne çıkmasına kadar, medyanın neredeyse tamamen ABD politikasının destekçisi olduğunu kabul ettiler. Medya bileşenleri, ancak bütün bunların ardından "kâr-zarar" hesabını nitelikli bir şekilde yeniden değerlendirmeye girişti. Fakat nihai olarak geri çekilmeyi zorlaştıran artan müdahale dönemi boyunca, bekçi köpeği gerçekte tecavüzcüyü uzak bir ülkede dilediği gibi hareket etmesi ve orayı deliler gibi bombalayarak yakıp yıkması için cesaretlendirdi.

Kısacası, tam da bağımsızlığından ötürü medyayı övgüye boğmak ya da isteklerinde aşırıya gitmesi nedeniyle eleştirmek için sunulan örnekler, durumun tamamen zıt olduğunu kanıtlar. Acınası yönetici deve cesurca saldıran "karşı bir medya" şeklindeki alışıldık imajın aksine, medyanın yönetici kesimin biriken yasadışı davranışlarına dönük ilgi gösterme, araştırmacı şevk duyma ve temel bilgileri aktarma konusunda sergilediği eksiklik, daha da büyük yasa ihlallerinin düzenli hale gelmesine izin vermiş,

hatta *cesaretlendirmiştir*. Seçkinlerin çıkarları tehdit edildiğinde nihayet bu ihlallerin ifşa edilmesi, "yurttaşlar lehine" verilen medya hizmetinin bir göstergesi olarak sunulmaktadır. Bu gözlemler, bu çalışma boyunca belgelediğimiz sonuçları desteklemektedir.

Medyanın devlet otoritesi karşısındaki mevcut boyun eğme düzeyi eleştirmenler tarafından çoğunlukla yetersiz bulunur. Şu ana kadar çeşitli örnekleri ele alıp tartıştık. Özgürlük Evi ve işlere burnunu sokan halk karşısında devlet otoritesini korumaya çalışan diğerleri, resmi seferleri destekleme konusunda yeterli coşkuyu göstermediği için medyayı suçlamaktadırlar. Vietnam Savaşı ve Watergate dönemi boyunca yerleşik otoriteye karşı gösterdiği sınırlı meydan okuma bile, medyanın sözde aşırı gücü hakkında kaygılar uyandırmıştı. Medyanın muhalefete nadiren bahşettiği kısıtlı açılım, hiç şaşmaksızın, "izin verilmesi çok tehlikeli" bir girişim şeklinde değerlendirilir. Bazen bu algılama, yoluna çıkan her şeyi silip süpüren sol-kanat güce dönük paranoyak bir görüş biçimi de alır: Bulgar bağlantısı konusundaki medya haberciliği üzerinde hâkimiyet kurmuş olan Claire Sterling ve diğerlerinin, Sovyet propagandasının kopardığı yaygara içinde güç bela işitilebildiklerine dair bahaneleri bunun tipik bir örneğidir. Daha çarpıcı bir örnek, Aikman-Shawcross ikilisinin ürettiği ve pek çok kişinin tutkuyla tekrarladığı fantezidir: Pol Pot dönemi sırasında uluslararası medya ve hükümetler sol tarafından "susturulmuştur." Gerçekte, Kızıl Kmer zalimlikleri konusunda, olağanüstü bir uydurma ve aldatmaca düzeyine ulaşan büyük bir protesto korosu vardı. Bu olguların ve solun "sessizlik" dayattığı aldatmacasının ne anlama geldiği, aynı dönemde Timor'daki benzer zalimliklere ilişkin gerçek sessizliğin ve "soykırım on yılının" ilk evresindeki geçiştirmelerin ve örtbas etmelerin yarattığı tezatla açığa çıkar. Halbuki bu iki örnek-olayda, Birleşik Devletler sorumlu faildi ve protesto geniş çaplı zalimliklerin azaltılmasında ya da sona erdirilmesinde etkili olabilirdi.

Bir propaganda modeli bu oldukça tipik ayrımcı yaklaşım için kolay bir açıklama sağlar. Kızıl Kmerler tarafından gerçekleştirilen zalimlikler komünist düşmana yüklenebildi ve değerli propaganda puanları elde edilebildi. Öte yandan, Kamboçyalı kurbanlar için yararlı bir şey yapılamadı; hatta bir öneri bile geliştirilmedi. Kısa süre sonra Orta Amerika'ya düzenlenen amansız seferlerde de görüldüğü gibi, komünist canavarlar imgesi ABD'nin daha sonraki terör ve şiddet eylemlerine iştirak etmesi açısından faydalı olacaktı. Birleşik Devletler, El Salvador'da, "Pol Pot solu" olarak tanımlanan harekete karşı cani cuntayı desteklerken, Jeane Kirkpatrick "fanatizmi ve vahşeti bazı gözlemcilere Pol Pot'u anımsatan tepeden tırnağa silahlı gerillaların" El Salvador'a yönelik oluşturduğu tehdit konusunda derin düşüncelere dalıyordu. Oysa, kısa süre önce, Kirkpatrick'in cuntadaki dostları "savunmasız sivil bir halka karşı bir yok etme ve soykırım savaşı" sürdürdükleri gerekçesiyle başpiskopos tarafından suçlanmıştı.[6]

Bazıları daha ihtiyatlıydı; örneğin William Buckley, Sandinistaların "kendi halkına soykırım uyguladığını" ve açıkça Pol Pot'un izinde yürüdüklerini gözlemliyor, ama henüz onun kadar ileri gitmediklerini belirtiyordu.[7] Pol Pot zalimlikleri hakkında öfke şovları düzenlemenin faydası aşikârdır: Bu değerli kurbanların başına gelenler hemen suistimal edilir ve gerçekte Pol Pot'la kıyaslanmayı fazlasıyla hak eden ABD'nin tertip ettiği zalimlikler haklılaştırılır.

Öte yandan, Doğu Timor'daki zalimlikler böyle faydacı bir işleve sahip değildir; tam aksi söz konusudur. Bu zalimlikler bizim Endonezyalı uydumuz tarafından gerçekleştirilmişti; dolayısıyla Birleşik Devletler bu zalimlikleri azaltmak ya da durdurmak için hemen harekete geçebilirdi. Fakat Endonezya işgaline dikkat çekmek, sadık bir müttefiki sıkıntıya sokacak ve Birleşik Devletler'in saldırganlık ve kıyımı besleyen askeri yardım ve diplomatik destek konusunda oynadığı kritik rolü ifşa edecekti. Açıkçası, Doğu Timor hakkındaki haberler faydalı olmayacak ve gerçekte, önemli yurtiçi güç gruplarını rahatsız edecekti. Bu nedenle, kitle medyası –ve genel olarak entelektüel cemaat– inayet sahibi itkilerini başka bir yere, Timor'a değil, Kamboçya'ya yönlendirdiler.

Bu kitapta sürekli vurguladığımız gibi, ABD medyası totaliter bir devletin propaganda sistemi tarzında işlemez. Aksine, canlı tartışmaya, eleştiriye ve muhalefete izin verir; hatta cesaretlendirir –elbette bütün bunlar sadakatle gerçekleştirildiği, seçkin konsensüsü oluşturan varsayımlar ve ilkeler sisteminin içinde kaldığı sürece. Bu sistem öylesine güçlüdür ki, farkında olunmadan yaygın bir şekilde içselleştirilir. Hiç kimse medyaya Doğu Timor'u göz ardı ederek Kamboçya'ya odaklanma talimatı vermedi. Medya doğal olarak Kızıl Kmerlere yöneldi ve serbestçe onları tartıştı[8] –tıpkı doğal olarak Doğu Timor'da Endonezya'nın zalimlikleri ve meydana gelen saldırı ve katliamlarda ABD'nin sorumluluğunu gösteren bilgileri örtbas ettiği gibi. Bu süreçte, medya sorunları ya da Kamboçya ve Timor'a dönük hükümet politikalarının temellerini halkın anlamasına imkân verecek olguları ve analizleri de sağlamadı; böylece halkın alınan kararlar üzerinde herhangi bir ciddi etki üretememesini teminat altına almış oldu. Bu, medyanın yerleşik iktidar için önem arz eden meseleler hakkındaki *gerçek* "toplumsal amacını" anlamak bakımından tipiktir. Bu amaç, "halkın siyasal süreç üzerinde anlamlı bir denetime sahip olmasını sağlamak" değil, daha ziyade ortaya çıkabilecek böylesi bir tehlikeyi savuşturmaya çalışmaktır. Sayısız başka örnek-olayda olduğu gibi, bu örnek-olaylarda da, medyanın gayet seçici mesajları ve geçiştirmeleri aracılığıyla halk tepeden yönetilmiş ve harekete geçirilmiştir. Medya analisti W. Lance Bennett'in belirttiği gibi,

> Halk tepeden gelen güçlü ikna edici mesajlara maruz bırakılır ve bu mesajlara karşılık olarak, medya yoluyla anlamlı bir cevap veremez... Liderler çok büyük miktarda siyasi

gücü ellerine geçirmiş ve destek alınmasını, itaat edilmesini ve halk arasında bariz bir kafa karışıklığı yaratılmasını sağlamak için medyayı kullanarak, siyasi sistem üzerindeki halk denetimini azaltmışlardır.[9]

Özellikle burada ele aldığımız meseleler açısından asıl önemli olan, tartıştığımız tarzda ve nedenlerden dolayı, medyanın "kullanılmadan" da tipik olarak kendi bağımsız katkısını sağlamasıdır. Bir başka medya analisti Ben Bagdikian'ın gözlemine göre, özel kitle medyasının kurumsal tarafgirliği "yalnızca şirketler sistemini korumaz. Halkı gerçek dünyayı anlama şansından yoksun bırakır".[10] Bu sonuç, ele aldığımız kanıtlar tarafından tamamen desteklenmektedir.

Bir propaganda modelinin, özel olarak ihtilaf konusu olmayan güdümlü serbest piyasa varsayımları açısından başlangıçta belli bir inandırıcılığı vardır. Özünde, özel medya kuruluşları bir ürünü (okurlar ve izleyiciler) başka firmalara (reklam veren kuruluşlara) satan büyük şirketlerdir. Ulusal medya tipik olarak seçkin görüşü yansıtmayı hedefler ve ona hizmet eder. Seçkin görüşü oluşturan gruplar, bir yandan reklamcılık amaçları için en uygun profili sunarken, diğer yandan da özel ve kamusal alanlardaki karar alma sürecinde rol oynarlar. Ulusal medya, dünyanın müsamaha gösterilebilecek ölçüde gerçekçi bir portresini sunmazsa, seçkin okuyucu ve izleyici kitlesinin ihtiyaçlarını karşılamada başarısız olacaktır. Fakat medyanın "toplumsal amacı," dünya hakkındaki yaptığı yorumun satıcıların, alıcıların ve bu grupların hâkim olduğu devlet ve özel kuruluşların çıkar ve ilgilerini de yansıtmasını gerektirir.

Bir propaganda modeli, medya personelinin sistemik taleplere nasıl adapte olduğunu ve adapte edildiğini anlamakta da bize yardımcı olur. Şirket örgütlenmesinin gereklilikleri ve çeşitli süzgeçlerin işleyiş biçimleri göz önüne alındığında, imtiyazlı kesimlerin ihtiyaçlarına ve çıkarlarına uymak başarı için yaşamsaldır. Diğer önde gelen kuruluşlarda olduğu gibi, medyada da gerekli değerleri ve perspektifleri sergilemeyenler "sorumsuz," "ideolojik" ya da sapkın olarak görülecek ve görüşleri dikkate alınmayarak başarısızlığa meyledeceklerdir. Az sayıda istisna olabilir, ama model yaygın ve beklendiği gibidir. Belki sahiden adapte olanlar artık pek idari denetimle karşılaşmadan kendilerini ifade etmede özgür olacak ve gayet haklı olarak, uyum göstermeleri için kendilerine herhangi bir baskı uygulandığını hissetmediklerini iddia edebileceklerdir. Medyanın "toplumsal amaçları" için gerekli ilkeleri benimseyenler açısından, medya gerçekten de özgürdür. Açıkça dejenere olan, devlet ve diğer otoritelerin "ayak işlerine bakan çocuklar" olarak hizmet veren bazı kişiler olabilir, ama bu kural değildir.[11] Kişisel tecrübeyle biliyoruz ki, birçok gazeteci sistemin nasıl işlediğinin büyük ölçüde farkındadır; bir ölçüde seçkinlerin konsensüsünden ayrılan bilgi ve analizi sağlamak için sistemin zaman zaman tanıdığı açılımlardan yararlanırlar. Bunu yaparken, söz konusu bilgi ve analizi gerekli normlara genel anlamda uyacak şekilde özen-

le biçimlendirirler. Fakat bu kavrayış derecesi elbette ki yaygın değildir. Aksine, kural özgürlüğün hüküm sürdüğüne dair bir inançtır ve bu, gerekli görülen değerleri ve perspektifleri içselleştirenler açısından doğrudur.

Bu konular belli bir öneme sahiptir. Guatemalalı muhabirlerin 1980'lerdeki zalimlikleri niçin aktarmadıklarını kolayca anlayabiliriz; yaklaşık elli ceset bağımsız gazeteciler açısından otoriteden sapmanın bedellerini çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Amerikalı muhabirlerin bu tür meselelerden neden kaçındıklarını ve hatta Guatemala'yı Nikaragua için bir model olarak tanımlayacak kadar ileri gittiklerini (bkz. s. 181) anlamak daha fazla açıklama yapmayı gerektirir; aynı şey bazılarını ayrıntılı olarak çözümlediğimiz sayısız başka benzer örnek için de geçerlidir. Bir propaganda modeli, bu yaygın fenomeni anlamak için bir temel sağlar.

Bununla birlikte, ulusal kitle medyasının işleyişi gibi karmaşık bir konunun her ayrıntısını açıklamak için hiçbir basit model tek başına yeterli olmayacaktır. Bir propaganda modelinin sürecin temel özelliklerini kavradığına, ama birçok nüans ve ikincil etkiyi çözümlenmemiş olarak bıraktığına inanıyoruz. Fark edilmesi gereken başka faktörler de vardır. Bu faktörlerden bazıları, propaganda modeli tarafından tarif edildiği haliyle medyanın "toplumsal amacıyla" çelişir; bazıları ise bu amacı destekler. Birinci kategoride yer alan gazetecilerin insani nitelikleri ve mesleki dürüstlükleri, çoğu kez onları ideolojik kurumlarda kabul edilemez yönlere sevk eder. Hiç kimse bu vatansever öncüllerle bağdaşmayan ezici kanıtlar karşısında açık hakikatleri örtbas etmenin ve talep edilen (muhtemelen yolundan sapmış) inayet, açıklanamaz hata, iyi niyetler, yaralanmış masumiyet vs. doktrinleri muhafaza etmenin neden olduğu psikolojik yükü hafife almamalıdır. Meydana gelen gerilimler bazen sınırlı bir şekilde ifadesini bulur; ama daha sık olarak, gerçekler ne olursa olsun, dar çıkarların takip edilmesine izin veren inanç sistemlerinin yardımıyla bilinçli ya da bilinçsiz bastırılırlar.

Destekleyici faktörler kategorisinde her şeyden önce içkin yurtseverliği, kendimiz, kurumlarımız ve liderlerimiz hakkında olumlu düşünme biçimindeki muazzam arzuyu buluruz. Kendimizi kişisel yaşamda temelde iyi ve terbiyeli görürüz; öyleyse kurumlarımız aynı inayet sahibi niyetle uyum içinde çalışıyor olmalıdır. Bu açıkça *non sequitur** olsa bile, çoğu zaman ikna edici bir argümandır. Yurtsever öncül, "bizim halk olarak" yönettiğimiz inancıyla pekiştirilir. Bu inanç, erken çocukluk döneminden itibaren endoktrinasyon** sisteminin temel bir ilkesidir, ama toplumsal ve siyasal sistemle ilgili bir analizin hemen göstereceği gibi, aynı zamanda doğruluk payı çok az olan bir ilkedir. Ödüllerin ve imtiyazın ötesinde, uyum içinde davranmanın sağladığı gerçek avantajlar da vardır. Eğer bir kimse Kaddafi'yi ya da Sandinistaları, FKÖ'yü ya da Sovyet-

* Mantıksız sonuca ulaşma. Sonucun öncüllerden çıkmaması. —y.h.n.

** Belirli bir bakış açısının, görüşün aşılanması. —y.h.n.

ler Birliği'ni suçlamayı seçerse, hiçbir inandırıcı kanıt gerekmez. Bir kimse kendi toplumumuz ve onun davranışı hakkındaki geleneksel doktrinleri tekrar ettiği zaman da aynı şey geçerlidir; söz gelimi, ABD Hükümeti'nin demokrasi ve insan haklarına olan geleneksel soylu bağlılığımıza kendini adamış olması. Fakat Amerikan kurumları, ülke içindeki işleyiş biçimleri ve yürüttükleri uluslararası operasyonlar hakkındaki eleştirel bir analizin çok daha yüksek standartları karşılaması gerekir; gerçekte, doğa bilimlerinde bile güçlükle karşılanabilen standartlar dayatılır. İnandırıcı kanıtlar üretmek, ciddi argümanlar geliştirmek, kapsamlı belgeler sunmak için çok sıkı çalışmak gerekir. Doktrinel konsensüsün varsayımsal çerçevesi içinde kalındığı sürece, tüm bunlar lüzumsuz bir sürü iş ve görevdir. Uyumlu olmanın hanesine yazılan ödüller ve dürüst bir muhalefet yürütmenin hanesine yazılan bedellerden tamamen ayrı olarak, az sayıda insanın böyle bir çabayı üstlenmeyi arzulamasında şaşılacak pek bir şey yoktur.

İtaati teşvik etme eğilimini güçlendiren başka hususlar da vardır. Çok sıkı çalışmak zorunda kalmak istemeyen bir gazeteci ya da yorumcu standart kaynaklardan (resmi veya sızdırılmış) haberler yayımlayarak mesleğini sürdürebilir, hatta saygınlık bile kazanabilir.[12] Devletin propaganda kurgularını gerçekmiş gibi aktarmaktan memnun olmayanlar ise, bu imkânlardan tamamen yoksun bırakılabilirler. Medyanın teknik yapısı, fiiliyatta geleneksel düşüncelere sadık kalma konusunda güçlü bir baskı oluşturur. Olguları gözler önüne serme ve argüman geliştirme imkânı olmadan kanıksanmış doktrine meydan okurken, kaçınılması güç bir saçmalık görüntüsü vermeksizin iki reklam arasında veya 700 kelimede hiçbir şey ifade edilemez. Bu açıdan, ABD medyası çoğu endüstriyel demokrasideki medyadan hayli farklıdır; bu farklılığın sonuçları, ifade edilen görüşün ve analizin darlığında kendini gösterir. Eleştirmen, aynı zamanda, karşı konulması zor bir karalama aygıtına karşı hazırlıklı olmalıdır ve bu, hiç de önemsiz olmayan engelleyici bir faktördür. Bir propaganda modelinin aydınlığa kavuşturduğu —ama yine de kendi içinde ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereken— temel yapısal özelliklerle ilişkili böyle pek çok faktör vardır. Sonuç, imtiyazın ve iktidarın ihtiyaçlarına uyum göstermeyi teşvik eden güçlü bir sistemdir.

Özetle, Birleşik Devletler'in kitle medyası, piyasa güçlerine, içselleştirilmiş varsayımlara ve otosansüre dayalı, önemli sayılabilecek açık bir baskıya maruz kalmaksızın işleyen ve sistemi destekleyici bir propaganda işlevini yerine getiren etkili ve güçlü ideolojik kurumlardan oluşur. Son birkaç on yılda, ulusal televizyon şebekelerinin yaygınlık kazanması, kitle medyasının giderek belli ellerde toplanması, kamu radyo ve televizyon kuruluşları üzerindeki sağ-kanat baskıların artması, halkla ilişkiler ve haber yönetiminin kapsam ve gelişkinliğinin artması, bu propaganda sisteminin daha da etkili hale gelmesine neden olmuştur.

Bununla birlikte, sistemin gücü sınırsız değildir. Hükümetin ve seçkinlerin medya üze-

rindeki hâkimiyeti, Vietnam sendromunun ve ABD'nin yabancı hükümetlerin istikrarsızlaştırılmasında ve devrilmesinde oynadığı role karşı gelişen halk karşıtlığının üstesinden gelmeyi başaramadı. Büyük ölçüde bir seçkinler konsensüsünü yansıtan Reagan döneminde, yoğun bir dezenformasyon ve propaganda çabası, temel amaçlar bakımından ABD'nin terör devletlerine ("gelişen demokrasiler") dönük desteği harekete geçirmesi konusunda başarı elde etti. Diğer yandan, Sandinistaları şeytan ilan etti; Nikaragua'yı "Orta Amerika tarzına" geri döndürmek ve ABD'nin her cephede yürüttüğü ölümcül ve yıkıcı saldırısına karşı kendini savunmaya dönük "saldırganlığını" "sınırlandırmak" için devreye sokulması gereken araçlara ilişkin taktik tartışmalar dışındaki her türlü ihtilafı, Kongre'nin ve medyanın gündeminden çıkardı. Fakat Nikaragua'yı hedef alan ve ABD adına vekaleten savaşan özel ordu için bile halk desteğini kazanmada başarısız oldu. Bununla birlikte, savaşın ABD'ye maliyetleri artınca, ambargo ve diğer baskı araçlarının eşlik ettiği özel savaş Nikaragua'da sefalete ve ıstıraba dayalı "Orta Amerika tarzını" restore etmede başarılı olunca ve Washington'ın müttefiki Somoza'nın devrilmesinden sonraki ilk yılların son derece başarılı reformları ve gelişme umutları boşa çıkarılınca durum değişti. Bunun üzerine, seçkinlerin görüşü de –gerçekten oldukça çarpıcı bir şekilde– ortak amaçlara ulaşmak için maliyeti daha düşük ama daha etkili sonuçlar almayı hedefleyen diğer araçlara doğru kaydı.[13] Çok iyi örgütlenmiş, kapsamlı resmi propaganda çabasının kısmi başarısızlığı ile medyada sesini duyurmak konusunda çok kısıtlı imkânlara sahip aktif bir muhalif taban hareketinin eş zamanlı olarak yükselişi, Nikaragu'ya dönük açık bir ABD işgalinin uygulanamaz hale gelmesinde can alıcı bir rol oynadı. Böylece, devleti yeraltına inmeye, gerçekte medyanın büyük çaplı suç ortaklığı sayesinde halktan daha iyi saklanabilen yasadışı örtülü operasyonlara yönelmeye zorladı.[14]

Ayrıca bir yandan propaganda sistemini merkezileştiren ve güçlendiren önemli yapısal değişiklikler meydana gelirken, diğer yandan daha geniş kesimlere erişim potansiyeline sahip, faal karşı güçler de olmuştur. Başlangıçta ticari çıkar odakları tarafından ele geçirilen ve denetlenen kablo ve uydu iletişiminin yükselişi, iletişim şebekesi oligopolünün gücünü zayıflattı ve daha güçlenmiş yerel-grup erişimi için bir potansiyel yarattı. Birleşik Devletler'de, halihazırda haftada 20.000 saat yerel düzeyde üretilmiş program sunan ve aktif olarak faaliyet gösteren 3.000 civarında halkın erişebildiği kanal vardır. Hatta kaynak bulmak için hepsi mücadele etmek zorunda olmasına karşın, yüzlerce yerel tedarikçinin yanı sıra uydu aracılığıyla erişilebilen kanallara (örneğin, Deep-Dish Television) ürün sağlayan ulusal program yapımcıları ve dağıtımcıları da vardır. Taban hareketleri ve kamu yararı örgütlerinin bu medya (örgütsel) fırsatlarının farkına varması ve onlardan yararlanmaya çalışması gerekiyor.[15] Birleşik Devletler'de yeterince kullanılmamakla birlikte, kâr amacı gütmeyen yerel radyo ve televizyon istasyonları da doğrudan medya erişimi için fırsat sağlar. Fransa'da birçok yerel grup

kendi radyo istasyonuna sahiptir. Önemli bir örnek, Yukarı Provence'taki ilerici Longo Mai kooperatifine ait olan ve günde 24 saat yayın yapan Radyo Zinzine'dir; bu radyo, daha önce birbirinden izole halde bulunan çiftçilerin bilgilendirilmesine ve aktif hale getirilmesine yardım eden önemli bir cemaat kuruluşu haline gelmiştir. Ticari olmayan radyonun potansiyel değeri, Pacifica Radio gibi istasyonların dünyaya bir bakış, haber derinliği ve genellikle temel medya kuruluşlarından dışlanan bir tartışma fırsatı sunduğu ülkenin çeşitli kesimlerinde görülebilir. Reagan yılları boyunca ciddi hasar görmüş olmasına karşın, kamusal radyo ve televizyon da alternatif bir medya kanalını temsil eder; yeniden canlanması ve geliştirilmesi, propaganda sistemiyle rekabet etmeye ilgi duyanlar için ciddiyetle ele alınması gereken bir konudur.[16] Kamu mülkiyetinde bulunan yayıncılık faaliyetlerinin sürekli olarak ticarileştirilmesine şiddetle karşı çıkılmalıdır. Uzun vadede, demokratik bir siyasi düzen çok daha geniş çaplı bir medya denetimi ve medyaya erişimi gerektirir. Bunun nasıl yapılabileceğine ilişkin ciddi tartışmalar ve temel medya reformunun siyasi programlara dahil edilmesi, ileri-ci gündemin üst sıralarında yer almalıdır.[17]

Cemaat ve işyerlerindeki grupların örgütlenmeleri ve kendilerini eğitmeleri, kendi iletişim şebekelerini oluşturmaları ve aktivizmleri, toplumsal hayatımızın demokratikleştirilmesi ve anlamlı her türlü toplumsal değişim yönündeki adımların temel unsurları olmaya devam ediyor. Ancak böylesi gelişmeler başarıya ulaştığı ölçüde özgür ve bağımsız bir medya görmeyi umut edebiliriz.

EK I

GUATEMALA'DAKİ ABD RESMİ GÖZLEMCİLERİ, 1-2 TEMMUZ 1984

Reagan yönetimi, Guatemala'daki 1 Temmuz 1984 seçimleri için bir gözlemci ekibi gönderdi. Başkanlığını Cumhuriyetçi Kongre üyesi Ralph Regula'nın yaptığı ekipte şu kişiler yer alıyordu: Kongre üyesi olan Jack Hightower (Demokrat, Teksas) ve Mickey Edwards (Cumhuriyetçi, Oklahoma); Dışişleri Bakanlığı yetkilisi olan Kansas'tan Jack Brier ve Indiana'dan Ed Simcox; New York City'de yayınlanan *Homiletic and Pastoral Review*'ın editörü Rahip Kenneth Baker; Washington'dan bir vekil olan John Carbaugh; Amerikan Hür Emek Gelişimi Enstitüsü'nden Jesse Friedman; AFL-CIO'dan Tom Kahn; Potomac Örgütü'nden Max Singer ve Amerikan Girişim Enstitüsü'nden seçim uzmanı Howard Penniman.[1] Guatemala'da çok kısa bir süre kalan bu grup, seçim gününde "gözlem yapması için" ülke içinde helikopterle dolaştırıldı. Grup, 2 Temmuz günü kısa bir açıklama yaptı ve bir basın toplantısı düzenledi. Açıklama ve basın toplantısı ile ilgili tutanaklar, Guatemala City'deki ABD Büyükelçiliği tarafından 18 Temmuz 1984'te yayımlandı ve aşağıdaki tartışmanın temelini oluşturmaktadır.

Guatemala yıllarca insan hakları örgütleri tarafından çok büyük çapta siyasi cinayet ve rekor sayıda "kayıplarla" suçlandığı halde, basın toplantısında konuşan on gözlemciden hiçbirinin ifadesinde "cinayet" ve "kayıp" kelimeleri yer almaz. Asla dile getirilmeyen diğer kelimeler ya da ifadeler şunlardır: "Ulusal Güvenlik Doktrini," "Gizli Örgütlenme Yasası," "devlet terörü," "ölüm mangası," "katliam," "işkence," "nüfusun zorla yerinin değiştirilmesi," "sivil savunma devriyeleri," "basın özgürlüğü" ya da "oy kullanma zorunluluğu." Gözlemcilerin hiçbiri, askeri işgale maruz kalan bir ülkede helikopterle dolaştırılan ve İspanyolca konuşmayan yabancılar tarafından sorular yöneltilen Guatemala köylülerinin verdiği "pozitif' yanıtların sahiciliğinden kuşku duymadı. Tüm gözlemciler, uzun kuyruklar, yüz ifadeleri ve resmi koruma altındaki ziyaretçilere verilen birkaç cevaba dayanarak, Guatemala halkının gerçek duygularını tespit etme konusunda kendilerinin gayet yeterli olduklarını düşündüler. Gözlemcilerin hiçbiri, seçimin adil ve ilham verici bir şekilde gerçekleştiği, Guatemala halkının seçime katılım ve yurtseverlik duygusunu açıklama yönündeki arzusunun bir ifadesi olduğu ve demokrasiye doğru bir ilk adımı temsil ettiği yönündeki sonuçtan hoşnutsuzluk duymadı. İspat seçiminin hiçbir klişesi ihmal edilmedi –tarih sansür edildi ve gözlemciler tarafından serbest bir seçimin temel koşullarından hiçbirisi incelenmedi.

Guatemala'ya giden bu seçim gözlemcilerinin sunduğu klişelerden birkaç tanesini örnek olarak inceleyelim.

1. **İnsanlar umut dolu - Çok olumlu bir başlangıç.** Delegasyon başkanı Ralph Regula'ya göre bu "dinamik bir başlangıç ... bir ilk adımdı." Rahip Kenneth Baker "gelecek için büyük bir umut duygusu ... umut verici bir atmosfer" görüyordu. Jack Brier da "geleceğe dair umut verici bir hava" gözlemledi; "fakat bu, seçimlerin sonucunda meydana gelecekler ne olursa olsun, mutlaka güven duyduğu anlamına gelmiyordu" (az sayıda seçmenin verdiği kısa cevapların çevirisine dayanarak Brier'ın yapma başarısı gösterdiği çok ince bir ayrımdı bu). Tom Kahn "seçim kuyruklarında konuştuğumuz işçilerin çoğu çok umutlu olduklarını, bunun bir ilk adım olduğunu kendilerine anlattıklarını" ileri sürdü. Basın toplantısı sırasında Kahn'a güç durumdaki Coca Cola işçilerinden herhangi birini ziyaret edip etmediği soruldu. Etmemişti. Ne Kahn ne de onun AIFLD'li meslektaşı Jesse Friedman, sendika üyeliğindeki büyük düşüşten ya da cinayet yoluyla sendika liderliğinin yok edilmesinden söz etti.

2. **Uzun kuyruklar, sabırlı seçmenler.** Gözlemciler, oy kullanmak için "halkın sabırla beklemesinden" çok etkilendiler (Regula). Howard Penniman "oy kullanan halkın olağanüstü sabrını" dile getirdi. Ed Simcox seçmenlerin "sandık başına gittiklerini, sabahın çok erken saatlerinde kuyruklar oluşturduklarını, bazı durumlarda oy kullanmak için iki, üç, hatta dört saat beklediklerini" belirtti. Kongre üyesi Hightower'ın gözlemi ise şu yöndeydi: "Bizi hemen ilk anda etkileyen, uzun kuyruklardı." Tom Kahn ise "oy kullanma masaları etrafında hâkim olan sükûnet ve düzene" hayran kalmıştı.

Uzun kuyruklar ve sabırlı seçmenler, en önemli arzusu hayatta kalmak olan terörize edilmiş bir halkın oy kullanmasıyla bağdaşan gerçekliklerdir. Guatemala'daki çarpıcı devlet terörü sicilinden bir kez olsun söz etmeyen resmi gözlemcilerin ön kabulü, kuyruğa giren ve sabırla bekleyen seçmenlerin bunu sadece kibarlıktan yaptıklarıydı.

3. **Yurtseverlik mecburiyeti.** Bu gözlemci ekibin ana teması, seçmenlerin iyi yurtseverler olarak oy kullanma arzusu duymaları, böylece Ronald Reagan ve Dışişleri Bakanlığı'nın kabul edilebilir bulduğu, militarize edilmiş terörist devlete sadık bir şekilde davranmalarıdır. Max Singer "Guatemalalıların oy kullanmanın kendileri için önemli olduğunu düşündüklerini görüyorum" der. (Bu doğrudur; ama Singer halk açısından seçimlerin öneminin korkudan ve sınırsız güce sahip olan ordunun cezalandırmasından kaçınmak arzusundan kaynaklanabileceğini göz önüne almaz.) Regula, halkın "kurucu meclisin seçilmesi sürecinde pay sahibi olma fırsatını değerlendirmek için" sabırla beklediğini söyledi. Simcox'a göre ise, "onlar bunun yurtseverliğin bir gereği olduğunu, ülkeleri için önem taşıdığını biliyorlardı." Tom Kahn, seçim kuyruklarında konuştuğu insanların "büyük bir ulusal gurur duygusu ifade ettiklerine" tanık olmuştu.

4. **Herhangi bir baskı işaretinin olmaması.** Rahip Kenneth Baker, "herhangi bir sindirmenin olmadığı genel bir hava gözlemlediğini" ifade etti. Baker, hiçbir sindirmenin olmadığı bu atmosferi nasıl hissettiğini ve bu hissiyatın askeri bir koruma altında bir günlüğüne gözlemlenen yabancı bir ülkede kesin olarak güvenilir olup olmadığını söylemedi. Baker, halkı oy vermeye çağıran piskoposlara atıfta bulundu; fakat onların kayıplar, terör ve felakete varan sosyo-ekonomik koşulların olduğu bir ortamda anlamlı bir seçimin yapılamayacağını vurgulayan ek gözlemlerini belirtmekte acze düştü. Jack Brier, "Kesinlikle hiçbir şiddet olayına tanık olmadım. Doğrudan bir askeri müdahale kanıtına rastlamadım" der. Brier'ın üzerinde durmadığı bir sorun, eğer sindirme süreci tamamlandıysa, askeri tercihleri teyit etmek için şiddete ya da önemli bir askeri varlığa gerek kalmayacağıdır. Sovyetler Birliği'ndeki seçimlerde kesinlikle hiçbir şiddet unsuru ya da doğrudan askeri müdahaleye ilişkin kanıtlar yoktur. Baker, seçim günündeki uygulanabilecek şiddetin gerçekten çok önemli olduğunu iddia eder görünerek ve kurumsal korumayı yok edip terörle sindirilmiş bir halk yaratan uzun vadeli şiddeti göz ardı ederek sağır dilsizleri oynar.[2] Kongre üyesi Mickey Edwards Guatemala'da bir askeri varlığa rastlamış, ama "baskıcı" olmadıklarını gözlemlemiştir: "O bölgelerdeki halkın herhangi bir baskı ya da sindirme tehdidi altında olduğunu gösteren bir şey bulamadık." Edwards'ın etrafa nasıl baktığı zorunlu olarak şüpheli bir mesele haline gelir.[3]

5. **Şaşırtıcı düzeylere varan katılım oranı.** Jack Brier, "şaşırtıcı düzeydeki yüksek katılım oranına" atıfta bulundu ve Ed Simcox yüzde 60-70 civarındaki katılım oranının "gerçekten inanılmaz derecede olumlu bir istatistik" olarak değerlendirdi. Oy kullanmayı zorunlu kılan yasanın nadiren uygulandığını söyleyen Guatemalalı bir yetkiliden alıntı yaparak bu faktörü önemsiz göstermeye çalıştı, ama ABD Büyükelçiliği bile Guatemala'da oy kullanmanın zorunlu olduğunu belirtmişti. Öte yandan, resmi gözlemciler, ordunun uyarıları ve kitlesel katliamlar ile kayıplardan oluşan tarihsel arka plan şöyle dursun, bu küçük yasal zorunluluk sorunundan ya da kimlik kartını damgalatmak zorunluluğundan asla söz etmediler.

6. **İnsan hakları gelişiyor.** Kongre üyesi Mickey Edwards, "tüm objektif gözlemlere göre, son iki üç yıl içinde bu ülkede insan haklarının muazzam bir gelişme gösterdiğini" tespit etti. Fakat atıfta bulunduğu objektif gözlemlerin neler olduğunu söylemedi. Max Singer da, kısmen gerilla hareketinin zayıflaması nedeniyle "Guatemala'da insan hakları sicilinin iyileşmekte olduğu" tespitinde bulundu ve gerilla hareketinin Guatemala halkının insan hakları için ciddi bir tehdit oluşturduğunu belirtti. Basın toplantısında Singer'a bu ilerlemeyi nasıl tespit ettiği soruldu. Cevabı şu oldu: "Kırsal kesimde yaşayan insanların ifadelerinden."

7. Boş ve geçersiz oyların nedeni. Guatemala seçiminde kullanılan oyların yaklaşık yüzde 26'sı –herhangi bir partinin toplam oyunu çok aşan bir orandır bu– ya boş ya da geçersiz çıktı. Bu, Guatemala halkının yurtseverlik hevesinden dolayı uzun kuyruklara girdiği fikrini boşa çıkartıyor gibi görünüyor. Buna karşılık, Howard Penniman bu durumun okur yazar olmamanın bir sonucu olduğunu açıkladı. Başka olasılıklara değinilmedi. Birleşik Devletler'in Guatemala'yı özgürlük için kurtardığı otuz yıldan sonra okur yazarlık oranının hâlâ neden bu kadar düşük olduğundan ise hiç söz edilmedi.

8. Daha fazla yardım konusu. Gözlemciler objektifliklerini gösterdiler ve işçi temsilcileri Kahn ve Friedman, bu seçimin sadece bir "ilk adım" olduğunu, tıpkı yakınlarda El Salvador'da tesis edilmiş olan rejim gibi (Regula) tam anlamıyla gelişmiş bir demokrasiye geçilmesi için zamana ihtiyaç olduğunu teyit ederek liberal ilkelere bağlılıklarını sergilediler. Gözlemcilerin bazıları hemen ek yardımların gönderilmesini onaylayacaklarını söylediler; Mickey Edwards, Guatemala ordusunun "Amerikan değerlerine ve eğitimine açılmaktan" faydalanacağını savunarak yardımların bir an önce gönderilmesini istedi.[4] Diğerleri daha kaçamak davrandılar; fakat seçimin adil ve anlamlı olduğunu ve ABD onayı ile desteğini hak ettiğini kabul ettiler.

Özetle, bu bir gözlem karikatürüydü; fakat aynı zamanda ABD "resmi gözlemcilerinin" oldukça tipik bir performansını yansıtıyordu. Bu grubun raporu Stephen Kinzer tarafından *New York Times*'ta ve diğer Amerikan basın organlarında, Guatemala seçimi hakkında ciddi bir bilgi kaynağı olarak zikredildi. Kinzer ve kitle iletişim araçlarındaki meslektaşları, bölgedeki uzmanlar tarafından sekiz günlük yoğun bir araştırmanın sonucunda kaleme alınan Latin Amerika Araştırmaları Derneği'nin Nikaragua hakkındaki resmi raporundan ise asla söz etmediler.

EK 2

BULGAR BAĞLANTISI ÜZERİNE TAGLIABUE'NUN FİNALİ

Tarafgirlik Üzerine Bir Örnek-Olay

Kitle medyasının Bulgar bağlantısıyla ilgili yaptığı haberciliğin propagandacı niteliğini bir başka şekilde göstermek için, John Tagliabue'nun 31 Mart 1986'da *New York Times*'ta yayımlanan "Papa'ya Yönelik Gizli Plan Hakkında Hüküm Var, Fakat Cevap Yok" başlıklı makalesini ayrıntılı olarak ele alacağız. Bu yazıda, Roma duruşmasında görevlendirilen *Times*'ın uzman muhabirinin olgunlaşmış yargısı olarak "tarihe" geçen son derlemesinin sunumu yapılmaktadır. Söz konusu makale, aynı zamanda, bazı küçük istisnalar dışında, kitle medyasının Bulgar bağlantısı hakkındaki haberciliğini karakterize ettiğine inandığımız sistematik tarafgirliğin örnek bir modelidir. Dikkatli bir inceleme, Tagliabue'nun Bulgar bağlantısı ile ilgili Sterling-Henze-Kalb (SHK) modelinin tüm unsurlarını nasıl birleştirdiğini, bu modelin gerekleri doğrultusunda olguları nasıl seçtiğini ve çatışan olgular ve yorumları nasıl es geçtiğini gösterir.[1]

Konunun Ele Alındığı Çerçeve: Dava Hâlâ "Çözüme Kavuşturulamadı"

Roma'da Bulgarlar aleyhine açılan davanın mahkeme tarafından reddedilmesi, *Times*'ı olaya bir çerçeve kazandırılması sorunuyla karşı karşıya bıraktı. *Times*, yıllarca davayı makul bir iddia olarak göstermişti ve şimdi bir mahkeme kararıyla davanın reddedilmesi karşısında bir tavır geliştirmesi gerekiyordu. Çözüm, suçlu bulunmayan bir tarafın pozitif bir şekilde masum ilan edilebildiği ya da delil yetersizliğinden dolayı beraat edebildiği İtalyan adli sisteminin kendine has özelliğini kavramaktı. Böylece, Tagliabue'nun makalesinin başlığında ileri sürüldüğü gibi, ortada bir hüküm vardı, ama "cevap yoktu" ve Tagliabue'nun yazısının ilk paragrafı da davanın çözüme kavuşturulmamış niteliği üzerine odaklanır. Bulgarların delil yetersizliğinden dolayı *suçlu bulunmadığını* vurgulama ve Batı hukukunun birisini suçlu bulmak için pozitif kanıt gerektirdiği üzerinde durma imkânı vardı. Fakat Bulgarları suçlu bulmasının ardından beş yıl geçtikten sonra, *Times* yenilgiyi kabul etmeye yanaşmadı.

Tagliabue, aynı zamanda, mahkeme kararını sürpriz olmayan bir olaymış gibi göstererek onu önemsizleştirir. Tagliabue "pek az kişinin mahkemenin verdiği hüküm kar-

şısında şaşırdığını" ifade eder. Fakat Sterling ve ortakları tarafından Bulgarların açıkça gizli planın arkasında olduklarına dair daha önce verdikleri güvenceler ve Paul Henze'nin, "delillerin" "artık herhangi bir gerçek şüphenin pek mümkün olmadığı bir noktaya doğru düzenli olarak biriktiği"[2] şeklindeki açıklaması göz önüne alındığında, Bulgarların suçlu bulunmamasının gayet şaşırtıcı olması gerekir.

Alternatif bir çerçeve şöyle olurdu: İtalyan devletinin kaynakları tarafından desteklenen üç yıllık bir soruşturmadan ve uzun bir yargılamadan sonra, İtalya ve Batı'da Bulgarların suçlu bulunması halinde tatmin edilecek güçlü çıkar gruplarının olmasına rağmen, soruşturma İtalyan jürisini Bulgarların suçlu olduğu konusunda ikna edememişti. Bununla birlikte, tatmin edilmek istenen çıkar gruplarına ve onların propaganda araçlarına çiğnenecek bir sakız yine de verilmiş oldu: Tamamen aklanma gerçekleşmemiş, suçlama "delil yetersizliğinden" dolayı reddedilmişti. Bu, propaganda kurumlarının davaya Tagliabue tarzında bir çerçeve kazandırmasına izin verdi.

İtalyan Adli Sürecinin Himaye Edilmesi

ABD kitle medyası, dava tarihi boyunca bağlantıyı kovuşturan İtalyan kurumlarının şüpheli niteliğiyle ilgili delilleri karарttı. Soruşturma yargıcı Martella daima bir dürüstlük abidesi olarak değerlendirildi ve çelişen olgular göz ardı edildi.[3] Tagliabue, bu gelenek içinde iş gördü ve gazete sayfalarını boşa harcayarak Martella'ya gereksiz ve ilgisiz övgülerde bulundu (hatta önemini vurgulamak için ona bir altbaşlık ayrıldı). Onun "çok az kişi sorgu yargıcına karşı çıkmayı göze aldı" şeklindeki ifadesi de saçmadır; çünkü duruşmada tanıklardan davayla ilgili olgular hakkında somut kanıtlar sunmaları istenmiştir. Ayrıca tanıklar, yargılama öncesi soruşturmayı yürüten sorgu yargıcına karşı çıkacak konumda değillerdi ve bu türden bir girişime mahkeme salonunda izin verilemezdi. Yalnızca Bulgar savunma makamı iyi hazırlanmıştı ve Martella'ya karşı çıkabilecek durumdaydı. Nitekim, 4-8 Mart 1986 tarihlerinde etkili ifadelerle Martella'ya karşı çıktılar; fakat bu gelişmeler ne *Times*'ta ne de kitle medyasının geri kalan kısmında aktarıldı. Tagliabue, yargılamanın sadece ön-soruşturmanın bulgularını doğrulaması beklendiği halde, iddia makamının gerçekte kapsamlı bir yeni soruşturma çalışması yaptığına dikkat çeker. Bu, yargılamanın yapıldığı mahkemenin Martella'nın soruşturmasını çok yetersiz bulmuş olabileceği anlamına gelir; fakat Tagliabue asla bu noktaya değinmez.

Ağca'nın Davayı Bırakması

Olup bitenleri mazur göstermeye dönük çerçevenin önemli bir parçası da şudur: Duruşmaya Bulgar bağlantısı hakkında sözde tutarlı bir versiyon sunmuş olan Ağca'nın

aniden yüz seksen derecelik bir dönüş yaptığı ve ifade vermeyi tümden reddettiği ileri sürülür. Tagliabue bu konuya birkaç paragraf ayırır ve sonunda Ağca'nın giderek artan değişken davranışının, "mahkemenin çabalarını boşa çıkarmak için tasarlanmış olabileceğini" ileri sürer. İddia makamının bu zorluğun üstesinden gelemediğini, dolayısıyla davanın kaybedilmesinin soruşturmanın iç yetersizliklerinden ziyade Ağca'nın davranışından kaynaklandığını iddia eder.

Gerçekte, Ağca'nın iddiaları çok yavaş bir şekilde ve çelişkili biçimlere bürünerek su yüzüne çıkmış ve onlarca defa söylediklerini geri çekmiştir. Dolayısıyla birlikte ele alındığında, Ağca'nın iddialarını açıklığa kavuşturmanın en iyi yolu, yönlendirme yapıldığını, dışarıdan bilgilendirme olduğunu ve Ağca'nın Martella ile basının neler duymak istediğine dair tahminler yaptığını ileri sürmektir. Ağca'nın her zaman için tutarlı bir Bulgar bağlantısı versiyonu sunduğuna ya da böyle bir versiyon üzerinde karar kıldığına inanmak için bir sebep yoktur. Aksine öyle görünüyor ki, Ağca'nın versiyonu sürekli olarak değişmiştir ve Martella'nın raporundaki nihai sonuç kendi ulaştığı keyfi bir sentezdir.[4]

Ağca'nın yargılama sırasında giderek daha değişken ve kararsız davrandığı olgusu da kanıtlara dayanmaz. Ağca'nın sürekli değişken davranması, daha önceki ifadesinin gizliliği nedeniyle karanlıkta kalan bir olgudur; fakat zaten daha önceden İsa olduğunu iddia ettiği ve başka irrasyonellik belirtileri sergilediği Martella'nın raporunda açıkça görülmektedir. Ayrıca Tagliabue'nun yargılama sırasında Ağca'nın işbirliği yapmayı reddettiği yolundaki beyanatı da yanlıştır. Ağca, ifadesi çok tutarsız hale geldiği zamanlarda periyodik olarak duruşmalardan çekildi; fakat her seferinde sanık sandalyesine geri döndü ve çok sayıda soruya cevap verdi. Tagliabue'nun asla kullanmadığı bir varsayım, Ağca'nın iddialarının yönlendirmeye ve/veya hayalinde yarattığı uydurmalara dayanması halinde, açık bir mahkemede zor durumda kalacağı ve köşeye sıkıştırılacağıdır.

Tagliabue şu soruyu da hiçbir zaman sormaz Ağca konuşmayı reddetmiş olsa bile — ki bu doğru değildir— Martella'nın kapsamlı soruşturması ve raporu göz önüne alındığında niçin mahkeme başarılı bir sonuca ulaşmak için daha önceden tesis edilmiş olan ipuçlarını ve bulguları izleme aczine düşsün? Niçin Ağca'nın Bulgarlarla defalarca Roma'da buluştuğu ve birlikte seyahat ettiği iddialarını doğrulayacak tek bir tanık bulunamadı? Bulgarlar tarafından kiralandığı öne sürülen otomobil niçin asla bulunamadı? Ağca'ya verildiği varsayılan para nerede? Tagliabue bu soruları ele alma becerisi gösteremez.

Ağca'nın Masalının "Kısmen Teyit Edilmesi"

Tagliabue, Ağca'nın iddialarının güya kısmen doğrulandığı örnekleri tarif eder. İlk önce, kısmi doğrulama olarak şunu gösterir: "Bay Özbey, Papa'yı vurmak için Bulgarların gerçekten Bay Ağca'yı kullanmak istediklerini, ama ona güvenmediklerini söyledi." Fakat eğer kesin sonuç Bulgarların Ağca'yı görevlendirmeyi başaramaması ise, bu kısmi bir doğrulama değildir. Üstelik, Özbey Roma'da ifade verdiği sırada, orada bulunan başka bir muhabir Özbey'in mahkemeye Bulgarların Ağca'yı "kullanmak istediğini" *söylemediğini* ileri sürer. ABC-TV News'ten, Roma'da bulunan Wolfgang Achtner'e göre, Özbey'in söylediği tek şey, Bulgarların "ilgiyle dinledikleri, ama kayıtsız kaldıklarıydı" (mahkemedeki Türk tercümanın tercümesi); ya da "ilgiyle dinledikleri, ama ciddiye almadıklarıydı" (Achtner'in kendi tercümesi). Kısacası, Tagliabue kanıtları tahrif etmiş görünüyor.

Başka bir "kısmi doğrulama" ise, "Çatlı'nın, Batı Alman istihbaratı ile karanlık gizli temaslarına ve soruşturmaya dahil edilen Türklere net olarak belirlenmemiş amaçlar için yapılan ödemelere dolaylı olarak değinmesiydi." Bu belirsiz ifade, Papa'ya karşı suikast planından söz etmez bile ve hiçbir şeyin kısmi doğrulanması değildir. Bu noktayla ilgili olarak Çatlı'nın ortaya koyduğu en önemli kanıt, Batı Alman polisinin Ağca'nın sözde suikast ortağı olan Oral Çelik'e Batı Almanya'ya gelerek Ağca'nın iddialarını doğrulaması için rüşvet vermeye kalktığını anlatmasıdır. Bu, yönlendirme tezini destekler ve bu nedenle Tagliabue tarafından sansür edilir. Çatlı'nın gizli servisleri zikrettiği geriye kalan tek tanıklığı, Bozkurtların lideri Ali Batman'la ilgilidir; güya Batman, Çatlı'ya, Alman gizli polisinden Romanya'daki bir toplantıda Varşova Paktı güçlerinin Papa'yı öldürmeye karar verdiğini duyduğunu söylemiştir. Bu, açıkça, söz konusu iddiayı ortaya atmış olan 19 Mayıs 1981 tarihli sahte SIMSI belgesinden bir sızdırmadır. Böylelikle, bir sahtekârlığın içeriğiyle ilgili kulaktan dolma anlatım, Tagliabue açısından, Ağca'nın gizli bir plan hakkındaki iddialarının "kısmen doğrulaması" oluverir.

Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki, Tagliabue bu sözde "kısmi doğrulamaları" zikrederken, hiçbir yerde Ağca'nın doğrulanmadan kalan iddialarının bir listesini vermez.

Sovyet-Bulgar Saiki

Tagliabue, otuz iki paragrafından ikisini, güya Ağca'nın suikast girişimini desteklerken Sovyetler'in hangi saikle hareket ettiğine ayırmıştır: "Polonya'daki komünist yönetime karşı dinsel bir ilhamla hareket eden direnişi ezmek." Tagliabue, burada, *Times*'ın konu hakkında herhangi bir karşı argümanın dile getirilmesine izin vermeyi kesinlikle reddeden ve uzun bir geçmişi olan geleneğini izler. Sovyetler kendi izlerini iyice giz-

lemiş olsa bile, Sovyetler'den teşvik gören bir Papa cinayeti suçlanmasına yol açacak, Polonya'nın düşmanlığını pekiştirecek ve Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'yla ilişkilerini büyük ölçüde zedeleyen sonuçlar üretmiş olacaktı. Dolayısıyla böyle bir girişim, telafi edici herhangi bir yararı bulunmayan riskli bir davranış olacaktı.[5]

Gizli plandan kim kazançlı, kim zararlı çıktı? Batılılar, davayla ilgisi olabilecek olası herhangi bir saike sahip miydi? Tagliabue bu soruları gündeme getirmekten acze düşerken SHK çizgisini izler. Fakat Ağca İtalya'da hapse girdiğinde, suikast girişimini Doğu'nun üzerine yıkmak üzere Ağca'yı yönlendirdiklerinde, Batı'nın soğuk savaşçılarının kaybedecekleri pek bir şey yoktu, ama kazanacakları çok şey vardı. Tagliabue, Bulgar bağlantısıyla ilgili suçlamaların, ABD-Sovyet ilişkileri "en kötü dönemindeyken" su yüzüne çıktığından söz eder. Bu durumun, Batı'da gizli planın inandırıcılığına nasıl katkıda bulunduğunu belirtirken, aynı gerçekliğin yeni Soğuk Savaş'a hizmet edebilecek olmasının, Ağca'nın geç kalmış itirafını *açıklayabileceği* ihtimaline hiç değinmez.

Ağca'nın Bulgaristan'da İkâmeti

Sterling-*Times* senaryolarında bu daima önemli olmuştur ve Tagliabue da ilgisiz bir şekilde bu iddiayı ortaya atar. Üstelik, "Bulgaristan'da 2 Ay Geçirdi" başlığıyla buna özel bir vurgu yapılır. Tagliabue, Ağca'nın başka on bir ülkede daha kaldığından söz etmez. Bozkurtların Batı Avrupa'ya ulaşmak için Bulgaristan'dan geçmeyi tercih ettikleri, çünkü oradaki yoğun Türk trafiğinin kendilerini saklamalarını kolaylaştırdığı şeklinde Çatlı'nın Roma'da verdiği ifadeyi belirtmekte acze düşer; *Times* ise, bu ifadeyi baştan sona hasır altı eder. Tagliabue, Ağca'nın uzun bir süre Sofya'da barındırılmasının suçlamaları makul şekilde reddetme kuralına ters düşeceğinden söz etmez. Roma'da Ağca'ya yardım etmek için Bulgarları kullanmak bu riski daha da arttıracaktır. Tagliabue, suçlamaları makul şekilde reddetme sorununu tartışmaz. Eğer Ağca bir süreliğine Sofya'da kaldıysa, bir Batı propagandacısının suikastın arkasında Doğu'nun bulunduğuna ilişkin ilk bakışta kabul edilebilecek bir kanıt olarak bu olguyu kullanması imkânı doğacak ve arzulanan itiraf konusunda Ağca'yı hazırlamak için temel malzemeyi sağlamış olacaktır; Tagliabue bundan da söz etmez.

Türkiye'deki Bulgar Parmağı

Tagliabue, Bulgarların, "kanlı solcu teröristleri sağdaki rakiplerine karşı kışkırtan" bir çatışmada "istikrarsızlığı arttırmak için" Türkiye'deki aşırı solu ve sağı desteklediğini ve bunun açık göründüğünü" ileri sürer. Bu, Sterling'in uydurduğu bir efsanedir; Tagliabue'nun bir efsaneyi anlamlı bir kanıt yerine kullanabilmek için bu efsanenin

ardına gizlendiği "açık görünmektedir." Solun ve sağın 1970'lerdeki şiddet ortamında birbirine eş tutulması yanlıştır: Şiddet içeren saldırıların büyük çoğunluğu polis ve asker himayesi altındaki Bozkurtlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Tagliabue, aşırı sağın 1977'de gerçekte hükümete katıldığı, ordu ve istihbarat servisleriyle güçlü bağlar kurduğu gerçeğini tartışmakta da acze düşer. Hem sağa hem sola dönük Bulgar desteği iddiası hiçbir zaman kanıtlarla desteklenmemiştir. Tagliabue, Birleşik Devletler'in Türk ordusu, gizli servisleri ve Faşist Milliyetçi Hareket Partisi'yle "açık görünmenin" ötesinde bağlantılara sahip olduğundan ve 1970'lerin sonlarındaki terörist olayların nihayetinde ABD çıkarlarına gayet iyi hizmet ettiğinden asla söz etmez.

Anahtar Soru: Ağca Bu Kadar Çok Şeyi Nasıl Biliyordu?

Tagliabue için "anahtar soru," "Ağca'nın bildiklerini nasıl bildiği ve ne zaman bildiğidir." Bu önemli bir konudur, ama eğer Tagliabue SHK formatının dışında iş görmüş olsa, sorabileceği başka sorular da olurdu. Ağca'nın Bulgarların adını vermesi neden bu kadar uzun zaman aldı? Herhangi bir baskıya maruz kaldı mı ya da konuşması için teşvik edildi mi? Niçin önemli ifade değişikliklerine gitmek zorunda kalıyordu? Sonunda Ağca konuştuğu zaman, sadece kendisini sorgulayanların söylemesini istedikleri şeyleri söylemesi kuşku uyandırıcı değil midir? Tanığın (Ağca) dış bilgi kaynaklarıyla düzenli bir irtibat içinde olduğu; hiç ceza görmeden yalan söyleyebildiği ve kanıtları geri çekebildiği bir adli süreci nasıl değerlendirmeliyiz?

"Bulgarların Avukatları Bile..."

Tagliabue, Ağca'nın nasıl olup da bu kadar çok şey bildiğini değerlendirirken, Ağca'nın yönlendirilmiş olabileceği ihtimaline yalnızca bir paragraf ayırır. Diğer yandan, Ağca'nın tuhaf bir şekilde çok fazla şey bildiğini vurgulamak için büyük gayret gösterir –telefon numaralarını, kişisel alışkanlıkları, takma adları bilmektedir. Tagliabue, Ağca'nın bilgisine ilişkin "en basit açıklamanın", kitaplara, gazetelere, dergilere ve dışarıdan verilen başka malzemelere erişebilmesi olduğunu söyler. İlginç bir şekilde, Ağca ile gizli servis, mafya, Vatikan ajanları ve temsilcileri arasında hapishanede gerçekleşen çok sayıdaki temasa hiç değinmez. Ağca Vatikan'a, aynı zamanda mafyayla bağlantısı olan hapishanesindeki temsilcisinin baskısından yakınan bir mektup bile yazmıştır; fakat bu, *Times* tarafından uzun süre sansür edilen bir olgudur. Oysa bu ziyaretler, hapishanedeyken Ağca'ya bilgi sağlamanın kolaylığına işaret eder. Tagliabue, bu tehlikeli bölgeye giren olguları kabul etmeyecektir.

Temel bir soru, *daha sonra orada hiç bulunmadığını Martella'ya itiraf ettiği* halde, Ağca'nın Antonov'un dairesi ile ilgili ayrıntıları nasıl bildiğidir. Bulgarlar ve Anto-

nov verdikleri savunmada, Ağca ayrıntıları saymadan önce Antonov'un dairesi hakkında verdiği bilgilerin asla medyada ifşa edilmediğini kanıtlamak için bir hayli uğraş verdiler. Bu, bir yönlendirmenin olduğunu ima eder; tıpkı Ağca'nın binadaki diğer dairelerin bir özelliğini yanlışlıkla Antonov'un dairesinde de varmış gibi teşhis etmesinin bir yönlendirmeyi ima etmesi gibi. Tagliabue, "Bulgarların avukatlarının bile" Ağca'nın gazeteleri okuyarak erişemeyeceği şeylerin adını verdiğini "kabul ettiklerini" söyler. Böylece Tagliabue, avukatların sanki bu hususu yönlendirme tezini destekleyen çarpıtıcı bir kanıt haline getirmeksizin kabullendiklerini ima etmektedir. Gazetenin yaptığı iş, bundan daha sahtekârca olamazdı.

"Daha Fesat Bir Bakış Açısı"

Tagliabue, yönlendirme olasılığı hakkında sonlara doğru ayırdığı tek paragrafta, ortada pek çok kanıt bulunmasına rağmen, tek bir destekleyici kanıta bile değinmez ve bunun yalnızca bir iddia olduğunu ileri sürer.[6] Alaycı bir şekilde yönlendirme varsayımını "daha fesat bir bakış açısı" biçiminde tanımlayarak ve onun "Sovyet bloku hükümetleri de dahil davayla ilgili siyasi soldaki eleştirmenler tarafından benimsendiğini" belirterek, ikiyüzlü bir propagandacının kötüleme yöntemini kullanır. Tagliabue bile, daha önceki haberlerinde, Mafya mensubu Giovanni Pandico'nun –kendisinin de içinde bulunduğunu iddia ettiği– bir yönlendirme senaryosunu ana hatlarıyla özetlediği İtalya'daki ifadesinden söz etmişti; fakat Tagliabue yönlendirme varsayımını destekleyen bu ya da başka belgeleri ya da olguları zikretmez bile. SHK formatına uyan bileşenlere bağlı kalır: İyi Martella, davaya ihanet eden Ağca, Sovyet saiki, Ağca'nın Bulgaristan'ı ziyareti ve ayrıntıları bilmesi. Tüm diğer malzemeler "fesat" olarak gösterilir ya da tarafgir çizginin inandırıcılığını artırmak için sansür edilir.

Ağca Bulgarlara Yardım Etti

Tagliabue makalesini, Ağca'nın vekilinin Bulgarların Ağca'ya "teşekkür borçlu olduğunu" belirttiği ifadesinden bir alıntı yaparak bitirir. Bu, Tagliabue'nun gözde konularından birisini tekrar gündeme getirir: Ağca bilerek davayı sabote etmiştir. Bu, Sterling'in, Ağca'nın yalpalamalarının gerçekten Bulgarlara gönderilen "sinyaller" olduğunu, sırayla onları tehdit eden ve ödüllendiren bir nitelik taşıdığını ve kendisini hapishaneden çıkarmak için yardım etmelerini sağlamayı amaçladığını ileri süren teorisinden türetilmiştir. Sterling'in hiç kanıtlanmamış bir yutturmacası olduğu halde, Tagliabue daha önceki makalelerinde bu çizgiyi takip etmiştir ve bu çizgi özet makalede de örtük olarak varlığını sürdürmektedir.[7] Ağca duruşmada neyin pazarlığını yapıyordu? Bulgarların kendisini kaçırmasını mı bekliyordu? Kendisinin salıverilmesi için bir pazarlık ayarlamaları karşılığında Bulgarların davaya dahil olmayı kabul etmesi-

ni mi bekliyordu? Eğer Bulgarların desteğini kazanmak için davayı sabote ediyorsa ve Bulgarlar açıkça cevap vermeyi reddediyorsa, niçin sonunda onlara zarar vermeye karar vermedi? Tagliabue bu noktalara hiç değinmez.

Özetle bu, "haber" ya da "haber analizi" kılıfı altında propaganda için model oluşturan bir örnek-olaydır. Bu örnekte, bir dizi yalan söz konusudur, ama bunlar diğer sistematik çarpıtmalara göre daha az önem taşır. Tagliabue ve *Times* konuya, Bulgarların muhtemelen suçlu olduğunu varsayan ve davanın kaybedilmesine yol açan faktörleri açıklamaya çalışan bir çerçeveden yaklaşırlar —her şeyden önce ortada bir dava olmaması gerektiğini öneren faktörler tabii ki hariç tutulur. Bulgarlarla buluşmalar düzenlendiği ya da anlaşmalar yapıldığı konusunda ileri sürülen olgusal iddiaları doğrulamaktaki başarısızlığı tartışmayı reddederler. Suçlamaları makul şekilde inkâr edebilme meselesini ele almazlar; hatta bundan hiç söz etmezler. Mantıksız ya da bağdaşmayan olgulara dikkat çekmeden, tercih edilen SHK modelinin unsurlarını yineleyip dururlar. Yönlendirme modelini destekleyecek kanıtları göz ardı ederler. Sözcükleri manipüle ederek ve kanıtları arzu edilen sonuç doğrultusunda çarpıtarak, hoşlanmadıkları argüman çizgisine ve sözcülerine dönük tiksinti verici bir dil kullanırlar. Bu makale, propaganda, medyanın tarafgirliği ve ilgili konuları kapsayan derslerde sınıfta mükemmel bir örnek olarak kullanılmalıdır.

EK 3

BRAESTRUP'IN *BÜYÜK HİKÂYESİ*

Bazı "Özgürlük Evi Özel Haberleri"

"Tet Saldırısı'nda" (s. 384) medyanın yerleşik iktidara "karşı bir tutum" benimsediği yolundaki suçlamanın altını doldurmak için düzenli olarak ortaya konulan örneği ele almıştık. Bu, Tet Saldırısı'nın haber yapılma biçimiydi. Diğer yandan, bu suçlamanın dayandırıldığı Özgürlük Evi'nin araştırmasını incelemiştik. Gördüğümüz gibi, bu konuda da medyanın davranışı propaganda modelinin beklentilerine uymaktadır ve Özgürlük Evi araştırmasında geliştirilen temel tezler bizatihi Özgürlük Evi'nin kanıtları tarafından çürütülmektedir. Bu araştırmadaki suçlamadan geriye kalan, seçkinlerin taleplerine uygun olmakla birlikte, Tet Saldırısı'yla ilgili medya haberciliğinin teknik açıdan yetersiz olma olasılığıdır. Bu suçlamaya daha yakından bakacak olursak, aslında durumun tam tersi olduğunu görürüz: "Özgürlük Evi Özel Haberleri" düzeltmeye ihtiyaç duyarken, medyanın performansı oldukça güvenilir gözükür. Öte yandan, Özgürlük Evi'nin araştırmasının yetersizliği daha önce sergilenen düzeyi bile geride bırakmıştır. Bu araştırmanın ciddiye alınması ve daha sonraki tartışma için gündemin büyük bir kısmını belirlemesine izin verilmesi çok ilginç bir olgudur.

Özgürlük Evi'ne göre, televizyon yorumculuğu ve *Newsweek* bu [gazetecilik] kifayetsizliğinin "uç noktadaki örneğinde" en kötü suçlulardır. Bu nedenle, onların bazı günahlarını gözden geçirerek işe başlayalım. Braestrup'ın bir çok defa göndermede bulunduğu bir örnek, Walter Cronkite'ın 27 Şubat tarihinde yayımlanan "CBS'deki çok tanınmış, savaş üzerine yarım saatlik özel programıdır" (*Büyük Hikâye*, I, 158). Braestrup'a göre Cronkite'ın buradaki "değerlendirmesi," "ABD birliklerinin kırsal alanı korumak için asker göndermek zorunda kalacağı" şeklindedir (I, 645). *Büyük Hikâye*'ye yazdığı önsözde, Leonard Sussman gayet yerinde olan şu gözlemde bulunur: "Okurun bizim çeşitli analizlerimizi ya da yargılarımızı gözü kapalı bir şekilde kabul etmesini beklemiyoruz." Bu nedenle, esas olarak cilt II'de (I, x) "tartışılan pek çok haberin tam metni" sunulmaktadır. Onun tavsiyesine uyarak Cronkite'ın "özel haberinin" tam metnini bulduğumuz (s. 180 ve devamı) cilt II'ye dönüyoruz. Burada, Braestrup'ın Cronkite'e atfettiği "değerlendirmeyi" uzaktan da olsa çağrıştıracak bir ima bile yoktur.

Braestrup şu iddiada bulunur: Bu önemli "özel programda," "aslında Cronkite yıkım-

ların, mültecilerin, pasifikasyon sürecinin Tet'le birlikte kesintiye uğramasının müttefiklerin yenilgisine katkıda bulunduğunu ve bu durumun Başkan Johnson'ı müzakere masasına oturmaya zorlayacağını söyler göründü" (I, 158,). Cronkite böyle bir şey söylemez. Doğru bir şekilde "uzmanların komünistlerin amaçları ya da komünistlerin bu amaçları gerçekleştirirken elde ettiği başarının derecesi konusunda uzlaşamadıklarını" belirterek, "başarının ya da kötüye doğru gidişin ölçüsü konusunda şüpheler olduğunu" bildirir. Cronkite, amaçlarının birçoğunda "başarısızlığa uğradılar," fakat üçüncü bir aşamada düşman "ilk iki aşamada kaybettiğini geri alabilir" der. Devamında, "spekülatif, kişisel ve sübjektif" diye adlandırdığı bir yargısından söz eder: "Kimin kazandığı ve kimin kaybettiği" ya da ne ölçüde kazandığı ya da kaybettiği konusunda "emin olmadığını..." belirtir. Birleşik Devletler'in muhtemelen "bir pat durumuna saplanmış olduğu" ve tarihçilerin Tet Savaşı'nın bir "beraberlikle" bittiği sonucuna varabileceği sonucunu çıkarır. Cronkite'a göre, "bizim mağlubiyetin eşiğinde olduğumuzu ileri sürmek mantıksız bir karamsarlık yaratmak olacaktır." Johnson'un bir "yenilgi" nedeniyle müzakere masasına oturmaya "zorlanacağını" söylemez; daha ziyade, gerçekten bir "pat" söz konusuysa, o zaman "tek rasyonel çıkış yolunun, muzafferler olarak değil, ama demokrasiyi savunma yeminine bağlı kalmış ve yapabileceğinin en iyisini yapmış olan şerefli bir halk olarak müzakere etmek olacağını" belirtir. Amerikan amaçlarıyla ilgili hükümet propagandasının tipik bir şekilde tekrar edilmesine dikkat edin. Bu amaçlar masumiyetini korumuş ve asla lekelenmemiştir; ABD Hükümeti'nin demokrasinin altını oyma ve Güney Vietnam'da, UKC, Budist "üçüncü güç" vs. tüm halk güçlerini yok etme yönünde gayretleriyle olağanüstü kabaran sicili sorun olarak kabul edilmemelidir. ABD Güney Vietnam'da bunları yaparken, Amerikan şiddetinin iktidara getirdiği güçlerin siyasi rekabetten sağ çıkamayacağı şeklindeki açıkça kabul edilen varsayıma dayanması önemli değildir. Özgürlük Evi'nin alaya aldığı bu yorumları yaparken Cronkite'ın temelde Genel Kurmay Başkanı General Wheeler'la aynı sonuçlara ulaştığını, generalin Cronkite'ın yayınıyla aynı gün başkana verdiği brifingde ve bir ay sonra başkanın danışmanlarıyla toplantısında benzer görüşleri ilettiğini hatırlayalım.

İki hafta önce Cronkite'ın ABD ve Vietnam kaynaklarına dayanarak komünist saldırının etkisini "değerlendirdiğini" ve "Viet Kong'un açıkça askeri bir yenilgi yaşadığını" (I, 158) aktardığını da belirtebiliriz. Benzer biçimde, Braestrup'ın sürekli mahkûm ettiği 10 Mart tarihli bir NBC-TV özel programında Howard Tuckner, başkalarının da defalarca belirttiği gibi, "askeri anlamda müttefiklerin kazandığını" (I, 159) ifade etmiştir.

Cronkite'ın "özel programı," Özgürlük Evi'nin iddianamesindeki en önemli delildir. Bu örnek, Özgürlük Evi'nin ulaştığı sonuçlar ile zikrettiği kanıtlar arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından tipiktir.

Breastrup, 28 Şubat'ta Robert Schakne tarafından yapılan bir televizyon yorumuna atıfta bulunur. Bu yorumu kabaca şöyle tekrar eder: "Kısacası, Saygon'un başarısızlıkları yüzünden Birleşik Devletler artık savaşı tümüyle üstlenmek zorunda kalacaktır; buna sürekli zarar görmüş pasifikasyon programı da dahildir" (I, 562-63). Braestrup ayrıca Schakne'nin "bu argümanı" Robert Komer'e atfettiğini de ileri sürer. Bunu, standart dalga geçme terimiyle "bir CBS özel haberi" diye adlandırır. Aslında "bu argüman" "Özgürlük Evi"nin başka bir "özel haberidir." Breastrup'ın iddiasına göre Schackne, "Vietnam'daki pasifikasyon programını yeniden yoluna sokmaya yardım etmek için" daha fazla birlik istemek amacıyla Komer'in Washington'da General Wheeler'la buluşmuş olması "muhtemeldir" demektedir. Bir gün önce, Wheeler kuvvet miktarının 525.000'den 731.756'ya çıkarılmasını istemiştir; bunun öncelikli sebepleri olarak da şunları sıralamıştır: "RD Programının [pasifikasyon programı] ciddi bir gerilemeye maruz kaldığı konusunda hiçbir kuşkuya yer olmaması;" "Viet Kong'un şimdi kırsal alanı büyük ölçüde elinde bulundurması" ve "Vietnam ordusunun şehirleri ve kasabaları terk ederek kırsal kesime yeniden girmesi için, birçok bölgede ABD birliklerinin yardım ve teşvikinin zorunlu olması."[1] Breastrup'ın Schackne'nin "argümanıyla" ilgili versiyonu ile Schakne'ye atfettiği gerçek kelimeler arasında pek az benzerlik olsa da, bu kelimeler en hafif tabirle, ortaya koydukları durumun ciddiyeti azımsanarak aktarılmıştır.

Bunun üzerine Braestrup, Cronkite'ın 28 Şubat tarihli bir radyo yayınında "aynı argümanı neredeyse kelimesi kelimesine, fakat bu kez çok daha güçlü bir sonuç çıkartarak kullandığını" ileri sürer. Gerçek yayında, Braestrup'ın "argümanı" konusunda herhangi bir ipucu yoktur. Cronkite'ın bu "argümana" en çok yaklaştığı nokta, "*herhalde Büyükelçi Komer Başkan Johnson'a üzücü bir hikâye anlattı*" (vurgu Braestrup'a ait) şeklindeki ifadesidir. Daha sonra Cronkite, dört gün önceki bir brifingte Komer tarafından sunulan temel olguları doğru bir şekilde tekrar eder ve şu sonuca varır: "Bugün, Büyükelçi Komer'in, köyleri sürekli işgal altında tutabilmemiz için, köylülere verilen ve açıkça Vietnamlıların tek başlarına tutamadıkları güvenlik sözünü yerine getirebilmemiz [*aynen böyle!*] için, Başkan Johnson'dan daha fazla Amerikan birliği talep etmiş olması muhtemel gözüküyor." Her zamanki gibi, UKC Vietnamlı sayılmamaktadır. Propaganda sisteminin, köylülerin bu "güvenlik sözünü" büyük bir özlemle NLF'nin yerine getirmesini beklediği yolundaki örtülü varsayımının dışında, Cronkite'ın, açıkça Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun *tek başına* tutamadığı sözü ABD birliklerinin yerine getirmek zorunda kalacağı yönündeki spekülasyonu pek de mantıksız görünmez. Nitekim üç gün sonra, General Westmoreland "muhtemelen ek ABD birliklerine gerek duyulacağını" (II, 159) ve bu sayede "düşmanı amaçlarına ulaşmaktan daha etkili şekilde alıkoyabileceğimizi" açıklamıştır. Dört gün sonra ise Komer, Tet Saldırısı'nın pasifikasyon sürecinde "önemli bir gerilemeye" yol açtığını belirtmiştir. Bir gün son-

ra da Cronkite "pasifikasyon programının ocağı" olarak görülen bölgenin pasifikasyon danışman yardımcısı yüzbaşı Donald Jones'la yaptığı bir televizyon röportajını sunmuştur. Bu röportajda Jones, "bölgenin büyük bölümünde pasifikasyonun mevcut olmadığını" ve seyahat etmenin imkânsız olduğunu söylemiştir (yukarıda zikredilen 27 Şubat tarihli CBS-TV "özel programı"). Ve bir gün sonra da General Wheeler, kısmen "Viet Kong'un şimdi kırsal kesimi büyük ölçüde kontrol etmesinin" önüne geçme ihtiyacını gerekçe göstererek, devasa miktarda kuvvet artırımı talebinde bulunmuştur.

"Özgürlük Evi Özel Haberleri"ne maruz kalma konusunda televizyon ve radyo yalnız değildir. İşte bir kaç örnek.

Araştırma, büyük bir aşağılama ve alayla, George McArthur (AP) ve Don Oberdorfer (Knight) hariç "hiç kimsenin" "Viet Kong yönetimi altındaki Hue'de sivillerin başına neler geldiğine ilişkin haber yapmadığını ..." söyleyerek bizi bilgilendirir (I, 299). Braestrup, yine kendi kendini çürütme konusundaki kayda değer yeteneğini göstererek, Viet Kong idaresi altındaki Hue'de, gerillaların yaptığı infazlar, adam kaçırmalar, infaz edilen sivillerin toplu mezarlara gömülmesi vs. üzerine *Newsweek, UPI, Washington Post*, William Ryan, Reuters, *New York Times, Time, London Times* ve NBC "Today" şovda aktarılan haberleri zikreder (I, 277, 281-84, 472). Sayfa 283'te ise, Braestrup şunları yazar: "Bizim kayıtlarımızın gösterdiği kadarıyla televizyon istasyonları infazlardan hiç söz etmedi;" sayfa 472'de, 28 Şubat tarihinde "savaşın sonunda ... Hue'nin içinde bulunduğu duruma ilişkin görüntülerin verildiği bir haberde" NBC "Today" şov programının, "'yüzlerce hükümet çalışanının öldürülerek geçici mezarlara atıldığı' ifadesini kullanarak, Hue Katliamı'nı" ima ettiğini belirtir; böylece kendi iddiasını çürütür. Bu, biraz kapsamlı bir "ima" gibi duruyor. Örnek, Özgürlük Evi'nin kanıtları ele alma tarzını ortaya koyması bakımından tipiktir.

Bu bağlamda, Braestrup'ın kendisini çürüterek zikrettiği Hue Katliamı hakkındaki sayısız hikâyenin, Hue'de 300 ila 400 arasında hükümet görevlisinin öldürüldüğü yolundaki resmi suçlamalara atıfta bulunduğunu belirtmeliyiz. Gareth Porter'ın yorumuna göre, bu önemli bir katliamdır; fakat "savaşta ölen toplam sivil sayısının yalnızca onda birine tekabül eder;" bu nedenle, "çok önemli bir hikâye gibi gözükmemiştir". Porter şunları ilave eder: "Hue Katliamı'nı önemli bir hikâye haline getiren şey, 1969'un sonlarında Amerika'nın Saygon büyükelçisi Ellsworth Bunker'ın talebi doğrultusunda konu hakkında bir kitapçık yazan ABD Büyükelçiliği propagandacısı Douglas Pike tarafından kamuoyuna duyurulmasıdır." Kuşkulu kaynağına rağmen, Pike'ın anlatımı yayımlandığında medyada kendisine kapsamlı bir yer buldu ve o zamandan beri standart versiyonların temeli haline geldi. Porter gayet makul olarak, "Pike'ın verilerinin çoğunun Saygon siyasi savaş bölümüne dayandığı göz önüne alındığında –ki aksi takdirde doğrulanmazdı– basından daha kuşkucu ve ihtiyatlı davranması istenebilir"

gözleminde bulunur. Porter, ayrıca 1971'de ABD misyonu tarafından sağlanan belgelerin "belli başlı bütün temel noktalarda Pike'ın söyledikleriyle çeliştiğini" ilave eder. Eski CIA analisti Frank Snepp'e göre, "kan banyosu fikri bütünüyle hayal ürünüydü" ve "yurtdışında Güney Vietnamlılar lehine sempati uyandırmak için" hikâyeler Amerikan yetkilileri tarafından basına verilmişti. Kısacası, AP'den John Lengel'in Hue'den aktardığı gibi, "eğitilmiş gözlemcilerin" teşvikiyle "suçun komünistlere atıldığı titiz bir psikolojik savaş programı" söz konusuydu.[2]

Braestrup, herhangi bir kanıt ya da argüman ileri sürmeden Pike'ın analizini ve ABD Hükümeti'nin pozisyonunu doğru kabul eder. Bir dipnotta, "Pike'ın açıklamasına, Kornell Üniversitesi'nden yüksek lisans öğrencisi, Ulusal Kurtuluş Cephesi hayranı ve kısaca, bir Saygon sakini olan D. Gareth Porter tarafından meydan okunduğunu" belirtir; fakat "önemsiz bir politik çekişmenin" bir parçası olduğunu söyleyerek bunu dikkate almaz (I, 285-86). Aksine, Pike'ı "bağımsız bir kafa yapısına sahip, Viet Kong üzerine bir USIA* uzmanı" olarak tarif eder (I, 196)[3] ve Porter'ın, Pike'ın iddiaları hakkında sunduğu analize hiç atıfta bulunmaz; oysa Porter, Vietnam'la ilgilenen bir kaç Amerikalı aydından biridir. Benzer bir şekilde, Leonaard Sussman, hiçbir argüman sunmadan, hükümetin yaklaşımının doğru olduğunu ve "savaşta sivillere uygulanan en kapsamlı sistematik infazdan" Viet Kong'un sorumlu tutulması gerektiğini apaçık bir gerçek gibi kabul eder. Böylece, ABD ateş gücüne dayanarak gerçekleştirilen ve binlerce sivilin öldürüldüğü –ki bunların arasında Viet Kong katliamının kurbanı olduğu iddia edilen birçok insanın olması muhtemeldir– Hue'deki sistematik kıyımı dikkate almaz.[4] Burada değinilmeden geçilen bir başka nokta, o zamandan beri Hue Katliamı'nın standart versiyonu haline gelen ifşaatların tuhaf zamanlamasıdır; Hue Katliamı, My Lai Katliamı'nın 1969 Kasım sonunda gecikmiş olarak ifşa edilmesinden sadece birkaç gün sonra duyurulmuştur:

> Saygon'daki Ordu subayları, 1968'deki Hue saldırısı sırasında komünist birliklerin yaklaşık 2.900 Vietnamlı'yı öldürdüğünü gösteren daha önceden ele geçirilmiş, ama "yeni fark edilen" Viet Kong belgelerini kamuoyuna sundular. Subaylar, bir muhabirin Hue hakkındaki sorularının onların gün ışığına çıkmasına yol açmasına kadar, bu belgelerin 19 ay boyunca ABD askeri dosyalarında fark edilmeden durduğunu söylediler. Bir görevli "İnanılmaz göründüğünü biliyorum, ama gerçek bu" dedi.[5]

Bu değerlendirmede, Özgürlük Evi'nin çalışmasının pek araştırma çabası göstermediği şeyleri keşfetmek için uğraşmayacağız; sadece burada karşımızda duran şeyin bilimsel bir çalışmadan ziyade bir hükümet propagandası belgesi olduğunu bir kez daha belirteceğiz.

* United States Information Agency (Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı). 1953-99 yılları arasında faaliyet gösterdi. Kendisini ABD'nin dış politikasını ve yurtdışındaki çıkarlarını destekleyen bağımsız bir kuruluş olarak tanımlamıştır. –y.h.n.

Max Frankel, *New York Times*'ta (11 Şubat 1968) şöyle bir yorumda bulundu: Yurtiçindeki ve Vietnam'daki baskıların, "bir kez daha askeri harekâtları tırmandırma arzusu uyandırdığı düşünülüyor" (I, 584, Braestrup tarafından "moral bozma" amacının bir örneği olarak vurgu amacıyla italikle yazılmıştır). Frankel ölçülü ifadesinde son derece haklıydı. Braestrup'ın işaret ettiği gibi, "Wheeler ve Westmoreland, daha cesur bir Vietnam stratejisi telkin etmek, yani daha fazla birlikle daha çabuk sonuç almak (örneğin Laos'a, Kamboçya'ya ve Kuzey Vietnam'da Askerden Arındırılmış Bölge'nin biraz üzerindeki bölgesine saldırılar düzenlemek) için zamanlamanın uygun olduğu konusunda anlaşmışlardı." Öyleyse "moral bozma" suçlaması niye? Braestrup şöyle karşı çıkar: Çünkü askeri harekâtları tırmandırma "Johnson için pek de *cazip* bir ihtimal değildi" (onun vurgusu) –bu, Frankel'in de pek üzerinde durduğu bir husus değildir. Braestrup daha da ileri gidip Frankel'in bu makalede, "askeri harekâtları tırmandırmanın, özellikle yedekleri askere almanın muhtemel olduğunu" öne sürdüğünü iddia eder (I, 586). Frankel'in makalesi, eşlik eden belgeler cildinde yer almaz. Makalenin kendisine döndüğümüzde, Braestrup'ın iddiasının Frankel'in makalesinin hiçbir yerinde ileri sürülmeyen bir başka Özgürlük Evi özel haberi olduğunu keşfederiz. Braestrup'ın bu iddiası, sadece, "Güney Vietnam halkının güvenliğini" sağlamak amacına ilişkin hükümet propagandasının standart bir tekrarı olduğu için dikkate alınmaya değerdir. "Güney Vietnam halkının güvenliği" ise, köylerin B-52'lerle bombalanması ve tam o sıralarda Quang Ngai eyaletinin tamamının dümdüz edilmesinin bir parçası olarak Görev Gücü Barker'ın My Lai içinde ve civarında yaptığı kahramanlıklar vs. yoluyla sağlanmaktadır.

Televizyondan sonra en kötü suçlu *Newsweek*'tir. Öyleyse gelin onun kötülüklerini biraz ayrıntılı ele alalım. Braestrup'ın "Thieu-Ky rejimi hakkında *Newsweek*'in temel beyanatı" olarak tarif ettiği "Vietnam: Bir Yeniden Değerlendirme" başlıklı 18 Mart'taki sayısında, "Siyasi Bataklık" adlı bir başyazı yayımlanladı. Bu başyazıda, doğru bir şekilde, "[siyasi bataklıkta] köylülüğün sadakatini kazanmayı amaçlayan her türlü çaba için hayati önemde bir unsur olarak toprak reformuyla ciddi bir şekilde uğraşılmadığı" yorumunu yapmıştı (I, 534-36). Bu, Amerikan yüksek komutasından Washington'daki yetkililere kadar herkesin aşina olduğu bildik bir doğrudur. Braestrup şu yorumda bulunur: "*Newsweek*'in mantığının iç yüzünü anlamak bir kez daha güçleşiyor. Tabii ki, ne *Newsweek* ne de Vietnam köylüsü Tet sonrasında rejimin toprak reformunu ciddi olarak ele almasını bekliyordu." Bu "yeniden değerlendirmede," *Newsweek*'in özel olarak Tet sonrasındaki bir aylık döneme değil, genel manzaraya atıfta bulunduğu açıkça ortadadır.

Braestrup'a göre, "*Newsweek*, Şubat-Mart 1968 dönemi boyunca, arada 'kurnaz' Giap'a, 'çetin' Kuzey Vietnamlı düzenli askerlere, 'uğursuz' düşman faaliyetlerine ve genel ola-

rak durumu hiç kötüleşmeyen kusursuz bir düşmana göndermede bulunuyordu" (I, 229). Gerçeklere dönersek 11 Mart'ta, *Newsweek*, komünistlerin "tüm askeri operasyonların karakteristik özelliği olan kargaşayla hâlâ başının dertte olduğunu" belirten bir analiz sunmuştu. Haber (II, 216 ve devamı), kritik bir köprüyü havaya uçurma ve yakalanan ivmeyi sürdürmek için esas kuvvetleri gereğince kullanma konusundaki "izah edilemez" başarısızlıkları tarif eder. Halkın ruh hali ve ABD-Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun taktikleriyle ilgili yanlış değerlendirmeleri, birliklerin hazırlığının yetersiz olduğunu vs. belirterek incelemesini sürdürür. Nihayetinde, "komünistlerin hedeflerinin çoğuna ulaşamadıkları" sonucuna varır. Bir hafta sonraki sayıda yer alan Khe Sanh üzerine bir makale, kötü taktikler nedeniyle "Charlie'nin önündeki altın fırsatı kaçırdığını" belirten bir deniz piyadesinin görüşünü aktarır. *Newsweek*'in "durumu hiç kötüleşmeyen kusursuz bir düşman" resmi, bir başka Özgürlük Evi özel haberidir.

Peki ya diğer günahlar hakkında ne demeli? "Kurnaz" Giap'a gelince, *Newsweek* ile Braestrup'ın parlak bir analiz olarak baktığı Douglas Pike'ın çözümlemesini karşılaştırın. Pike bu analizinde, Giap'ı bir "taktik ustası," "20. yüzyılın en iyi taktik komutanlarından biri" vs. olarak tanımlar. Kuzey Vietnamlıların "çetinliği" ve "uğursuz" faaliyetleri hakkında ise, ABD askeri komutasının düzenli raporlarına ve Vietnam gazilerinin geniş literatürüne bakın.

Braestrup şu iddiada bulunur: "Düşmanın planının, taktiğinin, uygulamasının, hevesinin ve silahlarının o kadar da kusursuz olmadığını belirten ifadeler bulmak için medyanın düşmanla ilgili tasvirlerinin çoğunu boş yere tarar durursunuz –Mart 1968'e kadar da durum budur." "*Times*'ın analizlerinde ya da savaş alanından geçilen haberlerde, düşmana kurnaz, azimli, fedakâr, şaşmaz ve tehditkâr olmak dışında başka bir sıfatın yakıştırıldığına pek rastlamazsınız ve bu konuda gazetenin pek çok dostu vardır" (I, 186, 216). "Kusursuz" ve "şaşmaz" dışında –ki bunlar Özgürlük Evi'nin başka özel haberleridir– sözü edilen sıfatlar askeri raporlarda bulunabilir ve itiraz kabul etmez görünür. Medyanın düşmanı şaşmaz ya da hata yapmaz olarak gördüğü iddiası, Özgürlük Evi'nin tipik kendi kendini çürütmeleriyle birlikte, 186 ila 231'inci sayfalar arasında savunulur. Bu sayfalarda, biraz önce söz edilenlere ek olarak, tam aksini belirten pek çok örnek verilir. Medya, Viet Kong'un "ayrım gözetmeden katliama" yol açtığı ve "Güney Vietnamlıların ruh halini tamamen yanlış değerlendirdiği" için "hiç kuşkusuz" halkı kendine yabancılaştırdığını aktarmıştır. Medya yine şu tür haberlere yer vermiştir: Muhtemelen "ciddi bir insan gücü sıkıntısı" çekiyorlar ve "fena halde darbe yemiş" olabilirler.[6] "Temel amaçlarına ulaşmakta başarısız" oldular. Esir alınan Viet Konglar Saygon'da kayboldular; onlara yanlış bir şekilde hoş karşılanacakları söylenmiş. (Bu haber, Braestrup'ın "Televizyon: Viet Kong'a övgüler" başlığı altında yer alır.) Önemli bilgilere "ulaşamadılar –ya da önem vermediler." Ve böyle sürüp gider. Hepsini bir

araya getirdiğimizde, ortaya "şaşmaz" ve "kusursuz" bir düşman portresi çıktığı pek söylenemez.

Özgürlük Evi'nin, objektifliğini militanca koruyan özgür bir basının ABD saldırısına karşı direnenleri sadece "düşman", "hasım" vs. olarak değerlendirmekle kalmayıp "düşmanı" doğru bir şekilde çetin, kararlı ve cesur olarak tasvir etmekten de sakınması gerektiği yönündeki varsayımına dikkat edin. Özgürlük Evi standartlarına göre, medyanın özgür bir toplumdaki gerçek rolünü oynayabilmesi için, göründüğü kadarıyla totaliter devletlerde talep edilen ve güç kullanımıyla güvence altına alınan devlete yönelik hizmetinden bir an bile sapmaması gerekir.

Özgürlük Evi'nin araştırmasının yarattığı etkinin nedeni, bu araştırmayı gerçekleştirmek ve analizler yapmak için kullanılmış olan muazzam miktarda belge ve kaynaktır. Fakat her olay tek tek ele alındığında ve ayrıntılı bir inceleme yapıldığında, örnekler art arda çökmeye başlar. Aşağıda, saymakla bitmeyen bu örnekler arasından birkaçını daha ele alıyoruz.[7]

Braestrup, pasifikasyon üzerine şunları söyler: "TV ve radyo yorumcuları çarpıcı en kötü sonucu ima etmek için mevcut bilgilerin çok ötesine geçtiler." Bu noktayı kanıtlamak için üç örnek zikredilmiştir (I, 565). NBC-TV'den Howard Tuckner, New York'tan "ABD istihbarat yetkililerinin" ve "Vietnam'daki bazı ABD görevlilerinin" görüşlerini aktarmıştır. Braestrup, bir dipnotta aktarımın doğru olduğunu teslim etmekle birlikte, bunların *Washington*'da bulunan CIA'nin görüşleri olduğunu ve Vietnam'daki genç CORDS* görevlilerinin cesaretini kırdığını" ilave eder. Özgürlük Evi'nin standartlarına göre, bu tür kaynakları doğru ve münasip bir şekilde aktarmak gerekir. İkinci örnek —tıpkı Vietnam'daki pasifikasyon yetkilileri gibi— sadece morali bozuk bir ton taşıdığı için eleştirilen bir CBS radyo haberidir. Üçüncü örnek ise, NBC-TV'nin bir "özel programından" alınmıştır. Bu programda Dean Brelis kırsal bölgelerde neler olduğunu bilmiyoruz, "sadece hayal edebiliriz" demiş ve "şehirler artık güvenli değil; belki de hiçbir zaman değillerdi" diye ilave etmiştir.[8] Bu pek de sözü etmeye değmez bir ifadedir ve Braestrup'ın yeniden ifadelendirirken çıkardığı ateşli sonuçla pek bir alakası yoktur.

Braestrup "moral bozucu gazetecilik" olarak adlandırdığı tarzın örneklerine kendi sunumunda bolca yer verir. Böylece, medyayı pasifikasyon programının tamamen tahrip edildiğini iddia etmekle suçlar; oysa kendisinin çıkardığı sonuç "güçlüklerle karşılaşmasına rağmen pasifikasyonun 'ölmediği' ... ortada karışık bir durumun olduğu, ama açıkça ne askeri ne de psikolojik bir 'felaketin' söz konusu olmadığı" yönündedir (I, 716). Halbuki, Braestrup'ın ortaya koyduğu kanıtların da açıkça gösterdiği gibi,

* Sivil Operasyonlar ve Kırsal Gelişme ve Destek Birimleri, Vietnam'da pasifikasyon programını güçlendirmek için görev yapan özel birliklerdi. —y.h.n.

medya da pasifikasyon programının güçlükle karşılaştığını, ama ölmediğini aktarmıştır. Oysa bu ifadeler, açıkça göreceğimiz gibi, daha karamsar bir tutum sergileyen Pentagon'un görüşleriyle çelişmektedir. Baestrup'ın "moral bozucu gazeteciliği" çarpıcı sonuçlar bulmak için metni tarayan dikkatsiz okurları etkileyebilir, ama hiçbir kanıt sunmaz ve herhangi bir argümana yer vermez.

Morley Safer'in, Cam Ne'deki kulübeleri yakan deniz piyadelerini seyreden bir köylünün, evi yok edilirken "bizim onun yanında olduğumuza" inanmasının güç olacağı sonucunu çıkarması karşısında, Braestrup alaycı bir şekilde "Vietnamlıların psikolojisinin okunmasına" değinir (I, 43). Safer nereden biliyor? Belki de köylü alevleri seyretmekten hoşlanmıştır. Buna karşılık, bu tür psikanaliz çabalarının tümü alay konusu edilmez. Örneğin, General Westmoreland "şehirlerdeki halkın, Tet döneminin kutsallığını çiğnediği ve şehirlere zarar veren taktikler kullandığı için Viet Kong'a büyük öfke duyduğunu" açıkladığında (II, 164) ya da "köylünün kafa yapısı" üzerine açıklamalara giriştiğinde (I, 78), "Vietnamlıların psikolojisinin okunması" alay konusu yapılmaz. Burada, Safer'ın, basının işgal ordusunun bir kurumu olduğu yolundaki örtülü varsayımı ("onun yanında*yız*") kabul ettiği için eleştirilmediğine dikkat çekmek istiyoruz.

Braestrup, "saldırının ikinci gününde büyükelçilik savaşının, TV ve gazetelerde Tet Saldırısı'nın neredeyse *tümü* gibi ele alınıp işlendiğini" belirtir (vurgu ona ait; I, 126). Medyanın yetersizliği konusundaki bu örneği, Braestrup'ın kendi haber indeksi tarafından tamamen çürütülür. Braestrup, başlangıçtaki kargaşada Büyükelçilik'e girildiğini ileri sürdüğü için medyanın Viet Kong'un başarısını abarttığını da savunur. Buna karşılık, bu açıklamalar ile askeri polisin elçilik içinden kendilerine ateş açıldığı şeklindeki raporlarını ya da 716. askeri polis taburunun "General Westmoreland arıyor; birinci öncelikli emir, bütün enerjinin ABD Büyükelçiliği'nin *yeniden ele geçirilmesine* yönlendirilmesi gerekiyor" (I, 92; vurgu bize ait) şeklindeki mesaj kaydını karşılaştırmaz. Basının, Westmoreland'ın, çatışmaya katılan askeri polisin ve diğerlerinin söylediklerini oldukça doğru aktarması ve özellikle, sadece Westmoreland'ın daha sonraki açıklamasına dayanmamış olması karşısında Braestrup'ın duyduğu kızgınlığı okumak ilginçtir. (Westmoreland'ın elçiliğin "ele geçirildiği" yolundaki belirgin inancı, Braestrup'ın zikrettiği muhabir hatalarının ötesindedir.) Dikkatli bir okuma, o anda yaşanan kargaşa da göz önüne alındığında, medyanın haberlerinin şaşırtıcı şekilde doğru olduğunu gösterir. Bununla birlikte, hiç kimse işbaşındaki gazeteciye irkiltici bir kavrayış gibi görünecek olan Braestrup'ın şu derin sonucunda bir hata bulamaz: "İlk haberler her zaman kısmen yanlıştır."

Özgürlük Evi'nin araştırması, medyanın hükümetin iddialarına karşı kuşkucu bir tepki gösterirken, "kinci" bir tutum sergilediğini ve "cezalandırma" eğiliminde olduğunu birçok kez iddia eder. Alternatif bir olasılık, bu tepkinin yeni keşfedilmiş bir gerçekçiliği

yansıtmış olabileceğidir. Örneğin, Braestrup "Westmoreland'ın kamuoyu önünde düşmanı küçümseyerek Kasım'da [1967] yanlış bir tutum içine girdiğini " kabul eder (I, 69) ve başka pek çok yanlış ve yanıltıcı iyimser ifadeden söz eder. Bunların arasında Robert Komer'in Tet Saldırısı'ndan bir hafta önce yaptığı "pasifikasyon programının düzenli bir ilerleme gösterdiği" şeklindeki tahmini de vardır (I, 72; Braestrup'ın yeniden ifadelendirmesi). Aslında Tet Saldırısı'nın sonucunda oluşan şokun bir kısmı, medyanın hükümetin daha önceki değerlendirmelerine duyduğu inançtan kaynaklanmıştı ve ABD ordusu ve Washington'daki resmi kurumların gayet iyi farkında oldukları gibi, Tet Saldırısı bu inancın altını oymuştu.

Üstelik, saldırı sırasında General Westmoreland'ın açıklamaları pek de ikna edici değildi. "11 Vietnamlı tümen komutanın hepsinin ... birliklerini etkili bir şekilde yönettiklerini" iddia etmişti; buna karşılık, bir gazetecinin öğrendiğine göre, komutanlardan birisi "Tet Saldırıları sırasında tam bir şoka girmişti" (I, 454-55). Ya da ceset sayılarının yanlış ve şişirme olduğu konusunda medyanın öne sürdüğü iddiaları, Westmoreland'ın "savaşla ilgili en büyük çarpıtmalardan birisi" olarak nitelendirmesini düşünün. Westmoreland'a bakılırsa, en fazla "görece küçük yanlışlıklar" vardı (II, 163). Fakat kendi generalleri oldukça farklı bir görüşe sahipti. Generallerin görüşlerini ele aldığı araştırmasında, General Douglas Kinnard, cevap verenlerin yüzde 61'inin ceset sayısının "genellikle abartılmış" olarak açıklandığı düşüncesine sahip olduğunu, yalnızca yüzde 26'sının "makul bir çerçevede doğru" düşüncesinde olduğunu aktarır. Cevaplar arasında şunlar vardır: "Uydurma, tamamen değersiz," "çoğunlukla bariz yalanlardı," "ordunun şerefine sürülmüş bir leke" ve "öncelikle McNamara ve Westmoreland gibi kişilerin inanılmaz bir ilgi göstermesi yüzünden birçok birlik tarafından had safhada abartılmıştı." Belki de "kindarlık" dışında, gazetecilerin kuşkucu davranmak için bazı haklı nedenleri vardı.[9]

Braestrup, şok niteliğinde bir şeyler bulmak amacıyla basının sarf ettiği çabaların saçmalığa varan boyutunu göstermek için, *Time*'da, Khe Sanh'ta "*Dienbienphu civarındakilere benzer şekilde*" tünel kazan düşman hakkında yayımlanmış bir haberi zikreder (I, 435; vurgu ona ait). Braestrup, genel olarak benzetmeyle dalga geçer. Fakat Deniz Piyadeleri Komutanı General Cushman'ın şu gözlemiyle dalga geçmeyi unutur: "[Düşman] Dienbienphu'da öğrendiği zanaat tekniklerini uygulayarak çukurları kazıyor ve başka şeyler yapıyor" (I, 403).

Braestrup, tipik bir hayal ürünü retorikle "ülke içinde, televizyonda bütün Vietnam'ın alevler içinde ya da harabeye dönmüş olarak gösterildiğini ve tüm Vietnamlıların evsiz mülteciler gibi sunulduğunu" iddia eder (I, 234) ve şunu ekler: "Bu dönemde Saygon, Hue ya da diğer şehirlerin *hasar görmemiş* kısımlarını gösteren bir televizyon programına ya da fotoğrafa hemen hiç rastlamayız" (vurgu ona ait). Bu, haberciliğin

dengesiz ve düşmanı destekleyici nitelikte olduğunu göstermektedir. Coventry ve Pearl Harbor'ın bombalandığı günlerde, resmi dengelemek için huzur içindeki İngiliz köyleri ya da Hawai kasabalarıyla ilgili kaç tane film gösterildiğini ve fotoğraf yayımlandığını doğrusu insan merak ediyor.

Braestrup, "savaşmayan sivilleri öldürme ve mültecilerin göç etmesine neden olma" suçlamaları karşısında "Viet Kong'un aklanmasının" nedenlerini arar (I, 234). Fakat x'in nedenini araştırmadan önce x'in doğru olduğunu göstermek gerektiğini gözden kaçırır. Bu örnekte sözü edilen şey, yani x doğru değildir. Zikrettiği aktarımlar düzenli olarak sivillere acı çektirdiği için Viet Kong'u suçlar ve Viet Kong'un zalimliklerini vurgular. Aslında, Braestrup'ın kendisi de "hem *Time*'ın hem de *Newsweek*'in –başka yerlerde olduğu gibi– Saygon'da "suçu Viet Kong'un üzerine yıktığına" işaret eder. (I, 246) *Newsweek* "Viet Kong'un Terör Haftası" başlıklı bir makale yayımlamış (12 Şubat) ve Viet Kong terör timlerinin Saygon'daki sivilleri infaz ettiğini anlatmıştı (I, 490). Medya, tipik bir şekilde, Viet Kong'u "nüfus yoğunluğunun yüksek bölgelerin tam ortasına kurşunlar ve bombalar getirmekle, çapraz ateş arasında sıkışan sivillerin rasgele katledilmesine ve güvenlik için şehirlere kaçan mültecilerin ikinci kez evsiz kalmasına neden olmakla" suçladı (*Time*, [I, 246]). Böylece medya, eğer Birleşik Devletler öldürüyor ve yıkıyorsa, bu nedenle düşmanın suçlanması gerekir şeklindeki ABD hükümet propagandasının bakış açısını benimsedi. Tabii bu arada, mültecilerin muazzam ABD vahşetinden kurtulmak için şehirlere kaçtıklarını ve bu şekilde mülteci yaratmanın açık bir politika olduğunu ekleme konusunda acze düştü.[10] *New York Times*'ta Charles Mohr, "'duyarsız davranıp insan hayatını önemsemedikleri' için halkın gerillalara öfke duyacağından emin olan" Amerikalı yetkilileri zikrederek "şehir saldırılarını başlattığı için sivillerin ölümünden bir anlamda Viet Kong'un sorumlu olduğunu" yazdı (I, 243). Aynı zamanda AP, *Washington Post*, NBC ve diğerleri, eğer Amerikan zalimliklerine ilişkin haberleri desteklemek için kullanılsa Özgürlük Evi'nin alay edeceği çok zayıf kanıtlara dayanarak, Viet Kong'un yıkıma neden olduğunu, sivilleri kalkan olarak kullandığını, sivillerin saldırıdan kaçmalarını engellediğini ve sivilleri katlettiğini vs. aktardılar. Braestrup, tipik bir çarpıtmada, Howard Tuckner'ın "halkın çoğunluğunu korumak için ... halkın bir bölümünü öldürmek ya da sakatlamak zorunda kaldıkları" şeklinde bir karar olduğuna ilişkin açıklamasına dayanarak, NBC-TV'nin "Saygon'daki kayıpların sorumluluğunu, *yalnızca* [müttefiklerin] geri kalanı korumak için 'halkın bir bölümünü öldürmek ya da sakatlamak gerektiği' şeklindeki bir kararına yüklediğini" ileri sürer (vurgu bize ait). Oysa Tuckner'ın açıklaması ile onun Braestrup tarafından yeniden dile getirilişi arasında oldukça büyük bir fark vardır ve yalnızca kurbanları "korumaya" yaptığı standart referanstan dolayı dikkat çekicidir (I, 249).

Genel olarak "Viet Kong'u temize çıkarmak" şöyle kalsın, medya, elinden geleni yaparak ve sorgulanmayan dogmaya uygun bir şekilde, Güney Vietnam'ı ve halkını "ko-

ruyan" ve "savunan" ABD güçlerinin neden olduğu ölümler ve yıkımdan ötürü Viet Kong'u suçlamıştır. Dar anlamda habercilik genelde doğru olmasına karşın, sunulan çerçeve ve genel resim tuhaftır ve devlet propaganda sisteminin taleplerine büyük ölçüde uyar. Özgürlük Evi'nin devlete yapılan bu tür bir hizmeti sözü edilmeye değmez —aslında kendi standartlarına göre yetersiz— bulması da hayli açıklayıcıdır.

Özgürlük Evi araştırmasındaki daha genel özetler, sunulan kanıtları fazlasıyla geride bırakan cinstendir. Yıkıntılar ve tahribat "müttefik güçler açısından [çeşitli şekillerde ima ya da tarif edilen] hayret verici bir 'yenilginin' simgesel kanıtları olarak sunuldu" (I, 621). "Bir kaç şehirde yoğun bir ateş gücü kullanan Amerikalılar örtük olarak tüm Vietnam'ı kayıtsız bir şekilde yok ediyorlarmış gibi tasvir edildiler ... buna karşılık, Viet Kong'un kendi ateş gücünü ayrım gözetmeksizin kullanması ve Hue'de yaptığı katliamlar büyük oranda gözden kaçırıldı" (I, 286). Medyaya hâkim konular "müttefikler açısından bir yenilgi manzarası çizilmesine katkıda bulundu" (I, 705). "Tet Saldırısı'nda basın, hasta ölüyor diye bağırıyordu" (I, 714). Örnekler bu şekilde devam eder.

Bu nitelendirmelerde ne denli fazilet bulunduğunu göstermek için daha önce yeterince alıntı yapmıştık. Ayrıca daha önce gösterildiği gibi, düşmanın başarısını aktarırken aynı derecede aşırı bir övgüde bulunmamasına rağmen, medyanın yayımladığı haberler genellikle ABD askeriyesinin raporlarına uyuyordu. Braestrup bunun farkındadır. Örneğin, "'lojistik, örgütlenme ya da insan gücü konusundaki eksikliklerin, 'ilk dalgadan' sonra bile Kuzey Vietnam Ordusu'nun istediği her yere saldırma kapasitesini engellemediği ('hiçbir yer artık güvenli değil') şeklindeki genel gazetecilik algılamasına, Şubat'ta, Saygon'daki Güney Vietnam Hükümeti Ordu sözcülerinin bizzat kendilerinin katkıda bulunduğunu" yazar (I, 190). Ayrıca "Şubat'ta, ender ve kapsamı sınırlı olsa da, çatışmayla ilgili pek çok görgü tanığının aktarımı, durumun niteliğini, Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun resmi bildirilerinden ya da Saygon'da yeniden yazılan bildiriden çok daha iyi ortaya koymuştur" (I, 334). Aslında, zikredilen askeri brifingler temel içerik bakımından medya yorumlarına çok benzer niteliktedir. Örneğin, 3 Şubat'ta tugay komutanı General John Chaisson, "Viet Kong'un şehri ele geçirdiği" Hue'deki savaşı, "gerçek bir savaş," "ilk evrelerinde çok başarılı bir saldırı," "şaşırtıcı ölçüde iyi koordine edilmiş," "şaşırtıcı derecede yoğun," "şaşırtıcı bir cüretle gerçekleştirilmiş" vs. şeklinde tanımlamıştı. Doğal olarak, medya içerik ve üslup açısından daha kapsamlı bir çeşitlilik gösteriyordu; fakat yukarıda medyaya yönelik olarak sıralanan nitelendirmeler, sayısız çarpıtmayı ve bariz uydurmayı dışarıda tutsak bile, histeri olarak görülmeli ve basitçe dikkate alınmamalıdır.

John Rochne'nin iddia ettiği gibi, eğer bu araştırma çağdaş akademik çalışmanın ulaştığı büyük başarılardan biriyse, o zaman akademik çalışma gerçekten kötü bir yolda demektir.

NOTLAR

ÖNSÖZ

1. "Özel çıkar grupları" terimini, Reagan dönemindeki Orwellcı mantığa göre değil, terimin sağduyuya uygun anlamıyla kullanıyoruz. Reagan döneminde "özel çıkar grupları" terimi işçileri, çiftçileri, gençleri, kadınları, Siyahları, yaşlı ve yaşlılık yüzünden zayıf düşmüş insanları, işsizleri, kısacası nüfusun tümünü kapsıyordu. Bu sınıflandırmanın dışında kalan tek grup, şirketler ve bu şirketlerin sahipleriyle yöneticileriydi. Onlar "özel çıkar grupları" kapsamına girmezler, "ulusal çıkarları" temsil ederler. Bu terminoloji, tahakküm gerçeğinin göstergesidir ve iki büyük siyasal partinin "ulusal çıkar" terimini ne anlamda kullandığını gösterir. Bu kullanımın her iki parti için de geçerli olduğunu ilgili kanıtlarla birlikte ortaya koyan benzer bir değerlendirme için bkz. Thomas Ferguson ve Joel Rogers, *Right Turn: The Decline of the Democrats and the Future of American Politics* (New York: Hill and Wang, 1986), s. 37-39 ve kitabın çeşitli yerleri.
2. Örneğin,Herbert Gans, "haberleri şekillendiren inançlar gerçekte, ulusal gazeteciliğe içkin olan ve gazetecilerin çalışmaları sırasında öğrendiği *mesleki* değerlerdir... Haberler hakkında yargıya varırken başvurulan kurallar, haberin sonuçlarının dikkate alınmamasını gerektirir..." diyor. ("Are U.S. Journalists Dangerously Liberal?") *Colombia Journalism Review* [Kasım-Aralık 1985], s. 32-33). *Gans, Deciding What's News* (New York: Vintage, 1980) adlı kitabında, medya muhabirlerinin genellikle "objektif" olduğunu, ancak bu objektifliğin "etno-merkezcilik" ve "sorumlu kapitalizm" vs. gibi belli "kalıcı değerler"den oluşan bir inançlar kümesi çerçevesinde şekillendiğini ileri sürüyor. Bu mantığı benimseyecek olursak "*Pravda*" gazetesinde çalışan gazetecilerin işlerini, Sovyet devletinin temel adalet anlayışına duydukları inancın ve "sorumlu komünizm"in sınırlamalarına tâbi olarak yaptıklarının gösterilmesi halinde, "objektiflik" konusunda daha ileri bir tartışmanın anlamsız olduğunu kabul etmemiz gerekirdi. Ayrıca ileride belgelerle ortaya koyacağımız gibi, Gans gazetecilerin ne kadar kısıtlayıcı bir çerçeve içinde çalıştıklarını yeterince dikkate almamaktadır.
3. Medyanın yeni-muhafazakâr eleştirmenleri, medyayı sisteme karşı girişilen liberal ve kurulu düzen-karşıtı saldırıların kalesi olarak gösterir. Bu eleştiriler, kitle medyasının çok zengin kişiler veya başka şirketlerce denetlenen büyük şirketlerden oluştuğunu ve yeni-muhafazakârların, medyanın "liberal kültürü"nün üyeleri olarak tanımladığı kişilerin ücretli çalışanlar olduğunu göz ardı etmektedir. Ayrıca bu eleştirilerde, söz konusu liberal kültürün üyelerinin genellikle sistemin temel öncüllerini kabul ettiği ve kurulu düzenin öteki üyelerinden, esas olarak ortak amaçlara ulaşmakta kullanılacak tak-

tikler konusunda ayrıldığı gerçeği de görmezden geliniyor. Yeni-muhafazakârlar basitçe kendi görüşlerinden sapılmasına tahammül edemiyorlar. 1. Bölüm'de yaptığımız analizde, bu grubu, medyayı sindirip günümüzde izin verilen sınırlı muhalefete bile kulak tıkayacak bir çizgiye getirme rolünü üstlenen "zorlayıcılar" olarak tanımlıyoruz. Medyaya ilişkin yeni-muhafazakâr görüşlerin incelendiği bir kaynak için bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, "Ledeen on the Media" *The Rise and The Fail of the Bulgarian Connection* (New York: Sheridan Square Publications, 1986) içinde, s. 166-170; George Gerbner, "Television: The Mainstreaming of America", *Business and the Media* Konferans Raporu içinde, Yankelovich, Skelly ve White, 19 Kasım 1981; Gans, "Are U.S. Journalists Dangerously Liberal?"

4. Bkz. Walter Lippmann, *Public Opinion*, (1921, yeni baskı, London: Allen & Unwin, 1932); Harold Lasswell, "Propaganda", *Encyclopedia of the Social Sciences* içinde, (New York: Macmillan, 1933); Edward Bernays, *Propaganda*, (New York: H. Liveright, 1928); M. J. Croizer, S. P. Huntington ve J. Watanuki, *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, (New York: New York University Press, 1975). Daha ayrıntılı tartışmalar için bkz. Noam Chomsky, *Towards A New Cold War*, (New York: Pantheon, 1982), 1. Bölüm ve belirtilen atıflar, özellikle de Alex Carey, "Reshaping the Truth: Pragmatists and Propagandists in America", *Meanjin Quarterly* (Avustralya), cilt 35, no. 4 (1976).

5. *Public Opinion*, s. 248. Lippmann, "çoğunlukla ortak çıkarların kamuoyunun gözünden bütünüyle kaçtığını ve bu çıkarların, ancak kişisel çıkarları yerellik sınırını aşan uzman bir sınıf tarafından yönetilebileceğini" (s. 310) düşündüğü için bu duruma itiraz etmez. Lippmann, basının bir türlü düzeltilemeyen tarafgirliğinin, "uzman sınıfı" da halkı da yanıltabileceğinden kaygı duyuyordu. Dolayısıyla Lippmann'a göre buradaki sorun, kararları veren seçkinlerin doğru bilgiyi nasıl elde edebileceğiydi (s. 31-32). Bu sorunun çözümünü Lippmann, yöneticilere yansız tavsiyelerde bulunabilecek bağımsız bir uzmanlar topluluğunun oluşturulmasında görüyordu. Lippmann, ne yöneticilerin güvenmeyi tercih edeceği bu "uzman sınıfın" ya da "uzmanlar topluluğu"nun olası kişisel veya sınıfsal çıkarları konusunda ne de bu sınıfın "ortak çıkarlar"ı ifade etme yeteneği veya hakkı konusunda herhangi bir soru gündeme getirmez.

6. Örneğin, Claire Sterling ve Georgetown Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi uzmanlarından Walter Laqueur, Michael Ledeen ve Robert Kupperman kitle medyası tarafından terörizm konusunda uzman otoriteler olarak gösterilmişlerdir. Sterling ve Paul Henze'in Papa'ya karşı düzenlenen suikast girişiminde Bulgar bağlantısının icat edilmesindeki rolleri için bkz. Bölüm 4. Latin Amerika örneğinde ise medya, her zaman yaptığının tersine, onaylanmış görüşün ifade edilmesi için akademik uzmanlığa başvurmaktan kaçınmak zorunda kalmıştır; çünkü Latin Amerika söz konusu olduğunda, akademisyen uzmanların çoğu devlet propagandasının çerçevesini reddetmiştir. Bu yüzden, medya kuramsal gereksinimleri için başvurabileceği yeni "uzman" kadroları (Robert Leiken, Ronald Radosh, Mark Falcoff, Susan Kaufman Purcell vs.) yaratmak zorunda kalmıştır. Örnekler

için bkz. Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism* (Boston: South End Press, 1988). Sistemin taleplerini karşılamak üzere uzman grupları yaratma süreci için bkz. Bölüm I, "Kitle Medyasının Haber Kaynakları."

7. Politik söylemin başka terimleri gibi "demokrasi" sözcüğü de, retorik söylevlerde veya her zamanki "habercilik" dilinde, ABD'nin "demokrasi"yi yerleştirme çabalarına gönderme yapmak üzere kullanıldığında, teknik anlamda Orwellcı bir anlam kazanır. Terim, kaynaklar ve şiddet araçları üzerindeki denetimin, Amerika'nın gereksinimlerine hizmet edecek unsurların yönetimde olmasını güvenceye aldığı sistemlere gönderme yapar. Buna göre, terör devletleri olan El Salvador ve Guatemala, tıpkı askeri ve oligarşik yönetim altındaki Honduras gibi "demokratik" ülkelerdir. ABD'nin kurduğu, Somozacılar komutasındaki paralı askerler ordusu için bir cephe işlevi görmek üzere yine ABD tarafından bir araya getirilen zengin işadamları ve bankacılar vs. topluluğuna da "demokratik direniş" adı verilir. Daha ayrıntılı tartışma için ayrıca bkz. Bölüm 3.

8. Kontralara yapılacak yardımla ilgili Kongre'deki oylama öncesinde yürütülen "ulusal tartışma" sırasında, 1986 yılının ilk üç ayında *New York Times* ve *Washington Post*'ta çıkan Nikaragua'ya ilişkin seksen beş yorum yazısının hiçbirinde bu temel gerçeğe değinilmemiştir. Ayrıntı bir inceleme için bkz. Noam Chomsky, "Introduction", Morris Morley ve James Petras, *The Reagan Administration and Nicaragua*, Monograf I, içinde (New York: Institute for Media Analysis, 1987).

9. Bir önceki dipnotta sözü edilen seksen beş yorum yazısının içinde sadece iki cümlede Nikaragua Hükümeti'nin reformlar gerçekleştirdiğinden söz ediliyor. Bu yazıların hiçbirinde Nikaragua, böylesine önemli bir konuda, El Salvador ve Guatemala'yla karşılaştırılmıyor.

10. Bkz. Dianna Melrose, *Nicaragua: The Threat of a Good Example*? (Oxford: Oxfam, 1985) Aynı zamanda bkz. Bölümler 3, 5 ve 7.

11. Tom Wicker, Ağustos 1987'de Nikaragua için hazırlanan Reagan "barış planı"nı iyiden iyiye eleştirdiği yazısında "Benimsediği öğreti ne derse desin ABD, öteki uluslara demokrasi getirme konusunda herhangi bir tarihsel veya Tanrı vergisi hakka sahip değildir ve böyle bir amaç, beğenmediği hükümetleri devirmesini haklı gösteremez" der. ("That Dog Won't Hunt", *New York Times*, 6 Ağustos 1987) Wicker, Reagan'ın Nikaragua'da demokrasi kurulmasını istediği yolundaki iddiaya karşı çıkmaz. Ona göre mesele, Reagan'ın kullanacağı yöntemlerin kuşkulu, planın ise başarısız kalmaya mahkûm olmasıdır. Şunu da belirtelim ki Wicker, Amerikan kitle medyasında dile getirilebilecek muhalif görüşlerin en uç sınırında bulunuyor. Ek kaynaklar ve görüşler için bkz. Chomsky, *Culture of Terrorism*.

12. Örneğin Ağustos 1987'deki Guatemala barış anlaşmalarına yanıt olarak ABD, Nikaragua'daki güçlerinin ayakta kalmasını sağlamak için gerekli olan askeri gereç ve erzak tedariki sağlayan uçakların uçuş sayısını hemen olağanüstü bir düzeye, günde 2-3 sefere çıkardı. Amaç, çarpışmaları şiddetlendirerek anlaşmaları geçersiz hale getirmek ve Nikaragua'nın askeri önlemleri gevşetmesini engelleyerek anlaşmalara uymamakla suçlanabilmesini sağlamaktı. Anlaşmaları en ağır biçimde ihlal eden şey, aslında bizzat ABD'nin bu girişimleriydi; buna karşın medya bu konuya hemen hemen hiç değinmemiştir. Konuy-

la ilgili daha fazla ayrıntı için bkz. Noam Chomsky, "Is Peace at Hand?" *Z Magazine*, (Ocak 1988).

13. Jacques Ellul, *Propaganda*, (New York: Knopf, 1965) s.58-59.
14. Sovyet basınını takip eden dikkatli bir okur Afganistan'daki savaşla ilgili olarak, Sovyet hükümetinin çizgisine uygun düşmeyen gerçekleri basından öğrenebilir. Bkz. Bölüm 5. s.233. Fakat bu uygunsuz gerçekler, Batı'da Sovyet basınının objektifliğini ve olayları ele alışının yeterli olduğunu gösteren örnekler olarak kabul edilmez.

1. BÖLÜM. BİR PROPAGANDA MODELİ

1. Bkz. not 4, Önsöz.
2. Medya temsilcileri, hükümet tarafından söylenen her şeyin başlı başına "haber değeri" taşıdığını iddia eder. Bununla birlikte, eğer hükümetin açıklamaları, herhangi bir değerlendirme yapılmadan, bağlamından kopuk olarak ve hükümetin olası manipülasyon niyetleri dikkate alınmadan aktarılıyorsa, medya kendisini hükümet tarafından "yönetilebilecek" bir duruma sokuyor demektir. Öyleyse, medyanın objektifliği "kâğıt üzerinde"dir, gerçekte mevcut değildir.

   1986 yılı Ekim ayının başlarında, Reagan yönetiminin Libya'daki olayları etkilemek amacıyla kasıtlı bir dezenformasyon kampanyası yürüttüğüne ilişkin bilgi notları basına sızdırıldı. Bu kampanyayla ilgili malzemeyi hiç sorgulamadan kullanmış olan kitle medyası, kandırıldığı için haklı bir öfke duydu ve bunu dile getirdi. İşin garibi, beş yıl önce basın, CIA'nin Kaddafi'yi devirmek, belki de öldürmek için düzenlediği terörist eylemlerin yanı sıra, "Kaddafi ve hükümetini sıkıntıya sokmak üzere tasarlanmış bir dezenformasyon kampanyası" başlattığını bildirmişti. (*Newsweek*, 3 Ağustos 1981; P. Edward Haley, *Qaddafi and The United States since 1969* [New York: Praeger, 1984], s. 272). Fakat medya bu durumdan hiç ders almadı. Aslında kitle medyası neredeyse her gün aldatıldığı halde, saflığının hükümet *belgeleriyle* ortaya konması gibi küçültücü durumlara pek sık düşmez. Libya konusunda medya, 1981'deki "vurucu timler" olayından Berlin'deki diskotek bombalanması olayına kadar pek çok örnekte inanılması güç her iddiayı yutmuş, yaptığı yanlışları geçmişe dönük olarak hiç kabul etmemiş, art arda düştüğü tuzaklardan hiç ders almamış ve her propaganda oyununa ayak uydurmuştur; bu durum bile bile hata yapıldığı izlenimini vermektedir. Bkz. Noam Chomsky, *Pirates & Emperors* (New York: Claremont, 1986), 3. Bölüm. Kitapta gösterdiğimiz gibi, hükümetin uydurduğu yalanların ardı ardına teşhir edilmesi, görüldüğü kadarıyla medyada hükümetin bir sonraki iddiasına ilişkin en ufak bir şüphe uyandırmamaktadır.
3. Hükümetin, uydurduğu MIG hikâyesi yoluyla, dikkatleri Nikaragua'daki seçimlerden uzaklaştırma stratejisi ve medyanın hükümetin bu planına hizmet edişi konusunda bkz. Bölüm 3, "Nikaragua'da Seçimlerin Yapıldığı Hafta Boyunca Sahnelenen MIG Krizi."
4. James Curran ve Jean Seaton, *Power Without Responsibility: The Press and Broadcas-*

ting in Britain, 2. baskı (Londra: Methuen, 1985), s. 24.

5. a.g.e'de zikredilmiştir, s. 23.
6. a.g.e, s. 34.
7. a.g.e, s. 38-39.
8. Alfred McClung Lee, *The Daily Newspaper in America* (New York: Macmillan, 1937), s. 166, 173.
9. Earl Vance, "Freedom of the Press for Whom" *Virginia Quarterly Review* (Yaz 1945), *Survival of a Free, Competitive Press: The Small Newspaper: Democracy's Grass Roots*, içinde zikredilmiştir, Senato Küçük Boy İşletmeler Komitesi, 80. Kongre Dönemi, 1. Oturum, Başkan'ın raporu, 1947, s. 54.
10. Burada geniş kesimlere ulaşan medyadan –kitle medyasından– söz ettiğimizi vurgulamak istiyoruz. Az sayıda okura gönderilen, küçük tirajlı gazeteler ya da teksir veya fotokopi makinesiyle çoğaltılan haber bültenleri yayımlamak ise her zaman mümkün olmuştur. Bununla birlikte, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde küçük gazeteler bile ancak zengin mali kaynakların katkısı sayesinde ayakta kalabilmektedir.
11. Örneğin 1987'de Times-Mirror Şirketi'nin, Los Angeles, Baltimore, Denver ve Connecticut-Hartford'ta gazeteleri vardı. Bunun dışında, kitap ve dergi yayımlayan bağlı şirketleri, kablolu TV sistemleri ve yedi televizyon kanalı da bulunuyordu.
12. Ben Bagdikian, *The Media Monopoly*, 2. baskı (Boston: Beacon Press, 1987), s. xvi.
13. David L. Paletz ve Robert M. Entman, *Media. Povcer. Politics* (New York: Free Press, 1981), s. 7; Stephen Hess, *The Government/Press Connection: Press Officers and Their Offices*, (Washington: Brookings, 1984) s. 99-100.
14. Günümüz dünyasında dolaşıma giren uluslararası haberlerin yüzde 80'i dört büyük Batılı haber ajansı –Associated Press, United Press International, Reuters ve Agence-France-Presse– tarafından geçilmektedir. AP'nin sahibi, ajansa üye gazetelerdir. UPI özel mülkiyettir; Reuters, 1984'te halka açılıncaya kadar, esas olarak Britanya medyasının mülkiyetinde bulunuyordu; fakat halka açıldıktan sonra da eski sahipleri yeni hissedarlara sınırlı oy hakkı tanıyarak denetimi ellerinde tuttular; Agence-France-Presse ise Fransız Hükümeti'nden çok büyük mali destek almaktadır. Jonathan Fenby'nin belirttiği gibi, haber ajansları "piyasaya hizmet için vardır", dolayısıyla en çok önem verdikleri şey, "Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa ve Japonya'daki zengin medya piyasalarıyla ve giderek önem kazanan iş çevreleri... ile olan ilişkileridir." Bu ajanslar kıran kırana rekabet ederler; AP ve UPI, "aslında, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren Amerikan teşebbüsleridir... Yerel tabanları olmaksızın AP ve UPI hiçbir zaman uluslararası ajanslar olarak çalışamazlardı. Bu yerel tabanın varlığı, onları Amerika'nın baskısına ve gereksinmelerine tâbi olan Amerikan kuruluşları haline getirmektedir." (*The International News Services* [New York: Schocken, 1986], s. 7, 9, 73-74). Ayrıca bkz. Anthony Smith, *The Geopolitics of Information: How Western Culture Dominates the World* (New York: Oxford University Press, 1980), 3. Bölüm.

15. "Bir Değişim Döneminde Halkın Televizyon ve Diğer Medya Kuruluşlarına Dönük Tavırları" başlıklı on dördüncü yıllık Roper anketi (Mayıs 1985), 1984 yılında araştırmaya katılanların yüzde 64'ünün, televizyonu "bugün dünyada neler olup bittiği konusunda bilgilenmelerini sağlayan araç..." (s. 3) olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bizzat televizyon kanallarının da haber seçimlerinde büyük ölçüde saygın gazetelere, haber ajanslarına ve hükümete bağımlı oldukları sık sık belirtilmiştir. Televizyon kanallarının özerk haber kaynağı olarak rolleri kolayca abartılabilmektedir.
16. En üst katmanda yer alan kuruluşlar, ulaştıkları okur ve izleyici kitlesinin büyüklüğü, haber standartlarını belirleyen kurumlar olarak önemleri, varlıkları ve kârlarının toplamı ile diğer katmanlarda bulunan kuruluşlardan ayrılırlar. Ele aldığımız yirmi dört şirketin son beş veya altısı, izleyici ve okur sayısı öncelikli bir ölçüt olarak alınmakla birlikte, kısmen gelişigüzel seçilmiştir. McGraw Hill hem mesleki kitaplar, hem de siyasal içerikli dergiler alanındaki güçlü konumu ve ulaştığı okur kitlesi dolayısıyla bu yirmi dört şirkete dahil edilmiştir.
17. Tablo 1-1, 7. notta belirtildiği gibi Storer, 1985 yılında geçici olarak Kohlberg Kravis Roberts & Co. adlı menkul kıymetler şirketinin denetimine girdi. Liste hazırlanırken Storer'ın akıbeti belli olmadığı ve 1984 yılından sonra şirket hakkında mali veriler bulunmadığı için, belirsiz konumuna rağmen Storer'ı tabloda muhafaza ettik ve listeye dahil ettik.
18. 1984 yılında 1.1 milyar dolara, kredi desteğiyle Metromedia sistem'i tek başına satın alan John Kluge 1985-86 yıllarında, sistemin çeşitli bölümlerini 5.5 milyar dolara satmış ve yaklaşık 3 milyar dolar kişisel kâr etmişti. (Gary Hector, "Are Shareholders Cheated by LBOs?" *Fortune*, 17 Ocak 1987, s. 100). 1983 yılında şirket yöneticileri ve yayıncılık sektörü dışındaki girişimcilerden oluşan bir grup tarafından 245 milyon dolara kredi desteğiyle satın alınan Los Angeles'taki KDLA-TV istasyonu iki yıl sonra Tribune Company'e 510 milyon dolara satıldı. (Richard Stevenson, "Tribune in TV Deal for $510 Million", *New York Times*, 7 Mayıs, 1985). Ayrıca bkz. "The Media Magnates: Why Huge Fortunes Roll Off the Presses", *Fortune*, 12 Ekim 1987.
19. James E. Scripps'in varisleri arasındaki bir anlaşmazlık sonuçta *Detroit Evening News*'in satılmasına neden oldu. Bir gazete haberine göre "Scripps ailesinin bir üyesi olan ve kendini 'öfkeli bir hissedar' olarak niteleyen Daniel Marentette, aile üyelerinin, paralarının daha iyi gelir getirmesini istediklerini söylüyor. Yarış atları satan Bay Marentette, 'Paramızı New York'ta bir banka hesabına yatırsaydık daha çok kazandırdık' diyor." (Damon Darlin, "Takeover Rumors Hit Detroit News Parent", *Wall Street Journal*, 18 Temmuz 1985). Bingham ailesi mensuplarının bu konularda görüş ayrılığına düşmesi, *Louisville Courier-Journal'ın* satılmasına neden oldu; Jackson Ailesinin New Haven hisseleri yıllar süren iç çekişmelerden sonra satıldı ve "[New Haven hisselerinin] 185 milyon dolarlık satış fiyatı, başka ailelerin denetiminde olan gazetelerdeki aile hisselerinin potansiyel değerinin herkes tarafından anlaşılmasına yetti." (Geraldine Fabrikant, "Newspaper Properties, Hotter Than Ever", *New York Times*, 17 Ağustos 1986).
20. Reagan yönetimi, halihazırda televizyon yayıncılığı ruhsatına sahip olanların denetim gü-

cünü, ruhsatların süresini üç yıldan beş yıla çıkararak daha da arttırdı. Ayrıca Federal İletişim Komisyonu (FCC), ruhsatları neredeyse otomatik olarak yeniledi. Bunun yanı sıra FCC, yeni satın alınmış bir mülkü satmak için aradan geçmesi gereken süreyi üç yıldan bir yıla indiren yasal bir değişiklikle, televizyon mülklerinin alınıp satılmasına ve bu konudaki spekülatif yatırımlara kolaylık sağladı.

Reagan döneminde Federal İletişim Komisyonu ve Adalet Bakanlığı, yaygın tekelleşmeyi (GE-RCA) veya medya tekelleşmesini (Capital Cities-ABC) önemli ölçüde hızlandıracak şirket birleşmelerine ve şirket satın alma girişimlerine karşı çıkmayı da reddetti. Dahası, 2 Nisan 1985'ten başlayarak medya şirketi sahiplerinin mülkiyetlerinde bulundurabilecekleri TV kanalının sayısı, toplam izleyicileri ülkedeki televizyon seyircisinin yüzde 25'ini geçmemesi koşuluyla on ikiye çıkarıldı. 1953'teki "7-7-7 Kuralı", "12-12-12 Kuralı" ile değiştirildiği için bu kişiler aynı zamanda 12 AM ve 12 FM radyo kanalına da sahip olabilecek duruma geldiler. Bkz. Herbert H. Howard, "Group and Cross-Media Ownership of Television Stations: 1985" (Washington: National Association of Broadcasters, 1985).

21. Bu durum, Reagan döneminin FCC Başkanı Mark Fowler tarafından piyasadaki seçeneklerin çoğaldığı ve halkın seçimini özgürce yapabilmesi gerektiği gerekçesiyle onaylanmıştı. Fowler'ın bu tutumu, Fred Friendly tarafından yasanın öngördüğü kamu yararı ilkesini ortadan kaldırdığı için eleştirilmiştir. Fowler ise bu eleştiriye, Friendly'nin "halkın serbest piyasa mekanizması içinde kendi başına karar verebilme yeteneğine güvenmediğini, kendisinin ise güvendiğini" belirterek karşılık vermiştir. (Jeanne Saddler. "Clear Channel: Broadcast Takeovers Meet Less FCC Static, and Critics Are Upset" *Wall Street Journal*, 11 Haziran 1985). Fowler'ın göz ardı ettiği pek çok sorundan biri de, gerçek seçme özgürlüğünün, okuyucu/izleyicileri reklam veren kuruluşlara satan bir oligopol düzeninin sunmadığı başka seçenekleri de seçebilme hakkını içerdiğidir.

22. CBS, 1985 yılında Ted Turner'ın şirketi ele geçirme girişimine karşı kendini korumak amacıyla hisselerinin yüzde 21'ini satın alabilmek için gerekli finansmanı sağlamak üzere borcunu 1 milyar dolar kadar yükseltmişti. *Wall Street Journal*, "Artık borçları sermayesinin yüzde 60'ını bulan CBS'nin, borçlarını faiziyle geri ödeyebilmesi için reklam gelirini yüksek bir düzeyde tutması gerektiği"ni yazıyordu. (Peter Barnes, "CBS Profit Hinges on Better TV Ratings", 6 Haziran 1986). Reklam gelirlerindeki büyümenin azalmasıyla CBS, yayın bölümünde çalışan altı yüz kişiyi işten çıkardı. Bu, CBS'nin, 1971'de sigara reklamlarını kaybetmesinden bu yana gerçekleştirdiği en kapsamlı tenkisattı. (Peter Barnes, "CBS Will Cut up to 600 Posts in Broadcasting" *Wall Street Journal*, 1 Temmuz 1986). Haziran 1986'da Time, Inc., yine şirketi ele geçirmeye yönelik bir tehlikeyi savuşturmak için 10 milyon hissesini ya da adi hisselerinin yüzde 16'sını 900 milyon dolar civarında olduğu tahmin edilen bir maliyetle geri almak üzere girişimlere başladı. (Laura Landro, "Time Will Buy as Much as 16% of Its Common" *Wall Street Journal*, 20 Haziran 1986).

23. Jesse Helms ve Turner'ın CBS'yi ele geçirme girişimi karşısında, Loews şirketinden Laurence Tisch halihazırda yüzde 11,7 oranında olan CBS'deki hisselerini daha da arttırmaya teşvik edildi. 1986 yılının Ağustosunda Loews'e ait hisseler yüzde 24,9'a çıktı ve Tisch, yöne-

timi fiilen ele geçirdi. Hisselerin yüzde 8,1'ine sahip olan William Paley'le işbirliği yaparak CBS'nin genel müdürünü görevden aldı ve bu göreve geçici bir süre için kendisi geldi. (Peter Barnes, "Loews Increases Its Stake in CBS to Almost 25%" *Wall Street Journal*, 12 Ağustos 1986).

24. 1984'te ölen ve *Reader's Digest*'te denetim gücünü elinde bulundurduğu hisseleri mütevelli heyetinin yönetimine bırakan Lila Wallace'ın mal varlığını dahil ettiğimiz takdirde bu rakam sekiz olacaktır.
25. Önsöz Bölümü'nde belirttiğimiz gibi yeni-muhafazakârlar, son sözü söyleyenlerin, medyaya sahip olan veya onu denetleyen kişiler değil, daha alt mevkilerdeki kişiler olduğunu varsayar ya da sanki böyleymiş gibi davranırlar; böylece düzenli olarak medyada "liberal" hâkimiyetten söz ederler. Bu nedenle, anlaşılır bir şekilde, medya şirketi sahiplerinin servetini gösteren bu verileri görmezlikten gelmeyi tercih ederler. Bununla birlikte, yeni-muhafazakârlar kimi zaman "popülizm" taslarlar ve bir yandan Mobil Petrol Şirketi ve Richard Mellon Scaife'den maddi destek alırken, diğer yandan medyaya hükmeden zengin seçkinlere karşı "kitleler" adına konuşuyormuş gibi davranırlar. Bu konuda daha ayrıntılı tartışma için Edward S. Herman'ın *The Spirit of Democratic Capitalism* adlı kitap üzerine yazdığı "Michael Novak's Promised Land: Unfettered Corporate Capitalism" adlı eleştiri (*Monthly Review*, Ekim 1983) ve Önsöz Bölümü'nün 3. notunda belirtilen eserlere bakınız.
26. Peter Dreier "The Position of the Press in the U.S. Power Structure", *Social Problems*, (Şubat 1982, s. 298-310) adlı incelemede de benzer sonuçlara ulaşılmıştır.
27. Benjamin Compaine ve diğerleri., *Anatomy of the Communications Industry: Who Owns the Media?* (White Plains, N.Y.: Knowledge Industry Publications, 1982), s. 463.
28. a.g.e., s. 458-60.
29. Bkz. Edward S. Herman, *Corporate Control, Corporate Power* (New York: Cambridge University Press, 1981), s. 26-54.
30. On beş büyük gazete şirketinin diğer medya alanlarındaki yatırımları ve çeşitli medya sektörlerinde faaliyet gösteren önde gelen şirketlerin yatırım yapmak üzere girdikleri başka alanların bir listesi için bkz. Compaine, *Anatomy of the Communications Industry*, tablolar 2.19 ve 8.1, s. 11 ve 452-53.
31. İki şirketin birleşmesi FCC tarafından onaylanmış, fakat Adalet Bakanlığı'nın müdahalesi ile engellenmişti. Bkz. "A broken engagement for ITT and ABC" *Business Week*, 6 Ocak 1967.
32. a.g.e..
33. GE'nin son derece kapsamlı ve etkili lobicilik faaliyetleri hakkında bilgi için bkz. Thomas B. Edsall, "Bringing Good Things to GE: Firm's Political Savvy Scores in Washington", *Washington Post*, 13 Nisan 1985.
34. A. J. Liebling'in sık sık alıntılanan fıkrası –eğer gazetenizi beğenmiyorsanız kendi gazetenizi çıkartmakta veya bir gazete şirketi satın almakta tamamen özgürsünüz– bireyin ne

kadar güçsüz olduğunu vurgular. Fakat Reagan yönetiminin yaratmış olduğu gibi uygun bir siyasal ortamda, medyanın performansını beğenmeyen dev bir şirket, GE örneğindeki gibi gerçekten de *kendi* medya şirketini satın alabilir.

35. Allan Sloan, "Understanding Murdoch – The Numbers Aren't What Really Matters", *Forbes*, 10 Mart 1986, s.114 ve izleyen sayfalar.

36. Açık tehdit ve ilanlarla medyaya gözdağı vermeyi amaçlayan Nixon-Agnew kampanyası hakkında bilgi için bkz. Marilyn Lashner, *The Chilling Effect in TV News* (New York: Praeger, 1984). Lashner, Nixon yönetimindeki Beyaz Saray'ın medyayı susturma girişiminin "en azından televizyon göz önüne alındığında kolayca başarıya ulaştığı..." sonucuna varır (s. 167). Ayrıca bkz. Fred Powledge, *The Engineering of Restraint: The Nixon Administration and the Press* (Washington: Public Affairs Press, 1971) ve William E. Porter, *Assault on the Media: The Nixon Years* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1976).

37. Örneklemini oluşturan büyük gazetelerin 290 müdüründen 36'sı –geçmişte ya da günümüzde– federal hükümette yüksek makamlarda görev yapmışlardır (Dreier, "The Position of the Press", s. 303).

38. Bir araştırma 1945 ve 1970 yılları arasında FCC'den ayrılan 65 FCC komisyon üyesinin ve yüksek kademede görev yapanlardan 12'sinin FCC'deki görevlerinden önce özel iletişim sektöründe çalıştığını ve 34'ünün de komisyondan ayrıldıktan sonra özel şirketlerin hizmetine girdiğini göstermiştir (Roger Noll ve diğerleri., *Economic Aspects of Television Regulation*, [Washington: Brookings, 1973], s. 123).

39. Amerikan televizyonunun ve küresel özel teşebbüsün ortak-yaşar bir ilişki içinde gelişmesi onları birbirlerine öylesine kenetlemiştir ki, bu ikisini birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. İkisi, özünde aynı fenomen olarak görülmelidir. Kendinden önce dünyanın pek çok bölgesinde öncü ajanlar olarak faaliyet gösteren askeri danışmanlar, lobiciler, teçhizat pazarlamacıları, reklamcılık uzmanları, ticaret uzmanları ve televizyon filmi pazarlamacılarının ardından özel teşebbüs sosyalist-olmayan dünyanın büyük bir bölümüne nüfuz etmektedir. Televizyon bu küresel teşebbüsün sadece en çok göze çarpan bölümünü oluşturmaktadır." (Erik Barnouw, *The Sponsor* [New York: Oxford University Press, 1978], s. 158). Daha geniş bilgi için bkz. Herbert I. Schiller, *Communication and Cultural Domination* (White Plains, N.Y.: International Arts and Sciences Press, 1976), özellikle 3.-4. Bölümler.

40. Halkın, medya şirketi sahiplerinin hiç hoşlanmadığı türde programları "talep etmesi" durumunda, rekabet ve kâr amacının şirket sahiplerini bu tür programları yayımlamaya zorlayacağı düşünülemez mi? Bu düşüncede bir miktar hakikat payı vardır; ve bu durum, medya çalışanlarının sınırlı özerkliği ile birleşince, medyada zaman zaman karşılaştığımız "sürprizler"i açıklayabilir. Fakat halkın talebinin gücünü sınırlayan önemli bir etken, milyonlarca okuyucu/izleyicinin, kendilerine hiç sunulmamış ürünlere ilişkin taleplerini bildirmek için hiçbir araca sahip olmayışıdır. Bir başka sorun da, medya şirketi sahiplerinin sınıfsal çıkarlarının, aşağıda tartıştığımız başka süzgeçlerle daha da pekiştirilmesidir.

41. Curran ve Sealon, *Power Without Responsibility* içinde zikredilmiştir, s. 31.
42. a.g.e., s. 41.
43. "...patronlara [reklam veren kuruluşlara], sahip oldukları izleyiciler/okurlar sayesinde en büyük kâr fırsatlarını sunan yapımcılar destek görürken, bu alanda rekabet edemeyenler piyasadan silineceklerdir."(Joseph Turow, *Media Industries: The Production of News and Entertainment* [New York: Longman, 1984], s. 52).
44. Ticari amaç gütmeyen televizyonlar da aynı nedenden dolayı büyük ölçüde dezavantajlı durumdadır ve rekabet edebilmek için kamunun mali desteğine gereksinim duyarlar. Kamu televizyonu, varlıklı kesimlere ait televizyonların yapısında varolan mülkiyet kısıtlamalarına ve reklam verenleri tatmin etme ihtiyacına tâbi olmadığı için, dar bir seçkin kesimin kitle medyası üzerindeki denetimine tehdit oluşturur. Muhafazakârların kamu televizyonlarına ayrılan fonlarla ilgili kararların her yıl yeniden alınmasını sağlayarak ve bu fonların miktarını düşük tutarak, kamu televizyonlarının mali imkânlarını sürekli sınırlı tutmak üzere mücadele etmesi bundan kaynaklanır. (bkz. Barnouw, *The Sponsor*, s. 179-182). Carter-Reagan döneminde uygulanan bir başka yöntem de, fonlarını büyük ölçüde kısarak, kamu televizyonlarını ticari ilişkiler ağına girmeye zorlamaktı.
45. Bagdikian, *Media Monopoly*, s. 118-126. "Gannett'in başkanı Allen H. Neuharth 'En güçlü gazete eninde sonunda başarıya ulaşır. Daha zayıf gazete ise eninde sonunda ölür' diyor." (Joseph B. White, "Knight-Ridder's No-Lose Plan Backfires", *Wall Street Journal*, 4 Ocak 1988).
46. Curran ve Seaton, *Power Without Responsibility* içinde zikredilmiştir, s.43.
47. James Curan ed., "Advertising and the Press", *The British Press: A Manifesto* içinde (London: Macmillan, 1978), s. 252-255.
48. a.g.e., s. 254.
49. *1984 CBS Annual Report* s.13. Bu, "hedef izleyici kitlesine ulaşmak" konusundaki "verimliliği" daha da hassas biçimde ölçen bir yöntemdir. Dergicilik sektöründe kullanılan standart ölçü, reklam veren kuruluşun tam sayfa siyah beyaz bir ilanla müşterilere ulaşabilme maliyeti anlamına gelen "bin müşterilik maliyet" yani BMM (veya CPM)'dir. CBS'nin kullandığı CAP gibi son gelişmeler, ulaşılan izleyici kitlesinin kendine has özelliklerinin tanımlanmasına yöneliktir. *Soap Opera Digest* kendisini reklam veren kuruluşlara pazarlarken şöyle diyor: "Ama herhalde eriştiğimiz ilk hedefi öğrenmek istersiniz: bugün *Soap Opera Digest*, bütün öbür kadın dergilerine göre, en düşük BMM ile 18-49 yaş kategorisindeki en fazla kadın okura ulaşabiliyor." (Turow, *Media Industries*, içinde zikredilmiştir, s. 55).
50. William Evan, *Organization Theory*, (New York: Wiley, 1976), s. 123.
51. Turow, "yapımcılar ile önde gelen patronlar arasındaki devamlı etkileşimin, günlük prodüksiyon faaliyetlerinin genel çerçevesini belirleyen en önemli etken olduğu"nu öne sürüyor. (*Media Industries*, s. 51).
52. Todd Gitlin, *Inside Prime Time* içinde zikredilmiştir (New York: Pantheon, 1983), s. 253.

53. Pat Aufderheide, "*What Makes Public TV Public?*", *The Progressive* (Ocak 1988).
54. "Castor oil or Camelot?" 5 Aralık 1987. Bu tür müdahalelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Harry Hammitt, "Advertising Pressures on Media", Haber Alma Özgürlüğü Merkezi, Rapor no. 367, (Gazetecilik Okulu, Missouri Üniversitesi, Columbia, Şubat 1977). Ayrıca bkz. James Aronson, *Deadline for the Media* (New York: Bobbs-Merrill, 1972), s. 261-263.
55. Procter & Gamble'ın kendi reklam ajanslarına verdiği talimat şöyleydi: "Programlarımızın hiçbirinde, iş dünyasını soğuk, acımasız, her tür duygudan ve manevi motivasyondan uzak bir çevre gibi gösterebilecek herhangi bir malzeme bulunmayacaktır." General Electric'in iş dünyası ile ilişkiler müdürü ise şöyle demiştir: "İş dünyamızın verdiği mesajları güçlendirecek bir program atmosferi olmasını ısrarla vurguluyoruz." (Bagdikian, *Media Monopoly* içinde zikredilmiştir, s. 160). GE'nin şu anda NBC-TV'ye sahip olduğunu da unutmayalım.
56. Barnouw, *The Sponsor*, s. 135.
57. Reklam veren şirketler, kendilerine ya da ürünlerine yapılan saldırılardan da rahatsız olurlar. Medyanın, tüketicinin sağlığı için çok önemli olan durumlarda bile [örneğin sigaranın etkileri], reklamı yapılan ürünleri eleştirmekten kaçınma eğilimi hakkında bkz. Bagdikian, *Media Monopoly*, s. 168-173.
58. FCC'nin yıllar içinde açıkladığı eksik ve yetersiz veriler yüzünden bunun istatistiklerle kanıtlanması zordur. Reklam süresinin program süresine oranının uzun vadede nasıl bir eğilim göstereceği, 1929 yılında Ulusal Yayıncılık Birliği'nin radyoda yayımlanan reklamlara ilişkin şu standardı kabul etmesiyle çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır: "Reklam duyuruları... 19:00-23:00 saatleri arasında yayımlanmayacaktır". 1930 yılında William Paley, Senato Ticaret Komitesi huzurunda, CBS'nin yayın süresinin sadece yüzde 22'sinin ticari olarak finanse edilen programlara ayrıldığı, kalan yüzde 78'lik süreye ait giderlerin ise şirketin kendisi tarafından karşılandığı şeklinde ifade vermiş ve reklamların "tüm yayın süresinin sadece binde yedisini" kapsadığını belirtmiştir. (*Public Service Responsibility of Broadcast Licensees*, FCC, içinde zikredilmiştir [Washington: GPO, 7 Mart 1946], s. 42). Frank Wolf, toplumsal sorunları ele alan programlara ilişkin olarak şöyle diyor: "FCC yönetmeliği olmasa bu tür programlar ticari televizyonlarda belki de hiç gösterilmezdi." (*Television Programming for News and Public Affairs* [New York: Praeger, 1972], s. 138; ayrıca bkz. s. 99-139).
59. Barnouw, *The Sponsor*, s. 134.
60. Alcoa şirketinin, kendisine karşı açılan anti-tekel davası sonrasında Edward R. Murrow'un, ITT'nin ise 1970'lerin başlarında bulaştığı skandallardan sonra "The Big Blue Marble" adlı programın sponsorluğunu yapması hakkında bkz. Barnouw, a.g.e., s. 51-52, 84-86. Barnouw, ITT'nin programlara sponsorluk yaptığı süre boyunca, bu şirketle ilgili olarak yapılan haberlerin önemli ölçüde sınırlandırıldığını göstermektedir.
61. Barnouw, *The Sponsor*, s. 150.
62. Mark Fishman, *Manufacturing the News* (Austin: University of Texas Press, 1980), s. 143.

63. a.g.e., s. 144-145.
64. Gaye Tuchman, "Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity", *American Journal of Sociology* 77, sayı 2 (1972), s. 662-664
65. ABD Hava Kuvvetleri, "Fact Sheet: The United States Air Force Information Program" (Mart 1979); "News Releases: 600,000 in a Year", *Air Force Times*, 28 Nisan 1980.
66. J. W. Fulbright, *The Pentagon Propaganda Machine* (New York: H. Liveright, 1970), s. 88.
67. a.g.e., s. 90.
68. 3 Nisan 1987 tarihli *Washington Post* gazetesinde "Hava Kuvvetlerinin BıB programını Savunurken Seferber Ettiği Gazeteler" başlığıyla yayınlanan bir Associated Press haberine göre, 1979 yılında ABD Hava Kuvvetlerine ait 140 gazete varken, bu rakam 1987'de 277'ye çıkmıştı.
69. "DOD Kills 205 Periodicals; Still Publishes 1,203 Others", *Armed Forces Journal International* (Ağustos 1982), s. 16.
70. Kuruluşun dokuz yerel bürosu daha önce bazı halkla ilişkiler faaliyetlerinde bulunmuştu; ancak doğrudan bu iş için ayrılmış personel ve mali kaynak bulunmamaktadır. Yerel büroların bütçeleri ve personel sayısı, merkezi büronun bütçesinden ve personel sayısından daha küçüktür.

    AFSC'nin halkla ilişkilere ayırdığı toplam bütçe, Dışişleri Bakanlığı'nın Uluslararası İş Çevreleri İletişim Şirketi'yle (International Business Communications - IBC) kontralar adına lobi faaliyeti yürütmesi için yaptığı sözleşmedeki miktara (419.000 dolar) yakındır. Söz konusu sözleşme, "soruşturmaya katılan bir Genel Muhasebe Dairesi (GAO) yetkilisinin belirttiğine göre, Latin Amerika Halkla İlişkiler Bürosu tarafından Orta Amerika üzerine yapılacak inceleme ve araştırmalar için kimi bireylerle yapılan" ve GAO'nun incelemeye aldığı yirmi beş sözleşmeden yalnızca biriydi. (Rita Beamish, "Pro-Contra Contracts Are Probed", *Philadelphia Inquirer*, 22 Temmuz 1987, s. 4A).
71. NCC'nin haber hizmetleri Halkla İlişkiler Bürosu tarafından yürütülür; fakat kuruluşun öbür bölümlerinde iletişim hizmetlerini yerine getiren ve az sayıda bülten, dergi, video filmi ve saydam hazırlayan görevliler de vardır.
72. Mobil Petrol şirketinin 1980 yılında halkla ilişkilere ayırdığı bütçe 21 milyon dolardı ve bu faaliyetler için 73 personel çalıştırıyordu. 1976 ile 1981 arasında şirket, benzin fiyatları gibi çeşitli konularda televizyonlarda, genellikle şirketin sağladığı mali destekten söz edilmeden, sık sık yayımlanan en az on özel haber programı hazırlamıştı. Bu programlarda, ücret karşılığı tutulan bir televizyoncu Mobil yöneticileri ve diğer uzmanlarla röportajlar yapıyordu. Bkz. A. Kent MacDougall, *Ninety Seconds To Tell It All* (Homewood, Ill.: Dow Jones-Irwin, 1981), s. 117-120.
73. John S. Saloma III, *Ominous Politics: The New Conservative Labyrinth* (New York: Hill & Wang, 1984), s. 79.
74. MacDougall, *Ninety Seconds* , s. 116-117.
75. Thomas B. Edsall, *The New Politics of Inequality* (New York: Norton, 1984), s. 110.

76. Peggy Dardenne, "Corporate Advertising", *Public Relations Journal* (Kasım 1982), s. 36.
77. S. Prakash Sethi, *Handbook of Advocacy Advertising: Strategies and Applications* (Cambridge, Mass.: Ballinger, 1987), s. 22. Ayrıca bkz. Edsall, *New Politics*, 3. Bölüm, "The Politicization of the Business Community"; ve Saloma, *Ominous Politics*, Bölüm 6, "The Corporations: Making Our Voices Heard."
78. 14 Nisan 1986'da ABD'nin Libya'yı bombalaması, daha çok dikkat çekmek üzere, en çok televizyon izlenen saat olan 19:00'da yayımlanacak haberlere göre ayarlanmıştı; bu bombardıman, medya göz önüne alınarak yapılmış ilk askeri harekâttı. Bkz. Chomsky, *Pirates & Emperors*, s. 147.
79. Reagan yönetiminin basını yönlendirmek amacıyla bu yöntemleri nasıl ustaca kullandığı konusunda bkz. "Standups", *The New Yorker*, 2 Aralık 1985, s. 81 ve devamı.
80. Fishman, *Manufacturing the News*, s. 153.
81. Bkz. not 70.
82. 16 Ocak 1986'da Amerikan Dostları Hizmet Komitesi (AFSC), Haber Alma Özgürlüğü Yasası uyarınca genişletilen soruşturmalara dayanarak, 1965 ila 1977 arasında donanmada 381 nükleer silah kazasının ve "olayı"nın meydana geldiğini belirten bir basın bildirisi yayımlamıştı. Bu rakam daha önce iddia edilenlerden çok daha yüksekti. Kitle medyası bu çarpıcı haberi doğrudan doğruya değil, donanmanın suçlamalara verdiği yanıttan yola çıkarak, süzgeçten geçirilmiş haliyle vermişti. Donanmanın yanıtı, yeni bulguların önemini küçümsüyor, AFSC'nin ortaya serdiği bütün olgular dizisini ve keşfettiği bulguların ne anlama geldiğine ilişkin yorumları ya görmezden geliyor ya da çok geri plana itiyordu. Örneğin tipik bir başlığa bakalım: "Donanma Nükleer Talihsizliklerin Listesini Verdi: 630 Olaydan Hiçbiri İnsan Hayatı İçin Tehlike Arz Etmedi", *Washington Post*, 16 Ocak 1986.
83. Bu programın sorumlusu olan Harvard profesörü Harvey Mansfield, açık oturumun "liberallerle muhafazakârlar arasında bir tartışma yapılması amacıyla düzenlendiğini", bu nedenle de "aşırı solun temsilcisi" olan White'ın bu oturuma davet edilmesinin her halükârda hata olduğunu söyledi. (*Harvard Crimson*, 14 Mayıs 1986).
84. Bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection* (New York: Sheridan Square Publications, 1986), s. 123-124.
85. Mark Hertsgaard, "How Reagan Seduced Us: Inside the President's Propaganda Factory", *Village Voice*, 18 Eylül 1984; ayrıca bkz. not 79'da zikredilen "Standups".
86. Stephen L. Vaughn, *Holding Fast the Inner Lines* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1980), s. 194.
87. Bruce Owen ve Ronald Braeutigam, *The Regulation Game: Strategic Use of the Administrative Process* (Cambridge, Mass.: Ballinger, 1978), s. 7.
88. Bkz. Edward S. Herman, "The Institutionalization of Bias in Economics" *Media, Culture and Society* (Temmuz 1982), s. 275-291.
89. Henry Kissinger, *American Foreign Policy* (New York: Norton, 1969), s. 28.
90. Alex Carey, "Managing Public Opinion: The Corporate Offensive" içinde zikredilmiştir,

(University of New South Wales, 1986, teksir), s.32.

91. a.g.e., s. 46-47, Feulner'in 1978 ve 1985 yıllarında sunduğu çalışmalarından zikredilmiştir.

92. Bu tür birçok kuruluş hakkında ve amaçları, mali kaynakları, örgütlenmeleri ve yayılma programları üzerine iyi bir tartışma için bkz. Saloma, *Ominous Politics*, Bölüm 4, 6 ve 9.

93. Bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 259; Fred Landis, "Georgetown's Ivory Tower for Old Spooks", *Inquiry*, 30 Eylül 1979, s. 7-9.

94. CSIS'nin terörizm uzmanı Robert Kupperman, son yıllarda televizyon ve radyolardaki terörizm konulu söyleşi programlarına belki de en çok çağrılan kişiydi.

95. Sterling'in terörizm üzerine uzman olarak nitelendirilmesi için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 125-46; Shevchenko hakkında bkz. Edward J. Epstein, "The Invention of Arkady Shevchenko, Supermorale: The Spy Who Came In to Be Sold" *New Republic*, Temmuz 15-22, 1985.

96. Bkz. David Caute, *The Great Fear: The Anti-Communist Purge under Truman and Eisenhower* (New York: Simon & Schuster, 1978), s. 114-138. Bu kitapta *yalan söyleyen* muhbirlerin önemi vurgulanmaktadır. Bu McCarthyci hastalık, 1982'de Robert Leiken tarafından "Sovyet hegemonyacılığı" –standart Maoist tabir– üzerine yazılan kitapta da aynen tekrarlanmıştır. Leiken'ın kitabı, Küba, Sandinistalar ve diğer ülkelerdeki gerillalar yoluyla Batı yarı-küresini ele geçirmeyi amaçlayan hayali bir Sovyet stratejisi tahayyül eder. (Leiken, *Soviet Strategy in Latin America* [New York: Praeger, 1982]).

97. Gerek daha önceki dönemlerde gerekse günümüzde eski muhalifler, eski ortaklarının hataları konusundaki sözde güvenilirlikleri nedeniyle zaman zaman özel bir değere sahip insanlarmış gibi sunuldu ve sunulmaya devam ediyorlar. Bu kişilerin iddialarının genellikle sahtekârlığa kadar varması bir sorun oluşturmaz; çünkü kitle medyası bu nokta üzerinde hiç durmaz. Böylece Jean Lacouture, eski bir Kızıl Kmer sempatizanı olduğunu iddia ederek Kızıl Kmerlere yönelttiği eleştirilerin güvenilirliğini arttırdı; ancak bu iddia yalan olduğu kadar da saçmaydı; çünkü Lacouture hem Sihanouk yanlısıydı, hem de Kızıl Kmerler hakkında o sıralarda hiçbir şey bilinmiyordu. David Horowitz de, Vietnam Savaşı'na karşı çıkanların yanı sıra "Kuzey Koreli Kim Il Sung ve benzeri yabancı despotları takdir etmeye başladığını" iddia ederek yeniden doğru yolu bulmuş bir yurtsever olarak değerini arttırmıştır. (Peter Collier ve David Horowitz, "Confessions of Two New-Left Radicals: Why We Voted for Reagan", *Washington Post National Weekly Edition*. 8 Nisan 1985). Robert Leiken da, eski bir barış hareketi aktivisti ve daha önceden de Sandinistaları destekleyen birisi olduğunu iddia ederek Sandinistalar konusunda daha yetkin bir uzman haline gelmiştir. Bu iddiaların hepsi uydurmaydı, ancak medya bu gerçeği görmezden gelmişti. Leiken'ın iddiaları ve sözümona "eski bir Sandinista hayranı" olmasının, Sandinistalara karşı kaleme aldığı yazılara kattığı "özel etkileme gücü" konusunda bkz. Michael Massing, "Contra Aides", *Mother Jones* (Ekim 1987). Bu kandırmacayı dikkate almamakla birlikte Massing, yine de Leiken'ın "savaş karşıtı harekette aktif olarak yer aldığı" iddiasına itibar ediyor; fakat bu oldukça yanıltıcıdır. Leiken'ın savaş karşıtı eylemler düzenlediğini iddia

ettiği yer olan Boston bölgesindeki aktivistler, Leiken'ın 1970 yılına kadar bu tür eylemlere katıldığını anımsamıyorlar. 1970'e gelindiğinde ise artık McGeorge Bundy'yi bile bir aktivist lider olarak nitelendirmek mümkündü.

98. Bkz. yukarıda not 55.
99. Bkz. "The Business Campaign Against 'Trial by TV'", *Business Week*, 22 Haziran 1980, s. 77-79; William H. Miller, "Fighting TV Hatchet Jobs", *Industry Week*, 12 Ocak 1981, s. 61-64.
100. Bkz. Walter Schneir ve Miriam Schneir, "Beyond Westmoreland: The Right's Attack on the Press", *The Nation*, 30 Mart 1985.
101. United Technologies Şirketi tarafından yaygın bir şekilde dağıtılan "TV'de Sahtekârlar ve Maskaralar" adlı reklam, Medya Enstitüsü'nün televizyon eğlence programlarında işadamlarına kötü muamele edildiğini savunan *Sahtekârlar, Düzenbazlar ve Maskaralar: TV Eğlence Programlarında İş Adamları* adlı incelemesine dayanmaktadır.
102. John Corry, *TV News and the Dominant Culture* (Washington: Media Institute), 1986.
103. Bkz. S. Robert Lichter, Stanley Rothman ve Linda Lichter, *The Media Elite*, (Bethesda, Md.: Adler & Adler, 1986). Lichter'in yeni merkezi hakkında görüşler için, bkz. Alexander Cockburn, "Ashes and Diamonds", *In These Times*, 8-21 Temmuz 1987.
104. Louis Wolf, "Accuracy in Media Rewrites News and History" *Covert Action Information Bulletin* (İlkbahar 1984), s. 26-29.
105. Medyada Doğruluk'un (AIM) etkisini ölçebilmek pek kolay değildir; fakat bu kuruluşa, sermayenin ve sağ-kanat çevrelerin yürüttüğü kapsamlı bir saldırı kampanyasının yalnızca bir parçası olarak bakılmalıdır. Kuruluş, Amerikan Girişim Enstitüsü (AEI), Hoover, Çağdaş İncelemeler Enstitüsü (ICS) ve benzerleri gibi muhafazakâr labirentin bileşenleriyle ortak mali kaynaklara sahiptir (bkz. Saloma, *Ominous Politics*, özellikle Bölüm 2, 3 ve 6) ve kendine özgü bir rolü vardır. AIM başkanı Reed Irvine sık sık televizyonlardaki talk şov programlarına katılır; editör ve yorum köşelerine yazdığı mektuplara medyada düzenli olarak yer verilir. Medya, kendini, Irvine'in haberler ve belgesellerle ilgili bu kapsamlı saldırılarına dikkatli yanıtlar vermek zorunda hisseder; hatta Kamu Yayıncılığı Kurumu, Irvine'in grubunun, PBS tarafından yayımlanan Vietnam'la ilgili dizilere verdiği yanıta maddi destek sağlamıştır. Irvine'in *New York Times*'ın yayımcısıyla yılda bir kez özel görüşmeler yapabilmesi –ki böyle bir şey lobicilik faaliyetleri yürüten herkesin ilk hedefidir– onun etkisini kanıtlayan çarpıcı bir örnektir. Raymond Bonner'in *Times*'tan ayrılmasında Irvine'in oynadığı rol için bkz. Wolf, "Accuracy in Media Rewrites News and History" s. 32-33.
106. Özgürlük Evi'nin gözlemcilerinin tarafgirliği hakkında bir analiz için bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *Demonstration Elections: U.S.-Staged Elections in the Dominican Republic, Vietnam and El Salvador*, (Boston: South End Press,1984), Ek I, "Freedom House Observers in Zimbabwe Rhodesia and El Salvador."
107. R. Bruce McColm, "El Salvador: Peaceful Revolution or Armed Struggle?" *Perspectives on Freedom I* (New York: Freedom House, 1982); James Nelson Goodsell, "Freedom House Labels US Reports on Salvador Biased" *Christian Science Monitor*, 3 Şubat 1982.

108. Ledeen'in medyaya ilişkin görüşlerinin tartışıldığı bir kaynak için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 166-170.
109. Medyada Doğruluk'a katkıda bulunanlar arasında Reader's Digest Association ve DeWitt Wallace Fund, Walter Annenberg, Sir James Goldsmith (Fransız dergisi L'Express'in sahibi) ve bir gazete-radyo-TV grubunun yönetim kurulu başkanı olan E.W. Scripps II de bulunmaktadır.
110. *Los Angeles Times*'ın Beyaz Saray muhabiri George Skelton, Reagan'ın yaptığı gaflar konusunda şöyle diyor: "Bu tür hikâyeleri bir defa yazıyorsunuz, iki defa yazıyorsunuz, ama sonra 'adamın üzerine çok gidiyorsunuz, basın mensupları da hata yapmıyor mu' diyen mektuplar almaya başlıyorsunuz. Yayın yönetmenleri bunlardan etkileniyor ve bir süre sonra bu tür hikâyeler artık yayımlanmıyor. Sindiriliyoruz." (Hertsgaard "How Reagan Seduced Us" içinde zikredilmiştir.)
111. Piero Gleijeses, *The Dominican Crisis*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978), s. 95-99.
112. Jan K. Black, *United States Penetration of Brazil*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1977), s. 39-56.
113. Bkz. s. 94-95 ve metnin devamında s. 222-226.
114. "The Stalinists of Anti-Communism", Ralph Miliband, John Saville ve Marcel Liebman, *Socialist Register, 1984: The Uses of Anticommunism* içinde (London: Merlin Press, 1984), s. 337.
115. 1949'da Daix, Stalin'in toplama kamplarını "Sovyetler Birliği'nin en büyük başarılarından biri" olarak nitelendirmişti; ona göre bu kamplar "insanın insan tarafından sömürülmesine bütünüyle son verildiğini" gösteren yerlerdi (Miliband ve diğerleri., *Socialist Register* içinde zikredilmiştir s. 337). Komünist Parti'de katı görüşleriyle tanınmış eski bir parti görevlisi olan Kriegel, 1982'de yazdığı bir kitapta Şabra-Şatilla katliamlarının, Sovyetler'in uluslararası terörizm planlarının bir parçası olarak, İsrail'i lekelemek amacıyla KGB tarafından CIA'nin örtük işbirliği ile örgütlendiğini ve bu amaçla, FKÖ ile işbirliği içinde olan Alman teröristlerin kullanıldığını belirtmişti. Bu derin araştırma ve etkileri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Noam Chomsky, *Fateful Triangle* (Boston: South End Press, 1983), s. 291-292, 374-375.
116. *Socialist Register*, s. 345.
117. Muhalifler resmi düşmanları eleştirmeye kalkıştıklarında, "Bir Denetim Mekanizması Olarak Anti-Komünizm" bölümünde anlatıldığı gibi eski-komünist uzmanların yaptığına benzer şekilde, medyanın süzgeç sisteminden rahatça geçebilirler.
118. Bkz. Bölüm 2, "Değerli ve Değersiz Kurbanlar". Türkiye örneğinde, ne ilginçtir ki, Batı basını Türk Hükümeti'nin, ABD'nin bu ülkedeki muhabirleri de dahil olmak üzere, basına karşı giriştiği saldırıları duyurmayı reddetmişti. Polis tarafından dövülen ve uydurma iddialarla hapse atılan UPI ajansı muhabiri İsmet İmset, neyle suçlandığını açıklamaması için ajansı tarafından uyarılmış, ajansın bu konudaki uzlaşmacı tutumunu eleştirdiği için de so-

nunda işinden kovulmuştu. Bkz. Chris Christiansen, "Keeping in With The Generals", *New Statesman*, 4 Ocak 1985.

119. Bizce, bu karşıt kutuplara ayırma uygulamasının aynısı ülke içinde de geçerlidir. Örneğin hem Amerikan hem de Britanyalı uzmanlar, kitle medyasının periyodik olarak "sosyal yardım fareleri" konusuna yoğun ilgi gösterip öfkeyle yaklaştığını, buna karşılık iş çevreleri ve zenginlerin çok daha ciddi yolsuzluk ve vergi kaçırma hikâyelerini göz ardı ettiğini ve bu tür olaylara merhametli bir şekilde yaklaştığını belirtmişlerdir. Medyada ayrıca eşitsizlik ve yoksulluğun yapısal nedenlerini araştırma konusunda müzmin bir isteksizlik vardır. Britanya'da artık kökleşmiş olan "yoksullara suçlu gözüyle bakılması" konusunu ve sosyal yardım beleşçilerine yönelik ardı arkası kesilmeyen saldırıları kapsamlı biçimde irdeleyen Peter Golding ve Sue Middleton, buna karşın vergi kaçırmanın basın tarafından "kabul edilebilir, hatta övgüye layık" bir davranış olarak görüldüğünü ve vergi kaçıranlara da "sadece kurban değil, kahraman" gözüyle bakıldığını belirtmişlerdir. Araştırmacılara göre, "refah kapitalizminin en büyük başarısı", yoksulluğun neden ve koşullarını neredeyse bütünüyle görünmez kılmayı başarmış olmasıdır. (*Images of Welfare: Press and Public Attitudes to Poverty* [Oxford: Martin Robertson, 1982], s. 66-67, 98-100. 186, 193).
"The Deserving Rich" başlıklı bölümde A. J. Liebling, ABD'de de "yoksullara karşı saldırıların gazete patronlarının en gözde konusu olduğunu" yazmakta ve "gazete sahipleri tarafından Müstahak Yoksullar kavramından daha fazla el üstünde tutulan bir kavram olmadığını" belirtmektedir. (*The Press* [New York: Ballantine, 1964], s. 78-79). Liebling, kitle medyasının, "yoksullar ya varlıklarını ya kötü huylarını ya da her ikisini birden gizlerler" diyerek refah harcamalarını ve vergileri azaltmak için gayret gösterdiğini belirttikten sonra, medyanın bu konuda gösterdiği çabalarla ilgili ayrıntıya da girmektedir (s. 79). Bu stratejiler, çalışan işçi sınıfının ilgisini saptırmakla kalmaz; işçi sınıfı ile işsizler ve marjinalleştirilmiş kesimler arasında bir bölünme yaratarak işçi sınıfını bu gruplardan koparır. Ve bu grupların, güya utanç verici bir beleşçilik sistemine katıldıkları için kendilerini fazlasıyla rahatsız hissetmesine neden olur. Bkz. Peter Golding ve Sue Middleton, "Attitudes to Claimants: A Culture of Contempt", *Images of Welfare* içinde, s. 169 ve devamı. Başkan Reagan'ın sosyal yardım fareleri hakkındaki uydurma hikâyeleri, buna karşılık kendine mali destek sağlayan şirketlerin çok daha büyük boyutlardaki yolsuzlukları karşısındaki suskunluğu uzun süredir var olan bu sinik ve merhametsiz açgözlülük geleneğine uygun düşmektedir.

120. Bu karşıt kutuplara ayırma davranışının bütün ayrıntılarıyla incelendiği bir kaynak için bkz., Edward S. Herman, "Gatekeeper versus Propaganda Models: A Critical American Perspective", Peter Golding, Graham Murdock ve Philip Schlesinger, ed., *Communicating Politics* içinde, (New York: Holmes & Meier, 1986), s. 182-194.

121. 1 Mart 1973 tarihli başyazı. Belli ki Sovyetler Birliği sivil bir uçağı düşürdüğünü bilmiyordu; fakat bu, ABD yetkilileri tarafından gizlendi. Böylece Sovyetler'in bir yolcu uçağını bilerek düşürdüğü konusundaki asılsız iddialar, bu ülkenin barbarca tutumuna ilişkin acımasız eleştirilere dayanak oluşturdu. İsrail ise sivil bir uçağı bilerek düşürdüğünü açıkça ka-

bul ettiği halde, Batı bu özel durumda konuya hiç ilgi göstermedi.

122. Örneğin *New York Times* indeksinde sadece Eylül 1983 süresince KAL 007 olayına ilişkin atıflar yedi tam sayfayı bulmaktadır.

123. 1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları, uzay mekiği uçuşları ve "Özgürlük için Hafta Sonu" gibi yurtsever ayinler, "bizi bir araya getirmek" konusunda benzer bir işleve sahiptir. Bkz. Elayne Rapping, *The Looking Glass World of Nonfiction TV* (Boston: South End Press, 1987), Bölüm 5; "National Rituals.

124. Bkz. Bölüm 6.

125. Seçkinlerin ciddi görüş ayrılığına düştüğü konularda muhalif seslere medyada yer verilecek, iddiaların şişirilmesi ve eleştirel yargının askıya alınması da bazı kısıtlamalara tâbi hale gelecektir. Bu konunun ele alındığı Önsöz s. xii-xiii ve izleyen örnek-olay incelemelerinde yer verilen örneklere bakınız.

126. *Reader's Digest*'in CIA ile olan yakın ilişkileri ve Bulgar bağlantısıyla ilgili kampanyayı başlatan ve yürüten başlıca kişilerden biri olan Paul Henze'in uzun süre CıA görevlisi olarak çalıştığı hatırlanacak olursa, hükümetin bu konulardaki rolü bütünüyle göz ardı edilemez. CIA-*Reader's Digest* bağlantısı için bkz. Epstein, "The Invention of Arkady Shevchenko", s. 40-41. Henze için bkz. aşağıda Bölüm 4. *Reader's Digest* tarafından Kamboçya konusunda yayımlanan ve en çok satanlar listesine girerek geniş yankı uyandıran kitabın bir ölçüde CIA'nin bir dezenformasyon girişimi olduğu konusundaki güçlü olasılık hakkında bkz. aşağıda Bölüm 6, s. 317 ve zikredilen kaynaklar.

127. Bu konuyla ilgili pek çok örnek gelecek bölümlerde sunulmaktadır. Karşı-örnekler olarak sunulan Watergate skandalı ile Reagan döneminin son evrelerinde meydana gelen İran-Kontragate skandalının ifşaatı ise Bölüm 7'de tartışılmaktadır.

128. Bu hususlar, Papa'ya dönük gizli suikast planında sözümona Bulgar bağlantısı olduğuna ilişkin iddialar konusunda açıkça geçerlidir. Bkz. aşağıda Bölüm 4.

129. *New York Times*'ın Endonezya tarafından işgal edilen Doğu Timor'a ilişkin "olguları sunarken" düzenli olarak Endonezya yetkililerinden aldığını bilgilere dayandığını ve mültecilerle kilise kaynaklarını vs. görmezden geldiğini bir başka incelemede belirtmiştik. Buna karşılık *Times*, savaş sonrası dönemde, Vietnam ve Kamboçya'ya ilişkin haberlerinde kaynak olarak devlet yetkililerini değil, mültecileri kullanmıştır. (*The Washington Connection and Third World Fascism* [Boston: South End Press, 1979], s. 151-152, 169-176, 184-187). Bu durumun akla getirdiği bariz sonuçları ele almaktan kaçınma çabaları konusunda bkz. aşağıda Bölüm 6. "Pol Pot Dönemi" alt başlığı (s. 344).

130. Böylece CIA, Dışişleri Bakanlığı'nın da açık desteğini alarak, Nikaragualı kontraların saldırılarını çiftçi kooperatifleri gibi "yumuşak hedeflere" yönelttiğinde, güvercinler de dahil, medya yorumcuları bu hedeflerin hafif silahlı milislerce savunulmasını gerekçe göstererek, ya bu saldırıları alkışlar ya da bu tür hedeflere yönelmenin meşru olup olmayacağı konusunda felsefi söylevlere girişirler. Buna rağmen, yine silahlı yerleşimciler tarafından savunulan İsrail'deki kibbutzlara [İsrail çiftçi kooperatifleri] yönelik terörist saldırılar ol-

dukça farklı bir biçimde ele alınır. Ayrıntılar için bkz. Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism* (Boston: South End Press, 1988).

131. Bölüm 3'te anlatıldığı gibi, gündemlerin ve çerçevelerin nasıl değişken bir biçimde kullanıldığını daha iyi kavramak için medyanın, Amerika'nın desteklediği ve karşı çıktığı Üçüncü Dünya ülkelerindeki seçimlere olan yaklaşımına bakmak yeterlidir.

132. Michael Ledeen'in aşağıdaki iddiaları küstahlıkları bakımından birer klasik durumundadır: (1) Kitle medyası, Kaddafi'nin açıklamalarını ABD Hükümeti'nin açıklamalarından daha güvenilir bulmaktadır; ve (2) "Dost bir ülkedeki (özellikle de bu ülke otoriter bir sağcı hükümet tarafından yönetiliyorsa) görece önemsiz insan hakları ihlalleri, bize düşman olan ülkelerdeki çok daha ciddi suçlardan daha fazla ilgi çekmekte ve daha fazla eleştiriye hedef olmaktadır..." (*Grave New World* [New York: Oxford University Press, 1985], s. 131; Kaddafı'ye nasıl daha fazla itibar edildiği s. 132-133'te anlatılıyor). Kitle medyasının uydu ve düşman ülkelerdeki insan hakları ihlallerine ilişkin gerçek tutumuyla ilgili belgeler konusunda bkz. aşağıda Bölüm 2.

2. BÖLÜM. DEĞERLİ VE DEĞERSİZ KURBANLAR

1. Dinsel zalimlikler uyguladığı suçlamalarına cevaben 19 Temmuz 1986 tarihinde yaptığı bir konuşmada Nikaragua Devlet Başkanı Daniel Ortega, 1979'dan beri Orta Amerika'da öldürülen 138, kaçırılan veya kaybolan 278 din görevlisinden (Kilise-dışı Kutsal Kitap'ın Delegeleri'ni de içine alan bir rakam) hiçbirinin Nikaragua Hükümeti tarafından mağdur edilmediğini öne sürdü (*Central America News Update*, 4 Ağustos 1986). Buna karşılık, pek çoğu sürüp giden Somozacı şiddet geleneği çerçevesinde kontralar tarafından öldürülmüştü. Bkz. Andrew Reding, "The Church in Nicaragua", *Monthly Review* (Temmuz-Ağustos 1987), s. 34-36. Bu kişilerin büyük çoğunluğu, ABD'nin uydu devletlerinin ordusu ve güvenlik güçleri ya da onlarla bağlantılı ölüm mangaları tarafından öldürüldü.
2. *The Real Terror Network*'te (Boston: South End Press, 1982) Edward Herman 1976-81 yılları içinde, ABD'nin nüfuz alanlarında sayısız benzer ya da çok daha kötü muamele örnekleri olduğu halde, *New York Times*'ın ülke dışındaki bireylerin mağduriyetine ilişkin kapsamlı haberciliğinin sadece Sovyet muhaliflerini içerdiğini; bunlar arasında en belirgin olanların da Sharansky ve Sakharov olduklarını gösterir (s. 196-99).
3. Bu oran, Popieluszko'ya ayrılan makalelerin ve CBS haberlerinin (ya da sütun büyüklüğünün) sayısı, yüz dinsel kurbana ayrılmış makale veya haberlerin (ya da sütun büyüklüğünün) sayısına bölünerek ve 100 ile çarpılarak hesaplanmıştır.
4. Anthony Lewis, Sovyet muhaliflerinin "yeterince bize benzediklerini ve bu nedenle kendimizi onlarla özdeşleştirdiğimizi" söyler ("A Craving for Rights", *New York Times*, 31 Ocak, 1977); bu, ABD dış siyasetinin kurbanlarının büyük çoğunluğu Üçüncü Dünya köylüleri olduğu için kısmen geçerli bir husustur; fakat sözü edilen örneklerde ve not 2'deki referansta gösterildiği gibi, ABD'nin uydu devletlerindeki kurbanların Sovyet muhalifleri kadar "bize benzemesi" hususu benzer bir ilgi uyandırmadığından bu konuda geçerli değildir.

5. Aşağıda açıklandığı gibi ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig ve ABD'nin Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Jeane Kirkpatrick'in Amerikalı kadın din görevlilerinin öldürülmesini gerçekte *savunması* bir rastlantı değildir.
6. Tablo 2-2'de gösterilen *New York Times*'ın verdiği ayrıntılar dışında, benzer bilgileri tekrarlayan en azından dört *Times* makalesi daha vardı ve *Time*, *Newsweek* ve CBS News'te de benzer ayrıntılara yer verildi. *Time*'da yer alan buna benzer pek çok bilgiden bir tanesini örnek olarak vermek gerekirse, "Acımasız Hikâye: Bir Şehidin Ölümünün Ayrıntıları" başlıklı bir makale de(19 Kasım 1984) şunlar söylenir: "Şehit edilen rahibin cesedini gören kilise yetkilileri onun vahşi bir şekilde dövülmüş olduğunu aktardılar. Rahibin boynuna, el ve ayak bileklerine bir ip bağlanmıştı; bu nedenle kurtulmaya çalıştığı takdirde kendi kendini boğacaktı. Popieluszko'nun sol elinin üç parmağı kemiklerine kadar parçalanmıştı ve kollarının üzerinde derin oyuklar vardı. Elleri ve ayakları bağlı olarak bir su haznesine atıldığında, bilincini yitirmiş olsa bile, akciğerlerinde hâlâ nefes aldığını gösteren yeterli miktarda su vardı." *Time* bu ve başka ayrıntıları her fırsatta bariz bir haz duygusuyla tekrar eder. Göreceğimiz gibi, *Time* değersiz kurbanlarla ilgili ayrıntılar konusunda diğer medya organlarına göre daha az cömerttir.
7. *Time*'ın "Memories of Father Jerzy" başlıklı haberini (12 Kasım 1984) aşağıda tartıştığımız değersiz kurbanların ölümleriyle ilgili makalelerle hiçbir şekilde karşılaştıramayız. Bu haberin, değersiz kurbanlarla ilgili makalelerde eşdeğer bir karşılığı yoktur.
8. "A Polish General Is Tied to Death of Warsaw Priest", 3 Kasım 1984; "Pole in Killing Tells of Hints of Top-Level Backup", 9 Ocak 1985; "Pole on Trial Names 2 Generals", 5 Ocak 1985; "Second Abductor of Polish Priest Says Order Came 'From the Top'", 3 Ocak 1985.
9. Bkz. Bölüm 4.
10. 6 Mayıs 1986'da El Salvadorlu "Kayıp Annelerinin" bir üyesi olan Laura Pinto üç silahlı adam tarafından götürüldü, dövüldü, tecavüz edildi ve cadde üzerine bırakıldı. 29 Mayıs'ta yine kaçırıldı ve işkence yapıldı ve bundan kısa bir süre sonra üyesi olduğu gruptan 12 kişi polis tarafından gözaltına alındı. Britanya'da yayımlanan *New Statesman* Laura Pinto'nun daha önce Avrupa'yı ziyaret ederek Batı Avrupalıları kendi varlığından haberdar ettiği dikkate alındığında, böyle bir terör eyleminin meydana gelebilmesine şaşırdığını açıkladı (Jane Dibblin, "El Salvador's Death Squades Defy European Opinion", 13 Haziran 1986). Batı Avrupalılar gerçekte bu suistimalleri protesto ettiler. Bununla birlikte, bu terörün uygulanabilmesini mümkün kılan faktör, El Salvador'da doğrudan devreye giren gücün, yani Birleşik Devletler'in devlet politikasına gayet iyi uyarlamış bir medyaya sahip olmasıdır. Laura Pinto'ya yönelik iki saldırı ve "Annelerin" 12 üyesinin gözaltına alınması, *New York Times* ve meslektaşları tarafından tamamen örtbas edildi. Kendisi de Duarte'ye bağlı güvenlik güçlerinin bir kurbanı olan "Kayıp Anneleri" örgütünün bir üyesine, Dünya Kadınlar Günü dolayısıyla konuşma yapmak üzere davet edildiği bir dizi küçük şehri ziyaret etmesi için Mart 1987'de Birleşik Devletler'e girme izni verilmediği zaman kaliteli gazetelerde bundan tek bir kelimeyle bile bahsedilmedi. Bkz. Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism* (Boston: South End Press, 1988). *Times*'ın Polonya vahşetine bir sınırlama ge-

tirebileceğini belirttiği kamuoyunun dikkatinin çekilmesi olgusu, değersiz bir kurbanı korumak için mevcut değildi.

11. 1980'lerde El Salvador'daki devlet teröristlerini baştan sona aklayan *Times*'ın başyazıları hakkında bir değerlendirme için bkz. Noam Chomsky, "U.S. Polity and Society", Thomas Walker ed., *Reagan versus the Sandinistas* içinde (Boulder, Colo.: Westview, 1987), s. 295-96.
12. Derinlemesine araştırmalar ve Latin Amerika'daki askeri rejimlerin hoşuna gitmeyen haberler yapan muhabirlerin ülkeden kovulma ve hatta öldürülme olasılığının bulunması da basını kısıtlamış olabilir. Polonya, Sovyetler Birliği, Küba ya da Nikaragua'da Batılı muhabirler öldürülmek şöyle dursun, fiziksel olarak da pek ender olarak tehdit edilirler. Oysa El Salvador, Guatemala ve Latin Amerika'daki diğer ABD uydu devletlerinde sık sık tehdit edilirler ve bazen de öldürülürler. Ne bu ironi ne de muhalif muhabirlere yönelik bu potansiyel ve gerçek şiddetin dürüst habercilik yapma imkânı üzerindeki etkileri özgür basında bir yorum konusu olmadı. Bu nokta Bölüm 3, s. 164-165'da daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.
13. Penny Lernoux, *Cry of the People* (New York: Doubleday, 1980), s. 73.
14. James R. Brockman, *The Word Remains: A Life of Oscar Romero* (Maryknoll, N.Y.: Orbis, 1982), s. 11.
15. Bu bağlantıyı bu bölümde daha sonra tartışıyoruz.
16. Carter eski New York belediye başkanı Robert Wagner'i Romero'yu dizginlemesi konusunda Papa'yı ikna etmek üzere Roma'ya gönderdi; nitekim Papa da bunu yapmaya çalıştı. Bkz. Raymond Bonner, *Weakness and Deceit* (New York: Times Books, 1984), s. 176. Orta Amerika'daki Cizvit Tarikatı'nın başpiskoposluk bölgesi yöneticisi Peder César Jerez kısa bir süre sonra Romero'nun mektubunu açıklamak üzere Roma'ya çağrıldı. Askeriye ölüm tehdidinde bulunduktan sonra Guatemala'yı terk eden Peder Jerez Başpiskopos Romero'ya çok yakındı. Ardından El Salvador'u da terk etmeye zorlandı ve şimdi Nikaragua'da bir mültecidir; Nikaragua'da Universidad Centroamericana'nın rektörüdür; kısa (ve tehlikeli) ziyaretler dışında, iki "gelişmekte olan demokrasiye" dönememektedir.
17. Bonner, *Weakness and Deceit* içinde zikredilmiştir, s. 172.
18. 27 Eylül 1981'de Alan Riding *New York Times*'ta şunları yazdı: "Carter yönetimi altında Birleşik Devletler yetkilileri zalimliklerin yüzde 90'ından denetlenemeyen sağ-kanat çetelerin" değil "güvenlik güçlerinin sorumlu olduğunu söylediler". Kısacası, sadece Bushnell yalan söylemekle kalmıyor; aynı zamanda medya da bunu biliyor ve bu bilgiyi kullanmaktan aciz kalıyordu. Riding 23 Mart 1980'de "El Salvador's Junta Unable to Halt the Killing" başlıklı bir makale yazmıştı. Kongre raporlarının bile büyük ölçüde tahrif edilmesi ve örtbas edilmesi de dahil, 1980 boyunca medyanın El Salvador'la ilgili yaptığı habercilik üzerine bkz. Noam Chomsky, *Towards a New Cold War*, s. 35 ve devamı., James Peck ed., *The Chomsky Reader* içinde yeniden basılmıştır (New York: Pantheon, 1987).
19. Kilise tahminleri 1980'in ilk üç ayındaki 900 kadar sivilin ölümünden hükümetin sorum-

lu olduğu doğrultusundadır; bu rakam 1979'daki toplam sayıyı aşıyordu. Uluslararası Af Örgütü'nün 21 Mart 1980 tarihli bir raporu, güvenlik güçlerinin, ordu birliklerinin ya da askeriyenin genel denetimi veya yönlendirmesi altındaki paramiliter grupların çoğunlukla köylülerden oluşan silahsız sivilleri öldürdüğünü gösteren bir bölümü içermektedir; bu bölümde yedi sayfada ilgili olaylara yer verilmiştir (Bonner, *Weakness and Deceit* içinde zikredilmiştir, s. 172).

20. Raymond Bonner'e verdiği bir mülakatta El Salvador'u ordunun yönettiğini kabul eden, fakat *gelecekte* kendisinin yöneteceğini umduğunu söyleyen Duarte'nin bizzat kendisi tarafından teyit edilmiş bir husustur bu (bkz. *New York Times*, 1 Mart 1982).
21. *Weakness and Deceit*, s. 146.
22. Bkz. Bölüm 3, s. 155.
23. Paramiliter güçlerin resmi himaye altında cinayet işlediklerinin bir kanıtı, paramiliter güçler tarafından işlenen cinayetlerin yıllardır hiçbir tutuklama hadisesiyle sonuçlanmamış olmasıdır (bkz. Herman, *Real Terror Network*, s. 115-19). Düzenli askeri güçlere gelince, 1986 boyunca "El Salvadorlu sivillere yönelik insan hakları ihlalleri gerçekleştirdikleri için subayların ya da askerlerin cürüm işledikleri için cezalandırıldığı konusunda bilinen hiçbir olay yoktur" (*The Reagan Administration's Record on Human Rights in 1986* [New York: The Watch Committees and Lawyers Committee for Human Rights, Şubat 1987], s. 46).
24. Laurie Becklund, "Death Squads: Deadly 'Other War'", *Los Angeles Times*, 18 Aralık 1983.
25. Michael McClintock, *The American Connection*, c. 1 (London: Zed, 1985), s. 221.
26. Bonner, *Weakness and Deceit*, s. 162.
27. "United States Network News Coverage of El Salvador: The Law and Order Frame" (el yazması, 1986), s. 17-78. Zalimlikler, başpiskopos Romero'nun halefi Piskopos Rivera y Damas'ın Ekim 1980'de silahlı güçlerin "savunmasız bir sivil halka karşı yok etme ve soykırım savaşı" olarak tarif ettiği bir boyuta varırken Anderson, 1980 boyunca TV kanallarının cuntayı nasıl "ılımlı" diye adlandırmaya devam ettiklerine ilişkin pek çok örnek sunar (Bonner, *Weakness and Deceit*, s. 207).
28. "23 Die in El Salvador As Clashes Continue; 3 Officials Step Down", *New York Times*, 29 Mart 1980.
29. Robert Armstrong ve Janet Shenk, *El Salvador: The Face of Revolution* içinde zikredilmiştir (Boston: South End Press, 1982), s. 146.
30. White'ın Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgraftan alınma, Bonner, *Weakness and Deceit* içinde zikredilmiştir, s. 184.
31. Bu beyanat, Armstrong ve Shenk, *El Salvador* içinde zikredilmiştir, s. 152. Orada bulunan diğer kişiler, Duarte, cunta ve Treaster'ın aksi yöndeki iddialarıyla çelişen bir şekilde askeri birliklerin cenaze töreni sırasında orada bulunduğunu ileri sürdüler. Cenaze töreninde bulunan Phillip Berryman etrafta iki kamyon dolusu askeri birlik olduğunu gayet net bir şekilde gördüğünü yazarlara anlatmıştır. Buna karşın, Treaster temkinlidir. Meydanın

yakınlarında ya da ulusal saray ve diğer binalarda değil, sadece *meydanda* birlikler olduğundan söz eder.

32. Büyükelçi White'ın telgraflarında açıklanan görüş, solcuların güvenlik güçlerini karşılık vermeye kışkırtmak amacıyla harekete geçtikleri doğrultusundaydı; herhangi bir kanıt tarafından desteklenmeyen ve kendi kendini yıkıma götüren bir taktiktir bu.
33. Brockman, *The World Remains* içinde zikredilmiştir, s. 212.
34. Bkz. not 18. *Time* dergisi de Treaster'in yaptığı çarpıtmanın aynısını yapmış, fakat bunu daha incelikli bir şekilde kotarmıştır: "Kürsüsünden sürekli olarak, El Salvador'u zayıflatan, yoksullaştıran ve iç savaşın eşiğine getiren tiranlığı ve terörizmi lanetledi" (7 Nisan 1980).
35. "Church in Salvador Now Follows Middle Path", *New York Times*, 22 Mart 1981.
36. Schumaher'in, başpiskoposun ihtiyatlı sözlerini, meydana gelenleri mazur gösterici bir amaçla manipüle etmesi hakkında daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Herman, *Real Terror Network*, s. 178-79.
37. Bu başarısızlığın, olay hakkında gerçekten dürüst bir şekilde bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olması muhtemeldir. Bununla birlikte, bilgi eksikliği kısmen ilgi eksikliğini ve belli soruları araştırmanın odağından uzaklaştırıp olguları çarpıtan bir bakış açısını da yansıtır.
38. Gerçekten bu doğru olabilir. Katil, El Salvadorlu güvenlik güçleri tarafından tutulmuş suikastçı bir kontra olmuş olabilir.
39. Fidel Castro'ya yönelik *teyit edilen* sayısız öldürme girişimi ve CIA'nin tezgâhladığı Patrice Lumumba cinayeti için bkz. *Alleged Assasination Plots Involving Foreign Leaders*, Senate Select Committee to Study Government Operations, 94. Kongre dönemi, 1. oturum, 20 Kasım 1975, S. Rep. 94-465 s. 13-180.
40. Graham Hovey, "Salvador Prelate's Death Heightens Fear of War", *New York Times*, 26 Mart 1980.
41. Bkz. Craig Pyes, "Who Killed Archbishop Romero?" *The Nation*, 13 Ekim 1984.
42. Bonner, *Weakness and Deceit*, s. 178.
43. Stephen Kinzer, "Ex-Aide in Salvador Accuses Colleagues on Death Squads", *New York Times*, 3 Mart 1984.
44. Craig Pyes, "Dirty War in the Name of Freedom", *Albuquerque Journal*, 18 Aralık 1983. Kasım 1987'de Duarte D'Aubuisson'u ima eden yeni (ve pek de inandırıcı olmayan) kanıtlar olduğunu ilan etti; fakat bu kanıtların hiçbirinde ülkede gerçek iktidarı elinde bulunduran güvenlik güçleri suikastle ilişkilendirilmemişti. Duarte'nin bu duyurusu, açıkça, sağın ve solun aşırı unsurları arasında merkezde bir konum benimseyen bir "ılımlı" olarak imajını sürdürmeye yönelik bir çabaydı. Duyurunun zamanlaması, iki gerçek ılımlı olan FDR liderleri Rubén Zamora ve Guillermo Ungo'nun El Salvador'a yaptıkları cüretkâr ziyaretle çakışacak şekilde özenle seçilmişti; söz konusu liderler bu terör devletinde suikast tehdidi altında sürgünde yaşamışlardı.
45. Noam Chomsky, *Turning the Tide* (Boston: South End Press, 1985), s. 103.

46. Armstrong ve Shenk, *El Salvador*, s. 160-161.
47. San Salvador mahreçli belirtilen 11 Şubat 1982 tarihli bir makalede, Meksika gazetesi *El Día*, D'Aubuisson'un biri Alman iki Avrupalı muhabire söylediği şu sözleri aktardı: "Siz Almanlar çok akıllısınız; komünizmin yayılmasından Yahudilerin sorumlu olduğunu fark ettiniz ve onları öldürmeye başladınız." ABD basını Sandinistaların anti-semitik olduklarına ilişkin iddialar üzerinde dururken, soykırımı (Holocaust) onaylayan bu açıklama seçkin medyanın dikkatini çekmedi.
48. "Peace Is Still a Long Shot in El Salvador," *New York Times*, 27 Eylül 1987, Week in Review.
49. Bu açıklama sonunda kamuoyuna duyurulan rapordan çıkarıldı.
50. Rapor, s. 8.
51. Ana Carrigan, *Salvador Witness* (New York: Simon & Schuster, 1984), s. 271.
52. *Foreign Assistance Legislation for Fiscal Year 1982*, Bölüm 1, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu huzurundaki oturumlar 97. Kongre Dönemi, 1. oturum, Mart 1981, s. 163. Dışişleri Bakanlığı'ndan David E. Simcox'un William P. Ford'a yazdığı 16 Nisan 1981 tarihli mektubu. Haig bu açıklamayı yaptığı zaman, kadınların tecavüze uğradıklarına ve arkadan kısa mesafeden vurularak öldürüldüklerine ilişkin kanıtlar son derece açıktı. Haig'in kendisi bu aşağılık yalandan dolayı hiçbir zaman özür dilemedi; Anthony Lewis'in onur verici istisnası hariç, bundan dolayı kitle medyası ciddi bir saldırıyla da karşılaşmadı. Bu olay, Haig'in itibarı üzerinde kayda değer bir etki de yaratmamışa benziyor.
53. "Bu konuda halihazırda olduğumuzdan biraz daha açık olmamız gerekir [*aynen böyle!*]. Onlar Frente yanlısı siyasi aktivistlerdi ve Frente'ye karşı çıkmak için şiddet kullanan birisi bu kadınları öldürdü" (*Tampa Tribune*'de mülakat, 16 Aralık 1980, Carrigan, *Salvador Witness* içinde zikredilmiştir, s. 279). Eski büyükelçi White, Kirkpatrick tarafından söylenen bu gibi sözlerin, El Salvador bağlamında "cinayete teşvik" anlamına geldiğine işaret etmiştir" (T. D. Allman, *Unmanifest Destiny* [New York: Doubleday, 1984], s.17). Jean Donovan, Büyükelçi Robert White'a şu soruyu sordu: "Yoksullara yardım ederken, yetimlerle ilgilenirken bile yaptıklarınız hükümet tarafından bozgunculuk olarak telakki ediliyorsa ne yaparsınız? (Allman içinde zikredilmiştir, s. 3). El Salvador'da kırsal kesiminde yetim ve öksüzlere yardım etmek, Reagan yönetimi yetkilileri tarafından da bozgunculuk olarak görülüyordu.
54. Tablo 2-2'de gösterilen *New York Times* versiyonu, iç çamaşırının nasıl kullanıldığıyla ilgili kısa ve doğru olmayan bir bilgi sunmaktadır.
55. "Statement by Revolutionary Governing Junta", 8 Aralık 1980. Bildiri, aynı zamanda, "Devrimci Hükümetin şiddeti ve onun yarattığı akıldışı suçları reddettiğini ve kınadığını da" belirtmektedir.
56. Juan de Onis, 24 Aralık. Eğer cinayete karışmamışlarsa güvenlik güçlerinin niçin cesetleri saklamak istedikleri sorusu *Times* açısından gündeme gelmez.
57. Bu efsaneyi "Başpiskopos Oscar Romero" başlıklı alt-bölümünde tartıştık (s. 117).
58. Juan de Onis, "Rightist Terror Stirs Argentina", *New York Times*, 29 Ağustos 1976.

59. Bkz. aşağıdaki not 67.
60. John Dingles, "Evidence Indicates Military Planned Missionaries' Death," *National Catholic Reporter*, 17 Temmuz 1981.
61. Stephen Kinzer, "Ex-Aide in Salvador Accuses Colleagues on Death Squads", 3 Mart 1984. Manşetin "yumuşak" tonuna dikkat ediniz. *Times*'ın kullanmaktan vazgeçmiş olabileceği bir manşet, örneğin şöyledir: "Duarte ve Savunma Bakanı Casanova Dört Amerikalı Kadının Öldürülmesini Örtbas Etmekle Suçlanıyor." Santivánez'e kanıtlarını sunması için 50.000 dolar ödendi; almakta olduğu riskin ve itirafının bir sonucu olarak gelecekte gelir sıkıntısı çekebileceği olasılığı üzerine talep ettiği bir miktardı bu. Sanki tanıklığına gölge düşürmek için yapılırcasına, bu ödeme medya yoluyla kamuoyuna yaygın bir şekilde duyuruldu ve *New York Times* bu ilkeli temel üzerinde Santivánez'in kanıtları için herkesin duyabileceği şekilde ikinci bir taksit daha ödedi –daha az korunma gereksinimi içinde olan Sovyet sığınmacıların para aldıkları asla böyle alenen duyurulmamıştı. Oysa CIA tarafından kontralar için sivil bir cephe şeklinde örgütlenen "öncü demokratların" yıllarca, vergiden muaf şekilde CIA'den yıllık 80.000 doların üzerinde para aldıklarının ortaya çıkması, medyanın haber kaynakları olarak bu kişilerin dürüstlüklerini hiç zedelemedi. Nikaragualı sığınmacı Miranda ise, hiçbir itibar kaybına uğramaksızın hizmetlerinden dolayı 80.000 dolar almıştı.
62. Michael Posner ve Uluslararası İnsan Hakları Avukatlar Komitesi tarafından Eylül 1981, 20 Temmuz 1982 ve 1 Şubat 1983 tarihli bir dizi araştırma raporunda mükemmel analizler yapılmıştır. Bu raporlar, tamamen çökmüş adli bir süreç ve resmi bir örtbas etme hakkında ayrıntılı ve karşı konulması çok güç kanıtlar içermektedir. Dinges raporunda olduğu gibi, bu belgeler bir kez daha kitle medyasında tamamen göz ardı edilmiş ve sundukları olgularla ipuçları örtbas edilmiştir. Avukatlar Komitesi'nin belgeleriyle ilgili olarak aktarılan haberler önemsiz düzeydeydi. Michael Posner ve Scott Greathead, 6 Aralık 1983 tarihinde *Times*'ta "3 Years after Killings, No Justice in Salvador" başlıklı bir yorum yazısını yayımlatmayı başardılar.
63. Hem *Time*, hem de *Newsweek* Şubat 1981'de gecikmeyi ve "ağırdan almayı" işleyen makaleler yayımladı –*Time*'ın makalesi "Stonewalling" ("Ağırdan Alma") başlığını taşıyordu (23 Şubat)– fakat "ağırdan alma" yıllarca sürmesine rağmen, haber dergilerinin konuya gösterdikleri ilgi burada sona eriyordu.
64. Lawyer's Committee for International Human Rights, *Update: Justice in El Salvador: A Case Study*, 1 Şubat 1983, s. 17.
65. Bonner, *Weakness and Deceit*, s. 80.
66. Larry Rohter, "Salvador Defense Lawyer Charges Cover Up in Slaying of U.S. Nuns", *New York Times*, 6 Mayıs 1985.
67. Hinton'ın kendinden emin bir şekilde alt düzey muhafızların kendi başlarına hareket ettiğini öne sürdüğü aynı ay içinde İçişleri Bakanlığı'nın bilgi notlarında şunlar belirtiliyordu: "Belgelerin okunması, gerçek amacı suçu kimin işlediğini belirlemek olan bir soruşturmacı-

nın mutlaka aklma gelmesi gerektiğine inandığımız çeşitli soruları kışkırttı." (*Update* içinde zikredilmiştir, s. 31).

68. *Update* içinde zikredilmiştir, s. 30-31.
69. Tyler soruşturması için bkz. Bonner, *Weakness and Deceit*, s. 78-80.
70. Stephen Kinzer, "Ex-Aide in Salvador Accuses Colleagues on Death Squads," *New York Times*, 3 Mart 1984.
71. Carrigan, *Salvador Witness*, s. 265.
72. Bkz. Stephen Schlesinger ve Stephen Kinzer, *Bitter Fruit* (New York: Doubleday, 1982), s. 32-47, 54-63.
73. Neredeyse tüm bağımsız gözlemciler, hem hakkaniyet hem de verimlilik açısından toprak reformunun son derece istenir bir şey olduğu görüşündeydiler. Özellikle bkz. José M. Aybar de Soto, *Dependency and Intervention: The Case of Guatemala in 1954* (Boulder: Westview, 1978), Bölüm 6.
74. a.g.e. Ayrıca bkz. Richard H. Immerman, *The CIA in Guatemala* (Austin: University of Texas Press, 1982).
75. Bkz. Blanche Wiesen Cook, *The Declassified Eisenhower* (New York: Doubleday, 1981), s. 222.
76. Piero Gleijeses, "Guatemala: Crisis and Response," Richard B. Fagen ve Olga Pellicer, *The Future of Central America: Policy Choices for the U.S. and Mexico* içinde (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1983), s. 188.
77. a.g.e., s. 191-92.
78. a.g.e., s. 192.
79. ABD yetkileri tamamen biçimsel demokratik reformlar ve cinayet oranlarında azalma sağlanması için sık sık bastırdılar; fakat demokratik reformların altını oyan ve cinayet oranlarını *artıran* bir çerçevenin oluşmasına düzenli bir şekilde yardımcı oldular. Guatemala'da (ve başka yerlerde) anti-demokratik kurumların düzenli olarak desteklenmesinin nedenleri sol korkusu ve hem ekonomik hem de siyasi gerekçelerle ABD yetkilileri ve iş adamlarının halk örgütlerine (sendikalar, köylü örgütlenmeleri, kitlesel siyasi partiler) karşı beslediği kronik düşmanlık olmuştur. Böylece, liberal *biçimler* için sağlanan periyodik destek, liberalizmin özünü sürekli olarak aşındıran kurumların sistematik bir şekilde desteklenmesi sayesinde boşa çıkarılmıştır. Lars Schoultz'un işaret ettiği gibi, ABD destekli 1964 Brezilya darbesiyle başlayan ve Latin Amerika'da ve ABD nüfuzu altındaki başka yerlerde yaygın olarak hüküm süren "askeri otoriteryanizmin" işlevi, "sayısal çoğunluğun katılımını ortadan kaldırarak... mevcut sosyo-ekonomik ayrıcalık yapısına yönelik olduğu düşünülen bir tehdidi daimi bir şekilde yok etmek" olmuştur (*Human Rights and United States Policy toward Latin America* [Princeton: Princeton University Press, 1981], s. 7). Buna karşılık, uzun askeri pasifikasyon dönemlerinden ve halk örgütlerinin dağılmasından sonra yapılan seçimler yoluyla sayısal çoğunluğun "katılımına" izin verebiliriz. Bkz. Bölüm 3.
80. Bkz. "Counterrevolution and the 'Shakedown States,'" Noam Chomsky ve Edward S. Her-

man, *The Washington Connection and Third World Fascism* içinde (Boston: South End Press, 1979), s. 61-66.

81. 1977'den itibaren Guatemala yardım almak için, düzenli olarak ABD Hükümeti'ne benzer hizmetler sağlamış olan İsrail'e yöneldi. Ayrıntılar için bkz. Bishara Bahbah, *Israel and Latin America: The Military Connection* (New York: St. Martin's, 1986); Benjamin Beit-Hallahmi, *The Israeli Connection* (New York: Pantheon, 1987); ve Jane Hunter, *Israeli Foreign Policy* (Boston: South End Press, 1987). Carter yılları boyunca Birleşik Devletler'den Guatemala'ya silah akışı konusunda bkz. Lars Schoultz, "Guatemala," Martin Diskin ed., *Trouble in Our Backyard* (New York: Pantheon, 1983) içinde, s. 187 ve devamı.
82. Piero Gleijeses 1979'dan bu yana "Guatemala ordusunun 100.000'e yakın insanı öldürdüğünü" tahmin etmektedir ("The Reagan Doctrine and Latin America," *Current History* [Aralık 1986]).
83. Örnek olarak bkz. Amnesty International, *Guatemala: A Government Program of Political Murder* (London: AI, 1981); Parliamentary Human Rights Group, "Bitter and Cruel...," Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu tarafından Guatemala'ya Gönderilen Bir Heyet Raporu, Ekim 1984; Americas Watch, *Civil Patrols in Guatemala* (New York: AW, 1986).
84. Amnesty International, *Guatemala: Massive Extrajudicial Executions in Rural Areas under the Goverment of General Efraín Ríos Montt*, 11 Ekim 1982.
85. 20 Temmuz 1981 tarihli Dışişleri Bakanlığı'nın beyanına göre "Guatemala'ya karşı yeni, yapıcı bir siyaset yaklaşımı denemeliyiz..." (Americas Watch, *Guatemala Revisited: How the Reagan Administration Finds* "Improvements" in Guatemala içinde zikredilmiştir [New York: AW, 1985], s. 4).
86. Americas Watch, *Guatemala Revisited* içinde zikredilmiştir, s. 5.
87. Bkz. Amnesty International, *Guatemala: A Government Program of Political Murder*, s. 8.
88. Americas Watch, *Guatemala Revisited*, s. 6.
89. Dışişleri Bakanlığı 1984 İnsan Hakları Ülke Raporu Americas Watch, *Guatemala Revisited* içinde zikredilmiştir, s. 15.
90. *Guatemala: A Government Program of Political Murder*, s. 5.
91. Bu, haberler için neredeyse istisnasız bir şekilde doğruyken, 1980-86 döneminde *New York Times* ve *Washington Post*'ta yayımlanan belki bir düzine yorum yazısı ve bazı mektuplar Guatemala'daki devlet terörünü eleştiriyordu; bunların bazıları ABD siyasetine karşı oldukça sert eleştiriler yöneltiyordu.
92. Önceki notta zikredilen yorum yazılarının sadece birkaç tanesi ABD'nin rolünü tartışmıştır.
93. "Requiem for a Missionary," 10 Ağustos 1981.
94. Belgeler Uluslararası Af Örgütü (AI) tarafından ortaya konan aşağıdaki dört belgeyi de içermektedir: *Guatemala: A Government Program of Political Murder*, Şubat 1981; "Di-

sappearances": A Workbook, 1981; *Guatemala: Massive Extrajudicial Executions in Rural Areas under the Government of General Efraín Ríos Montt*, Ekim 1982; "Disappearences" in Guatemala under the Goverment of General Oscar Humberto Mejía Víctores, Mart 1985; Americas Watch tarafından yapılan altı araştırmayı da ekledik: *Human Rights in Guatemala: No Neutrals Allowed*, Kasım 1982; *Guatemala Revisited: How the Reagan Administration Finds "Improvements" in Human Rights in Guatemala*, Eylül 1985; *Little Hope: Human Rights in Guatemala, January 1984–January 1985*, Şubat 1985; *Guatemala: The Group for Mutual Support*, 1985; *Civil Patrols in Guatemala*, Ağustos 1986; *Human Rights in Guatemala during President Cerezo's First Year*, 1987.

95. Bu mektup Americas Watch, *Human Rights in Guatemala: No Neutrals Allowed* (Kasım 1982) içinde yeniden yayımlanmıştır.
96. Bu cinayetlerden sonuncusu olan ve 15 Mart 1983 tarihinde işlenmiş Marianela García Villas cinayetiyle ilgili kapsamlı bir tartışma için bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *Demonstration Elections: U.S.-Staged Elections in the Dominican Republic, Vietnam, and El Salvador* (Boston: South End Press, 1984), s. x-xi
97. Americas Watch, *Guatemala: The Group for Mutual Support, 1984-1985* içinde zikredilmiştir, s. 2 (bundan sonra, AW, *Mutual Support* olarak anılacaktır).
98. Council on Hemispheric Affairs, *News and Analysis*, 26 Nisan 1986, s. 222.
99. McClintock, *American Connection*, c.2, s. 83.
100. AW, *Mutual Support*, s. 3.
101. "Bitter and Cruel," Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu, Ekim 1984.
102. AW, *Mutual Support*, s. 8.
103. a.g.e., s. 7.
104. AW, *Mutual Support* içinde zikredilen 15 Kasım 1984 tarihli açık mektup, s. 24.
105. AW, *Mutual Support*, s. 24-25.
106. a.g.e., s. 36. Elbette, bu tamamen bir uydurmaydı. Mejía Víctores'in kastettiği şey, kendisinin kurduğu ve savunma bakan yardımcısı da dahil tümüyle hükümet görevlilerinden oluşan ve beklendiği gibi hükümete temiz bir sağlık karnesi sunan bir soruşturma kuruluydu.
107. a.g.e., s. 38.
108. a.g.e., s. 41.
109. Çok özlü iki istisna belirtilmelidir: 13 Nisan'da davayla ilgili bir makale Gómez'in işkenceye maruz kaldığından bahseder ve 19 Nisan'da yayımlanan bir makale dilinin kesildiğini belirtir. Godoy de Cuevas'ı, kardeşini ve oğlunu hedef alan cinayetler hakkında hiçbir ayrıntı verilmemiştir.
110. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, yeni sivil hükümet ordunun sivil halka saldırısını önlemek için hiçbir şey yapmadı; fakat yine tahmin edebileceğimiz gibi, yeni sivil yönetimin verdiği söze ilişkin basının iyimserliğini gerçekte neler olup bittiğine ilişkin haberler takip etmedi.

111. Daha önce işaret ettiğimiz gibi, yönetimin El Salvador "Kayıp Anneleri"nden birinin konuşma yapmak için Birleşik Devletler'e gelmesine izin vermeyi reddetmesi, ABD basını tarafından tamamen görmezden gelindi. Bkz. yukarıdaki not 10.

112. Bu basın açıklaması, Guatemala İnsan Hakları Komisyonu/ABD'nin 3 Ekim 1986 tarihli bir "Acil Eylem" bildirisinde gündeme taşınmıştır.

3. BÖLÜM. ÜÇÜNCÜ DÜNYA SEÇİMLERİ: MEŞRULAŞTIRICI SEÇİMLERE KARŞI ANLAMSIZ SEÇİMLER — El SALVADOR, GUATEMALA, NİKARAGUA

1. Bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *Demonstration Elections: U.S.-Staged Elections in the Dominican Republic, Vietnam, and El Salvador* (Boston: South End Press, 1984).
2. 1982 ve 1984 El Salvador seçimleri örneğinde, hükümet sadece bu planı değil, aynı zamanda, ordunun on yıllarca herhangi bir demokratik seçeneğe izin vermemesi yüzünden isyancıların isyanın içine çekildiği ve öldürülmek gibi büyük risklerle karşı karşıya kalacaklarından her halukârda seçime katılamayacakları gerçeğini de önemsiz göstermek için medyaya dayandı; nitekim El Salvador'daki siyasi muhalefetin beş lideri Kasım 1980'de San Salvador'da işkence gördüler, öldürüldüler ve cesetlerinin uzuvları kopartıldı.
3. Bölüm 1'de işaret ettiğimiz gibi, hükümet ve diğer güç odakları sadece medyayı kendi propagandalarıyla boğmak suretiyle değil, aynı zamanda bu propagandayı geçerli kılacak sahici ve güvenilir "uzmanlar" sağlayarak da medyanın ilgisini tekellerine almaya gayret ederler.
4. Gözlemcilerin tarafgirliği ve gülünç derecedeki budalalığı konusunda model bir örnek için bkz. 1 Temmuz 1984 Guatemala seçimlerinde resmi ABD gözlemci heyetinin bulgularını ele alan Ek 1.
5. "Gözlemci heyetinin görevi açık ve basitti: El Salvador seçimlerinde oy kullanma, oyların sayılması ve nihai sonuçların ilan edilmesinin adilliğini, dürüstlüğünü ve uygunluğunu değerlendirmek" (Senatör Nancy Kassenbaum, *Report of the U.S. Official Observer Mission to the El Salvador Constituent Assembly Elections of March 28, 1982*, Senato Dış İlişkiler Komisyonu'na sunulan Rapor, 97. Kongre dönemi, 2. oturum, s. 2.) Bu gündem, daha ilk baştan bir seçimin anlamlı olup olamayacağını belirleyen –ifade özgürlüğü ve devlet terörünün olmaması gibi– temel çerçeve koşulların herhangi birisi hakkında hiçbir değerlendirmeyi içermez. Aşağıdaki metine bakınız.
6. *New York Times*, sağ-kanat Özgürlük Evi gözlemcilerinin, 1979'da Rodezya'da Ian Smith tarafından düzenlenen seçimlere ilişkin yayınladığı haberler üzerinde bile hâkimiyet kurmasına izin verdi (22 Nisan ve 11 Mayıs tarihli makaleler). Meydana gelen vahşi bir iç savaşa ve isyancı siyah grupların sandık dışında kalmasına rağmen, Özgürlük Evi seçimi adil buldu. Britanya Hükümeti'nin himayesinde bir yıl sonra düzenlenen yeni bir seçimde, daha önceki "adil" seçimde yüzde 65 oranında oy alan Ian Smith'in desteklediği Siyah aday oyların sadece yüzde 8'ini alabildi; öte yandan daha önce sandıktan dışlanan Siyah

isyancılar güçlü bir çoğunlukla seçimleri kazandılar. Özgürlük Evi ise ikinci seçimi kuşkulu buldu! Bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, Ek 1, "Freedom House Observers in Zimbabwe Rhodesia and El Salvador."

7. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 71-72.
8. Philip Taubman, "Shultz Criticizes Nicaragua Delay," *New York Times*, 6 Şubat 1984; *Security and Development Assistance*, Senato Dış İlişkiler Komitesi huzurunda Oturumlar, 98. Kongre dönemi, 2. oturum, 22 Şubat 1984, s. 83.
9. George Orwell, *1984* (New York: Signet, 1950), s. 163.
10. "The Electoral Process in Nicaragua: Domestic and International Influences," Nikaragua Genel Seçimlerini İzleyen LASA Heyetinin 4 Kasım 1984 tarihli Raporu, Latin American Studies Association (19 Kasım 1984), s. 32. (bundan sonra "LASA Raporu" olarak anılacaktır).
11. Polonya'da Sovyet denetimde ve güvenlik güçlerinin ülkenin her yerinde önlemler almasıyla yapılan Ocak 1947 seçimlerini ABD medyası gayet haklı olarak peşinen kınamıştı. Bununla birlikte, Polonya'daki seçimler sırasında hiçbir yerde 1979-87 yılları arasında El Salvador'da ve Guatemala'da görülen çapta cinayetler işlenmedi veya katliamlar yapılmadı. Bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 173-80.
12. LASA, Report, s. 5.
13. *Nicaragua: The Threat of a Good Example?* (Oxford: Oxfam, 1986), s. 14. Oxfam'ın ABD'deki kuruluşu da Sandinistaların gayretlerinden olumlu şekilde söz eder:

    > "Oxfam'ın çalıştığı bölgedeki dört ülke arasında [Guatemala, El Salvador, Honduras ve Nikaragua] sadece Nikaragua'da toprak mülkiyetindeki eşitsizlikleri giderme ve yoksul köylü ailelerine yönelik sağlık, eğitim ve tarım hizmetleri sunma yönünde ciddi bir çaba harcanmıştır (*Oxfam America Special Report: Central America*, Sonbahar 1985)."

14. Bkz. "İfade ve Toplantı Özgürlüğü" (s. 161) ve "Basın Özgürlüğü (s. 164) alt başlıkları.
15. Bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 119-20.
16. Bkz Amnesty International, *Guatemala: A Government Program of Political Murder* (Londra: AI, 1981); Michael McClintock, *The American Connection*, c. 2 (Londra: Zed, 1985).
17. UN Gerenal Assembly, *Report of the Economic and Social Council: Situation of Human Rights in Guatemala*, 13 Kasım 1985, s. 15. Viscount Colville'in mazur gösterici yaklaşımları için bkz. Americas Watch, *Colville for the Defense: A Critique of the Reports of the U.N. Special Rapporteur for Guatemala* (Şubat 1986).
18. Guatemala Human Rights Comission, "Reports for 39th General Assembly of the United Nations on the Human Rights Situtaion in Guatemala" (New York, 1984), s. 18 (Buradan sonra "HRC Raporu" olarak anılacaktır).
19. a.g.e., s. 23.
20. "Bitter and Cruel...," Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu tarafından Guatemala'ya Gönderilen Heyet Raporu, Ekim 1984, s. 21.

21. Bishop Maurice Taylor and Bishop James O'Brien, "Brief Report on Visit to Guatemala," 27 Ekim-3 Kasım 1984, Americas Watch, *Little Hope: Human Rights in Guatemala, January 1984-1985* içinde zikredilmiştir (New York: AW, 1985), s. 25.
22. InterAmerican Commission on Human Rights, *Civil and Legal Rights in Guatemala* (1985), s. 156. Gelişme Merkezleri, sözde "kalkınmayı" desteklemek üzere ordu tarafından kurulmuş örgütsel birimlerdir; fakat gerçekte sivil nüfusun daha iyi denetim ve gözetim altına alınmasını sağlayan birimlerdir.
23. International Human Rights Law Group, *The 1985 Guatemalan Elections: Will the Military Relinquish Power?* (Washington: Aralık 1985), s. 56 (buradan sonra "IHRLG Raporu" olarak anılacaktır.)
24. a.g.e.., s. 61.
25. LASA, Report, s. 27.
26. a.g.e.., s. 25.
27. Daha fazla bilgi için bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 120-21.
28. "Journalists Killed and Disappeared since 1976," Committee to Protect Journalists (Aralık 1986), s. 6-8.
29. Council on Hemispheric Affairs and the Newspaper Guild, "A Survey of Press Freedom in Latin America, 1984-85" (Washington: 1985), s. 38.
30. Bkz. IHRLG, Report, s. 59-60.
31. Howard H. Frederick, "Electronic Penetration", Thomas S. Walker (ed.), *Reagan versus the Sandinistas* içinde (Boulder: Westview, 1987), s. 123 ve devamı.
32. Medya koşullarıyla ilgili kapsamlı bir değerlendirme için bkz. John Spicer Nichols, "The Media", Thomas S. Walker (ed.), *Nicaragua: The First Five Years* içinde (New York: Praeger, 1985), s. 183-99.
33. a.g.e., s. 191-192. Savaş zamanında Nikaragua'da medyanın içinde bulunduğu koşullar ile Birleşik Devletler'de ve önde gelen uydu devleti İsrail'de medyanın içinde bulunduğu koşulların karşılaştırılması için bkz. Noam Chomsky, "U.S. Polity and Society: The Lessons of Nicaragua," Walker (ed.), *Reagan versus the Sandinistas* içinde.
34. Bu yok etme süreciyle ilgili bir tartışma ve cinayetlerin grup halinde tablo şeklinde gösterilmesi için bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 121-126.
35. "The Grass Roots Organizations", Walker (ed.), *Nicaragua* içinde, s. 79.
36. a.g.e.., s. 88.
37. Ara örgütlerin (sendikalar, siyasi klüpler, şirketlerin denetiminde olmayan medya vs.) görece zayıflığının Birleşik Devletler'de anlamlı bir siyasi demokrasi açısından büyük bir engel teşkil ettiği Amerikan demokrasisinin ciddi öğrencileri tarafından sıkça gözlemlenmiş olan bir husustur –seçmen katılımının bu denli düşük olmasının ve seçimlerin önemiyle ilgili bu kadar yoğun bir sinizm yaşanmasının kuşkusuz bir nedeni de budur.
38. Raymond Bonner, *Weakness and Deceit* (New York: Times Books, 1984) s. 278-79.

39. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 122-24.
40. Ortada gerçek bir seçenek olduğunu ileri süren Enrique A. Baloyra insanların "temelde şiddete ve iç savaşa son vermek amacıyla bu kitlesel eylemden faydalanmak istedikleri için" oy verdiklerini söyler. Fakat Baloyra, hiçbir yerde, Duarte ve D'Aubuisson'un savaşın müzakereler yoluyla bir çözüme kavuşturulması konusundaki görüşlerini tartışmaz. Bu, Baloyra'ya, bu iki kişiden birinin şiddeti ve iç savaşı durdurmak için askeri olmayan bir yolu desteklediği şeklinde yanlış bir izlenim aktarma olanağı verir (*El Salvador in Transition* [Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982], s. 175).
41. Bkz. Dennis Hans, "Duarte: The Man and the Myth", *Covert Action Information Bulletin* 26 (Yaz 1986), s. 42-47; Noam Chomsky, *Turning the Tide* (Boston: South End Press, 1985), s. 109 ve devamı.
42. *Weakness and Deceit*, s. 205.
43. Sosyal Demokrat Parti'nin en üst düzey liderliği 1980'de öldürülmüştü ve geri kalan yetkilileri ülkeyi terk etmişlerdi. Sürgündeki bu liderlerden sadece bir kısmı 1985 seçimi için geri döndü.
44. Gerillaların görüşü, ordunun ulusal bir denetim sistemi kurmuş olmasıyla askeri hâkimiyetin kurumsallaştırıldığı ve seçimlerin hiçbir anlamı olmayacağı yönündeydi. Bkz. "Guerillas' View of Elections: Army Will Hold Power Despite Polls," *Latin America Weekly Report*, 25 Ekim 1985, s. 11.
45. HRC, Report, s. 7.
46. Americas Watch, *Civil Patrols in Guatemala* (New York: AW, 1986), s. 2.
47. "El Señor Presidente?" Ekim 1985'te George Black tarafından Cerezo ile yapılan röportaj, *NACLA Report on the Americas* (Kasım-Aralık 1985), s. 24.
48. "Sözde güçlü ölüm mangası bağlantıları olan aşırı-sağcı örgüt Amigos del Pais ile aylar önce bir toplantıda PDCG'nin Kurucu Meclis milletvekilleri parti iktidara gelirse tarım ve bankacılık reformlarından, silahlı kuvvetler tarafından yapılan insan hakları ihlallerini soruşturmaktan ve karşı-ayaklanma programına her türlü müdahaleden vazgeçeceklerine dair söz verdiler" ("Guatemala Votes", *Washington Report on the Hemisphere*, 27 Kasım 1985). Stephen Kinzer aynı zamanda Cerezo ve sağ-kanat toprak sahipleri arasında yapılan özel bir toplantıyı da aktarır; Kinzer'e göre bu toplantıda "[Cerezo] şu anda hepimizin birbirimize ihtiyacımız var dedi..." ("When a Landslide Is Not a Mandate," *New York Times*, 15 Aralık 1985).
49. Allen Nairn ve Jean-Marie Simon "The Bureaucracy of Death" *New Republic*, (30 Haziran 1986) başlıklı makalelerinde, Cerezo ve ordu arasındaki "taktik ittifakı" anlatırlar; bu ittifak, geçmiş eylemlerden dolayı orduyu her türlü hesap verme ve sorumluluk karşısında korudu; buna karşılık olarak da ordu Cerezo'nun iktidara gelmesine izin verecekti.
50. Bkz "Cerezo Adapts to Counterinsurgency," *Guatemala*, Guatemala News and Information Bureau (Mayıs-Haziran 1986).
51. Americas Watch, *Human Rights in Guatemala During President Cerezo's First Year*, Şu-

bat 1987. Cerezo geçmiş suçlardan dolayı ordu hakkında kovuşturmaya başvurmamasını, herkesin yeni bir başlangıç yapmak istediği gerekçesiyle savundu. Fakat Americas Watch, geçmişin korkunç suçları yasal yaptırımlardan muaf tutulursa, bunun, Cerezo'nun bundan sonraki askeri suçları durduracak güce sahip olmadığı anlamına geleceğine işaret eder. "Bu, Guatemala'da hukukun üstünlüğünün sağlanmadığına ve sağlanamayacağına bir işarettir" (s. 4). Bu nokta, Cerezo'nun iktidara geldikten sonra bir ayda meydana gelen yüz vahşi cinayet –ki bunların pek çoğu ordunun gerçekleştirdiği siyasi cinayetlerdir– karşısındaki eylemsizliğiyle de desteklenmektedir.

52. Bkz. Michael Parenti, "Is Nicaragua More Democratic Than the United States?" *Covert Action Information Bulletin* (Yaz 1987), s. 48-52.
53. Wayne S. Smith, "Lies About Nicaragua," *Foreign Policy* (Yaz 1987), s. 93. Smith, Cruz'un "seçimlere katılmadığı için şimdi pişmanlık duyduğunu ve 1984 seçimlerine katılmamasının en önemli siyasi hatalarından biri olduğunu söylediğini" belirtir.
54. Bkz. LASA, Report, s. 24-25, 29-31. Bu noktayı ve Cruz'un çekilmesinin halkla ilişkiler stratejisinin bir parçası olduğunu, aşağıda medyanın Nikaragua seçimini ele alışını değerlendirirken tartışıyoruz.
55. LASA, Report, s. 23.
56. Doherty'nin açıklaması *U.S. Policy toward El Salvador*'da yayımlanır, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi, Amerika Kıtasındaki Ülkeler Arası İşler Alt Komitesi Oturumları, 97. Kongre dönemi, 1. oturum, 1981, s. 290: Gomez'in açıklaması *Presidential Certification of El Salvador* içindedir, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi, 97. Kongre dönemi, 2. oturum, 1982, c. 1, s. 330.
57. AW, *Little Hope*, s. 1.
58. IHRLG, Report, s. 4.
59. Honduras ve Kosta Rika'dan Nikaragua'ya giren ABD destekli teröristler tarafından düzenli olarak öldürülüyorlardı.
60. Peder Daniel Long ve diğer yedi ekümenik kilise grubu gözlemcisi, "March 25, 1984, Elections in El Salvador" (1984, teksir edilmiş), s. 4.
61. Seçmenlerle yapılan konuşmalara dayanarak Long grubu şunları belirtir: "oy kullanmamaktan dolayı uygulanan para cezalarından ve/veya hükümet ve ordunun olası misillemelerinden kaçınmak için *kimlik kartlarını* damgalatmak ve parmaklarına mürekkep sürdürmek istedikleri için pek çok insan bu kadar saat kuyruklarda bekledi..." Birçok yerde seçim görevlilerinin kalabalık nedeniyle oy kullanmayanların kimlik kartlarını da damgaladığını, dolayısıyla bu kişilerin hemen evlerine gidebildiklerini belirtir (a.g.e., s. 6).
62. Bir kurucu meclis için yapılan 1 Temmuz 1984 seçimindeki geçersiz ve boş oylar bütün partilerin aldığı oylarını aştı ve şaşırtıcı bir şekilde toplam oyların yüzde 26'sına ulaştı.
63. IHRLG, Report, s. 54.
64. Birçok muhalefet partisinin isteği üzerine bu işlem kurallara bağlandı (LASA, Report, s. 15).
65. 1982'de oy verme kabinlerinin sayısının sözde güvenlik gerekçesiyle, fakat daha uzun kuy-

ruklar oluşturacak şekilde büyük ölçüde azaltılmasını medya genellikle örtbas etti.

66. "Media Coverage of El Salvador's Election", *Socialist Review* (Nisan 1983), s. 29.
67. "Salvadorans Jam Polling Stations; Rebels Close Some," *New York Times*, 29 Mart 1982.
68. Ayrıca bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 164-67.
69. Warren Hoge, García'dan alıntı yaptı; fakat bunu sadece açık bir seçim olduğunu göstermek için yaptı: "Hiç yalansız halkın ne istediğini görebilirsiniz..." ("Salvadorans Jam Polling Stations," *New York Times*, 29 Mart 1982).
70. 1982 seçiminden 11 gün önce El Salvador güvenlik güçleri tarafından dört Hollandalı gazeteci öldürüldü. Cesetleri görmeleri için yabancı basın mensupları morga götürüldü; burada ölülerin kesilmiş cinsel organları medyaya gösterildi. 1984 yapımı belgesel film *Demokrasi Adına*'da (*In The Name of Democracy*) tasvir edilen bu olay ABD kitle medyasında sansür edildi ve El Salvador Hükümeti'nin nitelikleri hakkında büyük feryatlara ve genellemelere yol açmadı. Bu olay, ayrıca El Salvador'daki gazetecilerin yeni doğan demokrasideki elverişsiz medya (ve diğer) koşullar konusundaki dikkat çekici sessizliğine de katkıda bulunmuş olabilir.
71. "Salvador Vote: Uncertainty Remains," 3 Nisan 1982.
72. *Times*, El Salvador genelkurmay başkanının "birliklerinin 25 Mart seçimleri için yeterli güvenliği sağlayacağına" dair verdiği sözlere bir makalenin tamamını ayırdı (1984); Blandon'ın "ülkenin tümünde güvenli seçimler olacağı konusunda size garanti veriyorum" sözleri alıntılandı (Lydia Chavez, "Salvadoran Promises Safe Election," *New York Times*, 14 Mart 1984).
73. *Time*, 16 Temmuz 1984. "İtidal", ispat seçimlerinin anlatımında medya tarafından kullanılan gözde bir terimidir. *Newsweek*'in Duarte ve Mayıs 1984 El Salvador seçimleri üzerine 7 Mayıs 1984 tarihli makalesinin başlığı şöyledir: "El Salvador: Bir İtidallik Mucizesi." "İtidal" sözcüğüyle ilgili medyanın bazı kullanış biçimleri hakkında bir tartışma için bkz. Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism*, (Boston: South End Press, 1988), Bölüm 2. 8.
74. Çoğu zaman Orta Amerika'daki ölüm mangalarının manevi babası olarak tanımlanan Guatemala'nın aşırı sağ-kanat lideri Mario Sandoval Alarcón, Reagan'ın göreve başlama merasiminde hazır bulundu; onun savunma ve dış politika danışmanlarıyla buluştu ve Guatemala'daki insan hakları ihlallerine yönelik eleştirilerin durdurulması ve askeri yardımın yeniden başlatılması konusunda o zaman "sözlü mutabakata" varıldığını ileri sürdü. Bkz. Marlise Simons, "Guatemala: The Coming Danger," *Foreign Policy* (Yaz 1981), s. 101; Scott Anderson ve John Lee Anderson, *Inside the League: The Shocking Exposé of How Terrorists, Nazis, and Latin American Death Squads Have Infiltrated the Anti-Communist League* (New York: Dodd, Mead, 1986), s. 175; ve Alan Nairn, "Controversial Reagan Campaign Links with Guatemalan Government and Private Sector Leaders," Research Memo for Council on Hemispheric Affairs, 30 Ekim 1980, s. 11.
75. Polonya devlet terörünün 1984-85'te Guatemala'da yaşananlara göre çok daha düşük boyutlarda olmasına rağmen, Ocak 1947 Polonya seçimi ABD kitle medyası tarafından böyle

tanımlandı. Bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 173-80.

76. Council on Hemispheric Affairs, *News and Analysis*, 6 Şubat 1987.

77. *Time*'ın, "Afganistan'daki ölümlerin çoğunun General Zakov'un isyancılara karşı elde ettiği başarıyla ilişkisi olduğunu" ileri sürmeyeceğinden gayet emin olabiliriz.

78. 1960'larda Dominik Cumhuriyeti ve Vietnam'daki seçimlerle ilgili yaptığı haberlerde *Time*'ın sergilediği alçaklık ve namussuzluğa varan tutumun kanıtları için bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 45, 46, 51-52, 83-86.

79. Bu belgenin bir özeti Enfoprensa Haber Ajansı tarafından sunuldu, "Information on Guatemala," 22 Haziran 1984. Guatemala üzerine bu harika haftalık haber bülteni göründüğü kadarıyla haber değeri taşıyan olaylar hakkında sürekli bir haber akışı sağlar; buna karşılık, ne yazık ki bunlar değersiz kurbanlar hakkındaki haberlerdir, dolayısıyla kitle medyasının ilgisini çekmezler.

80. Ekim 1985 tarihli bu beyanat IHRLG, Report içinde yeniden yayımlanmıştır.

81. İzleyen iki hikâye Enfroprensa'da tartışıldı, "Information on Guatemala."

82. "A New Chance in Guatemala," 12 Aralık 1985. *Times*, Sandinistaların 1984'te bir vaati "yerine getirdiklerine" asla tanık olmadı; fakat o dönemde Reagan yönetimi de tanık olmamıştı. Başyazı da benzer şekilde, iktidardaki generallerin seçim "projesinin" ilerlemesine izin vermeden önce kendileri için af ilan etmelerinin anlamını dikkate almadı.

83. *Times*, 12 Aralık 1985 tarihli başyazı, "canice yönetiminden ötürü orduya karşı öç almayı hedeflemeden görevi devralacağına" dair söz vermesinden dolayı Cerezo'yu kutlar. Propaganda formatından çevrildiğinde bu, Cerezo'nun korkunç suçlar için adaletin asgari düzeyde yerine gelmesini sağlayacağı vaadinde bulunamayacak kadar güçsüz olduğu anlamına gelir ve Cerezo'nun gerçek bir gücü olup olmadığı konusunda ciddi kuşkular uyandırır. Sicili kabarık gazete, kitle katliamcılarının bu şekilde aklanmasını bir erdem sayar ve bunu, yalnızca Cerezo tarafından yapılmış bağışlayıcı bir hareketmiş gibi gösterir! *Times*, "askeriyeden öç almaya kalkışsa" Cerezo'nun başına neler geleceği ve etkin askeri yönetim koşullarında bu misyonu tam olarak nasıl yerine getirebileceği hakkında da spekülasyona girmez.

84. Stephen Schlesinger ve Stephen Kinzer, *Bitter Fruit* (New York: Doubleday, 1982).

85. Elbette, yönetimin başka ülkelerin yanı sıra Şili, Endonezya, Namibya veya Güney Kore değil de Nikaragua'daki serbest seçimlere düşkünlük göstermesine vurgu yapılmamasında; ayrıca terör devletleri olan El Salvador ve Guatemala'daki seçimlerin serbest olduğu ve demokrasinin birer kanıtı olduğu iddiasına dikkat çekilmemesinde daha da derin bir ikiyüzlülük vardı.

86. *New York Times*, Nikaragua'daki çok sayıda gözlemci hakkında bir makale yayımladı; fakat makale seçimlerin öncesini konu alıyordu ("Election Draws Many U.S. Observers," 4 Kasım 1984). Makalenin ana fikri, gözlemcilerin Sandinistalar lehine bir tarafgirlik içinde olduklarını ileri sürmekti; bu, resmi gözlemcilerle ilgili olarak *Times*'ın asla değinmediği bir konudur. Seçimlerle ilgili daha sonraki tartışmalarda 450 gözlemci, ki bunların ara-

sında Latin Amerikalı akademisyenlerin meslek birliği bile vardı, *Times* tarafından tamamen göz ardı edildi. Lucinda Broadbent tarafından yapılan ve henüz yayımlanmamış mükemmel bir araştırma olan "Nicaragua's Elections: A Cruz Around the Issues; Comparative Analysis of Media Coverage of the 1984 Elections," ABD TV kanalları ile Britanya ve ABD basını da dahil geniş bir örneklemin analizine dayanır; bu çalışma, bizim bulgularımızla ayrıntılı bir paralellik göstermektedir. Broadbent örnekleminde Nikaragua'daki hükümet karşıtı muhalefete, hükümete ayrılan yerin iki katından daha fazla yer ayrıldığını belirtir; "bu durum, hangi ülkede olursa olsun 'resmi kaynaklara' bu denli bağlı olan medya için genellikle alışılmadık bir önceliktir" (s. 77). Broadbent, bizim de vurguladığımız gibi, Britanya'da ve liberal basında bile Reagancı çerçevenin hâkimiyetine ve bu taraflı çerçeveden kaynaklanan, gerçekliğin muazzam bir şekilde çarpıtılmasına vurgu yapar. Aynı zamanda Nikaragua'da yarışan partilerin programlarına medyanın *asla* değinmediğini de belirtir; bu durum, Sandinistaların niyetleri ve uygulanacak politikalar konusunda Reagancı klişelerin hüküm sürmesine izin vermiştir. Medyanın çizdiği manzaralar, "uluslararası seçim gözlemcileri tarafından tanık olunanların kabaca tam tersiydi" (s. 99); bize göre, gözlemcilerin dikkate alınmamasının nedeni de budur.

87. Daha fazla ayrıntı için bkz. Noam Chomky,"Introduction," Morris Morley ve James Petras, *The Reagan Administration and Nikaragua* içinde, Institute for Media Analysis, Monograf 1 (New York: 1987), not 32; bu kaynak, aynı zamanda Hollandalı gözlemcilerin hazırladığı raporun, Robert Leiken tarafından 5 Aralık 1985 tarihli *New York Review of Books*'ta nasıl çarpıtıldığını da ele almaktadır. Leiken, hiçbir yorumda bulunmadan Sandinista yanlısı olduğu, yani yanlış sonuçlara vardığı gerekçesiyle LASA raporunu dikkate almaz.

88. LASA, Report, s. 2.

89. Sandinistalar imajlarını değiştirmeye çalıştıkları için bu kısmen doğruydu. Fakat seçimlerin sürüp giden bir devlet terörü ortamında yapılması sorununun da eklendiği El Salvador'da da aynı durum geçerliydi. *Time*, iki El Salvador seçiminden birisini tarif etmek için "tiyatro" sözcüğünü hiçbir zaman kullanmamıştır.

90. 1982'de olduğu gibi, FMLN seçim günündeki sürece yönelik olarak askeri operasyonlar gerçekleştirmedi ve El Salvador'lu seçmenlere yönelik hiçbir tehditte bulunmadı. Fakat 1982'de olduğu gibi, bu olgu *Time*'ın haberciliği üzerinde hiçbir etki yaratmadı. Diğer yandan, kontra radyosu tarafından Nikaragua'daki seçmenlere yönelik olarak yayımlanan gerçek tehditler ve bir çok sandık gözlemcisinin kontralar tarafından öldürülmesi, *Time* tarafından asla duyurulmadı.

    Belirttiğimiz gibi, uzun kuyruklar gibi yüzeysel konular üzerine vurgu yapılması, bir ispat seçimi için gerekli olan propaganda gündeminin bir parçasıdır. El Salvador'da olduğu gibi kuyrukların uzunluğunun sınırlı sayıda oy kullanma kabini bulunmasının bir sonucu olabileceği gerçeğini sansür etmek de öyledir. *Time* hem uzun kuyruklara vurgu yapar, hem de kuyrukların niçin bu kadar uzun olduklarına ilişkin kanıtları örtbas eder. Bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*, s. 126-27.

91. Kinzer, Nikaragua seçimleri üzerine yazdığı on dört makalenin on birinde Cruz'dan bahse-

der ve beşinde genellikle ondan belli uzunlukta alıntılar yapar; engelleme ve taciz makalelerin yedisinde söz konusu edilir veya öne çıkarılır.

92. Bkz, özellikle "Sandinista Is Favored but Runs Hard" (30 Ekim 1984), "Going Through the Motions in Nicaragua" (4 Kasım) ve "Sandinistas Hold Their First Elections" (5 Kasım) başlıklı makaleleri.
93. *Time*'ın Nikaragua'da kullanılan oyların gerisinde zorlayıcı bir tehdidin var olduğunu ispatlamaya çalıştığını aşağıda göreceğiz.
94. Bkz. s. 174. Warren Hoge'dan yapılan alıntı.
95. Aşağıda belirttiğimiz gibi, bu noktalar LASA raporunda tartışıldı; fakat Kinzer ve kitle medyasının geri kalanı için bu hususlar gündemin dışında kaldı.
96. Birleşik Devletler'de tam tersinin doğru olduğuna dikkat ediniz; bu durum, her iki toplumda da, halkın, seçim sürecinden kimin galip çıkacacağına ilişkin takdirini yansıtmaktadır.
97. Gerçekte bu oran, 1984 ABD başkanlık seçimindeki orandan çok daha yüksekti; ABD'deki seçimlere, seçmenlerin yarısından biraz daha fazlası katılmıştı.
98. "Sandinistas Hold Their First Election," *New York Times*, 5 Kasım 1984.
99. Bu hususta Edward Schumacher *New York Times*'ta (21 Şubat 1981) Duarte'den alıntı yapar.
100. 23 Nisan 1985'te *Wall Street Journal* Cruz'un CIA'den maaş aldığını ifşa etti. Bunun üzerine Oliver North, Cruz'un finanse edilmesini kendisi üstlendi; North, bunun, ABD Hükümeti Nikaragua seçimlerini itibarsızlaştırmaya çalıştığı dönemde Cruz'un CIA tarafından finanse edildiği gerçeğini dikkatlerden uzaklaştırabileceğini umuyordu. Bkz. Stephen Engelberg, *New York Times*, 15 Temmuz 1987.
101. Stephen Kinzer, "Ex-Contra Looks Back Finding Much to Regret," *New York Times*, 8 Ocak 1988. Şimdi Cruz, kendisini aday göstermiş olan Sandinista-karşıtı koalisyonun (Coordinadora) "aslında hiçbir zaman bir seçim kampanyası yürütme niyeti olmayan" ve "seçimlerden çekilerek Sandinistaları sıkıntıya sokmayı amaçlayan insanlar tarafından yönetildiğini" açıklar.
102. Bkz. yukarıdaki not 91 ve aşağıdaki 3-2 ve 3-3 numaralı tablolar.
103. Philip Taubman, "U.S. Role in Nicaragua Vote Disputed," *New York Times*, 21 Ekim 1984. Robert McCartney 30 Haziran 1984 tarihli *Washington Post*'ta şunları belirtti: "Muhalefet liderleri mülakatlarda hiçbir zaman ciddi olarak 4 Kasım seçimlerinde yarışmayı düşünmediklerini kabul ettiler. Sadece iki ay boyunca kampanya yürütmeyi ve sonra da Sandinistaların seçimlerde hile yapacağı gerekçesiyle yarıştan çekilmeyi tartışıyorlardı."
104. Britanya Parlementosu İnsan Hakları Grubu adına El Salvador seçimlerini izleyen deneyimli Britanyalı seçim gözlemcisi Lord Chitnis şunları ifade etti: "En başta ve uygulamanın tüm seyri açısından can alıcı nokta, Hıristiyan Demokratların [PDC] solunda yer alan hiçbir politikacının ve Hıristiyan Demokratların da bir kısmının seçimlerde özgürce yarışamamasıydı... [FDR'nin dışlanması] seçimleri, El Salvador'un bugün içinde bulunduğu durumla ilgili olarak zaten ağır sorumluluk taşıyan iki adayın belirsiz vaatleri ve söylenenlerden çıkartılan sonuçlar arasında bir yarışa dönüştürdü." El Salvador'daki 1984 seçimle-

rinin, "terör ve umutsuzluğun, dehşet veren söylentilerin ve insanın tüylerini diken diken eden bir gerçekliğin hâkim olduğu bir atmosferde" yapıldığını ekledi (Pratap C. Chitnis, "Observing El Salvador: The 1984 Elections," *Third World Quarterly* [Ekim 1984], s. 971-73). Chitnis, ABD kitle medyasında hiçbir yerde bir kaynak olarak asla zikredilmedi.

105. Stephen Kinzer, "Ortega: Can He Be Trusted?" *New York Times Magazine*, 10 Ocak 1988; Kinzer, "Ex-Contra Looks Back", *New York Times*, 8 Ocak 1988. Barış anlaşmalarıyla ilgili gerçekler ve medyanın, hükümetin gündemine hizmet ederek, bu gerçeklerin silinmesine yaptığı katkı konusunda bkz. Chomsky, *Culture of Terrorism* ve Z magazine'de kayıtları güncelleştiren makaleler (Ocak 1988, Mart 1988).

106. Aynı zamanda *La Prensa*'nın Somoza'ya cesurca karşı çıkan bir dergi olduğu, editörünün de bu ABD destekli gangasterin kurbanları arasında yer aldığı yolunda medyada teferruatlı bir iddia da vardır. Fakat muhakkak ki medya, iki derginin ilişkisinin isimlerinin ortak olmasından öteye geçmediğinin tamamen farkındadır. Editör, dergi sahipleriyle anlaşmazlığa düştü ve 1980'de ayrılıp yeni dergi *El Nuevo*'yı çıkarmaya başladı. Eski dergi çalışanlarının yüzde 80'i yeni dergide ona katıldılar. Eğer dergilerden birisi eski *La Prensa*'nın devamı sayılacaksa, onun bu dergi olması gerekir (Council on Hemispheric Affairs, *Washington Report on the Hemisphere*, 23 Temmuz 1986).

107. El Salvador'da devlete karşı kilise muhalefetinin önde gelen isimlerinden Başpiskopos Oscar Romero öldürüldü ve katilleri hiçbir zaman tutuklanmadı. Nikaragua'da devlete karşı, önde gelen kilise muhaliflerinden Kardinal Obando yaşamaya devam ediyor ve korkmadan konuşabiliyor. Aradaki fark hiçbir zaman özgür basında söz konusu edilmedi.

108. *Times*'ın bu konularla ilgili makalelerini ele alan daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Edward S. Herman, "'Objective' News as Systematic Propaganda: The New York Times on the 1984 Salvadoran and Nicaraguan Elections," *Covert Action Information Bulletin* 21 (İlkbahar 1984).

109. Daha geniş bir çerçevede de Nikaragua, mafya babasının taleplerine direnerek kendisini dış saldırıya karşı savunmaya çalışmakta, böylece tehlikeli bir oyun oynamaktadır. Reagan yönetimi Nikaragua'ya saldırmak için bir mazeret arar ve doğrudan müdahale için Nikaragua'nın bu yöndeki her hareketini memnuniyetle karşılayacak durumdayken, ek MIG'lerle Nikaragua'nın komşuları için bir "tehdit" oluşturacağı iddiasının saçmalığı ABD kitle medyasını asla şaşırtmaz. Süregiden saldırganlığa karşı kendisini savunma yeteneğini azaltmak için yönetimin, Nikaragua'nın silah ithalatını sınırlandırmak istiyor olabileceği ihtimali de basının gündemine asla gelmez. Gerilla güçlerinden farklı olarak kontraların sadece, 1987 ortasında ayda otuz-kırk seviyesine ulaşan ve ABD Guatemala anlaşmalarının altını oymayı amaçladığı için Ağustos'tan sonra bu miktarın iki-üç katına çıkan düzenli hava yardımlarıyla yaşayabildiğine dikkatinizi çekeriz. Bu nedenle, ABD adına savaşan kiralık orduya karşı Nikaragua'nın kendini savunmak için 1950 yapımı jet uçaklarından edinmek istemesi haklı nedenlere dayanıyordu.

110. Dominik Cumhuriyeti, Vietnam, El Salvador ve Zimbabve'deki resmi ve yarı-resmi ABD gözlemcilerinin performansıyla ilgili bir değerlendirme için bkz. Herman ve Brodhead,

Demonstration Elections. Ek 1, Temmuz 1984'te Guatemala'da görev yapan resmi bir ABD gözlemci heyetinin görüşlerinin bir özetini sunuyor. Burada yer alan tüm hususlar, metinde yer verilen beyanatı tamamen teyit etmektedir.

III. LASA, Report, s. 5.

4. BÖLÜM. PAPA'YI ÖLDÜRMEYE YÖNELİK KGB-BULGAR GİZLİ PLANI

1. Özel medya tarafından tutulan ve/veya özel medyanın dayandığı üç temel kaynağın –Claire Sterling, Paul Henze ve Michael Ledeen– hepsinin hükümetle uzun süreli ilişkilere sahip olması ve istihbarat kuruluşu SIMSI gibi İtalyan Hükümeti'nin çeşitli kuruluşlarının, aşağıdaki metinde açıklandığı üzere, suçlamaların üretilmesinde ve propagandasının yapılmasında rol oynamış olması gerçeği bazı özellikleri gerekli kılmaktadır.
2. Bu genellemelerin dışında kalan sınırlı istisnalar aşağıda belirtilecektir.
3. Daha fazla bilgi için bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection* (New York: Sheridan Square Publications, 1986), s. 66-71; ayrıca Philip Paull, "International Terrorism: The Propaganda War" (uluslararası ilişkiler dalında yüksek lisans tezi, San Francisco State University, Haziran 1982).
4. Begin açısından bunun önemli olmasının nedenleri önceki dipnotta zikredilen eserlerde tartışılmaktadır.
5. Devlet başkanı olarak Brejnev'in yerine henüz geçen Yuri Andropov daha önce KGB başkanı olduğu için, suikast girişimini Sovyetler Birliği ve KGB ile ilişkilendirmek 1982'de ve 1983'ün başında Sovyet liderliğini küçük düşürmek açısından özellikle faydalı bir şeydi. Bulgar Sergei Antonov, Andropov'un devlet başkanlığına getirilmesini izleyen üç hafta içinde İtalya'da tutuklandı.
6. Bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 102-3, 206-7.
7. Bu NBC-TV programlarının bir analizi için bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, "The KGB Plot to Assassinate the Pope: A Case Study in Free World Disinformation," *Covert Action Information Bulletin* 19 (ilkbahar-Yaz 1983), s. 13-24.
8. Türkiye'deki istikrarsızlığın ve iç kargaşanın Birleşik Devletler'le çok daha yakından ittifak edecek bir askeri rejimi iktidara getirme olasılığı –ki bu olasılık sonunda gerçekleşti– dikkate alındığında, hem Henze hem de Sterling herhangi bir kanıt göstermeden ve istikrarsızlaştırmanın Sovyet çıkarlarına nasıl olup da hizmet edeceğini açıklamaya girişmeden bunu birçok defa iddia etmişlerdir. Sterling ve Henze, hiçbir zaman bu olayları Batılı izleyicilere açıklamak zorunda kalmadıkları için şanslıydılar.
9. Marvin Kalb, Ağca'nın –12 ülke arasında– kısa bir süre Bulgaristan'da kalmış olması gerçeğinin ötesinde en ufak bir kanıt kırıntısı bile elde edemeden bu kesin sıralamayı, şunları ileri sürerek açıklamıştır: "Ağca'nın, belki kendisi için hazırladıkları olası planlardan bile habersiz şekilde, Bulgar gizli polisinin ve uzantılar yoluyla KGB'nin yeraltı ağının içine çekilmiş olduğu sonucuna ulaşmak güvenli gözüküyor." (21 Eylül 1982 tarihli programın

transkripsiyonu, show, s. 44-45).

10. Ağca'nın silahı sorununu Sterling'in nasıl ele aldığı konusunda aşağıdaki metine bakınız.
11. SHK sürekli, Sovyet liderliğinin çılgın olduğunu ve düzenli olarak "Dr. No" türünde gizli planlara giriştiğini varsayar ve kitle medyası bu imajı sorgulamaz. Muhafazakâr gerçeklik üzerine bkz. George Kennan, *The Nuclear Delusion: Soviet-American Relations in the Nuclear Age* (New York: Pantheon, 1982); John Lowenhardt, *Decision-Making in Soviet Politics* (New York: St. Martin's, 1981); ve Jerry Hough ve Merle Fainsod, *How the Soviet Union Is Governed* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1979).
12. NBC-TV, Papa tarafından Brejnev'e gönderilen ve bir Sovyet işgali halinde Papa'nın Papalık tacını bırakarak Polonya direnişine önderlik etmek üzere Polonya'ya geri döneceği tehdidinde bulunduğu sözüm ona bir not üzerinde durmuştur. Böylece, suikast girişimi, olası bir işgal için yolu temizlemek üzere Papa'yı ortadan kaldıracaktı. Bu not hiçbir zaman yayımlanmadı ve Vatikan bu notun gerçek olmadığını belirtti. Bkz. sayfa 162. Bu hususlarla ilgili daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 14-15, 200.
13. *Papa, Mafya, Ağca* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1984), s. 213-20. Mumcu, Ağca ve sicili üzerine de kalın bir cilt yazmıştır, *Ağca Dosyası* (Ankara: Tekin Yayınevi, 1984).
14. Ağca "itirafta bulunmaya" karar verdikten sonra, güvenilir bir "uluslararası terörist" arayan herkes tarafından kiralanacak bir katil olduğunu İtalyan yargıçlarına açıkladı. Tıpkı Claire Sterling'in konuşması gerektiğini söylediği gibi konuştu. İtalyan yargısı ve Batılı basın bu söylediklerini hayli ciddiye aldı. Bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 113-114.
15. Bu teorinin kapsamlı bir analizi için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connnection*, s.138-140.
16. Michael Dobbs, "Child of Turkish Slums...," *Washington Post*, 14 Ekim 1984. Ağca'nın Papa'yı vurması kısmen şöhret arayışı tarafından motive edilmiş olabilir.
17. Bu paragrafta ele alınan bu strateji ve öteki konularla ilgili kapsamlı bir açıklama için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 71-98.
18. Roma Ceza Mahkemesi, *Judgement in the Matter of Francesco Pazienza, et al*, 29 Temmuz 1985, mahkeme başkanı Francesco Amato tarafından imzalanmıştır.
19. Diana Johnstone, "Latest Scandal Leads to Reagan Administration," *In These Times*, 5-11 Aralık 1984.
20. Tana de Zulueta ve Peter Godwin, "Face to Face with the Colonel Accused of Plotting to Kill the Pope," *Sunday Times*, 26 Mayıs 1983, s. 50.
21. "Behind the Scenes of the 'Ağca Investigetion'" *Milliyet*, Kasım 1984. Milliyet'in Batı Almanya'daki muhabiri tarafından yazılan bu iki bölümlük mükemmel dizi, o zaman sürmekte olan İtalya'daki soruşturmayı aşırı derecede taraflı ve yetersiz şekilde yürütülen bir uygulama olarak tarif eder. Sunduğu birçok aykırı, fakat son derece önemli olgular bu dizinin Batı basınında tamamen görmezden gelinmesine yol açmış olabilir.

22. Bu fotoğraf teşhisinin pek çok kuşkulu yönleriyle ilgili bir tartışma için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 110-11.
23. De Zulueta ve Godwin, "Face to Face with the Colonel...," s. 50. Dava soruşturma aşamasındayken bile, Ağca'nın sansasyonel bir şekilde Roma'daki Bulgaristan büyükelçiliğinin telefon numaralarını bilmesi, "dikkatsiz biçimde" yanına Roma telefon rehberi bırakıldığının ortaya çıkmasıyla biraz şüpheli hale gelmişti. Diğer örnekler için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 112, 118-19.
24. Kitle medyasında görülen SHK modelinden ilk önemli sapma, başka bir alternatif sunulmamış olmasına rağmen, 12 Mayıs 1983 tarihindeki ABC-TV'nin "20/20" adlı programına kadar ortaya çıkmadı. Buradaki ve daha sonraki sapmaların yapısı hakkında bkz. aşağıdaki not 26.
25. Bu uzun makalenin sonlarında *Newsweek* geçerken şu ifadeyi araya sokuşturur: "Sovyetler'in, Papa cinayetinin Polonya konusundaki sorunlarını çözeceği beklentisine girmiş olmasına inanmak zordur; bazılarına, Sovyetler'in tehlikeli bir istihbarat operasyonunda bu kadar hayati önem taşıyan denetim gücünden kendilerini mahrum bırakarak kaderlerini Bulgarların ve Türklerin eline terk edecek olması tuhaf görünüyor." Bu tür sorunların gündeme getirilmesi açısından kitle medyasında alışılmadık duran bu cümleler, SHK analizini geçerli kabul eden uzun bir söylevden sonra, kopuk ve gelişmemiş şekilde kalır.
26. Ulusal televizyonda propaganda modelini sorgulayan programlar *sadece* ABC'de yayımlandı: konuyla ilgili olarak yapılan beş yıllık televizyon haberciliği boyunca bir TV kanalından beklenebilecek bir girişimciliği, eleştirel kapasiteyi ve dürüstlüğü biraz olsun gösteren biricik ve tek program 12 Mayıs 1983 tarihinde "20/20"de yayımlanan "To Kill the Pope" adlı programdı. Bunun ardından ABC, Sterling'in Alexander Cockburn ile tartıştığı bir program daha yayımladı; gerçi bu program Sterling'in bilgisi dışında hazırlanmıştı; Sterling, görüşlerini Cockburn'ün görüşleriyle yarıştırmak zorunda bırakıldığı için çok kızmıştı. (Bu karşılaşmanın hikâyesi için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection* s. 123-24). *Washington Post*'tan Michael Dobbs, *Los Angeles Times*'tan Don Schanche ile birlikte daha eleştirel bir görüş benimsemeye başladıkları sırada, Haziran 1984'te savcı Albano'nun raporu kamuoyuna açıklanıncaya kadar gazeteler arasında propagandaya uyulması tutumu hâkim oldu. Gelecek yıllar boyunca Ağca'nın görüşlerine kuşkuyla yaklaşan Dobbs, Ağca'nın yönlendirildiği görüşüne de aynı derecede kuşkuyla yaklaşmaya devam etti ve bu görüşü "Bulgar görüşü" olarak adlandırdı. Dobbs yönlendirme varsayımını hiçbir zaman ciddi olarak araştırmadı. Bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, "The Small Voices of Dissent," s. 199-202.
27. Martella Ekim 1982'deki Washington ziyareti sırasında yalnızca Arnauld de Borchgrave'in görüşlerinden faydalanmakla kalmadı, aynı zamanda "The Man Who Shot the Pope" adlı NBC-TV özel programından kendisine özel olarak bir bölüm izlettirildi. (Bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 24-27). Ledeen, İtalya'da davanın başlatılmasında daha dolaysız bir rol almış olabilir; bu, Francesco Pazienza tarafından ileri sürülen bir

suçlamadır. Bkz. Diana Johnstone, "Bulgarian Connection: Finger-pointing in the Pontiff Plot Labyrinth," *In These Times*, 29 Ocak-4 Şubat 1986.

28. Bu tarafgirliğin istatiksel olarak tablo halinde gösterimi için bkz. tablo 7-1, "Sterling-Henze-Ledeen Dominance of Media Coverage of the Bulgarian Connection, Eylül 1982-Mayıs 1985," Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection* içinde, s. 182-183.

29. Bu kişilerin baskıcı taktikleri etkiliydi, çünkü önceden sağladıkları şöhret ve izleyici çekme güçleri, onları program organizatörleri açısından önemli hale getirmişti; bu da onlara manivela gücü sağladı. Clayton Yasası'nın 3. Bölümü'ne göre yasadışı ilan edilen "bağlayıcı anlaşmaların" temeli budur.

30. *Sterling'in işlediği bu konu ve katılımcılar tarafından hedeflenen amaçlar* da Birleşik Devletler'de seçkinler arasındaki bir uzlaşmayı yansıtıyordu; aksi halde kitle medyası Sterling'in görüşlerini bu kadar kolaylıkla kabul etmezdi.

31. Bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, Bölüm 6, "The Disinformationists"

32. *Terror Network* ([New York: Holt, Rinehart & Winston/Reader's Digest Press, 1984], s. 290) adlı kitabında Sterling tipik bir yalan söyleyerek, Sejna'nın "işgalci Sovyet ordusundan biraz önce" Çekoslavakya'dan ayrıldığını söyler; halbuki gerçekte Sejna Sovyet işgalinden çok önce, Çek Baharı'nın ortasında Batı'ya sığınmıştı ve sığınmadan önce başlıca aktörlerinden birisi olduğu bir yolsuzluk skandalına karışmıştı. Bkz. Leslie Gelb, "Soviet-Terror Ties Called Outdated," *New York Times*, 18 Ekim 1981. *Veil* adlı kitabında Bob Woodward, CIA analistlerinin bazı örnekler vererek –ki bunların arasında Sterling'in, CIA'nin dezenformasyon operasyonlarında İtalyan basınına sızdırdığı hikâyelere dayanması da vardır– Sterling'in uydurmalarını "akıl almaz" bulduklarını ve derhal reddettiklerini belirtir ([New York: Simon & Schuster, 1987], s. 124-29). Ayrıntılı bir çürütme için bkz. Edward S. Herman, *The Real Terror Network* (Boston: South End Press, 1982).

33. Tabii Sejna uydurma belgeyi "tanıyarak" bu sınavda başarısız oldu; unuttuğu bu belgeyi sonraki yıllarda harikulade ifşaatları için kullandı. Bkz. Lars-Erik Nelson, "The Deep Terror Plot: A Thickening of Silence," *New York Daily News*, 24 Haziran 1984; Alexander Cockburn, "Beat the Devil," *The Nation*, 17-24 Ağustos 1985. Sterling'i Sejna'nın bu beklenmedik bilgilerinden Michael Ledeen haberdar etti. (Bkz. Sterling, *Terror Network*, s. 34).

34. Ayrıca bkz. "Why Is the West Covering Up for Ağca? An Exclusive Interview with Claire Sterling," *Human Events*, 21 Nisan 1984.

35. Bu alıntı ve düşünce çizgisi Sterling tarafından 5 Aralık 1984'te, sağ-kanat direniş/"kurtuluş" örgütleri ve destek gruplarının bir koalisyonu olan Internationale de la Resistance'ın (Uluslararası Direniş) himayesinde gerçekleşen, Paris'te düzenlenen Dezenformasyon Konferansında (Conference on Disinformation) yaptığı konuşmada sunulmuştur. Biz himaye eden kuruluş tarafından dağıtılan konuşma metninin kopyasının 2. sayfasından alıntı yapıyoruz. Sterling'in bu kadar büyük bir etkisi olduğunu düşündüğü Andronov'un kitapçığından, bildiğimiz kadarıyla Sterling ve Henze hariç ABD kitle medyasında hiç bahsedilmedi.

36. Michael Dobbs bile, Bulgar savunmasının kamuya açık mevcut hiçbir kaynağın –yani gazeteler veya radyo ve televizyon programları– Ağca sorgu hâkimine bu ayrıntıları vermeden *önce* Antonov'un dairesiyle ilgili ayrıntılara asla yer vermediği iddiasıyla başa çıkamamıştır. Bu durum, Ağca'nın cezaevindeyken ayrıntıları belli bir yönlendirmeyle edindiğini ima edecektir. Dobbs yönlendirmeyi "Bulgar görüşü" olarak reddeder; fakat Ağca'nın hiç gitmediği yerler hakkındaki bilgisini başka hangi görüşün açıklayabileceği üzerinde asla durmaz.
37. *Panorama*, 26 Mayıs 1985, s. 107.
38. Uğur Mumcu'nun daha önce zikredilen kitapları, Mumcu'nun tekrar tekrar ve açıkça Henze'nin "yalanları" olarak adlandırdığı beyanatlar hakkında anında yapılan açıklamalar gibidir.
39. "...SSCB Hükümeti'nin bir şeyin arkasında olduğuna dair 'belgelere dayalı kanıtlar' veya çürütülemez başka kanıtlar yoksa, durumun gerçekten de böyle olduğunu farz etmemiz gerektiğini ileri süren minimalist, yasal yaklaşımı benimsemenin Sovyetler hariç, bütün tarafların çıkarlarına hizmet ettiği aşamayı geride bıraktığımıza inanıyorum" (Paul Henze, "The Long Effort to Destabilize Turkey," *Atlantic Community* [Kış 1981-82], s. 468).
40. Ledeen, 1984-87 yılları arasında *New York Times*'ta üç yorum yazısı yazdı.
41. *New York Times Book Review*, 19 Mayıs 1985. Ledeen'ın yeni-muhafazakâr medya teorisinin bir analizi için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 166-170.
42. Belgeler ve kaynaklar için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, s. 93-98, 160-61; ayrıca bkz. Jonathan Kwitny, "Tale of Intrigue: Why an Italian Spy Got Closely Involved in the Billygate Affair," *Wall Street Journal*, 8 Ağustos 1985.
43. *Washington Post*'dan Charles Babcock Şubat 1987'de, Ledeen'in büyük bir ihtimalle intihal nedeniyle 1972'de St. Louis'deki Washington Üniversitesi'nden kovulmuş olduğunu açığa çıkardığında, *Times*'ın kendi dezenformasyon kaynaklarını ne kadar kapsamlı bir şekilde koruduğu eğlenceli bir şekilde gösterilmiş oldu. Aynı gün Stephen Engelberg tarafından Ledeen üzerine *Times*'ta yazılan bir makale Ledeen'in tarihini şöyle anlatmaktadır: St. Louis'de Washington Üniversitesi'ndeki işine son verildikten sonra Sn. Ledeen ... oldu." Faydalı bir kıymet hakkında yayımlanmaya uygun bütün haberler bundan ibaretti.
44. "McNeil-Lehrer News Hour," 27 Mayıs 1985 tarihli program.
45. Bu iddianın 3 Ocak 1983 tarihli *Newsweek* makalesinde eleştirellikten tamamen uzak bir şekilde sunulması hakkında daha önce verdiğimiz referansa bakınız.
46. 9 Kasım 1982'de Bulgarların fotoğraflarının teşhis edilmesinin, yine sorgu yargıcı Martella'nın genel anlamda davayı yürütme biçiminin şüpheli karakteri hakkında bir tartışma için bkz. Herman ve Brodhead, *Bulgarian Connection*, Bölüm 5.
47. Antonov'un bu fotoğrafının bir dezenformasyon aracı olarak "imal edilmiş" olma olasılığı hakkında bkz. Howard Friel, "The Antonov Photo and the 'Bulgarian Connection,'" *Covert Action Information Bulletin* 21 (İlkbahar-Yaz 1984), s. 20-21.
48. Bu husus, 12 Mayıs 1983 tarihli ABC "20/20" programında çarpıcı bir şekilde ele alındı;

ve Ağca'nın ifadesini değiştirmesi Haziran 1984'ten itibaren Michael Dobbs tarafından *Washington Post*'ta etraflıca tartışıldı. Bununla birlikte, yukarıda not 26'da işaret edildiği gibi, bunlar istisnai nitelikteydi.

49. Martella'nın davayı ele alışı hakkında genelleme yapmak konusunda çok temkinli davranmasına ve belirtildiği gibi, bariz olan alternatif modeli ciddiye almamasına karşın, Dobbs onurlu bir istisnadır.

50. Başlangıçta Sterling, imalı bir şekilde, geri alınan tüm ifadelerin daha önceden "doğrulandığını" ileri sürdü; bu yalandır. Daha sonra Sterling İtalyan savcı Albano'nun soruna bulduğu çözümü takip etti: Ağca gerçekten Antonov'un *apartmanındaydı,* fakat Bulgarlara kendisini cezaevinden kaçırmaları gerektiği sinyalini vermek için bunu inkâr ediyordu.

5. BÖLÜM. HİNDİÇİN SAVAŞLARI (I): VİETNAM

1. Bildiğimiz kadarıyla, bunlar arasında en kapsamlı olanları, Howard Elterman'ın yayımlanmamış olan şu çalışmalardır: *The State, The Mass Media and Ideological Hegemony: United States Policy Decisions in Indochina, 1945-1975 - Historical Record, Goverment Pronouncements and Press Coverage* (Doktora tezi, New York University, 1978); ve *The Circle of Deception: The United States Government, the National Press and the Indochina War, 1954-1984* (ms., n.d). Ayrıca bkz. Daniel C. Hallin, *The "Uncensored War": The Media and Vietnam* (New York: Oxford University Press, 1986). Sonuncu çalışma konuyla ilgili olarak *New York Times*'ın 1961'den 1965'in ortalarına kadar tüm haberlerine ve Ağustos 1975 ile Ocak 1973 arasında yayımlanan televizyon kanallarındaki haberlerin kapsamlı bir örneklemine dayanmaktadır. Elterman'ın eseri *New York Times*'ı ve haftalık haber gazetelerini tarar; onların haberlerini "alternatif basındaki" haberlerle karşılaştırır. Özel bir olay hakkındaki en kapsamlı analiz, Tet Saldırısı hakkında Özgürlük Evi'nin işbirliğiyle yayımlanan Peter Braestrup'ın *Büyük Hikâyesi*'dir (*Big Story*), iki cilt (Boulder: Westview Press, 1977). "Tet Saldırısı" s. 274 ve Ek 3'te yeniden ele aldığımız bu çok etkileyici çalışmanın ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Noam Chomsky, "The U.S. Media and the Tet Offensive," *Race & Class* (London) XX, I (1978) ve gazetecilik dergisi *More*'daki bazı bölümlerini içeren versiyonu (Haziran 1978); ayrıca Gareth Porter, "Who Lost Vietnam," *Inquiry*, 20 Şubat 1978.

2. *Inside Story Special Edition: Vietnam Op/ED*, Press and the Public Project, Inc. (1985), AIM'in tartışma hakkındaki eleştirisinin transkripsiyonu; Robert Elegant, anlatıcı Charlton Heston tarafından programda *Encounter*'dan alınmıştır. PBS'nin *Vietnam: A Television History* adlı dizisinin transkripsiyonları WGBH Transcripts tarafından yayımlanmıştır (Boston: 1983). Ayrıca bkz. PBS dizisinin baş muhabiri Stanley Karnow tarafından yazılan "rehber kitap", *Vietnam: A History* (New York: Viking, 1983).

3. Samuel Huntington, M. P. Crozier, S. J. Huntington ve J. Watanuki, *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission* içinde (New York: New York University Press, 1975), s. 98, 102, 106, 113. Son olarak ifade edilen

görüşler komisyon üyeleri tarafından yapılan tartışmanın özetinden alınmadır, Ek I, s. 4.

4. "Introduction" Braestrup, *Big Story*, s. xviii; sonuncu cümle, Özgürlük Evi'nin kısmen Vietnam Savaşı dönemindeki habercilikten esinlenen 1967 tarihli bir kitapçığının başlığıdır; ayrıca bkz. s. vii.
5. John P. Roche, *Washington Star*, 26 Ekim 1977, Braestrup'ın çalışması üzerine yorumda bulunur.
6. John Corry, "Is TV Unpatriotic or Simply Unmindful?" *New York Times*, 12 Mayıs 1985. Corry, bunun sadece Vietnam için değil Orta Amerika için de –ve aslında genel olarak– doğru olduğunu ileri sürer.
7. Şimdi bir asker tarihçi olan General Kinnard 1970'teki Kamboçya işgalinde saha komutanıydı. Yorumculardan biri, Fransız tarihçi Philippe Devillers'dir; Devillers başka yerde bir savaş eleştirmenidir, fakat burada sadece AIM'in eleştirisindeki bir unsuru onaylamasıyla karşımıza çıkar.
8. Braestrup, *Big Story* içinde, I, xix.
9. Bernard Fall, "Vietnam Blitz," *New Republic*, 9 Ekim 1965. Bir Fransız askeri tarihçisi ve gazetecisi olan Fall, o zamanlar Birleşik Devletler'de Vietnam üzerine yazılanlar konusunda birkaç gerçek uzmandan biriydi. Sadece Vietnam'ı ve halkını yok ettiğini görünce savaşa karşı çıkmaya başlamakla birlikte, aşırı bir şahindi.
10. Hallin, "*Uncensored War*", s. 192 ve devamı.
11. Başyazı, *New York Times*, 7 Mayıs 1972.
12. "An Irony of History," *Newsweek*, 28 Nisan 1975; William Appleman Williams, Thomas McCormick, Lloyd Gardner ve Walter LaFeber, *America in Vietnam: A Documentary History* içinde son belge (New York: Anchor, 1985).
13. Lewis, *New York Times*, 21, 24 Nisan 1975; 27 Aralık 1979. Ana-akım medyadaki belki de en açık sözlü savaş eleştirmeninin bu ve benzeri yorumları için bkz. Noam Chomsky, *Towards a New Cold War* (New York: Pantheon, 1982), s. 28, 144 ve devamı ve 417n.
14. Karnow, *Vietnam*, s. 9, 439, 650.
15. John King Fairbank, "Assignment for the '70's," *American Historical Review* 74-3 (Şubat 1969); Irving Howe, *Dissent* (Güz 1979); Stanley Hoffmann, *International Security* (Yaz 1981).
16. David Fromkin ve James Chace, "What *Are* the Lessons of Vietnam?" "Vietnam: The Retrospect" içinde, *Foreign Affairs* (İlkbahar 1985).
17. McGeorge Bundy, *Foreign Affairs* (Ocak 1967); 7 Şubat 1965 tarihli gizli muhtıra, *Washington Papers* içinde, Senator Gravel edition (Boston: Beacon Press, 1972), III, 309; buradan itibaren *PP* olarak anılacaktır.
18. Somoza, Pinochet veya Mobutu rejimleri gibi rejimlerden duyulan bariz ve sürekli memnuniyete ve bazılarını daha önce tartıştığımız pek çok örnek arasında, 1954'te ve daha sonra Guatemala'da olduğu gibi demokratik rejimleri yıkmak veya engellemek için yapı-

lan sürekli müdahalelere rağmen, Birleşik Devletler'in müdahale bölgelerinde Amerikan tarzı demokrasiyi hedeflediği fikri liberal düşünce içinde varlığını sürdürmektedir. Başka türlü bir varsayımda bulunmak, iyi niyetli amaçların dışında bir şeylerin varlığını kabul etmek anlamına gelecektir. Bu, tahammül edilemez bir şey olurdu.

19. Kapsamlı referanslar için bkz. Chomsky, *Towards a New Cold War*, özellikle Bölüm 4.
20. Lawrence Lifschultz, *Far Eastern Economic Review*, 30 Ocak 1981.
21. "Don't Forget Afghanistan," *Economist*, 25 Ekim 1980.
22. Bkz. Noam Chomsky, *At War with Asia* (New York: Pantheon, 1970; bundan sonra AWWA olarak anılacaktır), s. 213-14, aynı zamanda bir istisnayı da vurgulamaktadır: D. S. Greenway, *Life*, 3 Nisan 1970. Ayrıca bkz. s. 214 ve devamı; ve gazeteciler olguların gerçekliğini araştırmakla ilgilenmiş olsalardı kolaylıkla erişebilecekleri resmi verilerle ilgili bir değerlendirme için bkz. Chomsky, *For Reasons of State* (New York: Pantheon, 1973; bundan sonra *FRS* olarak anılacaktır), s. 179; Ayrıca bkz. Fred Branfman, "Presidential War in Laos," Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy eds. *Laos: War and Revolution* içinde (New York: Harper & Row, 1970).
23. Tartışma için bkz. Hallin, "*Uncensored War*," s. 39 ve devamı.
24. Hallin, "*Uncensored War*," s. 53. USIA 1962'de Saygon'da, ülkenin okur-yazar olmayan kitleleri arasında "küçümseme" ya da "tiksinti" veya "alaya alma" duygusu uyandıracak "Viet Kong"dan daha etkili bir terim bulmak için bir yarışma duyurusu yaptı (AP, *New York Times*, 4 Haziran 1962). Göründüğü kadarıyla, suistimal etmeye elverişli daha etkili bir terim icat edilemedi.
25. E. W. Kenworthy, *New York Times*, 10 Mayıs 1961; David Halberstam, *New York Times*, 20 Ocak 1963; *New York Times*, 13 Mayıs 1961; Hallin, "*Uncensored War*" içinde zikredilmiştir, s. 53-54.
26. "Where Washington Reporting Failed," *Columbia Journalism Review* (Kış 1970-71), James Aronson tarafından zikredilmiştir. "The Media and the Message," Noam Chomsky ve Howard Zinn eds., *Critical Essays and Index* içinde, PP 5. cilt.
27. *New York Times*, 28 Eylül 1987; vurgu bize ait.
28. State Department, "Policy and Information Statement on Indochina" (Temmuz 1947), George C. Herring tarafından zikredilmiştir, *America's Longest War* (New York: Wiley, 1979), s. 8.
29. Department of Defense, *United States-Vietnam Relations*, 1945-67 (Pentagon Raporları'nın ABD Hükümeti versiyonu), kitap 8, s. 144-45 Chomsky, FRS, s.7, 32 (aşağıda özel olarak zikredilmediği zaman belgeleme ve kaynaklar için bu kitaba bakınız). Savaşla ilgili genel tartışma için diğer eserlerin yanı sıra bkz. Herring, *America's Longest War*; Gabriel Kolko, *Anatomy of a War* (New York: Pantheon, 1985), Vietnamlıların komünist planlaması üzerine özel olarak odaklanmaktadır; R. B. Smith, *An International History of the Vietnam War* (New York: St. Martin's, 1983, 1985), dört cilt olarak tasarlanan tarih kitabının ilk iki cildi, biraz yanıltıcı bir isim taşımakta ve "uluslararası komünist strateji"

üzerine odaklanmaktadır. 1965-öncesi dönem için bkz. özellikle George M. Kahin, *Intervention: How America Became Involved in Vietnam* (New York: Knopf, 1986). Faydalı bir belgesel kayıt ve yorum Williams v.d., *America in Vietnam*'da yer almaktadır.

30. R. Lindholm ed., *Vietnam: The First Five Years* (Lansing: Michigan State University Press, 1959), s. 346.
31. Douglas Pike, *Viet Cong* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1966), s. 91-92, 101. Pike'ın bu araştırmadaki söylemiyle ilgili bazı örneklemler için bkz. Ek 3, aşağıdaki not 3.
32. Douglas Pike, *War, Peace and the Vietcong* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1969), s. 6; ABD Hükümeti ve yabancı uzmanlar arasında bu tahmin yaygındı. Pike, *Viet Cong*, s. 110, 362. Henry Cabot Lodge, *PP* içinde, II, 376.
33. Guenter Lewy, *America in Vietnam* (Oxford: Oxford University Press, 1978). "Akademik çalışma" görüntüsü altında gizlenen bu kaba propaganda uygulamasının ayrıntılı tartışması için bizim değerlendirmemize bakınız, Chomsky, *Towards a New Cold War* içinde yeniden basılmıştır, Bölüm 5. Lewy geçiştirmeye çalışarak bu eleştirinin doğruluğunu örtük olarak teyit eder; değerlendirmeyi, onun eleştirmenlere verdiği yanıtla karşılaştırınız, *Washington Quaterly* (Güz 1979). Bir akademisyen olarak ciddiye alınan bir adamın kararlılığı ve entelektüel seviyesiyle ilgili daha ayrıntılı bir kavrayış edinmek için, devletin halkı bozguncuların "yalanlarından" korumak ve Clergy ve Laity Concerned, Coalition for a New Foreign and Military Policy, NACLA gibi grupların "gizli gündemi" tarafından kandırılmamasını temin etmek üzere sert önlemler alması gerektiği konusunda yaptığı tartışmaya bakınız. Lewy, bu sayılan grupların "Küba tarzı komünizmi benimsediklerini" gizlemeye çalıştıklarını, "yanıltma" ve "bozgunculuk" faaliyetlerine giriştiklerini düşünmektedir. Doğru olarak belirttiği ve tartışmasında istemeden açığa vurduğu gibi, "totaliteryanizmin nazarında bir muhalif tanım gereği bozguncudur" (Lewy, "Does America Need a Verfassungsschutzbericht?" *Orbis* [Güz 1987] –seçkin bir yayın kurulu olan saygın bir dergidir.)
34. Pasifikasyon sorunları üzerine 1965'te ordu içinde dolaşan yayımlanmamış belge; bu belgenin bir kopyası Vann tarafından University of New South Wales (Avustralya) profesörü Alex Carey'e verilmiştir.
35. *PP*, II, 304.
36. *Stern* dergisinde mülakat, *New Advocate*'te yeniden yayımlanmıştır (Los Angeles), 1-15 Nisan, 1972; Maxwell Taylor, *PP* içinde, III, 669.
37. ABD'nin müdahalesi 1954'e, Diem'in Birleşik Devletler'den Vietnam'a ihraç edilmesine ve ülkenin güney kısmının "lideri" olarak dayatılmasına kadar geriye uzanır. Bu dayatma gerçekleşirken, ABD'li yetkililer Güney Vietnamlıların çoğunluğunun Ho Chi Minh'i desteklediğini ve Diem'in ülke içinde bir tabandan yoksun olduğunu teslim ediyordu.
38. Bölüm 3'te El Salvador örneğinde de gördüğümüz gibi, halkın her şeyden çok barış istediğinin medya tarafından kabul edilmesine karşın –medyanın yüz yüze gelmediği ya da açıklamaya çalışmadığı nedenlerden ötürü ancak ortam kitle kıyımıyla temizlendikten

sonra yapılan– ABD himayesindeki seçimler kendini askeri zafere adamış hükümetleri işbaşına getirmiştir.

39. Walter LaFeber, Williams v.d., *America in Vietnam* içinde s. 236, karar metniyle birlikte.
40. *PP*, 715-16. 21 Mayıs 1964'te Stevenson'ın BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşma. ABD'nin "saldırı" kavramıyla ilgili belgeler ve kaynaklar için bkz. *FRS*, s. 114 ve devamı.
41. Bernard Fall, "Vietcong - The Unseen Enemy in Vietnam," *New Society* (London), 22 Nisan 1965, Bernard B. Fall ve Marcus G. Raskin (eds.), *The Viet-Nam Reader* içinde yeniden yayımlanmıştır (New York: Vintage, 1965). Bkz. not 9.
42. Bernard Fall, *Last Reflections on a War* (New York: Doubleday, 1967).
43. Samuel Huntington, *Foreign Affairs* (Temmuz 1968).
44. Paul Quinn-Judge 1965'ten itibaren sadece Vietnam'daki ölü sayısının üç milyonu geçmiş olabileceğini bildirir (*Far Eastern Economic Review*, 11 Ekim 1984). ABD destekli Fransız savaşında, Batı'nın standart tahmini 500.000 civarında kişinin öldürüldüğü şeklindedir. 1965'ten önce Güney Vietnam'da, Laos'ta ve Kamboçya'da yüzbinlerce insan daha öldürülmüştür.
45. Kongre Araştırma Servisi'nin (Congressional Research Service) yayımlanmamış çalışmalarını zikreden Kongre kaynaklarında öne sürüldüğüne göre bu çalışmalarda, 1980 mali yılından 1986 mali yılına kadar, 1987 mali yılında 84.5 milyon dolar rakamı verilmiştir. Bu konuya gelecek bölümde yeniden döneceğiz.
46. Bkz. Charles Kadushin, *The American Intellectual Elite* (Boston: Little, Brown, 1974). Bu araştırma, savaşa karşı kamuoyu muhalefeti doruk noktasına ulaştığı sırada Kamboçya işgalinden sonra Mayıs 1970'te yapılan uzun mülakatlara dayanır. Mülakat yapılanların neredeyse tümü "şahindi"ve bazıları savaş karşıtı muhalefette aktif rol almıştı. Hemen hiçbirisi savaşa, (yazar tarafından "ideolojik temeller" olarak adlandırılan) saldırganlığa karşı çıkmak anlamında ilkeli bir muhalefet temelinde karşı çıkmıyordu; aynı soru Sovyetler'in Çekoslavakya'yı işgaliyle ilgili olarak sorulmuş olsaydı, hepsi bu ilkeli muhalefet temelinde işgale karşı olduğunu kabul ederdi.
47. *Philadelphia Inquirer*, 30 Ağustos 1987.
48. Charles Mohr "Güney Vietnamlı bir yetkiliden" alıntı yapıyor (*New York Times*, 24 Ekim 1966). Yazarlardan biri (Herman) 1971'de, siyasi yarışı tahammül edilemez hale getiren iç destekten yoksun oluşları nedeniyle duydukları zaman gereksinimi hakkında, çoğu Saygon'daki generallerden ve diğer yetkililerden yapılan alıntılardan oluşan bir derleme yayımladı. Bkz. "Free Choice or Subjugation," *American Report*, 7 Mayıs 1971.
49. Kahin, *Intervention*, s. 89, 60-61; *Pentagon Papers*'da açığa çıkartılan gizli kayıtlar için bkz. *FRS*, s. 104-5.
50. Bkz. *FRS*, s. 100 ve devamı.
51. 13 Mart 1964; Kahin, *Intervention*, s. 91, 208.
52. Elterman, *Circle of Deception*, Mayıs 1955'ten Temmuz 1956'ya kadar olan haberleri değerlendiriyor; Elterman, *State-Media-Ideological Hegemony*, s. 182 ve devamı.

53. Susan Welch, "The American Press and Indochina," Richard L. Merritt (ed.), *Communications in International Politics* içinde (Urbana: University of Illinois Press, 1972). Yalnızca izolasyoncu *Chicago Tribune* ABD müdahalesine karşıydı ve örnekleminde hükümetin varsayımlarına karşı çıktı.
54. Fall, "Vietcong-The Unseen Enemy" 1957 ile 1961 arasında öldürülenlerin sayısı hakkında 66.000 rakamını güvenilir olarak zikreder. Gabriel Kolko 1955-57 döneminde öldürülenlerin sayısını "muhafazakâr" bir tahminle 12.000 olarak verir; 1961 itibariyle 150.000'i bulan (hükümete göre bu sayı 50.000'dir) siyasi tutukluların sayısını da, bu dönemde 40.000 olarak verir (*Anatomy of a War*, s. 89).
55. "Lösung für Vietnam," *Neues Forum* (Ağustos-Eylül 1969); Bizim *Political Economy of Human Rights* adlı kitabımıza bakınız (Boston: South End Presss, 1979; bundan sonra *PEHR* olarak anılacaktır), I, 302, 422.
56. Başkalarının yanı sıra, bkz. ABD hükümet uzmanı Douglas Pike, *Viet Cong* ve özellikle Jeffrey Race, *War Comes to Long An* (Berkeley: University of California Press, 1972); bu çalışma, ABD ve Saygon istihbaratına ve aynı zamanda dolaysız kanıtlara kapsamlı biçimde ulaşabilen bir ABD askeri danışmanı tarafından yapılan ve doğrudan ABD müdahalesi öncesi dönemi ele alan belli başlı araştırmalardan birisidir.
57. "The Situation and Tasks for 1959," Race belge koleksiyonundan, Gareth Porter tarafından zikredilmiştir, *A Peace Denied: The United States, Vietnam, and the Paris Agreement* (Bloomington: Indiana University Press, 1975), s. 281.
58. Race, *War Comes to Lon An.* Pike'ın 1966 tarihli çalışmasında ümitsizlik içinde temelde aynı manzara sunulmaktadır.
59. *New York Times*, 15 Eylül 1969.
60. Kahin, *Intervention*, s. 208; Bölüm 8, 9.
61. Kahin, *Intervention*, s. 183 ve devamı. William Bundy, 21 Ocak 1970, Kahin tarafından zikredilmiştir, s. 183.
62. Lyndon Johnson, 20 Mart 1964; Maxwell Taylor, 27 Kasım 1964. *Pentagon Papers* kayıtlarına dayalı belgeler, kaynaklar ve daha kapsamlı tartışma için bkz. *FRS*, s.127 ve devamı.
63. Kahin, *Intervention*, s. 238, 241, 245.
64. Referanslar ve daha fazla tartışma için bkz. *FRS*, s. 110 ve devamı. Ayrıca bkz. Wallace J. Ties, *When Governments Collide: Coercion and Diplomacy in the Vietnam Conflict, 1964-68*. (Berkeley: University of California Press, 1980).
65. E.W. Kenworthy, *New York Times*, 17 Kasım 1961, Başkan Kennedy'nin kararlarını aktarıyor; Kenworthy, *New York Times*, 10 Mayıs 1961, Lyndon Johnson'ın Asya gezisini aktarıyor; Halin, "Uncensored War", s. 31, 53.
66. Robert Trumbull, 18 Şubat 1962; Hanson Baldwin, 16 Eylül 1962, 13 Mayıs 1961; Tom Wicker 11 Şubat 1965; David Halberstam, 20 Ocak 1963, 11 Mart 1963; Homer Bigart, 1, 15 Nisan 1962. Hallin, "Uncensored War" s. 51-56, 84.
67. Kahin, *Intervention*, s. 142.

68. James Reston, *New York Times*, 25 Nisan 1965; Peter Jennings, ABC-TV, 8 Mart 1966; Jack Perkins, NBC-TV, 11 Ocak 1966; Hallin, *"Uncensored War"*, s. 89. 91, 229, 137, 140, 141.
69. Kahin, *Intervention*, s. 287.
70. Basın haberlerinin kapsamlı bir koleksiyonu için bkz. Seymour Melman (ed.), *In the Name of America* (Annandale, Va.: Turnpike Press, 1968). O zaman mevcut olan malzemenin analizi için bkz. Edward S. Herman, *Atrocities in Vietnam: Myths and Realities* (Boston: Pilgrim Press, 1970).
71. *New York Times*, 6 Mayıs 1972.
72. Takashi Oka, *Christian Science Monitor*, 4 Aralık 1965; Bernard Fall, "Vietnam Blitz," *New Republic*, 9 Ekim 1965.
73. Sidney Hook, "Lord Russell and the War Crime 'Trial,'" *New Leader*, 24 Ekim 1966.
74. Bkz. *AWWA*, s. 98 ve devamı.
75. "Truck versus Dam," *Christian Science Monitor*, 5 Eylül 1967.
76. Henry Kamm, *New York Times*, 15 Kasım 1969; *New York Times*, 6 Nisan 1971. Daha fazla ayrıntı için bkz. *FRS*, s. 225 ve devamı.
77. Örneğin Amando Doronila, "Hanoi Food Output Held Target of U.S. Bombers," AP, *Christian Science Monitor*, 8 Eylül 1967, Joseph Harsch'ın şimdi zikredilen felsefi düşüncelerinden üç gün sonra.
78. Algılanan bu riskler hakkında bkz. Kahin, *Intervention*, s. 338 ve devamı, 384, 400.
79. Resmi kayıtlardan belgeler ve kaynaklar için bkz. *FRS*, s. 4 ve devamı, 70 ve devamı.
80. My Khe üzerine Seymour Hersh, *My Lai Four* (New York: Random House, 1970); Hersh, *Cover-up* (New York: Random House, 1972); ve Hersh, *New York Times*, 5 Haziran 1972. *FRS*, s. 251, xx.
81. Henry Kamm, "New Drive Begins in Area of Mylai," *New York Times*, 1 Nisan 1971; Martin Teitel, "Again, the Suffering of Mylai," *New York Times*, 7 Haziran 1972; bkz. yukarıda s. 259-260.
82. *FRS*, s. 222.
83. Yazarların yararlanmasının sağlandığı Buckley'in yayımlanmamış yazılarından, *PEHR* içinde zikredilmiştir, I, 316 ve devamı. Hızlı Express Operasyonu hakkında bkz s. 313 ve devamı; ve Guenter Lewy'nin bu ve diğer zulümler için tahrifatları ve mazur gösterici tutumu üzerine bizim Guenter Lewy ile ilgili değerlendirmemize bakınız, not 33.
84. "Beş yıl sonra My Lai kimsenin yaşamadığı, sessiz ve güvenli olmayan bir bölgedir," AP, *New York Times*, 16 Mart 1973; vurgu bize ait.
85. Edward J. Epstein, "The War in Vietnam: What Happened versus What We Saw," *TV Guide*, 29 Eylül, 6 Ekim, 13 Ekim 1973; *Between Facts and Fiction* adlı eserinde yeniden basılmıştır (New York: Vintage, 1975).
86. Kuzey Vietnam'ın bombalanmasının mahiyeti savunucular tarafından inkâr edilmiştir; kötü şöhrete sahip şekilde, saygın "akademisyen" Guenter Lewy, geniş bir kaynaklar dizi-

sinden elde edilen görgü tanıkları ifadelerini yok sayarak, sırf ABD Hükümeti öyle söylüyor diye bombardımanın sadece askeri hedeflere yönelik olduğunu kanıtlar; birkaç örnek için not 33'te zikredilen değerlendirmemize bakınız.

87. Hallin, "*Uncensored War,*" s. 110, 161-162; Johnson, Herring, *America's Longest War* içinde, s. 204, Roger Moris'ten zikredilmiştir, *An Uncertain Greatness.*
88. Bkz., s. 201-3. Seçimler üzerine bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *Demonstration Elections: U.S.-Staged Elections in the Dominican Republic, Vietnam, and El Salvador* (Boston: South End Press, 1984), ve yukarıda Bölüm 3.
89. CBS-TV, 23 Ağustos 1965; vurgu bize ait. Hallin, s. 118, 130-141.
90. Kevin Buckley; bu büyük savaş suçu hakkında daha fazla ayrıntı için bkz. *PEHR*, I, 313 ve devamı. Hallin, "1960'ların sonunda B-52 bombardımanları tarafından yakılıp yıkıldığı" için deltanın sessiz bir yere benzediğine işaret eder.
91 Hallin, s. 172, 143.
92. Bkz., s. 148-58.
93. Bkz., s. 209-10.
94. *PP*, II, 668-69, 653. Bkz. Pike, *Viet Cong*; *PP*, II, III; ve ayrıntılı tartışma için bkz. Kahin, *Intervention.*
95. *PP*, III, 150; Kahin, *Intervention*, s. 205.
96. Kahin, *Intervention*, s. 219 ve devamı; Smith, *International History*, II, 280.
97. Smith, *International History*, II, 277, 280; Kahin, *Intervention*, s. 219 ve devamı.
98. Hallin, "*Uncensored War,*" s.19, 16, 20, 70 ve devamı.
99. Ayrıntılı belge, kaynaklar ve analiz için bkz. Elterman, *State-Media-Ideological Hegemony*, s. 247 ve devamı, ve *Circle of Deception*, Bölüm 6.
100. *Time*, kapak haberi, 14 Ağustos; *Newsweek*, 17, 24 Ağustos; *U.S. News & World Report*, 17 Ağustos; Elterman'ın tartışmasıyla birlikte zikredilmiştir.
101. Hallin, "*Uncensored War,*" s. 21.
102. *New Statesman*, 7, 14 Ağustos; *National Guardian*, 8, 15 Ağustos (üç makale), 22 Ağustos; *I. F. Stone's Weekly*, 10, 24 Ağustos, 7 Eylül; Elterman'ın tartışmasıyla birlikte zikredilmiştir. Elterman, *New Republic*'in, geleceğe dair beklentiler açısından biraz karamsarlıkla da olsa, ABD Hükümeti'nin versiyonunu hiç sorgulamadan kabul ettiğini de belirtir.
103. *PP*, III, 107.
104. *PP*, III, 531, 207.
105. James Reston, *New York Times*, 26 Şubat 1965.
106. Braestrup, *Big Story*; bkz. Bölüm 1, not 1; bundan sonra sadece cilt ve sayfa numarasıyla anılacaktır. Don Oberdorfer, *Washington Post Magazine*, 29 Ocak 1978; Oberdorfer *Tet!*'in yazarıdır (New York: Doubleday, 1971), bu kitap, "iyi" bir çalışma olarak övülmüştür (I, xiii). Diamond, *New York Times Book Review*, 4 Aralık 1977; bir gazeteci olarak MIT Siyaset Bilimi bölümündeki Haberler Çalışma Grubu'na başkanlık etti. Roche, bkz. not 5.

Mohr, "Hawks and Doves Refight Tet Offensive at Symposium," *New York Times*, 27 Şubat 1978; Smith, "Reading History: The Vietnam War," *History Today* (Ekim 1984).

107. Herring, *America's Longest War*, s. 200-201.
108. Özgürlük Evi'nin devlete hizmet ve demokrasiye muhalefet konularındaki sicili için bkz. Herman ve Brodhead, *Demonsration Elections*, Ek 1, daha ayrıntılı bir teşhiri hak eden bir sicilin küçük bir parçası.
109. Ek kanıtlar ve tartışma için bkz. *Race & Class*'taki değerlendirme, özellikle Ek 3'te ve Porter'ın değerlendirmesinde bundan etraflı şekilde yararlanıyoruz, her ikisi de yukarıdaki not 1'de zikredilmiştir.
110. Thies, *When Governments Collide*, s. 201. Akademik literatürde aşina olduğumuz bu analiz Braestrup'ın sonuçlarından oldukça farklıdır; Porter'ın izah ettiği gibi, Braestrup ulaştığı sonuçları tek bir referans bile göstermeden tarihçiler arasındaki bir uzlaşmaya atfeder. Porter, CIA analisti Patrick McGarvey ve başkalarından alıntı yaparak "çok az sayıda bağımsız tarihçinin" Braestrup'ın sonuçlarını veya onun komünist amaçlarla ilgili analizini onaylayacağını ekler. Bu konuların daha ayrıntılı bir tartışması için bkz. Porter, *A Peace Denied*, s. 67 ve devamı.
111. *New York Times*, 20 Şubat, 4 Nisan 1968. ABD Hükümeti'nin iç değerlendirmeleri için bkz. aşağıya ve Kolka, *Anatomy of a War*, s. 329. Kolko, bu değerlendirmelerin kırsal bölgelerde NLF'nin alt yapısının yok edilmesinde ABD terörünün başarısını nasıl hafife aldığını ve bu nedenle fazlasıyla "karamsar" olduklarını açıklayarak devam eder. Bu sonuçlar sayesinde, Özgürlük Evi'nin mantığıyla Kolko'nun "iyimser" sayıldığına, yani ABD'nin amaçlarını desteklediğinin kabul edildiğine dikkat ediniz. İşin gerçeği, tam tersi doğrudur ve bu Özgürlük Evi'nin varsayımlarının saçmalığının bir diğer örneğidir; ya da daha doğrusu, bu varsayımların devlet propaganda doktrinlerine körü körüne bağlılığının bir göstergesidir.
112. Herring, *America's Longest War*, s. 189. Hoopes'un *Limits of Intervention* (New York: McKay, 1969) adlı kitabından Herring ve Thies tarafından zikredilmiştir, s. 145.
113. *PP*, IV, 548, 558. Porter tarafından zikredilen Nisan USG araştırması, *Big Story*'nin değerlendirilmesi. McNamara, Senato Silahlı Hizmetler Komitesi huzurunda beyanat, 22 Ocak 1968 (II, 20).
114. Bkz. Kahin, *Intervention*, s. 386 ve devamı.
115. Herring, *America's Longest War*, s. 204.
116. Braestrup, *Big Story*, I, 671 ve devamı.; Burns W. Roper, *Big Story* içinde, I, Bölüm 14.
117. Özgürlük Evi'nin fantazilerini bir kenara iten hükümet politikasındaki değişikliğin temel nedenleri hakkında ciddi yorumlar için bkz. Herbert Schandler, *The Unmaking of a President* (Princeton: Princeton University Press, 1977); Thies, *When Governments Collide*; Kolko, *Anatomy of a War*, özellikle savaşın maliyetlerinden kaynaklanan ekonomik kriz algılaması gibi önemli bir konuyu ele almaktadır.
118. Bu önemli olayların tartışması için bkz. Kahin, *Intervention*, s. 421 ve devamı.
119. Oberdorfer, *Tet!*; Porter, *A Peace Denied*, s. 66. Bu unutulan katliam ve geri çekilen NLF

güçleri tarafından gerçekleştirilen katliama dikkatleri çevirmek için yapılan çeşitli girişimler üzerine bkz. *PEHR*, I, 345 ve devamı ve zikredilen kaynaklar, özellikle Gareth Porter, "The 1968 'Hue Massacre?" *Congressional Record*, 19 Şubat 1975, s. S2189-94 ve Porter'ın *Big Story* değerlendirmesi. Porter, Braestrup'ın Hue'deki yıkımla ilgili tahmininin, US AID tarafından yapılan tahminin çok altında olduğunu belirtir; US AID Nisan'da Hue'deki binaların yüzde 77'sinin "ciddi biçimde zarar gördüğü" veya tamamen yıkıldığı tahmininde bulunmuştu.

120. Kolko, *Anatomy of a War*, s. 309.
121. *PP*, IV, 539. Kuzey Vietnamlı düzenli birliklerden oluşan bir taburun Güney'de ilk kez görülmesinden oldukça önce devreye sokulan üçüncü ülkelerin askeri kuvvetleri hakkında bkz. Kahin, *Intervention*, s. 333 ve devamı. Koreli paralı askerler Ocak 1965'te ülkeye gelmeye başladılar; 1964 ortalarında Tayvanlı askerlerin sayısı "birkaç yüze" ulaşmıştı; ayrıca muhtemelen 1959 gibi erken bir tarihte, fakat kesinlikle Kennedy yönetimi altında "Çan Kay Şek'in Tayvan'daki ordusundan büyük sayıda asker görevlendirilmişti"; bunlar çoğunlukla, Vietnam'daki Nung Çinlileri etnik azınlığının mensupları gibi gösterildi ve Güney'de savaşta, Kuzey'de ise sabotaj eylemlerinde kullanıldılar. McNamara'nın tahmini için Senato Silahlı Hizmetler Komitesi huzurundaki beyanatına bakınız, 22 Ocak 1968; pasajlar *Big Story* içinde, II, 14 ve devamı.
122. Bernard Weinraub, *New York Times*, 8 Şubat 1968; Lee Lescaze, *Washington Post*, 6 Şubat 1968; *Big Story* içinde, II, 116 ve devamı.
123. *New York Times*, 4 Nisan 1968. Haber aktarımlarındaki benzer yorumlar için bkz. Ek 3.
124. Robert Shaplen, "Letter from Saigon," *The New Yorker*, 2 Mart 1968. Kuzey Vietnam Ordusu'nun harekâta katılan birliklerdeki payını 50.000-60.000 civarında askerin yüzde 10'u olarak tahmin eder.
125. Jean-Claude Pomonti, *Le Monde hebdomadaire*, 4-8 Şubat 1968. Polenti çok geçmeden ülkeden ihraç edildi. *Newsweek*'in Saygon bürosunun başkanı daha önceden ihraç edilmişti.
126. Charles Mohr, *New York Times*, 14 Şubat 1968. Mohr hakkında bkz. *Big Story*, I, 718.
127. CBS-TV, 14 Şubat 1968, Hallin, "*Uncensored War*," 171; *Big Story*, I, 158.
128. Braestrup'ın sunduğu kanıtlara Ek 3'te yeniden dönüyoruz ve Cronkite'ın haberleri de dahil olmak üzere Breastrup'ın bunları tefsiriyle olguları karşılaştırıyoruz.
129. *Boston Globe*, 24 Şubat 1968.
130. Bkz. yukarıda not 113.
131. Marc Riboud, *Le Monde*, 13 Nisan 1968; *Newsweek* 19 Şubat (Saygon'da yasaklandı), 30 Mart; "CBS-TV Morning News," 12 Şubat 1968, *Big Story* içinde zikredilmiştir, I, 274; John Lengel, AP, 10 Şubat 1968, *Big Story* içinde zikredilmiştir, I, 269. Medya tarafından bu şekilde tanımlanmamasına rağmen böyle bir psikolojik savaş programı gerçekten yürütüldü; bkz. yukarıdaki not 119 ve Ek 3.
132. Philip Jones Griffiths, *Vietnam Inc.* (New York: Macmillan, 1971) süren çatışmanın resim-

leriyle birlikte. Hue'nin haberleştirilmesine Ek 3'te yeniden döneceğiz. Ayrıca bkz. yukarıdaki not 119 ve zikredilen kaynaklar.

133. *PP*, IV, 546 ve devamı.

134. Paul Quinn-Judge, "Soviet Publication Paints Bleak Picture of War in Afghanistan," *Christian Science Monitor*, Moskova, 21 Temmuz 1987. Alıntılar, Quinn-Judge'ın yeniden ifadeleridir.

135. Bill Keller, "Soviet Official Says Press Harms Army," *New York Times*, 21 Ocak 1988.

136. *PP*, IV, 441; vurgu ona ait. Kendisinin gördüğü ve kayıtların gösterdiği haliyle Komer'in rolü hakkında bkz. *FRS*, s. 84 ve devamı.

137. Bkz. başkan yardımcısı Charles Colson ve General Westmoreland'i zikreden Seymour Hersh, *The Price Power* (New York: Summit, 1983), s. 582, 597. başkan yardımcısı Charles Colson ve General Westmoreland zikrediliyor.

138. Buradaki ve aşağıdaki konularla ilgili açık referanslar için bkz. Noam Chomsky, "Indochina and the Fourth Estate," *Social Policy* (Eylül-Ekim 1973), *Ramparts*'ta (Nisan 1973) daha önce çıkan bir makalenin genişletilmiş hali, *Towards a New Cold War* içinde yeniden basılmıştır. Ayrıca bkz. Porter, *A Peace Denied*; Kolko, *Anatomy of a War*; ve Hersh, *Price of Power*. Ekim-Ocak döneminde medya üzerine ayrıca bkz. Elterman, *State-Media-Ideological Hegemony*, s. 347 ve devamı; medyanın, olayların akışıyla ilgili olarak ABD Hükümeti'nin versiyonuna tamamen uyduğunu belgeliyor.

139. Hersh tarafından zikredilmiştir, *Price of Power*, s. 604.

140. *New Republic*, 27 Ocak 1973. Paris Anlaşmalarının, incelenmeyen nedenlerden ötürü "iki ay sonra bozulan" Ekim Anlaşmalarıyla "hemen hemen aynı" olduğunu belirtir.

141. James N. Wallace, *U.S. News & World Report*, 26 Şubat 1973.

142. *Boston Globe*, 25 Ocak 1973, Porter tarafından zikredilmiştir, *A Peace Denied*, 181.

143. 25 Ocak 1973; bkz. *State Department Bulletin*, 12 Şubat 1973, küçük değişiklikler yapılmıştır.

144. Ayrıntılı bir inceleme için bkz. Chomsky, "Indochina and the Fourth Estate".

145. *Boston Globe*, 2 Nisan 1973.

146. *New York Times*, 1 Mart 1973.

147. *New Republic*, 17 Şubat 1973.

148. *Newsweek*, 5 Şubat 1973.

149. *Christian Science Monitor*, 30 Mart 1973.

150. Belgeler ve kaynaklar için bizim *Ramparts* (Aralık 1974) dergisindeki makalemize bakınız; Maynard Parker, *Foreign Affairs* (Ocak 1975); Porter, *A Peace Denied*. Ateşkesi ve genel olarak anlaşmaları ihlal eden ABD-Güney Vietnam Hükümeti Ordusu'nun saldırısıyla kıyaslandığında çok sınırlı kalan Kuzey Vietnamlıların askeri faaliyetleri ve operasyonları hakkında Pentagon'un değerlendirmeleri hakkında bkz. Porter.

151. Robert Greenberger, *Wall Street Journal*, 17 Ağustos; Neil Lewis, *New York Times*, 18

Ağustos 1987. Daha fazla ayrıntı ve genel arka plan için bkz. Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism* (Boston: South End Press, 1988), Kısım 2, Bölüm 7.

152. "Proper Uses of Power," *New York Times*, 30 Ekim 1983. Savaş sonrasının ilk yıllarında görevin ne şekilde ele alındığı hakkında bkz. bizim *PEHR*, c. 2, büyük ölçüde 1975-78 yılları arasında medyaya ve Hindiçin'e ayrılmıştır.

153. Bkz. not 3'de zikredilen Üç Taraflı Komisyon (Trilateral Commission) araştırması.

154. *PP*, IV, 420; *Journal of International Affairs* 25.1 (1971).

155. Mark McCain, *Boston Globe*, 9 Aralık 1984; Westmoreland-CBS iftira davası sırasında açıklanan 19 Mayıs 1967 tarihli bilgi notu.

156. Kuvvet Komutanları tarafından savunma bakanı için hazırlanan bilgi notu, 12 Şubat 1968, Gareth Porter ed., *Vietnam: A History in Documents* içinde (New York: Meridian, 1981), s. 354 ve devamı; *PP*, *IV*, 541, 564, 482, 478, 217, 197.

157. John E. Rielly, *Foreign Policy* (İlkbahar 1983, İlkbahar 1987). Rielly, ed., *American Public Opinion and the U.S. Foreign Policy 1987*, Chicago Council on Foreign Relations, s. 31. 1986'da yapılan kamuoyu yoklamasında, Vietnam Savaşı'nı "temelde yanlış ve gayri ahlaki" bulanların oranı yüzde 66 idi; bu oran 1978 ve 1982'de yüzde 72'ydi. (Kiliselerin, gönüllü kuruluşların ve etnik örgütlerin temsilcilerini) kapsayan "liderler" arasındaki oran yüzde 44 idi; bu oran 1982'de yüzde 45, 1978'te ise yüzde 45 olarak ortaya çıkmıştı. Editör, bunu "aradan zaman geçmesiyle birlikte Vietnam deneyiminin etkisinin belli ölçüde zayıflamasının" göstergesi şeklinde yorumlar; belki de hatıralar solduğu ve anket doğrudan savaşı yaşamayan insanlara uygulandığı için propaganda sisteminin belli ölçüde etkili olduğunun göstergesidir.

158. *New Republic*, 22 Ocak 1977; Emerson'un *Winners and Losers* adlı eseriyle ilgili bu ve benzeri değerlendirmeler hakkında bkz. Marilyn Young, "Critical Amnesia," *The Nation*, 2 Nisan 1977.

159. John Midgley, *New York Times Book Review*, 30 Haziran 1985; Drew Middleton, *New York Times*, 6 Temmuz 1985.

160. Paul Johnson'ın değerlendirmesi, *Modern Times*, *New York Times Book Review* içinde, 26 Haziran 1983, s.15

161. *New York Times*, 28 Mayıs 1984, Nisan 1968 tarihli bir CIA analizi, Tet Saldırısı sırasında büyük çoğunluğu Güney Vietnamlı olan "80.000 düşman askerinin" öldürüldüğü tahmininde bulundu. Bkz. yukarıdaki not 44.

162. Arthur Westing, *Bulletin of the Atomic Scientists* (Şubat 1981); Colin Norman, *Science*, 11 Mart 1983, Ho Chi Minh City'deki uluslararası bir konferansın sonucunu zikrediyor; Jim Rogers, *Indochina Issues*, Center for International Policy (Eylül 1985). ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü daha önce benzeri görülmemiş çapta ve nitelikteki kimyasal ve çevre savaşının etkileri hakkında bkz. SIPRI, *Ecological Consequences of the Second Indochina War* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1976).

163. Ton That Thien, *Pacific Affairs* (Kış 1983-1984); Chitra Subramaniam, Pacific News Servi-

ce, 15 Kasım 1985; her ikisi de Cenevre'den yazıyor.

164. Basın konferansı, 24 Mart 1977; *New York Times*, 25 Mart 1977.

165. Bernard Gwertzman, *New York Times*, 3 Mart 1985.

166. Barbara Crossette, *New York Times*, 10 Kasım 1985, 28 Şubat 1988; AP, 7 Nisan 1988.

167. John Corry, *New York Times*, 27 Nisan 1985.

168. *Time*, 15 Nisan 1985. Buradaki tartışma kısmen şu makaleden alınmıştır: Noam Chomsky, "Visions of Righteousness," *Cultural Critique* (İlkbahar 1986).

169. *Wall Street Journal*, 4 Nisan 1985. Bir istisna *Newsweek*'tir (15 Nisan 1985), dergi 33 sayfalık haber ve değerlendirmenin dört sayfasını savaşın "yaralı ülke" üzerindeki etkileri hakkında Tony Clifton ve Ron Moreau tarafından hazırlanan bir habere ayırdı. *New York Times*'ın geçmişe dönük değerlendirmesi Batı'ya sığınan bir Vietnamlı'nın görüşlerini içerir; bu kişi, düşmanı suçladığı beş sayfalık yazısının birkaç paragrafını savaşın niteliğine ayırır ve geçmişe dönük öteki değerlendirmelerde bu konu hakkında dağınık referanslar vardır.

170. Daha önce MIT'de profesörlük yapmış olan ve şimdi kamusal meseleler konusunda saygın bir yorumcu ve Texas Üniversitesi'nde ekonomi tarihçisi olan Başkanlık danışmanı Walt W. Rostow, *The View from the Seventh Floor* (New York: Harper & Row, 1964), s. 244. Ciddi akademik çalışmanın da gösterdiği gibi, Rostow'un Mao ve Kuzey Kore ile ilgili yorumu Hindiçin üzerine yaptığı yorumlar kadar hayal mahsulüdür.

171. Stuart Creighton Miller, "Benevolent Assimilation" (New Haven: Yale University Press, 1982), s. 271.

172. Allan E. Goodman ve Seth P. Tillman, *New York Times*, 24 Mart 1985.

173. *New York Times*, 31 Mart 1985. Charles Krauthammer, *New Republic*, 4 Mart 1985.

174. Lübnanlıların görüşü, medyanın bu görüşü skandal denebilecek şekilde dikkate almayı reddetmesi ve genel bağlam hakkında bkz. Noam Chomsky, *Fateful Triangle* (Boston: South End Press, 1983).

175. Birleşik Devletler'in Hindiçin'de Fransa'yı desteklemesinin, Avrupa'da ABD tarafından kurulan askeri sisteme Fransa'nın katılımını sağlama kaygısından kaynaklandığı yaygın olarak ileri sürülmektedir. En iyi ihtimalle bu küçük bir faktörtür; ayrıca bunun aksinin de doğru olduğu iddia edilebilir: Avrupa'da Fransa'ya destek sağlanırken Fransa'nın "Hindiçin'i terk edebileceği" kaygısıyla hareket edilmiş olabilir (bkz. Geoffrey Warner, "The USA and the Rearmament of West Germany," *International Affairs* [İlkbahar 1985]). Bu faktör aynı zamanda ABD'nin Fransızları Hindiçin'de tutma ve Fransızlar çekildikten sonra onların misyonunu devralma yönündeki çabalarını da açıklayamamaktadır.

176. Porter tarafından 1966 Kongre oturumlarından zikredilmiştir, *A Peace Denied*, s. 36.

177. Diğer eserlerin yanı sıra bkz. *PP*, V, içinde John Dower, Richard DuBoff ve Gabriel Kolko'nun makaleleri; *FRS*, Bölüm 1. V; Thomas McCormick, Williams v.d., *America in Vietnam* içinde; Michael Schaller, "Securing the Great Crescent," *Journal of American History* (Eylül 1982).

178. Bkz. s. 251, ve *PEHR*, c. 1, Bölüm 4.
179. Gelb, "To Years After Vietnam, U.S. a Power in Asia," *New York Times*, 18 Nisan 1985, Profesör Donald Zagoria'yı zikrediyor.
180. Bkz. *FRS*, s. 48 ve devamı, 1972'de *Far Eastern Economic Review*'deki iyimser analizleri zikrediyor.
181. *Far Eastern Economic Review*, 11 Ekim 1984.
182. Bkz. *AWWA*, s. 286.
183. Fox Butterfield, "The New Vietnam Scholarship: Challenging the Old Passions," *New York Times Magazine* 13 Şubat 1983, özel olarak Race'in daha önce zikredilen ve 1965'te ABD'nin savaşı tırmandırmasından önce NLF'nin kırsal bölgelerde kazandığı zaferin derinlemesine bir analizini yaptığı eserine göndermede bulunur; Butterfield'in ilginç mantığına göre, burada öne sürülenler yıllar sonra meydana gelen olaylar tarafından "geçersiz kılınmıştır."
184. Bkz. bizim *PEHR*, II, 84, 166 ve devamı, 342; Daniel Southerland, "No Pens and Pencils for Cambodia," *Christian Science Monitor*, 4 Aralık 1981; AP, "U.S. Bars Mennonite School Aid to Cambodia ," *New York Times*, 8 Aralık 1981; Joel Charny ve John Spragens, *Obstacles to Recovery in Vietnam and Kampuchea: U.S. Embargo of Humanitarian Aid* (Boston: Oxfam America, 1984), Reagan yönetimi altında "özel yardımların bile Kamboçya ve Vietnam halkına ulaşmasını engellemeye yönelik açık ABD politikasının" pek çok örneklerini zikrediyor.
185. Louis Wiznitzer, *Christian Science Monitor*, 6 Kasım 1981; Kamm, "In Mosaic of Southeast Asia, Capitalist Lands Are Thriving," *New York Times*, 8 Kasım 1981.
186. Bkz. s. 251 ve not 2.
187. Sonraki yayımlarda değiştirilen birkaç küçük nokta hariç, suçlamaların bir yanlışlar ve çarpıtmalar karışımı olduğunu gösteren madde madde bir cevap için bkz. yukarıda not 2'de zikredilen *Inside Story Special Edition: Vietnam Op/Ed* içine dahil edilen "Content Analysis and Assessment."
188. Karnow, *Vietnam*. Bu çok övülen çok-satar kitabın ayrıntılı bir eleştirisi için bkz. Noam Chomsky, "The Vietnam War in the Age of Orwell," *Race & Class*, 4 (1984 [*Boston Review*, Ocak 1984]). PBS televizyonu tarihi üzerine bkz. Peter Biskind, "What Price Balance," *Race & Class* 4 (1984 [*The Nation*'daki kısımlar, 3 Aralık 1983]).
189. Kahin, *Intervention*, s. 307-8.
190. Daha sonra, başka bir bağlamda şunun söylendiğini duyuyoruz: "Birçok köylü açısından [ABD deniz piyadeleri] tehdit edici bir başka yabancı güçtü" ("America's Enemy" ve onların bakış açısı hakkında Bölüm 6).
191. Biskind, *London Times*'ta yer alan bir değerlendirmeyi zikrediyor; Butterfield, *New York Times*, 2 Ekim 1983.

6. BÖLÜM. HİNDİÇİN SAVAŞLARI (II): LAOS VE KAMBOÇYA

1. Bernard Fall tarafından Kongre oturumlarından zikredilmiştir, *Anatomy of a Crisis* (1961; yeniden basım, New York: Doubleday, 1969), s. 163. Nedenler siyasaldı: Pentagon buna taraftar değildi. Ayrıca bkz. Walter Haney, "The Pentagon Papers and U.S. Involvement in Laos," *Pentagon Papers* içinde, Senatör Gravel baskısı (Boston: Beacon Press, 1972; bundan sonra *PP* olarak anılacaktır), c.5.
2. State Department *Background Notes* (Mart 1969); Denis Warner, *Reporting Southeast Asia* (Sydney: Angus & Robertson, 1966), s. 171.
3. Dönem hakkında, diğerlerinin yanı sıra, bkz. Haney, "U.S. Involvement in Laos"; Noam Chomsky, *At War with Asia* (New York: Pantheon, 1970; bundan sonra *AWWA* olarak anılacaktır); Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy (eds.), *Laos: War and Revolution* (New York: Harper & Row, 1970); Charles Stevenson, *The End of Nowhere* (Boston: Beacon Press, 1972).
4. Howard Elterman, *The State, the Mass Media and Ideological Hegemony: United States Policy Decisions in Indochina, 1974-75 — Historical Record, Government Pronouncements and Press Coverage* (Doktora tezi, New York University, 1978), s. 198.
5. Fall, *Anatomy of a Crisis*.
6. Muhabirler, Vientiane'de işbirliğine gayet açık Amerikan Büyükelçiliği'nden Büyükelçilik belgelerini talep etselerdi, şu gerçek hemen ortaya çıkardı: (nitekim aramızdan biri 1970'in başında Vientiane'de benzer bir şeyi yapmış ve bu sonuçla karşılaşmıştı) Muhabirlerin, Büyükelçilik brifinglerine dayanarak ortaya koydukları iddiaların gerçeklerle pek az ilişkisi vardır. 1960'larda yabancı (Kuzey Vietnam, Tayland, Milliyetçi Çin ve ABD) müdahalesiyle ilgili mevcut olguları ve bu olguların medyanın aktarmakta olduğu haberlerle ilişkisini ele alan ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. *AWWA*, s. 203-36; ve Noam Chomsky, *For Reasons of State* (New York: Pantheon, 1973; bundan sonra *FRS* olarak anılacaktır), s. 178-79. Ayrıca bkz. Bölüm 5, s. 240-241 ve not 22.
7. Adams ve McCoy, *Laos* içinde; *AWWA* içindeki bölümler, s. 96-97.
8. *Times*'ın Saygon bürosunun eski şefi A. J. Langguth'un, Kuzey'deki sivil halkın bombalanması ile Güney'deki Ho Chi Minh patikasının bombalaması (ki bu, "Kuzey Vietnam'ın saldırısına karşı Güney Vietnam'ın savunulması" doktriner sistemi içinde kabul edilebilir bir şeydir) arasındaki canalıcı ayrımı bulanıklaştırarak Kuzey Laos'un bombalanması için mazeret bulma girişimleri için bkz. Noam Chomsky, *Towards a New Cold War* (New York: Pantheon, 1982), s. 402.
9. Elterman, *State-Media-Ideological Hegemony*, s. 332, devamı ve ekler.
10. Rapor, "bu ilkbaharın başında, Kuzey Vietnam birlikleri Kuzeydoğu Laos'ta bir dizi ilerlemede bulunmaya başlayana kadar," savaşın "sınırlı" olduğunu, ABD bombardımanının "Kuzey Vietnamlıların tedarik yollarını" ve "düşman birliklerinin yoğunlaştığı yerleri" hedef aldığını ve "sivil nüfus merkezleri ile tarımsal alanın büyük oranda bombardımanın dışında tutulduğunu" belirtir. Decornoy'ın görgü tanıklığına dayalı haberlerinin 15 ay önce

ortaya koyduğu gibi, kapsamlı mülteci raporları çok geçmeden bu açıklamanın doğru olmadığını gösterecekti.

11. Bkz. yukarıda zikredilen referanslar ve kısa süre sonra, Fred Branfman, *Voices from the Plain of Jars* (New York: Harper & Row, 1972); ve Walter Haney, "A Survey of Civilian Fatalities among Refugees from Xieng Khouang Province, Laos," *Problems of War Victims in Indochina* içinde; Mülteciler ve Kaçaklar [Kennedy] Alt Komitesi huzurundaki Oturumlar, ABD Senatosu, 9 Mayıs 1977, pt. 2: "Laos and Cambodia," Ek 2. Medyada yaklaşık 1970 haber vardı: Örneğin, Daniel Southerland, *Christian Science Monitor*, 14 Mart; Laurence Stern, *Washington Post*, 26 Mart; Hugh D. S. Greenway, *Life*, 3 Nisan; Carl Strock, *New Republic*, 9 Mayıs; Noam Chomsky, "Laos," *New York Review of Books*, 23 Temmuz 1970, daha kapsamlı ayrıntılar içeriyor (*AWWA* içinde yeniden basılmıştır).
12. Haney, *PP*, V. Sullivan'ın, Haney'in sonuçlarını çarpıtması üzerine bkz. *FRS*, s. 176 ve devam.
13. *Refugee and Civilian War Casualty Problems in Indochina*, Mülteciler ve Kaçaklar [Kennedy] Alt Komitesi için Rapor, ABD Senatosu, 28 Eylül 1970.
14. 1968'de New York'ta yazarlardan birinin katıldığı medya mensupları için düzenlenen bir toplantıda ünlü bir televizyon gazetecisi, Kuzey Laos'un bombalanmasının medya tarafından haberleştirilmesini 1972'de bir mülteci kampından gelen bir haberi gerekçe göstererek savundu. Pearl Harbor'ın bombalanmasını 1945'te aktaran bir gazeteye ne kadar güvenilebilirdi diye insan merak ediyor.
15. T. D. Allman, *Manchester Guardian Weekly*, 1 Ocak; *Far Eastern Economic Review*, 8 Ocak 1972 (bundan sonra *FEER* olarak anılacaktır); geniş bir pasaj için bkz. *FRS*, s. 173 ve devamı. Robert Seamons, George Wilson tarafından zikredilmiştir, *Washington Post-Boston Globe*, 17 Ocak 1972; Büyükelçi William Sullivan tarafından Kongre huzurunda verilen bu ve benzeri ifadeler için bkz. *FRS*, s. 172 ve devam. John Everingham ve Hmong (Meo) kabileleri üzerine bunu izleyen yorumlar, Noam Chomsky ve Edward S. Herman, *Political Economy of Human Rights* içinde zikredilmiştir (Boston: South End Press, 1979; buradan sonra *PEHR* olarak anılacaktır) II, 119 ve devam.; Chanda, *FEER*, 23 Aralık 1977; zikredilen birkaç dikkate değer istisna ile birlikte ana akımın oldukça dışındaki bu ve diğer dolaysız tanıklıklar için bkz. *PEHR*, II, 131 ve devam., 340. *Bangkok World*, Haney tarafından, Jack Anderson'ın *Washington Post*'taki (19 Şubat 1972) bir köşe yazısıyla birlikte zikredilmiştir, "U.S. Involvement in Laos," s. 292. ABD yardım görevlilerinin savaş sonrası deneyimleri hakkında bkz. *PEHR*, s. 132 ve devam., 340.
16. *Washington Post*'a gönderilen bir mektupta, McCoy'un vurgusu; Haney tarafından zikredilmiştir, "U.S. Involvement in Laos," s. 293.
17. *Christian Science Monitor*'da (10 Haziran 1975) yeniden basılan televizyon yorumu.
18. Bkz. *AWWA*, s. 119 ve devam., ve Haney, "U.S. Involvement in Laos," Kongre oturumlarını zikrediyor ve *Washington Post*, 16 Mart 1970.
19. Walter Saxon, *New York Times*, 24 Ağustos 1975. Bu haber hakkında daha fazla ayrıntı ve

savaş sonrası Laos hakkında yapılan haberlerin genel bir tartışması için bkz. *PEHR*, Bölüm 5.

20. Kimmo Kiljunen ed., *Kampuchea: Decade of the Genocide*, hükümet tarafından desteklenen Fin Araştırma Komisyonu'nun Raporu (London: Zed, 1984). Ayrıca bkz. Kiljunen, "Power Politics and the Tragedy of Kampuchea during the Seventies," *Bulletin of Concerned Asian Scholars* (Nisan-Haziran 1985).

21. Bkz. William Shawcross, *Sideshow* (New York: Simon & Schuster, 1979), ve Seymour Hersh, *The Price of Power* (New York: Summit, 1983).

22. Bkz. William Shawcross, "The End of Cambodia?" *New York Review of Books*, 24 Ocak 1980, François Ponchaud'nun haberlerine dayanıyor; bir Fransız rahibi olan Ponchaud'nun çalışması 1975-76 döneminde Kızıl Kmer zulümlerine ilişkin kanıtlar hakkındaki başlıca kaynaktır: François Ponchaud, *Cambodia: Year Zero* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1978), Jean Lacouture tarafından yapılan bir değerlendirmeden sonra yakın siyasi tarih alanında belki de okunmayan en etkili kitap haline gelen 1977 tarihli bir Fransız araştırmasının gözden geçirilmiş bir versiyonudur ("The Bloodiest Revolution," *New York Review of Books*, 31 Mart 1977); bkz. ayrıca en sansasyonel iddiaları geri aldığı makalesi "Cambodia: Corrections," *New York Review of Books*, 26 Mayıs 1977. Bizim değerlendirmemiz (*The Nation*, 25 Haziran 1977) bildiğimiz kadarıyla bir yıl sonra İngilizce olarak yayımlanan asıl metni ele alan ilk makaleydi. Bu kitaba dayanarak yapılan çarpıtmaların sicili ve Michael Vickery tarafından *Cambodia: 1975-82* (Boston: South End Press, 1984) adlı eserinde daha ayrıntılı şekilde analiz edilen Ponchaud'nun kendi dikkate değer sicili üzerine bkz. bizim *PEHR*, II.6. CIA Araştırma Raporu, *Kampuchea: A Demographic Catastrophe* (Washington: CIA, Mayıs 1980). ABD Hükümeti'nin öncelikleri –özellikle daha sonraki dönemde Pol Pot'un gerçekleştirdiği en kötü zalimliklerin örtbas edilmesi– tarafından koşullanmış kapsamlı çarpıtmaların açığa çıkarıldığı bu araştırma hakkındaki bir eleştiri için bkz. Michael Vickery, "Democratic Kampuchea – CIA to the Rescue", *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 14.4 (1982) ve *Cambodia* adlı eseri. Bu sonuncu çalışma, birkaç gerçek Kamboçya uzmanından biri tarafından yapılmış, Kızıl Kmer dönemi üzerine temel bir çalışmadır; bu çalışma yurtdışında ana-akım Hindiçin uzmanları ve diğerleri tarafından geniş ölçüde değerlendirilmiş ve övülmüştür; fakat Fin Araştırma raporu gibi bu çalışma da Birleşik Devletler'de neredeyse tamamen görmezden gelinmiştir. Bu söz edilenler de dahil, dönem hakkında yapılan çeşitli ciddi araştırmalar için bkz. Noam Chomsky, "Decade of Genocide in Review," *Inside Asia* (London, Şubat 1985, James Peck ed., *The Chomsky Reader* içinde tekrar basılmıştır [New York: Pantheon, 1987]) .

23. Michael Vickery, "Ending Cambodia – Some Revisions," Haziran 1981'de *New York Review of Books*'a sunuldu, fakat reddedildi. Daha kapsamlı bir tartışma için Vickery'nin *Cambodia* adlı eserine bakınız. Shawcross o zamanlar düşüncelerini gözden geçiriyordu (bkz. "Kampuchea Revives on Food, Aid, and Capitalism," *The Bulletin* [Avustralya], 24 Mart 1981). Tekrar döneceğimiz, şimdi yeniden düzenlenmiş daha sonraki bir versiyon için bkz. Shawcross, *Quality of Mercy: Cambodia, Holocaust and Modern Conscience* (New

York: Simon & Schuster, 1984).

24. Sayfa 370, 1980'de aktardığı açıklama dolayısıyla Vietnamlıların aldatmacasını suçluyor.

25. Shawcross, *The Nation*, 21 Eylül 1985; Ben Kiernan, *The Nation*'a gönderilen yayımlanmamış mektup, 3 Ekim 1985. Uluslararası yardım çalışmalarının değerlendirilmesi için bkz. Vickery, *Cambodia*; Kiljunen, *Kampuchea*; Joel Charny ve John Spragens, *Obstacles to Recovery in Vietnam and Kampuchea: U.S. Embargo of Humatirarian Aid* (Boston: Oxfam America, 1984); Shawcross, *Quality of Mercy*.

26. Shawcross'un iddialarını dayandırdığı Fançois Ponchaud etraflı bir şekilde belgelenen nedenlerden dolayı hayli kuşkulu bir kaynaktır; bkz. not 22. Hedef resmi bir düşman olmasaydı, şu ya da bu şekilde önemi olabilecek belgelenmemiş suçlamalar için ikiyüzlülük sicili onunki gibi kabarık olan birisine kimse güvenmez, kaynak olarak dayanmazdı.

27. Shawcross, *Quality of Mercy*, s. 49-50. Shawcross şu gözlemde bulunur: "Önemli ölçüde Beyaz Saray politikalarının bir sonucu olarak, bu savaş yılları, Kamboçya halkının yok edilmesine ve Kızıl Kmerlerin onun küllerinden doğmasına tanıklık etti"; "kendi komutaları altındaki savaşla birlikte dizginlerinden boşalan milliyetçilik güçleriyle Kızıl Kmerler giderek daha korkunç bir ordu haline geldi"; öte yandan Ağustos 1973 boyunca Kızıl Kmerlerin maruz kaldıkları "muazzam Amerikan bombardıman kampanyası sırasında, kayıplarının çok yüksek olduğu düşünülmektedir." "Kayıplarının" ifadesi muhtemelen Kızıl Kmerlerin askeri güçlerine göndermede bulunuyor; sivil kayıplardan ise hiçbir şekilde bahsedilmiyor. Shawcross'un "merhametinin niteliğinin" ne kadar sınırlı olduğu hakkında bkz. "Yurtiçinde III. evre" (s. 352).

28. Vickery, *Cambodia*, s. 293.

29. AP, *Boston Globe*, 24 Eylül 1978, Cenevre'deki Uluslararası Çalışma Örgütü'nün dünyada elli milyonun üzerindeki çocuk işçi hakkındaki raporunu zikrediyor; un ufak eden yoksulluk, Birleşik Devletler tarafından desteklenen etkili bir askeri hükümet, işçi sendikası gücünün olmayışı ve "tamamen-açık serbest girişim" sayesinde Tayland en büyük ihlalleri yapan ülkelerden biri olarak öne çıkıyor. Daha da az ilgi uyandırmış olan pasajlar ve diğer örnekler için bkz. *PEHR*, II.6, 359 ve Dünya Bankası'nın Tayland'daki durumu tanımlaması hakkında bkz. *PEHR*, II, xv. Tayland'da sayıları 10.7 milyon olarak tahmin edilen çocuk işçilerin büyük çoğunluğunun maruz kaldığı acımasız muamele hakkında bkz. *Human Rights in Thailand Report* 9.1. (Ocak-Mart 1985) (Coordinating Group for Religion in Society, Bangkok); *Thai Development Newsletter* 3.1 1985 (Aralık 1986) (Bangkok). Sayıları 500.000 olarak tahmin edilen fahişe, masöz ve konsümatris kadınlara "Asya genelevinde" yapılan muamele üzerine bkz. *Beyond Stereotypes: Asian Women in Devolopment, Southeast Asia Chronicle* (Ocak 1985). Yüzde 20'si 14 yaşın altında bulunan bu kadınlar "çocuk eti ve emeğiyle beslenen yeraltındaki büyük bir genelevler ve randevu evleri ağı" yoluyla yoksul kırsal kesimlerden çekilip Bangkok'a gönderilir ve bazen de Avrupa'ya satılırlar.

30. Bu konuyla ilgili kapsamlı kanıtlar için bkz. *PEHR*, II.6, ve Vickery, *Cambodia*, hikâyeyi III.

evreyi de içine alacak şekilde genişletiyor.

31. Diğerleri daha yüksek tahminlerde bulunur. Ponchaud 800.000 kişinin öldürüldüğünü bildirir; fakat 1977'deki değerlendirmemizde ortaya konulduğu gibi, ABD bombardımanında ölenlerin sayısını abartıyor gibi gözükür ve not 22'nin referanslarında gösterildiği gibi, Ponchaud son derece güvenilmez bir kaynaktır. "ABD Hükümet kaynakları gayri resmi olarak bu sayıyı 600.000-700.000 arasında tahmin eder (daha düşük rakamı geçerli kabul eden CIA demografik araştırması).

32. Vickery, *Cambodia*, s. 184 ve devamı. Diğer tahminler geniş ölçüde değişiklik göstermektedir. Düşük uçta CIA demografik araştırması "infaz edilmiş olabilecek insanlar" için 50.000 ile 100.000 arasında bir rakam verir ve olası bütün nedenlerden kaynaklanan ölümlerle ilgili olarak da bir tahminde bulunur; fakat bu son tahmin anlamsızdır, çünkü savaş sonrası nüfus hakkında yanlış bir yargıya ve baştan sona siyasi motivasyonlarla yapılmış değerlendirmelere dayanmaktadır; *Far Eastern Economic Review* "büyük ölçüde CIA tahminlerine dayanarak" DK (Demokratik Kamboçya) yönetimi altında nüfusta önemli bir *artış* meydana geldiğini ve nüfusun 8.2 milyona ulaştığını aktarır (*FEER*'in *Asia 1979* ve *Asia 1980* yıllıkları, sonuncusu tahmini 8.2 milyondan 4.2 milyona indirir, görünüşe bakılırsa gerçek rakam 6.5 milyon civarındadır); ABD hükümet dergisi *Problems of Communism*'de (Mayıs-Haziran 1981) Avustralyalı Hindiçin uzmanı Carlyle Thayer olası bütün nedenlerden kaynaklanan ölümlerin sayısını 500.000 olarak verir; Thayer'e göre bunların 50.000-60,000 kadarı infazlardan kaynaklanır. Yüksek uçtaki tahminler üç milyon civarında ve üzerinde dolaşır; fakat bu rakamlar mevcut herhangi bir analize dayanmadan öne sürülmektedir. Tüm ciddi gözlemcilerin vurguladığı gibi, her halükârda hata payı dikkate alınacak kadar yüksektir.

33. George Hildebrand ve Gareth Porter, *Cambodia: Starvation and Revolution* (New York: Monthly Review Press, 1976), Vickery tarafından *Cambodia*, s. 79'da zikredilen ABD ve uluslararası yardım raporlarına dayanıyor; *FEER* muhabiri Nayan Chanda *PEHR*, I.6, 229 ve devamında zikredilen çeşitli makalelerde; Batılı doktor, World Vision Organization'dan (Dünya Görme Örgütü) Penelope Key'dir; Katolik Yardım Hizmetleri ve Kızıl Haç gözlemcilerinden gelen raporların yanı sıra Hildebrand ve Porter tarafından zikredilmiştir. Shawcross, *Sideshow*, s. 370 ve devamı. Savaşın sonunundaki durumla ilgili tek kapsamlı çalışma olan Hildebrand ve Porter'ın kitabı Hindiçin uzmanı George Kahin tarafından hayli övülmüş, fakat medyada görmezden gelinmiş veya karalanmıştır. *New York Review of Books*'ta William Shawcross tarafından yazılan özellikle berbat bir örnek için bkz. *PEHR*, II.6, 232 ve devamı. *PEHR*, II.6 el yazması halinde Kamboçya uzmanları ve gazetecileri arasında dolaşırken Shawcross'tan kendisine yapılan referansların çıkarılmasını talep eden bir mektup aldık. Yanlış veya yanıltıcı bulduğu herhangi bir nokta varsa kitabı gözden geçirmekten memnun olacağımızı ilettik ve cevabını beklemek için kitabın yayımlanmasını erteledik; fakat beklediğimiz cevap hiçbir zaman gelmedi. Shawcross'un kamuoyu önünde verdiği cevap hakkında aşağıya bakınız.

34. Milton Osborne, *Before Kampuchea* (London: Allen & Unwin, 1980), s. 191; David

Chandler, *Pacific Affairs* (Yaz 1983); Philip Windsor, *The Listener*, BBC (London), 11 Temmuz 1985.

35. David Chandler ve Ben Kiernan ed., *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea*, Monograf 25/Yale University Southeast Asia Series (1983), s. 1.
36. Bkz. yukarıda 32. not; *FEER*, 19 Ocak 1979.
37. Douglas Pike, *St. Louis Post-Dispatch*, 29 Kasım 1979 ve *Christian Science Monitor*, 4 Aralık 1979; Vickery tarafından zikredilmiştir, *Cambodia*, s. 65. Pike'ın çalışmasıyla ilgili Özgürlük Evi ve *Times* değerlendirmeleri için bkz. s. 324, 326; Fox Butterfield, "The New Vietnam Scholarship," *New York Times Magazine* kapak haberi, 13 Şubat 1983; bu haberde Pike'a serinkanlı akademisyenler "türünün" örneği olarak bakılır.
38. Bu dönemdeki manevraların ayrıntılı bir analizi için bkz. Nayan Chanda, *Brother Enemy* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1986), s. 329, 394. Ayrıca bkz. Grant Evans ve Kelvin Rowley, *Red Brotherhood at War* (London: Verso, 1984).
39. *Derrière le sourire khmer* (Paris: Plon, 1971); bkz. *FRS*, Bölüm 2, alt bölüm 2.
40. Bkz. Vickery, *Cambodia*, s. 7, 17, 5-6, 17, 43; Vickery, "Looking Back at Cambodia," *Westerly* (Avustralya) (Aralık 1976). Sonuncu çalışmadan alınan kısımlar için bkz. PEHR, II.6
41. Bkz. *FRS*, s. 192 ve devam., ve zikredilen kaynaklar, özellikle T. D. Allman'ın Kamboçya seçkinlerine mensup kişilerle yapılan röportajlara dayalı güz 1971 çalışmaları.
42. Bkz. Elizabeth Becker, *When the War Was Over* (New York: Simon & Schuster, 1987), s. 28, Sihanouk'un sözlerini aktaran 1963 tarihli bir ABD büyükelçiliği telgrafını zikrediyor; Chanda, *Brother Enemy*, s. 61 ve devam. Sihanouk dönemi hakkında daha fazla ayrıntı sağlayan güncel araştırmalar için bkz. *AWWA* ve *FRS*.
43. Michael Leifer, "Cambodia," *Asian Survey* (Ocak 1967). Becker, *When the War Was Over*, s. 27, 1959 gizli planının arkasında CIA'in bulunduğunu ileri sürer. Burada ve aşağıdaki gelişmelerle ilgili büyük çoğunluğu Fransızca olan kaynaklar için bkz. *AWWA* ve *FRS*. 1963 tırmanışının bölgesel bağlamı için bkz. Peter Dale Scott, *PP*, V içinde.
44. Referanslar ve diğer örnekler için bkz. *AWWA* ve *FRS*.
45. *Bombing in Cambodia*, Silahlı Hizmetler Komitesi huzurundaki Oturumlar ABD Senatosu, 93. Kongre dönemi 1. oturum, Temmuz/Ağustos 1973, s. 158-60, "gizli bombalamalar" üzerine temel kaynaktır.
46. Bkz. *PEHR*, II.6, 288.
47. *PEHR*, II.6, 380; ayrıca 383. Shawcross, *Quality of Mercy*, s. 49, sadece sınır bölgelerindeki Vietnam sığınaklarının bombalanmasına göndermede bulunuyor; bu, meseleyi geçiştirmek isterken başvurulan standart tutumdur.
48. Bkz. *PEHR*, II.6, 383, aynı husus belirtiliyor ve konuyla ilgisizliği tartışılıyor. Shawcross *Sideshow* üzerine çalışırken, Britanya medyasında konu üzerine daha önce yazdığı makalelere ilişkin (kendisinin talep ettiği) yorumda bu meseleler özel olarak dikkatine sunulmuştu.

49. William Beecher, *New York Times*, 9 Mayıs 1969; *PEHR*, II.6, 271, 289, 383.
50. Elterman, *State-Media-Ideological Hegemony*, s. 344. Daha önce tartıştığımız gibi çoğu kez son derece çarpıtılmış bir çerçevede olsa da, Tet sonrası operasyonların kısmen zamanında aktarılmış olduğuna dikkat ediniz. Örneklemler için bkz. *AWWA*. 1969'da Laos bombardımanlarıyla ilgili medya haberciliği için bkz. "Laos," (s. 317)
51. T. D. Allman, *FEER*, 9 Nisan 1970; *Manchester Guardian*, 18 Eylül 1971. Bkz. not 41.
52. Bkz. *FRS* s. 194 ve zikredilen kaynaklar; işgalle ilgili medya haberciliği için bkz. *AWWA*.
53. Richard Dudman, *Fourty Days with the Enemy* (New York: H. Liveright, 1971), s. 69.
54. Terence Smith, *New York Times*, 5 Aralık 1971; Iver Peterson, *New York Times*, 2 Aralık 1971. ABD'den ve esas olarak Fransız kaynaklarından yapılan alıntılar için bkz. *FRS* s. 188 ve devamı. Ayrıca bkz. Fred Branfman, *PP*, V içinde.
55. *Le Monde*'dan pasajlar içn bkz. *FRS*, s. 190-92.
56. Elterman, *State-Media-Ideological Hegemony*, s. 335 ve devam.
57. Vickery, *Cambodia*, s. 15.
58. UPI, *New York Times*, 22 Haziran 1973, Pentagon istatistiklerini zikrediyor.
59. Shawcross, *Sideshow*, s. 272, 297; bkz. s. 325.
60. Kaynaklar, alıntılar ve tartışma için bkz. *PEHR*, II.6, 154 ve devam, 220 ve devam., 365 ve devam.
61. Örneğin Henry Kamm, *New York Times*, 25 Mart, 28 Mart, 1973.
62. Becker, *When the War Was Over*, s. 32.
63. Malcolm Browne, "Cambodians' Mood: Apathy, Resignation," *New York Times*, 29 Haziran 1973. Köyleri yok edildikten sonra "başkente akan yoksul köylüler" de dahil, (fakat zengin seçkinlerin çocukları hariç), "yoksul sınıflardan insanların,... mültecilerin ve işsizlerin" zorunlu olarak askere alınması hakkında bkz. Sydney Schanberg, *New York Times*, 4 Ağustos 1973.
64. Kamm, *New York Times*, 25 Mart 1973.
65. Özellikle Kamboçya ile ilgili olarak "Batı'da, muhtemelen Güneydoğu Asya hayatının başka hiçbir yönü hakkında olmadığı kadar... saçmalığın daniskasının yazıldığı" Budizm üzerine bkz. Vickery, *Cambodia*, s. 9 ve devamı.
66. Schanberg, *New York Times*, 3 Mayıs, 8 Mayıs, 19 Temmuz, 30 Temmuz, 12 Ağustos, 16 Ağustos 1973.
67. 22 Ağustos 1973. Burada gözden geçirilen malzeme 3 Mayıs ile 16 Ağustos tarihlerini kapsar.
68. Çoğunlukla Malcolm Browne; ayrıca Henry Kamm, haber ajansları, özel haberler. Burada kısa haberleri hariç tutuyoruz ve bu kayıt tam olmayabilir.
69. Örneğin, 1975'teki tahliye sırasında Jon Swain'in Phnom Penh'de hastanelerdeki duruma ilişkin ürkütücü anlatımını, Sydney Schanberg'in "yaralıların pek çoğu sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden ölüyordu" biçimindeki gelişigüzel sözleriyle karşılaştırınız

(Swain, *Sunday Times* [London], 11 Mayıs; Schanberg, *New York Times*, 9 Mayıs 1975); ayrıntılar için bkz. *PEHR*, 11.6, 370-71.

70. *Sunday Times* (London), 11 Mayıs 1975. Daha uzun pasajlar için bkz. *PEHR*, 11.6, 249 ve devamı.
71. Schanberg, *New York Times*, 6, 8, 23 Nisan 1985.
72. *New York Times*, 28 Ekim 1984.
73. Başyazılar, *New York Times*, 11 Nisan 1985; 7 Nisan, 9 Eylül 1985. Diğerleri, "Kamboçya uygarlığının trajik yıkımında Amerika'nın oynadığı role" işaret eder ve bu rolün "Kamboçya'nın egemenliğine yönelik olarak gösterilen her türlü gecikmiş ilgiyi kuşkulu hale getirdiğini" belirtirler. (Başyazı, *Boston Globe*, 12 Nisan 1985).
74. Başyazı, *New York Times*, 9 Temmuz 1975; ayrıca Jack Anderson, *Washington Post*, 4 Haziran 1975.
75. Bkz. *PEHR*, 11.6.
76. Önceki dipnotta zikredilen değerlendirmemiz bu nedenle bu erken döneme dayanan malzemeyle sınırlıydı; yazdığımız sırada mevcut olan bütün malzeme de bundan ibaretti.
77. Bkz. *PEHR*, 11.6, VI; Vickery, *Cambodia*.
78. *PEHR*, 11.6, 135-36, 290, 293, 140, 299.
79. Tek akademik değerlendirmede Vickery, "[*PEHR*, 11.6'daki tartışmanın] yayımlandığından bu yana mevcut yeni bilgiler ışığında gözden geçirilmesi gereken pek az yeri olduğu" sonucuna varır. Vickery, başkalarının yanı sıra, William Shawcross'un tahrifatlarına işaret ederek "Chomsky ve Herman'ın, çalışmalarının medya tarafından ele alınışını karakterize eden" "küfür dolu", "yetersiz" ve "dürüstlükten uzak eleştirileri" üzerine yorumda bulunur (*Cambodia*, s. 308, 310).
80. Guenter Lewy, *Commentary* (Kasım 1984), kapsamlı bir literatürün tipik bir örneği. Bildiğimiz kadarıyla diğer kızgın eleştirmenler gibi, Lewy de Kızıl Kmerleri bizim kadar sert bir şekilde veya bizim kadar erken kınamadı. Ender olarak görülebilecek boyutlara varan savaş suçları savunuculuğu konusundaki sicili göz önüne alındığında, Lewy'nin bu konularda tecrübeli olduğunu hatırlayınız. Bkz. Bölüm 5, notlar 33, 86.
81. John Barrono ve Anthony Paul, *Murder in a Gentle Land* (New York: Reader's Digest Press, 1977). Anderson, *Washington Post*, 1 Ekim 1978. Kamm, *New York Times Magazine*, 19 Kasım 1978, uydurma fotoğrafları da içeriyor; bkz. *PEHR*, 11.6, 202, 253; ilk yıllarda "nüfusun daima açlık sınırında olduğu" ve 1975 itibariyle bir ekonomiden tamamen mahrum bulunan bir ülkeyi tasvir eden akademik literatür için bkz. 367, 372. Wise, *FEER*, 23 Eylül 1977. Burada ve aşağıda daha fazla örnek ve ayrıntı için bkz. *PEHR*, II.6; ve ek kanıtlar için bkz. Vickery, *Cambodia*.
82. Bkz. Vickery'nin *Far Eastern Economic Review* (Hong Kong) ve *Le Monde Diplomatique*'deki yazılarından (Paris), *PEHR*, 11 içinde yaptığımız alıntılar.
83. *Cambodia*, s. 48. Ayrıca Vickery'nin kitabının Britanyalı Hindiçin uzmanı R. B. Smith tarafından yapılan ve aynı noktanın vurgunladığı değerlendirmeye bakınız (*Asian Affairs*

[Şubat 1985]).

84. *Cambodia*, Bölüm 3. Ayrıca Vickery ve Ben Kiernan'ın Chandler ve Kiernan, *Revolution and Its Aftermath* içindeki makaleleri; ve Ben kiernan, *Cambodia: The Eastern Zone Massacres*, Center for the Study of Human Rights, Documentation Series, no. 1 [c. 1986], (New York: Columbia University).
85. *PEHR*, II.6, 138-39, 152-53, 156-57, 163.
86. Shawcross, Chandler ve Kiernan *Revolution and Its Aftermath* içinde.
87. Kapsamlı tartışma için bkz. *PEHR*, ve Edward S. Herman, *The Real Terror Network* (Boston: South End Press, 1982). Özellikle bkz. Bölüm 2.
88. John Holdridge (State Department), Dış İşleri Komitesi, Asya ve Pasifik İşleri Alt Komitesi huzurundaki Oturumlar, Temsilciler Meclisi, 97. Kongre dönemi, 2. oturum, 14 Eylül 1982, s. 71.
89. Endişelerine ilişkin tartışma, bu endişeleri nasıl giderdikleri ve başka yerlerdeki benzer kaygılar için bkz. Chomsky, *Towards a New Cold War*, Bölüm 13.
90. Nayan Chanda, *FEER*, 1 Kasım 1984; 7 Kasım 1985, bazı küçük değişikliklerle, III. evrenin başından itibaren genel konumları.
91. Henry Kamm, *New York Times*, 8 Kasım 1981. ABD'nin Kızıl Kmerlere sağladığı aktarılan destek seviyesi üzerine bkz. Bölüm 5, not 45.
92. *FEER*, 16 Ağustos 1984. *FEER*'in 8 Ağustos 1985'teki başyazısında belli bir rahatsızlıkla belirttiği gibi, temel olarak aynı hikâye kaynakları belirtilmeden 8 Temmuz 1985'te *Washington Post*'ta yer aldı.
93. Pringle, *FEER*, 25 Şubat 1988; Crossette, *New York Times*, 1 Nisan 1988. Holbrooke, *Indochina Issues* içinde zikredilmiştir (Haziran 1985). Komünist olmayan direnişi "Pol Pot'la alçakça bir koalisyona" zorlayan ABD baskıları hakkında ayrıca bkz. Robert Manning, *South* (Eylül 1984) ve Elizabeth Becker, "U.S. Backs Mass Murderers," *Washington Post*, 22 Mayıs 1983. Dith Pran, Jack Colhoun tarafından zikredilmiştir, *Guardian* (New York), 5 Haziran 1985. Hawk, mektup, *FEER*, 2 Ağustos 1984, New York'ta Alexander Haig'in "elinde içkiyle gülümseyen Ieng Sary (Kızıl Kmer Dışişleri Bakanı) ile buluşmasını" gösteren bir resimle birlikte.
94. Chanda, *Brother Enemy*, s. 379.
95. Chanthou Boua, "Observations of the Heng Samrin Government" Chandler ve Kiernan *Revolution and Its Aftermath* içinde.
96. O zaman bizim ifade ettiğimiz görüş "Vietnam işgalinin açıklanabileceği, fakat haklı gösterilemeyeceği" şeklindeydi (*PEHR*, II, önsöz, xix). 1977-78 dönemindeki Pol Pot terörü ve Vietnam'a yönelik sınır saldırıları hakkında o zamandan beri yayımlanan bilgiler ışığında, uluslararası hukuk çerçevesinde kendini savunma hakkının oldukça kısıtlı bir yorumuna göre bile bu yargının belli çekincelere kavuşturulması gerekli olmuş olabilir.
97. *London Guardian*, 26 Ekim 1984.

98. Abrams, mektup, *New York Times*, 8 Ocak 1985; ayrıca Abrams ve Diane Orentlicher, *Washington Post Weekly*, 9 Eylül 1985. Hawk, *New Republic*, 15 Kasım 1982; *Economist*, 13 Ekim 1984; O'Brien, *London Observer*, 30 Eylül 1984.
99. *Quality of Mercy*; *Washington Post*, 2 Eylül 1984; Shawcross'un Chandler ve Kiernan *Revolution and Its Aftermath* içindeki makalesi.
100. *Quality of Mercy*, s. 55; *Washingon Post*, 2 Eylül 1984.
101. *PEHR*'in I. cildine girişin (s. 19-20) çeşitli yerlerindeki bir dizi cümleden uydurulmuştur; (belirtilmemiş) o kadar ciddi atlamalar vardır ki, sunduğu argümanın saçmalığı derhal ortaya çıkar.
102. Shawcross'un sonradan "daha önceki yerinde yargısını ve açıkça öyle olmadığı halde, sansasyonel STG'yi yayan birisi olduğu iddiasını silmeye" yönelik çabasıyla ilgili bir tartışmada Vickery tarafından zikredilmiştir, *Cambodia*, s. 58 ve devamı.
103. Shawcross'un gerçekten başka saikleri olmuş olabilir; bkz. not 3.
104. Bkz. Ponchaud'nun *Cambodia: Year Zero* adlı eserinin Amerikan baskısına yazdığı önsöz. Bu konuyla ilgili Ponchaud'nun dikkate değer aldatmacası için bkz. *PEHR*, II.6, 278 ve devamı.
105. Daha ayrıntılı bir araştırmaya dayanan bir kayıt için bkz. *PEHR*, II.6, 253-84.
106. Bkz. yukarıdaki not 79.
107. Kesin olmak gerekirse, olaydan çok sonra olsa da bir öneriye rastladık. Bizim burada tartışılan konumumuzla ilgili bir dizi tahrifatın yanı sıra, *The Times Higher Education Supplement*'de, (6 Aralık 1981) Shawcross, bizim "siyasi etkimiz" dikkate alındığında, Kızıl Kmer zalimliklerini durdurmak için Çin'e baskı uygulamak üzere dünya kamuoyunun seferber edilmesinde önemli bir rol oynabilecek olduğumuzu belirtir –kuşkusuz kendisi umutsuzca bunu yapmaya çalışmış, fakat bizimki gibi büyük bir etkiye sahip olmadığından başaramamıştır. Bu konuda yorum yapmak gereksiz gözüküyor. Bizim ürkütücü "siyasi etkimize" rağmen, derginin editörleri bir cevap yayımlamayı reddetmişerdi; demek ki açıkça durumun böyle olduğuna inanmışlardı. Kendisine cevapların yayımlanmayacağı garantisi verilmemiş olsaydı, Shawcross'un bu tür çocukça saçmalıklar yazacağı kuşkulu görünüyor.
108. *Quality of Mercy*, s. 357.
109. *Quality of Mercy* hakkında değerlendirme, *Washington Post Weekly*, 30 Temmuz 1984, Book World.
110. Chandler ve Kiernan *Revolution and Its Aftermath* içindeki makalesine bakınız. Bu, yaygın olarak takdim edilen iddiaları için kanıt sunmaya dönük biricik girişimidir.
111. *New Statesman*, 2 Kasım 1984. DK'nin "Marksist-Leninist" olup olmadığı –tam olarak bu ne anlama geliyorsa– konusunda bkz. Vickery, *Cambodia*.
112. *PEHR*, II, 135-36'da Kamboçya üzerine bölümümüzün ilk sayfaları. Söz konusu makaledeki yorumlarımızdan bazıları için bkz., s. 353.

113. Bkz. not 22'nin referansları.
114. *Quality of Mercy*, s. 357.
115. a.g.e. s. 358-59; *New York Review of Books*, 27 Eylül 1984. Burada suçlamasının doğruluğunun değil, fakat daha ziyade bu suçlamayı desteklemek için kullandığı kanıtların söz konusu olduğunu vurguluyoruz.
116. Daha önceki birçok örnek için bkz. *PEHR*, II.6 ve Vickery, *Cambodia*.
117. Ve, anlamlı bir şekilde, olaylar artık inkâr edilemez boyutlara geldiğinde, ABD'nin birinci derecede sorumluluk taşıdığı benzer ve sürüp giden zalimlikler utanç verici bir savunma sanatıyla örtbas edildi (ve hâlâ büyük ölçüde ediliyor).

7. BÖLÜM. SONUÇLAR

1. Lewis, "Freedom of the Press - Anthony Lewis Distinguishes Between Britain and America," *London Review of Books*, 26 Kasım 1987. Lewis, desteklediğini belirterek, ("modern zamanlarda [basının] en büyük hukuki zaferi" olarak tanımladığı *New York Times* ve *Sullivan* davasında) James Madison ve Justice Brennan'ın görüşleriyle ilgili yorumunu sunuyor.
2. Diğerlerinin yanı sıra, bkz. N. Blackstock ed., *COINTELPRO* (New York: Vintage, 1976); Frank J. Donner, *The Age of Surveillance: The Aims and Methods of America's Political Intelligence System* (New York: Knopf, 1980); Robert J. Goldstein, *Political Repression in America* (Cambridge: Schenkman, 1978); Morton H. Halperin v.d., *The Lawless State* (New York: Penguin, 1976); Christy Macy ve Susan Kaplan eds., *Documents* (New York: Penguin, 1980).
3. Maliyetin halka dağıtılmasının örnekleri, CIA'in örtülü operasyonlarının ve uydu rejimlerin mali olarak desteklenmesi için vergi mükellefleri tarafından karşılanan milyar dolarlar tutan masrafları, imparatorluğun ve silahlanma yarışının her zamanki harcamalarını, gereksiz silahları fahiş fiyatlarla tedarik eden askeri-sanayi kompleksin büyük soygunlarını ve seçim kampanyalarına katkıda bulunanlara, elverişli vergi yasaları ve öteki faydalar biçiminde yapılan ödemeleri kapsar (örneğin, 1981'de Reagan'ın seçilmesinin ardından iş dünyasına sağlanan büyük vergi avantajları ve süt lobisi tarafından Cumhuriyetçi Parti'ye esaslı hediyeler verilmesinin hemen ardından 1971'de Nixon tarafından süt fiyatlarının arttırılması).
4. Aslında, Tower Komisyonu ve Kongre araştırmaları tarafından ayrıntıları ortaya çıkarılan skandallar ve yasadışı hareketler, kurulu düzenin bu "ifşaatlarından" çok önce de büyük ölçüde biliniyordu, fakat örtbas edilebilir nitelikteydi; bkz. Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism* (Boston: South End Press, 1988).
5. Ayrıca Önsöz'e bakınız. İran-kontra oturumları ve sonrasını kapsayan dönem boyunca, medya da dahil, hâkim olan seçkinlerin konsensüsü hakkında bkz. Chomsky, *Culture of Terrorism*.

6. Laurence R. Simon ve James C. Stephens, Jr., *El Salvador Land Reform 1980-81*, Impact Audit (Boston: Oxfam America, Şubat 1981), s. 51, "Pol Pot solu" hakkında Büyükelçi Robert White ve toprak reformu danışmanı Roy Prosterman'ı zikrediyor; Raymond Bonner, *Weakness and Deceit* (New York: Times Books, 1984), s. 88, Büyükelçi White'ı zikrediyor ve s. 207, suikaste kurban giden Başpiskopos Romero'nun yerine geçen Başpiskopos Rivera y Damas'ı zikrediyor. Jeane Kirkpatrick, "U.S. Security and Latin America," *Commentary* (Ocak 1981).
7. *Washington Post*, 21 Mayıs 1987. Buckley'in atıfta bulunduğu "soykırım" "Miskito Yerlilerine yapılan" soykırımdır; belki birkaç düzine Miskito Yerlisi ABD paralı askerlerinin saldırıları bağlamında Sandinistalar tarafından öldürüldü; bunlar, ABD destekli Guatemala ordusu on binlerce Yerli'yi doğrarken, fakat Buckley'in gözlükleriyle "soykırım" gerçekleştirmedikleri bir zamanda gerçekleşiyordu.
8. Bununla birlikte, medya yararlı uydurmalar ve söylentileri aktarırken kendini pek sınırlamıyor, hatta uydurma oldukları çoktan beri teslim edilen masallara dayanmakta bir sakınca görmüyordu.
9. W. Lance Bennett, *News: The Politics of Illusion*, 2. baskı (New York: Longman, 1988), s. 178-79.
10. Ben Bagdikian, *The Media Monopoly* (Boston: Beacon Press, 1980), s. x.
11. CIA tarafından kontralar adına basın sözcüsü olarak seçilen Edgar Chamorro *New York Times*'tan Stephen Kinzer'i şöyle tarif ediyor: "Reagan'ın gündemine uyan hikâyeler imal ederek ayak işlerine bakan bir çocuk gibi hizmet eder –bir gün kiliseyi, ertesi gün Miskito Yerlilerini, ardından özel sektörü gündem yapar. Son iki haftada tamamen Beyaz Saray'ın istediklerini söyleyen Kinzer tarafından yazılmış en az sekiz makale gördüm. Kinzer daima Sandinistaların niyetleri konusunda, onların gerçekten demokratik olup olmadıkları vs. hakkında sorular sorar. Onun makalelerini analiz ettiğiniz zaman görürsünüz ki, tamamen Beyaz Saray'ın söylediklerine yanıt veriyordur" (Röportaj, *Extra!* [FAIR'in haber bülteni, Fairness & Accuracy in Reporting [Habercilikte Adillik ve Doğruluk], Ekim-Kasım 1987). FAIR, sağ-kanat örgütü olan Accuracy in Media'nın (Medyada Doğruluk) sol-liberal karşılığıdır; bundan dolayı, AIM'den farklı olarak, az mali destek görür ve düzenli olarak tartışmadan dışlanır. Doğrulukları gayri resmi olarak kabul edilse bile editörlere gönderdiği mektupların yayımlanması sık sık reddedilir; bazı önemli örnekler için aynı sayıya bakınız.
12. Klasik yorumlar için bkz. Warren Breed, "Social Control in the Newsrooms: A Functional Analysis," *Social Forces* (Mayıs 1955), s. 326-35; Gaye Tuchman, "Objectivity as Strategic Ritual," *American Journal of Sociology* (Ocak 1972), s. 660-70. Faydalı bir uygulama için bkz. Jim Sibbison, "Environmental Reporters: Prisoners of Gullibility," *Washington Monthly* (Mart 1984), s. 27-35.
13. Bu eğilimlerle ilgili tartışma için bkz. Chomsky, Z magazine içinde (Mart 1988).
14. Bu konular hakkındaki kanıtlar için bkz. yukarıda tartışılan özel örnekler ve daha kapsam-

lı bir resim için bkz. Chomsky, *Culture of Terrorism* ve zikredilen kaynaklar.

15. 1984 Kablolu Yayın İmtiyazı ve Telekominikasyon Yasası, şehirlerin, halkın erişebileceği kanallar talep etmesine izin verir; fakat gerektiği gibi kullanılmamaları halinde, kablolu yayın operatörlerine bu kanalları başka kullanım alanlarına yönlendirme hakkı tanır. Kullanılmama, bu şekilde, halkın erişiminin ortadan kaldırılması için zemin sağlayabilir.
16. Vietnam Savaşı yıllarında ticari ve kamu televizyonu arasındaki farklılıklar üzerine bkz. Eric Barnouw, *The Sponsor* (New York: Oxford University Press, 1978), s. 62-65.
17. Büyük Britanya için adı geçen programlar konusunda bkz. James Curran, Jake Ecclestone, Giles Oakley ve Alan Richardson eds., içinde *Bending Reality: The State of the Media* (Londra: Pluto Press, 1986).

EK 1

1. Penniman'ın geçmişi ve bir gözlemci olarak kullandığı yöntemler hakkında bir çalışma için bkz. "Penniman on South Vietnamese Elections: The Observer-Expert as Promoter-Salesman," Edward S. Herman ve Frank Brodhead içinde, *Demonstration Elections: U.S.-Staged Elections in the Dominican Republic, Vietnam, and El Salvador* (Boston: South End Press), Ek 2.
2. 20 Aralık 1984'te bir gözlemci olarak kendisinin saflığından yakınan bir seçmenine gönderdiği bir mektupta Brier, yükümlülüğünün "gözlemlediği seçim hilelerini, seçmenlere baskı uygulanmasını veya oy kullanma hakkının yadsınmasını..." aktarmak olduğunu savundu. Brier, temel koşullar hakkında şunları yazdı: "14-16 farklı siyasi partinin olması Guatemala'da daha yeni tanık olduğum seçimlerin gerçekten var olduğuna beni inandırdı ve basında çıkan haberler de, seçimlere hazırlandıkları şu sırada, Nikaragua'da gerçek anlamda seçimlerin var olmadığına inanmama yol açtı. Bununla birlikte, [Guatemala'da] seçimler öncesi ifade özgürlüğüyle ilgi beyanatta bulunmadım ve bulunmam da." Aslında, Guatemala'da devlet tarafından örgütlenen cinayetler hakkında Birleşik Devletler'de ara sıra basında göze çarpan haberler, Brier'in dikkatini bu ülkedeki özgürlükler üzerinde bazı kısıtlamalar olması ihtimaline yöneltmiş olabilir ve uyanık olmasını sağlayabilirdi; fakat açıkça görüldüğü gibi, bu konu hakkında hiçbir soru sormamış ve hiçbir şey okumamıştır. Çok sayıda partinin bulunmasından kalkarak ifade özgürlüğünün var olduğu sonucuna varması bir *non sequitur*'dur* Otoriter ve terörle yönetilen bir devlet, sınırları önceden belirlenmiş bir siyasi yelpaze içinde çeşitli adayların var olmasına kolayca izin verebilir, hatta bunu teşvik de edebilir. Sanki bunun konuyla bir ilgisi varmış gibi, Brier Nikaragua'da ifade özgürlüğü üzerindeki sınırlamalar hakkında basında çıkan haberleri zikreder, fakat Guatemala ile ilgili olarak bu konunun takipçisi olmaz. Aynı zamanda, uydu devletler ve desteklenmeyen devletlerdeki koşullar hakkında Birleşik Devletler'de basında çıkan haberlerin objektif olduğu şeklindeki yurtsever varsayımı doğru kabul eder. Brier, ABD'nin himayesinde gerçekleşen seçimlere, düşman bir devletteki seçim-

* Öyleyse değil. Sonucun öncüllerden çıkmaması. –y.h.n.

lerin dürüstlüğü hakkında konuşurken bir kenara bırakmaya hazırlandığı at gözlükleriyle bakmaktadır. Bu ayrımcı tutum, Dışişleri Bakanlığı tarafından alenen kullanılmış ve görmüş olduğumuz gibi, *Times*'tan Hedrick Smith ve daha genel olarak medya tarafından da sürdürülmüştür.

Brier, Şubat 1986'da Ferdinand Marcos'un kazandığı Filipinler seçimleri resmi delegasyonunun bir üyesi olarak sahneye çıktı; "20 milyon seçmenin korku duymadan büyük bir dikkat ve özenle sandıklara gittiğini ve tercihlerini Başkan'dan yana kullandığını tamamen gözden kaçırdı" sonucuna vararak medyanın "şiddet, oy satın alma ve hile" gibi olumsuzluklar üzerinde odaklanmasına saldırdı (Robert Pear, Jack Brier'den zikrediyor, "U.S. Observers Disagree on Extent of Philippines' Fraud" *New York Times*, 12 Şubat 1986). Brier, uydu devletlerdeki seçimlere dair savunmacı tutumunda yüzeysel şeylere odaklanmaya öylesine alışmıştı ki, yönetimin çizgisinin değişmekte olduğunu kavrayamadı; birkaç gün sonra özgürlük aşığı Marcos ülke dışına çıkartıldığında, bu tutumu onu biraz sıkıntıya soktu.

3. Sivil savunma devriyeleri gibi Guatemala'daki fiili kurumlardan bahsetmedi veya bu kurumlar hakkında bir değerlendirmede bulunmaya yeltenmedi; ne o ne de gözlemci heyetinin başka herhangi bir üyesi sayısız rapora konu olan pasifikasyon programından ve köylülerin öldürülmesinden bahsetti. Orada bulunduğu sırada öldürülen herhangi bir köylü görmemesine ek olarak, Edwards'ın "araştırmasının" ABD büyükelçiliğinin tavsiyesinden ibaret olmasından şüphe duyuyoruz.
4. Yukarıdaki metinde, Guatemala'daki terörün 1954'te ABD müdahalesiyle başladığına ve daha sonraki tırmanışı ile ABD'nin karşı-ayaklanma, polis yardımı ve eğitiminin artması arasında bağlantı olduğuna işaret ediyoruz. Ayrıca bkz. Edward S. Herman, *The Real Terror Network* (Boston: South End Press, 1982), s. 175-176.

EK 2

1. 1986'da Papa'nın vurulmasından hemen sonra o zaman *Times*'ın Batı Almanya muhabiri olan Tagliabue Ağca'nın Türk faşistlerle bağlantıları hakkında bazı aydınlatıcı makaleler yazdı. 1985'te *Times*'ın Roma duruşmasını izlemekle görevli muhabiri olduktan sonra, Tagliabue bu malzemenin tümünü göz ardı etti. Duruşma üzerine ilk haberini anlamlı bir şekilde Claire Sterling ile birlikte yazdı ve duruşmayla ilgili yaptığı haberlerde onun modeline sadık kaldı.
2. *The Plot to Kill the Pope* (New York: Scribner's, 1985), s. 196.
3. Örneğin, Martella'nın sözde gizli soruşturmasından yapılan, can sıkıcı olacak kadar çok sayıdaki sızıntı gibi, Ağca'nın ziyaretçileri ve okuduğu şeyler üzerinde bir denetime sahip olmayışı duruşmaya fena halde gölge düşürdü. Bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection* (New York: Sheridan Square Publications, 1986), s. 118-120.
4. a.g.e., s. 102 ve devamı.

5. Sözde Sovyet saikiyle ilgili daha fazla tartışma için bkz. a.g.e., s. 14-15.
6. a.g.e., Bölüm 5.
7. Sterling'in sinyaller gönderme teorisinin bir analizi için bkz. a.g.e., s. 139-41.

EK 3

1. *Pentagon Papers*, Senatör Gravel baskısı (Boston: Beacon Press, 1972), IV, 548-49; bkz. yukarıda s. 288. Braestrup hiçbir metin tarafından temellendirilmeyen, son derece güvenilmez yeniden ifadelendirmelerinin içine yerleştirilmiş, dağınık olarak duran sadece birkaç cümle sunduğu için Schakne'nin gerçekte ne söylediğinden emin olamıyoruz.
2. Gareth Porter, "Who Lost Vietnam?" *Inquiry*, 20 Şubat 1978; bkz. Bölüm 5'in referansları, not 119; ayrıca Noam Chomsky ve Edward S. Herman, *Political Economy of Human Rights* (Boston: South End Press, 1979), I, 5.2.3. Lengel, *Big Story*, I, 269; bkz. yukarıda, s. 273.
3. *Viet Cong* (Cambrigde, Mass.: MIT Press, 1969) adlı kitabının hiç kuşkusuz ortaya koyduğu gibi. Pike bu kitabında, "dünyanın her yanındaki... genel devrimci hareketlenmelere" sempati besleyen bizim tarafımız ile "görünüşte halkın özlemlerinin gerçekleşmesine katkıda bulunurken, aslında onlara karşı duran" devrimci gerilla savaşını destekleyenleri karşılaştırır; "kırsal bölgeleri tımarhaneye çeviren, Saygon Hükümetlerini birbiri ardına deviren ve Amerikalıları şaşkına çeviren" vs. "saf, yanlış bir hareket tarzı içine sokulmuş insanlar" için duyduğu küçümsemeyi ifade eder. Pike'ın ABD Hükümeti'nin bir çalışanı, onun politikalarının bir "hayranı" ve ateşli bir savunucusu olması, Pike'ın "bağımsız bir kafa yapısına sahip" birisi olmak yerine, çok farklı özelliklere sahip birisi olabileceğini Braestrup'ın aklına getirmez; "Özgürlük Evi'nin objektifliği" açısından, sadece Porter'ın sözde siyasi tercihi önem taşımaktadır.
4. *Big Story*, I, xxviii; aynı şey, diğerlerinin yanı sıra, Don Oberdorfer'in *Tet!* (New York: Doubleday, 1971) ve Stanley Karnow'un *Vietnam: A History* (New York: Viking, 1983) adlı kitapları için de geçerlidir.
5. Seymour Hersh, *My Lai Four* (New York: Random House, 1970), s. 139-40.
6. "Kuzey Vietnam Hükümeti/Viet Kong birlikleri ilk saldırılarda hangi kayıpları verdilerse, bu kayıpların sonraki haftalarda kırsal bölgelerde yürüttükleri sınırsız yeni üye kaydetme kampanyası tarafından büyük ölçüde telafi edildiğini" hatırlayın (Wallace J. Thies, *When Governments Collide: Coercion and Diplomacy in the Vietnam Conflict, 1964-1968* [Berkeley: University of California Press, 1980] s. 201); bkz. yukarıda, s. 278-279 ve General Wheeler'in yukarıda zikredilen yorumları, s. 288.
7. Çok sayıda başka örnek için bkz. Bölüm 5, not 1'de zikredilen değerlendirmeler.
8. Başka bir yerde (*Big Story*, I, 159) aynı alıntı Frank McGee'ye atfedilir.
9. Douglas Kinnard, *The War Managers* (Hanover, N.H.: University Press of New England, 1977), s. 75, 47. Aslında, Kinnard ve başka birçok kaynağın teyit ettiği gibi, hava ve topçu

ateşinin büyük bölümü kayıpların asla sayılamayacağı, hatta tahmin bile edilemeyeceği hedeflere doğru yöneltildiği için "ölü sayısı" bilinmiyordu. Westmoreland'ın sonraki yazıları, muhabirlerin onun raporlarına kuşkuyla yaklaşırken büyük ölçüde haklı olduklarını gösterir. 1966'da Danang ve Hue'daki Budist hareketin bastırılmasıyla ilgili kayıtları çarpıtması konusunda bkz. George M. Kahin, *Intervention: How America Became Involved in Vietnam* (New York: Knopf, 1986), s. 536.

10. *Pentagon Papers*'daki kanıtlar için bkz. Noam Chomsky, *For Reasons of State* (New York: Pantheon, 1973), s. 86 ve devamı.

DİZİN

C

Ç

Q

R

S

"Rızanın İmalatı" medya analizinde çığır açmış bir başyapıttır. Kitle medyası ile gündelik ilişki içinde olan ve kurulu düzenin karmaşık, çok yönlü ve yoğun propaganda bombardımanına maruz kalanlar (herkes) için aydınlatıcı bir başucu kitabıdır. Aynı zamanda, iletişim akademisyenlerinin, mesleki olarak medya alanında konumlanma perspektifine sahip öğrencilerin ve medya çalışanlarının yüzleşmesi gereken temel bir başvuru kaynağı ve ders kitabıdır.

Tam ve güncellenmiş haliyle okuyacağınız "Rızanın İmalatı", kitle medyasının işleyişini bir propaganda modeli kurarak aydınlığa kavuşturur. Bir yandan bu işleyişi belirleyen asli bileşenler tanımlanırken, diğer yandan somut olaylar ele alınarak kurulan modelin geçerliliği test edilir. ABD kitle medyasının, örneğin düşman ve uydu ülkelerdeki insan hakları ihlalleri kurbanlarına ya da seçimlere, Hindiçin Savaşları'na ve Mehmet Ali Ağca'nın tetikçi rolü aldığı Papa suikastine yaklaşımı çözümlenir ve modelin öngörülerinin yanlışlanıp yanlışlanmadığına bakılır. Kitabı dikkatle okuyan herkes, doyurucu bir medya analizi ve eleştirisi yapmak için gerekli temel kavramsal donanımı elde ettiğini anlayacaktır. Bununla birlikte, kitabın yazarları tarafından açıkça belirtildiği gibi, model sadece örnekler düzeyinde çeşitlenmeye değil, kuramsal düzeyde gelişmeye de açıktır.

"Rızanın İmalatı" bilimsel bir çözümlemenin yanı sıra, önemli bir çağrıyı içerir: Rızanın imalatını etkisiz kılmak isteyenler, kamusal alanda özgür, demokratik ve katılıma açık bir medya yaratma sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Seçkin kesimlerin çıkarlarının genel toplumsal çıkarlar gibi sunulmasının önüne geçmek için, analiz ve eleştiriye kurucu faaliyetlerin eşlik etmesi gerekir.

ISBN: 978-9756165515
9 789756 165515